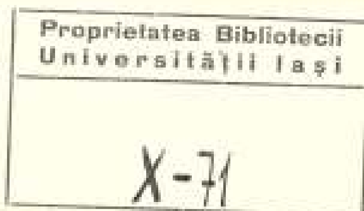

Proprietatea Bibliotecii
Universității Iași
X-71

4067599 Periodice

1910. ANUL V. IANUARIE. No. 1.

Tabla de Mat. la urma

Viaţa Romînească

Directori: C. STERE şi Dr. I. CANTACUZINO

SUMAR

IAŞI

Redacţia şi Administraţia: Str. Golia 52.

1910

Viaţa Romînească apare lunar cu aproximativ 150 de pagini. — Abonamentul în ţară: un an 18 lei; jumătate de an 9 lei. Numărul 2 lei — Pentru învăţători, preoţi de sat şi studenţi: un an 15 lei, jumătate de an 7.50. — Pentru Austro-Ungaria: un an 15 coroane; jumătate de an 7 coroane 50 h. Numărul 2 coroane — Pentru Basarabia: un an 8 ruble; jumă

Viaţa Romînească

REVISTĂ LUNARĂ

Sub direcţia d-lor Prof. Univ. C. STERE şi Dr. I. CANTACUZINO

Cu colaborarea d-lor : *I. Agîrbiceanu, C. Alimăneştianu, D. Anghel, prof. univ. I. Athanasiu, Jean Bart, N. Baţaria, G. Bogdan-Duică, dr. P. Bogdan (docent), C. Botez, I. Botez, Octavian Botez, I. Al. Brătescu-Voineşti, Vintilă I. Brătianu, Caragiale, M. Carp, dr. P. Cazacu, dr. D. Călugăreanu, I. Ciocîrlan, N. D. Cocea, M. Codreanu, G. Coşbuc, prof. I. cav. de Cuparencu, Ana Conta-Kernbach, Barbu Delavrancea, I. G. Duca, V. Eftimiu, Pompiliu Eliade, Elena Farago, A. N. Gane, N. Gane, Octavian Goga, C. Hogaş, C. Hoisescu, G. Ibrăileanu, căpit. N. Ionescu, G. C. Ionescu-Şişeşti, Nat. Iosif, St. O. Iosif, dr. S. Irimescu, M. Jacotă, Francis Lebrun, prof. univ. dr. N. Leon, V. Loichiţă, E. Lovinescu, dr. I. Lupaş, dr. N. Lupu, prof. univ. dr. M. Manicatide, Constanţa Marino, I. Minulescu, I. Mironescu, S. Mândrescu, Const. Morariu, St. Morărescu, V. G. Morţun, D. Munteanu-Rimnic, G. Murnu, I. Nădejde, Alexis Nour, dr. Aurel cav. de Onciul, inginer N. P. Panaitescu, locot. colonel Sc. Panaitescu, G. Pascu, D. D. Pătrăşcanu, Horia Petra-Petrescu, N. Petrescu-Comnen, prof. univ. A. Philippide, prof. univ. dr. D. Pompeiu, Matilda Poni, Sp. Popescu, dr. St. Popescu (docent), D. Popovici-Bayreuth, prof. univ. dr. G. Proca (O. Carp), dr. N. Quinez, Ioan R. Rădulescu, I. Raian, George Ranetti, Radu Rosetti, Izabela Sadoveanu, M. Sadoveanu, C. Sandu-Aldea, H. Sanielevici, Sever Secula, prof. univ. dr. V. Sion, dr. Alex. Slătineanu, A. Stavri, maior Alex. Sturdza, dr. D. Tatuşescu, I. Teodorescu, D. A. Teodoru, George Tofan, Iorgu Toma, Em. Triandafil, Al. Tzigara-Samurcaş, dr. A. Urechia, dr. Alex. Vaida-Voevod, Al. Vlăhuţă, N. Volenti şi alţii.*

Condiţiile de abonare

IN ŢARA:

Pe an	18 lei
Pe jumătate de an	9 „
Un număr	2 „

Abonaţii care nu-şi vor achita abonamentul în mod direct vor trebui să plătească în plus **4 lei pe an şi 2 lei pe ½ an**, ca indemnizare pentru încasatori.

Pentru învăţători, preoţi de sat, primari şi funcţionari săteşti, studenţi şi elevi, pe an 15 lei, pe jumătate de an 7.50.— (Aceştia pot plăti în trei rate a cîte 5 lei trimise cu anticipare).

IN AUSTRO-UNGARIA:

Pe an	15 coroane
Pe jumătate de an	7 cor. 50 h
Un număr	2 coroane

Abonamentul anual se poate achita în trei rate de cîte cinci coroane, din patru în patru luni.

IN BASARABIA:

Pe an	8 ruble
Pe jumătate de an	4 ruble
Un număr	1 rublă

Abonamentul anual se poate plăti la fiecare două luni cîte 2 ruble, pănă la achitare.

IN STRĂINĂTATE:

Pe an	22 lei
Pe jumătate de an	11 lei
Un număr	2 lei 50 b.

(vezi urmare pag. 3-a copertii

Viaţa Romînească

Viaţa Romînească

Revistă literară şi ştiinţifică

Directori: C. STERE şi Dr. I. CANTACUZINO

VOLUMUL XVI

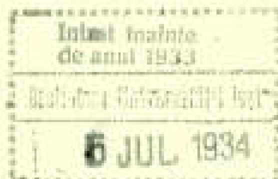
ANUL V

IAŞI

Redacţia şi Administraţia: Str. Golia No. 52

1910

Apa morților

XIX.

Adîncata. 12 Maiŭ 189...

Dragă prietină! Iată o lună și mai bine de cînd am plecat de-acolo, fără nici-o părere de răŭ, fără să cercetez pe nimenĭ înainte de a pleca. Numaĭ pe la tine m'am abătut din fugă, pentrucă tu aĭ știut ș'aĭ priceput totul; și tot tu eștĭ singura ființă la care mă gîndesc cu dragoste de-aicĭ, din schivnicia mea.

Aĭ fost bună că mi-aĭ trimes tu întăiŭ cîteva rîndurĭ. Mi-aĭ pus, cu glas mare întrebarea: ce maĭ facĭ? — și scrisoarea ta m'a găsit lucrînd aicĭ în gospodăria noastră, ca una dintre cele maĭ harnice albine ale buniculuĭ.

De cînd am venit aicĭ, pot să-țĭ spun că aproape n'am avut vreme să cuget la ceva, și asta a făcut mult bine sufletuluĭ. *Aproape* n'am avut vreme — căcĭ de gîndit tot m'am gîndit: asta este una dintre multele mele suferințĭ și dintre puținele bucuriĭ.

Astăzĭ, scrisoriĭ tale, a urmat o ploaie strașnică de primăvară, «o ploae grasă» cum zice bunicul; «aur», «aur», cum strigă mătușa Nastasia, majordomul nostru. Și pe cînd curge această ploae grasă, acest aur, și cîntă picurii streșinilor, pe cînd majordomul cu un sac în cap, pus ca o glugă, aleargă prin ogradă și potrivește ciubere, poloboace și putinèle pe la toate picușurile, — eu îțĭ scriu...

Ce să-țĭ spun? cum mi-am împărțit viața? Mă scol foarte de dimineață... Altfel nicĭ nu s'ar putea aicĭ, căcĭ *cobăile* mătușiĭ Nastasia cotcodăcesc și țiriesc de cum se zărește de ziuă... Pe urmă trebuesc mulse vacile, pornesc argațiĭ la lucru, și mătușa Nastasia strigă la toată lumea parcă s'ar afla într'o pustie ș'ar fi Beduin, ș'ar implora pe Alah, la năvala Simunuluĭ... Apoĭ cîteodată se'ntîmplă că vine vremea umpleriĭ borșuluĭ: atuncea trebue mătușa Nastasia să se mînie și să tragă pe cineva de cap... Trage de cap pe fata care-o ajută la treburĭ. Pe Culaĭ băiatul de la oĭ, nu-l poate trage de cap căcĭ e tuns chilung: pe dînsul îl bate cu măturoiul... Asta este o condiție — fără asta nu se

face borşul acru... Chiar nicĭ eu nu sînt scutită de un răspuns iute, cu sprîncenele încruntate... Pe urmă către amiază, cînd bate soarele, bătrîna vine către mine, la straturile cu florĭ, mă scutură de cîteva fire de colb, şi-mi zîmbeşte cu bunătate: «Te-aĭ cam supărat mata pe mine, azĭ...

— Nu m'am supărat, mătuşă Nastasie, zic. De ce să mă supăr?...

— Apoĭ ştiĭ mata, azĭ am umplut borş... şi m'am purtat cam acru... aşa se cuvine...»

Prin urmare mă scol cu noaptea în cap. Şi am atîta de lucru,—nicĭ nu-ţĭ facĭ idee... Pînă la vremea cînd tu îţĭ iaĭ cafeaua în aşternutul cald, şi te gîndeştĭ, cu plictiseală, ce-aĭ să facĭ pînă la amiază,—eu am făcut o inspecţie în grădinuţă, la cloştele cu puĭ, la albine...

In grădinuţă urmăresc răsărirea florilor. Nicĭ nu-ţĭ facĭ idee ce simţire de bucurie am cînd zăresc colţul unuĭ fir de busuioc, al uneĭ rozete: un sîmbure de viaţă, care creşte, tinde către soare... Dar puiĭ care aleargă prin lumină, şi se abat cu pliscurile strălucitoare asupra crupelor pe care le împrăştie cu mînă darnică mătuşa Nastasia... Ii cunosc pe toţĭ, le ştiŭ culorile, ştiŭ care-ĭ maĭ melancolic şi maĭ slăbuţ, care-ĭ bătăuş, cu pornirĭ de a stăpîni anul viitor întregul popor al ogrăziĭ...

Pe urmă vine rîndul ştiubeelor. Acolo-ĭ mare meşter bunicul. Staŭ lîngă dînsul răstimpurĭ îndelungate şi-l privesc cum cercetează ştiubeele eşite maĭ slăbuţe din iarnă, şi-l ascult cum îmĭ lămureşte atîtea lucrurĭ necunoscute pentru mine. Prisaca se umple de soare, şi albinele încep a se ţese ca o hoaspă de aur...

Vine vremea meseĭ: lăptăriĭ cît de multe. Frate-meŭ s'a întors de la cîmp, unde a umblat pe lîngă oamenĭ şi şi-a plimbat prin soarele primăveriĭ suferinţa tăcută. Vorbim puţin, pare cufundat în gîndurĭ, e palid ca 'ntr'o prelungită convalescenţă. Staŭ de vorbă maĭ mult cu bunicul: totdeauna are ceva de spus: observaţiĭ meteorologice, prognosticurĭ asupra recolteĭ, amintirĭ din zile vechĭ... Pot să-ţĭ spun şi eu, luîndu-mă după cele spuse de dînsul, că anul acesta, deşi s'au făcut maĭ tîrziŭ arăturile, adică deşi e vremea tîrzie, pîne se va face. Pot să-ţĭ daŭ şi semne de an bogat: omizĭ nu s'au arătat, fluturĭ foarte puţinĭ, gîngăniile nu se văd; în cîteva dimineţĭ s'au lăsat piclele... Maĭ cu seamă piclele acestea, în Maiŭ, par a fi semne de an mănos... Toţĭ plugariĭ sînt veselĭ. Trec dimineaţa oameniĭ la prăşit, şi le-aud zarva veselă pe drum, dincolo de gard... Iar la amiază, cînd e tăcere, adie cîte-un cîntec duios din ogoare...

Pe deal, de-asupra Adîncateĭ, s'a încheiat codrul. I-am urmărit înverzirea treptată şi înflorirea. S'au umplut apoĭ de floare livezile. Acuma toţĭ pomiĭ ş'aŭ nins petalele. O mare de verdeaţă se întinde în toate părţile... Spre Moldova—totdeauna aburirĭ de ape... Pare zarea aceasta aşa de tainică! Parcă ascund ceva văile munţilor, după vălurile acestea uşoare... Şi munţii, aşa de departe se arată, aşa de pierduţi, tot maĭ pierduţi, trepte-trepte, suind în cer...

Cîteodată, colindînd prin frumuseţile acestea, îmĭ simt aşa de liniştit şi de senin sufletul, îmĭ pare aşa de bine că mă găsesc singură, c'o carte,—şi mă opresc, urmăresc zborul uneĭ gîze, cîntecul complicat al uneĭ paserĭ..

Altedăţĭ, totuşĭ, parcă's singură. Imĭ aduc aminte de vorba ta: că sînt prea tînără, ca să mă îngrop în cimitirul uneĭ singurătăţĭ... Mă gîndesc că o să mă deprind cu toate, că mătuşa Nastasia se va banaliza, că bunicul n'are să aibă ce să-mĭ maĭ spue, că are să vie iarna, lungă, goală, întunecoasă...

Dacă viaţa mea, aicĭ, n'ar avea un scop, fireşte că gîndurile aceste mi-ar săpa sufletul şi mi-ar tulbura prea des liniştea. Dar eu aicĭ am venit c'o hotărîre mare: să isprăvesc print'un fel de înseninare a sufletuluĭ o viaţă care m'a umilit, şi să mîngîĭ zilele a două fiinţĭ pe care le iubesc foarte mult. Cu cît surprind maĭ des la bunic înaintarea bătrîneţiĭ, cu cît urmăresc progresul tristeţiĭ la frate-meŭ, cu atîta mă simt maĭ pornită, cu dragoste şi milă, către eĭ... Maĭ cu seamă la Panainte e ceva ciudat: e ca o plantă care tînjeşte: parcă s'ar suĭ din pămînt în toate mădularele luĭ un suc otrăvit, care-ĭ sărăceşte şi-ĭ ruinează fiinţa...

Uneorĭ am clipe cînd, înseninînd pe fiinţele acestea dragĭ c'o vorbă, c'un zîmbet, îmĭ pare că nu poate să fie în lume fiinţă maĭ fericită decît mine...

Să nu uit să-ţĭ spun că bunicul, ca răzăş adevărat ce este, a pornit un proces cum se cade tatăluĭ meŭ pentru casele noastre, pe care le stăpîneşte el pentru fetele cucoaneĭ Safta—pentru fetele iubiteĭ mele mame, care mă iubeşte aşa de mult...

XX.

Săveni, 14 Maiŭ 189..

Draga mea Marie! Tu nu ştiĭ că aĭ fugit din Săveni cu *cineva*. A, da, aĭ fugit. Aĭ lăsat pe maior, după ce un an a ştiut toate satul şi bărbatul n'a ştiut nimic, şi te-aĭ dus. Eştĭ o fiinţă fără ruşine şi fără suflet! Aĭ înşelat o comoară de om, «bun ca pînea cea caldă», ş. c. l. Se zice că aĭ fugit cu un sub-prefect, care, pare-mi-se, a fost permutat de la noĭ maĭ săptămîna trecută. Alţiĭ jură că aĭ fugit cu un bătrîn. Te-aĭ lăcomit la parale «ş'aicĭ făceaĭ pe fudula»... ş. a.

Vezĭ tu ce logice fraze izvorăsc din gîndirea Săvenilor de parte femeiască, iaŭ întrupare în vorbe şoptite şi aleargă pretutindenĭ ca nişte vietăţĭ viscoase, pipăind cu tentacule şi strecurîndu-se în urechĭ... Trebue să ştiĭ că odată cu organul vorbiriĭ s'a dezvoltat în Săvencile noastre şi organul auzuluĭ—într'un chip extraordinar. Nu numaĭ vorbesc mult, cu o nesfîrşită bogăţie de supoziţiĭ la fiecare lucru cît de mic, dar ş'ascultă grozav. Urechile acestor femeĭ sînt ca nişte ventuze... Se lipesc de orice—şi sug tot ce ar sămăna cu un sînge răŭ.

Maiorul Stahu din pricina asta a avut accese de supărare. Au venit unele babe să-l mingie şi să-i dee ştirî despre tine: probabil că eşti la Iaşi, probabil că la Bucureştî aî fugit, ş'acolo trăeşti cu un ofiţer. Ce putea să facă bietul om? Fiinţele acestea sînt aşa de convingătoare, încît el simţea nevoia să vie la mine ca să-l încredinţez că tu în adevăr eştî la Adîncata.

O mîhnire mare apasă asupra luî Stahu. Cînd îl văd aşa cu obrazul încremenit ca 'ntr'o mască de bolnav, parcă mi-i milă de dînsul. Vorbeşte cu trudă, încet, parcă el singur se plictiseşte de ce spune. Mi se tîngue: că te iubeşte, că te-a iubit şi ţi-a împlinit toate voile, că hotărîrea asta a ta a fost o izbire grozavă pentru sufletul luî.... Pare a înţelege că nu mai aî nimic pentru el, dar nu-şi închipue cum de ţi-a venit aşa lucrul acesta, parcă ar fi o boală... «Ce s'a întîmplat? ce este?» Tot asta mă întreabă. Cîteodată parcă s'ar lăsa înclinat să creadă tot ce se spune prin tîrg: simte nevoia uneî lămuriri. Eŭ ce-î pot spune? De mîngîiat nu caut să-l mîngîi, lămuriri nu-i daŭ. Ce lămuriri i-aşî putea da? Îi spun şi eŭ că trebue să rabde—că aşa sînt femeile cîteodată, şi altele de felul acesta. Şi-l încurajez la resemnare. Pare-se însă că resemnarea luî nu-i în linişte. Cîteodată îl văd cu obrazul obosit şi bătut ca de un abur fierbinte, cu glasul răguşit, cu ochiî injectaţi de sînge... Îşi aduce aminte că a trăit îndelungată viaţă de holteî—şi are întoarcerî către viaţa aceia. E mînios atuncî, vorbeşte de tine ca de un lucru pe care l-a stăpînit şi pe care cată să-l dobîndească iar, pe cale legiuită ori pe cale silnică. Se rătăceşte maiorul dumnitale. In clipele cînd îl văd aşa, nu-mî pare răŭ că l-aî lăsat, deşi aî lăsat un om trecut ca să-ţi cheltueştî zilele tinereţiî lîngă un bătrîn şi lîngă un bolnav. Nu mă îndoesc totuşî că sufletul tăŭ se va ridica într'a doua revoltă, orice-aî spune tu de jertfă, de mulţămirea acesteî jertfe, şi altele de felul acesta.

Intr'o Duminică, de curînd, m'am întîlnit şi cu Iorgu Voinea de la Plopeni, la cofetăria luî domnu' Iozef. Cetăţeniî din Săveni în fiece zi trebue să înalţe rugi către Domnul pentru nemărginita-i bunătate, că a îngăduit să se clădească orăşelul acesta în jurul cofetărieî luî domnu' Iozef.—Voinea era cu maiorul. Se pare că sînt prietinî. Stăteau la o masă într'un colţ şi maiorul făcea mărturisiri dureroase... Vedeam după obraz, după gesturî. M'au văzut apoî, şi s'au înfăţişat ca să-şi prezinte omagiile. Maiorul Stahu mi se părea foarte trist şi Iorgu Voinea mi se părea destul de mulţămit—chiar prea vesel mi s'a părut pentru tristeţa luî Stahu. Bine înţeles, nu rîdea nicî nu glumea, însă nu zădarnic mi-a dăruit maica pătrundere.

«N'aţi maî primit nici o veste de la Maria?... m'a întrebat Stahu... Inchipuiţi-vă eu nu maî ştiŭ nimic... Am ajuns într'o stare ridicolă...»

Iorgu Voinea părea că n' aude. Privea într'o parte, părea că nu-l interesează nimic din istoria asta. Iorgu acesta Voinea este un om primejdios.—Glumesc bine-înţeles.

Ce să-ţi maî spun? că în afară de ceia ce eu singură cu simţurile mele bag seamă—maiorul, după ceia ce prietinile mele spun, ar fi căzut la patima beţieî, şi anume căderea aceasta s'ar întîmpla foarte des într'o crîşmă zisă a Vădaneî. Crede ce vreî, despre asta. Eu îmî spăl mînile, ca Pilat din Pont.

Tocmaî. Văd că a venit vorba de prietinile mele. Eu am, draga mea, două felurî de prietine: cele care mă iubesc şi cele care mă urăsc. Nu-i nicî o deosebire între ele—căci pe unele dintre cele care mă iubesc, mi se pare că le urăsc eŭ. Cu aceste prietine am destul năcaz. Cu darurile pe care le au, de a asculta şi a vorbi, şi de-aşî da drumul fantazieî (treî darurî la dînsele absolut fără legătură), nu se ocupă numaî de tine şi de maior, ci şi de umila scriitoare a acestor rîndurî. A! cîte lucrurî din cele pe care le spun ele, n'aşî voi eu să se adeverească! Cum n'aşî voi eu să se întoarcă ceva din tinereţa dusă; cea care mi-a rămas îmî produce maî multă suferinţă: «sfîrşitul uneî comorî...»

Imî atribuesc multe lucrurî prietinile mele. Şi eu caut fără îndoială să le plătesc cinstit. Generalul Hrisanti, «leul» meu, intră în casă şi eu sînt tristă şi enervată. Are ceva să mă întrebe—căcî eu sînt oracolul săŭ,—are ceva să mă întrebe şi eu stau mută. «Ce este? ce s'a întîmplat, pentru Dumnezeu?...—Nimic nu s'a întîmplat!—Ce aî?—Nimic.—Eştî bolnavă?—Nu sînt bolnavă..» Tăcem un răstimp; eu încep a aduce vorba despre maiorul Stoianovicî şi despre consoarta sa, despre colonelul Cerchez şi despre consoarta sa, şi aşa maî departe, pînă ce eu mă liniştesc şi leul intră într'o furie potrivită: ştiŭ că furia aceasta a luî va avea urmărî potrivite.

Iată cum petrec eu, draga mea, şi cît de trist mi se scurge viaţa. Noaptea trecută m'am visat moartă, întinsă între florî veştede, şi mă priveam eu însă-mî cu nespusă jale. Cărţile mi-au arătat tristeţă mare, la pragul caseî. Vine vremea ernii, dragă Marie, şi tare mă simt tristă; focul nu maî arde bine în sobă. Ţie pe de altă parte ţi se arată lucrurî—pe care ş'aşa fără cărţi aşi putea să le prezic. Cred că veî primi în curînd o vizită care s'arată a veni dinspre partea Plopenilor.

Despre procesul între bătrînul Dumbravă şi cuconu' Vasilică Popazu s'a auzit în tîrg. Il văd cîteodată pe bunul tăŭ tată, trecînd cu zîmbetul luî de dragoste, cu mişcările luî de om al luî Dumnezeu... Aşa de blajin vorbeşte, atîta bunătate izvorăşte din ochiî luî... Face nişte semne cu mîna, parcă inima ar voi să şi-o scoată din piept şi să ţi-o pue înainte, pe palma întinsă...

Nu mă uita, şi maî scrie-mî.

XXI.

In dimineaţa de 18 Maiŭ, două zile după ce Maria primise scrisoarea Aneî Hrisanti, în sat la Adîncata începură a lătra

cinii cu îndîrjire. O trăsură străină, cu clopote răsunătoare, intrase pe uliţa din mijloc, un vizitiŭ pocnea din biciŭ parc'ar fi împuşcat dintr'un pistol, şi huruitul roţilor părea un tunet prelung, înnăbuşit de depărtare.

Era pe la ceasurile 9 dimineaţa. Maria se plimba prin livadă singurică, gînditoare. Bătrînul şi Panaite eraŭ la cîmp. Cele din urmă flori roz-albe de gutuĭ se desfoiaŭ şi tremuraŭ în lumina dimineţiĭ. O mireazmă tare de salcîm plutea în aerul călduţ; albinele jucau în prisacă.

Trăsura se abătu cu zgomot spre zăplazul cu streşină al livezii; apoĭ deodată, scurt, clopotele şi zgomotul conteniră înaintea porţiĭ. Maria avu o tresărire. «Trebue să fie Voinea... gîndi ea. Ana Hrisanti a avut dreptate...» Şi porni grăbind paşiĭ, spre ogradă. Cînii din lanţurĭ începuseră a lătra. Un argăţel da fuga să vadă cine a venit. Glasuri se auziră; porţile se deschiseră. Maria îşĭ simţi inima strînsă în piept, ca la o presimţire tristă. Fără voe murmură: «Poate să fie Stahu...» Se opri, privind de departe. Trăsura hurui pe podeţ, clopotele sunară de cîteva ori, rar; apoĭ în mijlocul ogrăziĭ se arătară deodată musafiriĭ. «E Stahu...» şopti Maria, cu simţirea de tristeţe care o învăluia. Apoĭ îndată, lîngă maior, cunoscu şi pe Iorgu Voinea; începu să-ĭ bată în piept inima; o undă de nemulţămire se iscă în aceiaşi clipă, adăogîndu-se tristeţiĭ.

Musafiriĭ o salutaŭ cu gesturĭ largĭ, de departe. Maria trecu în ogradă, apoĭ spre intrarea caseĭ; sîngele ĭĭ năvăli în obraz; se silea să zîmbească. «Are să mă îmbrăţişeze, are să mă sărute...» se gîndea cu dezgust, privind ţintă înspre Stahu. Dar în mişcările maiorului era un fel de sfială pe care Maria nu i-o cunoscuse până atuncĭ. Venea încet, cu pălăria în mînă, zîmbea stînjenit; avea ochiĭ tulburĭ, cu aţe de sînge. Prin mintea Marieĭ trecu gîndul pe care i-l strecurase scrisoarea Aneĭ Hrisanti: a băut!

Maiorul întinse mînile, ea se trase un pas înapoĭ.

«Bună dimineaţă, Mărioară, bine te-am găsit!...» zise el oprindu-se. Ĭi era răguşit glasul.

Maria privea spre Voinea. El venea liniştit la faţă, ca un plugar sculat înainte de răsăritul soareluĭ. Părea serios; Marieĭ se păru că ochiĭ luĭ o privesc cu luare-aminte.—Întinse luĭ Stahu mîna; ĭĭ zise:

«Bine-aĭ venit. Ce maĭ facĭ?... Cînd aĭ plecat?...

— Eŭ? întrebă maiorul rîzînd, şi se întoarse pe jumătate spre Voinea; am plecat ast' noapte, am rătăcit, am umblat, am sculat pe Voinea din somn, şi l-am adus într'o bătae de biciŭ aicĭ... Grozav m'am plictisit în tîrg.... Da' tu ce facĭ? Ce te uiţi aşa la mine?...»

Rîdea, şi fugea cu ochiĭ în lăturĭ. Apoĭ trase spre el mîna Marieĭ, îşĭ puse apăsat buzele pe ea. Întrebă, cu acelaşi rîs: «De ce ţi-i aşa de rece mîna?....»

Maria se simţea învinsă cu desăvîrşire de simţirea-ĭ de tristeţe. Ĭ se părea de tot ciudată ivirea maioruluĭ aşa, deodată, în

liniştea eĭ. Nimic din ceia ce o împresura nu se armoniza cu înfăţişarea străină, rătăcită, a celuĭ pe care-l părăsise: «Am trăit ani la un loc cu el, şi acuma mi-ĭ cu desăvîrşire străin...» se gîndea ea. Şi i se părea firească şi altă întrebare care-ĭ năştea pe buze: «Ce caută el aici?»—Şi caşicum o suflare aspră i-ar fi răcit sufletul, obrazul i se umbri de suferinţă şi zîmbetu-ĭ pieri.

Dădu ceremonios mîna cu Iorgu Voinea, îl privi drept, fără să clipească, şi privirile eĭ parcă-l mustrau pentru tulburarea liniştei în care se afla.

Dădu drumul apoĭ musafirilor în casă, în odăiţa eĭ, unde plutea un miros uşor de erburĭ uscate şi unde soarele pătrundea cu sfială parcă. Se grăbi să iasă. Maiorul se oprise în mijlocul încăperiĭ şi privea cu mirare în jurul luĭ. Asta-ĭ făcea rău. Dintr'odată începu s'o doară capul, simţea în tîmple bătaia sîngeluĭ. Se grăbi către fîntînă. Bătrîna Nastasia ĭĭ eşi înainte cu o cană mare de lut.

«Trebue apă, dudue? iaca aduc îndată. Da' cine-s boeriĭ?... Adică pe unu-l cunosc: e boerul cel tînăr de la Plopeni, da' pe cellalt, pe cel maĭ bătrîn, nu-l cunosc...»

Maria se opri deodată şi parcă i se făcu negru înaintea ochilor cînd răspunse:

«Acela-ĭ bărbatu-meŭ, mătuşă Nastasie...

— Care? cel bătrîn, dudue? întrebă bătrîna holbînd tare ochiĭ.

— Nu maĭ trăesc cu el...» răspunse înnăbuşit Maria.

Ĭi ardeau ochiĭ de ruşine. Bătrîna nu răspunse. Scoase încet o ciutură de apă; umplu cana.

«Mătuşă Nastasie, vorbi deodată Maria, şi ochiĭ ĭĭ eraŭ umezĭ şi glasul ĭĭ tremura... Te rog dă-mĭ oleacă de apă... să-mĭ ud obrazul şi fruntea... Mă doare capul...»

Bătrîna ĭĭ turnă încet apă în pumnĭ,—şi o privea cum se spală. Cînd ridică ochiĭ Maria, zări mila în căutătura bătrîneĭ.

«Doamne, dudue, tare eştĭ tulburată, vorbi mătuşa Nastasia... De ştiam eŭ, nu dădeam drumul la porţĭ... Aicĭ trebue să fie un drac... Ce caută *el* acŭ aicĭ?... după cît înţeleg eŭ, nu maĭ aĭ nimic cu dînsul....

— Are să treacă şi asta... mătuşă Nastasie... Te rog adă dulceaţă şi apă...»

Bătrîna trecu pe dinaintea eĭ; o privi lung, clătină din cap; iar Maria rămase pierdută, cu bărbia în piept, cu ochiĭ în pămînt. Parcă-ĭ venea ameţeală; parcă din ce în ce dădea năvală în sufletu-ĭ o suflare necurată. Parcă din ce în ce maĭ bine-şĭ da socoteală că fuga eĭ de la tîrg se făcuse pentru totdeauna şi că de-acum înainte nimic nu maĭ putea fi între ea şi cela ce-ĭ fusese bărbat. «Dar ce caută aici? ce caută?» Maĭ are vre-un drept asupra eĭ? îşĭ închipuie că o va îndupleca să se întoarcă? Cum s'a hotărît el aşa să vie, după o noapte tulbure? A sculat pe Voinea din somn şi l-a luat cu el într'acoace... A venit, are drepturĭ, vrea să-şĭ arăte drepturile pe care le are...

«Nu se poate, trebue să fiu tare...»

Işi şoptea încet vorba asta; şi parcă se simţea rătăcită, aşa de tare i se înegurau ochii şi o durea fruntea.

Porni spre casă. Intră încet, privind ţintă înainte-i. Stahu rîdea zgomotos. Mătuşa Nastasia tocmai atuncea intrase şi ea, şi se uita urît, cu sprîncenele încruntate, la el. «E străin pentru mine... cu desăvîrşire străin!...» zise Maria în sineşi şi i se părea că-l priveşte de departe, şi e un om pe care nu l-a văzut niciodată...

Apoi privirile i se întoarseră spre Voinea; era serios, părea mîhnit; o învăluia într'o căutătură grea....

«Poftim, luaţi dulceaţă...» zise ea încet.

In clipa aceia mătuşa Nastasia se aplecă şi privi pe fereastră. Grăi îndesat, înălţînd sprîncenele şi întorcînd spre Maria capul:

«Aha! iaca şi ninaşul Mateĭ... A venit tocmai la vreme, dudue...» Şi prinse a rîde cu răutate.

«Iaca, dulceţi de zarzăre, făcute de mîna duducĭ...» zise ea apoi, împingînd tablaua spre pieptul luĭ Stahu.

Marieĭ îi veni într'o clipită de fulger hotărîrea: eşi deodată pe uşă şi trecu în iatacul din fund al bătrînuluĭ; acolo se lăsă pe un divan, îşi prinse capu 'n palme şi se lăsă pe-o coastă....

Bătrînul era mirat, părea vesel. Văzuse in ogradă trăsura şi caiĭ. Intră repede în casă, urmat de Panaite. In pragul odăiĭ unde eraŭ musafiriĭ se opri: eşea, întunecată la obraz, mătuşa Nastasia. Dintr'o aruncătură de ochi văzu în încăperea strîmtă pe Stahu şi pe Voinea.

«Da' Mărioara unde-i? întrebă el repede.

— Dă, unde-i, răspunse morocănoasă bătrîna. Eŭ ştiŭ unde-a intrat?... De bucurie mare pesemne...

— Ce este? întrebă dintr'odată, scurt, bătrînul, şi păşi în odae cu cizmele-i pline de ţărînă. Pe lîngă el se strecură şi Panaite, palid şi cu ochĭ pînditori. Era în haine de doc albastru, c'o pălărie mare de pae în cap.

In aceiaşi clipă maiorul parcă se dumeri: venirea luĭ a trebuit să stîrnească o furtună. Un val de mînie i se sui în obrajĭ, potcoava din frunte i se făcu purpurie.

«Am venit să-mĭ văd nevasta... zise el dîrz, ridicîndu-se în picioare... Am venit ca prietin; văd că sînt primit ca duşman... Am drepturi... e nevasta mea!...» Glasul luĭ gemea adînc, din gîtlej.

Bătrînul rămase cu sprîncenele încruntate, cercetîndu-l mut, un răstimp.

Privind batjocoritor ţintă, înainte-i, Panaite grăi lin:

«E copilul nostru...» şi eşi cu paşĭ nesimţiţĭ.

«E copilul meŭ...» grăi şi bătrînul ca un ecoŭ. Apoĭ ridică fruntea îndîrjit, şi ochiĭ îi scînteiară. Dar maiorul se potolise; îşi schimbă glasul şi-şĭ plecă fruntea.

«Unde s'a dus Maria? întrebă el domol, deodată... Poate s'a supărat că n'am vestit-o... Fac tot ce vrea ea... Dacă s'a mîniat, mă duc... Spune-i că nu maĭ vin fără voia eĭ... Vreaŭ să vin s'o văd măcar din cînd în cînd... N'am vrut s'o supăr...»

Apoĭ parcă simţi nevoia să se mărturisească bătrînuluĭ; se apropiè de el, îi cuprinse mîna; îi vorbea c'un tremur de tînguire în glas.

«Imĭ era urît, eram singur... Ce pot eŭ să fac? ce rost maĭ are viaţa mea cînd sînt aşa de singur?... Acuma m'am deprins... nu maĭ pot fără tovarăş. De o bucată de vreme nicĭ nu maĭ pot sta seara acasă... Mă duc şi eŭ la un păhar de vin... Il beaŭ fără bucurie, îl beau în mare mîhnire... Ş'aşa m'am gîndit eŭ aseară, pe cînd stăteam la un păhar: Mă duc, zic, să iaŭ pe Voinea, mă duc să văd ce maĭ este la ţară... De asta am venit...»

Bătrînul stătu uimit; nu pricepea bine nicĭ ce zicea Stahu, nicĭ ce se petrecuse în casă. La glasul împăciuitor al luĭ Stahu se plecă totuşĭ, întinse dreapta şi spre cellalt oaspete.

«Bine, dar ce-a fost?... vorbi el, tulburat.

— A fost vina mea... zise deodată Iorgu Voinea. Dar vina mea e de ertat; eŭ nu ştiam, nu bănuiam ce are să se întîmple...»

In răstimpul în care Voinea vorbea, Maria se arătă în sală. Iĭ ţinea Panaite o mînă; îl mîngîia cu dragoste degetele fine şi albe. Apoĭ îi lasă mîna şi intră cel întâiŭ în odae, zîmbind, privind către toţĭ ca un om care ştie o veste fericită.

Voinea o zărise, îi simţise apropierea. Şi 'n mintea luĭ într'o clipită se închegase un şiretlic: făcu în chip simplu mărturisirea vineĭ luĭ.

«Eu sînt de vină...» zise el a doua oară, după ce Maria păşi pragul. Şi întorcînd ochii caşicum pân' atunci n'ar fi văzut-o, parcă simţi în privirea ei ceva— o lucire de recunoştinţă. Ar fi vrut să mai adaoge ceva, dar o văzu foarte tristă, albă ca varul la obraz.

«Ce ai, Mărioară? vorbi cu grijă bătrînul Dumbravă. Ce-a fost?»

Maria tăcu o vreme. Părea slăbită, se aşeză pe un scaun.

«De ce-aşĭ spune că-mĭ pare bine de venirea dumnevoastră? zise ea deodată, cu pornire, şi privirea neagră i se înflăcără. M'am hotărît sa vorbesc curat. Ce-mi folosesc lacrimile? ce-mi foloseşte zbuciumul? Eu sînt hotărîtă aici să mă'nmormîntez. De aici nu voiu mai eşi. Vreau să fiu înţeleasă. Dacă maĭ viĭ, vină, urmă ea întorcîndu-se spre Stahu. O să te privesc ca pe oricine—dar ca pe un străin... Vreaŭ să uit tot trecutul.»

Se opri. Gîfîia de tulburare.

«Să mergem! zise deodată Stahu ridicîndu-se în picioare. Văd că parc'aşĭ fi străin...»

Şi-i luceau ochii de durere.

«Maĭ staţĭ... zise cu îndoială bătrînul. Datoria noastră este să ospătăm pe musafiri... să le dăm pat de hodină...

— Mulţămesc, mulţămesc frumos... răspunse Stahu rîzînd cu durere. Ne ducem... Om mai veni altădată... Poate pân' atuncĭ s'ar mai schimba lucrurile... Azi mă simt aşa, parcă am înmormîntat pe cineva...»

Işĭ plecă în piept capul şi oftă. Apoĭ eşi 'ncet, gîrbov parcă.

Avu în prag o ultimă izbucnire.

«Bine, frate, strigă el către Voinea; cine a mai văzut aşa ceva? Un lucru aşa de ridicol, aşa de dureros!.. Ce înseamnă asta, frate? Eu nu înţeleg nimica, îmi vine să nebunesc!... Spune tu. Mărioară şi întindea mînile spre ea—de ce mă alungi? N'am înţeles, frate, nu înţeleg... Asta-i nebunie curată. Imi vine să-mi zdrobesc capul de ceva...»

Dar Voinea îi luă de braţ cu prietinie, îl coborî treptele, îl sui aproape cu sila în trăsură. Vizitiul, bătrîn cărunt, se căţăra şi el pe capră. Voinea stătu o clipă în cumpănă, apoi se întoarse repede spre cerdacul casei, strînse mîna bătrînului; se hotărî să intre şi în sală, ş'acolo, c'o simţire ciudată, caşicum ar fi fost un jucător pătimaş care pune o sumă mare, cea din urmă poate, pe-o carte, vorbi către Maria:

«Nădăjduesc că m'aţi ertat...

— Dumneata nu eşti vinovat... răspunse Maria ridicîndu-se din locul ei.

— O să vin să-mi cer ertare singur...» grăi Voinea tulburat. Maria nu răspunse. El coborî repede treptele, ca urmărit de ceva,—se aruncă în trăsură lîngă maior, şi vizitiul dădu biciu cailor. Clopotele începură a suna iar, porţile se închiseră, de la fîntînă mătuşa Nastasia făcu un semn cu mîna, parc'ar fi mînat pe bieţii drumeţi spre necurate pustiuri.

Şi singură în odaia ei, după aceia, Maria sta la sfat cu gîndurile.

«Ce a fost aceasta? se întreba ea. S'aŭ petrecut toate ca 'ntr'o operetă. A venit bărbatul meŭ, omul care în virtutea unei legi m'a cumpărat aproape. A venit parcă să-şi ceară un drept... Cum s'a făcut că şi-a plecat cerbicea? Cum se face că am avut eŭ atîta putere, să-l înfrunt, să-l ridic de la locul lui, să-l alung? Parcă-mi era milă de el... Parcă-i eraŭ ochii plini de jale cînd m'a privit la urmă...

Dar omu-i foarte ciudat, şi găseşte în sine uneori rezerve mari de putere... Parcă mă cercetez acuma şi descopăr ce era răutate în mine. Sînt sigură că din privirea lui Voinea am săvîrşit această faptă eroică. Dacă n'ar fi fost Voinea, m'aşi fi purtat poate mai blajin. Mi se pare că-i mai adevărat decît îmi închipui eŭ acest lucru.

Ce-a însemnat vorba de la urmă a lui Voinea?.. S'a grăbit s'o rostească. Părea tulburat. De înşelat nu mă înşel asupra simţirilor lui—deşi n'am experienţa Anei Hrisanti...»

Umbla prin odae, căuta în neştire hîrtia de scris şi pana. Se puse la masă, ca să scrie prietinei sale întîmplările din dimineaţa aceia.

«Dragă prietină, aveai tu dreptate cînd rosteai aforismul tăŭ: că cea mai puţin cochetă dintre femei simţeşte iubirea unui bărbat, mai 'nainte chiar de a o cunoaşte el singur... Femeia care a spus acest adevăr întăiŭ, trebue să fi trecut prin clipele prin care am trecut eŭ...

XXII.

Ah! dragii mei, cît de frumoasă e viaţa în şesul Moldovei, la Adîncata—nici nu vă puteţi închipui. Satul la sfîrşitul primăverii e o grădină, care se întinde departe pînă 'n prundurile bălţii şi pînă către codrul care îmbracă dealurile. Şi o linişte ca'n apropierea somnului pluteşte în aerul cald; mişcarea aproape a contenit către amiază; cînii dormitează la umbră pe supt garduri; s'a ogoiat şi colbul fierbinte al uliţilor; ici colo se arcueşte o boltă de nuci peste trecător, de la o gospodărie la alta; umbra lor înfloreşte drumul. Peste gardurile joase ori printr'o portiţă deschisă, zăreşti într'o grădiniţă ruje drepte, uriaşe, cu florile roşii dezvăluite. Ici bagi de seamă că te pîndesc doi ochi strălucitori, dintr'o tufă. Un cap neclintit de faţă, la linia zăplazului. Iţi zîmbeşte. Nu l-ai văzut pîn' acuma. In clipa următoare a dispărut. Un cîntec adie de departe... Cucoşii îşi trîmbiţează vestea iubirilor lor,—dar cîntarea lor face parte parcă din liniştea cuprinsului, căci abia într'un tîrziŭ, din întîmplare parcă, o deosebeşti... In aceiaşi linişte, deosebeşti ritmul regulat, ca o bătae de inimă, al rotarului care lucrează la cobilă... Şi încet încet, cu cît treci printre gospodării, urechea prinde tot mai multe zvonuri ale liniştei.

Ai eşit din sat, ai trecut şi de cea din urmă aşezare, a meşterului faur; la o cotitură nu mai auzi nici bătaia ciocanelor; ai ajuns în cîmp, unde se desfăşură ogoarele oamenilor, ca nişte lăvicere întinse la soare, ici pe cîmp drept, dincolo într'o vălcică, în altă parte pe o culme de deal... Nu mai vezi oameni pe cîmp. Auzi ciocîrlia tremurîndu-şi cîntecul strălucit—parcă ar curge din înalt un pîrăuaş de lumină şi triluri de cristal. O dumbrăveancă trece peste popuşoae desfăşurîndu-şi penele verzi şi albastre. Auzi strigarea prepeliţei; cîrîitul cristelului. Şi iar se face tăcere... Şi coteşti după aceia pe un drumeag de ţărînă, şi te 'ntîlneşti la un podeţ cu un om cu pălăria lată 'n bouri, cu pieptul desfăcut. Mînă c'o biciuşcă scurtă boii înjugaţi la un car cu saci. Vine de la moară. Ţi-a dat ziua bună descoperindu-şi pletele, pe urmă a dispărut el la cotitura pe care ai venit tu. Şi pe urmă iată moara, într'o tăetură de mal... Boi dormitează în soare, lîngă un car gol. Moara umblă—parc' ar fi singură... S'aude bătaia regulată a teicei... Ape spumoase se zbuciumă şi fierb supt roată, în bulboană.

Toate sînt frumoase la Adîncata, dar oamenii au griji şi năcazuri. De cînd trăeşte bunicul Matei Dumbravă aici, nu ştiŭ dacă a privit cu asemenea ochi frumuseţile fireşti ale meleagurilor lui. Cîmpu-i un cîmp, şi moara lui e o moară. Iar în primăvara aceasta natura pare mai frumoasă—cu cît bătrînul n'o bagă de loc în seamă. Căci dumnealui, ca răzăş ce este, îşi îmbracă foarte des straele de şieac şi se duce la tîrg să vadă ce-i mai fac procesele.

Are procese: cu casele Aglăiţei, case muncite de mînile

luĭ și a răposateĭ Anghelina,—și cu maiorul Stahu. Maria nu voia să intre într'un proces de despărțire, parcă se înfricoșa de acest lucru noŭ, neobișnuit; dar bătrînul nu înțelegea teama eĭ: «Un proces, floare la ureche... zicea el. Cunoaștem noĭ *procedura.*» Ș'a pornit și pentru Maria procesul de despărțire, ș'a luat-o și pe dînsa la tîrg în două rîndurĭ, pentru aceasta.

Dar procesele se poartă cu năcazurĭ, maĭ ales cînd știĭ să le porțĭ și cînd te țiĭ grapă de ele. Era năcăjit bătrînul, dar avea credința că la urmă tot a luĭ va fi izbînda. Rîdea uneorĭ povestind ce s'a maĭ întîmplat în trecerea luĭ la tîrg: cum a vorbit cu un advocat, ca să-l ispitească numaĭ; cum a pĭcĭlit pe alt advocat, al luĭ coconu' Vasilică, chiar dintru început, cum a grăit el către judecătorĭ, cum a spus el că se întemeiază pe cutare articol, și pe cutare articol... «Apoĭ, domnilor judecătorĭ, zicea el, eŭ dreptatea mi-o caut numaĭ cînd am prăpădit-o... Ca s'o caut trebuia s'o am...» Și coconu' Vasilică Popazu schimba fețe fețe. Bătrînul Dumbravă arăta cît de opărit stătea la proces coconu' Vasilică. «Apoĭ cu mine nu te poțĭ dumneata pune, ginere,—i-a zis el, că eŭ îs maĭ tare și de partea mea e dreptatea...» «Și coconu' Vasilică, urma a povesti bătrînul, se făcea că n'aude; se plocon ea către un boer, strîngea cu amîndouă mînile, rupîndu-se de șele, dreapta altuĭ boer, ș'apoĭ grăia către toțĭ cu dragostea luĭ, cu bunătatea luĭ... Tare ne-a maĭ amărît pe noĭ dragostea luĭ și bunătatea luĭ!»

Dar nicĭ pentru Maria n'a avut o vreme farmec satul, și cîmpiile, și colțul blînd unde vuia și spumega moara luĭ Dumbravă.

Multă vreme i-a stat ca o piatră pe inimă întîmplarea din dimineața aceia de Maiŭ: cînd a sosit ca o furtună, după o noapte de petrecere, maiorul Stahu. I se părea așa de nefiresc ceia ce se petrecuse, așa de străină parcă fusese în viața-ĭ liniștită izbucnirea aceia... Iĭ rămăsese după aceia ca o pată în suflet. Se petrecuse și 'n ea ceva nefiresc... Avusese unele mișcărĭ ciudate. Gîndindu-se, parcă maĭ mult se încredințase că mișcările acelea le stîrnise Voinea, tînărul acela care o urmărea cu ochiĭ de-o bucată de vreme. Deoparte un bărbat care vine să-și reclame drepturile, de alta soția luĭ care aproape îl alungă. Ș'al treilea care pare a se bucura, pare a aștepta ceva... Parc'ar fi fost o izbucnire de rîs la o înmormîntare—se gîndea Maria.

Singură în odaia eĭ, cînd se gîndea la lucrurile acestea, avea o strîngere de inimă. Apoĭ cu hotărîre, se încredința că orice tulburare trebue să înceteze. Destul îĭ fusese batjocorită tinerețа, acuma e vremea cînd se simte om, în stare să ajute pe alțiĭ—să se jertfească. «Jertfă...»—gînd fix, lîngă care se strecura parcă zadarnic icoana nelămurită a luĭ Iorgu Voinea.

Panaite, pribeagul, în pacea aceia a zilelor verii, în blîndeța caseĭ bătrîneștĭ, în căldura molcomă cu mirezme tarĭ a ogoarelor, parcă suferise o destindere. I se luminaseră ochiĭ, zîmbea bucuros; și cîteodată, într'un colț al cerdacului, privind răsăritul luneĭ pline, începea să-șĭ aducă aminte de neguroasele și zdrobitoarele luĭ rătăcirĭ din trecut... Le povestia Marieĭ ca pe

niște întîmplărĭ străine. Cîteodată totușĭ i se întuneca glasul, încrunta sprincenile și rămînea tăcut: avea o întoarcere deodată către coconu' Vasilică Popazu: parcă i se ridica înaintea ochilor, în întuneric, trupul nalt și uscat, și zîmbetul încremenit, și ochiĭ lucitorĭ,—și ca o zguduire nelămurită îĭ aducea în întreaga ființă, a mia oară, amintirea tristeĭ luĭ copilărĭĭ... Maria îl privea în clipele acelea c'o simțire de teamă: era grămădită în ochiĭ luĭ o ură neagră; privea cu spaimă și cu ură fantoma tatăluĭ.

Altfel, parcă i se liniștiseră gîndurile de pribegire. În schimb, trupu-ĭ slăbise, brațele și picioarele parcă eraŭ numaĭ niște coarde nervoase. Cînd rîdea, i se întindeaŭ ca niște sforĭ între colțurile gurĭĭ și urechĭ.

«Eŭ nu maĭ am mult, dragă surioară, murmură el într'un rînd seara, în întuneric,—și apucă mîna Marieĭ. Am umblat prea mult. Anĭ de zile am umblat, și mi-a secat trupul de năcazurĭ, de vorbe rele, de bătaia gerurilor, a vînturilor, a ploilor... Pe urmă, acuma, m'am oprit,—și trupul cere hodina mormîntuluĭ...»

Maria își simți sufletul plin de jale.

«Aĭ să te facĭ bine, murmură ea cu lacrimĭ în glas. Am să te îngrijesc eŭ, am să staŭ totdeauna lîngă tine...»

Bolnavul îĭ mîngîia degetele, după obiceiul luĭ.

«Mărioară, grăi el încet, nu știŭ ce am avut eŭ: asta m'am întrebat totdeauna... Dar de suferința ce-am avut-o, trebue să mor... Orice-aĭ aĭ spune, orice-aĭ face, trebue să mă duc... Acuma vezĭ și tu că vorbesc liniștit și lămurit... Și m'a urmărit în drumurile mele o durere năprasnică: a murit mama noastră, tînără și frumoasă... Ș'acuma mă urmărește un gînd grozav: căcĭ știŭ din ce pricină a murit mama...

— Acestea-s gîndurĭ, vorbi Maria c'un fel de frică. Fiĭ cuminte, nu te gîndi la asta...

— Ascultă ce-țĭ spun eŭ, grăi întunecat Panaite. Nu mi-am adus aminte multă vreme... Dar acuma am văzut, a eșit în amintire un lucru vechiŭ... Mi s'arată o icoană, trebue să fie de atuncea; în mine a răsărit acuma. Cum plîngea mama... o văd... era tînără și frumoasă... și plîngea... Și tata o lovea,—o bătea cu ghiontul și o privea cu ochii luĭ sfredelitorĭ, avea zîmbetul luĭ cel răŭ... așa cum zîmbea și ne privea în noaptea aceia a Învierii... Atuncea a răsărit deodată în mine icoana aceasta...

— Nu se poate, Panaite, trebue să fie o părere... nu se poate, nu se poate... și prin trupul Marieĭ trecu un fior.

— Ba da, ba da, eu sînt maĭ mare decît tine, eu țin minte...

— Nu se poate, Panaite! De ce? de ce s'o chinuiască așa?...

— Eu bănuesc de ce, șopti Panaite cu taină, și zîmbi în întuneric... Acuma știŭ. Așa-mĭ lămuresc și de ce m'a bătut și m'a chinuit și pe mine pînă ce mi s'aŭ întunecat mințile... Ah! cum mă bătea... În cap mă bătea, pînă ce-mĭ simțeam creerii ca de plumb... Eu cred așa: că nu sînt copilul luĭ: de-aceia a chinuit-o el așa pe mama...

— Ce spuî tu, frate ! strigă Maria cu groază, ridicîndu-se în picioare... Cum îţî pot veni asemenea gîndurî... Vină-ţî în fire, gîndeşte-te la ce spuî...»

Deodată tăcu; vedea că vorbeşte zădarnic; simţi o săgetare de ghiaţă trecîndu-i prin suflet. Panaite rîdea încet, cu răutate:

«Aşa-î cum spun eŭ... Am înţeles cînd se uita el în noaptea Învieriî la mine... Eŭ n'am cu el nimica... De-aceia îl urăsc eŭ... Din pricina luî a murit mama, din pricina luî am să mor şi eŭ... Şi tu aî suferit tot din pricina luî...»

Tăcură. Noaptea era întunecoasă; adierî de răcoare veneaŭ din livadă. Maria simţea o nemulţămire grea; bănuelile bolnavuluî aveaŭ o pătrundere stranie, luaŭ fiinţă în sufletul eî, chinuind-o cu un gînd nestrămutat. Avea dorinţa să grăiască, să spulbere bănuelile acestea care o făceaŭ să sufere, dar ceva îî spunea că asta ar fi zădarnic: frate-său n'ar înţelege-o. Şi privea fix în întuneric, şi parcă şi eî i se închega înainte icoana pe care i-o sugerase Panaite; maică-sa bătută, căzînd supt pumniî luî Popazu...

«De ce? De unde ţi-a venit gîndul acesta? izbuti ea în sfîrşit să geamă. Ce spuî tu e grozav, frate...! Maica noastră a fost ca o sfîntă...»

Dar Panainte parcă n'auzea; sta nemişcat, toropit ca de frigurî.

Şi deodată glasul luî, străin, un glas de copil, un glas dureros şi trudit, îî sună la urechî:

«Dragă surioară, mormîntul mameî noastre a rămas uitat, făr'o lacrimă, făr'o floare...»

Şi Maria îşi simţi pieptul năvălit de amărăciune şi izbucni în plîns...

XXIII.

Natura conspiră împotriva noastră. Suferinţele trebue să fie uitate. Aşa se pare cel puţin.

Tot ce era frumos în Adîncata, şeşul Moldoveî, drumeagurile pline de erburî şi florî mirositoare, şi Moara-luî-Dumbravă, păreaŭ într'o zi de Iunie, Marieî, îmbrăcate, ca'ntr'un abur de melancolie, ceva fermecător plutea pretindenî, în armonie cu sufletul eî.

Eşise dimineaţa, la răsăritul soareluî, cu Panaite şi cu bunicul, în trăsura lor uşoară. Făcuseră drumul către Moldova la pînea albă, pe urmă cercetaseră fînaţurile, şi Mateî Dumbravă intrase pînă la brîŭ în iarbă. Îşî plecase fruntea spre florile pline de rouă; stîrnise şi două prepeliţî care zvîcniseră şi porniseră zbîrnîind într'un sbor drept pe deasupra erburilor. Maria a avut un ţipăt uşor de surprindere; pe urmă le-a privit cum se înclină, cum se lasă cu aripele destinse, lîngă o tufă de luminărică.

După aceia s'au îndreptat spre moară. Mergeaŭ caiî la pas.

O lene dulce plutea din cerul curat. Maria se simţea pătrunsă ca de o înfiorare care-î înălţa gîndurile şi simţurile; şi deodată, fără voe, se gîndi la Iorgu Voinea... Şi'n lanurî era linişte, şi căldura vibra în zare.

De dimineaţă încă, Iorgu Voinea se deşteptase în casa boerească de la Plopenî, c'o hotărîre: să vadă pe Maria în ziua aceia. În multe noptî, după truda zilelor de muncă, stătuse treaz ceasurî, gîndindu-se la dînsa. Întâiŭ avusese spre ea aşa, o mişcare uşoară, ca spre o femee frumoasă cu suflet maî deosebit... Imaginea eî îî aducea un zîmbet de plăcere, nu-l neliniştea. Pe urmă însă gîndurile se îndrumară ca pe o cărare cunoscută, numaî spre ea; să le stăpînească nu maî era în stare. Şi o nelinişte soră cu mîhnirea i se iscă în suflet...

Se îmbrăcă cu o grijă deosebită, îşî bău cafeaua repede. Eşi în ogradă, cercetă caiî în grajd. Mergea cu capu 'n piept, cu fruntea încreţită.

«Cuconaşule, poate eştî supărat de ceva... îndrăzni să-l întrebe bătrînul Petrea, vizitiul.

— Cum? Nu. Uitasem. Să puî caiî la droşcă... Azî mergem undeva...

— Mergem la tîrg, cuconaşule?...

— Nu. La Adîncata».

Vizitiul dădu din cap, îşî scutură pletele cărunte şi zîmbi. Voinea ridică fruntea.

«De ce-ţî vine a rîde?...

— Mie, cuconaşule? Ferească Dumnezeŭ!...» şi ca prin farmec i se întunecă obrazul.

Boerul îl privi ţintă. Obrazul bătrînuluî se lumină iar într'un zîmbet de bunătate:

«Apoî mă duc să pun caiî cît de degrabă... grăi el fără să se clintească din loc...

— Du-te».

Şi Voinea trecu prin ograda largă, spre casele nalte, cu balcon de piatră. Acolo soarele-şi cernea lumina printr'o reţea de viţă sălbatică. Se aşeză în scaunu-î larg de împletitură de trestie. Răsfoi în neştire o carte cu filele netăiate, apoî o aşeză iar la loc, pe măsuţă. Îşî aprinse o ţigară, şi fumînd îşî neteză barba neagră şi părul buclat care-î cădea pe frunte...

«Poate-ar fi fost maî bine să-î scriŭ...» îşî zise el. Pe urmă clătină din cap în semn de împotrivire. «Nu, trebue să mă duc s'o văd...»

Deodată îşî aduse aminte de Duminica aceia de primăvară, cînd Maria i s'a arătat în rochia cenuşie, cu pălăria neagră cu pene de struţ, cu buchetul de toporaşî la piept... «Nu ştiŭ, a voit să mă privească atuncî aşa de lung... orî se gîndea la altceva, cu ochiî la mine... De-atuncea amintirea eî nu mă părăseşte. De bună seamă că de-atuncea a pornit iubirea mea—şi nu mi-am dat seamă...»

Dădea încet din cap, cu ochiî aţintiţî. Întrebările şi răspun-

surile i se învăluiaŭ în minte,—şi chipul Mariei îi plutea dinainte, în umbra balconului.

Ciudate gîndurĭ l-aŭ năcăjit într'o vreme. Se simţea atras cu putere către ființa aceia—şi împrejurările îl sileaŭ, ca s'o poată vedea din cînd în cînd, să ţie un fel de legătură de prietinie cu Stahu. Asta-l nemulţămea; i se părea jocul lui ceva nedemn... E adevărat că găsea o scuză: nu se gîndea la ceva hotărît, nu cugeta să lege o intrigă... Căuta să se apropie, într'un chip nevinovat, de o ființă care-ĭ plăcea. Dar iarăşi e adevărat că maiorul Stahu îi făcuse destăinuiri mari: că între el şi Maria legăturile slăbesc, că vieţile de o bucată de vreme le sînt deosebite... Voinea urmărea parcă cu interes drama aceasta: acuma-şi dă seamă: o urmărea cu interes şi cu nădejde... Ş'avea o simţire de mulţămire cînd se gîndea că Maria cată să se desrobească, să iasă undeva la lumină din căsnicia-ĭ neguroasă...

Pentru jocul acesta al lui, pentru prietinia-ĭ cu maiorul, avea nemulţămiri Iorgu Voinea...

«Pentru dînsa am făcut acestea...»

Şi ce simţire ciudată a avut în ziua cînd s'a dus cu maiorul Stahu la Adîncata! A avut temerĭ şi nădejdĭ... Poate să urmeze o împăcare, poate să urmeze o ruptură desăvîrşită... «A fost o intrigă de roman; a izbutit...» Totuşĭ el parcă eşise micşorat de-acolo... I se părea acuma că ar fi trebuit să spue ceva maĭ deosebit, să facă ceva... «S'ar fi cuvenit să se petreacă altfel lucrurile...» Venirea şi plecarea aceia, în jumătate de ceas, plecarea unor învinşĭ... Şi el şi Stahu plecau la fel... Ar fi trebuit poate să dobîndească pentru sine o vorbă deosebită...

«Parcă mi-ĭ greŭ să mă maĭ duc cu droşca aceia şi cu Petrea...» şopti el, c'o simţire de ruşine. «Nu!» rosti el tare, şi se ridică. Făcu doi paşi pînă la intrarea balconului. Strigă de-acolo cu glas răsunător, înălţînd capul:

«Petre! nu maĭ pune caii la droşcă... Să-mĭ puĭ şaua pe Negru... Mă duc călare...»

Vizitiul se opri cu mînile pe căpestrele cailor: tocmaĭ îĭ scotea din grajd. Ascultă cu gura căscată porunca stăpînului, şi-şi scutură pletele. Zîmbi iar:

«Bine, cuconaşule... Am înţeles...»

Voinea zvîrli ţigara şi se întoarse la scaunul luĭ.

«Aşa e maĭ bine... Drumul meŭ are un aer de poveste...»

Începu a se gîndi iar. Cînd s'a născut în el simţirea aceasta gingaşă—a avut o îndrăzneală pe care astăzĭ parcă n'ar mai săvîrşi-o... Atuncĭ, la Paştĭ, îi strînsese mîna... A fost o hotărîre mare. Dar atuncĭ iubirea încă nu-l cuprinsese... Azĭ—încă de pe-acuma îşi simte sufletul greŭ şi nu ştie ce va face, ce va spune...

«Trebue să mă duc, s'o văd, gîndi el. Atîta mi-ĭ destul. Trebue s'o văd. Am nevoe de asta, mi-ĭ însetat sufletul... Şi simt că-mi va fi tot mai dragă; mă cucereşte simţirea aceasta ceas cu ceas... Par'că încerc o năruire a voinţeĭ... Azĭ simt că

într'adevăr o iubesc... Pînă azĭ n'am întrebat dacă se gîndeşte şi ea la mine, şi mi s'a părut că a băgat de seamă mişcările mele; dar astăzi nu-mĭ mai pasă de asta... Parc'aşi vrea să nu ştie nimic, pînă'n clipa cînd printr'o întîmplare oarecare va înţelege...»

Gîndurile acestea tulburate îi înfierbîntau creerul.—Deşteptat din viaţa luĭ întrucîtva liniştită pînă atuncĭ, izbucnirea aceasta parcă avea în ea o căldură mistuitoare... Şi se întreba cu inima strînsă, după dezbaterĭ lungĭ: De unde a izvorît în el năprasnic, covîrşitor, focul acesta? Nicĭ n'a băgat de seamă cum s-a întins şi l-a cuprins, ca un rug... S'a deşteptat astă noapte în odaia luĭ goală; şi era singur în pat... O fereastră deschisă scîrţiia în balamale... Un teiŭ fremăta lin la o boare de vînt şi trimitea miros puternic în odaia luĭ plină de lucrurĭ vechĭ... Dincolo de odaia luĭ erau alte încăperĭ goale; şi toate erau pline de rămăşiţile uneĭ vieţĭ îmbielşugate... Era bogată în amintirĭ, în zile de aur, casa aceasta bătrînească. În ea trăiseră maĭ multe generaţii... În odaia luĭ, în păretele din fund, ştia că zîmbeşte bătrînul Voinea; dincolo, între ferestre, zîmbeşte cu tristeţe maica luĭ moartă în tinereţe... «I-am iubit, mi-aŭ lăsat sufletul lor», se gîndea Voinea.—Şi viaţa luĭ pînă la vîrsta aceia de douăzeci şi şase de anĭ şi-o văzu goală... Cele cîteva legăturĭ trecătoare, c'o fată dela ţară, c'o cucoană care stăpînea acŭ cîţiva anĭ o moşie megieşă—le-a petrecut fără să simtă nimic decît acel «instinct atît de van...»

Ş'acuma era foarte singur şi'n puterea tinereţiĭ... Se simţea singur şi trist în noaptea aceia; parcă golul din juru-ĭ se lărgea la nesfîrşit. Şi deodată icoana Marieĭ i se puse înainte ca'n abur, întâiŭ nedesluşită,—pe urmă deplină, în liniĭ limpezĭ, în strălucirea tinereţiĭ eĭ... Imaginea aceasta l-a zguduit; ca un sînge de foc a prins a-ĭ alerga prin simţurĭ...

Se ridică deodată cu ochiĭ rătăciţĭ. Copitele caluluĭ sunau pe pietriş, înaintea scăriĭ.

«Gata? întreabă el cu grabă şi puse mînă pe pălăria de pae şi pe cravaşă. E 'nchingat bine? Răspunde repede, ce te uiţĭ aşa la mine?

— Gata, cuconaşule, gata...» răspunse vizitiul.

Dar Voinea nu-ĭ maĭ aşteptase răspunsul; se zvîrlise în şea; calul, lovit, porni deodată în salturĭ aprige. Pe cînd alerga pe drumul moale, îşi aduse aminte că uitase să dea poruncĭ vătavuluĭ. «Nu-ĭ nimic, gîndi el, azĭ pentru mine e zi de sărbătoare...» Şi arse pe Negru cu cravaşa. Calul tresări supt el în întinsoarea fugiĭ. «Nu te supara, Negrule, iartă-mă şi tu... vorbi el încet; azĭ mi-am pierdut cumpăna...»

Lanurile înspicate unduiau la suflarea vîntuluĭ. Voinea simţi în obraz o boare caldă; mergea împotriva amieziĭ. «Ce-o să fac? ce-o să spun?» Se gîndea el, şi îndemna calul.

În tulburarea luĭ se amesteca o bucurie copilărească.

Aşa merse o vreme cu gîndurile, şi lumina zileĭ parcă creş-

tea în juru-i. Nici un ceas nu trecuse și făcuse jumătatea de poștă care despărțea Adîncata de Plopeni. Acuma zărea turnul bisericii și crestele livezilor. Negrul sufla ostenit supt el. Îl domoli fuga. Nu mai avea mult. Inima parcă i se înferbînta în piept.

Dar iată că la o cotitură, unde, din drumul spre sat, se împarte un drumeag spre moară,—cineva parcă ar fi aruncat un laț ș'ar fi înfășurat în el și cal și călăreț. Se opri scurt. Înainte, la cîteva obrațe, o trăsurică mergea încet, spre moara veche. La tropotul calului, cei din ea întorseseră capetele, și 'ntr'o clipă lui Voinea i se arătă obrazul alb al Mariei. O broboadă ușoară de borangic îi ținea ca'ntr'o cunună părul.

Inima lui Voinea începu să se zbată grăbit.

Trăsurica se opri. El lăsă calul la pas, să înainteze. Își simțea ochii fierbinți plutind ca 'ntr'o ceață. Pe urmă cînd fu aproape, parcă se luminară toate în juru-i; glasul Mariei îl chema.

«Domnule Voinea, dar cu ce împrejurare ai rătăcit pe-aici?

— Veneam la Adîncata, veneam să mai văd niște prietini...» răspunse Voinea și sîngele i se sui în obraji.

Bătrînul îi întinse mîna cu prietinie.

«Foarte bine ai făcut, domnule Voinea... Așa cum ai venit acuma singur, ne faci plăcere...»

Și Matei Dumbravă începu să rîdă cu veselie.

Plecîndu-se apoi pe oblînc, Voinea apucă și mîna ce-i întindea cu obrazul neclintit Panaite.

Apoi salută încă odată, cu pălăria, pe Maria.

«Bine, domnule Voinea, vorbi ea zîmbind, cu noi nu dai mîna?...»

Îl privea puțin pieziș, cu un zîmbet șiret.

Voinea nu răspunse, dar c'o mișcare iute descălecă, trecu frîul calului în cotul mînii stîngi, și făcînd un pas întinse Mariei dreapta, cașicum ar fi vrut s'o ajute să se coboare. Ea sări ușurică, și volanele rochiei albe fîlfîiră o clipă. Voinea se închină cu puțină ceremonie și-i sărută mîna.

«Numai pentru asta, ca să ne vezi pe noi, ai venit? întrebă Maria fără să-l privească.

— Numai pentru asta...»

Coborîseră și bătrînul și Panaite,—ș'acuma mergeau pe jos, ei înainte, lîngă trăsurică, și 'n urmă Maria și Voinea cu calul negru înspumat după ei.

Cîteva căruțe așteptau în bătătura morii; între roțile uneia un om dormea cu fața 'n sus, la umbră. În lăuntru pietrele huruiau lin; în covată curgea făina în zvîcniri ușoare; o ometiță fină, jucînd în bătaia soarelui, umplea încăperea. Morarul, om tînăr, 'nalt, cu părul și cu mustățile ninse, stătea gînditor într'un colț, pe-un scăunaș cu trei picioare. Lîngă el așteptau tăcuți, rezemați de părete, doi gospodari.

Cînd își văzu stăpînul, morarul se sculă în picioare, cu un zîmbet blajin. Dumbravă înălță capul:

«Buna ziua, Ilie, ce mai faci?—Noroc bun! adăugi el, întorcîndu-se spre oameni.

— Mulțămim dumitale», răspunseră oamenii. Morarul își mîngîia mustățile. Apoi își vîrî mînile 'n chimir și răspunse:

— «Bine facem, stăpîne. Mai măcinăm și noi oleacă...»

Maria se oprise, lîngă Voinea. Zgomotul lin al morii, glasurile domoale ale oamenilor, aveau ceva patriarhal, din alte vremuri parcă. O duioșie îi cuprinse inima.

«Domnule Voinea, zise ea, ca să fii fericit trebue puțin lucru...»

El se întoarse puțin spre ea; o privi fără să răspundă.

Ea începu a rîde și adăogi: «Azi vreau să uit de multe și să fiu fericită... Bunicule! strigă ea. Să poposim aici. În jurul morii e umbră, avem unde sta, și dinspre Moldova vine o adiere de liniște...»

Deodată se opri, își simți privirile ferbinți: i se părea că a fost prea sentimentală. Dar bunicul părea și el cîștigat de un avînt de tinerețe.

«Minunat! strigă el. Trimetem pe Neculai să dee de veste Nastasiei. La moară putem face o mămăliguță; eu am să vă prind cu crîsnicul din pîrău, de-un borș de pește. Panaite s'a repezi până la stînă, pentru oleacă de brînză... Avem să petrecem împărătește—și în cinstea oaspetelui o să înălțăm cîte-un pocal de apă rece!...»

Îndată se simțiră cu toții împrietiniți după voioșia bătrînului. Abia acuma-și cerură vești despre sănătate și despre afaceri, și Voinea stătu de vorbă un timp cu Dumbravă, și se găsiră buni prietini: holdele și ploile le-apropiau sufletele.

Maria le asculta sfatul: se bucura de 'nțelegerea aceasta; se bucura că Voinea place bătrînului. În același timp se gîndea: era bine încredințată că Voinea numai pentru dînsa a venit. Parcă nu îndrăznea să-și lămurească deplin în cuvinte simțirea pe care o bănuia la Voinea,—dar o adiere nedeslușită de plăcere o cucerea, parcă-i umplea ființa ceva din mirezmele blînde, din farmecul cîmpiilor ce o împresurau. Niciodată nu se simțise astfel; cîteva clipe îi trecură prin minte zilele vieții de la Săveni, cu maiorul Stahu,—și parcă-i venea să se scuture de ceva necurat.

Tăcea, și se simțea bine așa. Iar Voinea 'n ziua aceia venise cu un gînd de împăcare pentru toate; bătrînul Dumbravă dădea la lumină teorii ciudate asupra ploilor în legătură cu premenirea lunii, se arăta împotriva mijloacelor nouă 'n lucrarea pămîntului, și Voinea nu 'nțelegea de ce-l aprobă. Pentru el în ceasul acela orice-ar fi spus bătrînul era bun: căci era lîngă femeea pe care o iubea!

Dar clipele nu treceau numai cu un sfat puțin între tînăr și bătrînul Dumbravă. Neculai flăcăușul plecase în sat. Panaite se urcase în trăsură și se îndreptase către stînă; bătrînul Matei coborîse de pe o șandrama crîsnicul. Și pe cînd se cobora spre bulboana limpede, Voinea cerca să se împrietinească cu Maria,—căci iubirea vine de multe ori înaintea prietiniei.

Incepură să vorbească despre o mulţime de nimicuri, stind sus, pe mal, amindoi in picioare, alături. Bătrinul lăsa răţeaua in apă, la adinc,—apoi o scotea incordindu-se pe spate şi inălţind incet prăjina. Apa se strecura repede ca picături de lumină,—un peşte argintiù rămînea zbătîndu-se cîteodată, şi Maria scotea un strigăt vesel de uimire.

Incet-incet Voinea incepea să-şi dezvăluiască sufletul, să vorbească de viaţa lui singuratică in casa bătrinească.

«Prietinĭ nu mi-am făcut decit puţini, zise el intr'o vreme; m'am despărţit de eĭ după anii de şcoală, după ce-am intrat fiecare in viaţa adevărată, in luptă... Am venit la ţară, tata a murit... şi am trăit aşa o viaţă singuratică...

— Cîte-odată te simţeştĭ maĭ bine singur, grăi Maria.

— Cîte-odată. Dar cind se zbat in pustiù gindurile... şi singurătatea nu ţi-o umple nimic: o idee, o amintire, un sentiment,—te simţeştĭ foarte trist...

— E adevărat... răspunse Maria, incet.

— Viaţa noastră, a plugarilor, urmă c'un fel de pornire Voinea, e plină: aer, soare, cîmpiĭ. Le simţesc toate acestea cu putere... M'am născut in mijlocul cîmpurilor, am trăit o viaţă in mijlocul lor. Parcă mi s'ar părea ciudat să lipsesc eù dintre casa mea veche şi parcul nostru... M'am trezit cu ele,—am prins rădăcinĭ... Şi cu toate acestea s'ar putea să rămie singurătate desăvirşită acolo; s'ar putea să pribegesc intr'o zi. Bătrinul s'a dus; mama incă din tinereţă a lăsat toate... Astă noapte m'am trezit, singur şi mihnit, şi m'am gindit la dinsa.

— A şi mama dumnitale s'a dus din tinereţe....»

Voinea dădu din cap; se simţea induioşat; şi cu toate acestea vorba despre viaţa luĭ şi despre ceĭ duşĭ o adusese anume, ca să mişte sufletul Mariei...

Tăcură amindoĭ. Apoĭ se intoarseră in loc şi porniră in jurul moriĭ. La deal, pe malul piràuluĭ, o casă veche, acoperită cu stuh, se ridica. Inaintea caseĭ, un păr bătrin, c'o coroană uriaşă de frunze şi de rod, se inalţa in lumina zileĭ. Un bătrin girbov, slab şi palid, sta la rădăcina pomului. Privea ţintă inainte cu ochiĭ micĭ,—parcă se gindea la ceva...

Se apropiară de el. Bătrinul inălţă fruntea.

«Ce aĭ, moşule? eştĭ bolnav?» intrebă Voinea.

Moşul făcu un semn uşor cu mina slăbită, un semn de renunţare. Apoĭ vorbĭ incet—abia il auzeaĭ:

«Aţĭ venit intr'acoace la noĭ? Staţĭ pe scaunul cela, la umbra părului...»

Se apropiară. Bătrinul indesă palmele in pămint şi se aşeză maĭ bine in capul oaselor.

«Dumnevoastră sinteţĭ nepoţiĭ stăpinuluĭ? a luĭ domnu' Dumbravă? intrebă bătrinul cu'n zimbet palid.

— Numaĭ eù i-s nepoată, răspunse Maria; dumnealuĭ nu; dumnealuĭ e boerul de la Plopenĭ...

— Aşa—aşa... grăi bătrinul. Apoĭ să fiţĭ sănătoşĭ... Dumnea-

voastră sinteţĭ tinerĭ, vă bucuraţĭ de lumină, da' iaca eù simţesc că mi-i frig... Şi m'am aşezat şi eù la umbra pomuluĭ istuia.... Peste vre-o treĭ patru zile mă duc şi eù...

— De ce, moşule, zise Voinea,—eù cred că maĭ aĭ zile de trăit....

— Numaĭ Cel-de-sus leagă şi dezleagă toate... răspunse moşneagul... Iaca, eù staù aicĭ in casa asta de şaizecĭ de anĭ... Aicĭ am fost, morar. Pe urmă a rămas feciorul-meù.... Ilie... Ceilalţĭ care i-am avut, s'aù imprăştiat, aù şi eĭ gospodăriile lor... Zic eĭ: Haĭ, tătucă, in sat, iĭ murĭ la noĭ...—Nu; mie aicea mi-a fost drag... Ş'apoĭ eù cred că supt părul ista am să mă sfirşesc...»

C'o mină cu degete slăbite işĭ dădu la o parte de pe frunte cîteva şuviţe albe.

«Vedeţĭ dumnevoastră părul ista? zise el iar, ridicind o clipă ochiĭ in sus. Ast' primavară s'aù implinit patruzecĭ şi doĭ de anĭ... Eram insurăţel—şi morar aicĭ... Şi m'am dus eù cu nevasta la lemne in pădure, intr'un rind. Am incărcat carul. Pe urmă am stat la o margină de poiană ş'am scos oleacă de gustare... Mă uit eù; văd aşa o mlădiţă, era o leacă maĭ groasă decit un chibrit... Eù zic: Aista-ĭ păr...—Ba parcă-ĭ măr... grăeşte nevasta—Bine, zic, l-om lua, şi l-om pune dinaintea caseĭ... Il luăm noĭ: avea două rădăcioare proaspete, pe supt frunze numaĭ: una in colo, una in colo... L-am luat cu tot cu frunze umede, l-am pus in traistă... Ş'acasă zic neveste: Vină şi pune şi tu mina; amindoĭ, l-om răsădi, ca să facă pere in toţĭ aniĭ... Ş'a pus şi ea mina, şi l-am răsădit... Am aşteptat noĭ treĭ anĭ. A rodit cincĭ pere... Să se coacă, zic. Dac'or fi bune, aşa il lăs; dac'or fi pădureţe, l-om hultui... Şi nu ştiù ce soiù de pere a fost, de unde l-a trimes Dumnezeù, că tare se fac marĭ şi frumoase—şi parcă-s cu miere la gust... Şi 'n toţĭ aniĭ rodeşte...»

Bătrinul iar işĭ inălţă ochiĭ spre bolta pomuluĭ, apoĭ privi pe ceĭ doĭ oaspeţĭ cu un zimbet blajin.

«Păcat că nu-s coapte... zise el. Se coc incolo pe după Sintilie.

— Apoĭ om veni şi noĭ pe-atuncĭ... vorbi Maria.

— Atuncea n'am să maĭ fiu pe lume, răspunse incet bătrinul; da' părul are să rodească, ş'or gusta din el tinerĭ ca dumnevoastră,—şi n'or şti că l-aù sădit cu dragoste tot doĭ tinerĭ, aşa cum sinteţĭ dumnevoastră acum, in floare...»

Bătrinul, cu zimbet incremenit, işĭ lăsă capu'n piept.

«Da' baba unde ţi-ĭ, moşule? intrebă Voinea intr'un răstimp.

— Ea s'a dus ast' primăvară, pe cind era părul inflorit...» zise bătrinul ridicind ochiĭ.

Maria se simţi deodată mihnită; inălţă ochiĭ şi privi spre coroana arboreluĭ; o umbră dulce, plină de ace de lumină iĭ juca pe faţă. Voinea o privea de-aproape c'o infiorare; iĭ jucau şuviţe de păr in jurul urechiuşelor; simţi o pornire s'o cuprindă de mină, de mijloc... Dar se stăpini. Bătrinul parcă aţipise. Porniră

cu pașĭ nesimțițĭ maĭ departe; o pajiște înflorită se ridica ușor, în susul pîrăuluĭ, și liniștea părea a crește...

«Mă iubește...» își zise Maria privind pe Voinea. Îĭ zîmbi. Făcu apoi o mișcare iute, trecu pe dinaintea luĭ și rupse o margaretă care se legăna deasupra erburilor.

«A fost tristă povestea bătrînuluĭ...» zise ea apoi zîmbind.

Voinea făcu o mișcare. Ea il înțelese. Se gîndi: Vra să-mĭ apuce mîna... Se opri; ridică floarea și începu să-ĭ rupă foițele albe. Se întoarse apoi în loc c'o mișcare grațioasă, îi ceru printr'un gest brațul, și zise foarte serioasă:

«Să mergem, domnule Voinea, să vedem dacă fierbe borșul buniculuĭ...»

Voinea se simți foarte fericit cînd îĭ luă brațul, dar avîntul de îndrăzneală îĭ pierise; căcĭ cochetăria e o floare care seamănă cu trandafirul: are și spinĭ, și, după cum se vede, e nelipsită oricăreĭ femeĭ....

(Va urmà) **Mihail Sadoveanu.**

DE PROFUNDUS...

Mi-e lira'n părăsire asvîrlită
De cînd spre tine sufletu-mi s'abate,
Căci n'am putut pe coarde numărate
Să cînt iubirea mea nemărginită.

Dar fruntea-mi, de privirea ta robită,
Sub jugu-i se revoltă și se sbate:
Ce vultur cu aripele tăiate,
Nu-și geme soarta luĭ înlănțuită?...

In ochii tăi mi-am îngropat avîntul,—
Deși, ca 'n ei să nu-mi găsesc mormîntul,
Mă lupt cu mine și cu voia sorții!...

...Și te iubesc cu 'nfiorarea vagă
Pe care-o dă presentimentul morții...
Și te urăsc că'mi ești atît de dragă!...

ROMANȚA DE MAI.

Stăturăm o noapte 'mpreună:
Dormiau împrejuru-ne flori
Și-ardeau în bătaie de lună
Frumoșii tăi ochi visători.

Era o fantastică noapte
Cum multe nu știu pe Pămînt:
Păreau de prisos ori-ce șoapte,
Căci nu puteam spune-un cuvînt...

Cînd brațul meu drept se'mpletise
Ușor după talia ta,
Tot sufletul meu se deschise
Și prinse, tăcînd, a cînta:

„Pe mine mă chiamă Zefirul
Și buzelor mele, de vrai,
Te dă cum se dă trandafirul
La fluturi în luna lui Mai".

„Iar tu te numești Primăvara
Și 'n raza din ochi-ți de vis,
Mă pierd ca un fluture 'n para
De care-i atras și ucis."

Cînd brațele tale-amîndouă,
Atunci mă cuprinseră 'ntăi,
Cădeau diamante de rouă
Din florile ochilor tăi!

...Și, lacom, sărutu-mi sălbatic
Sorbi 'nfioratul tău plîns...
Și-al buzelor tale jăratic
Pe buzele mele s'a stins.

De-atunci, în toți anii, suspinul
Cu care iubire-mi jurai,
L'ascult tresărind prin seninul
Cel tainic din luna lui Mai...

Și 'ncet peste sufletu-mi, sara,
Se lasă cu umbre de dor...
Și iar te numești Primăvara...
Și iar sunt Zefirul ușor...

MI-AȘI PIERDE PARADISUL...

Privirea ta e trandafir în floare...
Și fruntea, crin... și zîmbetele, miere...
Și trupul, val... și mersul, adiere...
Și glasul, cîntec de privighitoare!

Tu ești a vieții mele sărbătoare
Și-a bietului meu suflet, re'nviere,—
Căci mă renaști cu alba mîngîiere
Din grațiile tale 'ncîntătoare.

Dar, de-ași atinge scumpa ta ființă
Cu cea mai mică umbră de dorință,
Ași profana iubirea mea curată:

Căci mi-ași mușca pe-a tale buze, visul...
Și'n sărutarea mea necumpătată,
Ca'ntăiul om, mi-ași pierde paradisul...

Mihail Codreanu.

Un specialist romîn la Lipsca.

III

Față cu cele arătate de mine până aicĭ asupra activitățiĭ științifice a D-luĭ Weigand două fapte se ivesc care trebuesc explicate: întîiŭ, cele 15 volume de anuare ale seminariuluĭ romînesc din Lipsca, pline cu studiĭ filologice asupra limbiĭ romîne; al doile, autoritatea cea mare de care se bucură Dl. Weigand atît în străinătate cît și în țara noastră.

In ce privește cele 15 volume de anuare, ele sînt pline de studiĭ făcute de alțiĭ, nu de Dl. Weigand. Ceĭa ce a scris în anuare însuș Dl. Weigand constitue o mică parte, iar această mică parte consistă maĭ ales din notițe asupra dialectelor romînești. Nimenĭ nu contestă că aceste notițe aŭ profitat științiĭ, dar aŭ profitat pentrucă nu eraŭ altele maĭ bune. Cînd cercetările asupra dialectelor romînești se vor face de Romînĭ — și din fericire asemenea cercetărĭ aŭ început să se facă —, studiile dialectologice ale D-luĭ Weigand din anuare vor fi complect răsuflate. Nimenĭ nu contestă că Dl. Weigand s-a ostenit cu adunarea materialuluĭ limbistic dialectal publicat în anuare. Dar osteneala călătorieĭ e una, și știința e alta. Iar dacă colaboratoriĭ D-luĭ Weigand aŭ fost așa de numeroșĭ și aŭ produs așa de multe lucrărĭ asupra filologieĭ romîne și așa de voluminoase lucrărĭ (unele prea voluminoase), lucrul ni-l explică însuș Dl. Weigand în prefața la al zecelea anuar pag. X: „Mulțĭ din colegiĭ meĭ s-aŭ mirat de numărul cel mare al membrilor seminaruluĭ și de numărul cel mare al disertațiilor într-o specialitate care se găsește în afară de căile bătute. Sînt sigur că principalul punct de atracție stă în împrejurarea că disertațiile se publică gratis și pe deasupra studențiĭ germanĭ maĭ primiaŭ și gratificațiĭ de o sută de mărcĭ, care gratifacațiĭ însă de acum înainte vor trebui suprimate"*). Cred că și altă împrejurare, pe care nu vreaŭ

*) Invremece la Lipsca candidațiĭ la doctorat, pelîngă că li se publică gratis tezele, maĭ primesc și gratificațiĭ de 125 de leĭ, aicĭ în Iașĭ un candidat a pus stăruințĭ pelîngă stăruințĭ la ministerŭl instrucțieĭ, ca să i se acoarde un ajutor pentru publicarea tezeĭ, și nu i s-a acordat nimic.

s-o trec nepomenită, a contribuit la înflorirea institutuluĭ, anume raporturile prietenești dintre conducătorul și membriĭ institutuluĭ de o parte, dintre membriĭ institutuluĭ între dînșiĭ de altă parte. După ședința seminaruluĭ, care avea totdeauna loc seara, ne adunam vara la mine acasă orĭ într-o grădină, iar iarna regulat la o popicărie. Punctul culminant al anuluĭ îl forma sărbătoarea de vară, care consista într-o excursie de o zi, în mare parte cu cheltuiala seminaruluĭ. Așa în 1901 am fost la Naumburg, Rudelsburg, în 1902 la Frohburg, în 1903 la Grimma, Mănăstirea Nimbschen". In asemenea împrejurărĭ oricare altul ar fi fost în locul D-luĭ Weigand ar fi căpătat pentru anuarele seminaruluĭ o sumedenie de disertațiĭ.

Chestiunea e însă acum, ce fel sînt disertațiile aceĭea? A priori s-ar pute hotărî că trebue să fie și bune. Insă iarăș a priori s-ar pute hotărî, în urma celor văzute până acum, că trebue să fie și de aceĭea care să tradeze pe *școlarul maĭstruluĭ*.

Voiŭ face o schițare a studiilor publicate de colaboratoriĭ D-luĭ Weigand. In această schițare voiŭ așeza pe Germanĭ (orĭ în general pe străinĭ) de o parte, pe Romînĭ de altă parte, și voiŭ începe dela cele maĭ vechĭ.

1. **Paul Dachselt:** Die Predigt vom heiligen Antonius, I Jahresbericht 1—78. Despre această lucrare am vorbit sub I.

2. **Kurt Schladebach:** Die aromunische Ballade von der Artabrücke, I Jahresbericht 79—121. O comparație între variantele baladeĭ despre Meșterul Manole la Macedoromînĭ, Dacoromînĭ, Grecĭ, Serbĭ, Albanezĭ, Bulgarĭ, Ungurĭ.

3. **Arno Dunker:** Der Grammatiker Boiagi, II Jahresbericht 1—146. O analiză a gramaticiĭ luĭ Boiagi.

4. **C. von Sanzewitsch:** Die russischen Elemente romanischen und germanischen Ursprungs im Rumänischen, II Jahresbericht 193—214. — O singură observație: Cum și-a putut închipui Dl. S. că *piersic* ar fi de origine rusească?

5. **Arthur Byhan:** a Die Entwickelung von *e* vor Nasalen in den lateinischen Elementen des Rumänischen, III Jahresbericht 1—70. O bună lucrare, ca tot ce a publicat Dl. B. în anuare. Principalul punct al lucrăriĭ este proba că *e* accentuat urmat de *n*, *n*+consonantă, *m*+consonantă s-a prefăcut în *i* deschis maĭ înainte de diftongarea luĭ *e* accentuat în *ea*. — Cîteva observațiĭ: Niciodată ę n-are valoarea de *in* (9), nicĭ de *i* (10). | *e* în *quem* e scurt, nu lung (11). | De unde a aflat Dl. B. că „Romîniĭ aŭ luat cuvîntul *cuminec* odată cu Bulgariĭ dela preoțiĭ romano-catolicĭ"? (13). | *Arină*, nu *arînă* (14). | In *finii* *i* foarte probabil nu este analogic, ci *finiĭ—fienni* (21). | *Ruginit*, nu *ruginat*

(24). | *Întîmpin* nu-ĭ **tempinare* (Ce poate fi acest *tempinare?* Insuș Dl. B. pune un semn de întrebare), ci-ĭ derivat imediat din *tîmpănă, tîmpenă* Handpauke. Compară „Iuo Mariiam prorocița... *tîmpănă* în mîna ei" Biblia 1688, 50[1]; „Eșiră... întru timpinarea luĭ Saul .. cu timpene și cu veselii" ibid. 209[2]. Maĭ întiĭŭ s-a întrebuințat cuvîntul pentru procesiunile muzicale la primirea principilor orĭ a altor personaje. *Tîmpenă*—τύμπανον (32). | Substantivul *înștiință*=Nachricht, Belehrung nu există în romînește (34). | *Tăind* nu este participiu *noŭ format* (neugebildet) în *-ind*, ci este participiu în *-înd* la care *î* s-a prefăcut în *i* supt influința vocaleĭ palatale precedente (36). | În limba dacoromînă *prinde* nu înseamnează es ist nötig (41).—Nu *toate* verbele aŭ a treia persoană plurală terminată în *u* (43).—*Gingie*, nu *gingie* (48). | Este imposibil ca macedorominul *înrăire* să fie **inirasci* (52). | La pag 53 se spune că nu există sunetul *î* în istroromîna, iar la pag. 57 se spune că există. | Este imposibil ca romînul *învălesc* să fie latinul **invelire* (55). | *înde* din Gaster Chrestomatie I *7 este reprodus din Praxiul Voroneț 62, deci pentru cuvîntul *înde* este numaĭ *o* probă. Acest ѧнде din Praxiul Voroneț suna *înde*, nu *inde*, cum transcrie Dl. B., căcĭ niciodată ѧ n-a avut valoarea de *i*, și nu poate fi latinul *inde* (58). **b.** Die alten Nasalvokale in den slavischen Elementen des Rumänischen, V Jahresbericht 298—370. Rezultatele cercetăriĭ sale le rezumează Dl. B. astfel: „Sunetul vechĭŭ bulgar ѧ s-a prefăcut în romînește în *en* și apoĭ în *in*; *i* din *in* cînd este precedat de labială, *s, ț, șt, r*, se poate preface în *î* atuncĭ cînd în silaba imediat următoare nu este *e, i*, sunet muĭat. Sunetul vechĭŭ bulgar ѫ a devenit în romînește totdeauna *un*. Cuvintele în care se găsesc *în, ăn* pentru vechĭul bulgar ѫ provin din mediobulgara, în care ѫ se pronunță *ă* nazal".—Cîteva observațiĭ: Despre *bleandă* zice Dl. B. la pag. 304 așa: „dr. *blendă*, la Cihac și *bleandă* „Tadel" nu vine direct din vechĭul bulgar *blęd-*, și tot așa nu vin din vechea bulgară *blenderesc* „schlenkern" și *blendisesc* „tadeln", ci aceste cuvinte corăspund malorusianelor blendati, blendikati, blendisati, care ele înseș se derivă din polonul *blęd-*". Maĭ întiĭŭ cuvîntul *blendă*, despre care vorbește Dl. B., nu există în romînește, ci numaĭ *bleandă*. *Blendă* din Damé este bazat pe o falșă lectură din Ispirescu Basme 248, unde stă scris *blénda* cu *é*, care în ortografiea luĭ Ispirescu, ca și a o mulțime altora pe vremea luĭ Ispirescu,=*ea*. *Blendă* în romînește e un neologizm, termin de mineralogie, și înseamnă sulfură de zinc, francez *blende*, Poni Chimia 211. *Blendisesc* e cunoscut numaĭ din Alexăndri Teatru 89, citat încă de Cihac, „Decĭ fiind părăsit, adiaforisit, fiind chĭar blendisit, sînt paraponisit", și foarte probabil e o formație a luĭ Alexăndri cu sufixul de origine greacă modernă *-is*. În sfîrșit pentruce n-ar fi *bleandă* vechĭul bulgar *blęd*, ci ruteanul *blend?* Ar fi trebuit Dl. B. să dea un motiv. | *kleșt-* este vîrît din greșală printre cuvintele cu *e* + nazală (314). Aceĭa ce spune Dl. B. asupra luĭ *creț* la pag. 316, pe care

vrea să-l derive dintr-un presupus serb **krеtaț*, este foarte problematic. Eŭ aș socoti maĭ degrabă că la aflarea originiĭ acestuĭ obscur cuvînt trebue să plece cineva nu dela *adiectivul creț*, kraus, crispus, crépu, ci dela *substantivul creț*, cîrlionț de păr, Haarlocke, anulus, cirrus, boucle, anneau de cheveux, care e posibil să fie=krékion, κρικίον cu accentul latin. | *mélită*, nu *melită* (342). | Cu ocaziea luĭ *stîngănesc, instîngănesc, stîngăneală, stîngheresc, stînghereală, stîngher, spunz* (=spinz?) dela pag. 346 observ că răŭ se procedează atuncĭ cînd cineva nu dă izvoarele pentru acele cuvinte care nu aparțin limbiĭ comune romîneștĭ. La sfîrșitul lucrăriĭ sale Dl. B. înșiră într-adevăr cărțile de unde și-a luat D-sa informațiile: dicționarul luĭ Bărceanu, Cihac, glosarul din Țara Hațeguluĭ al luĭ Aron Densușianu, crestomatiea luĭ Gaster, anuarele seminaruluĭ din Lipsca I—IV, dicționarul romîn-german al luĭ Lazăr Șăineanu... Dar nu poate ave D-sa pretențiea ca lectorul, cînd dă peste cuvinte luĭ necunoscute, să controleze spusele autoruluĭ în diferitele colecțiĭ consultate de autor. Se daŭ așa cuvintele dintr-o limbă, fără citare de izvoare, atuncĭ cînd ele aparțin limbiĭ comune, niște cuvinte însă ca *spunz* și *instîngănesc* ar fi trebuit citate cu arătarea izvoarelor unde le-a găsit Dl. B. Acesta e un răŭ care se observă în mod general la toate lucrările publicate în anuarele seminaruluĭ romîn din Lipsca: se daŭ cu toptanul, fără arătare de izvoare, liste lungĭ de cuvinte, pe baza cărora se scot concluziĭ de tot felĭul, dar din acele numeroase cuvinte numaĭ foarte puține sînt cunoscute. | La pag. 347 spune Dl. B. că *stînjen* sună cu *î* în loc de *i*, cum ar trebui să sune conform reguliĭ (?), din cauza analogieĭ cuvintelor *stîngănesc, stîngăneală*. Dar ce are a face *stînjenul* cu *stîngăneala?* | Cu ocaziea luĭ *rînjesc*, care după socoteala D-luĭ B. ar trebui să sune *rinjesc*, se întreabă autorul, pentru a pute explica pe î, dacă nu cumva sună cuvîntul *rînjăsc* (pag. 347). Da, cuvîntul sună la Moldovenĭ *rînjăsc* și la Muntenĭ *rînjesc*, dar *jă* de astăzĭ al Moldovenilor a sunat în limba veche *je*, iar *je* de astăzĭ al Muntenilor a sunat, tocmaĭ pe dos, în limba veche *jă*. În privința aceasta, a prefaceriĭ luĭ *e, i* în *ă, î* supt influința luĭ *ș, ž* precedenți, lucrul stă astfel. 1. *ș, ž* aŭ fost în Moldova muĭațĭ *înainte de* guturalizarea prin labiale și *în vremea* acesteĭ guturalizărĭ, căcĭ altfel trebuĭa *camisia* să sune astăzĭ *cămașă* și *vesica bășică*. 2. *ș, ž* s-aŭ muĭat în Muntenia *după* guturalizarea prin labiale, pentru aceĭa *cămașe, bășică*; ĭar pe vremea guturalizăriĭ prin labiale trebue să fi existat deja guturalizarea prin șuerătoare, pentru aceĭa *vesica* a putut deveni *bășică*. Decĭ *vesica—beșică—bășică—bășică*. 3. *ș, ž* aŭ fost în Moldova muĭațĭ *înainte de* prefacerea *e—ă—e* în *e—é—e* și *pe vremea* prefaceriĭ *e—ă—e* în *e—é—e*, căcĭ altfel n-ar fi putut eși din *cămeașă cămeșă*, ci *cămașă*. Decĭ *camisia—cămeașă—cămeașe—cămeșe—cămeșă*. 4. *Înainte de* muĭarea luĭ *ș, ž* aŭ trebuit aceste sunete să aibă efect guturalizător în Moldova. În adevăr *ș, ž* sînt muĭate în vechea moldovenească, dupăcum probează vechĭul moldovenesc

cămeașe. Cu toate acestea și in vechea moldovenească ca și in moldoveneasca actuală *sedeat* sună *șadă*. Dacă inainte de vechea moldovenească *ș* muĭat nu ar fi fost fără muĭare și cu putere de guturalizare, *șadă* ar fi fost posibil numaĭ dela al XVIII secol incoace. 5. Deci istoricul unor cuvinte ca *sessus* și *septem* din punctul de videre al celor doŭă sunete dintiĭŭ, pe terenul rominesc, este următorul (insemn prin aist. anteistoric, vm. vechiŭ moldovenesc, vmunt. vechiŭ muntenesc, nm. noŭ moldovenesc, nmunt. noŭ muntenesc): aist. *șes* — aist. și vmunt. *șăs*, vm. *șes*, nmunt. *șes*, nm. *șăs*. aist. *șeapte* — vmunt. și munt. *șapte*, vm. *șepte*, nm. *șăpte*. Aceste lucrurĭ aŭ fost discutate și probate intiĭŭ de Tiktin in Studien zur rumänischen Philologie I 107. Dacă ne intoarcem acum la cuvintul *rinjesc*, pe al căruĭ *rin* ar vrea Dl. B. să-l explice prin *jă* din silaba următoare, apoĭ cum sună și cum a sunat acest cuvint din punct de videre al silabeĭ *a doŭa* știm sigur, Dl. B. trebuia să ne informeze cum sună din punct de videre al silabeĭ *intiia*, atit in limba veche romină cit și in dialectele actuale. | Pe *ă* din *crămpeiŭ* (care cuvint ar trebui să sune după Dl. B., dupăcum și sună intr-adevăr, *crimpeiŭ*) și-l explică prin faptul că e neaccentuat (pag. 352). Dar tocmaĭ pentrucă e neaccentuat ar fi trebuit să se prefacă in *î!* e. Istrorumänisches Glossar, VI Jahresbericht 174—396. Toate cuvintele romineștĭ istriane cite fusese notate de diferiţĭ scriitorĭ in diferite publicaţiĭ aŭ fost adunate cu arătarea izvoarelor de Dl. Byhan, care le-a așezat după alfabet, le-a comparat, unde s-a putut, cu cuvintele corespunzătoare din celelalte dialecte romineștĭ, li-a dat traducerea germană și etimologiea, cu bogate referinţĭ asupra cercetărilor altora. Serviciul pe care l-a adus Dl. B. filologieĭ romine prin publicarea acestuĭ dicţionar istroromin este intr-adevăr mare.

6. Kurt Schladebach:*) Der Stil der aromunischen Volkslieder, III Jahresbericht 71—138. Prin *stil* inţelege Dl. Sch. intrebuinţarea figurilor poetice și gramaticale (apostrofă, prosopopee, alegorie, metaforă, comparare, metonimie, sinecdoche, jocurĭ de cuvinte, exclamaţie, blăstăm, repeţire, anafora, polisindeton, asindeton, epifora, refren, anadiplosis. etc.).—Citeva observaţiĭ: Pag. 92 in vorbele „z duse soarele, scăpită la grădină al dumnidzăŭ" vede Dl. Sch. o metaforă: „cerul este grădina luĭ dumnezeŭ". Este maĭ de grabă vorba despre altă ceva, anume despre aceĭa că intr-adevăr poporul ișĭ inchipuește că la apus este o grădină sfintă, paradisul, și că acolo ișĭ petrece soarele noaptea, *se sfinţește*, *asfinţește*. De aicĭ și cuvintul *asfinţește* cu inţelesul de *apune*. Pentru această credinţă să se compare cartea luĭ Henoh, după care paradisul este așezat in extremul apus și e incunjurat de un riŭ de foc, in care soarele se cufundă in fiecare sară. | „va n me mușți ș nu am ţi ţ fac" pag. 95 e spus la propriu, nu la figurat. | La pag. 101 se găsește printre comparaţiĭ și „rot wie ein Tollapfel", pe care Dl. Sch. o bazează pe următorul loc din

*) Din eroare lucrările D-luĭ Sch. s-au discutat sub 2 rubricĭ, vezĭ maĭ sus 2.

Aromunen II pag. 6: „Nă lilice analtă, aroșă ca mirdzeane." Este adevărat că Dl. Weigand traduce cu *Tollapfel*, dar Dl. Sch. ar fi putut lesne indrepta greșala. Macedorominul *mirdzeane* este = dacorominul *mărgean*, corail. Și apoĭ ce comparaţie poate fi aceasta, *rot wie ein Tollapfel?* Ce va fi Tollapfel precis nu pot ști, căcĭ in ediţiea mea a luĭ Sachs-Villatte (a cincea) nu se găsește. Presupun insă cu multă probabilitate că trebue să fie fructul uneĭ plante veninoase și anume al uneĭ plante care produce nebunie. Asemenea plante sint mătrăguna (atropa belladonna L.), măsălariţa (hyosciamus niger L.), zirna (solanum nigrum L.), solanum miniatum Bernh., care n-are nume propriu in romineşte, și mandragora officinalis, pe care Rominiĭ n-o cunosc, pentrucă nu crește prin locurile locuite de dinșiĭ. Mătrăguna insă are boabele negre, măsălăriţa n-are boabe de fel ci capsule cu seminţe, zirna are boabe negre orĭ verzĭ, numaĭ obscura plantă solanum miniatum Bernh., pentru care Rominul nicĭ n-are nume, produce boabe de coloare stacoșie-galbănă. Tocmaĭ cu boabele aceșteĭ plante era să compare Rominul macedonean faţa uneĭ fimeĭ? | Ce fel de antiteză poate fi aceasta: 'cu plins m-am născut și cu suspine mă duc la moarte'? (130. | Litota nu este, cum spune Dl. Sch. pag. 137, „die Uebertreibung nach unten hin." Die Uebertreibung nach unten hin este tot hiperbolă. Pentru aceĭa și exemplele date pentru litotă, „că va s nă arucă tuţ tu spură", „noĭ him oarbe găline" sint in realitate niște hiperbole. Cu totul altceva este litotes. Iată definiţiile eĭ date de Gellius și Servius: „laudatio non virtutibus appellandis, sed vitiis detrahendis", „figurae genus, qua res magna modestiae causa extenuatur verbis", „litotes fit quotiescumque minus dicimus et plus significamus per contrarium intelligentes." (Volkmann, Die Rhetorik der Griechen und Römer II ed. pag. 434).

7. Ernst Bacmeister. Die Kasusbildung des Singular im Rumänischen, IV Jahresbericht 1—81. Partea principală o constitue discuţiea asupra formeĭ a doŭa dela singularul femininelor. Dl B. susţine teoriea luĭ Tiktin, cum că forma a doŭă *(e, ĭ)* ișĭ are originea in genitivo-dativul latin (pentru declinarea I) și in dativul latin (pentru declinarea III). Pentru aceasta Dl B. admite ca Mangiuca că articulul a fost in romineşte totdeauna postpozitiv, și explică formele de genitiv-dativ masculine *-e* și formele macedoromine de genitiv-dativ feminine *-ă*, *-e* prin analogie. In urma studiuluĭ D-luĭ B. chestiunea rămine tot atit de incurcată ca și inainte. Altă parte importantă din lucrarea Dluĭ B. o constitue incercarea ingenioasă de a căuta originea articululuĭ protetic *al*, *a*, *aĭ*, *ale* și a pronumeluĭ determinativ *ăl* in prepoziţiea *a*.—Citeva observaţiĭ: Părerea D-luĭ Weigand, cum că punerea articululuĭ la sfirșit in limbile romină, bulgară, albaneză și-ar ave originea in intrebuinţarea analoagă a articululuĭ in limba autohtonilor din peninsula balcanică este in realitate părerea luĭ Kopitar. Vezĭ a-pra istoricululĭ chestiuniĭ ale mele Introducere in istoriea limbiĭ

şi literaturiĭ romine 20 sqq., Principiĭ 289. (8). | Ce caută *inimă, poartă, judecată, moară* printre femininele în *-e*? (34—35). | Niciodată *luncă* n-a avut genitivo-dativul *luncae* pentru simplul motiv că *luncă* este un cuvînt slavonesc (37). | Unde a găsit Dl B. *zilei* în psaltirea şcheiană? (38). | Ce poate fi *silele* din psaltirea şcheiană, despre care Dl B. spune că a primit, ca şi *zile*, un *-le* analogic la plural? (38). | Ce feĭ de *apelativ* a fost dela capul loculuĭ numele propriu *Radul*? (40). | Alt raport e în *cîntecul David* şi alt raport e în *apa Oltu; apa Oltu* nu-ĭ=*apa Oltuluĭ* (41). | In cuvinte din bătrînĭ I 132 se găseşte *din tîrg din Bîrlad*, ĭar nu *tîrg din Bîrlad*: *din Bîrlad* nu e compliment la *tîrg*, ci apoziţie la *din tîrg*! (42). | Nu se zice în romîneşte *Socratelui*, nici *Gheorgeĭ=luĭ Gheorghe!* (43). | Aceĭa ce spune Dl B. la pag. 48, că înaintea numelor personale se pune *luĭ*, ĭar înaintea numelor de înrudire însoţite de pronumele posesiv se pune *lu*, ar fi trebuit să probeze prin numeroase citaţiĭ din texte populare orĭ prin numeroase experienţe orale, ĭar nu prin mărturiea luĭ Obedenaru (48). | Nu se zice în romîneşte *noastra credinţă* (52). | Prin aceĭa că susţine că în 'vestea cresuluĭ a eĭ noastre credinţă', 'ispitirea a eĭ voastre credinţă', 'supuindu-se a lor săĭ bărbaţĭ' *eĭ* şi *lor* nu sînt articule, ci numaĭ „articule pleonastice, propriu vorbind numaĭ nişte semne cazuale", Dl B. nu scapă de dificultate. | Pleonastice orĭ nepleonastice, ele se găsesc întrebuinţate *înaintea* substantivuluĭ şi nimic nu ne împiedecă de a crede că asemenea întrebuinţărĭ înaintea substantivuluĭ ale articululuĭ vor fi fost cu atît maĭ dese cu cît limba romînească va fi fost maĭ aproape de obîrşie (52). | In 'locul sfînt a luĭ', 'a domnuluĭ este pămîntul', 'acela nuor de foc este a oamenilor nebunĭ', 'cela ce va strica niscari banĭ a bĭsericiĭ', 'ţiganul este a mănăstiriĭ' nu sînt raporturĭ de dativ, ci de genitiv (61). | Nu se zice pe romîneşte 'a cuĭ sînt case? a cuĭ sînt caĭ?' (64). | *Slugă* e de genul feminin, nu de genul masculin (66). | Nu se zice pe romîneşte *domnul al mieŭ, domnul a luĭ* (71). | La pag. 78 Dl B. spune pe de o parte că „sprachlich" *-le* dela vocativul singular masculin „este negreşit identic cu articulul", că adecă vorbitorul simţeşte pe acel *-le* ca articul, ĭar pe de alta spune că o părere oarecare a luĭ Cipariu este bazată „pe închipuirea că acest *-le* al vocativuluĭ ar fi simţit ca articul, ceĭa ce nu este exact." Orĭ ce înţelege D-sa prin *sprachlich*?

8. **Hermann Thalmann**: Der heutige Stand der Pluralbildung im Dakorumänischen, IV Jahresbericht 82—135.—Cîteva observaţiĭ: *-z* prefăcut la plural în *-j* (*ž*), *-h* prefăcut la plural în *-ş* nu sînt fenomene slavoneştĭ; în slavoneşte *-z* rămîne la plural *-z* şi *-h* se preface la plural în *-s* (85). | Nu este exact că singularele *aricĭŭ, bacĭŭ, cîrmacĭŭ* sună tot la un fel cu pluralele *aricĭ, bacĭ, cîrmacĭ* (87). | Nu este exact că *ochĭŭ, unchĭŭ, genunchĭŭ, broscoĭŭ, cĭoroĭŭ* sună tot la un fel cu pluralele *ochĭ, unchĭ, genunchĭ, broscoĭ, cĭoroĭ* (89). | „Răsură, wilde Rose" n-are ce căuta printre fructe (92). | „Miază, Mitte" din Polizu este îndoelnic şi cu această ocazie observ că răŭ a făcut Dl Th. că şi-a ales tocmaĭ dicţionarul luĭ Polizu ca principal izvor pentru lexicografiea romînă (93). | *Cĭubotă, cĭobotă*, nu *cĭoboată* (93). | Substantivele în *-ţă* dela pag. 94 aŭ şi pluralul *-ĭ*. | Substantivele dela pag. 95 supt a) b) c) aŭ unele şi pluralul *-e*. | Părerea Dluĭ Weigand expusă la pag. 96—97, cum că pluralul *-ĭ* ar fi de origine bulgărească, ar fi putut Dl Th. să n-o maĭ pomenească. | *Mancă*, nu *mîncă*; *Jidoafcă*, nu *Jidovoaică*; *ceşte* şi *ceştĭ*; *pleşte* şi *pleştĭ*; *toace*, nu *tocĭ*; *troace*, nu *trocĭ* (98). | Substantivele dela pag. 99 sub 3) aŭ pluralul şi *-e*; pluralul *fragĭ* e masculin; *targe* şi *tărgĭ*, nu *tergĭ*; *vergĭ*, nu *vărgĭ* (99). | „*Măgulă*, Schmeichelei" nu există în romîneşte, a fost inventat de Damé (100). | *Căzĭ*, nu *cade*; *cĭuzĭ*, nu *cĭude* (102). | *Ţiitorĭ* şi *ţiitoare*; *vieţuitoare* şi *zburătoare* nu formează excepţie, pentrucă există masculinele corăspunzătoare *vieţuitorĭ, zburătorĭ* (111). | *Sfezĭ*, nu *sfade*, nicĭ *sfăzĭ* (112). | *Oală* n-are pluralul *olĭ* (113). | *Ferestĭ*, nu *fereştri*; *pietri*, chĭar dacă va fi scris cu *i*, tot plural în *-e* este! (114). | *Caşĭ*, nu *caşurĭ*; *lemne*, nu *lemnurĭ*; *macĭ*, nu *macurĭ* (120). | *Fir, ghioc, glonţ* aŭ şi pluralul *-urĭ*; substantivul feminin singular *cară*=car nu există; *iefteşug*, nu *ieftişug*; *amurgit*, nu *murgit* (121). | *Aşăzămînt, jurămînt* aŭ şi pluralul *-urĭ*; *pămînt* n-are şi plural în *-e*; „*bulgur* Klumpen" nu există în romîneşte; *leagăn* are pluralul *leaghene*? (122). | *cocoloş, cozoroc, pîrjol, polop, prinos, prohod, rogoz* aŭ şi pluralul *-urĭ* (123). | *Puroĭŭ, şiroĭŭ, şuvoĭŭ* aŭ şi pluralul *-urĭ*; *chenar*, nu *chemar*, *felinar*, nu *fălinar*, *grătar*, nu *grăţar* (124). | *Calcan* cu înţelesul de *scut* nu maĭ există astăzi, se găseşte în Cantemir Istoriea ieroglifică 311, Enache Văcărescu Istoriea împăraţilor otomanĭ 255, Beldiman Eteriea 62, Filemon Ciocoiĭ în Revista Romînă III 677. La Văcărescu pluralul e *calcanurĭ*, la Filemon *calcane* (125) | Pe *schingiŭ* din Damé Dl Th. l-a cetit *schingiŭ* (125). | *Avantaj, bandaj* aŭ pluralul maĭ mult *-e* decît *-urĭ*; *gîlej* are şi pluralul *-urĭ*; *alaş* e cunoscut numaĭ din dicţionarul manuscript al luĭ Budai Deleanu la Hasdeu: „alaşu—Gerüste", de unde a aflat Dl Th. că face pluralul *-e*? *fînaţ, ospăţ* fac pluralul ş' *-urĭ*; pe *cocor* îl socoate Dl Th. de genul neutru, *cocor* e masculin cu pluralul *cocorĭ*, pluralul *cocoare* aparţine la singularul feminin *cocoară* (127). | La pag. 129 zice Dl Th. aşa: „Hier ist nur das Wort *prejmet* Umgebung anzuführen, wenn man von Fremdwörtern, wie *chivot* Schrank, *doliŭ* Trauer, etc. absieht." Va să zică Dl. Th. crede că *prejmet* nu-ĭ cuvînt străin? Şi apoĭ *doliu*, nu *doliŭ*. Iar *doliu* are pluralul numaĭ *doliurĭ*, nu şi în *-e*. | La pag. 132 vorbeşte Dl. Th. de substantivele care aŭ diferite plurale după diferitele înţelesurĭ: cap—capĭ, capete, capurĭ; cot—coţĭ, coate, coturĭ; corn—cornĭ, coarne, cornurĭ; acar—acarĭ, acare; *car—carĭ* Holzwurm, *care* şi *cară* Wagen; *cocor—cocorĭ* şi *cocoară* Kranich, *cocorurĭ* Geschwulst; *cer—cerĭ* Zimeiche, *cerurĭ* Himmel; măr—merĭ, mere; colţ—colţĭ, colţurĭ;

coșar—coșari, coșare; grinar—grinarĭ, grinare; ochĭŭ—ochĭ, ochĭurĭ; *somn—somni* Wels, *somnurĭ* Schlaf; *ulĕiŭ—uleiurĭ* Oel, *ulete* Bienenkorb. Va să zică pentru Dl. Th. că *carĭul* vierme și *carul* trăsură, *cocorul* pasăre și *cocorul* umflătură, *cerul* copac și *cerul* firmament, *somnul* pește și *somnul* dormire, *uleĭul* grăsime și *uleĭul* stup sînt aceleaș cuvinte? Tot la această pagină ni maĭ spune Dl. Th. că *coșar* plural *coșare* înseamnă *horn*, Rauchfang. | Este sigur Dl. Th. că *brĭŭ* e slav? (133). | Important este chipul cum Dl. Th. explică originea formeĭ plurale a eterogenelor *-e*. D-sa anume pleacă, cu tot dreptul, dela plurale ca *mallea*, *calcanea*, *cunea*, *genucla*, unde *ă*=*a* a fost precedat de sunet muĭat.

9. **Rudolf Geheeb**: Prosthetisches *a* und *s* in Rumänischen, V Jahresbericht 1—50. Dl. G. înșiră maĭ întîĭŭ o listă de cuvinte începătoare cu *a* și o listă de cuvinte începătoare cu s, apoĭ caută să afle la care cuvinte *a* începător și *s* începător își datoresc existența într-adevăr uneĭ *prosthesis*. Noutatea în studĭul D sale stă în faptul că D-sa crede că există în romînește un *s* prostetic, care nicĭ măcar nu-șĭ datorește existența uneĭ tendințe de a întări expresiea, cum credea Miklosich Beiträge Cons. II 88, ci numaĭ și numaĭ unuĭ fenomen de prosthesis. Asemenea cuvinte cu *s* protetic sînt după Dl. G. următoarele: sbenghĭŭ, scăluș, sclimpuș, sfrențe, sfulgu, sgardă, sgatie, sglăbog, sgomot, scloță, zmelcĭu, speĭŭ, spomean, straistă, stulete, sturz, sverdaică, svircol. Maĭ întîĭŭ multe din cuvintele acestea se pronunță altfel decît cum sînt scrise: zbénghĭŭ, zgárdă, zgîtie, zglăvóc, zgómot, știuléte, zvîrcol, probabil zvirdáĭcă (în Marian Ornitologia 76, 78 stă scris *svĕrdaĭcă*). Apoĭ pentru unele etimologiile sînt evident greșite: zgitie (Creangă Poveștĭ 267: „A dracului sgitie de fată". Cihac, după care s-a luat Dl. G., a cetit *sgatie*, ĭ-a dat în mod arbitrar înțelesul de petit serpent, l-a pus în legătură cu *gadină*, l-a derivat din slavul *gad* reptilă, și Dl. G. a crezut!), zglăvoc (Cihac a găsit acest cuvînt în I. Ionescu Calendar pentru bunul gospodar 187: „Alțiĭ lămuresc vravul cu felezăul de pleavă, baligă, buruenĭ, sglăbogĭ și altele," unde *sglăbogi*=*zglăvogi*, vinețele, centaurea cyanus L., bluet, Kornblume, o floare care crește prin sămănăturĭ. Cihac însă a înțeles că *zglăvogĭ* ar fi însemnînd motte de terre, crotte, l-a derivat din slavoneștele klŏbo, klŏbŭko ghem, și Dl. G. a crezut). Pentru altele etimologiile sînt problematice: sclimpuș, zgardă, speĭŭ, straistă, știulete, zvîrcol.

10. **Adolph Storch**: Vokalharmonie im Rumänischen, VII Jahresbericht 93—175. *Armoniea vocalică* are un înțeles cu totul altul decît acel pe care i-l dă Dl. S. Vezĭ ale mele Principii 226. Dl. S. înțelege prin *armonie vocalică* pur și simplu *asimilațiea* progresivă și regresivă dintre vocale.—Cîteva observațiĭ: Dl. S. în explicațiile fiziologice pe care se încearcă să li dea fe-

nomenelor de asimilație se servește de teoriea D-luĭ Weigand cum că *ă*, *î* ar fi vocalele *a*, *e*, *i*, *o*, *u* pronunțate cu laringele lăsat în jos. Părerea D-luĭ Weigand, expusă în Olymp 21, Aromunen II, XV, III Jahresbericht 207, e contrarie realitățiĭ. La *ă*, *î* nu se lasă laringele maĭ în jos decît la *a*, *e*, *i*, *o*, *u*. Aceasta este evident și foarte ușor de experimentat. Părerea D-luĭ Weigand își are obîrșiea în greutatea pe care o simt Germaniĭ de a pronunța pe *î* (Pe *ă* îl pot pronunța, căcĭ îl aŭ în limba lor). Am avut eŭ însumĭ ocaziea să văd Germanĭ, și încă de ceĭ cu bogată cultură filologică, făcînd la pronunțarea luĭ *î* niște strîmbăturĭ pare că li-ar fi eșit sufletul orĭ pare că ar fi avut în gît un gălătuș mare de mîncare, pe care nu puteaŭ să-l înghită. Probă pentru ceĭa ce spun eŭ aduce însuș Dl. S. cînd mărturisește că se împacă cu teoriea D-luĭ Weigand în ce privește pe *î*, dar în ce privește pe *ă* nu se împacă. La *ă*, zice Dl. S., nu se lasă laringele în jos. A constatat Dl. S. că la *ă* nu se lasă laringele în jos, din cauză că-l poate pronunța lesne, din cauză că-l are în propriea sa limbă. Dacă ar ave Dl. S. și pe *î* în propriea sa limbă, precum îl am eŭ, apoĭ ar constata și D-sa, ca și mine, că nicĭ la *î* nu se lasă laringele în jos. Și atuncĭ numaĭ ar pute vide, cum văd eŭ, cît sînt de absurde celelalte părerĭ ale D-luĭ Weigand, pe care le înșiră Dl. S. la pag. 150—151: „Die Zähne stehen beinahe aufeinander (Dințiĭ staŭ aproape lipițĭ uniĭ de alțiĭ)." Complect fals: la pronunțarea luĭ *ă*, *î* fălcile se pot îndepărta una de alta atît de mult cît permite limba, care cu partea eĭ posterioară se găsește ridicată spre palatul moale în pozițiile luĭ *o*, *u*. „Die Lippen sind angepresst (Buzele sînt lipite una de alta)." Complect neadevărat: vezĭ maĭ sus. „Das Gaumensegel ist gehoben, eine Nasalierung findet nicht statt (vălul palatuluĭ este ridicat, nazalizare nu are loc)." Complect greșit: *ă*, *î* se pot pronunța cu nazalizare întocmaĭ ca oricare altă vocală. „Die Zunge zieht sich von beiden Seiten zusammen, so dass sie, von vorn gesehen, klumpenförmig zusammengeballt erscheint (Limba se strînge de amîndouă părțile, așa că, văzută de dinainte, samănă că ar fi mototolită în formă de ghem)." Aceastà depe urmă părere, pe care ĭ-a comunicat-o oral Dl. Weigand D-luĭ S., probează ușurința cu care cineva la Lipsca poate să debiteze cele maĭ extravagante lucrurĭ fără ca să aducă macar un zîmbet pe buzele ascultătorilor. Am întîlnit un German, care dela capul loculuĭ a pronunțat pe *ă*, *î* romîneștĭ fără nicĭo greutate și a recunoscut imediat justa lor articulație. Acel German e profesorul Eduard Sievers, un curs al căruĭa asupra fiziologieĭ sunelelor l-am ascultat la universitatea din Halle în anul 1890. *ă*, *î*, mĭ-a spus profesorul Sievers îndatăce le-a auzit din gura mea, sînt *o*, *u* „ohne Rundung." Așa și sînt în adevăr: *ă* este un *o* la care lipsește rotunzirea buzelor, *î* este un *u* la care lipsește rotunzirea buzelor. Atîta trebue, ca să prefacĭ pe *o*, *u* în *ă*, *î*: să puĭ limba în poziția luĭ *o*, *u*, ĭar buzele să le lașĭ în stare indiferentă. Numaĭ rotunzirea să lipsească, încolo po-

zițiea buzelor și deschiderea gurii este indiferentă: buzele pot fi cît de apropiate orî cît de îndepărtate, gura poate fi cît de închisă orî cît de deschisă, îndatăce limba are pozițiea dela *o, u*, se produc sunetele *ă, î. o, u* sînt însă foarte multe, unele maî închise, altele maî deschise, unele maî anterioare, altele maî posterioare, de aicî se și aud tot felîul de *ă, î* cu tot felîul de timbre. Timbrele aceîea însă, care unele bat spre *e*, altele bat spre *i*, nu trebue să înșele pe cineva să creadă că am ave a face cu articulațiî de ale luî *e* și *i*. Pentru aceîa și toată analiza care s-ar face timbrelor luî *ă* și *î* prin curbele neregulate înregistrate de aparatele fiziologilor, analiză care ar proba, să zic, că timbrul cutăruî *ă, î* samănă maî mult cu timbrul cutăruî *e* decît cu al cutăruî *o, u*, n-are nicîo valoare cu privire la *articulațiea* luî *ă, î*. | Să daŭ un exemplu de chipul greșit cum explică Dl. S. fenomenele de asimilație din cauza teorieî falșe asupra articulațieî luî *ă* și *î*. Pentru D-sa *îmblăciŭ* s-a prefăcut în *umblăciŭ* din cauza următoare: *î* se pronunță cu laringele lăsat în jos, *ă* nu se pronunță cu laringele lăsat în jos; pentru a se asimila luî *ă*, *î* nu s-a maî pronunțat cu laringele lăsat în jos și atuncî a devenit *u*, căcî *î* din *îmblăciŭ* nu este doar altceva decît un *u* pronunțat cu laringele lăsat în jos (154). | Și tot așa continuă Dl. S. maî departe. Lucrarea D-sale se poate compara cu o casă, căreîa îî lipsește temeliea.

11. **Eugen Neumann**: Die Bildung der Personalpronomina im Rumänischen, VII Jahresbericht 176—250. Dă etimologiea pronumelor personale plecînd dela etyma *ego, tu, mihi, tibi, sibi, me, te, se, nos, vos, nobis, vobis, ille, illi, illorum, illa, illae, ipse, meus, mei, mea, meae, tuus, tui, tua, tuae, suus, sui, sua, suae, noster, nostri, nostra, nostrae, vester, vestri, vestra, vestrae*.—Cîteva observațiî: Și în Moldova se zice *miia, fiia* (185). | In „să-m arăte мїнє lucrurile" din Gaster Chrestomatie II 199 (manuscript dela 1808) vede Dl. N. un мїнє „mit deutlichem zweigipfeligen *i*". мїнє=*miie* orî, maî preciz, *miiie*: două silabe, în silaba întîîa este *i* sonant cu accent *ascuțit* urmat de *i* consonant, în silaba a doŭa este *e* sonant precedat de *i* consonant. Nicî pomenire nu este de un *i* cu doŭă vîrfurî. Cred că știe Dl. N. ce-î aceîa un 'zweigipfliger Akcent' (185). | *Partea-mî* nu este maî obișnuit în romînește decît *partea mea* (187). | In Moldova nu se zice *da nî cartea* nicî *înî dăî nie lasta* (187). | In Moldova nu se zice *fiiî*, ci *fiî* (189). | In Moldova nu se zice *iț daŭ fiî aiasta*, nicî *fiiî mergi ghini?* (190). | Explicarea pe care o dă Dl. N. formelor *mine, tine, sine* am dat-o eŭ întîîŭ în Principiî 78 (195). | мѫнѫ din Gaster I *3 nu-î pronumele *mine*, ci substantivul *mînă!* (196). | *folos* nu este o particularitate a textuluî din Gaster Chrestomatie I 363, nicî nu se zice altfel decît *folos* (nicîodată *fulos*) în toată romînimea (202).

12. **Fr. Streller**: Das Hilfsverbum im Rumänischen, IX

Jahresbericht 1—74. Dă etimologiile formelor verbelor *sînt, am, voiŭ*.—Cîteva observațiî: La pag. 56 Dl. S. spune că „deja la autoriî clasicî cîteodată formele conjunctivuluî prezent dela *velle* se întrebuințează în locul formelor de indicativ". „La Forcellini am găsit", continuă D-sa, „următoarele exemple: Cic. 15 Fam. 3 in fin. Tu, velim, ut consuesti, nos absentes diligas et defendas; Plaut Truc. 2, 5, 28: Nunc ecastor, ut veniret miles, velim. De aicî urmează că deja în latinește nu era lucru neauzit că să întrebuințeze cineva formele conjunctivuluî dela *velle* cu înțelesul de indicativ prezent". D-apoî acest *velim facias aliquid* este o renumită construcție latinească, în care *velim* este conjunctiv și după înțeles, nu numaî după formă. *Velim* exprimă în această vorbire *voința nesigură* a unuî om politicos exprimată prin modul nesiguranțeî, nu voința sigură exprimată prin modul indicativuluî. *Velim facias aliquid* este ca cum s-ar zice pe romînește *aș vrea să facî ceva*. Altceva e *volo facias aliquid=voesc să facî ceva* (aceasta e o poruncă despotică), și altceva e *velim facias aliquid=aș vrea să facî ceva* (aceasta e o dorință blîndă, delicată). Nu era trebuință s-o caute prin Forcellini această construcție latină, ea face parte din elementele gramaticiî latineștî. | Prefacerea luî *voa* în *va* pe calea alunecăriî sunetuluî nu prezintă nicî o dificultate, vezî Principiî 40 (58).

13. **Kr. Sandfeld Jensen**: Der Schwund des Infinitivs im Rumänischen und den Balcansprachen, IX Jahresbericht 75—131. Partea principală a lucrăriî consistă în încercarea de a proba că dispărerea din întrebuințare, orî maî bine izolata și rara întrebuințare a infinitivuluî în limbile romînă, greacă, bulgară, albaneză își are originea în limba greacă. In limba greacă adecă infinitivul a dispărut în mod normal, în mod necesar, în mod cerut de firea limbiî, iar limbile romînă, bulgară, albaneză aŭ imitat oarecum limba grecească. Zic *oarecum*, pentrucă nu găsesc un termin potrivit. Cînd se împrumută un cuvînt, o formă, un înțeles, se zice că *se împrumută*. Cînd însă într-o limbă dispare cu încetul o formă, și apoî în alte limbî dispar iarăș cu încetul formele corăspunzătoare, și se pune de cineva dispărițiea din urmă pe socoteala disparițieî celeî dintîîŭ, aceasta nu se poate numi altfel decît doar *imitație*. Dar e o imitație curioază, de abia de crezut. Dl. S. J. respinge părerea că o asemenea potrivire între limbile balcanice ar proveni dintr-un fond comun etnic, pentrucă adecă locuitoriî peninsuleî balcanice și Romîniî ar fi înrudițî de sînge, ar fi dela capul loculuî cam aceîaș neam de oamenî, Pelasgo-Elino-Traco-Iliro-etc. Dar tot maî lesne se poate înțelege așa ceva decît că aŭ imitat Romîniî, de pildă, pe Grecî în lipsa de întrebuințare a infinitivuluî. Asemenea *aptitudinî* pe terenul fonologieî aŭ fost combătute de G. Paris în Romania 1881 pag. 607 sqq., 1882 pag. 133 și au fost numite de el „douteuses, pour ne rien dire de plus". Dar oricum tot se maî pot înțelege: Așa a fost firea autohtonilor. Și cînd asemenea *apti-*

tudini se mai împreunează și cu *obitudini*, în felul acela că adecă Tracul, de pildă, a fost o bucată de vreme *bilinguis*, așa că vorbia și limba latină și limba tracă, apoi o strămutare a obiceiului din limba tracă în limba latină se înțelege chiar bine. Dar așa, că aŭ imitat Rominii pe Greci! Ori vorbiaŭ Rominii și grecește? Dl. S. J. pune mare preț pe chipul cum a fost înlocuit infinitivul, pe formele adecă prin care Rominii, Bulgarii, etc. aŭ suplinit lipsa infinitivului. Aceste forme sînt *niște propoziții subordinate*. Am pute chiar întreba: Ce ar fi putut fi altceva decît niște propoziții subordinate? Dl. S. J. vede însă între aceste propoziții subordinate din diferitele limbi balcanice, prin care s-aŭ suplinit infinitivele, mari asămănări, de pildă că „toate limbile se potrivesc cu limba greacă în acela că propozițiile substantivale [care aŭ înlocuit infinitivul] sînt analoage propozițiilor finale“ pag. 120. Chestiunea rămîne aceiaș: Rominii, Bulgarii și Arnăuții *aŭ imitat* pe Greci în înlocuirea infinitivului prin propoziții subordinate analoage propozițiilor finale. Acest lucru nu se poate pricepe.—Cîteva observații: *potiu*=*pot* nu există (78). | Nu numai după *ce* se întrebuințează des infinitivul în romînește, vezi Principii 134 (79). | „Nu mai știaŭ ce face“ din Ispirescu Basme 294 citat după Meyer-Lübke Zur Geschichte des Infinitivs im Rumänischen 92 a fost răŭ înțeles de Meyer-Lübke: *face* nu este infinitiv, ci a treia persoană singulară a prezentului indicativului, subiectul lui *face* este *coloșmanul*. Tot acolo, în lucrarea citată a lui Meyer-Lübke pag. 93, se mai găsește încă un exemplu, aș pute zice colosal, de nepriceperea unui text romînesc. Anume vorbele din Ispirescu Povești 125 „ca, biet, nu știa unde bate diavolul de zmeŭ“ aŭ fost înțelese de Meyer-Lübke astfel: „sie wusste nicht wie den Teufel von Riesen schlagen“ (79). | „Numai limbii vechi aparțin construcții ca 'n-aŭ avut cine scrie' Ureche ed. Picot 24, 'n-aŭ avut cui zice' citat din Miron Costin la Damé.“ La acestea face Dl. Weigand, editorul, în josul paginii notița următoare: „['n-aŭ avut cui zice'] este o construcție întrebuințată chiar astăzi. In exemplul dintîiŭ însă ['n-aŭ avut cine scrie'] trebue în limba de astăzi numai decît pus 'cine să scrie'.“ 'N-aŭ avut cine scrie' se zice și astăzi și se răszice (79). | Dacă Tiktin spune în gramatică § 284 *n* că nu-i bine să se zică *trebuiră să-l îngroape*, să nu cumva să-l creadă Dl. S. J. (81). | In propozițiile grecești ἦτο ἀδύνατον νὰ μὴν αἰσθανθῇ κανεὶς συμπάθειαν nu se poate pricepe cum numai limba literară pune pe κανείς: fără κανείς nu există înțeles (82). | In 'mie-mi pare c-are hi bine așa' *are hi* nu este indicativ, ci optativ (83). | *Daŭ* nu înseamnă niciodată *aufschieben*, *amîn*. Dl. S. J. a scos acest înțeles din 'da zi după zi' Ispirescu Basme 29. Izolarea întreagă *a da zi după zi* înseamnă *a amîna*, iar nu verbul *a da* singur (90). | „După *crede* urmează regulat o propoziție subordinată cu indicativ“. Tot așa de regulat urmează o propoziție subordinată cu conjunctiv: „Nu credeam să-nvăț a muri vreodată“ Eminescu. Negreșit că înțelesul colo e într-un fel, din-

colo e altfel (91). | „Verbe ca *se îndoi* și *se codi* se construesc numai cu *să* și conjunctivul.“ Ba *a se îndoi* [și așa se citează verbele romînești, totdeauna cu *a*] se construește și cu *că* (91). | La pag. 97—98 Dl. S. J. amestecă construcții cu înțelesuri cu totul deosebite, așa că nu știŭ dacă le-a priceput. La încurcătură a mai contribuit și Dl. Weigand cu o notă, care e întreagă un neadevăr. Să mă încerc a pune puțină lumină: Altceva e 'am a face cu dracul' ori 'să n-ai de a face cu dînșii', și altceva e 'fără să știe ce are să facă'. Aceste lucruri nu trebuesc legate prin *daneben*, cum face Dl. S. J., par că ar fi tot una. Iată pe scurt cum stă lucrul: 1. Compus cu infinitivul, *am*, la toate timpurile și modurile, dă naștere modului necesității. Rar înaintea infinitivului se pune și prepoziția *de* (Atîta vreme să ai a mă sluji, până cînd îi muri Creangă Povești 206. N-am a mă plînge de nimic Ispirescu Basme 12). 2. Compus cu *de* și cu participiul trecut *am*, la toate timpurile și modurile, =1 (Am de trecut prin multe locuri Creangă Povești 197. Avea cîte ceva greŭ de făcut Ispirescu Basme 149). 3. Compus cu conjunctivul, *am*, la toate timpurile și modurile, formează timpul viitorului (Acuș avem să dăm peste o fîntînă Creangă Povești 204 [consecvența față cu prezentul]. Ai avut să tragi un păcat ibid. 221 [consecvența față cu trecutul]. Ceia ce-ți fac țării smintă, să n-aibă să scape de sfînta-ți direaptă. Dosoteiŭ Psaltirea 63 [viitorul conjunctivului]). 4. *Am*, la toate timpurile și modurile, în legătură cu propoziții relative, locale, temporale și modale, în care predicatul e un infinitiv ori un conjunctiv (Cînd *am* e la a treia persoană singulară, relativul nu poate fi la nominativ) =Am pe cineva, ceva, loc, timp, chip (N-ai cui bănui Creangă Povești 223. Mama atunci mă și ia răpede la pornit fără să am cîndu-i spune de călugărie Creangă Amintiri 122. N-ai cum lăcui într-această curte Dosoteiŭ Proloage 42. Dulce ți-i gurița, lele, mai dulce n-are cum fi Iarnik-Bîrseanu Doine 25. N-am unde mă duce.—In toate aceste exemple se poate pune conjunctivul în locul infinitivului). 5. La 3 persoană singulară, la toate timpurile și modurile, în legătură cu o propoziție relativă, în care relativul să fie la nominativ, iar verbul la conjunctiv ori la infinitiv, *am*=*este*. Acest fapt trebue explicat astfel. Punctul de plecare a fost o propoziție de felul 'Moș Nichifor n-avea cine să-i bănuiască', în care *cine* era obiectul drept al lui *avea*. Prin discordanța între membrele psihologice și cele gramaticale ale propoziției *moș Nichifor* a fost gîndit ca obiect și *avea* a fost gîndit ca predicat al lui *cine*. De aici a urmat o schimbare mare de înțeles (Epele eraŭ ale lui și cînd le grijia, grijite eraŭ, iară cînd nu, n-avea cine să-i bănuiască Creangă Povești 107. Dacă mă vezi așa de jigărit, este că n-are cine să mă hrănească ca el Ispirescu Basme 15). 6. *Am a face cu cineva* ori *am de a face cu cineva* e o izolare care înseamnă *sînt în raport, în contact, în relație cu, mă ocup cu* (Răŭ e cînd ai a face tot cu oameni, care se tem și de umbra lor Creangă Povești 233.—Ci că moș Nichifor s-ar fi giurat cu giurămînt să nu mai aibă niciodată a

face cu parte duhovnicească ibid. 110. Să n-aĭ de a face cu dinșiĭ ibid. 198. Bunătatea n-are de a face cu răutatea ibid. 209). —Cu totul altceva sînt apoĭ construcțiĭ ca 'n-am frațĭ să ma-ngrijească', δὲν εἴχαν ψωμὶ νὰ φᾶν (n-aveaŭ pîne să mînince), ἔχεις κανένα ἄλογο νὰ μοῦ δώσῃς? (n-aĭ un cal să-mĭ daĭ?), unde avem a face cu propozițiĭ subordinate de scop.—Toate aceste lucrurĭ Dl. S. J. le discută sub titlul de *Bestimmung*: „Der Infinitiv dient in verschiedener Weise dazu eine *Bestimmung* zu bezeichnen." E cam prea comprehensiv acest termin de *Bestimmung*. Pelingă acestea toate maĭ vine și Dl. Weigand cu *nota* D-sale: „Intrebuințarea luĭ *de* este o particularitate a scriitorilor din Transilvania [Creangă transilvănean!], care cunosc limba germană: *am a face* și *am de a face* aŭ acelaș înțeles, și anume cîteodată maĭ mult de *viitor*, altă dată maĭ mult de *necesitate*, dupăcum e legătura cu vorbele de prin prejur, tot așa dupăcum acelaș lucru se întîmplă cu locuțiunea, în toate dialectele întrebuințată, *am să fac=am încă de făcut* (ich habe noch zu thun) saŭ *voiŭ face*; *aĭ să facĭ* din contra exprimă maĭ mult necesitatea. În jurnalele din Valahia mare se găsește *ie a constata*; în Transilvania, dupăcum mi-a spus Dl. Scurtu, *ie de a constata*." Curată babilonie! Maĭ observ numaĭ că acel *ie a constata*, *ie de a constata* este un germanizm=*ist zu bemerken*. | 'Era a făta' nu trebue pus alăturĭ cu 'cînd fu a-l boteza', 'cînd fu a pleca'. *A făta* e o izolare care înseamnă *trächtig*, pentru aceĭa se și întrebuințează ca atribut: *o vacă a făta*=eine trächtige Kuh (99). | „În loc de infinitiv se găsește după *înainte* nu, ca de obiceiŭ, o propoziție cu conjunctivul, ci una cu indicativul." pag. 105. *Înainte* se construește numaĭ cu *de* și cu *infinitivul*. | Construcția 'pănă era viŭ, niciodată nu l-aŭ văzut în scaun să șadă' și astăzĭ se întrebuințează (107). | ἀφίνω, nu ἀφίω (115).

14. Hans Moser: Der Ursprung der rumänischen Präpositionen, X Jahresbericht 409—464. Se daŭ etimologiile prepozițiilor romînești.—Cîteva observațiĭ: *întru* înainte de *un* nu se pronunță ca *înt* în limba dacoromînească (412). | *Cătră* se pronunța *către* pe unele teritoriĭ dacoromînești (Muntenia) nu din cauza anologieĭ luĭ *între*, ci pentru acelaș motiv pentru care și *țigară* se pronunță *țigare*, adecă din cauza pronunțăriĭ muĭate a luĭ *r* (417). | *Depe* nu se pronunță în Moldova *dipă* (419). | *Martir* e un neologizm; reflexul popular al luĭ μάρτυρ- e *mărtur* (427). | În caz cînd după *în* urma un cuvînt începător cu vocală era un motiv tocmaĭ să se păstreze *n*, iar nu să cadă (430). | *înuntru* se zice și în Moldova (433). | Dacă *la*—illac+ad, cum se explică căderea luĭ *c* celuĭ prins la mijloc? (437). | Este imposibil de admis că *pără* ar fi fost influințat anologic de *fără* și că *sînt* ar fi fost influințat analogic de *strîmt* (440, 453).

15. Richard Kurth: Der Gebrauch der Präpositionen im Rumänischen, X Jahresbericht 465—639. Un studiŭ amănunțit și

important asupra înțelesuluĭ prepozițiilor romînești. Dl. K. cercetează diferitele înțelesurĭ în dezvoltarea treptată a lor, unele din altele. Punctul de plecare este totdeauna înțelesul de loc.—Cîteva observațiĭ: Există *a vale*=zu Thal în romînește? (477). | *M-am culcat*, nu *me-am culcat*, greșală de tipar (479). | 'Laudă ție, doamne, cu îngeriĭ daŭ' nu înseamnă 'îțĭ daŭ laudă ție și îngerilor', ci 'îțĭ daŭ laudă împreună cu îngeriĭ' (489). | În 'muĭerea a îmbătrînit pe dracul cu descrețirea unuĭ fir de păr' raportul exprimat prin *cu* este acel de instrument, nu de Gleichzeitigkeit, *bei* (491). | Alt raport e în 'cum rămîne cu moșu-tăŭ?' și alt raport în 'rămîne cu părul lins prelins'. Aceste două raporturĭ nu pot fi discutate la un loc. Maĭ observ că *moș* în locul citat (Creangă Harap Alb) înseamnă *unchiŭ*, Onkel, nu Grossvater (495). | Nu se poate admite că *daŭ de cineva* s-a născut prin analogiea luĭ *mă apropiŭ de cineva*. Aicĭ avem a face cu unul din nenumăratele înțelesurĭ ale verbuluĭ *daŭ*, care s-aŭ dezvoltat din firea însăș a acestuĭ verb (500). | Nu se zice *mănăstirea de Bistrița* (504). | În *caer de cînepă* nu este raport partitiv, ci de materie (505). | Pe 'gloaba cea de cal', 'un hitru de moș', 'o arătare de om', fenomene pe care eŭ le-am explicat ca provenite prin alunecarea poetică a înțelesuluĭ (periphrasis, Principiĭ 138), Dl. K. le explică, dacă nu poate just, dar în tot cazul ingenios, ca un raport de partitiv: „1. Dieses Pferd ist ein schlechtes, ein Klepper. 2. Es ist eigentlich kein vollständiges Pferd, sondern nur ein Theil davon." Dar pe *nenorocitul de el* cum l-ar explica Dl. K.? Poate că așa: 1. El e un nenorocit. 2. Propriŭ vorbind, nu-ĭ el întreg, ci numaĭ o parte dintr-însul! (507). | 'Noĭ venim dela ceĭa ce s-aŭ lăsat de dulceața lumiĭ' nu cuprinde în *s-aŭ lăsat de dulceața lumiĭ* un raport de subĭect exterior, de cauză, căcĭ *s-aŭ lăsat* nu-ĭ verb pasiv, ci un raport de separație (511). | În 'suflă vîntul ș-o clătește, de toțĭ spiniĭ mĭ-o lovește' raportul exprimat prin *de* nu e al instrumentuluĭ, ci al loculuĭ, analog celuĭ discutat de Dl. K. la pag. 498 al. 2 (512). | 'A lăsa pe cineva de capul luĭ' e o izolare și nu trebue discutată împreună cu 'o brumă de treĭ palme *de* groasă', 'eștĭ rea *de* gură', 'm-oĭŭ desculța *de* un picĭor' (513). | *capax* se construește și în limba clasică cu genitivul (514). | Nu este exact că limba romînă nu posede terminațiĭ adverbiale. Forme adverbiale sînt *-e* la adĭectivele în *-esc*: băbește, bănește, bărbătește, etc.; *-iș*: chĭoriș, cruciș, fățiș, tîriș, furiș, etc. (519). | În 'acest sat este dreaptă cumpărătură luĭ Trifon postelnic', 'ca să-ĭ fie dumisale dreaptă moșie și cumpărătură' *dreaptă* nu-ĭ prepoziție, ci adĭectiv (525). | 'n dzuă de astădz înĭ te luaĭ' nu înseamnă, cum traduce Dl. Weigand, te-am luat sînt acum opt zile (!), heute vor acht Tagen nahm ich dich, ci *te-am luat astăzĭ* (529). | În 'a striga în gura mare' este raport de mod, nu de instrument (531). | În 'Bată-te, bădiță, bată zilele toate de-odată, cele două zile grele, care-ĭ sîmbăta *-ntre* ele' *între* nu arată raport de timp, ci de loc, căcĭ înțelesul nu e că sîmbăta se găsește la mijloc între cele

două zile grele, ci că dintre cele două zile grele una este sîmbăta (535). | Gegen Mitternacht nu se zice în romînește *pela miază noapte*, ci *pela miezul nopții* (551). | In 'după fața ta de doamnă lumnea -ntreagă se întoarnă' *după* nu e întrebuințat la figurat, pentru a arăta motivul, aus, wegen, ci la propriu, pentru a arăta locul (557) | In 'de-ar fi lună de cu seară, m-aș duce la badea-n țeară' înțelesul nu e 'würde ich mich zum Schatz aufs Land begeben', ci *m-aș duce în țara romînească*. Aufs Land se zice pe romînește *la țară* (559). | In 'care om nu ține la viață' *la* nu arată raportul de „Ruhelage in unmittelbarer Nähe von Etwas, an, bei, auf." 'Care om nu ține la viață' nu trebue pus alăturî cu 'la fîntîna din răzor se -ntîlnește dor cu dor' și 'cucule, pasăre sură, ce tot cînți la noi pe șură' (559). | In 'm-aș tocmi la D-ta' la nu arată un raport de dativ (561). | In 'oftatu-ĭ lucru mare și e bun la supărare' *la* arată raport de timp, nu de scop. In 'astea și altele sînt poveștĭ bune la șezătoare' *la* arată raport de loc, nu de scop. (562). | 'Badea m-a lua la toamnă', nu 'm-a luat' (563). | In 'și la șase dzile dimnĭață nĭardze amiră Kiros la loc' *dimnĭață* înseamnă *Morgen*, nu Sonntag (564). | In 'derept aceĭa nimea să n-aibă a-ĭ opri preste cartea domnieĭ mele' *preste* nu înseamnă *über*, *in betreff*, ci *contra*. Acest exemplu nu trebuĭa pus alăturĭ cu 'să facă judecată prespre toțĭ' (574). | La pag. 592 jos se anunță că se vor înșira *prepozițiĭ* propriu zise compuse cu *de*, iar la pag. 594 sus sînt date două *adverbe* compuse cu prepoziția *de*: *dincoace* și *dincolo*. Ce caută aceste adverbe? | „*Depe* are cîteodată înțelesul de *wegen*: ia-ț-o și duceți-vă depe capul meŭ= geht meinetwegen." Va să zică după Dl. K. înțelesul ar fi 'ia-ț-o și duceți-vă *din partea mea*'! Cu totul altul e înțelesul, nu de concesie și de indiferență, ci de dorință de a scăpa odată de niște oamenĭ nesuferițĭ. 'Duceți-vă depe capul mieŭ'='Lăsați-mă odată în pace pentru numele luĭ dumnezeŭ'! (595). | Prepoziția *prin* dela pag. 599 trebue pusă sub titlul 1. Feste Zusammensetzungen dela pag. 554. | 'Zboară nevăzută prin cincĭ străjĭ' nu înseamnă 'sie fliegt ungesehen zwischen den 5 Wächtern hindurch'. Maĭ întîiŭ *strajă* nu înseamnă *Wächter*, și apoĭ cele cincĭ străjĭ eraŭ așezate una după alta, existînd oarecare distanțe între ele, nu eraŭ așezate unele de o parte și altele de altă parte (600). | In 'să jurară cum nu numaĭ înaintea judecătorilor saŭ către alțĭ oamenĭ, ce și pentr-alte țărĭ că-l vor mărturisi cum este Vasilicu nepotul luĭ Dispot' nu este prepoziția *printru*, ci *pintre* (603). | Prepozițiile compuse cu *de* sînt înșirate tot da capo, fără titlu, iar cele compuse cu *pe* sînt înșirate sub titlurĭ deosebite. Ce alcătuire e aceasta? (605). | *Pe lîngă* din 'pe lîngă toată insistența amicilor săĭ politicĭ n-a vrut să revină asupra abziceriĭ sale' e un germanizm al Transilvănenilor=bei (605). | 'Prăda tîrgul de din afara cetățiĭ' și astăzĭ se zice (609). | *afară din seamăn* e un germanizm al Transilvănenilor=ohne gleichen (610). | *alăturea cu* din 'corespondența urmată prin ascuns, pe care curtea din Viena o întreținea alăturea cu cea oficială cu lordul Paget'

e un germanizm al Transilvănenilor=neben (610). | La pag. 614 II Anm. 1 trebue adăogită prepoziția *în josul*.

16. **Kurt Schreyer:** Der Adverbialsatz in der neurumänischen Volksliteratur, XI Jahresbericht 273—363. Un studiŭ tot atît de amănunțit și de important asupra conjuncțiilor romîneștĭ, cît a fost acel al D-luĭ Kurth asupra prepozițiilor. Alăturĭ cu înțelesurile conjuncțiilor Dl. Sch. cercetează și poziția cuvintelor în propozițiile subordinate.—Cîteva observațiĭ: La pag. 283 se spune că *cum* se întrebuințează rar cu verbe perfective, și cu toate acestea dintre exemplele date în josul paginiĭ, 5 la număr, 4 aŭ verbe perfective (Cum aŭ plecat toțĭ, ea a și adormit. Cum vom ajunge la palatul tatăluĭ tăŭ, să te las jos. Cum ajunse fata la podul de argint, îĭ eși leul înainte. Cum punea mîna pe cîte unul, îĭ trîntĭa). | Un pronume nedefinit *nicialtul* nu există. *De unde* nu-ĭ tot una cu *de cînd*. *De pe cînd* arată aproximația (300). | Propozițiile temporale, despre care se vorbește la pag. 301 sus că se raportează la corelative, sînt de acelaș fel cu propozițiile temporale numite la pag. 276 attributive Temporalsätze. | „Curioază este întrebuințarea luĭ *pe cînd* pentru a arăta punctul în timp...: 'Pe cînd sîngele începu a clocoti, o aruncă înnuntru [făina]', 'Intr-o sară prisăcarĭul acesta, tocmaĭ pe cînd puse o căldare cu apă la foc și voia să-șĭ facă mămăligă...'" Sigur că e *curioază* această întrebuințare, dar ea *nu-ĭ romînească*. Exemplele de maĭ sus sînt luate din S. Fl. Marian, Resplata, poveștĭ din Bucovina, Suceava, 1897. Dar tocmaĭ din scrierĭ de ale luĭ S. Fl. Marian și-a găsit să scoată sintaxa romînească Dl. Sch.? A fost o mare greșală aceĭa că Dl. Sch. n-a știut să-șĭ aleagă autoriĭ. Alăturĭ cu Creangă și cu Ispirescu iată ce autorĭ și-a maĭ ales D-sa: S. Fl. Marian opul citat; Crăciunescu Copiĭ de găsit, Caransebeș 1898; Ioan Pop Reteganul Poveștĭ din popor, Sibiĭŭ 1895; Sbiera Poveștĭ poporale romîneștĭ, Cernăuțĭ 1886. Să aibă cineva pretenția de a scoate sintaxa *romînească* din graĭul intelectualilor romînĭ din Bucovina și din Transilvania, *aceasta* este o curiozitate (303). | *Pănă ce* nu este conjuncție locală (306). | Cîteodată distincțiunile sînt atît de fine, încît nu se pot înțelege. De pildă pentru Dl. Sch. cînd zice Romînul 'și tot înainte mergea, pănă ce ajunse la un oraș mare', *pănă ce* servește pentru a scoate în relief un *țel* (Zielpunct); iar cînd zice 'merse, pănă ce eșiră la pustietate' *pănă ce* servește pentru a insista asupra unuĭ țel și în aceĭaș vreme a arăta că acțiunea s-a lungit în timp. 'Mergea pănă ce ajunse la un oraș' nu-ĭ tot una cu 'merse pănă ce eșiră la o pustietate'! Dacă va proceda cineva așa, apoĭ se va găsi că o conjuncție are alt înțeles îndatăce predicatul este altul. Și așa și este! Decît e prea multă subtilitate (306). | In 'ceĭ doĭ frațĭ aŭ tot mers pe drum înainte, pănă ajung la curțile împăratuluĭ roș' propoziția cu *pănă* aparține tot atît de mult trecutuluĭ cași propoziția cu *pănă* din 'așteptară pănă adormi cĭobănașul' (307). | Citația dela pag. 309 sus

este greşită. De altfel se poate zice şi pe dos 'până nu mĭ-aţĭ aduce... eŭ nu vă cred etc.' | In exemplele dela pag. 309 jos ordinea membrelor din propoziţiile cu *până* poate fi şi aşa: 'până ce a înjugat tatăl lor boiĭ', 'până ce s-a deşteptat zîna', fără ca să fie cea maĭ mică deosebire de înţeles faţă cu ordinea din text 'până ce tatăl lor a înjugat boiĭ', 'până ce zîna s-a deşteptat'. De asemenea regulĭ arbitrariĭ asupra poziţieĭ membrelor din propoziţiile subordinate, precum şi asupra poziţieĭ propoziţieĭ subordinate faţă cu cea principală, se găsesc cu droaea în lucrarea D-luĭ Sch. Se vede de aicĭ dezavantajul unuĭ străin, care cercetează chestiĭ de sintaxă şi este nevoit să creadă orbeşte în cîteva texturĭ cetite. Se vede de aicĭ primejdiea străinuluĭ de a da regulĭ arbitrare, maĭ ales cînd nu ştie să-şi aleagă autoriĭ. Notez cîteva din poziţiile date de Dl. Sch. ca normale, măcarcă tot atît de întrebuinţate sînt şi poziţiile contrare: 310 alinea 1; 311 al. 1, 2; 335 al. 1. | Pentru Dl. Sch. *până* şi *înainte de a* aŭ două slujbe deosebite, pentrucă *până* formează o „propoziţie subordinată, care încheie o acţiune precedentă şi arată că acţiunea precedentă s-a întins până la punctul unde începe acţiunea următoare;" învremece *înainte de a* formează o „propoziţie subordinată care închee un spaţiu de timp în care s-a petrecut acţiunea propoziţieĭ principale; durata timpuluĭ în care se petrece acţiunea principală se întinde decĭ până la punctul în care începe acţiunea propoziţieĭ subordinate". Cum că între *până* şi *înainte de a* sînt deosebirĭ de înţeles, ştiŭ şi nu mă îndoesc; dar că vorbele D-luĭ Sch. vor fi exprimînd vreo deosebire, de aceasta mă îndoesc grozav (305, 310). | Dl. Sch. stabileşte la pag. 288 teoriea că atuncĭ cînd timpul propoziţieĭ subordinate este anterior timpuluĭ propoziţieĭ principale *(cum, decum îndatăce)*, propoziţiea subordinată se aşează înaintea propoziţieĭ principale. De aicĭ ar urma că atuncĭ cînd timpul propoziţieĭ subordinate este posterior timpuluĭ propoziţieĭ principale *(înainte de a)*, propoziţiea subordinată să se aşeze după propoziţiea principală. Şi cu toate acestea, dacă pentru *cum, de cum, îndată ce* exemplele par că ar fi conforme cu teoriea, pentru *înainte de a* Dl. Sch. este nevoit să mărturisească că: „propoziţiile cu *înainte* sînt maĭ totdeauna aşezate înaintea propoziţieĭ principale." Teoriea este evident falşă (311). | Nu 'împăratul se duse drept la palatul', ci 'împăratul se duse drept la palat' (314). | Nu 'vede toate necurăţiilor oamenilor', ci 'vede toate necurăţiile oamenilor' (314). | Dl. Sch. spune că în 'el se bucura fiindcă credea că Aurica va fi muerea luĭ', 'eŭ sînt gras şi voĭnic fiindcă n-am grijĭ multe' nu se poate pune *pentrucă* în loc de *fiindcă*. Ba da! (315). | Dl. Sch. spune că conjuncţiea *să* cu înţelesul condiţional de *dacă* se întrebuinţează astăzĭ în limba scrisă, dar maĭ rar decît în limba populară, unde este foarte întrebuinţată („In der Schriftsprache wird es heutigens weniger angewandt, dagegen allgemein noch in der Volkssprache."). Ca exemplu dă D-sa pe 'aŭ nu ştiĭ D-ta că e un păcat strigătoriŭ la ceriŭ să fie omul leneş în lume?"

Aceasta e o mare greşală. *să* cu înţelesul de *dacă* nu există azĭ în romîneşte (vezĭ sub II 2), iar 'să fie omul leneş în lume' e o propoziţie subordinată subiectivă (320). | In 'eŭ, dacă-mĭ daţĭ voe să îndrăznesc, v-aş putea da un sfat în această privinţă' *daţĭ* este prezent, nu imperfect (327). | *că* în *parcă* nu este *că* cel de după verbele care arată simţire, gîndire, observare, ci este *că* din propoziţiile subordinate subiective (344). | Ingenioasă este explicarea construcţiilor 's-a făcut că-ĭ prinde', 'se făcu că plînge' etc. prin căderea luĭ *pare* (344). | In 'acum mi-e bine caşi cînd eream la sînul mameĭ' *cînd* este temporal curat (348). | In 'deschise o gură de să mă îmbuce dintr-o dată', 'cine ştie ce încurcătură veĭ face p-acolo, de să nu-ĭ maĭ dea nimenĭ de căpătîiŭ' nu este nicĭ o elipsă, ci întrebuinţarea conjunctivuluĭ potenţial (351). | Nu este exact că atuncĭ cînd *încît* are de corelativ pe *atîta*, nu se poate înlocui cu *că*: se poate zice tot atît de bine 'atîta larmă făcură, că se deşteptară toţĭ slujitoriĭ', 'eraŭ atît de săracĭ, că n-aveaŭ după ce bea apă' caşi 'atîta larmă făcură încît se deşteptară toţĭ slujitoriĭ', 'eraŭ atît de săracĭ încît n-aveaŭ după ce bea apă' (352). | Nu este exact că în 'iară tîlharul aŭ furat un oŭ de supt o ţarcă, aşa încît nicĭ n-aŭ simţit ea', 'fetele zmeilor eraŭ tustrele asemenea, încît nu le puteaĭ deosebi una de alta, aşa semănaŭ de bine' ar fi maĭ bine să se pună *că* în loc de *încît*. Nu este exact că în 'o trînti d-un copac, încît plesni', 'ajungînd la popa-ĭ trage peste ceafă o măciucă, încît popa cade mort pe dată la pămînt' ar fi maĭ bine să se pună *de* în loc de *încît*. Aceia ce spune Dl Sch., cum că rezultatul cercetărilor asupra conjuncţiilor consecutive *de, încît, că* ar fi că propoziţiea cu *de* arată rezultatul uneĭ gradaţiĭ, că propoziţiea cu *încît* arată rezultatul uneĭ comparaţiĭ de intensitate şi grad, că propoziţiea cu *că* arată rezultatul uneĭ comparaţiĭ de calitate şi cantitate, este o iluzie (353). | Regula „aşa—că, atîta—încît" este falşă (354). | In 'fetele zmeilor eraŭ tustrele asemenea, încît nu le puteaĭ deosebi una de alta, aşa semănaŭ de bine' propoziţiea consecutivă atîrnă de *asemenea* (354).

17. **Martin Hiecke**: Die Neubildung der rumänischen Tiernamen, XII Jahresbericht 113—178. O interesantă cercetare a originiĭ numelor de animale în romîneşte. Cercetarea este făcută maĭ întîiŭ din punct de vedere al înţelesuluĭ. De pildă pasărea charadius pluvialis L., este numită *fluturaş* pentrucă se hrăneşte cu fluturi, *fluerariŭ* pentrucă flueră, *prundăraş* pentrucă trăeşte pe prundurĭ. Ea e făcută apoĭ din punct de vedere al formeĭ, adecă al chipuluĭ cum se dă naştere cuvîntuluĭ prin sufixe, compunere, derivare imediată, creare imediată.—Cîteva observaţiĭ: Ce poate să însemneze „bătea-albă—pelican=căuş alb (bătea-albă Pelikan=weisser Giesslöffel)"? *Bătea* există în romîneşte, dar însemnează 1. Băţul cu care se bate mingea, 2. O plantă, typha latifolia L. Pe cel dintîiŭ înţeles îl cunosc dintr-o comuni-

care a luĭ S. Fl. Marian, pe cel de al doilea înțeles il are numaĭ Cihac. Unde a găsit Dl H. pe *bătea-albă*=pelican și pe *bătea*=căuș? Poate că e greșală în loc de *batcă*, pentrucă *batcă* înseamnă într-adevăr *pelican*, dar chiar atuncĭ unde a găsit Dl H. pe *batcă*=căuș? (119). „Căpușă=floricică. Animalul se vîră cu gura așa de tare în piele, încît samănă cu o floricică (căpușe Schaflaus;=Blütchen. Das Tier saugt sich so fest, dass es einem Blütchen ähnlich ist.“ Căpușă are următoarele înțelesurĭ: 1. Parazitul din lîna oiĭ, ixodes ricinus, tique des chiens, tique ricin, Șezătoarea II 186. 2. Melophagus ovinus, pou de mouton, Viciu sub *boțoș*. 3. Ochĭul viței de vie, Economia de cîmp (Molnar) Buda 1806 pag. 153, I. Ionescu Agricultura din județul Putna pag. 250. 4. Ricinus communis L. Panțu. Unde a găsit Dl H. pe *căpușă* cu înțelesul de floricică? (120).

18. St. Romansky: a. Vorbă und voroavă, XIII Jahresbericht 106—108. Dl R. susține că *vorbă* nu-ĭ *verbum*, ci slavul *dvoriba*, serviciu la curte. D-sa se raportează pentru a proba acest lucru la cuvintele din limba veche *dvorbă, dvorbesc*, care aveau înțelesurĭ din care s-ar fi putut deriva înțelesul actual. Pe verbul *dvorbesc* Dl R. nu-l consideră ca derivat din *dvorbă*, ci ca egal cu verbul *dvorbiti* din textul slav al învățăturilor luĭ Neagoe Vodă. Acest *dvorbiti* din textul slavonesc este într-adevăr egal cu *dvorbesc*, dar nu în felĭul cum crede Dl. R., că adecă verbul romîn ar fi un împrumut din slavonește, ci din contra: *dvorbiti* din textul slav al învățăturilor luĭ Neagoe Vodă este foarte probabil un rominizm.—Pe *voroavă* Dl R. îl derivă din malorusul *hovoriti*, din care s-ar fi dezvoltat **hovoresc*, **vovoresc*, așa dupăcum din malorusul *mohila* aŭ eșit romineștele *moghilă*, *movilă*. Maĭ întîiŭ altceva e *hi* și altceva e *ho* și dacă *hi* s-a prefăcut cumva în *ghi, vi*, asta nu înseamnă că și *ho* s-ar fi putut preface în *go, vo*. Apoĭ *vi* din movilă se datorește uneĭ schimbărĭ voluntare pe care am explicat-o în Principiĭ 237. b. Mahnreden des walachischen Wojwoden Neagoe Basarab an seinen Sohn Theodosios, XIII Jahresbericht 113—194. Două lucrurĭ importante se găsesc în acest studiu asupra învățăturilor luĭ Neagoe Vodă, întîiŭ probarea că textul bulgăresc al învățăturilor este din secolul XVI, al doilea că autorul învățăturilor a făcut împrumuturĭ din discursurĭ de ale luĭ Ioan Chrysostmos. O cercetare temeinică asupra învățăturilor luĭ Neagoe Vodă însă nu poate ave loc decît atuncĭ cînd se vor compara lucrările analoage grece și latine, precum învățăturile luĭ Basilios I către fiul săŭ (Krumbacher, Geschichte der byzantinischen Litteratur ed. I, 187); învățăturile luĭ Manuel Paleologul către fiul săŭ (Krumbacher ibid., 208; Bernhardy, Grundriss der gr. Litteratur ed. IV, I 742); Alcuin, de virtutibus et vitiis (Ebert Geschichte der Literatur des Mittelalters II 22); Paulinus dela Aquileja, liber exhortationis (ibid. 90); Smaragdus, via regia (ibid. 111); Sedulius Scotus, de rectoribus christianis (ibid. 198); Ionas, de institutione regia (ibid. 227); Hincmar, de regis persona et regio ministerio (ibid. 250); Thomas de Aquino, de eruditione principum (Gröbers Grundriss II 209); Aegidius Colonna (Egidio Romano, Gaspary Geschichte der it. Lit. I 191), de regimine principum (ibid. 210); Helinand de Froidmont, de bono regimine principis (ibid. 212); Vincent de Beauvais, de eruditione regalium filiorum (ibid. 213).

19. D. M. Michov: Die Anwendung des bestimmten Artikels im Rumänischen, verglichen mit der im Albanesischen und Bulgarischen, XIV Jahresbericht 1—111. O greșeală fundamentală este aceĭa că Dl M. s-a hotărît să cerceteze întrebuințarea articululuĭ în afară de propoziție (capitulele I și II) și în propoziție (cap. III), pare că ar pute scoate cineva un cuvînt din gură fără ca acel cuvînt să facă parte dintr-o propoziție, fără ca să fie adecă orĭ subiect, orĭ atribut, orĭ predicat, orĭ compliment. Pentru Dl M. însă un exemplu ca „se duse la *neguțitor* care aștepta la poartă“ este dat pentru întrebuințarea articululuĭ în afară de propoziție (32), iar un exemplu ca „te-a ajuns nevoea de mine“ este dat pentru întrebuințarea articululuĭ în propoziție (73)! La aceasta se maĭ adauge și greutatea pentru un străin de a discuta întrebuințarea articululuĭ în limba romînă din cauză că formele articulate lesne se pot confunda cu cele nearticulate: *casă* și *casa* se confundă îndată ce zețarul orĭ chiar scriitorul manuscriptuluĭ uĭtă să pună semnul deasupra luĭ *a* orĭ îl pun fără să trebuĭască; *Bucureștĭ* și *Bucureștiĭ* se confundă îndatăce zețarul orĭ scriitorul manuscriptuluĭ pronunță forma articulată *Bucureștĭ* iar cetitorul citește *Bucureștĭ*, saŭ dincontra îndatăce zețarul orĭ scriitorul manuscriptuluĭ scriŭ forma nearticulată *Bucureștĭ* iar cetitorul crede că are a face cu forma articulată *Bucureștĭ=Bucureștiĭ*. Numaĭ cine posede limba romînă ca limbă maternă poate să întreprindă cu succes asemenea cercetare ca acea întreprinsă de Dl. M.. Pentru aceĭa și lucrarea D-sale e plină de erorĭ și ar fi putut să nu fie scrisă fără nicĭo pagubă pentru știință.—Cîteva observațiĭ: Londra, nu Londonul (7). | „La plural numele de localitățĭ se articulează: Bucureștiĭ, Galațiĭ, Piteștiĭ, Ploeștiĭ, Gropeniĭ“. Se articulează orĭ nu se articulează, după cum sînt și raporturile. Cînd pun data pe o scrisoare, scriŭ *Bucureștĭ*; cînd scriŭ pe o tablă la gară numele orașuluĭ, pun *Bucureștĭ*; cînd însemn pe o hartă numele localitățiĭ, scriŭ *Bucureștĭ*; pentrucă în aceste împrejurărĭ *Bucureștĭ* este predicat. Dacă voĭŭ întreba însă pe cineva „care oraș îțĭ place maĭ tare, *Bucureștiĭ* orĭ Iașiĭ?“ zic *Bucureștiĭ*, pentrucă e subĭect (8).| „Numele sărbătorilor primesc articulul: după aceĭa a venit crăciunul, paștile“. Primesc articulul atuncĭ cînd sînt subiecte, ca în exemplele date de Dl. M., cînd sînt însă predicate nu-l primesc: „acesta zic și eŭ că-ĭ *crăciun*, că-ĭ *paște*“. Și apoĭ *paștele*, nu *paștile* (10).| „Cînd bate vîntul, *moare* se învîrtește“. *Moara*, nu *moare* (11).| Pentru a arăta că numele de materie

pot primi articulul, Dl. M. dă între altele şi exemplul *suflă rapaia din gura ei cea spurcată*. Iar în Ispirescu Basme 25, de unde este luat exemplul, stă scris *suflă văpaiă din gura ei cea spurcată*, unde *văpaiă* după nenorocita ortografie depe vremea lui Ispirescu=*văpae*. Eŭ am ediţiea din 1882, Dl. M. citează după o ediţie din 1901, unde poate zeţarul a pus *a* în loc de *ă* şi din cauza uneĭ asemenea micĭ greşelĭ de zaţ a provocat la Dl. M. o regulă asupra întrebuinţăriĭ articululuĭ în romîneşte! *rap* din *rapaia* este greşală de zaţ în anuar, căcĭ la pag. 82 stă scris *văpaia* (11). | „vreo armă din cele împodobite cu *stimate*". 'Cu *nestimate*', nu 'cu *stimate*' (13). | „Să arătăm cîteva cazurĭ în care articulul şĭ-a păstrat încă destul de lămurit puterea sa demonstrativă, aşa că se pune şi după prepoziţiĭ: 'pe care din boeriĭ să aleg' Ispirescu 16." Iar la Ispirescu locul citat stă: „spune-mĭ pe care din boerĭ să aleg". Dacă ar fi fost Romîn Dl. M., ar fi ştiut îndată, chĭar dacă cumva în ediţiea sa a luĭ Ispirescu se va fi găsind vreo greşcală de tipar, că nu se zice pe romîneşte, doamne fereşte, 'spune-mĭ pe care *din boeriĭ* să aleg' şi că acest exemplu nu trebue pus alăturĭ cu 'scapă-mă de pastramagiul', 'cum să mă cotorosesc de republicana?', 'a luat biletul de la spiţerul' Caragiale, pentrucă în exemplele cele treĭ din urmă substantivul e singular şi e vorba de o persoană prea cunoscută, care joacă rol mare în viaţa vorbitoruluĭ. Nicĭodată nu se zice în romîneşte *pe care din boeriĭ să aleg*, care după Dl. M. ar fi însemnînd „von den hier anwesenden Herrn"! (30). | Dl. M. crede că dacă în „se îndrepta spre şopron, de unde se auzĭa nechezatul caluluĭ" se pune *şopron* fără articul, ĭar în „Agata se întoarse spre uşa unde bătea cineva" se pune *uşa* cu articul, cauza este că 'de unde se auzĭa nechezatul caluluĭ' este o propoziţie relativă (?) explicativă, învremece 'unde bătea cineva' este o propoziţie relativă (?) determinativă. Ba cauza este că era numaĭ *un* şopron, în vreme ce eraŭ *maĭ multe* uşĭ! Dacă cumva era numaĭ *o* uşă, apoĭ locul „Agata se întoarse spre uşa unde bătea cineva" cuprinde o greşală de tipar, trebue pus *uşă* în loc de *uşa* (32). | Nu Noŭa Caledonia, Noŭa Grenada, Noŭa Olanda, Noŭa Scoţia, ci Noŭa Caledonie, Noŭa Grenadă, Noŭa Olandă, Noŭa Scoţie (38). | Nu este exact că atuncĭ cînd numele propriu este însoţit ca atribut de *moş*, *moş* nu se articulează. Totul atîrnă dela înţelesul luĭ *moş*: *moş Pavel* înseamnă bătrînul Pavel, ĭar *moşul Pavel* însemnează unchĭul meŭ Pavel (40). | Nu se zice *baba Marghĭoală*, ci *baba Marghĭoala* (41). | Este fals că atuncĭ cînd superlativul este aşezat după substantiv, *cel* poate să lipsească, aşa că 'împăratul maĭ mare', 'dorinţa maĭ mare' ar însemna 'împăratul cel maĭ mare', 'dorinţa cea maĭ mare' (44). | Cauza pentru care se zice 'cea sută de galbenĭ', 'cea mie de talanţĭ' în textul din Gaster Chrestomatie I 96 nu este aceĭa că *sută* şi *mie* „se pot asimila celorlalte numerale", ci aceĭa că „articulul *cel* se putea pune în limba veche pelîngă substantiv, şi anume înaintea sub-

stantivuluĭ, chĭar atuncĭ cînd substantivul n-avea un adĭectiv orĭ participĭu pelîngă dînsul: cele cuvintele cu nebunie cine le-ar spune; să răsipim cele păcate ce-s legate întru suflete-ne; se ivi atuncĭ cea stea comit ca o sabie" Philippide Introducere în istoriea limbiĭ şi literaturiĭ romîne 108 (47). | *Cîteşĭ trele*, nu *cîte şi treele* (47). | Nu se zice 'Mesia nu va veni pănă ce *întreagă* evreime nu se va curăţi de păcate', ci 'Mesia etc., pănă ce *întreaga* evreime etc.' (53). | Dupăce spune că pronumele personal la dativ pus înaintea verbuluĭ poate înlocui pronumele posesiv, Dl. M. dă între altele următoarele exemple: 'cum să-ĭ punem numele?', 'să-ĭ punem venin la inimă'. D-apoĭ în aceste exemple pronumele -*ĭ* nu se raportează la subĭectul propoziţieĭ şi n-are valoare de posesiv (55). | *Îţĭ-oĭŭ da*, nu *îţĭ oĭŭ da* (63). | Merită atenţie susţinerea D-luĭ M. că subĭectul se articulează şi că, acolo unde apare nearticulat, există discordanţă între membrele psihologice şi cele gramaticale ale propoziţieĭ, aşa că subĭectul gramatical este predicatul psihologic al propoziţieĭ (72). | 'Era unicul olar împrejurul maĭ multor poştiĭ' e un franţuzism: 'plusieurs... à la ronde' (76). | Cauza pentru care se articulează titlurĭ ca 'Azilul Elena Doamna', 'Şcoala Normală', 'Liceul Traĭan', 'Ministerĭul cultelor şi instrucţiuniĭ publice', 'Academia Romînă', 'Rominia jună', 'Institutul grafic Minerva', 'Sămănătorul', 'Luceafărul', 'Arhiva', 'Revista critică şi literară', 'Editura librărieĭ fraţiĭ Şaraga', 'Proprietatea societăţiĭ Rominia jună', 'Actul întîĭŭ', 'Scena întîĭŭ', 'Pĭaţa Carol I', 'Şoseaŭa Kiselef', 'Întîĭul clopot', este că aceste *predicate* sînt reprezentate orĭ prin nişte *lucrurĭ unice* orĭ prin nişte *lucrurĭ determinate prin atribute*. Dacă veĭ vide scris într-o localitate pe o tablă deasupra uneĭ uşĭ *bărbierie*, să ştiĭ că sînt maĭ multe bărbieriĭ în localitatea aceĭa. Dacă veĭ vide scris însă *bărbieriea*, să ştiĭ că în localitatea aceĭa este numaĭ *o* bărbierie. Acele din titlurĭ care sînt reprezentate prin cuvinte însoţite de atribute intră în categoriea predicatelor discutate de Dl. M. la pag. 76 şi mă mir pentru ce nu le-a discutat acolo. Dintre titlurile citate de Dl. M. trebuesc scoase ca formînd o categorie deosebită următoarele: 'Preţul opt leĭ', 'Localul societăţiĭ: VIII, strada Florian 12', 'Persoanele: [Jupîn Dumitrache Titircă inimă rea, Nae Ipingescu, etc.]', pentrucă *preţul*, *localul societăţiĭ*, *persoanele* din aceste titlurĭ sînt *subĭecte* şi se articulează pentrucă sînt subĭecte (80). | 'Pune mînă la cap', 'bătrînul ridică mînă şi-şĭ făcu crucea', 'şĭ-a lăsat mînă într-a mea' sînt greşelĭ de tipar. Pe romîneşte se zice: 'pune *mîna* la cap', 'bătrînul ridică *mîna* şi-şĭ făcu *cruce*', 'şĭ-a lăsat *mîna* într-a mea' (81). | Ce-ĭ aceĭa 'a da sîngele' cu *sîngele* ca obĭect drept? Şi *aĭ drept*, nu numaĭ *aĭ dreptul*=vous avez raison. Şi 'n-are drept să se amestece', nu numaĭ 'n-are dreptul să se amestece'. 'Posed puterea colosală de muşchĭ' nu-ĭ romîneşte. În Ispirescu Basme 143 stă „împărăteasa... trimise *răspuns* căpitanuluĭ de tîlharĭ că etc.", nu „trimise *răspunsul*", şi *căpitanuluĭ de tîlharĭ* e un dativ foarte la locul luĭ, astfel că nu se în-

ţelege pentru ce i-a pus Dl. M. un semn de exclamaţie. In 'a dat fuga la dînsa' *fuga* este adverb şi *daŭ* e verb netransitiv. '*Daŭ drumul* cuiva', '*pun mîna* pe cineva', '*fac lama* în ceva' sînt izolări ca şi cele dela pag. 81 sus; prin urmare faptul izolării singur nu este de ajuns ca să explice întrebuinţarea obiectului drept fără articul în 'daŭ călcîe calului', 'daŭ pinteni calului', 'omoară-te, de ai poftă', etc. (82). | Nu 'îşi dară bună dimineaţă', ci 'îşi dară bună dimineaţa orî buna dimineaţa'; nu 'îşi luă ziŭă bună', ci 'îşi luă ziŭa bună' (86). | In 'apucînd spre soare scapătă' din Ispirescu Basme 100 stă *soare scapătă*, nu *soare scăpată*, *scapătă* e verb 3 pers. sing. prezentul indicat., nu este participiul *scăpată*, care ar fi atributul luĭ *soare* (ce fel de atribut ar fi apoĭ acesta, la feminin, cînd substantivul soare e masculin?). *Soare-scapătă* e o propoziţie izolată, ca şi *soare-apune*, şi are, ca şi *soare-apune*, înţelesul de *apus*, *occident*, *vest* (87). | Nu se zice pe romîneşte 'el ajunge la *convingere*, care o insuflă şi cetitorilor săĭ, că numaĭ o Austrie Mare poate deveni o citadelă puternică', ci 'el ajunge la *convingerea* etc.' In Ispirescu Basme 191 stă 'cu moarte veĭ murii', nu 'cu moartea veĭ muri'. *Modestia*, nu *modeştia*. *Lefurile*, nu *leaufurile* (88). | 'O afirm cu *siguranţă*', nu 'o afirm cu *siguranţa*' (89). | *Sprinten*, nu *spînten*, *se împrăştiară*, nu *se împărţişară* (97). La pag. 102 Dl. M. vorbeşte despre înţelesul demonstrativ al articululuĭ şi probează acest înţeles prin *la anul*=nächstes Jahr, 'pe care din boerii să aleg?=welchen von den hier anwesenden Bojaren soll ich wählen?', şi pentru restul exemplelor trimete la § 31 h. Dintre aceste exemple am arătatat că unul, 'pe care din boeriĭ să aleg?' nu există (vezĭ maĭ sus pag. 52). Celelalte exemple dela § 31 h sînt următoarele: 'scapă-mă de pastramagiul', 'cum să mă cotorosesc de republicana?', 'a luat biletul dela spiţerul', 'voĭa să meargă la baba, ca s-o trimită la el', şi în toate e vorba de o persoană bine cunoscută, aşa că articulul are înţeles *determinativ*, nu *demonstrativ*. Pentru înţelesul demonstrativ a rămas D-luĭ M. un singur exemplu: *la anul* (102). | 'Te rog din suflet', nu 'te rog din sufletul' (103) | Nu 'în aerul cald şi moale de *seara*', ci 'în aerul moale şi cald de *seară*'. Şi din contra nu 'pînă *seară*', ci 'pînă *seara*'. In locul din Ispirescu 116 citat de Dl. M.. stă „pînă-n seară", şi altceva e *până în* şi altceva *până!*

(Va urma) **A. Philippide**

MĂ DUC...

Mă duc din calea celor ce se luptă,
Pe-un drum pustiu mă depărtez încet...
Am răni în piept şi arma mea e ruptă...
Mă duc din calea celor ce se luptă
Să mor la umbră—colo sub brădet.

Nu mă 'ntrebaţi în ceasul de pe urmă
Dacă rămîn la casa mea orfani...
Aud sunînd talanga dela turmă
Ah, nu mi-e dat în ceasul de pe urmă
Să-mi văd izbînda cruzilor mei ani.

Mă duc cu pas uşor în legănarea
De horă care-mi tremură 'n auz,—
Cînd se lumină peste culme zarea,
Mă duc cu pas uşor în legănarea
Unui caval ce plînge că m'am dus.

Nu cer preot nici cuminecătură,
Preotul meu s'a coborî din zări;
Doar' pieptul meu de dragul lui îndură.
Nu cer preot căci cuminecătură
Mi-a fi lumina ultimei cîntări.

Maria Cunţan.

Răspuns la o agresiune

A apărut în librărie, în luna trecută, o carte a d-lui Gh. Panu intitulată: *Cercetări asupra stărei țăranilor în veacurile trecute*, Vol. I Partea I și II.

Aceste *Cercetări* sunt privitoare la starea țăranilor din amîndouă Țările Romîne, dela întemeierea Principatelor pînă la Regulamentul Organic. Pe ultima pagină a copertei se anunță că, cel mult pînă la Septembrie 1910, va ieși de sub tipar și volumul al II-lea, care va cuprinde rezultatul cercetărilor autorului asupra aceleiași chestiuni, dela Regulamentul Organic pînă în zilele noastre.

Cărțile I, II și III ale acestei lucrări sînt consacrate, aproape întregi, combaterii teoriei expusă de mine în *Pămîntul, Sătenii și Stăpînii în Moldova*. Această combatere, foarte acerbă, este cu totul lipsită și de obiectivitatea și de amenitatea ce ar trebui să domnească în discuțiuni de asemenea natură; ea mai este făcută pe un ton și într'un limbagiu cît se poate de disprețuitor; d. Panu găsește de cuviință ca, față de mine, s'o ica foarte de sus.

Cetitorul va putea judeca, din cele ce urmează, dacă cunoștințile și aptitudinile istorice ale d-lui Panu îndreptățesc din partea d-sale o purtare atît de trufașă.

Autorul se ridică atît împotriva punctelor de căpetenie ale teoriei expusă de mine, cît și asupra unor amănunte. Voiu începe cu cele dintăi.

I

D. Panu nu admite:

„că distribuitorii dreptății la sate, înainte de descălecarea Principatelor, au fost cnejii și că în asemenea calitate, aceștia se bucurau de mai multe avantaje din partea țăranilor și anume: li se dădea a zecea parte din tot rodul pămîntului, li se făcea trei zile de clacă de fiecare locuitor pe an și avea dreptul exclusiv să țină moară și crîșmă.

„D. R. Rosetti nu ne spune dela cine cnejii țineau dreptul de judecată." [1]

1) Panu, op. cit., p. 8.

Apoi d. Panu pretinde că țăranii din satele cu stăpîni erau judecați de funcționari domnești.

Răspunsul meu este cît se poate de simplu:

Dreptul de judecată al cnejilor și al judeților sau stăpînilor, urmașii cnejilor, este o trăsătură caracteristică a **dreptului romînesc** (*jus valachicum, jus Valachorum, antiqua et laudabilis consuetudo Valachorum* pe latinește, *prawie woloskie* sau *wsiach woloskich* în limba polonă, *zacon vlaşki* sau *zacon voloscoi* în acea slavonă), obiceiu sub care toți Romînii, atît acei din Ungaria și cei din țările noastre, cît și acei de peste Dunăre, au trăit înnainte și după întemeierea celor două state romîne.

Ființa și chiar amănuntele acestui obiceiu sînt stabilite și dovedite mai presus de orice îndoială prin sute de documente ungare și polone de o indiscutabilă autenticitate.

Cînd, acum mai bine de douăzeci de ani, am început să mă ocup cu studiul legăturilor dintre sătean, stăpîn și pămînt, mi s'a părut lucru logic și firesc să caut obîrșia acestor legături în obiceiul care a ocîrmuit singur în'treg neamul romînesc, dela nașterea lui pînă în mijlocul evului mediu.

Documentele care ne vorbesc de acest obiceiu ne arată pe Romînii din Ungaria și pe acei stabiliți în coloniile alcătuite de ei în Polonia trăind în sate ocîrmuite de diregători sau căpetenii numite *cneji*. Acești cneji, în deobște ereditari, strîngeau birurile datorite stăpînirii, privegheau executarea corvezilor datorite de sat, mențineau ordinea, duceau pe săteni la războiu și erau judecătorii lor pentru pricinile mici (*basse justice*).

Hotarul satului era împărțit între săteni în fășii de o potrivă, numite *sesiune* în Ungaria, *lan* sau *vloka* în Polonia, care mergeau dintr'un capăt al acelui hotar pînă în capătul opus. Vedem și pe cneaz folosindu-se de o asemenea fășie, adesea de două sau de trei, precum și de acele rămase fără ocupant.

Mai constatăm că cneazul primia, dela fiecare sătean, cîte o anumită dare bănească sau cens, *pocloane* în natură la anumite epoci ale anului, se folosia de dreptul să aibă singur moară și să țină crîșmă și, în sfîrșit, percepea totalitatea sau parte din globile ce, în calitate de judecător, le impunea sătenilor.

Toți cnejii menționați în documentele polone țin în chip ereditar aceste cnezate, *scultetii* sau *iudiții*, care se împart între moștenitorii lor. Cnejii din Ungaria se deosebesc în: cneji confirmați de Rege, stăpînind în chip ereditar cnezatele care, după moartea cnejilor, se împărțiau între moștenitorii lor și în cneji neconfirmați, ocupînd această funcțiune în chip vremelnic.

Repet că aceste amănunte sînt stabilite mai presus de orice îndoială, dovedite prin sute de acte; iar în cartea mea se găsește rezumat un număr însemnat dintr'însele.

De altmintrelea această alcătuire sătească este aproape identică cu obiceiul german numit *Magdeburger Recht*, cu acel în ființă în Polonia la începuturile acelui stat, cu acel care

ocîrmuia pe Slavii din Prusia actuală și pe acei din Carintia și din Stiria. Ea este, în trăsăturile ei principale, aceiaș sub care au trăit toate popoarele înainte ca ele să întemeieze începuturi de stat, în timpul înființării acelor începuturi și chiar în primele timpuri care au urmat acelei înființări.

Nu există absolut nici un temeiu care să ne facă să presupunem că Romînii de dincoace de Carpați să fi avut altă alcătuire sătească decît acei din Ungaria și din Polonia; am fi din potrivă în drept să încheiem că această alcătuire era aceiași pe amîndouă lăturile Carpaților, chiar dacă nu am găsi dovezi scrise despre numeroase amănunte comune.

Intr'adevăr, vedem acte posterioare întemeierii celor două state romînești menționînd cneji, în număr mic în Moldova, în număr mare în Țara Romînească. In Moldova mai vedem pomeniți, pe lîngă cneji și deopotrivă cu ei, tot ca căpetenii de sate, *juzii* și *vataмanii*.

Vedem că, pe cînd prin documentele ungare și polone se hărăzesc *cnezate, scultetii*, sau *judiții*, prin acele moldovenești se hărăzesc sau se întăresc *județii*; iar stăpînii de după descălecarea ai satelor sau ai părților de sate poartă, atît în Moldova, cît și în Țara Romînească, numele de *județi*.

Vedem pe stăpînii întăriți de Domni ai satelor moldovenești folosindu-se de slujba *(corvada, claca)* sătenilor, de dreptul de a ținea moară și crîșmă. Faptul că, în loc de cens bănesc, ei percep zeciuiala productelor, trebue atribuit împrejurării că numărarul era cu deosebire rar la noi.

Mai vedem sătenii din țările noastre folosindu-se, cași acei din Ungaria și din Galiția, de cîte o fâșie egală în hotarul satului, mergînd dintr'un capăt pînă în celalalt și numită în Moldova *jireabie*, iar în Țara Romînească *delniță*.

Pe lîngă faptul că populațiunile sălășluite pe amîndouă lăturile Carpaților alcătuiesc acelaș neam, mai avem deci dovada scrisă a unor similitudini, pe cît de numeroase pe atît de însemnate, între alcătuirile sătești de dincoace și acele de dincolo de munți.

Era de altmintrelea lucru firesc ca alcătuirea sătească a neamului, alcătuire care rămăsese în ființă dincolo de munți cu toată cucerirea ungară și cu toată întemeierea puternicului stat ungar, atît de influențat de cultura și de instituțiile apusene, să nu sufere nici o schimbare dincoace de munți, unde Romînii rămăsese tributari ai unor popoare nomade și barbare ca Pecenegii, Cumanii și Tatarii. Aceștia erau în stare să-i jăfuiască, dar nu să le dea legi și să le schimbe organizarea.

N'a putut s'o altereze nici întemeierea celor două state romînești, căci Domnii cei dintăi, chiar de ar fi fost în stare și ar fi avut interes să conceapă o reformă în această privință, erau mult prea slabi pentru a o îndeplini, neputînd cuteza să nemulțumească nici căpeteniile satelor, nici sătenii.

Am fost deci în drept să conchid la absoluta identitate a

a alcătuirii sătești dincoace și dincolo de munți și să afirm, cum am afirmat, că cnejii, juzii și vataмanii care ocîrmuiau satele din Moldova, precum și stăpînii care i-au înlocuit mai tîrziu și care purtau numele de *județi* până în veacul XVII, erau și judecătorii acelor sate.

Această concluziune nu s'ar putea infirma decît dovedind că dreptul romînesc n'a avut ființă, sau că nu a fost niciodată în vigoare de această parte a munților.

D. Panu însă simplifică procedarea: d-sa declară pur și simplu că nu voește să știe de partea cărții mele care tratează despre dreptul romînesc:

„D. Rosetti nu ne spune dela cine cnejii țineau dreptul de judecată.
„Toată această parte din cartea d-sale,[1]) absolut de curată ipoteză, fiindcă se petrece în timpuri despre care nu avem nici un document, oricît de neverosimilă este, nu mă interesează, prin urmare nici mă gîndesc a mă ocupa de ea."[2])

Reposata mea bunică, Logofeteasa Efrosina Rosetti, născută Manu, cînd dădea o poruncă sau îndeplinea vro faptă abătută dela logică și dela bunul simț, lucru ce i se întîmpla mai des decît s'ar fi cuvenit, răspundea invariabil la întrebările ce i se puneau asupra temeiurilor acțiunii sale: ἔτσι θέλω, ἔτσι κάμω (așa vreu, așa fac). Tot așa și d. Panu. Nu-i place dreptul romînesc? Nu se ocupă de el și pace! Dar dacă o asemene argumentare se putea trece, acum cincizeci de ani, unei cucoane care se născuse la Țarigrad, în Fanar, în penultimul deceniu al veacului al XVIII-lea, care fusese crescută cu nenumărate *nevricale, istericale, tabieturi, gusturi fistichii, stenahorii, chichirismosuri* și alte multe *marafeturi*, și care învățase mult mai puțină carte decît a învățat astăzi un absolvent de trei clase primare, este cu totul inadmisibil ca un scriitor, care se pretinde serios, să declare într'o discuțiune istorică, pentru a combate o teorie, că nici gîndește să ție samă tocmai de temelia pe care este așezată teoria combătută, și aceasta mai ales cînd temelia în chestiune (aici dreptul romînesc) este recunoscută de toată lumea și sprijinită de sute de acte neprihănite.

Cetitorii să judece și să califice acest chip îndămănatec de a nimici teoriile supărătoare ale adversarilor.

(Nu mă pot împiedeca să observ aici în treacăt că bietul drept romînesc a avut în vremea din urmă darul să adune asupra sa ura a doi istorici plini de viitor: d-nii Panu și N. Filipescu).

D. Panu, pe lîngă acest ciudat argument, ce-l voiu numi negativ, mai aduce altele de ordin pozitiv, spre a dovedi că, în țările noastre, cnejii nu erau judecătorii satelor supuse lor.

D-sa arată că este o absurditate din partea mea cînd pretind că stăpînul satului era și judecătorul sătenilor, căci stăpînul primea dela sătean dijmă și clacă, și:

1) Adică toată partea dela început și până la pag. 115.
2) Panu, op. cit., p. 8.

„cind d. R. Rosetti face din dreptul de judecată o putere a boerului dăruită de Domn, pe care fiecare țăran o recompensează plătind zeciuială și făcind clacă, este o răsturnare indrăzneață a fundamentului justiției insuși de atunci. Țăranii, toți țăranii dintr'un sat să plătească zeciuială boerului, fiindcă acela putea intimplător să-i judece?

„Judecătorul să fie plătit nu prin gloaba aceluia căzut in pricină, ci prin zeciuiala plătită și claca făcută de generalitatea satului?!! Justiția dintr'un sat plătită cu zeciuială și clacă?

„Ce idei sint aceste, de unde a putut să le ia d. R. Rosetti?" [1])

Declar că impărtășesc cu totul uimirea ce o resimte d. Panu in privința ideii că „justiția dintr'un sat putea să fie plătită cu zeciuială și clacă", și dezaprob o asemene idee in chipul cel mai desăvirșit și cel mai energic. Dar mă grăbesc să adaog că această uimire și această reprobare nu mă coastă deloc, de vreme ce nici prin gind nu mi-a trecut vr'odată să afirm o asemene absurditate, nici in *Pămintul, Sătenii și Stăpinii*, nici aiurea. N'am luat de nicăeri asemene idee, ea este cu desăvirșire străină de mine și alcătuește un dar răutăcios ce d. Panu voește să mi-l facă, dar pe care il refuz cu hotărire.

Niciodată și nicăeri n'am zis că cneazul, stăpinul sau județul satului (termeni absolut sinonimi) primia clacă și dijmă findcă judeca pe săteni. Am zis că cneazul, stăpinul sau județul era căpetenia, ocirmuitorul satului, adică că el menținea ordinea, stringea birurile, indeplinea poroncile stăpinirii, ducea pe săteni la războiu și-i judeca pentru pricinile obișnuite, de toate zilele. Judecarea sătenilor alcătuia numai o parte din atribuțiunile județului, lucru absolut conform cu obiceiurile tuturor popoarelor primitive, la care căpetenia așăzării intrunește in minile sale toate atribuțiunile puterii publice.

Dar nu numai atit: am avut grijă să specific că cneazul in Ungaria și in Galiția percepea parte sau totime din globile pronunțate de el [2]) și că, in Moldova, stăpinul sau județul locului se folosia:

„a) de a zecea parte din tot rodul pămintului,
„b) de o parte, purtind tot numele de dijmă, din rodul stupilor,
„c) de trei zile de clacă ce era ținut să-i facă fiecare locuitor pe an,
„d) de dreptul exclusiv să ție moară și crișmă pe locul de sub stăpinirea lui,
„e) de dreptul de a judeca și de a globi pe săteni." [3])

Am deci tot dreptul să mă lepăd de neplăcutul dar ce d. Panu, las pe cetitor să judece in ce scop voiește să mi-l impună.

D-sa mai pretinde că judecătorii satelor erau funcționari domnești și, in sprijinul acestei aserțiuni, reproduce locuri din mai multe documente moldovenești, in care vedem intr'adevăr dregători domnești judecind oameni dela țară.

1) Panu, op. cit., p. 99.
2) *Pămintul, Sătenii și Stăpinii*, p. 116.
3) Ibid., ibid..

Acele documente mi se par absolut neprihănibile, iar cuprinsul lor nu mă supără și nu slăbește intru nimic teoria mea. Ele insă sint relative numai la răzăși, adică la oameni care, fiind inșiși județi, nu erau justițiabili decit de justiția domnească, și la fapte privite ca criminale și fiind prin urmare numai de competența justiției domnești *(haute justice)*. Iar eu am susținut, și stăruesc să susțin, că stăpinii sau județii satelor, urmași ai cnejilor, aveau dreptul de judecată asupra sătenilor supuși lor, adică așezați in satele ocirmuite de ei, pentru pricinile obișnuite *(basse justice)*.

Și aici trebue deci să constat cu părere de rău că d. Panu iar a vrut să mă miluească cu un mic dar, dind a ințelege că eu ași fi susținut că cnejii, stăpinii sau județii judecau pe sătenii din satele lor pentru toate pricinile, mari și mici. Și d-sa ar fi putut doară să cetească pe pagina 127 a cărții mele cuvintele următoare:

„Cnejii vor fi avut deci numai judecarea pricinilor mici *(basse justice)*, pricinile vajnice *(haute justice)* nefiind de competența lor."

Cum să calific un asemene procedeu? Am zis că d. Panu pretinde că judecătorii sătenilor erau funcționari domnești. Dar, ca să fiu drept, trebue să arăt că o zice clar numai in sumarul materiilor părții I a *Cercetărilor* d-sale, și pe pagina 32, la sfirșitul articolului V al capit. I din cartea I. Dar nu găsesc nimic precis in această privință (preciziunea pare a fi de altmintrelea un lucru cu care d. Panu trăiește in termeni mai mult reci); nicăeri nu văd specificindu-se care funcționari anume erau insărcinați cu judecarea țăranilor. Găsesc chiar in acel articol afirmări dind loc la incheieri cu totul contrare ideii susținute de d. Panu, s. e.:

„Rămin procesele mici pe care, natural, țăranii au trebuit să le aibă intre dinșii și care in orice grupare de familii se nasc in mod firesc. Așa, au trebuit ca să fie procese intre țărani, relativ la recolta lor, unul insușindu-și pe nedrept pe a altuia, sau la contestații privitoare la grădinile lor de legume din vatra satului sau la imprumuturi, fie de bani intre ei, sau de producte.

„Asemenea neințelegeri, probabil, că le judeca in veacul al 15-lea și al 16-lea judele sătesc și **vătămanul** și mai tirziu vornicul; iar cind astfel de plingeri mergeau mai departe ele se opreau la ispravnicii ținutului." [1])

Imi voiu permite să observ că vatamanul ne este totdeauna arătat ca omul, reprezentantul, *vechilul* numit de stăpin pentru a-l inlocui față de săteni. Iată deci pe d. Panu insuși recunoscind că sătenii erau judecați, pentru pricinele mici, de judele sătesc (numit de cine?) și... de omul stăpinului, lucru in absolută contrazicere cu teza susținută de d-sa. Dar vom vedea mai departe contraziceri și mai stranii.

1) Panu, op. cit., p. 34.

Ideia că Domnii Moldovei aveau in fiecare sat cite un jude sătesc însărcinat să judece pe țărani este absolut neadmisibilă și a putut să iasă numai din pana unui om cu totul străin de cunoștința instituțiunilor medievale, nu numai dela noi, dar și din toată Europa. O asemenea instituțiune nu a existat nicăeri, nu găsim nici măcar cea mai mică urmă că ar fi avut ființă la noi.

Faptul că cnejii (moșnenii) munteni sint numiți județi arată că ei judecau pe părțile lor de sat. Este documental dovedit că stăpinii se numiau județi și in Moldova pină in veacul al XVII-lea [1]. Pe acele vremi oamenii la noi încă nu purtau calificative deșerte, titluri de paradă, ca boeriile cu *pitac* ale regimului regulamentar. Nu poate exista îndoială că județul judeca. Dar faptul că stăpinii sau județii erau judecătorii satelor lor este documental dovedit. Am citat în *Pămîntul, Sătenii și Stăpinii* mai multe acte de asemenea natură. Iată unul dintr'însele, un hrisov domnesc, care nu lasă absolut nici o îndoială in această privință.

1725. Iulie 20. Mihaiu Racoviță Vv. dă volnicie Spătarului Stroici pentru ca să-și apere oamenii săi ce-i are la Prelipca despre Vornicii de Dorohoiu, pentru une și alte gilcevi ce ar avea acei oameni, să n'aibă a se amestecă (Vornicii) la dînșii... nici să-i globească, *ci stăpînul lor Stroici să-i certe pentru unele ca acele*; iar de s'ar intimpla să se facă intre acei oameni nisceareva fapte care este să se globească dela scaun, atunci pîrcălabii dela ținutul Hirlăului vor cerca acele, căci Prelipca este de Hirlău. Deci să aibă a se apăra, intru nimic să nu să amestece Vornicii, *căci și mai inainte vreme n'au fost obiceiu să s'amestece Vornicii prin sate, la alte gloabe, fără numai pugubinele și morți*, unde s'au intimplat, la acele au avut triabă, *iar la alta la nimic* (Iorga, *Studii și Documente* V., p. 535.

Repet că acest extract se găsește reprodus in cartea mea și cuprins in nota de pe pagina 228. Se vede că d-lui Panu i-a scăpat din vedere. Din el rezultă in chip vederat că, pînă pela 1725, dreptul de judecată in sate era al stăpinilor. Iată deci o dovadă scrisă și directă din întâiul sfert al veacului al XVIII-lea, care corobolează pe deplin teoria dedusă de mine din dispozițiunile dreptului rominesc și din textele uricilor vechi, in care găsim întrebuințat cuvintul judecie.

Dar poate că d. Panu va pretinde că Mihai Racoviță nu cunoștea instituțiunile țării in care domnia și unde familia lui ocupă de veacuri un loc de frunte?

Dreptul de judecată, corolar nedespărțit al dreptului de județie al stăpinilor, se mai dovedește: I-u, prin uricul dat de Ștefan al II-lea, la 8 Octombrie 1434, lui Jurj Atoc, prin care îi dă judecia unui sat dela izvorul Sărății, unde pînă atunci erau juzi Fătu și Ilie; II-a, prin uricile citate la paginile 148 și 149 ale cărții mele, și in cari vedem Domnii din veacul al XV-lea dăruind și întărind judecii.

Interpretarea dată de d. Panu cuvintului de judecie, adică că, atunci cind Domnii hărăziau sau întăriau o judecie, ei înțelegeau să hărăzească sau să întărească numai pămîntul pe care un jude domnesc își exercita jurisdicția, este o curată copilărie. Că in documentul dela 8 Octomvrie 1434 se întărește dreptul de judecată reiesă cît se poate de luminos din faptul că Domnul zice că satul întărit: „să nu aibă alt judecător". Dacă ar fi fost vorba de o simplă întărire de pămînt, ce nevoie ar fi avut Domnul să mai vorbească de dreptul de judecată? Cu deosebire ciudat este argumentul invocat de d. Panu pentru a dovedi că, prin uricul dela 20 Iulie 1453, prin care Petru Vv. întărește lui Mihail Logofătul satul Prătănoșii la gura Pobratei, unde erau juzi Cristea și Danciul, **amîndouă judeciile**, nu trebue ca prin aceste cuvinte să se înțeleagă dreptul de judecată in amîndouă părțile de sat. [1] Știți pentruce? Pentrucă nu este acolo vorba de danie, ci de întărire! Ați înțeles? După d. Panu, Domnii, dacă ar fi vrut, ar fi putut poate să hărăzească dreptul de judecată, însă erau opriți să întărească acest drept acelor care îl țineau dela alți Domni. Pentruce? Iac'așa! Fiindcă așa a hotărît d. Panu. Scurt, cuprinzător și mai ales convingător!

Să trecem la alt punct.

II

D. Panu nu admite că Domnii, cind hărăziau sau întăriau cuiva un sat, îi hărăziau sau îi întăriau nu proprietatea, ci judecia. Are oroare de judecie, iarăși un sentiment ce-l imparte cu d. N. Filipescu. D-sa afirmă că, prin uricile lor de danie sau de întărire, Domnii hărăziau sau întăriau donatarilor proprietatea desăvîrșită a satului despre care vorbește uricul, cu tot hotarul pe care era așezat. Iată propriile cuvinte ale d-lui Panu:

„Cînd Domnul făcea o danie, el dăruia moșia cu satul ei in deplină proprietate, cu drepturile care decurg și fără nici o *rezervă*, *dar absolut fără nici o rezervă*, pe vecie, donatarilor, fiilor, nepoților și strănepoților, deci, implicit, el dădea dreptul de zeciuială asupra productelor locuitorilor așezați și, ceia ce e mai puțin justificat, dreptul de clacă." [2]

Vedem aici că, pe lingă dreptul de proprietate absolută a pămîntului, d. Panu mai atribue donatarului și drepturi asupra sătenilor, adică ceva mai mult decît ceia ce înțelegem sub denumirea de proprietate alodială.

Pentru a răspunde la această afirmare a d-lui Panu, nu mă voiu servi decît de propriile sale cuvinte.

Tocmai in partea a II-a a volumului, adică acolo unde se ocupă de raporturile dintre săteni și stăpini la inceputul veacu-

1) *Pămîntul Sătenii și Stăpînii*, p. 149—150.

1) Panu, op. cit., p. 30.
2) Panu, op. cit., I, p. 102.

lui al XIX-lea, d. Panu găsește de cuviință să cerceteze dacă țăranul avea sau nu oareșicare drepturi asupra hotarului pe care era așezat.

Spre acest sfîrșit, d-sa [1]) citează un document dela 20 Iunie 1723, de o importanță capitală în chestiune, făcînd parte dintr'o serie de documente pe care eu le-am citat toate în *Pămîntul, Sătenii și Stăpînii* [2]).

Iată acel document.

„Adică noi oamenii de Bosancea și de Lămășăni făcut-am mărturia noastră la mîna Sfinției Sale Părintelui Ioanichie, Egumen de Slatina, precum știm c'am apucat din moșii și strămoșii noștri, pentru livezi de pomi cine ar fi făcut la sat, au fost volnici a-și stăpîni livezile cu pomi cît trăesc, și după ce se trec bătrînii, rămîn la feciori, la nepoți, la strănepoți, de le stăpînesc pînă în cît neam s'ar trage dintre acei ce ar fi făcut livezi, însă cari șăd în sat și lucrează boerese, dar cari lipsesc din sat și se duc pe aiurile, pomeții acelor duși îi iau stăpînii pentrucă locul iaste stăpînesc. Așijderea și fetele ce se mărită și le iau bărbații de le duc printr'alte sate, nu-s volnici ginerii aceia a lua părți de moșie dela socrii, ce părțile acelor fete măritate pe la alte sate rămîn la frați sau la cine va fi mai aproape celor cu livezile și ar fi stătători în sat. Așa știm și așa mărturisim cu sufletele noastre, și această mărturie s'au făcut dinaintea a mulți boeri și mazili care mai jos s'au iscălit." [3])

După ce reproduce prima parte a acestui act, d. Panu arată că: „acest drept de stăpînire a săteanului asupra casei și grădinii îl găsim în mai toate așezămintele agrare" [4]), citînd exemple.

Apoi adaoge:

„Vatra satului fiind ocupată de case și de grădini, asupra cărora țăranii aveau dreptul pe care l'am arătat, ea nu suferă nici o schimbare ori în cîte mîini moșia ar fi trecut prin vînzare etc." [5])

și cîteva linii mai departe, după ce citează un exemplu din Țara Romînească:

„În adevăr, din acest act rezultă că vînzîndu-se o moșie, nimeni nu se gîndia să vîndă sau să cumpere vatra satului, asupra căreia locuitorii aveau un drept de posesiune perpetuu". [6])

apoi, vorbind de curăturile făcute de țarani:

„În adevăr, asupra acestor pămînturi în care țăranii înmagazinau multă muncă și trudă, li se recunoștea, precum am afirmat, dreptul de stăpînire emfiteotică (?), curăturile erau transmisibile moștenitorilor din tată în fiu, în perpetuu." [7])

1) Panu, op. cit., p. 589 sq.
2) p. 213 sq., nota 1.
3) Acest act este reprodus de mine după manuscriptul No. 1 al Acad. Rom., p. 271.—D. Panu îl reproduce după Uricarul lui Codrescu, vol. X, p. 179 sq.
4) Panu, op. cit., p. 59 v.
5) Ibid., p. 592.
6) Ibid., ibid.
7) Ibid., p. 593.

și mai departe:

„Orice imobil pe care o familie, în condițiile familiilor țărănești, îl stăpînește și îl cultivează continuu ia, în privința folosinței, un caracter personal, o formă de apropriarea acelei folosințe. Așa încît, măcar că țăranul nu punea în cultivarea ogorului și a pămîntului de fînaț și de cosit, aceeaș muncă prealabilă pe care o punea în pămînturile de curătură, totuș nu e mai puțin adevărat că, cultivînd acelaș pămînt în fiecare an, *dreptul lui de folosință pierdea caracterul de precară posesiune și căpăta pe acela de permanență*. Fiind așa, în principiu nu văd de ce țăranii n'ar fi avut dreptul de a transmite moștenitorilor lor pămînturile cultivate și cele de pășuni, cum transmiteau casa, grădina, locurile de arat și de livadă desfundate și viile... Ei bine, ceea ce principiile ne fac să conchidem, faptele vin să confirme".

Reproduce apoi partea finală a actului din 20 Iunie 1723 citat mai sus [1]). Mai departe d. Panu arată că:

„Dreptul țăranilor de a nu fi scoși fără voia lor de pe pămîntul de folosință, îl găsim consacrat și prin lege". [2])

Citează apoi dispozițiile așezămintelor lui Mihai Suțu și Alexandru Moruz în această privință [3]).

Iar mai departe:

„Cînd pămîntul nu iera destul pentru hrana unei familii întregi, numai atunci noul căsătorit, care cerea îndată loc de casă și de grădină în vatra satului, devenit și el șef de familie și casaș, căpăta dela stăpînul moșiei, o altă bucată de pămînt care și ea devenia ereditară.

„Iar proprietarul nu putea să nu-i satisfacă cererea noului șef de familie, căci era obligat după lege." [4])

D. Panu mai citează [5]) anaforaoa boerilor dela 20 Fevruarie 1803, anafora descoperită și reprodusă pentru întâia oară de mine, [6]) fără, fie zis în treacăt, să binevoiască a menționa acest fapt și atribuind actului o dată greșită, 1802 în loc de 1803. [7])

D-sa zice:

„...acesta (Domnul) aprobase o anafora prin care se recunoșteau locuitorilor dreptul de *protimisis* la arenda moșiilor. Sau mai bine zis se regulamenta în mod restrictiv acel drept.

„Pînă atunci țăranii putuse uza de dreptul de protimisis în tot timpul arendei unei moșii. Așa bunăoară, un arendaș era în al treilea an al contractului său și mai avea încă doi ani sau mai mulți de arendă; locuitorii dacă se înțelegeau între ei, puteau să-i rezilieze contractul".

D. Panu mai recunoaște în alt loc că, până la 1805, țăranul

1) Ibid., ibid., p. 601.
2) Ibid., p. 604.
3) Ibid., p. 604 sq.
4) Ibid., p. 606.
5) Ibid., p. 452.
6) Actul se află la Academia Romînă, în cartonul XXXIV, sub No. 33. A fost publicat de mine pentru întâia oară în *Voința Națională*.
7) Ibid., p. 457.

„avusese locuri de finaţ şi de islaz în abundenţă, în mod discreţionar aşi putea zice.

„Această punere la dispoziţie în mod discreţionar, a locurilor de hrană pentru el şi pentru vitele sale, fusese singurul argument pe care boierii îl putuse invoca, cu oarecare temeiu, cînd ei ceruse, în deosebite ocazii, sporirea clăcii." [1])

Apoi, mai jos, arată şi comentează cum aşezămîntul dela 1805 al lui Alexandru Moruz limitează pentru întâia oară locul de finaţ la care au drept ţăranii, la trei pătrimi din locul de finaţ, lăsînd o pătrime în folosul proprietarului, fără a mărgini însă locul de arătură de care cei dintâi se puteau folosi. [2])

In introducerea care precede expunerea teoriilor d-sale, d. Panu zice:

„Ţăranii pînă la 1828, în Moldova, se bucurase de întinderi de pămînt arabil *îndestulătoare* cum ziceau legiuirile din veacul al 18-lea.

„Ei avuse pămînt cît le trebuise. Proprietarului nu-i iera permis să-şi facă rezerve pe moşie pentru ogoarele lui şi în detrimentul acel-ra a ţăranilor.

„Prin urmare ţăranii puteau să ocupe aproape întreaga moşie a proprietarului cu cultura lor, chit ca să dea aceluia dijma cuvenită." [3])

D. Panu mai recunoaşte că:

„Locuitorii aveau dreptul să aibă, pe moşia pe care şedeau, loc de hrană, de finaţ şi de imaş, *lemne de construcţie pentru a-şi face case, loc de grădină împrejur şi lemne de ars*". [4])

Iar, ceva mai departe zice:

„...Aş putea zice că pădurile mult timp au fost a tuturor, de vreme ce fiecare putea să taie lemne de construcţie şi de foc, din orice pădure, cît îi plăcea.... Această stare de lucruri durează mult timp, durează pînă la sfîrşitul veacului al 18-lea." [5])

Apoi, după ce citează dispoziţiuni din aşezămîntul dela 1792 al lui Alexandru Moruz asupra pădurilor, d. Panu adaoge:

„Va să zică, cînd Visteria în veacul al 18-lea hotărăşte a regulamenta regimul pădurilor în genere, ea se mărgineşte a opri şi apăra, *adică a recunoaşte proprietarilor dreptul lor exclusiv asupra acelora, numai cu privire la rediuri şi dumbrăvi*, adică *numai pentru pădurile tinere* care aveau nevoie, pentru a se dezvolta, să nu fie devastate. *Cît despre lunci şi codri seculari, aceştia continuă a aparţinea domeniului comun*, de vreme ce oricine—spune anaforaua—putea să intre în ele şi să taie lemne de construcţie şi de foc, ba chiar să le devasteze." [6])

---

1) Ibid., p. 407
2) Ibid., p. 408—409.
3) Ibid., p. CXVI.
4) Ibid., p. 567.
5) Ibid., p. 569.
6) Ibid., p. 570.

Acuma am mîntuit cu citaţiile. D. Panu ne-a dat sub însuşi a sa iscălitură tot materialul necesar pentru a răspunde la afirmarea d-sale: cum că satele hărăzite sau întărite de Domn alcătuiau pentru donatari *nişte proprietăţi depline, cu toate drepturile care decurg şi fără nici o rezervă, dar absolut fără nici o rezervă.*

Din constatările făcute de însuşi d. Panu rezultă:

Că sătenii aşezaţi pe hotarul satului hărăzit sau întărit:

1° Se folosiau în evul mediu de tot pămîntul de care aveau nevoe.

2° Se folosiau de locurile lor de casă şi de grădină, de pometurile, livezile, viile şi curăturile lor din tată în fiu, cîtă vreme şedeau în sat, şi dădeau dijmă şi făceau clacă.

3° Se folosiau, asemenea, din tată în fiu, de locurile cultivabile şi de păşune.

4° Nu puteau fi scoşi de pe acele pămînturi fără de voia lor, cîtă vreme dădeau dijmă şi făceau clacă.

5° Nouii căsătoriţi aveau drept la loc de casă şi de grădină în vatra satului şi loc de hrană, care şi aceste locuri deveniau creditare şi stăpînul nu i le putea refuza.

6° Pană la începutul veacului al XIX-lea aveau drept de preferinţă cînd stăpînul voia să arendeze prisoasele de pămînt rămase pe acea moşie, şi puteau, la fiecare Sfîntu Gheorghe, scoate din arendă pe arendaş, chiar cînd acesta avea contract pe mai mulţi ani.

7° Până la 1805 stăpînul moşiei nu putea rezerva pe sama sa nici o parte a moşiei, ci era dator s'o pună la dispoziţia ţăranilor întreagă dacă ei aveau nevoe de întreaga ei întindere.

8° Până la 1792 pădurile erau un bun al obştiei, în care oricine putea să taie lemne de foc şi de construcţie, existînd restricţia numai pentru rediuri şi dumbrăvi.

Constat deci, întemeindu-mă numai pe constatările d-lui Panu, că această proprietate ce o declară, la pagina 102, deplină, fără nici o rezervă, dar fără absolut nici o rezervă, devine în partea II-a a cărţii d-sale absolut numai rezerve.... în folosul ţăranilor aşezaţi pe moşie.

Nu vi se pare că d-lui Panu i-ar fi prins bine să nu facă la pagina 102 afirmări ce însuşi este silit să le nimicească în a II-a parte a lucrării sale?

Şi cînd mă gîndesc că există un ce care se numeşte logica!

Şi acuma întreb, după mărturisirile d-lui Panu, ce mai rămîne din aşa zisa proprietate deplină?

Ce rămîne? Dreptul de a lua zeciuiala roadelor pămîntului, dreptul la slujbă (clacă), dreptul de a avea moară şi crîşmă, dreptul de a judeca pricinile mici, cu urmarea sa firească: folosinţa gloabelor impuse sătenilor. Adică, întocmai aceleaşi drepturi de care se bucura cneazul din Ungaria sau din Galiţia, zeciuiala productelor înlocuind în Moldova, ţară unde numărarul era cu deosebire rar, censul obişnuit în Ungaria şi în Galiţia, unde numărarul era fără îndoială mai abondent.

Adică tocmai **județia** atit de neplăcută d-lor Panu și N. Filipescu. Iar toate celelalte drepturi alcătuind dreptul stăpînilor de moșii, astfel cum erau în ființă la 1864, nu sînt decît uzurpări succesive, săvărșite de stăpîni asupra drepturilor țărănimii. Și din cuvintele citate mai sus ale d-lui Panu mai reiesă și faptul, atît de important, semnalat în cărțile mele, că acțiunea de uzurpare continuă, dar, lentă la început, și-a atins maximul de intensitate și s'a săvârșit spoliarea cea groaznică dela începutul veacului al XIX-lea și până la 1834.

D. Panu, urmînd cu sistemul d-sale de a-mi pune în gură vorbe de care sînt cu totul străin, zice:

„D. R. Rosetti n'are ce face și recunoaște că, cînd Domnul dăruia un loc pustiu pentruca donatarul să-și facă sat, îi dăruia întreaga proprietate." [1])

M'a ferit Dumnezeu să mă fi făcut undeva vinovat de o astfel de insanitate. Iată ce zic în privința dăniilor de locuri pustii: [2])

„Cînd Domnul dă sau întărește un loc din pustiu, el are totdeauna grijă să specifice că acel loc este dat sau întărit spre a întemeia pe el un sat. Și această stipulațiune cu bună samă că nu este impusă beneficiarului, ci și cerută de dînsul, căci el solicita uricul mai cu samă spre a avea dreptul să întemeieze satul, fără de care pustiul nu-i iera de nici un folos". [2])

Deci cu totul altceva decît pretinde D. Panu.

D. Panu mai zice:

„In situația dificilă în care s'a pus, un lucru ar putea să răspundă, anume că în veacul al 14-lea și al 15-lea așa era, cum susține d-sa, adică că țăranii plăteau dijmă pentru dreptul de judecie a boerului, și că numai cu timpul, boerul punînd stăpînire prin abuz pe întreaga moșie, a transformat natura dijmei, făcînd-o o redevență datorită lui ca proprietar.

„Dar acest lucru ar trebui dovedit și D. R. Rosetti tace asupra chestiei, cifitic". [3])

Să mă erte d. Panu. Departe de a tăcea, am tratat acest lucru mai cu samă și pre larg în § 6 al capitolului I, și în § 6 al capitolului II, în § 1 al capitolului III, din cartea a II-a, în capitolul al II-lea din cartea a III-a, în al III-lea din cartea a IV-a și, în sfîrșit, în rezumatul dela sfîrșit. O bună parte din carte este tocmai consacrată procesului de transformare al judeciei.

III.

Articolul sau paragraful III din cartea a II-a a lucrării d-lui Panu ne dă deplina măsură atît a pregătirii d-sale pentru lucrarea ce a întreprins-o, cît și a cunoștinței ce o are de istoria țării.

D-sa afirmă în acel paragraf că:

„...averile mînăstirești pe care Alexandru Cuza le-a secularizat fusese constituite, *cu foarte puține excepții, numai prin danii asupra domeniului domnesc*" [1])

Asemenea lucru n'a existat decît în închipuirea d-lui Panu.

Iată un releveu al proprietăților celor mai de samă eparhii și mănăstiri din Moldova:

Mănăstirea Moldovița a stăpînit 29 sate sau părți de sate. Dintr'aceste, 14 i-au fost dăruite de Domni, *probabil* din loc domnesc, iar 15 i-au fost dăruite de boeri, cumpărate de sobor sau *cumpărate de Domni dela particulari* spre a fi dăruite mănăstirii. [2])

Episcopia Rădăuților poseda 10 sate, din care 7 dăruite de Domni [3]).

Mănăstirea Solca a stăpânit 32 de sate, din care 12 dăruite de Domni din loc domnesc, iar 20 dăruite de boeri, cumpărate de sobor sau *cumpărate de Domni spre a fi dăruite mănăstirii* [4]).

Mănăstirea Voronețului poseda 14 sate sau moșii, din care una (încunjurătoarea mănăstirii) dăruită de Ștefan cel Mare din loc domnesc, iar celelalte dăruite de boeri, cumpărate de sobor, sau cumpărate de Domn spre a fi dăruite mănăstirii (6 se află în cazul de pe urmă). [5])

Mănăstirea Putnei stăpînea 31 de sate sau moșii, din care una (încunjurătoarea mănăstirii) dăruită de Ștefan cel Mare din loc domnesc. Din celelalte 30 sînt 27 cumpărate de Domni, mai ales de Ștefan cel Mare, dela diferiți particulari spre a fi dăruite mănăstirii. [6])

Mitropolia de Iași poseda 50 de sate sau moșii. Numai 3 sînt dănii din loc domnesc [7]).

Mănăstirea Neamțului (cu Secul) stăpînia 74 de sate sau moșii: 20 sînt dănii din loc domnesc, iar 54 dănii dela particulari, cumpărături ale soborului și cumpărături de ale Domnilor spre a fi dăruite mănăstirii. [8])

Mănăstirea Homorului stăpînia 21 de sate sau moșii, din care numai 2 erau dănii din loc domnesc [9]).

---

1) Panu, op. cit., p. 96.
2) *Pămîntul, Sătenii și Stăpînii*, p. 152—153.
3) Panu, op. cit., p. 123—124.

---

1) Panu, op. cit., p. 94.
2) V. actele în Wickenhauser—*Moldawa*.
3) V. actele în Wickenhauser—Geschichte des Bisthum Radautz.
4) V. actele in Wickenhauser—Geschichte des Kloster Solka.
5) V. actele în Wickenhauser—*Geschichte der Klöster Woronetz u. Putna*.
6) Ibid., ibid.
7) Condicile de documente ale Mitropoliei de Iași la Arhiva Statului din București.
8) V. Inventarul documentelor mănăstirilor Neamțul și Secul pe moșii, la Arhiva Statului, București.
9) V. Actele în Wickenhauser—*Geschichte des Kloster Homor*.

Episcopia de Roman stăpînea 21 de sate sau moșii, din care 4 par a fi fost dănii din loc domnesc. Din celelalte 17 sate, 13 sînt cumpărate de Domni dela diferite fețe spre a fi dăruite Episcopiei [1].

Actele mănăstirii Bistrița fiind luate de călugării greci, n'am putut constata care din satele aparținînd acelei mănăstiri au fost dăruite din loc domnesc.

Cred că constatările de mai sus, privind mănăstirile cele mai însemnate și cele mai vechi, sînt îndestulătoare pentru a arăta: 1) cu cîtă ușurință face d. Panu afirmări în chestii ce sînt cu desăvîrșire nestudiate de d-sa, 2) cît de nepregătit este pentru discutarea unei asemenea chestiuni, cînd se vede că nu a răsfoit nici *Cronica Romanului*, nici monografiile lui Wickenhauser, și 3) că domeniul domnesc nu fusese atît de mare cum crede d. Panu, deoarece vedem pe Ștefan cel Mare silit să cumpere sate dela particulari spre a înzestra mănăstirile făcute de el.

Dar pe pagina următoare a *Cercetărilor* d-sale găsim un lucru și mai frumos, un adevărat mărgăritar. Ascultați și judecați:

„D. R. Rosetti crede greșit, ca mai totdeauna, că Bogdan și fiul său Lațcu n'au pus stăpînire decît numai pe locurile pustii și pe satele care au aparținut familiei lui Sas și a partizanilor prea compromiși a fostului Voevod, precum și pe acele atîrnînd de tîrguri. Domnii cei întâi au făcut domeniul domnesc după normele arătate mai sus, respectînd numai proprietatea particulară cu titlu; dealtmintrelea așa au făcut toți întemeietorii de dinastii peste tot locul" [2].

Ați auzit? Domnii cei întâi au respectat numai proprietatea cu titlu! Proprietăți cu titlu în Moldova înainte de 1350! Doamne sfinte! Dar cine oare ar fi putut să constitue asemene proprietăți în sălbătăcia ce era Moldova de dinainte de Bogdan? Vedeți d-voastră pe voevozii de ținut și pe cnejii de sate, țărănoi cheaburi și voinici, dar absolut fără carte și fără umbră de cultură, făcînd legi asupra proprietății sau adoptînd legile romane? Dela cine emanau oare titlurile, de care vorbește d. Panu, de cine puteau ele să fie scrise? în care limbă?

Știut este că din epoca de dinainte de descălecare nu există nu o linie, dar nici măcar o buche scrisă sau săpată!

Știut este doară că nu există un singur act scris intern nici dela Bogdan, nici dela Lațcu. Cele dintâi emană dela Iuga I Coriatovici [3]. Nu există nici unul din destul de lunga domnie a lui Petru Mușat. Două la număr sînt uricile cunoscute dela Roman, două dela Iuga II, de abia sub Alexandru cel Bun ele încep a se înmulți. Și nu se poate zice că vor fi fost și urice dela Bogdan, dela Lațcu și dela Petru Mușat, dar că s'au pierdut. De ar fi fost un număr de asemenea urice, nu încape îndoială că acei care le pierduse sau urmașii lor, venind la Domnii următori

1) V. actele în Melkisedec—*Cronica Romanului*.
2) Panu, op. cit., p. 95.
3) Dat în Bîrlad, la 3 Iunie 1374.

pentruca aceștia să le întărească ocinile, nesmintit că uricile de întărire ar fi menționat uricile pierdute. Vedem pe Iosif, Mitropolitul Moldovei, adeverind la 1407 că Petru Mușat hărăzise mănăstirii Neamțului două sate la gura Neamțului și o vie, fără a vorbi de un uric de danie a lui Petru Vv., ceia ce ar fi făcut nesmintit, dacă acel uric ar fi fost dat. (Iar dacă uricul s'ar fi pierdut, Mitropolitul ar fi menționat faptul pierderii precum vedem că se urma totdeauna în asemenea cazuri). Dovadă că satele și via au fost hărăzite verbal. Asemenea, dacă ar fi existat acte de proprietate anterioare descălecării, cu bună samă că am găsi mențiune de ele în uricile destul de numeroase ale lui Alexandru cel Bun, precum găsim mențiune despre uricile lui Alexandru cel Bun în acele ale Domnilor posteriori, atît în actele din secolul al XV-lea, cît și în acele dela sfîrșitul secolului următor.

Dar numai simpla afirmare că au putut să existe titluri de proprietate în Moldova de dinnainte de 1350 alcătuește o erezie nepermisă, care ajunge spre a descalifica un istoric.

Această afirmare este de altmintrelea prețioasă, căci ea ne dă cheia încăpățînării cu care d. Panu se refuză a admite niște adevăruri evidente.

Păcatul d-lui Panu provine mai ales din faptul că pleacă dela un punct de privire greșit din capul locului. D-sa vorbește de proprietăți mari cu titlu în Moldova, înainte de 1350, fără să se fi întrebat mai întâiu cum s'ar fi alcătuit asemenea proprietăți, și nu-și dă samă de gradul de desvoltare socială și politică în care se aflau Rominii dintre munți și Nistru în veacul al XIV-lea.

La dînșii domnia încă alcătuirea în *ginți* (satele) și *triburi* (ținuturile); tocmai venirea lui Bogdan avea să aducă întrunirea acestor elemente în stat.

Pămîntul fiind bogat și mult de tot, interesele tuturor erau prea destul de închizeșluite prin recunoașterea posesiunii individuale și ereditare asupra casei, a grădinii și a celor cîteva pămînturi deștelinate în țarina dinprejurul vetrei satului. Rămășița hotarului era bun obștesc, de care se folosiau toți membrii așezării deopotrivă, singure fînațele deveniau și ele posesiuni individuale în scurtul răstimp trebuitor pentruca iarba să crească, să fie cosită și strînsă în stoguri. Așa a fost în aceiași fază evolutivă și la Latini și la Germani și la Celți și la Slavi.

Cum putea în asemenea împrejurări să ia naștere proprietatea mare, adică monopolizarea pămîntului în folosul celor puțini și în dauna celor mulți? Iată întrebarea ce nu și-a pus-o d. Panu.

Marea proprietate la toate popoarele s'a alcătuit numai după ce fiecare din ele a trăit veacuri organizate ca stat, sau după cucerirea unei țări unde era în ființă. Ea n'a avut niciodată ființă la popoarele care se aflau, ca Rominii din Moldova, în faza de organizare socială premergătoare acelei de stat.

Dovadă despre acest fapt este că la noi, marea proprietate nu și-a atins forma definitivă, nici după secole de uzurpări

succesive asupra drepturilor de folosință creditare ale țărănimii, nici după groaznica spoliare regulamentară. A trebuit ca Cuza și Kogălniceanu să taie cu toporul legăturile în care, cu toate cotropirile, o țineau acele străvechi drepturi de folosință, pentruca ea să atingă în sfîrșit forma ei perfectă și desăvîrșită.

III

Ca să mai zic de alte învinovățiri mai mărunte ce mi le face d. Panu?

D-sa, s. e., pretinde că nu știu ce zic cînd arăt că imunitățile hărăzite de Domni mănăstirilor aveau caracter permanent, pe cînd acele făcute boerilor erau vremelnice [1]).

Și, spre a dovedi această eroare a mea, d. Panu citează un număr de exemple..... din Țara Romînească, prin care Domnul scutește de dări pe vecie niște sate ce le dăruește sau le confirmă la diferiți boeri.

Mie mi se pare că pe coperta cărții mele stă scris în caractere distincte: *Pămîntul, Sătenii și Stăpînii* **în Moldova,** și că, în tot cuprinsul ei, mă ocup numai de împrejurările din Moldova. Afirmarea ce am făcut-o și împotriva căreia se ridică d. Panu, am făcut-o numai pentru imunitățile hărăzite de Domnii moldoveni boerilor moldoveni. De imunitățile muntenești nu m'am încumetat a scrie, deoarece nu le-am studiat îndestul. Mărturisesc că nici până astăzi nu-mi explic mulțimea moșiilor *ohavnice*, adică scutite de toate birurile, din Țara Romînească, despre care sînt cunoscute atîtea documente. Era *ohaba* regula sau o excepție foarte frecuentă? Dacă eră regula, cu ce oare umpleau Domnii munteni Visteria lor?

Dar repet că am vorbit numai de imunitățile moldovenești. Să binevoiască deci d. Panu, dacă persistă să combată părerea mea, să-mi arăte documente moldovenești prin care se hărăzesc, boerilor moldoveni, imunități permanente. Mă tem că-i va veni greu!

Nevoind să abuzez mai mult de ospitalitatea *Vieții Romînești*, mă voiu mărgini să declar că toate celelalte critici ce mi le face d. Panu sînt tot atît de temeinice cași cele la care am răspuns, și că mențin în întregimea lor cele arătate de mine în cartea mea.

De pe la pagina 150 d. Panu nu se mai ocupă nici de mine, nici de cartea mea; voiu zice chiar că se ocupă prea puțin de noi, căci are bunăvoința să facă, mai ales în locurile unde vorbește de locuitorii satelor în deobște și de *vecini* în particular, bogate împrumuturi dela mine fără a catadicsi să mă citeze.

Tot restul cărții de altmintrelea nu este decât o lungă compilație de lucruri și de documente răscunoscute și publicate, făcută fără ordine și fără metodă. Expunerea greoae, nepreciză,

1) Panu, op. cit., p. 72—79.

neclară, verboasă, mai este încurcată prin reproducerea, în text, a multor citații. Autorul sare dela un subiect la altul pentru a se întoarce la cel dintâiu, trece la al treilea, sare iar înnapoi, se repetă. Cînd, cu chiu cu vai, ajungi la sfârșit, nu ți-a rămas nimic din ce-ai cetit, ești amețit și-ți vine să exclami ca școlarul din Faust:

Mir wird von alle dann so dumm,
Als ging mir ein Mühlrad im Kopf herum.

Cartea d-lui Panu nu cuprinde nici un amănunt nou, nici o vedere originală, nu aduce nici măcar cea mai mică lumină asupra chestiei.

D-sa se ocupă într'adevăr mult de chestia birurilor și citează mult material, publicat, privitor la această chestiune; dacă acest material n'ar fi întrebuințat în chip atît de puțin metodic și de confuz, ar fi putut să alcătuească un capitol util asupra fiscalității în țările noastre la sfîrșitul veacului al XVIII-lea și la începutul celui al XIX-lea.

*

D. Panu și-a început cariera ca profesor de istorie și a dat la *Convorbiri Literare*, prin 1873 sau 1874, două studii critice care au avut atunci un deosebit succes. Intr'unul dintr'însele se puneau în evidență, cu multă logică și mult bun simț, numeroasele slăbăciuni, exagerările și chiar absurditățile cuprinse în cea mai slabă din lucrările lui Hasdeu, în *Ion Vodă Cel Cumplit*. Al doilea combătea în chip mult mai puțin fericit părerile expuse de același Hasdeu, în *Istoria Critica*, asupra vechiului hotar dintre Moldova și Țara Romînească. De studiile d-lui Panu nu mai vorbește astăzi nime, iar de cele cuprinse în *Istoria Critică* ne servim și ne folosim cu toții.

Nu încape îndoială că, dacă d. Panu ar fi rămas profesor de istorie, și mai ales dacă ar fi urmat să se ocupe de istorie, d-sa ar fi putut să devină un istoric de valoare, în stare să contribue la cunoștința trecutului nostru.

Dar d. Panu a părăsit de tînăr istoria spre a se consacra avocăturii, politicii și ziaristicii, îndeletniciri foarte onorabile fără îndoială, dar absolut improprii pentru a forma sau a desvolta calitățile cerute unui istoric. Un avocat care a practicat timp de mai multe decenii, deprins să-și dovedească dreptatea prin interpretarea meșteșugită într'un sens astăzi, în cel opus mîni, a cutărui sau cutărui paragraf din cod; politicianul silit de interesul de partid să facă zilnic concesiuni de principii; ziaristul împins de nevoia sau de patima momentului să laude la ai săi întocmai aceiași faptă care o denunțase în termeni indignați cînd o făptuise adversarii,—cu greu poate fi și un bun istoric: îi lipsesc nepărtinirea, obiectivitatea și prea adesea buna credință ne-

cesare. Apoi îi mai lipsește totdeauna timpul pentru un lucru principal: pregătirea. In cartea d-lui Panu lipsa de pregătire alcătuește o trăsătură de căpetenie. Astfel, d-sa n'are nici o cunoștință despre numeroasele lucrări, mai ales germane și engleze, scrise asupra modului și a obiceiurilor sălășluinții la popoarele germane, celtice și slave. Apoi faptul că se servește exclusiv numai de documente publicate, dovedește că n'a avut timpul sau n'a găsit cu cale să urmărească chestiunea în nenumăratele documente inedite ce se află în arhivele publice și particulare. D. Panu a crezut că va putea înlocui această lipsă de pregătire prin arguții de avocat subtil. Cetitorii să hotărască de-a făcut bine sau rău.

Am zis.

Radu Rosetti.

FELINARUL.

Neadormit veghiază felinarul
In taina nopții osîndit să vadă,
Tovarăș are colțul vechi de stradă,
Singurătății sfetnic trotuarul.

El vede-a nopții nesfîrșită pradă,
Asfaltu-i spune patima și-amarul,
In fața lui își plimbă 'ntreg calvarul
Intunecata veacului baladă...

De-un tremur lin lumina lui se frînge,
Clipind încet cu licărire rară,
Iți pare-un ochiu îndurerat ce plînge—

Și parc'aud oftarea lui sihastră:
„De ce m'aprindeți fiecare seară,
Să luminez nenorocirea voastră?"...

UN TRANDAFIR SE STINGE...

Cu trupul biruit de jale
Un trandafir se stinge 'n glastră,
Stropindu-şi plînsul de petale
Pe periniţa din fereastră.

Se sbuciumă sărmana floare
Şi moare 'n patima ei mută,
Ca 'n inima de fată mare
O dragoste nepricepută.

Se sbuciumă şi pînă mîne
Işi spulberă podoaba 'ntreagă,
Iar mîna gingaşei stăpîne
Alt trandafir o să-şi culeagă.

Şi rînd pe rînd au să mai vie
Tot alte flori în vechia glastră,
Asemeni viselor ce 'nvie
Şi mor zîmbind în calea noastră.

REVEDERE.

Şi-a dus o 'ntreagă veşnicie
Trudita anilor povară,
De cînd legarăm prietenie,
Măsuţa mea de-odinioară...

In umbra vechei cafenele,
In cel mai tăinuit ungher,
Ne luminau aceleaşi stele,
Acelaş colţ senin de cer...

Aici în nopţile de iarnă,
Singurătatea mea amară
Putea visările să-şi cearnă
Prin fumul leneş de ţigară.

Măsuţa mea, ţi-aduci aminte
De-atîtea zile fără soare,
Cînd fruntea mea cădea fierbinte
In palmele tremurătoare?...

Pe bolta ei trandafirie
N'avea credinţa mea înfrîngeri
Şi 'n mîndra noastră sărăcie
Ea ne vrăjă un cor de îngeri...

— Cum m'a furat de-atunci viaţa
In goana ei fără repaos...
S'a stins în neguri dimineaţa
Rătăcitorului în haos...

Azi, după vremi de patime pline,
Măsuţa mea, iar ne 'ntîlnim,
Purtam şirag de vieţi în mine,
Azi mă întorc c'un ţintirim.

Mi-am risipit demult în lume,
Senina visurilor salbă:
Măsuţa mea, îţi spun un nume
Şi-l scriu pe marmura ta albă....

PE-O CARTE.

Petrec cu ochii 'ntreaga carte
Şi cu privirea mea umilă,
Comori de îndrumări şi sfaturi
Culeg din fiecare filă.

Cînd văd atîtea rînduri pline
Cu 'nţelepciune de viaţă,
Imi zic pe gînduri dus: Sărmane,
Tu nu poţi da nici o povaţă!

Tu doar' cu cîntece şi lacrimi
Îţi duci a traiului corvadă:
Copac plăpînd, bătut de vînturi,
E floarea singura ta roadă...

Octavian Goga.

Aplicarea Legii învoelilor agricole

— Islazul comunal —

Creațiunea islazului comunal are scopul de a asigura săteanului libertatea necesară pentru a putea să-și angajeze munca pe prețul rezultat din legea cererii și a ofertei.

Este foarte lesne de înțeles că, neavînd islaz propriu, unde să pășuneze vitele sale, țăranul este fatalmente obligat să-și angajeze munca pe prețuri de nimic și să accepte toate condițiunile impuse de proprietar sau arendaș, căci numai astfel capătă islaz pentru vitele sale.

„Lipsa de islaz face pe țărani sclavi" — exclamă, în monografia comunii Văleni, d. P. S. Radian, un adînc cunoscător al chestiunii țărănești, iar regretatul Păucescu scria: „Țăranii au cuțitul la gît, din cauza pășunatului. Ei își dau tot ce posedă pentru o mizerabilă bucată de islaz, pe care vitele lor deabia pot sta alături, necum să se hrănească".

Pe lîngă aceasta, cultura cerealelor, devenind din ce in ce mai rentabilă, prin înlesnirea mijloacelor de transport și prin prețul de vînzare din ce în ce mai mare, — *tendința tuturor proprietarilor este de a reduce din ce in ce locurile rezervate pentru islaz*, [1]) astfel încît sătenii sînt amenințați să nu mai găsească hrană pentru vitele lor, chiar oferind prețuri destul de mari [2]).

Interesul general impune să se ia măsurile necesare pentru *reconstituirea vechilor islazuri, a căror destinație să nu mai poată fi schimbată*, — după cum același interes general impune și reconstituirea pădurilor în țara noastră.

Dar, chiar în comunele unde astăzi proprietarii lasă o parte din proprietate pentru islazuri, crearea islazurilor prin lege se impune din mai multe puncte de vedere.

---

1). In statistica agricolă a Romîniei pe anii 1904—1905, la pag. 40, d. L. Colescu ne arată că în 1860 erau peste 3 milioane de ha. de islaz, pecind astăzi s'au redus la 1.014.015 ha., la mai puțin deci de jumătate.

2). Sînt foarte dese plîngerile și chiar mișcările sătenilor, pentrucă proprietarul voește să le are islazul. Cităm un caz din alte multele ce cunoaștem, cînd sătenii din comuna R., jud. Argeș, s'au împotrivit cu forța, toamna aceasta, la ararea islazului. Grație intervențiunii inspectorului agricol, conflictul s'a aplanat.

Mai întâi, în cazul proprietarilor care lasă locuri bune, constituirea islazurilor prin lege se impune ca să nu li se schimbe destinațiunea în viitor, căci, rămînînd islazul proprietate *privată*, proprietarul îl poate ara cînd va voi.

In al doilea rînd, constituirea islazurilor se impune, pentrucă azi cei mai mulți proprietari lasă ca islaz sau porțiunea cea mai slabă din moșie, care, fiind mai mult timp muncită, este un loc sărăcit, sau locurile care nu se pot ara, cum sînt coastele, rîpele, sau locurile ce țin apă sau sînt supuse înnecurilor.

Ori, ceia ce-i trebue săteanului nu e o bucată de pămînt care să poarte numele de islaz, ci *o bucată de pămînt care să fie proprie pentru pășunatul vitelor*, pentru care săteanul admite să plătească chiar un preț mai ridicat de pășunat.

Din punctul de vedere teoretic, deci, ideia creării islazurilor este perfectă și de-aceia a fost admisă de toată lumea.

Sătenii, mai ales, au primit *cu mare satisfacțiune* ideia reconstituirii islazurilor.

Aceasta se poate constata din numeroasele cereri de islazuri adresate de către ei diferitelor autorități. Cităm următoarea frază dintr'o petițiune luată la întîmplare, adresată Ministerului de Interne de către locuitorii din comuna I., județul Argeș:

„Subsemnații locuitori din comuna I., județul A., sîntem informați, însă nu pozitiv ci numai prin zvon, că uni, care nouă ne-au avut rău și au voit ca să bage zizanie și neînțelegere între noi locuitori țărani, iată cum: că în comuna vecină cu a noastră s'ar fi ivit un jurnal, că locuitorii din comuna I. și cea vecină, scris în acel jurnal că nouă nu ne trebue islaz comunal și că noi ne mulțumim pe vechile învoeli la d-nii proprietari și arendași, lucruri neadevărate, și că făcători de rele vor să ne vază morți pe drumuri, *cînd noi am așteptat cu cea mai mare dragoste și înflorirea noastră și a fiilor noștri ca să vie cît mai curînd noua lege pentru islazuri*".

Iar în altă petițiune, sătenii din comuna B., același județ, cerînd islaz, zic:

„*Mare bucurie am simțit* cînd am aflat că, după dispozițiunile nouei legi, fiecare sat va fi înzestrat cu islaz bun și în apropierea comunii, asigurîndu-se astfel fiecărui sătean cap de familie hrana vitelor sale, *fără a fi siliți să ne mai robim la proprietari, primind orice condițiuni ce ni se impun și supuși fiind la toate șicanele în ce privește această nevoe a noastră*.

„După cum a bine-voit a recunoaște și Stăpînirea, una din nevoile noastre mari a fost și este lipsa de pășune pentru vacile de lapte și vitele de muncă, cu care ne agonisim traiul. De islaz pentru vite este legată existența, buna stare și sănătatea familiei noastre".

*

Asupra modului prin care se vor reconstitui islazurile s'au ivit deosebite păreri.

Unii au susținut părerea de a se crea o servitute de pășunat asupra marei proprietăți, pînă la o întindere de o optime.[1].

Alții au susținut că fiecare comună să-și creeze islaz propriu, prin cumpărătoarea întinderilor necesare dela marii proprietari.

Acest mod de a se crea islazurile a fost admis și de legiuitorul romin din 1907.

Soluțiunea la care s'a oprit legiuitorul romin va face să renască o formă arhaică a proprietății, proprietatea colectivă, și va avea urmarea că se va sustrage din cultură o insemnată întindere de teren.

Totuși, dacă luăm in considerare *împrejurările reale* în care se găsește țărănimea noastră, soluțiunea legiuitorului romin este *soluțiunea cea mai înțeleaptă*.

In adevăr, islazul comunal este o formă arhaică de proprietate, dar această formă este mai avantajoasă pășunatului vitelor decît forma de proprietate individuală, deoarece se realizează o economie de loc, o economie de păzitori și apoi se evită scăparea vitelor în holdele proprietarului vecin, care aduce după sine de multeori chiar crime.

Atît e de adevărat aceasta, incît in multe sate din țara noastră, mai ales in satele de moșneni, găsim islazuri neimpărțite, sub formă colectivă, pecînd locurile de cultură sint divizate.

Mai mult decit atît: chiar in țările străine găsim pășunele sub formă colectivă comunală [2]. Doctrina economică deasemenea, admite pentru pășune forma colectivă a proprietății.

Von der Goltz, cel mai mare și modern economist german în materie de Economie rurală, scrie următoarele:

„Islazurile comunale procură sătenilor posibilitatea de a-și întreține vitele și de a produce bălegarul indispensabil pentru cultura pămîntului.

„A hrăni vara vitele în grajd—le vine sătenilor foarte greu, dacă nu cu neputință. Cu atît mai mult se poate zice aceasta despre întrebuințarea parcelelor lor ca pășune.

„*Numai islazul comunal poate procura micilor și mijlociilor proprietari, cași simplilor muncitori agricoli, posibilitatea de a crește vite, fără ca să rezulte pentru ei o sarcină prea mare*“ [3]).

Soluțiunea admisă de legiuitorul romin trebuește aprobată și din alt punct de vedere.

Este cunoscută maxima: „natura non facit saltus“, care totuși a fost călcată în picioare in organizarea statului nostru, și din această cauză edificiul nostru social, politic și economic, este așa de șubred. Legiuitorul din 1907 a căutat, după cum vom vedea, să ție samă de această maximă.

1) Un bill din Scoția prevede pentru țărani dreptul la islaz pe moșia proprietarului, pe un anumit preț. Vezi „Romînia agricolă“, No. 23, art. „Convorbire cu un mare agricultor“.

2) La Romînii din Austro-Ungaria. Vezi *Maior*. Politica agrară la Romini.—La Elvețieni numitele „Allmende“. Vezi *De Laveleye*. De la propriété, pag. 238, cap. VII.

3) *Von der Goltz*, op. cit., pag. 80—81.

Desigur că cu toții admitem că este preferabil ca sătenii noștri să cultive plante de nutreț, în loc de a hrăni vitele pe islazuri, căci pe de oparte vitele ar fi mai bine hrănite, iar pe de altă parte s'ar sustrage o mai mică întindere dela cultura cerealelor.

Trebue însă să convenim că, fiind dat caracterul reacționar al săteanului nostru, *este imposibil ca dintr'odată* să-l dezbărăm de obiceiul de a hrăni vitele pe islazuri întinse și să-l obișnuim a cultiva plante de nutreț, cu care să poată hrăni vitele la grajd.

Este o naivitate a spera că de azi pe mine, acordindu-i-se numai prime, fără a intrebuința constringerea, țăranul se va obișnui să cultive plante furajere, părăsindu-și obiceiul ce-l are din moși-strămoși de a-și hrăni vitele pe vaste întinderi de pămînt.

De-aceia săteanul trebue să fie pregătit la această transformare încetul cu încetul.

Pentru aceasta, desigur că cea mai eficace soluțiune este aceia de a se crea islazuri, care să fie proprietățile comunii, pentruca să nu li se schimbe destinațiunea și pentruca, astfel, forțat fiind de administrația comunală și inspectorul agricol, săteanul să transforme cu timpul islazurile în lucernării.

Aceste islazuri sint, deci, menite a servi ca *intrument de tranzițiune* între actuala formă de a hrăni vitele în țară la noi și forma modernă, și se vor transforma în proprietate individuală cu timpul, căci art. 28 spune că fiecare sătean va putea să-și rezerve o porțiune din islaz, proporțional cu numărul vitelor, în scopul numai de a cultiva plante de nutreț.

Pe de altă parte, pentru a obișnui pe săteni cu cultura plantelor de nutreț, legiuitorul, prin art. 58, obligă pe fiecare sătean să cultive 10 arii de cap de vită plante de nutreț, iar pe de altă parte, ca să incurajeze această cultură, acordă ca premii reducerea impozitului funciar la jumătate pentru întinderile cultivate cu astfel de plante.

Este iarăși foarte adevărat că pentru a se reconstitui islazurile comunale e nevoe de a se sustrage din cultura cerealelor o parte din sol; și nici nu se poate altfel, fiind dat că pămîntul e limitat.

Dar este o axiomă faptul că fără vite nu se poate face agricultură. Și atunci, chiar dacă ni se impune un sacrificiu, este nevoe ca, cu orice preț, să procurăm sătenilor posibilitatea de a-și întreține vitele. De altfel, aceasta este nu numai interesul sătenilor, dar chiar al proprietarilor, căci știut este că la noi în țară imensa majoritate a marilor proprietăți se cultivă cu vitele sătenilor [1]).

1) In anuarul statistic al Romîniei pe 1905, pag. 177—179, găsim următoarele date:

Mari proprietari și arendași	Țărani
Boi 94.161 sau 8.2%	1.054.151 sau 91.8%
Cai 37.629 „ 5.3%	673.250 „ 94.7%

Putem, deci, spune proprietarilor: „Voiţi să n'aveţi nici un capital viu de exploatare, să cultivaţi moşiile cu vitele sătenilor,—atunci daţi-le posibilitatea să şi le întreţie, căci cine voeşte scopul, trebue să voiască şi mijloacele".

Sustragerea din cultură a unei întinderi oarecare poate constitui un pericol într'o ţară cu deficite alimentare, dar nu în ţara noastră, unde densitatea este de 50 locuitori pe km. pătrat şi unde se exportă 1 hl. 70 de grîu de cap de locuitor [1]—în total 3 sferturi din producţiunea ţării.

Mai mult decît atît: islazurile în viitor, cînd se vor cultiva cu lucernă, vor aduce un venit tot aşa de mare caşi venitul pe care l'ar fi adus, fiind cultivate cu cereale.

*

In practică însă, constituirea islazurilor comunale a întimpinat şi întimpină mari greutăţi.

Cauza principală o vedem noi în aceia că *legiuitorul s'a ferit a impune tuturor proprietarilor obligaţiunea de a vinde comunelor o parte din moşia lor pentru islaz.*

Legiuitorul, sub acest raport, a fost nelogic, căci ori considera crearea islazului comunal ca o necesitate imperioasă, şi atunci trebuia să asigure prin sancţiuni dispoziţiunile legii privitoare la crearea de islaz comunal,—sau nu considera astfel crearea islazului comunal, şi în acest caz nu trebuia să prevadă dispoziţiuni în lege privitoare la crearea islazurilor comunale.—Din această dilemă legiuitorul nu putea să iasă.

Cu toate acestea, din înnaltă raţiune de stat, spre a nu aduce atingere Constituţiunii, crearea islazurilor comunale a fost lăsată la buna voe a proprietarilor, partidele politice stabilind un acord, care a constat în aceia că guvernul a şters din lege sancţiunea prevăzută pentru proprietarii recalcitranţi, iar şefii tuturor partidelor şi-au luat angajamentul de a stărui pe lîngă partizanii lor să se conformeze legii.

Dar se cunosc angajamantele oamenilor politici: sînt scrise pe nisip.

Chiar dacă şefii au fost de bună credinţă, ne întrebăm ce mijloc de constringere ar fi aplicat partizanilor care n'ar fi voit să respecte legea? Să-i elimine din partid?

Dar care şef nu întrebuinţează tocmai tactica contrarie, de a atrage în partid cît mai mulţi membri, iar nicidecum a elimina pe cei care îi are deja.

A fost, deci, naiv a se considera angajamentele luate ca realizabile.

In fapt, s'a întimplat că *nu toţi proprietarii au făcut oferte.* Nu s'au conformat legii tocmai acei mai aspri cu ţaranii,

1) Rusia nu exportă decît 0 hl. 27.— *L. Colescu.* Progresele economice ale Rominiei, pag. 57.

sau acei care aveau moşiile arendate. „N'avem moşie de vînzare"—acesta era refrenul lor, şi aveau dreptate. Cînd pămîntul la noi capătă o valoare din ce în ce mai mare, iar pe de altă parte proprietatea rurală este cea mai consolidată, proprietarii nu şi-ar fi cunoscut interesul, ca de bună voe să-şi tae o parte din moşia lor spre a o vinde sătenilor, mai ales că plata li s'ar fi făcut în 12 ani, iar în acest interval dobînda stipulată nu era, conf. art. 12 din lege, decît de 6%, o dobîndă foarte mică faţă de dobînda curentă în ţara noastră.

Pe de altă parte, era naiv a se crede că proprietarii, acei răi, vor renunţa de bună voe la mijlocul cel mai eficace de presiune asupra sătenilor.

Cu toate acestea, oferte de islaz *s'au făcut mai multe decît ne-am fi aşteptat.*

Se făcuseră până la 1 Septembrie 1909 *1834 oferte*, adică *jumătate* din numărul de 3.681 de proprietăţi, care cădeau subt prevederile legii, se conformaseră ei,—ceia ce este desigur un *rezultat satisfăcător* [1]).

Aceste oferte trebuesc împărţite în mai multe categorii:

1) Oferte făcute de proprietari, în primul moment de aplicare a legii, cînd suvenirul revoltelor agrare era încă proaspăt.

Unii din aceşti proprietari au crezut că, nefăcînd oferte, sătenii vor începe o nouă mişcare; alţii au crezut chiar că legea îi constringe a face oferte; iar alţii, în sfîrşit, au făcut oferte, drept mulţumire sătenilor că au fost liniştiţi în timpul răscoalelor.

Aceşti proprietari n'au perzistat până la urmă în ofertele lor, ci le-au retras direct sau indirect, prin aceia că n'au voit să închee contractul de vînzare.

Cunoaştem un proprietar care, drept mulţumire că nu se atinseseră de conacul său dela moşie, a oferit sătenilor un islaz de toată frumuseţa, dar care n'a voit să semneze actul definitiv, deşi cumpărarea islazului fusese aprobată în condiţiunile oferite.

Cunoaştem un alt proprietar care n'a voit să semneze actul de vînzare, cerînd ca plata islazului să i se facă imediat, deşi ştia bine în momentul cînd făcuse oferta că legea prevede ca plata să se facă în 12 ani.

2) Oferte făcute de proprietari ca să salveze aparenţele, ca să amăgească lumea, dar mai ales ţărănimea, asupra bunelor lor intenţiuni.

Aceşti proprietari, sau au oferit teren impropriu pentru păşunat, sau au cerut preţuri exorbitante, până la 1500 lei hectarul.

Unii proprietari au mers chiar mai departe: au contopit aceste două sisteme în ofertele lor.

1) Din studiul d-lui *I. M. Manolescu*, fostul secretar al Consiliului superior, azi inspector agricol de Tecuci.

Desigur că toate aceste oferte neserioase au fost respinse atît de Comisiile regionale, cît și de Consiliul superior.

Până la 1 Decembrie 1909, fusaseră respinse 124 oferte.

3) Oferte făcute de proprietari pentru a-și degreva moșia față de Creditul rural sau de alți creditori particulari, ori pentruca cu suma obținută să-și complecteze capitalul disponibil, spre a-și cumpăra altă moșie.

Dorind ca ofertele lor să fie acceptate, acești proprietari au oferit islazuri potrivite și cu prețuri acceptabile, *uneori* cam urcate.

4) Oferte făcute de proprietari dintr'un sentiment de ajutorare a sătenilor.

Aceste oferte au folosit în adevăr sătenilor, fiind făcute pe un preț mai mult decît convenabil și coprinzînd teren de bună calitate.

Printre acești proprietari citâm pe domnul P. P. Carp.

5) Oferte făcute de Stat și Instituțiunile publice. Aceste oferte sînt făcute în condițiunile cele mai bune și iarăși au folosit mult țăranilor.

Citâm astfel islazul dela satul Govora, din județul Vîlcea, unde s'a cedat de Stat un islaz de prima calitate (fînețâ) și unde pășunatul revine la *1 leu 50%/o pe cap de vită* [1].

*

Prețurile oferite proprietarilor nu sînt așa ridicole cum s-a susținut de unii.

S'au întocmit, în adevăr, de către Consiliul superior al agriculturii, tabelele de prețuri care urmau să se „aibă în vedere de Comisiunile regionale," adică care aveau să servească *numai ca normă* în fixarea prețurilor islazurilor, iar nicidecum nu aveau scopul să împedece Comisiunile regionale a le întrece.

In fapt, Comisiunile regionale, care erau în măsură să aprecieze valoarea reală a diferitelor islazuri, *au oferit mai totdeauna un preț superior celui din tabele.*

Aceasta o permite și legea, care zice că prețurile din tarbele vor putea fi majorate cu 10%.

Astfel se explică că Consiliul superior al agriculturii a aprobat oferte cu un preț care întrecea maximum stabilit în tabele: de ex. pentru islazul oferit comunii Pâțești, din județul Putna, Consiliul superior a admis prețul de 980 hectarul, — cu 380 lei, adică 63%, mai mult decît în tabele; iar pentru cel oferit comunii Borlești, județul Argeș, cu 400 lei chiar, — *îndoit prețul maxim din tabele.*

S'a oferit de către Consiliul superior *chiar 1.100 lei hectarul*, pentru un islaz constituit în județul Dîmbovița și unul în județul Ilfov.

1. S'a perceput anul acesta însă 2 lei, pentruca comuna să-și creeze un venit cu care să construiască un dig de apărare.

Astfel se explică *de ce majoritatea islazurilor, anume 62.50%, au fost admise de Consiliul superior cu prețul cerut de proprietari, care treceau maximum din tabele majorat cu 10%* [1].

Putem trage concluziunea din aceste cifre că motivul invocat de proprietari, că n'au făcut oferta din cauza prețurilor ridicole ce li s-au oferit, *este un pretext*, deoarece reese clar, din cele citate mai sus, că prețurile admise de Comisiunile regionale și confirmate de Consiliul superior al agriculturii au fost destul de ridicate, atingînd pînă la 1.100 lei hectarul, — ceia ce ne arată că Comisiunile regionale și Consiliul superior au plătit islazurile pe justa lor valoare, iar de multe ori *chiar au plătit peste valoarea reală a pămîntului*, de teamă că, nefiind obligațiune în lege, proprietarii își vor retrage ofertele, dacă nu li se va admite prețul cerut de ei prin ofertă.

*

In practică, constituirea islazurilor oferite a mers încet.

De acest lucru nu trebue învinuit nimeni, căci greutățile sînt mari și procedura lungă.

In adevăr, oferta trebue cercetată mai întâi de Consiliul comunal, apoi de Comisiunea regională, care de multe ori găsește oferta incomplectă sau rău făcută. Inspectorul agricol, în acest caz, trebue să intervie pe lîngă proprietar să-și modifice oferta.

Oferta modificată e pusă din nou în desbaterea Consiliului comunal și apoi Comisiunea regională, din nou, trebue să descindă la fața locului.

Oferta aprobată de Comisiunea regională e trimisă la Consiliul superior al agriculturii, unde trebue să aștepte rîndul spre a fi rezolvată, căci la Consiliu se întrunesc ofertele din întreaga țară [2].

In sfîrșit, după ce Consiliul superior al agriculturii își dă avizul, oferta trece la Ministerul de Interne, unde trebue aprobată și unde advocații Ministerului cercetează actele de proprietate ale ofertantului.

In urma aprobării de către Ministerul de Interne se procede la măsurătoarea islazului.

Măsurătoarea odată făcută, se poate încheia actul de vînzare, după iscălirea căruia comuna poate intra în stăpînirea islazului comunal.

Cu toata această lungă procedură, sînt județe unde comunele au intrat deja în stăpînirea a multor islazuri.

1) S'a aprobat de Consiliul superior: *cu prețul cerut de ofertanți* 77.766 ha, — cu diferență de preț 49.382 ha.

2) Intr'un an și 5 luni Consiliul superior și-a dat avizul asupra 1.005 de oferte.

Așa, în județul Argeș, se stăpînesc în prezent 15 islazuri, avînd o întindere de 1.009 ha; iar în primăvară vor mai intra în posesiunea încă a 30 islazuri, cu o întindere de 2.400 ha.

*

Asupra calității pămîntului din care s'au constituit islazurile comunale, putem spune că Comisiunile regionale au căutat ca toată întinderea islazului să fie pămînt cultivabil, spre a putea fi sămănat cu plante de nutreț.

S'a căutat ca islazul să fie aproape de comună, să aibă adăpători suficiente și drumuri de acces.

In cazul cel mai rău, Comisiunile au căutat să accepte terenurile care serveau pînă acum ca islaz, așa că de o înrăutățire a stării sătenilor nu poate fi vorba.

Sunt localități unde s'au creat islazuri de toată frumusețea din pămînturi de prima calitate, în vecinătatea drumurilor de fer și a rîurilor.—Cităm islazul din comuna Borlești, jud. Argeș.

*

Cercetînd *învoelile ce se fac în islazurile comunale*, constatăm următoarele:

In majoritatea cazurilor, învoelile sînt sub maximum prevăzut de Comisiunile regionale[1]).

Sînt localități unde islazul revine azi la *2—3 lei de vita mare*.

S'a întîmplat ca, în unele localități de cîmp, învoiala să treacă peste maximum stabilit de Comisiunea regională.

Aceasta din următoarele cauze:

1) S'a plătit scump islazul comunal, fie în dorința de a se crea islazul, căci altfel, lipsind sancțiune în lege, proprietarul, dacă nu i s'ar fi oferit prețul cerut, și-ar fi retras oferta,—fie că, destinîndu-se pentru islaz loc de cultură, era natural ca islazul comunal să revie mai scump decît islazul proprietarului, care era format din pămînt impropriu pentru cultură, islaz care tocmai se avusese în vedere de către Comisiunea regională la fixarea maximului de pășunat.

2) La constituirea islazului se aflau puține vite în comună. Ori, la calculul întinderii islazului, conf. articolului 11 din lege, fiecare cap de familie s'a considerat avînd 3 vite mari, aceasta cu speranța că fiecare familie din comună, cînd va fi asigurat că va avea islaz eftin, își va cumpăra o pereche de boi și o vacă.

1. Vom cita ca exemplu învoelile de pe islazurile comunale din județul Argeș.

In 2 comune învoelile sînt deasupra maximului de 7 lei stabilit de Comisiune, cea mai mare învoială fiind 10 lei vita mare.

In 4 comune învoiala este egală cu maximum.

In 9 comune învoiala este sub maximum, atingînd cea mai mică învoială cifra de 3 lei de vita mare.

Este foarte explicabil atunci că, împărțind anuitatea la numărul vitelor învoite în islaz, cota-parte corespunzătoare fiecărei vite a fost superioară maximului.

In anii viitori nu se va mai întîmpla acest lucru, căci partea islazului care nu se va acoperi cu vite se va ara de către locuitori cu lucerna distribuită gratuit de către Stat, sau la nevoe se poate arenda la săteni pentru cultura porumbului, care și el, se poate zice, servește la hrana vitelor prin coceni,—pînă ce venind ani agricoli mai buni, fiecare cap de familie își va cumpăra 2 boi și o vacă, astfel încît se va complecta islazul.

3) Pentru a avea pe săteni la îndămînă și a-i obliga la munci, unii proprietari au continuat să învoiască la pășunat pe săteni și, ca să-i atragă, le-au oferit pășunatul sub maximum.

Din această cauză, cota de plată a vitelor rămase învoite pe islazul comunal s'a mărit, depășind chiar maximum, căci e lucru natural ca, cu cît numărul de vite pe islaz va fi mai mic, cu atît taxa de pășunat a fiecărei vite va fi mai mare.

Urcarea aceasta însă este numai provizorie. După cum am arătat, sînt remedii la aceasta. In anii viitori va dispare.

Dar, chiar admițînd că islazul ar reveni mai scump sătenilor decît înnainte, diferența ce o plătesc în plus se compensează prin aceia că sătenii și-au *recăpătat independența în momentul încheerii contractului de munci agricole, și nu mai sînt la capriciul proprietarilor și arendașilor*[1]), iar hrana vitelor lor este asigurată pentru viitor, căci islazul comunal nu se va putea cultiva cu cereale.

Taxa pășunatului va reveni din ce în ce mai mică, prin cultura plantelor de nutreț și prin amortizarea descrescîndă a capitalului datorit iar după achitarea complectă a islazului pășunatul va reveni aproape gratuit.

Atunci se vor aprecia cu dreaptă măsură utilitatea islazurilor comunale, iar ideia creării islazurilor comunale va fi bine cuvîntată.

*

In orice caz, chiar prețul peste maximum care se plătește azi pentru pășunat pe unele islazuri comunale nu atinge prețul care se plătea în trecut pentru pășunat.

Pentru a compara taxa de pășunat de azi cu cea din trecut, nu *e suficient a compara prețul plătit în bani*, ci trebue a nu uita că în trecut, pe lîngă taxa de pășunat, se adăogau rușfeturile, și apoi nu trebue uitat că taxa de pășunat se transforma în munci, care se prețuiau *sub valoarea lor reală*.

1) Era o frază de stil în contractele agricole încheiate, înnainte de anul 1907: „drept *facere de bine*, pentru pășunarea vitelor",—ceia ce ne arată că proprietarii sau arendașii considerau permiterea pășunatului ca o milostenie față de săteni, pe care puteau s'o retragă după voe.

Astfel, într'o învoială din Județul Vlașca[1], se prevedea ca taxă de pășunat 5 lei,—ceia ce nu e desigur o taxă mare,—învoiala însă era mică numai în aparență, căci conținea ca *rușfet:* 2 pogoane cu desăvîrșire, 2 zile cu carul și 2 zile cu palmele, ceia ce făcea în bani 58 lei, din care se reduce 10 lei 2 trăgători scutiți, rămîne deci că pășunatul îi revenea nu 5 lei de cap de vită, ci, dacă avea 3 vite, plătea în total 3×5=15 plus 48 lei = 63, adică *21 lei pe cap de vită* [2]).

Afară de aceasta, dacă achita prin munci pășunatul, proprietarul mai cîștiga și din faptul că plătea munca cu prețuri mai mici decît valoarea ei obișnuită.

Un alt avantaj ce-l au sătenii, avînd islazul propriu, este că *numai sînt expuși să fie dați afară în mod arbitrar din islaz.*

Știm cazuri sub vechiul regim, cînd proprietarii, dacă nu voiau sătenii să-și angajeze la ei munca pe prețurile ce le impuneau, nu le învoiau vitele, sau, chiar dacă le învoiau și sătenii le plăteau învoiala în bani, la mijlocul anului le expulzau vitele din islaz.

Economia națională va fi, deasemenea, în cîștig prin crearea islazurilor comunale, căci sătenii, căpătînd certitudinea că vor avea cu ce hrăni vitele, vor căuta să revie la îndeletnicirea veche de a crește vite. Sătenii, în ultimul timp, își vindeau vitele de multe ori fiindcă nu puteau să le mai crească, neavînd islaz. Și acest punct e foarte important pentru viitor, cînd granițele către Austro-Ungaria se vor deschide, cînd exportul de carne va lua un mare avînt. Sătenii vor putea avea frumoase venituri accesorii din această îndeletnicire, după cum aveau odinioară.

*

Chestiunea mare, care se ridică astăzi relativ la constituirea islazurilor, este acea de a se ști *prin ce mijloace vom ajunge ca pe toate proprietățile unde se simte nevoe să se constitue islazuri comunale?*

Nu există decît un mijloc: să se modifice legea, *prevăzîndu-se obligațiunea pentru proprietarii ce nu s'au conformat legii să facă oferte într'un timp de 3 luni.* In caz contrar, Comisiunea regională va hotărî terenul necesar islazului.

Această modificare se impune din următoarele considerente.

1) Un elementar simț de dreptate cere ca toți cetățenii să fie tratați în mod egal. Așa fiind, desigur că s'a atins acest sentiment, cînd unele din marile proprietăți s'au conformat legii, desmembrîndu-se, iar altele nu, și ceia ce e mai nedrept este că unele proprietăți mai mici au făcut oferte, pe cînd sînt latifundii pe care nu s'au constituit islazuri comunale,—așa în cît unele proprietăți, pentru-

1) *Radu Rosetti.* Pentru ce s'au răsculat sătenii, pag. 540 și urm.

2) In unele localități pășunatul se urca pînă la 35 de lei de cap.—V. Discursul d-lui I. I. Brătianu, Ministru de Interne, în ședința Camerei dela 14 cembrie 1907.

că s'au supus legilor țării, în loc să se vază avantajate, și-au văzut valoarea redusă, căci, desigur, o moșie cu cît e mai întinsă, cu atît are valoare mai mare, putînd fi mai ușor administrată,—pe cînd proprietarii care nu s'au conformat legii și-au văzut, dacă nu în prezent cel puțin își vor vedea în viitor, valoarea moșiei mărită, nu numai fiindcă nu și-au redus proprietatea, dar și fiindcă a păstrat islazul pe seama proprietății, putînd astfel mai ușor constrînge pe săteni și a le urca învoelile.

2) Siguranța statului cere aceasta, fiindcă sătenii de pe moșiile unde nu s'au făcut oferte vor fi veșnic nemulțumiți și, la prima ocaziune, își vor manifesta nemulțumirea față de proprietar.

Cunoaștem cîteva proprietăți, unde sătenii, văzînd că lor nu li se face oferte de islaz, pe cînd sătenilor vecini li s'a făcut, sînt veșnic agitați și cer mereu la inspectorat să li se constitue islaz comunal. Neexistînd obligațiune în lege, inspectorul nu-i poate satisface, și deci ei tot nemulțumiți rămîn.

3) Obligațiunea se mai impune și din considerentul că altfel se fac cheltuelile în vederea constituirii unui islaz comunal,—se fac descinderi de Comisiune, se lucrează la redactarea actelor necesare, și dintr'o cauză oarecare proprietarul nu voește să subscrie actul de vîndere-cumpărare definitiv.

E ridicolă desigur această situațiune.

4) In sfîrșit, legiuitorul, ca să fie consecinte cu sine însuși, trebue să prevadă sancțiune dispozițiunilor privitoare la constituirea islazurilor comunale, după cum am arătat mai sus.

Proprietarilor care nu s'au conformat legii, dacă vor avea de obiectat ceva la introducerea obligațiunii în lege, li se poate cu drept cuvînt răspunde că au fost așteptați destul de mult, 2 ani de zile, să facă oferte de bună voe, și deci răspunderea o suportă dînșii [1]).

*

Din cele ce am cercetat reese că ținînd seamă de faptul că nu se prevede obligațiunea de a face oferte, *Legea învoelilor agricole a dat rezultate mulțumitoare* și sub acest raport, dar că *se impune ca legea să fie complectată* în senzul că facerea de oferte pentru islazurile comunale să fie obligatorie.

(Va urma) **Dr. Constant. C. Georgescu-Severin.**

1) S'au constituit definitiv în primul an 190 islazuri comunale, avînd o întindere de *70 de mii* de hectare, și reprezentînd o valoare de 40 milioane de lei.

In anul viitor, comunele vor intra în stăpînirea a unui număr și mai mare de islazuri.

Faptul că nu s'au constituit toate islazurile în acelaș an, constitue un avantagiu pentru Stat, care nu va fi expus să achite într'un singur an,—el garantează datoriile comunelor,—sume prea mari.

ICOANE FUGARE.

Mai ţii tu minte noaptea de pace şi lumină,
Cînd mi-ai eşit 'nainte cu braţele deschise?
Simţiam cum urcă 'n suflet ca o plutire lină
Iar luna—cuib de aur—în crengi înmărmurise!

* * *

Mergeau pe cîmp, cu părul în vînt încremenit,
Avînd în mers pornirea statuilor antice—
Şi-n urma lor cîmpia a prins să se ridice
C'un murmur de-admirare adînc şi nesfîrşit....

* * *

Cu glas de răzvrătire oraşu'ntreaga zi
Şi-a azvîrlit spre ceruri eterna lui strigare—
Şi-acum respir'albastrul şi liniştea din zare
Şi-aşa, în poala nopţii, visează până'n zi...

* * *

Păşeşte primăvara zvîrlind cîntări şi flori
Şi-n mers i se sfîşie dantelele prin ramuri;
Cu izbucniri de raze priveşte-ades prin geamuri—
Şi'n urmă-i creşte-alaiul de cîntece şi flori....

* * *

O, seara-aceia—seara în care-ai fost a mea!
De ea îmi voi aduce aminte totdeauna;
Un pom bătrîn, în umbră, ca un copil plîngea—
Şi-n sufletele noastre se înnălţase luna....

Oreste.

Cuconu Ioniţă Hrisanti.

Vara, în răvărsatul zorilor, glasul cucoşului s'auzea, nu s'auzea la ceas hotărît, dar glasul lui cuconu Ioniţă Hrisanti niciodată nu dădea greş, de îndată ce începea să se îngine ziua cu noaptea şi cînd, încă, nu se afla pe drum nici ţipenie de om....

— Ştefane!...

Şi dintr'un bordeiu în pămînt, tocmai din fundul ogrăzii largi, acoperite peste tot cu iarbă verde, măruntă şi curată, Ştefan răsărea somnoros... Şi scurt, gros, bătrîn şi îndesat, cum era, ai fi zis că mai degrabă se dă de-a dura, decît că aleargă iute spre cerdacul cu scări de piatră, de unde-l striga cuconu Ioniţă Hrisanti.

— Ia dă drumu Gioenii, mă Ştefane, şi scoate-i apă proaspătă; vezi numai să fie teica curată.

Şi până ce Ştefan să cureţe teica, să scoată apă şi să dea drumul Gioenii, fata din casă aducea cafeaua.

— Ia du-te 'n poeată, fa Mariţă, zicea cuconu Ioniţă fetei din casă, şi vezi de nu cumva s'o ouat vr'o găină, şi-mi adă ouăle 'ncoace.

Şi până ce Mariţa să se ducă 'n poeată, să vadă de s'o ouat vr'o găină şi până ce să-i aducă toate ouăle pe număr, cuconu Ioniţă îşi mîntuia de sorbit cafeaua, stînd jos, pe scara de sus a cerdacului şi privighind la îndeplinirea poruncilor sale.

— Ia vezi, măi Ştefane, de prindeţi cu Mariţa doi pui şi-i daţi Smărandei, să-mi facă astăzi borş şi ciulama; numai vedeţi să nu cumva să-mi prindeţi pe porumbacu ori vr'o puică bogheta, că vă spînzur, auzit-aţi voi?

Şi tot rostul gospodăriei, pentru ziua întreagă, îl reguia cuconu Ioniţă, de cu răvărsatul zorilor; căci, peste zi, de dimineaţă până' la prînz şi de după prînz până la masă, ori se ducea la cafeneaua din uliţa mare, unde avea partidă de concină cu domnul Ştefan, pisalt vestit la strana cea mare dela Sf. Gheorghe, sau cu Manuc, armanul, cel cu barba neagră şi lungă, ori, mai scurt, sărea pîrlazul din fundul ogrăzii şi trecea la Protopop, unde, de asemenea, juca concina cu cucoana Mărioara, protopopoaea, femee vestită pentru înţelepciunea, gospodăria şi ştiinţa ei asupra jocului de concină... Se jura, nu-i vorbă, se afurisea,

el, cuconu Ioniță, că n-are să mai joace concina cu cucoana Mărioara... Da, ți-ai găsit!... Nu trecea un ceas, și numai ce-l vedeai pe cuconu Ioniță Hrisanti, că sare pîrlazul...

— Ia să vedem, cucoană Mărioară, ai să mă bați ș'acu?

Și scotea din buzunar o păreche de cărți nouă și nejucate, aduse de-acasă.

Degeaba!... Cucoana Mărioara parcă avea spiriduș; ghicea, fără greș, cînd avea cuconu Ioniță în mînă concina cea mare sau cea mică și așa potrivea datul jos al cărților, că totdeauna i le lua; cît despre spatii, cuconu Ioniță n-avea niciodată mai mult de șese, iar cucoana Mărioara niciodată mai puțin de șepte! Hazul cel mare, însă, era, cînd fanții lui cuconu Ioniță rămîneau mofluji; și rămîneau mofluji mai totdeauna... La asemenea împrejurări, numai ce auzeai strigînd pe Protopopul Gheorghe, bătrînul, care stătea răsturnat în fundul patului.

— Brava! Mărioară! Brava!... Să-l rămîi pe cuconu Ioniță, că tu ești mai meșteră decît Domnul Ștefan și de cît Manuc armanu....

Și bătînd la spete, cu palma întreagă, tabacherea, o deschidea, înfingea două degete în ea și trăgea, cu vădită mulțămire, tabac pe nas, ridicînd în sus sprincenele-i cu colțuri, deasupra ochilor săi mici, albaștri, blînzi, buni și plini de o nevinovată viclenie...

— Anaftima și afurisit să fie, cucoană Mărioară, cine-a mai juca concina cu d-ta, zicea cuconu Ioniță sculîndu-se de pe scaun roș la față și minios.

— Ia nu te mai afurisi atîta, cucoane Ioniță, zicea cucoana Mărioara, cu anume zîmbet pentru asemenea împrejurări, că parcă te văd acu, sărind pîrlazul iar înnapoi cu altă păreche de cărți; ia vezi, mai bine, cînd îi veni, de mai descarcă de greutate cel păr harbuzesc din fundul grădinii, c'are să cadă la pămînt, saracul, și-i pacat....

— Pere!... ba ți-i mai pune pofta'n cuiu, cucoană Mărioricâ!...

Sărea pîrlazul și se ducea acasă.

Dar peste un ceas, numai ce-l vedeai pe cuconu Ioniță că se întoarce cu altă păreche de cărți și cu buzunările doldora de pere harbuzești....

Chema pe cei șepte copii ai cucoanei Mărioarei și le dădea la fiecare cîte o pară...

— Da mie nu-mi dai, cucoane Ioniță? întreba cucoana Mărioara.

— Dumitale?... din gardu Răzoaei!...

Cucoana Mărioara tăcea și nu zicea nimica...

— Iaca, aistea, zicea cuconu Ioniță, scoțînd din buzunar încă două pere ce-i mai rămăsese, am să le duc cucoanei Soltanei...

Dar n'apuca cuconu Ioniță să sfîrșească vorba, și cucoana Mărioara i le și ștergea din mînă...

— Mi le ștergelişi, cucoană Mărioară, mi le șterpelişi?... Frumooooos!... tare frumos!... Aferim!... coșcogea protopopoae! zicea cuconu Ioniță cu o prefăcută supărare.

— Brava! Mărioară, brava! se auzea încuviințînd Protopopul Gheorghe, bătrînul, din fundul patului, să i le iei, că are o mulțime și-i sgîrcit...

Și spre a da o mai mare tărie încuviințării, trăgea tabac, ridicînd în sus sprincenele-i cu colțuri...

Și concina se sfîrșia iar cu anaftime și cu afurisenii, iar cu cărți nouă și cu pere șterpelite, iar cu brava și cu tăbac, iar cu sprincene în colțuri ridicate în sus...

Ba, cîteodată, cuconu Ioniță, ca să facă, chipurile, în ciudă cucoanei Mărioarei, se poftea singur la masă; aceasta se întîmpla, de regulă, cînd, după miros, prindea de veste cuconu Ioniță, c'are să fie la masă borș cu chitici de Bîrlad, pe care cucoana Mărioara știa să-l pregătească cu deosebit meșteșug în oală de lut și pentru care Protopopul Gheorghe, bătrînul, avea o adevărată patimă.

— Mărioară!.. numai ce-l auzeai strigînd dela poartă pe Protopopul Gheorghe, bătrînul, Mărioară!...

Și Mărioara știa atunci, că Ion, argatul, vine în urmă, din piață, cu chitici de Bîrlad într'o basma roșie și mare.

— Doamne, frate, iar chitici? întreba Mărioara blajin, dar sătulă, oarecum, de atîția chitici, pe care singură trebuia să-i stricnească cu multă migăeală, să-i spele în cîteva ape și să-i așeze la foc în oală de lut, după regula borșului cu chitici.

— Babă! striga Protopopul Gheorghe, către o țigancă bătrînă, slujnică la el de vr'o treizeci de ani; babă! du-te și spune lui cuconu Ioniță că avem la masă borș cu chitici... Și începînd a se desbraca dela poartă de giubea, de potcap și de colanul cel vișiniu de catifea cu paftale de argint, ajungea în casă numai în antereu și cu capul gol, ștergîndu-și sudoarea de pe frunte cu o basma de matasă înflorită și mare...

De altfel, poftirea lui cuconu Ioniță era numai așa de formă căci D-lui era, mai totdeauna, bob sositor la borșul cu chitici..

. . . .

Avea, însă, și cuconu Ioniță Hrisanti un mare necaz, dar un necaz, cu care, mai la urmă, se deprinsese și nu-i mai înnoura de multă vreme, acum, fața lui veșnic senină...

Era, chipurile, cuconu Ioniță Hrisanti însurat, iar drept nevastă avea o femee posomorită, scurtă, groasă, cu nasul lung și cu tulpanul veșnic adus peste gură.—Ce făcuse, ce dresese cucoana Catinca, legiuita lui cuconu Ioniță, că, dela o vreme, numai ce prinse de veste, că legiuitul d-sale, adică cuconu Ioniță Hrisanti, e un bătrîn frumos în puterea cuvîntului; nalt, drept, bine făcut și chipeș la trup, cu musteața albă dar puternică și cu îngrijire răsucită, cuconu Ioniță deșteptase bănuelile cam tîrzii ale cucoanei Catincăi; iar cînd se mai uita cucoana Catinca în fața lui cuconu Ioniță și o vedea totdeauna proaspăt rasă și albă cum îi coala de hîrtie; cînd se uita în ochii lui limpezi cu căutătura veșnic deschisă și veselă; cînd îl vedea îmbrăcat cu îngrijire și dichisit, că esă, dar, mai cu samă, că sare pîrlazul la Protopopul Gheorghe, bătrînul; și cînd, mai ales, se uita cucoana Catinca în oglindă și-și vedea nasu-i lung și tulpanu-i

tras veșnic peste gură, atunci se încredința numaidecît, că cuconu Ioniță e un mare berbant...

— Da, bine, Ioniță, îi zicea cucoana Catinca, în chip de mustrare, cînd ai să te mai stringi de prin cele mahalali? Mai cautăți și de casă, omule; nu vezi că ești bătrin? Ai să te faci de risul lumii, Ioniță.

— Doamne, fa femee, îi răspundea cuconu Ioniță amărît, ai ajuns în doaga cucoanei Uța a lui Gheorghe Mititelu, Dumnezeu să-i erte pe amîndoi; nu ți-i rușine să vorbești așa? Că doar ești femee bătrînă și ai fecior însurat și fată măritată.

— Da tu n-ai? Și dacă's bătrînă, cine m'o'mbătrînit? Ia tu cu berbantlîcurile tale... Ce socoți că nu-ți știu eu colțoanele? Bătrînă!... da tu nu ești bătrîn? Berbant nerușinat!... și încă mai ai obraz?

— Fa femee, vino-ți în minți și nu vorbi în dodii, că rîd slugile de tine...

— Slugile!... A!... slugile? Apoi da, că tu-ți tocmești numai slugi de care-ți vin ție la socoteală... Mariţo!... adă-mi cafeaua; Mariţo!... văcsuește-mi ciobotele... Mariţo! șterge-mi straele... Mariţo!... dă-mi de spălat... Mariţo'n sus, Mariţo'n jos..., fără Mariţa nu poți nici zi...

— Nici noapte, o întrerupea cuconu Ioniță izbucnind într'un hohot de rîs din toată inima... fa Catincă, ia lasă gluma, ai înnebunit ori ești în toate mințile?...

— Vra să zică, mă faci și nebună? pune, încai, berbant nerușinat, să mă lege și să mă ducă la Golia, ca să scapi odată de mine și să-ți faci, pe urmă, mendrele tale cum îi pofti...

— Ba, să faci bine să te duci tu la dracu și mie să-mi dai pace, încheea cuconu Ioniță luîndu-și bățul și pălăriea și eșind sau pe poartă, sau sărind pîrleazul la Protopopul Gheorghe, bătrînul.

Și cucoana Catinca nu se duse nici la dracu nici la Golia, ci găsi de cuviință, să se mute, mai bine, din casa cea mare într'un bordeiu, ce mai era tot în fundul ogrăzii, alăturea cu bordeiul lui Ștefan; și într'o zi, cînd cuconu Ioniță Hrisanti veni acasă flămînd ca un lup și strigă se pue masa, Smaranda, bucătăreasa, i se înfățișă și-i spuse, că i-a poruncit cucoana Catinca să nu facă mîncare în ziua aceia...

— Cum așa?... răcni furios cuconu Ioniță.

— Iaca așa, răspunse cucoana Catinca tocmai din fundul ogrăzii, unde stătea în ușa bordeiului scurtă, groasă și cu tulpanul tras peste gură; iaca așa; du-te, că doar a hi avînd cine să te țină de mîncare prin cele mahalali, berbantule și mangositule; du-te, că te-a hi așteptînd potropopoaea cu borș cu chitici; ți-a hi făcut Petroviceoaea plăcinte; ți-a hi pregătit Mironeasca alivenci; ți-a hi fript Popoviceoaea vr'un purcel la tava; du-te și te îndoapă la Soltana lui Ștefan cu rață pe curechiu... du-te, ce mai cauți la mine, bivol nerușinat!...

Și în pomelnicul cucoanei Catincăi intrau toate femeile cele

mai cinstite și mai gospodine ale tîrgului, dar care, toate, aveau marele cusur de a fi, dacă nu tocmai tinere și frumoase, dar, cel puțin, femei, cu care cuconu Ioniță avea obiceiul de a juca pîrdalnica de concină și cărora, din cînd în cînd, le ducea în buzunar, ca la niște copii, cîte două-trei pere harbuzești.

— Bine, bine, Catincă, dar, însfîrșit, ce stai tu în ușa bordeiului?... Ce faci tu acolo? întreba cuconu Ioniță, amărît până'n suflet.

— Ce fac?... Da, tu nu vezi ce fac? Ia m'am mutat din casa ta și de azi înnainte pîne și sare dintr'un talger cu tine nu mai mînînc.

— Da ce are să zică lumea, fa femee?...

— Ce are să zică?... Uite!... și încă mai are obraz să întrebe ce are să zică lumea!!...

— Vino-ți în fire, fa femee, și nu te face de risul lumii...

— De rîs?... Eu?... Eu îs femee cinstită, mangositule, zicea cucoana Catinca, bătîndu-se mîndră cu pumnul în pept, și întocmindu-și mai bine tulpanul peste gură; mie nu mi-o scîrțîit nime ușa până'n ziua de astăzi, cum o scîrții tu la altele, berbantule! Eu îs femee cinstită, mă, s'o știi tu asta dela mine!...

Și, în mod solemn și amenințător totodată, ridica în aer, spre întărire, arătătorul scurt și grăsuliu al dreptei sale de asemenea scurte și grăsulii...

— O! mîncați-ar cînii cinstea și te-ar trăsni toaca sfîntului Ilie din ceriu, viperă cu șepte limbi!...

Și cuconu Ioniță intră în casă, iar cucoana Catinca în bordeiu.

Și din ziua aceia, nime nu mai văzu pe cucoana Catinca; cel mult, dacă Ștefan ori Smaranda zăreau sara, prin întuneric, un fel de momîe mototol în ușa bordeiului cucoanei Catincăi... Era tocmai D-neei, care, tupilată și cu ochii țintă cînd la poartă cînd la pîrlaz, pîndea pe cuconu Ioniță cînd vine și de unde vine...

Și din ziua aceia, cuconu Ioniță își sorbea cafeaua regulat, de cum să crăpa de ziuă, pe scara de sus a cerdacului, dirigînd, pentru ziua întreagă, rostul gospodăriei sale... Și gospodăria lui cuconu Ioniță Hrisanti era una din cele mai vestite ale tîrgului.

Și altfel nici nu putea să fie: pentru cuconu Ioniță tot ce-l încunjura avea suflet și simțire; cucoana Catinca știuse așa de bine să-și crească copiii, cu atît venin ponegrise pe tata în ochii lor, încît se trezi cuconu Ioniță, într'o bună dimineață, străin în casa sa... Rămase omul înmărmurit și cu inima sfărîmată, iar cucoana Catinca, cu cît îl vedea mai doborît sub povara chinurilor sufletești, cu atît își simțea veninul mai îndulcit... decît, cuconu Ioniță era din acei oameni așezați la minte și la simțire, care, pentru a potrivi măsura, aruncă tot ce găsesc în cumpăna amarurilor vieții; și cuconu Ioniță aruncase tot ce găsise: cafenea, concină, borș cu chitici, pere harbuzești, pîrlaz, musteți răsucite, ciobote lustruite, pe Marița cu toate ouăle din poeată, cu

toți porumbacii și cu toate boghetele și, pe deasupra tuturor, pe Ștefan cu Gioeana... Era o privelişte cu adevărat mişcătoare să fi văzut pe coconu Ioniță cum vorbea cu vestitul său „porumbac", cum îl striga pe nume și cum venea cucoşul de i se suia în brațe, iar „boghetele", nu mai puțin vestite, ciupeau grăunțe din mîna lui... Cînd coconu Ioniță curățea vre-un trandafir de foile uscate, cînd tăia mlădițele netrebuitoare ale vre unui copac, fie cu foarfecele de grădină, fie cu cuțitaşul său totdeauna nou și cu plăsele de sidef, cu atîta gingăşie umbla pe lîngă aceste ființi iubite lui, încît ai fi ris că le apără de vr'o durere... Nu rare ori l'ai fi auzit pe coconu Ioniță vorbind cu copacii din grădină, caşi cu niște buni și vechi prietini... lăuda pe unul ca 'nflorit frumos... mustra pe altul că l'a prins cu minciuna, deoarece i-a dat puțină roadă din multă floare...

— Să te mai prind eu, măi vere, și la anul cu oca mică, și numai să vezi tu ce mai scrijăleală am să-ți dau şi ce mai săpătură la rădăcină !!...

— Iar v'ați uscat ? întrebă el pe o tufă de crăițe ori pe una de vinețele, cu glas mişcat; dă... dacă sînteți flori, ce-i de făcut ? şi pe toate le curățea cu dragoste de uscături...

Dar dacă coconu Ioniță avea o „Gioeană" apoi avea şi un „nepot", pe Dumitru Dragoş...

Şi cine ştie dacă nu, în vederea Gioenei sau, mai larg, în vederea simțirii de milă ce avea el pentru toate ființile necuvîntătoare, trimisese coconu Ioniță pe nepotul său Dumitru Dragoş în *țara neamțului*, ca să învețe *doftoriceasca ştiință a dobitoacelor*, după cum numea el *veterinăria*, sub cuvînt că în țara aceasta sînt mai de preț și mai multe dobitoace de lecuit decît oameni...

Dar să te fi păzit sfîntul să fi atins pe coconu Ioniță în slăbăciunile lui... că atît-iți trebuia; şi aceasta cu atît mai mult, cu cît nenorocirile mari pot izvori adesea din lucruri de nimic...

Iată pentru ce Dragoş era cît pe ce să-şi peardă simbria ce-i dădea coconu Ioniță pentru învățătură în țara neamțului, şi să rămînă, aşa, nici cîne nici ogar.

Şi aceasta numai din pricina Gioenei...

Mă rog, venise, chipurile, Dragoş, după doi ani de învățătură, să petreacă vacanția în țară şi stătea în tîrg la coconu Ioniță. Învățase el, nu-i vorbă, multe leacuri de dobitoace de pe la Nemți, dar acum învățase dela coconu Ioniță şi concina ; şi nu rare ori i-ai fi văzut pe amîndoi jucînd concina în cerdac, cu cafelele din nainte. Ba se zice chiar, că Dragoş izbutia din cînd în cînd să-l rămie pe coconu Ioniță; dar atunci coconu Ioniță, în loc de a se mînia şi a se afurisi, după cum făcea cu cucoana Mărioara protopopoaea, dimpotrivă, se simția mîndru şi se măgulea de ştiința temeinică a ucenicului său nepot asupra jocului de concină.

Numai cît fiecare gologan are turaua şi izicul său; şi de unde, până acum, căzuse gologanul tot cu turaua 'n sus, se întîmplă, într'o zi, să cadă gologanul şi cu izicu 'n față!...

Şi aceasta tocmai într'o dimineață, cînd, după obiceiu, Ştefan dăduse drumul Gioenei prin ogradă ; îi curățise el teica, nu-i vorbă, îi scosese apă proaspătă, dar Gioeana, în loc să bea apă ca alte dăți, acu, din potrivă, părea că se fereşte de teică, şi nici macar botul nu voia să şi-l moaie ; în schimb, însă, mugea înnăduşit, scurma pămîntul cu copitele de dinnainte, punea capul în pept şi, cu ochii încruntați, se repezea să iea în hiolă cînd gardul, cînd fanarul din ogradă, cînd vr'o găină ce-i trecea pe dinnainte... Însuşi coconu Ioniță, care se dusese până aproape de ea, ca s'o vadă mai bine ce are, deabea scăpă din coarnele ei, suind repede scările de peatră ale cerdacului.

— Ce are vaca, măi Ştefane, întrebă el pe argatul din ogradă ; de cînd face ea marafeturi de-aistea ?

— Dă, cucoane Ioniță, asară era liniştită ; acu dimineață nu's ce i-o venit ; ştiu eu ce să aibă ?

— Ce iarbă i-ai dat asară, măi Ştefane ?

— Ce iarbă să-i dau, cucoane Ioniță ?... cositură din grădină, de care-i dau acu de-o buca' de vreme.

— Dumitre, strigă deodată coconu Ioniță, măi Dumitre ia scoală-te, bre, şi eşi păn' afară.

Dragoş, care nu se sculase încă, îşi aruncă ceva pe el şi eşi afară.

— Ia vezi, măi Dumitre, ce naiba are pîrdalnica as' de vită?

Dragoş, dădu să scoboare scara, dar iute o sui înnapoi, căci Gioeana era cît pe ce să-l umfle în coarne.

Stătu un moment în capul scării şi cercetă cu ochiul omului de ştiință toate mişcările şi apucăturile vacii.

— Ce are, măi Dumitre ?...

— Ce să aibă, moşule ? hidrofobie...

— Ce are, mă ?... Ce spui tu că are vaca mea ?...

— Hidrofobie, moşule.

— Ce mîncare nemțască-i asta, mă Dumitre ? Nu poți tu să-mi spui pe moldoveneşte ce are vaca mea ?

Ii turbată, moşule.

— Apoi spune aşa, bre, nu-mi vorbi mie păsăreşte ; apoi ia vezi şi-i dă ceva să-i treacă.

Dragoş se scărpină în creştetul capului şi nu zise nimic.

Ei, ce stai ?... Hai, scrie ceva pe rețetă s'o trimet pe Ştefan la spițărie.

— Apoi, moşule, orice i-oiu scri, îi de geaba ; boala asta nu are leac...

— Ce spui tu, măi Dumitre ?... Cum n-are leac? Adică vrai să zici că vaca mea are să moară ?...

— Apoi dă, moşule, ce-s eu de vină, dacă nici o doftorie nu-i vine de hac boalei aiştia?

— Bravo !... Aferim !... vra să zică eu să cheltuesc cu tine un amar de bani prin țara nemțască, ca să te fac doftor de dobitoace, şi vaca mea să moară sub nasul tău ?... Bravo !... Aferim !... halal doftor !...

— Dă, moșule... dădu să întimpene Dragoș.

— Ștefane!... răcni coconu Ioniță furios și tăind lui Dragoș vorba din gură; Ștefane!... Acu să-mi scoți pe Girneață din pămînt și să te înfățoșezi cu dînsul aici, hai, cît te văd.... venit-ai?...

Și Ștefan scurt, gros și bătrîn, cum era, începu să se dea dura spre poartă.

Cuconu Ioniță rămase primblindu-se posomorît prin cerdac, iar bietul Dragoș nu se pricepea ce să facă cu întreaga lui persoană.

— Bravo!... Aferim! halal!... se auzea zicînd cuconul Ioniță din cînd în cînd, cașicum și-ar fi vorbit lui însuși.

Și cu pași mari se primbla prin cerdac repede și minios.

Iar bietul Dragoș, deși era o matahală de om mare și lălîe, se făcuse, totuși, mic, numai cît un purece și stătea ghemuit pe scara de sus a cerdacului cu capul între mîni și cu nasul în pămînt.

Și în mintea lui își făcea, poate, socoteală, bietul om, că tot viitorul îi atîrnă acum dela o pîrdalnică de vită, căreia-i venise gustul să turbeze, iar *doftoriceștii științi a dobitoacelor* să nu fi descoperit până la ziua aceia vre un leac pentru pustia as' de boală nemțească, poreclită *hidrofobie*...

Dar, mai la urmă, era vina lui?

Așa-i; decît, vezi d-ta, bătrînii sînt nătîngi; ei știu una și bună: „am eu odată nepot trimes pe socoteala mea în țara Neamțului, ca să învețe leacuri pentru dobitoace?... Am... El, apoi atunci, vra să zică, să moară vaca mea sub nasul lui de fel de fel de boale nemțești“!...

— Bravo!... Aferim!... halal doftor!... Și cu pași mari se primbla cuconu Ioniță prin cerdac repede și minios...

Iar bietul Dragoș...

Și Ștefan intră pe poartă însoțit de un moșneag lung și drept ca un brad. Opincele-i nouă din picioare, ițarii lui curați, cămeșa-i albă ce bătea la genunchi, barba lui sură și puternică, pletele lui stufoase, ce-i cădeau resfirîndu-se pe umeri și pe spete de sub pălăria-i largă de Brașov, chimiru-i lat de o palmă domnească, de care atîrnau tot felul de bricege, de stricnele, de suvace și de andrele, îi dădeau o înfățișare deosebită și, dela întâia ochire, pricepeai că e om de o breaslă mai ceva decît cea hotărîtă țăranului îndeobște.

Acesta era Girneață, nălbar vestit pe vremea aceia până pe departe, în împrejurimi.

Cînd fu să străbată Girneață ograda spre cerdac, unde nu se repede odată Gioeana și, cît pe ce să-l umfle în coarne...

— Ho! boală!... strigă Girneață cu glas de tunet.

Și se feri într'o parte.

— Sărut mîna, cucoane Ioniță, zise Girneață, apropiindu-se de cerdac și luîndu-și pălăria din cap.

— Să trăești, Girneață; ia vezi, bre, ce naiba are Gioeana iasta a mea.

Girneață băgă de samă, cum se repede la gard, la fanar, la găini, cum răscolește pămîntul cu copitele de dinnainte; cum mugește înnădușit; cum cată încruntat...

— Băut-o apă azi, cucoane Ioniță? întrebă Girneață.

— De unde, bre? Nici n'o atins-o măcar cu gura; ba, cînd vede teica, fuge de-și scoate ochii.

— Apoi îi turbată, cucoane Ioniță.

— Ei, și are vr'un leac, măi Girneață?

— Da cum să n'aivă, cucoane Ioniță? Ia să se răpadă iute Ștefan pân' la spițărie și să iee de zece parale putoarea dracului și o jumătate de ocă de vin alb; sare și un lighean mare cu jaratec s-a hi găsind la D-ta; și pân' s'a întoarce Ștefan, să-mi dai o frînghie lungă, numai să fie tare.

Dragoș se desmeticise și se uită nedumerit la Girneață, măsurîndu-l cu privirea de sus până jos.

I se dădu lui Girneață o frînghie. O meșteșugi el, cum o meșteșugi; îi făcu un laț la capăt și se luă cît colea după Gioeana; iar cînd îi veni la îndemînă, îi aruncă lațul în coarne, se dădu iute pe după fanar, trase la el, Gioeana se dădu după frînghie, că n'avea încotro și, cînd o apropiè cu capul de stîlpul fanarului, înfășură stîlpul repede cu frînghia și țintui pe Gioeana cu capul lîngă stîlp. Mugea Gioeana înnădușit, scurma ea pămîntul cu copitele, dădea ea să se repeadă, dar toate opintelile ei erau zadarnice; Girneață o cetluise de nădejde...

Sosi și Ștefan dela spițărie.

Se aduse sare, o oală nouă și un lighean mare cu jaratec.

Iar cînd desfăcu Girneață hîrtia adusă de Ștefan dela spițărie, mahalaua întreagă *strănută* și iute își astupă nasul...

Turnă praful în oala cu vin și, desfăcînd dela chimir trei andrele lungi și ascuțite la vîrf, le vîrî în ligheanul cu jaratec. Iar până ce să se înroșască andrelele în foc, desprinse, tot dela chimir, un căluș, îl vîrî Gioenei în gură, îi căscă gura, îi apucă puternic limba cu mîna stîngă, i-o scoase afară până aproape de rădăcină și, luînd pe rînd andrelele înroșite în foc, îi fripse cățeii de turbă de pe dosul limbii; îi frecă limba cu sare, îi suci capul în sus și-i turnă pe gît vinul amestecat cu... praful adus de Ștefan dela spițărie.

După vr'o zece minute deslegă pe Gioeana dela fanar și-i dete drumul. Gioeana scutură de cîteva ori din cap, cașicum ar fi voit să alunge o amețeală și, după alte cîteva minute, începu a paște iarba verde de prin ogradă.

— Ei, Girneață, întrebă cuconu Ioniță, ce zici? are să-i treacă?...

— Ce să-i treacă? cucoane Ioniță, că doar i-o trecut. Dă pace vitei, că nu mai are nimic.

Cuconu Ioniță scoase două sferturi de irmilic și le dădu lui Girneață.

— Și cum ziseși, Dumitre, că se cheamă pe nemțește pacostea as' de boală? întrebă cuconu Ioniță pe Dragoș, după ce plecă Girneață.

— Dă, moşule, noi îi zicem hidrofobie.

— Ei, şi, adică, boala asta nu are leac pe-acolo, pe la Nemţii tăi?

— Dă, moşule, în medicina veterinară nu se cunoaşte nici un mijloc de lecuit hidrofobia.

— Bine, Dumitre; iaca de-mi perea Gioeana, eram hotărît să-ţi taiu simbria şi să nu mai cheltuesc degeaba cu tine; da, fiindc'o scăpat, apoi ai să te duci iar înnapoi să-ţi mîntui învăţătura, dar cu o tocmeală: să stărui tu pe-acolo pe la Nemţii tăi cei învăţaţi, să-l tocmească pe Gîrneaţă dascal mai mare pentru lecuirea dobitoacelor, acolo la şcoală, unde te procopseşti tu...

— Mariţă, strigă cuconu Ioniţă, iar vesel ca totdeauna; Mariţă!... două cafele!...

Şi peste cîteva minute, moşul şi nepotul împăcaţi, jucau concina sorbind din cafelele ferbinţi cu căimac turcesc...

Iar sara la „butuc" Tudorică Maslină, mititel, spin, sbîrcit, cu glas subţire şi mucalit cum era, făcea pe toată boerimea strînsă împrejurul lui, să se tăvălească de rîs pe socoteala Gioenei şi a leacurilor de turbă, pe care le împărţea gratis la toată boerimea din jurul său...

„Butucul" era un butuc de stejar ca toţi butucii, rătezat la înnălţimea unui scaun; atîta numai, că nu se ştia nici cînd, nici de cine, nici pentru ce trebuinţă fusese el înfipt pe marginea de pe dreapta a şoselei, cum mergeai la deal, dincoace de şcoala de fete a Cernătoaei şi cam în faţa caselor lui Gheorghe Bora, cel cu albeaţă pe un ochiu şi fratele vestitei Mariţa Borocea, care, în fie ce Duminică, se înfiinţa spre închinare în fruntea lumii adunate la biserica Sf. Gheorghe, cu fustă verde, cu polcă roşie, cu pălărie albastră, cu cortel galbăn şi cu zulufi lungi de jur împrejurul capului... Acolo, la „butuc" se strîngea dimineaţa şi peste zi toată boerimea tîrgului şi numai Todericå Maslină avea dreptul să stea jos pe „butuc" şi să spună ghiduşii; acolo la „butuc" s'a închegat la 1857 sîmburele Unirii, al căruia suflet a fost Protopopul Gheorghe, bătrînul, cu toate ameninţările lui Nectarie Hermeziul, Episcopul de Roman, că-l dă afară din slujbă, precum l'a şi dat.

— Iaca, mă Braune, zicea Todirică Maslină, adresîndu-se către o tînjală de om lungă, slabă şi cu nişte favoriţi roşii şi mari; iacă, tu de ce nu chemi pe Gîrneaţă să-ţi frigă şi ţie căţeii de sub limbă? Ori du-te la Racoviţă, la spiţărie şi mănîncă şi tu, măcar de zece parale, ce-o mîncat Gioeana lui cuconu Ioniţă, că doar tu eşti turbat, măi Braune.

— Măi Todericå!..

— Ce, măi Todericå?... Da alaltă eri, cînd alergai ca un paraleu în butca ta lustruită şi cu harmasarii tăi cu hăţuri de mătasă roşie, nu m-ai stropit de glod de sus până jos, de-o trebuit să dau lui Nuhăm doi fifirigi ca să-mi curăţe straele? Ce? măi Todirică. Fă mai bine cum te învăţ eu şi nu tot lua lumea în coarne ca Gioeana lui Hrisanti.

— Mă Todericå!..

— Da, da, cucoane Lascare, glăsuia deodată toată boerimea, cu Protopopul Gheorghe, bătrînul, în frunte; da, Todericå are dreptate; de ce l-ai făcut să cheltuească doi fifirigi, că doar bietul Todericå-i om sărac.

Todericå Săndulescu, poreclit „maslină" după înfăţişarea lui, era unul din bogătaşii sgîrciţi ai tîrgului.

— Da... Da... să ştiţi că-s om sărac; da ce? mă vedeţi voi pe mine cu butcă lustruită şi cu harmasari de Misir, ca pe Lascar Braun? Am eu palate roşii şi mari, cît un rateş, ca Petrea Anastasiu? Înşăl eu lumea cu burueni şi cu leacuri băbeşti, cum o înşală Racoviţă? Ce? sînt eu măcar *Potropop*, ca să mă înnăduşe gîştile, curcanii şi fel de fel de pescheşuri?... Se înţelege că-s om sărac; iaca, un rînd de strae am şi eu mai curăţele, şi tînjala as' de Lascar Braun şi pe-acelea şi-o pus ochiu...

— Da... da... încuviinţă toată boerimea într'un glas; Todericå are dreptate, el îi om sărac...

— Să 'nţelege că am dreptate; da acu nu-i vorba de asta; vorba-i de cine dă adălmaşul; că, uite, cu doi fifirigi le-am făcut chiar nouă, şi trebuesc udate numaidecît.

— Popa dă adălmaşul, popa plăteşte gloaba, strigau toţi, care din cotro.

Tudorică Maslină sărea ca o ţarcă de pe „butuc" şi, în frunte, cu toată boerimea după el, o pleca pe şosea la vale, spre Protopopul Gheorghe, bătrînul.

— Sai, cucoană Mărioară, că-ţi vin musafiri, striga cuconu Ioniţă dela poartă de s'auzea la stînga până 'n fundul ogrăzii la Vucitici şi la dreapta până la Eni Şarban de-alăturea; sai de bate 'n sită şi 'n covată, că-ţi sosesc musafiri.

Şi cucoana Mărioara se ivea de după colţul casei cu mînicile răsfrînte şi cu pestelcă curată pe dinnainte.

— Brava! Mărioară, strigă vesel Protopopul Gheorghe, bătrînul, cum o zărea; şi, scoţîndu-şi potcapul, îşi ştergea fruntea de sudoare cu basmaua-i de mătasă înflorită şi mare... Brava! Mărioară, tu eşti cea mai harnică şi mai frumoasă... Ia să ne dai ceva să mîncăm.

— Doamne, frate, numai de năzbîtii te-apuci, da, bine, ce demîncare să vă dau eu la un sat de oameni?

— Dă, dă, nu te mai face şi D-ta atîta, cucoană Măriorică, că doar te cunoaştem noi; da' cozonaci lui Vodă cine i-o făcut? şi nouă n'ai ce să ne dai demîncare?...

Cozonacii lui Vodă erau mîndria cucoanei Mărioarei şi una din rarele glorii istorice ale tîrgului, care număra pe cucoana Mărioara între gospodinele sale.

Oricum, dar cucoana Mărioara, protopopoaea, trecea cu drept cuvînt, de cea mai pricepută şi mai harnică femee de pe meleagurile acelea, până 'n depărtare; şi cînd noul Domn, în trecerea lui spre Iaşi, poposi, odată, şi stătu la masă la Isprav-

nicul Alexandrescu, cucoana Marioara, mai dinnainte vestită, trimise cițiva cozonaci pentru masa domnească.

— Mă rog, ce asta? întrebă Vodă, cind văzu înnaintea tacîmului său un cozonac rumăn-auriu și înnalt de trei palme domnești.

— Cozonac, Măria Ta, pine... zise Ispravnicul Alexandrescu.

— Cossonac... pine?...

Și gustă din cozonac.

— A!... pun pine la Tumnefostră... tare pun!... Asta una trimete la Pucurești... tare pun!...

Și cozonacii cucoanei Marioarei ajunseră la București, pe masa domnească...

Și cind cuconu Ioniță atinse pe cucoana Mărioara la cozonaci, asta însemna c'o atinsese la slăbăciune.

Atita-i trebuia cucoanei Mărioarei!!...

Atunci s-o fi văzut pe baba Maria, măruntă, cu picioarele goale, cu fusta scurtă pân' la glezne și sprintenă cum era!...

Umfla o mină de grăunțe și eșia afară...

— Pui... pui... pui.. pui... puiiiii!.... Tiiiiică, tică, tică.

Și puii veneau să ciupească grăunțe din mina ei...

Haț... și prindea puiul.

— Pui, pui, pui, pui... puiiiii!.... Tiiiiică, tică, tică și haț...

Și haț și haț și haț...

Așa că, după un sfert de ceas, o frigare lungă și plină de pui cu minile 'n șolduri și cu măruntaele la subțiori se rumenea sfirîind, în prejma unei stamboale de jaratec, pe vatra cea mare din bucătărie.

Brînză, smintină, unt și ouă proaspete, cite o învîrtită de mere ori de nuci, avea mai totdeauna cucoana Mărioara la cămară; sardele, masline, păstrămuri, icre negre se găsiau ele destule și oricind fie la Birlădeanu în capătul din jos al uliții spre Precista, fie la Ghiță Țigănescu, zis mai pe urmă Radovici, în capătul din sus spre St. Neculai.

Masa se și punea în grădină sub o alee lungă de aluni despărțită în față, prin o carare, de altă alee întunecoasă, dar de dracilă... Și findcă era spre sară, cucoana Mărioara, spre mai multă lumină, lipea prin crăngile alunilor o mulțime de luminărele de ceară albă, afară de cele două lămpi mari, ce ardeau pe masă.

Dar lipsea cuconu Ioniță...

— Da ce s'o făcut Hrisanti? întreba Protopopul Gheorghe, bătrînul.

Nu știa nimeni ce se făcuse.

Trimetea să-l caute-acasă; cuconu Ioniță, paci!...

Se repezea Ion, argatul, păn'la cafeneaua din ulița mare... ia-l pe cuconu Ioniță, dacă ai de unde...

— Măăăă!... da știi că nu-i șede frumos lui Hrisanti, băga de samă Protopopul Gheroghe, bătrînul, cam supărat.

— Dac'oiu face și eu, unde, dracu, să fie cuconu Ioniță, adăoga, mirat, Costache Racoviță, spițerul.

— Ei, dați-i pace lui Hrisanti, zicea Neculai Vucitici; se vede că nu vra să bee din adalmașul straelor lui Toderică, și pace bună!

— Nu te teme, Neculai, striga cu glas ascuțit Toderică Maslină din fundul divanului, unde stătea rasturnat; nu te teme, cuconu Ioniță are să vie tocmai la pont; voi nu cunoașteți pe Hrisanti.

— Măi Toderică, tu știi ceva; ai pus, se vede, vr'o drăcie la cale cu Hrisanti și taci chitic, blăstămatule, strigau toți, care din cotro.

— Ba eu nu știu nimic; știu atita că Hrisanti are să vie tocmai la pont, că, doar cunosc eu ce madea-i Hrisanti; vorba D-voastră, trebue să plănuiască el vr-o drăcie.

In adevăr, cind venea baba Maria să poftească la masă, numai iaca și cuconu Ioniță că intra pe ușă.

— Da unde fuseși, cucoane Ioniță, întrebau toți din toate părțile.

— Da fusei până colea la hică-mea Savastița, că uitasem să-i spun ceva.

Și se așezau toți la masă: Protopopul Gheorghe, bătrinul, în capătul dela deal, cuconu Ioniță în cel dela vale... Racoviță Leonida, Petrea, Anastasiu, Șendrea, Eni Șărban, Iosofescu, Vucitici, Lascar Braun, Toderică Maslină, Juvara, Vasile Motăș, Petrache Ciucă...

Iar cucoana Mărioara cu pestelcă curată pe dinnainte și cu părul în conciu, umbla împrejur și privighea să nu lipsească nimărui nimic...

— Brava!... Marioară, tot tu ești mai harnică și mai frumoasă, striga Protopopul Gheorghe, bătrinul, tocmai din fundul alunilor, scoțîndu-și pe farfurie ochiuri cu mămăliguță caldă; brava!... da tu nu mai minca, că ție nu ți-i foame; ia, vedeți, boeri D-voastră, pe Mărioara esta a mea? ea nu mănîncă niciodată, deaceia-i așa de harnică și de frumoasă.

— Doamne, frate, da tacă-ți odată gura și caută-ți de mîncare, zicea cucoana Mărioara, căutînd să arunce un văl de supărare peste un zimbet de mulțămire.

— Brava!... Mărioară...

Și sub „brava" Protopopului Gheorghe, bătrînul, se ascundea toată firea lui veselă și bună și toată nevinovata lui viclenie.

Cuconu Ioniță, care gustase citeva masline, își turna un pahar de vin, îl ridica în dreptul luminii, îl cercetă în zare, gusta din el și aștepta o clipă ca să-i simtă aroma...

— Da mare hatîr ai tu, mă Toderică, la Protopopu; uite, el știe că tu ești om sărac și, ca să nu-ți păteze straele, ți le udă cu vin negru de Coasta-Lupii, din viile lui Meran, vechiu de cinci ani; să trăești, măi Toderică, și să porți straele sănătos, zicea cuconu Ioniță ridicînd paharul.

Toți își turnau vin și ridicau paharele.

— Să trăești, Toderică!...

Ca dela întîmplare, cuconu Ioniță tușea puternic...

In aceiași clipă, ca de sub apăsarea unui resort, izbucnea din fundul întunecos al aleei de dracilă „Marșul lui Iancu" cîntat de un taraf întreg de lăutari...

— Brava!... Hrisanti, striga vesel Protopopul Gheorghe, bătrînul; tot tu ești mai șmecher; bine-ai făcut de n-ai uitat să spui Savastiții, ce'aveai de spus. Brava! Hrisanti: ia dă-te la față, Burueană!...

Și taraful de lăutari, în frunte cu Burueană, căpetenia lor, un țigan mărunt, îmbrăcat bine și curat, ciupit puțin de vărsat, dar frumos, se ivea de sub aleea de dracilă și intra sub aluni.

— Sarutam mina, parinte, și la D-voastră cinstiți boiari, zicea Burueană, luîndu-și căciula și ploconindu-se pân' la pămînt.

— Da, bine, mă baragladină, de unde răsărişi și ce cauți tu aici? întreba Costache Racoviță, spițerul.

— Apoi si traiți, cucoane spițarule, și sarutam talpile la Maria Voastră, ia umblam și noi dupa leac de saracia și daca nu-l gasim la spițaria, mai dam și noi pe la potropopia...

— Brava! Racoviță; ia trage-i spițăriului un cîntec, mă Burueană; da așa, mai pe nemțește, știi tu... poroncea Protopopul Gheorghe, bătrînul, din capul mesei.

Burueană dădea din scripcă cîteva acorduri ușoare tarafului, făcea în aer la dreapta și la stînga semne cu arcușul, iar cînd îl scobora în jos, cădea drept pe struna trebuitoare a scripcei și tot taraful, ca un singur instrument, începea cunoscuta arie a valsului nemțesc în trei pași:

„O du liber Augustin"...

Se stirnea un hohot de rîs colosal.

Tocmai atunci aducea baba Maria și punea pe masă două farfurii rotunde și mari pline cu „minciuni"...

— Ia gioacă, babă, striga din capul mesei Protopopul Gheorghe, bătrînul...

— Aaaaăăăraa, părinte...

— Gioacă, babă, pe nemțește!...

— Ia lasă, frate, femeia 'n pace să-și caute de treabă, zicea cucoana Mărioara cu veșnicu-i zîmbet de supărare mulțămită...

— Gioacă, babă...

Baba Maria n'avea încotro, și măruntă, cu picioarele goale, cu fustă scurtă pân' la glezne și sprintenă cum era, punea mînile 'n șolduri și începea să se învîrtească în legea ei, după tactul muzicei... juca, chipurile, pe nemțește.

— Brava, babă!...

Paharele se umpleau și se deșărtau, vîntul bătea peste farfarfuriile pline, Burueană trăgea de prăpădea pămîntul, clocotea grădina întreagă și mahalaua până 'n depărtare de rîs și de veselie...

— Cucoană Mărioară, da nu ți-i somn, c-o bătut douăsprezece la foișor, întreba cuconu Ioniță pe cucoana Mărioara.

Cucoana Mărioara pricepea cum stă lucrul, se scula frumușel dela masă, îngrijea să se scoată din pivniță vin în de-ajuns, aducea pe masă ce mai era de adus și pleca să se culce...

Chefu!, cu toate dischisurile, ce i le dădea vinul vechiu și negru de Coasta-Lupii și de Chiscu-Corbului, începea din minutul acela.

— Ține șleahu, măi țigane, și mai lasă cea cărare, că cele sfinte nu se spurcă, striga, aproape de sub masă, Todirică Maslină...

Era așa de mititel, că numai capul îi răsărea pe deasupra...

Și trăgea Burueană de prăpădea pămîntul... Cînta lui Racoviță nemțește, lui Petrea Anastasiu grecește, lui Vucitici bulgărește, iar Protopopului și lui cuconu Ioniță, care fusese în zilele lui pisalt de strana mare la biserica din Condrea, le trăgea cîte un aghios, de-ai fi crezut că pusese țiganul pe scripcă toată slujba bisericească...

— Pe șleah, măi țigane, striga din nou Toderică Maslină, nemulțămit...

Și numai unde n'o întorcea Burueană pe una curat țigănească!!...

Iar Protopopul Gheorghe, bătrînul, care era de o castitate proverbială, tăcea și lăsa să-și meargă lucrurile cursul lor... Numai cîte un „hm" scotea din cînd în cînd și, bătînd la spete tabacherea, cu palma întreagă, o deschidea, înfingea două degete în ea și trăgea tabac pe nas, ridicînd sprincenele-i în colțuri deasupra ochilor săi mici, albaștri, buni și plini de o nevinovată viclenie...

Iar dacă i-ar fi venit cuiva în minte să facă o revizie pe la gardul dela vale, ce despărțea grădina Protopopului Gheorghe, bătrînul, de a lui cuconu Ioniță, ar fi zărit printre nuele o momîie scurtă, groasă, cu nasul lung și cu tulpanul tras peste gură, stînd tupilată și iscodind, cu ochi aprinși, ce se petrecea de iastalaltă parte, sub aleea de aluni... Era cucoana Catinca, legiuita din bordeiu, a lui cuconu Ioniță...

Iar cînd începea să se crăpe de ziuă, numai ce se înfățoșa ori Ileana dela Barcea, ori baba Maria cu un teanc de farfurii adînci și cu linguri de bacfong frecate curat, iar, în urmă, Ion, cu un castron mare plin cu borș de curcan...

Un ura îngrozitor zguduea din temelii mahalaua întreagă, scripcele somnoroase se deșteptau, naiul ciripea ca o mie de privighitori, cele trei strune ale cobzelor pînticoase scînteiau sub pana de gîscă a unor țigani cu degete osoase și lungi, iar trîmbițoiul cel mare rupea zgomotos aerul în răstimpuri scurte, dese și răgușite...

— Ciocîrlia, Burueană, se auzea strigînd unul dintre meseni.

Tot taraful amuțea.

Burueană pleca urechea pe gîtul scripcei, ciupea cu unghiea strunele pe rînd, le urca glasul ori li-l cobora, slăbind ori întărind cuele, după cum îl povățuea meșteșugul, făcea în aer cu arcușul semnele reglementare către taraf...

Burueană era vestit pentru cîntecul ciocîrliei...

Şi arcuşul îi cădea spre gîtul scripcei, pe struna cea subţire, drept la locul trebuitor...

De unde n-ai fi putut spune, dar din aer, din depărtare, de undeva, se ridica, domol, deocamdată, simfonia de pretutindeni a revărsatului zilei... Pe o cobză suna un clopot de biserică, pe alta talanga unei turme ce păşea greoae la păscut, de pe gîtul celorlalte scripce sufla în surdină, cu freamăt de frunze vîntul uşor al dimineţii, iar undele fugătoare ale pîraelor se îngînau în murmur depărtat cu pietrele, peste care călcau; nici greerul cu şuer tremurător şi ascuţit, nici cosaşul răguşit nu lipsea din această simfonie colosală a dimineţii... din trîmbiţoiul cel mare ai fi zis că izvorăşte mugetul unui taur zglobiu, clarinetul se schimba în trişcă de cimpoiu, flautul în bucium de munte; iar de pe scripca lui Burueană şi de pe naiul lui Miţă care împrumutau suflet din sufletul sfînt al cîntătoarei zorilor, se desprindea, peste tot şi peste toate, ciripitul ciocîrliei pe mii de glasuri discordante şi fantastice, dar totuşi duioase şi armonice... Apoi treptat simfonia se stingea şi glasul ciocîrliei murea într'o singură notă gingaşă şi nesfîrşit de dulce în înnaltul tăriilor, în însuşi sînul lui Dumnezeu.

Cîntarea se sfîrşia.

Taraful amuţia.

Burueană era transfigurat...

. . . .

Însuşi Tudorică Maslină scotea din tainele adînci ale buzunarelor sale o jumătate de sorocovăţ şi îi dădea drumul în scripca lui Burueană... carboavele, irmilicii şi galbenii celorlalţi curgeau gîrlă pe acelaşi drum...

— Na, măi baragladină, zicea Costache Racoviţă, dînd drumul cîtorva galbeni în scripca lui Burueană, na şi nu mai umbla pe la spiţăria după leac de saracia.

— Să traeşti, să traeşti, cucoane spiţarule, şi de unde dai înnapoi să nu mai iai; sarutam talpile la Maria Voastra şi să ne dea D-zeu sanatate şi nouă şi Mariei Dumitale...

Se sculau toţi dela masă şi eşiau din grădină cu lăutarii după dînşii, iar cînd treceau pe la fereasta cucoanei Mărioarei, Burueană se oprea şi, după porunca tuturor, îi mai trăgea un taxîm, în închinarea pahalelor şi într'un năprasnic „ura" al tuturor.

Bate vîntul vălurele
Pe de-asupra casei mele...

. . . .
. . . .

Şi toţi se împrăştiau...

. . . .
. . . .

Şi vîntul a bătut peste tot şi peste toate... şi sub valurile vremei toate s'au înmormîntat...

Şi sub ţerna rece a pămîntului zace, pentru veşnicie, o lume care a fost şi care nu va mai fi!...

Şi în locul unor oameni turnaţi dintr'o bucată pe calupuri gigantice, a răsărit o lume sfrijită de oameni mărunţi cu suflete de mozaic şi prin a căror alcătuire trupească te prevezi ca prin sticlă!...

Unde mai e Protopopol Gheorghe, bătrînul, cel cumpătat la fire şi cîntărit la minte, a cărui bunătate fără de margini şi cinste fără prihană în zădar căuta să se ascundă sub privirea-i plină de o nevinovată viclenie?

Unde e cucoana Mărioara, protopopoea, cea înţeleaptă „ca un proverb" şi harnică ca o albină, cu mînecele veşnic răsfrînte, cu pestelca-i curată pe dinnainte şi cu părul în conciu?...

Unde e cuconu Ioniţă, cel care aşeza vorba în sfat, cum aşezi piatra în temelie şi care, cu seninul veşnic pe faţă, şi cu tăria de mucenic în suflet ştia să înfrunte cu pept biruitor amărurile vieţii?...

Unde e Burueană, ţiganul cel mititel, cu două suflete: unul în trup şi altul în scripcă?...

Baba Maria, măruntă, cu picioarele goale, cu fusta scurtă până la glezne şi sprintenă cum era, a plecat, şi ea pe lumea cealaltă...

Unde sînt toţi şi unde sînt toate?

Prin aleea de aluni, acum trece drumul mare...

„Butucul" a căzut jertfă dreptarului drumurilor.

Vînturi străine şi de pretutindeni au suflat şi pulberea uitării s-a aşternut groasă peste icoanele trecutului...

Şi, totuşi, multă vreme încă, trecătorul ce s-ar fi mînecat pe drumul larg şi drept, ce pleacă dela foişorul înfipt în inima tîrgului şi tae de-a curmezişul spre gară, ar fi văzut, de cum se crăpa de ziuă şi la ceas hotărît, pe un bătrîn, ce stătea gîrbov şi neclintit pe o bancă aşezată de întîmplare tocmai pe locul, unde altă dată fusese aleia de aluni, privind, parcă mirat şi străin, la lumea ce i se strecura grăbită pe dinnainte în sus şi în jos...

Toţi i se închinau, descoperindu-şi capul, căci toţi îl cunoşteau.

Răspundea şi el tuturor cu o înclinare uşoară a trupului întreg răzămat, cu ajutorul amînduror mînilor, pe capătul încovăiet al unui baston roşietic de trestie de mare.

Şi pe toţi îi petrecea mirat cu privirea până departe, căci nu mai cunoştea pe nime.

Într'o zi clopotele dela Precista, dela sf. Gheorghe, dela sf. Neculai şi dela biserica lui Tudoran, din Bulgari, umpleau aerul cu glasul lor jalnic şi tînguios...

Murise cineva...

Iar în dimineaţa următoare, pe banca, unde altădată, fusese aleia de aluni, bătrînul gîrbov şi neclintit nu se mai văzu...

Cuconul Ioniţă Hrisanti păşise către Domnul...

C. Hogaş.

FANTAZIE.

Adinc şi dulce, fin, uşor
Cuvîntul meu să fie-aş vrea—
Ca o mătase de sonor
Şi moale, ca o catifea—

Din mersul tău, mereu să stai,
Nedumerit o clipă 'n drum,
S'auzi—ca foşnetul de fai,
Să simţi-o undă de parfum.

Mătase, ritm, parfum, mister
În cîntul meu aş vrea să ţes...
Să-l simţi cum flutură 'n eter,
Dar să-ţi rămie ne 'nţeles!

Natalia Iosif.

Răspuns d-lui Ovid Densuşianu.

In Noŭa Revistă Romină din 20 Decembre 1909, supt un pseodonim oarecare, d. Densuşianu încearcă să se apere de învinuirea de plagiat pe care i-am adus-o prin această revistă (Noembre 1909).

D. Densuşianu recunoaşte că în articolul săŭ asupra sufixului *-ză* d-sa în adevăr n-a citat pe Hasdeu şi declară că l-ar fi citat bucuros «dacă într-adevăr ar fi avut cunoştinţă de notiţa acestuia»... «dacă într-adevăr i-ar fi căzut supt ochĭ rîndurile luĭ Hasdeu *pierdute* într-un articol din Etymologicum, cu totul indepărtat de chestiune.»

Observ maĭ întâiŭ că această declaraţie este în contrazicere cu cele scrise de d-sa în Histoire de la langue roumaine, unde la pg. 33, pretinde a fi dat lista *complectă* a tracismelor luĭ Hasdeu şi ale altora: Orĭ d. Densuşianu a scăpat din vedere pasajul luĭ Hasdeu din Etymologicum şi atuncĭ pretenţia sa de a fi dat în Histoire lista complectă a tracismelor propuse pe vremurĭ este o mistificare a cetitorilor străinĭ, pentru care maĭ ales ş-a scris cartea, şi care nu ne cunosc limba şi cu atît maĭ puţin obiceiurile;—orĭ d. Densuşianu a cunoscut în adevăr lista complectă a tracismelor, dar ş-a rezervat pe *-ză* al luĭ Hasdeu pentru a-l utiliza maĭ tărziŭ în mod necinstit.

Dar eŭ am dovada *hotărîtoare* că d. Densuşianu *a avut cunoştinţă* de notiţa luĭ Hasdeu, *i-a căzut supt ochĭ* rîndurile luĭ Hasdeu.

In adevăr asupra sufisuluĭ *-ză* Hasdeu a vorbit în Etymologicum cu ocazia luĭ *Barba-cot* (Statu-palmă), pe care el îl considera ca de origină dacă în privinţa cuvîntuluĭ *cot*. Eĭ bine, în lista tracismelor din Histoire (p. 35) d. Densuşianu **citează pe Barbacot al luĭ Hasdeu**. Este prin urmare *evident* că pentru d. Den-

suşianu rîndurile lui Hasdeu n-aŭ fost «pierdute într-un articol îndepărtat de chestiune», este prin urmare evident că d. Densuşianu a cunoscut pasajul luĭ Hasdeu asupra sufixuluĭ *-ză* şi că deci l-a plagiat,—fără scrupul şi fără «cea maĭ puţină teamă de micşurare a gloriei sale» într-o ţară, în care noţiunea onestităţiĭ este aproape necunoscută.

D. Densuşianu tăgăduește apoĭ că mi ar fi împrumutat pe mr. *fitul'ă<*felalium* sub motiv că «se poate întîmpla să se gîndească doĭ inşĭ deodată la aceĭaş etimologie». Da, se poate, dar întrucît etimologia mea a apărut în April 1907 (Arhiva), iar Dicţionarul săŭ etimologic cu cîteva lunĭ maĭ tărziŭ, d. Densuşianu *a trebuit* să aibă cunoştinţă de etimologia mea şi era dator să mă citeze alăturea cu d-sa. Această datorie, care în străinătate se îndeplineşte cu stricteţă, a îndeplinit-o cîndva şi d. Densuşianu faţă de un alt adversar al săŭ. În Romania XXXIII 74 d. Densuşianu a derivat pe *ceafă* din *coccia*. Aceiaş etimologie a fost propusă în acelaş timp şi de d. Sextil Puşcariu în Convorbiri Literare XXXVII 598. În Dicţionarul săŭ etimologic d. Densuşianu, la cuvîntul respectiv, citează şi pe d. Puşcariu. *

Prins cu mîna în... Etymologicul lui Hasdeu şi al altora, d. Densuşianu recurge la meşteşugul ieftin şi caracteristic oamenilor de felul d-nieĭ sale,—strigă tare că nu d-sa e plagiator, ci eŭ, eŭ şi profesorul mieŭ d. A. Philippide: «Dacă însă se pune chestiunea plagiatelor, apoĭ am putea să relevăm noĭ şcoaleĭ din care face parte d. Pascu că a fost şi este stăpînită de acest păcat... Ia să cităm două [sic !] pilde:

1. «În Zeitschrift für roman. Philologie 1907 p. 290 d. Philippide se ocupă de forma dialectală [*a*] *agîmbu*, pe care o citează după dicţionarul [sic !] luĭ Viciu şi o explică din lat. *gamba*. Dar deja Hasdeu se ocupase de această formă în Etymologicum (II, Addenda p. X) făcînd şi dînsul o apropiere între cuvîntul romîn şi cel latin. Şi ni se pare că atuncĭ d. Philippide se ocupa tocmaĭ cu dicţionarul limbiĭ romîne pentru Academie şi a trebuit să fi parcurs cuvînt cu cuvînt dicţionarul luĭ Hasdeu. Dece nu-l citează cu toate aceste ?» — D. Philippide a cunoscut fireşte pe *agîmbez* al luĭ Hasdeu, şi, dacă nu l-a citat, este tocmaĭ fiindcă n-avea pentruce. Hasdeu cunoştea pe *agîmbez* cu înţelesul de *a stropşi, a apuca pe cineva nevoia (boala)* şi-l deriva din latinul *gamba* cu înţelesul de *un fel de boală de piele*; — d. Philippide discută pe *agîmbez* cu înţelesul de *calc din urmă, prind, pun mîna pe* şi-l derivă din latinul *gamba* cu înţelesul de *încheietura dintre copită şi fluerul piciorului, partea de jos a tibiei, os*. Ce-are a face deci *agîmbez* şi *gamba* al luĭ Hasdeu cu *agîmbez* şi *gamba* al d-luĭ Philippide ?! Ce are face deci... scripca cu iepurele ?!

*. Dealtfel, pentru psihologia plagiatorilor, este instructiv de observat că *ceafă<coccia* a fost propus cu zeci de ani înainte de Laurian, dupăcum a arătat d. A. Philippide în Zeitschrift für roman. Philologie 1907 p. 284.

2. «Tot în Zeitschrift für roman. Philologie, 1907, d. Philippide publică la pag. 309 etimologia [*a*] *dărina<de+[rînă=]ren*. Nu aminteşte însă că cuvîntul fusese relevat şi explicat de d. Densuşianu în acelaş mod în Revista Critică-Literară 1897 p. 107, revistă pe care d. Philippide o citează de maĭ multe orĭ tocmaĭ în articolul din Zeitschrift şi din care a luat chiar forma *dărina*». — Să vedem etimologia d-luĭ Densuşianu: «*Dărinare*. Acest cuvînt, după cît ştim, se aude numaĭ în Ţara Haţeguluĭ şi se întrebuinţează cu înţelesul 'deşel, speţesc' (v. această Revistă, III 122). El vine desigur dintr-un cuvînt compus **derenare*, alături de care a existat şi forma **disrenare*, care a dat în ital. *direnato*, în prov. *desrenar* şi în port. *derrear*». — Ei, acuma, unde-i plagiatul ? Învreme ce d. Philippide propune *efectiv* o etimologie, — *dărin<rînă*, d. Densuşianu nu propune nimic ! Căcĭ a spune că *dărin* provine dintr-un latin popular **derenare*, reconstituit, dar nesprijinit de niciun cuvînt latinesc cunoscut, în cazul nostru de *ren*, aceasta însamnă a nu spune nimic. Numaĭ în caz cînd d. Densuşianu ar fi spus că reconstituitul **derenare* este un derivat dela *ren*, numaĭ atuncĭ ar fi putut fi vorba de plagiat. (Şi fac abstracţie de deosebirea care există între a deriva un cuvînt din latineşte şi a-l deriva pe terenul însuş al limbiĭ romîne).

3. «D. Densuşianu a arătat în Noŭa Revistă Romînă III 425 cum d. Philippide transcrie pasagiĭ întregĭ din Miklosich fără să-l amintească». — D. Densuşianu n-a arătat nimic. În Principiĭ de istoria limbiĭ (Iaşĭ, 1894) d. Philippide citează pe Miklosich atît în bibliografia generală a cărţiĭ, ceia ce ar fi fost deajuns, cît şi de nenumărate orĭ în însuş textul.

4. «D. Pascu dă în Arhiva 1905 p. 328 ca etimologie a d-eĭ sale şi ca mare descoperire, printre altele, pe aromînul *ţeaţire< cicerem* pe care-l dăduse deja Miklosich, Beiträge. Vokalismus II p. 3 şi Consonantismus II p. 50, şi totuş d. Pascu nu citează pe Miklosich». — Deşi între Miklosich şi mine este deosebire — Miklosich nu cunoştea înţelesul de 'năut, neghiniţă' —, totuş recunosc că Miklosich trebuia citat, recunosc deci că etimologia luĭ *ţeaţire* nu-mĭ aparţine. Publicarea etimologieĭ ca a mea este un furt ? Nu, este o simplă scăpare din vedere. În cincĭsprezece anĭ decînd face filologie, d. Densuşianu n-a dat nicĭ cincĭzecĭ de etimologiĭ; pe cînd eŭ — şi cer iertare că sînt silit să vorbesc de mine însumĭ —, numaĭ în şese anĭ (primul mieŭ articol de etimologiĭ a apărut în Arhiva din April 1904), am dat *cîteva miĭ*, dintre care unele, acele din cartea mea Despre Cimiliturĭ, sînt dintre cele maĭ grele din limba romînă. În această cantitate considerabilă de etimologiĭ originale s-a putut deci foarte uşor strecura una care să fi fost propusă de un predecesor. Fac deci amendă onorabilă şi declar că sînt gata s-o fac oricînd mi s-ar maĭ releva o astfel de greşală.

În prima fasciculă a Dicţionaruluĭ săŭ etimologic, apărută la 1907, d. Densuşianu dă «ca etimologie a domnieĭ-sale şi ca mare descoperire» pe *calcea* (calului) <lat. *calx calcis*. Ar recunoaşte oare d-sa că această etimologie este cunoscută de *şei-*

sprezece anĭ, dintr-o carte pe care d-sa pretinde a o fi cetit filă cu filă şi rînd cu rînd? (A. Philippide, Principiĭ 97).

Invinuirea de plagiat, pe care d. Densuşianu ne-o aruncă cu atîta viclenie mie şi d-luĭ Philippide, este aşadar de domeniul fantaziei. Ea ne arată în acelaş timp până la ce mijloace nevrednice poate recurge la noĭ un «profesor universitar» spre a-şĭ salva, în fața naivilor şi profanilor, reputația de «filolog de frunte» şi spre a masca un act incorect al său, un plagiat patent, pentru care se aduc probe hotărîtoare.

D. Densuşianu îşĭ termină articolul cu amenințărĭ: «Să tacă şi să-şĭ plece capul», căcĭ, altfel, «asupra feluluĭ cum înțelege d. Pascu etimologiile şi asupra stilului d-luĭ Pascu... *se pot spune multe*». Amenințările nu sînt de natură a mă intimida. Țin să ştie d. Densuşianu că sînt gata să răspund *orĭcuĭ* şi relativ la *orĭce* chestie de filologie romînă cu toată fermitatea pe care mi-o dă conştiința uneĭ muncĭ cinstite şi a uneĭ pregătirĭ ştiințifice serioase.

G. Pascu.

Cronica astronomică.

Planeta Marte şi presupuşii săi locuitori, după părerile astronomului american Percival Lowell.

Avem cu toții o dorință veşnică de a afla mereu lucruri noi. La unii, ea este mai puternică, şi-i împinge să exploreze ținuturi necunoscute, punîndu-şi la nevoe viața în primejdie; cea mai mare parte însă ne mulțumim să palpităm de emoție la gura sobii, cetind isprăvile celor dintăi.

Acum vre-o douăzeci de ani, toată lumea era preocupată de călătoriile din Africa Centrală; iar expedițiile polare, în anii din urmă, au ațițat cu atît mai mult curiozitatea publicului, cu cît piedici de neînvins păreau că se opun atingerii țelului,—căci dela descoperirea polilor nu s'au aşteptat niciodată rezultate straşnice pentru ştiința globului pămîntesc.

Vrem să vorbim acum de nişte ținuturi noi, a căror cercetare pasionează din ce în ce lumea ştiințifică: de planeta Marte, vecina noastră, care cu cît e mai bine studiată, cu atît pare vrednică de mai mult interes. Vom căuta, luînd de călăuză de căpetenie recenta scriere a astronomului american Lowel,[1]) să dăm o idee de condițiile în care se pune problema studiului acestei planete, arătînd şi rezultatele la care s'a ajuns până astăzi.

Dintre planetele mai apropiate de noi, Mercur şi Venus sînt acoperite totdeauna de nori groşi—de compoziție necunoscută—care ne împiedică să le vedem coaja solidă. Iar în ce priveşte pe Jupiter şi Saturn, mica lor densitate ne face să bănuim că o parte neînsemnată numai a acestor planete este solidă, ceia ce observăm noi nefiind decît straturile superioare ale desei lor atmosfere. Aşa că, în definitiv, cu toată frumuseța inelului lui Saturn şi a sateliților lui Jupiter, instrumentele puternice de care dispunem astăzi au adăogat foarte puțin la cunoaşterea acestor planete.

1) „Mars and its Canals", 10 sh., 6 d. edit., Macmillan & Co. Traducere franceză de Marcel Moye, în edit. „Mercure de France", 5 fr. 1909.

Nu tot astfel e cu Marte. Dacă s'au îndreptat asupră-i lunete astronomice mai bune, ea a apărut cu o mulţime de detalii, din ce în ce mai interesante, al căror studiu a dat naştere unei ramuri speciale a astronomiei: „areografia".

Văzută cu o lunetă potrivită, în epocile cînd e mai aproape de pămînt, planeta Marte se vede ca un glob de culoare roşie-portocalie, cu nişte pete verzi-albăstrui, împodobit la extremităţile unui diametru cu două scufii albe; numai una din ele este însă de obicei vizibilă. Dacă ne fixăm mai multă vreme atenţia asupra unei pete de pe planetă, vedem că ea se mişcă, defilînd înnaintea noastră, pănă dispare la o extremitate a discului, pe cînd din cea opusă apar mereu alte pete noi. Astfel s'a descoperit demult încă că plania Marte se roteşte caşi pămîntul în jurul unei axe; iar observînd drumul descris de diferitele pete şi timpul ce trece pănă ce o pată să apară din nou în faţa noastră, după ce a dispărut, s'a dedus că rotaţia are loc în timp de 24 ore 37 minute, şi că axul de rotaţie trece tocmai prin vîrful celor două scufii albe. Urmărind apoi locul planetei pe bolta cerească, s'a văzut că şi-l schimbă făcînd ocolul zodiilor în 687 zile de ale noastre, s'au 669 zile martiene; s'a dedus astfel că anul pe Marte e cam de două ori mai lung decît al nostru.

Apoi, ştiind că anotimpurile noastre sînt pricinuite de înclinarea axei polilor pe planul curbei ce descriem în jurul soarelui, s'a observat această înclinare şi în privinţa axei lui Marte, găsindu-se aproape aceiaşi valoare ca pentru pămînt: 66°. Şi pe Marte deci, caşi pe pămînt, *axul de rotaţie păstrînd totdeauna aceiaşi direcţie*, în învîrtirea planetei în jurul soarelui, ajunge aplecat cînd cu polul nord spre soare (cînd e vară pentru emisferul boreal şi iarnă pentru cel austral), cînd cu cel sud; şi acolo avem cîteodată nopţi lungi şi zile scurte, cîteo dată zile lungi şi nopţi scurte, fiecare pol fiind, caşi pe pămînt, jumătate de an în zi continuă şi jumătate an în noapte. S'a dedus astfel că anotimpurile pe Marte sînt întocmai ca ale noastre, numai că durează mult mai mult, anul fiind de două ori mai mare ca la noi.

Iată deci destule asemănări între Marte şi pămîntul nostru, care ne îndreptăţesc să împingem mai departe cercetările noastre, pentru a ne convinge dacă analogia nu se menţine şi în ce priveşte clima, configuraţia globului şi condiţiunile de viaţă.

Aceste cercetări au luat un avînt deosebit, odată cu perfecţionarea instrumentelor optice, în secolul trecut, atît ca putere măritoare, cît şi ca limpezime a imaginilor. In adevăr, dacă se compară desemnurile succesive făcute de diverşii observatori, cu lunete din ce în ce mai bune, preciziunea crescîndă a detaliilor globului ne dă impresia că aceste desemnuri au fost luate din ce în ce mai aproape de planetă, pecînd călătoream spre dînsa cu o iuţeală vertiginoasă!

Din nefericire, această călătorie închipuită este legată de multe şi reale greutăţi. Mai întâi, planeta nu poate fi studiată decît în timpul opoziţiilor, cînd e foarte aproape de pămînt; atuncea pămîntul se găseşte între soare şi Marte, aşa că planeta e în condiţii bune de vedere. Aceste opoziţii însă, după cum uşor se deduce din lungimea anilor celor două planete, au loc numai la doi ani odată (exact 780 zile). Şi chiar atunci, depărtarea între pămînt şi Marte variază, din pricină că orbitele sînt ovale, astfel, pecînd în opoziţiile nefavorabile, această depărtare atinge 100 milioane km., anul acesta, la 24 Septembrie stil nou, ea nu a fost decît de 58 milioane km., şi toată lumea a putut admira pe Marte strălucind în constelaţia Peştilor; asemenea opoziţii favorabile nu se întîmplă însă decît odată la 16 ani.

Şi chiar în opoziţie, detaliile planetei tot nu se pot uşor vedea. Atmosfera plină de fum şi supusă la tot soiul de curenţi, din ţările civilizate, împiedică orice observaţii de natură mai delicată. Astronomul american Lowell,—cel mai harnic observator al planetei dela Schiaparelli, care şi-a curmat activitatea din pricina bătrîneţii,—după ce şi-a căutat multă vreme un loc prielnic pentru studiul lui Marte, s'a izolat tocmai la Flagstaff, în pustiul Arizonei din sudul Statelor-Unite, la cîteva mii de metri innălţime deasupra nivelului mării, pentru a se putea bucura de atmosfera veşnic senină şi transparentă a acestui ţinut secetos, care, fiind impropriu civilizaţiei, n'a fost atins nici de neajunsurile ei. Vom vedea mai departe cum însăşi natura ţinuturilor din împrejurimile observatorului a sugerat lui Lowell teoria sa asupra lui Marte. Deocamdată să ne întoarcem la descrierea planetei.

Prima particularitate care a atras atenţia observatorilor a fost calotele polare. S'a constatat că mărimea lor se schimbă foarte mult cu anotimpul, iarna acoperind mai mult ca jumătate din emisferul lor, pecînd vara de-abia au o întindere de 5°—6° latitudine. Şi, dacă ne gîndim că privind din depărtare pămîntul, calotele noastre polare s'ar comporta în acelaşi fel, întrucît zăpada care acopere iarna mai toată zona temperată ar apărea cu o prelungire a gheţurilor polare, ajungem uşor la concluzia că şi pe Marte acest fenomen e datorit aceleiaşi cauze caşi pe pămînt; şi acolo deci există ghiaţă şi zăpadă, si prin urmare apă.

S'a obiectat totuşi de către unii că şi acidul carbonic în stare solidă are acelaşi aspect. Lowell observă însă că, în timpul ce se micşorează, calotele apar împrejmuite de un brîu albastru—probabil apa—pecînd acidul carbonic, în condiţiile de presiune din Marte, ar trece de-a dreptul din stare solidă în stare de vapori. Argumentul nu e deciziv, nefiind prin nimic dovedit că acel brîu albastru ar fi apă, rezultată din topirea gheţurilor polare. In 1908 însă, astronomul Slipher, dela observatorul din Flagstaff, fotografiind spectrul planetei, a reuşit să dovedească existenţa vaporilor de apă în Marte, rezolvînd astfel pe deplin chestiunea.

Prezenţa acestor vapori, proveniţi din evaporarea calotelor polare în timpul verii, ne conduce la existenţa unei atmosfere, care, după teoria cinetică a gazelor, e foarte probabil să conţie şi gaze cu mai mare greutate moleculară: azot, oxigen, etc. Nu este însă aceasta singura do-

vadă despre existenţa ei. Astfel, s'a observat că petele verzi-albăstrui, înainte de a dispărea la o extremitate a discului planetei, din cauza rotaţiei, *pălesc* şi devin aproape invizibile pe măsură ce se apropie de marginea discului (limb). Acest lucru s'ar explica prin faptul că razele de lumină trebue să treacă atunci printr'un strat mult mai gros de atmosferă, ceia ce ne împiedecă să putem observa detaliile planetei. In general, din această pricină, limbul, prin absenţa de detalii, pare mai strălucitor.

Atmosfera lui Marte este însă mult mai rară ca a noastră, puterea de gravitate fiind şi ea mai mică, din pricina micimei relative a planetei. In adevăr, din aplicarea legii atracţiunii universale, s'a putut deduce că massa lui Marte este de vre-o zece ori mai mică decît a pămîntului (exact 0,105), şi că un kilogram de pămînt ar cintări numai 376 grame pe Marte. E interesant să adăogăm că, tot din aceste consideraţii, alţi autori au dedus că este cu neputinţă ca atmosfera lui Marte să fi putut păstra gazele mai uşoare, şi că acestea s'au scurs în spaţiu din cauza puterii centrifuge, ceia ce ar zdruncina toate concluziile lui Lowell.

In afară de calotele polare, s'au observat adesea pete albe trecătoare şi la latitudini mai mici. Ele par să fie căderi accidentale de zăpadă sau brumă, datorite unei descreşteri subite a temperaturii, care, dacă e superioară în genere celei de îngheţare a apei (0°), nu o întrece însă cu mult.

Trebue să atragem atenţia că chestiunea aceasta a temperaturii de pe Marte este din cele mai controversate. Dacă, pe cale indirectă, din topirea calotelor polare şi alte fenomene, de care vom vorbi mai la vale, n'am fi ajuns la concluzia de mai sus, apoi tot ce se ştie din studiul temperaturii de pe pămînt şi din lună tinde să ne arăte pe Marte o temperatură mult mai scăzută. Aceasta, atît din pricina mai marei depărtări de soare, odată şi jumătate mai departe ca noi, cît şi din cauză că atmosfera este aşa de rară, presiunea atmosferică fiind după Lowell de [illegible] atm. la suprafaţa planetei. In adevăr, din studiul meteorologiei reese că toată căldura dela suprafaţa pămîntului e datorită soarelui, căldura internă a pămîntului neavînd nici o influenţă, şi că această căldură solară nu este păstrată decît graţie atmosferii şi în special vaporilor de apă, care se opun radiaţiunii căldurii neluminoase. Singurul argument invocat de Lowell în contra acestor deducţiuni este că vara cea lungă de pe Marte—370 zile în emisferul boreal—ajută foarte mult la acumularea căldurii, care mai e înlesnită şi de natura secetoasă a solului, precum şi de prezenţa posibilă în atmosfera marţiană a unor gaze necunoscute nouă, care ar fi deosebit înzestrate cu proprietatea de a conserva căldura primită dela soare.

Particularitatea planetei cea mai isbitoare, după calotele polare, sînt petele verzi-albăstrui, de care am mai pomenit. Primii observatori ai lui Marte le-au luat drept mări şi le-au botezat în consecinţă: mare Erythraeum, mare Sirenum, mare Cimmerium, lacus Solis, lacus Phoenix.

Această credinţă a subzistat multă vreme după ce toţi astronomii se convinseseră de greşala identică ce se făcuse cu mările din Lună, care s'au dovedit apoi a nu fi decît nişte simple văi. Tocmai tîrziu de tot, cînd s'au studiat cu atenţie aceste pete de pe Marte, lucrurile cu totul neaşteptate ce s'au observat au dărîmat ipoteza mărilor şi pentru planetă. In adevăr, s'a constatat atunci că aceste pete îşi schimbă foarte mult, cu anotimpurile, atît forma, cît şi culoarea. Astfel ele, din albăstrui-verzui cum sînt în timpul verei, devin din ce în ce mai palide toamna, micşorîndu-şi în acelaşi timp în mod simţitor întinderea, până cînd, cîtă-va vreme, după solstiţiul de iarnă, lasă să se vadă un teren aproape de acelaşi culoare cu ţinuturile roşii portocalii din vecinătate. Şi, ce e mai curios, tocmai acele pete care sînt pronunţate în timpul verii lasă urma cea mai puţin vizibilă în epoca minimului lor. Apoi, cu revenirea primăverii, aceste pete apar din nou, pentru a ajunge iar la întinderea cea mai mare, în timpul verii.

Pentruca aceste pete să fie „mări", ar trebui să azistăm deci la nişte deplasări colosale de lichid, cu neputinţă de explicat. Aceasta cu atît mai mult, cu cît calota polară a celuilalt emisfer, singurul rezervor posibil, este, după observaţiile făcute, intrată în perioada de descreştere, în momentul cînd petele emisferului considerat sînt la minimum de vizibilitate.

Interesant de amintit este că, în tot timpul cît a subzistat ipoteza mărilor, astronomii căutau imaginea strălucitoare a soarelui în fundul acestor mări, şi unele efemeride arătau chiar poziţia probabilă a acestei imagini, după socotelile făcute; ea n'a fost observată însă niciodată.

Care este dar adevărata natură a acestor pete? Ipoteza lui Lowell este că ele ar fi constituite de *vegetaţie*. Cu chipul acesta nu mai e nevoe de deplasare de materie pentru a explica fenomenul. Evoluţia firească a vegetaţiei cu anotimpurile ne explică în mod intuitiv observaţiile de care am pomenit mai sus, şi altele încă, de care vom vorbi mai la vale. Şi, întrucît existenţa aerului şi a apei pe planetă este dovedită, această ipoteză nu prezintă nimic extraordinar, nimic imposibil.

In sfîrşit, pentru a termina cu descrierea configuraţiilor naturale ale planetei, să ne oprim puţin şi asupra regiunilor roşii-cărămizii, care acopăr aproape toată suprafaţa planetei: patru cincimi.

Aspectul acestor regiuni sufere foarte puţine schimbări. După Lowell, ele n'ar fi decît nişte imense Sahare, lucru cu atît mai verosimil, cu cît, după observaţiile personale ale astronomului american, înseşi pustiile Arizonei au acelaşi culoare roşie-portocalie, cînd sînt văzute din depărtare, de pe coastele munţilor Anzi.

Care este însă explicaţia acestei întinderi nemăsurate a pustiurilor pe planetă? Pentru a înţelege lucrul mai bine, este nevoe să facem, cu Lowell, o digresiune asupra geografiei fizice a pămîntului.

Se ştie că pustiurile noastre nu sînt situate la întîmplare, ele nefiind datorite unor cauze locale.

Din contra, ele constitue două briuri largi, care încing pămîntul cam de-a lungul celor două tropice, acolo unde cantitatea anuală de ploaie este cea mai mică; explicația o dă teoria cunoscută a vînturilor alizee. Astfel, avem de-a lungul tropicului Cancerului: California de Sud, Arizona, Noul Mexic, Sahara, Arabia, deșertul Gobi; iar dealungul tropicului Capricornului: Peru, Westul-Sud African și Australia Centrală.

Studiind evoluția uscatului în timpii geologici, Lowell ajunge la concluzia că, deși une-ori uscatul a fost acoperit de apă, în genere însă suprafața totală a continentelor este în creștere. Prin fixarea ei de rocele pămîntului, cantitatea de apă de pe glob descrește necontenit, avînd drept rezultat o climă din ce în mai secetoasă. De aici deducțiunea că pustiurile pămîntului sînt menite să crească necontenit în viitor. Marte, din cauză că e și mai vechi și mai mic decît pămîntul, se găsește, în această evoluție, într'un stadiu mult mai înnaintat, ceia ce explică întinderea nemăsurată a pustiurilor sale.

„Desertismul, la care trebue să ajungă orice planetă, își face în zilele noastre prima apariție pe pămînt. El înseamnă sosirea vîrstei mature în existența planetei, întocmai ca cei dintăi peri albi la om". Aceasta nu trebue însă să ne sperie. „Apropierea bătrîneții pentru o planetă nu implică degenerarea locuitorilor ei, ci, din contra, deplina lor desvoltare. Evoluția inteligenții omenești va continua multă vreme după înrăutățirea climei. În fond, progresul serios intelectual nu are loc decît atunci cînd condițiunele materiale încetează de a fi prea favorabile și perderea înlesnirilor naturale face necesară pentru existență *cîștigarea* lor".

***

După ce ne-am familiarizat cu aspectul și condițiile de viață ale planetei, să ne ocupăm acuma de acea descoperire atît de neașteptată, încît lumea științifică a primit-o cu o neîncredere desăvîrșită și s'a hotărît s'o accepte numai după ce a avut o mulțime de dovezi, aduse într'un timp destul de lung. Vreau să vorbesc de *„canalele din Marte"*.

In 1877, Schiaparelli, folosindu-se de o opoziție favorabilă, își propuse să facă o ridicare geodezică a planetei, pentru a-i construi o hartă cît mai precisă. Care nu-i fu mirarea însă, cînd, cu prilejul măsurării micrometrice a diferitelor elemente ale suprafeței, el observă că toată regiunea portocalie este brăzdată de niște fire lungi și drepte, care leagă „mările" între ele.

In loc ca aceste regiuni să fie continue, ele păreau descompuse de aceste „canale" într'un mozaic, compus dintr'o infinitate de pătrățele.

In 1879, Schiaparelli observă din nou canalele din 1877, descoperind încă și altele noui; pecînd mai toți astronomii susțineau că ele nu există pe planetă, nefiind decît rezultatul unei auto-sugestii a astronomului italian.

Ceia ce e caracteristic și dovedește buna lui credință este că de-

semnurile canalelor, făcute de Schiaparelli în 1877, le arătă pe acestea mai ondulate, mai puțin artificiale ca în desemnurile din 1879, în care apar aproape ca niște linii drepte.

Lui Schiaparelli însuși îi venea greu să creadă în realitatea fenomenului observat, atît era de curios și neașteptat!

Trebue să spunem, dela început, că observarea acestor canale este extrem de anevoioasă. E nevoe de o privire foarte încordată, chiar cu luneta cea mai bună, pentruca în rarele momente de liniște ale atmosferii, lipsite cu totul de vibrațiile obișnuite, să se întrevadă o clipă aceste canale, șterse îndată de cea mai neînsemnată mișcare a aerului.

Cu vremea însă, și luîndu-se toate precauțiile necesare, aceste canale au putut fi observate de mulți alți astronomi; concordanța desăvîrșită a observațiunilor lor ne arată că avem a face cu niște elemente fixe ale suprafeței martiene.

După niște experiențe făcute la suprafața pămîntului, observîndu-se dela distanțe din ce în ce mai mari niște sîrme de telegraf, s'a dedus, din grosimea aparentă a canalelor de pe Marte, față cu depărtarea până la planetă, că lărgimea lor este de vre-o 3—5 km. pentru cele înguste, 20 km. pentru cele mijlocii, un singur canal, Nylosyrtis avînd o lărgime de 40 km.

Lungimea acestor canale este foarte mare, unele din ele corespunzînd distanței București-Lisabona.

Dar ce e și mai curios decît canalele este distribuirea lor. Sînt centre de unde pornesc 5—14 canale, pentru a merge fiecare în linie dreaptă până la alte centre analoage. E de ajuns să examinezi o hartă a lui Marte, ca să-ți dai samă că această ordine nu poate fi atribuită întîmplării. Unii au căutat să explice centrele de resfirare ale canalelor prin explozii; dar, chiar dacă aceasta ne-ar explica existența unui astfel de centru, nu ne-ar spune de ce toate canalele care ies dintr'însul se îndreaptă către alte centre de acelaș fel.

Cum numărul canalelor este extrem de mare, și condițiile de observație foarte variate, din pricina unor cauze accidentale, Lowell a întrebuințat foarte mult—și cu succes—statistica, spre a le studia.

Astfel, împărțind un emisfer martian în zone cuprinzînd cîte 10° de latitudine, s'a observat că numărul canalelor și lărgimea lor cresc cu cît ne apropiem de pol, ceia ce ne-ar indica o legătură a acestui fenomen cu calotele polare.

Distribuirea canalelor la suprafața planetei mai e în strînsă legătură și cu petele verzi-albăstrui. Astfel, dacă am uni între ele proeminențele diferitelor pete prin linii drepte, aceste linii ar coincide aproape totdeauna cu un canal. Acesta a fost și un argument al celor care susțineau că vederea canalelor e o chestie de sugestie. Realitatea lor însă odată dovedită, aceasta potrivire ne arată că aceste canale sînt în legătură cu petele verzi-albăstrui și posterioare lor ca formațiune.

O particularitate și mai bizară a canalelor a fost observată de Schiaparelli în 1882. O parte din ele erau duble, apărînd ca două fire exact paralele pe tot parcursul, în lungime de mii de kilometri.

Acest fenomen este cunoscut sub numele de *geminația canalelor*.

In 1892, astronomul Pickering din Arecquipa observă existența unor pete mici rotunde, situate la intersecția unora dintre canale, și—ceia ce e mult mai important—faptul că aproape toate canalele se prelungesc în interiorul regiunilor verzi-albăstrui, care sînt tot așa de brăzdate de ele cași cele roșii-cărămizii. Astfel, cade în mod definitiv și ipoteza mărilor.

Canalele din regiunile verzi-albăstrui au fost apoi observate cu amănunțime la observatorul din Flagstaff, de către Lowell și ajutoarele sale, începînd din 1894.

Ultima dovadă despre existența obiectivă a canalelor și a geminației lor a fost obținută la acest observator în 1905 și 1907, cu ajutorul plăcii fotografice.

Aceasta însă numai după lungi studii și încercări numeroase, din cauza duratei lungi de poză necesare, în care timp cei mai mici curenți din atmosferă turburau cu totul imaginea canalelor.

Aceste canale nu sînt însă un fenomen inert. Incă dela primele observații, s'a constatat că vizibilitatea lor variază. Aceasta însă depindea de atîtea cauze accidentale, legate atît de atmosfera noastră, cît și de cea marțiană, încît cu greu se putea deduce vre-o lege. După cum am mai amintit, și aci, cași în o sumă de alte probleme științifice analoage, statistica a fost de mare folos.

In 1903, în timp de 6 luni, se luară la Flagstaff 370 hărți ale planetei, cuprinzind în total observația a 10.900 de canale. In aceste hărți s'a căutat a se reda cu cea mai mare exactitate gradul de vizibilitate a canalelor. După acela, s'a construit, pentru fiecare canal, o curbă a vizibilității, în felul următor: Pe o linie orizontală, s'au luat distanțe proporționale cu timpul trecut dela solstițiu, iar în fiecare punct astfel obținut, s'a ridicat o perpendiculară proporțională cu gradul de vizibilitate a canalului, observat la data corespunzătoare. Extremitățile acestor perpendiculare, unite printr'o linie continuă, constitue curba de vizibilitate a canalului, cu timpul. Cînd curba se ridică bunăoară, aceasta înseamnă că vizibilitatea merge crescînd; cînd vizibilitatea descrește, curba se coboară.

Curbele astfel obținute erau foarte neregulate, din pricina cauzelor accidentale care influențau vizibilitatea canalelor. Lowell însă le întrebuință pentru a construi niște curbe medii de vizibilitate, pentru fiecare zonă cuprinzînd 10° de latitudine.

In aceste curbe, neregularitățile dispar cu totul, și rezultate extrem de interesante ies de îndată la iveală.

Se observă astfel că, după topirea calotei polare, canalele din apropiere încep a deveni din ce în ce mai vizibile, această vizibilitate a-

jungînd la maximum cîtva timp după solstițiul de vară. Dela această dată, canalele devin din ce în ce mai șterse, până dispar aproape cu desăvîrșire la sosirea iernii. Mai mult, toate canalele, din toate zonele, sînt supuse aceleiași legi; numai că evoluția fiecăruia din ele este în întîrziere față de aceia a zonei imediat superioare.

Viața aceasta periodică a canalelor ne face să ne gîndim numaidecît la vegetație. Și la noi regiunile acoperite de pășuni sau de păduri ar suferi, văzute din depărtările spațiilor cerești, aceiași schimbare. Numai că, pecînd pe pămînt înverzirea s'ar întinde primăvara dela ecuator spre poli, pe Marte lucrul se petrece tocmai pe dos.

Explicația? Pentru desvoltarea vieții e nevoe de umezeală și căldură. La noi, unde umezeală avem din belșug, evoluția vieții vegetale este regulată de isvorul de căldură, de soare. In Marte, elementul care lipsește este apa, al cărei singur isvor sînt calotele polare. Topirea acestor calote aduce cu sine reînvierea naturii, și așa se explică de ce aceasta are loc dela pol spre ecuator.

Astfel, „canalele" observate de Schiaparelli sînt, după Lowell, niște benzi largi de vegetație mărginind niște adevărate canale, mult mai înguste, care aduc apa ce rezultă din topirea calotelor polare și o răspîndesc pe toată suprafața secetoasă a globului marțian; iar oazele, acele pete mici rotunde, situate la întretăierea canalelor, urmăresc și ele cu totul viața acestora, nefiind decît niște întinderi ceva mai mari de vegetație.

***

Și acuma să ne ocupăm de ultima parte a chestiunii, de posibilitatea existenții pe Marte a unor ființi superioare. După ce am arătat cu ce probabilitate putem prezice existența vegetației pe planetă, nu ne mai rămîne decît un pas de făcut,—căci între regnul animal și cel vegetal legătura e foarte strînsă.

Atît în timpii geologici, cît și în vremea noastră, toate observațiile ne arată că desvoltarea unuia a adus pe a celuilalt; e aproape cu neputință să găsim undeva animale fără plante, sau, invers, plante fără animale. Căci fără vegetație, toate animalele ar pieri; mai întîi erbivorile, care se nutresc de-adreptul cu plante, și apoi carnivorele, care, nutrindu-se cu erbivore, au indirect tot vegetalele ca hrană. In mod general vorbind, animalele nu-și pot fabrica protoplasma direct din materiile brute oferite de natura neorganică, ci au absolută nevoe de un intermediar, de regnul vegetal. Pe de altă parte, și plantele datoresc mult animalelor. Așa, e cunoscut rolul insectelor în fecundarea florilor, sau acel al viermilor în fertilizarea pămîntului. Apoi, însuși faptul, absolut general, că plantele absorb acid carbonic și excretează oxigen, tocmai contrar de ce fac animalele, ne arată că regnul animal și cel vegetal nu sînt decît părți ale unui singur tot. Putem dar afirma că, întrucît este dovedită existența vegetației marțiene, această planetă este locuită și de animale.

S'a obiectat de către unii că temperatura scăzută de pe Marte ar fi o pedică pentru existenţa unor fiinţi mai superioare. O observaţie interesantă, făcută de un naturalist american, îi dă lui Lowell un răspuns la această obiecţie.

In adevăr, studiindu-se evoluţia animalelor cu altitudinea, în regiunea Anzilor, s'a găsit, la înnălţimi destul de mari, un soi de cerb, care e obligat să trăiască într'o temperatură mijlocie, inferioară aceleia recunoscute în genere ca necesară mamiferelor. Explicaţia acestui fenomen constă în faptul că nu temperatura mijlocie anuală e hotărâtoare în ce priveşte posibilitatea de a trăi pentru anume animale, ci temperatura maximă. Cu alte cuvinte, chiar dacă în mai tot timpul anului ar suferi o temperatură extrem de scăzută, e de ajuns ca timp de o lună-două, cît e necesar ca animalele să se poată reproduce şi să-şi crească puii, să fie o temperatură destul de favorabilă, pentruca aceste animale să se poată adapta climei şi să-i reziste.

Ori, dacă temperatura medie anuală de pe Marte este mult mai scăzută decît a noastră, în schimb, vara fiind de două ori aşa de lungă ca la noi, acumularea căldurii în acest timp este desigur suficientă pentru reproducerea şi creşterea puilor unor animale destul de superioare; şi posibilitatea unei epoci de educaţie a puilor, mai îndelungată, ar fi chiar un motiv de a conchide pentru superioritatea animalelor marţiene asupra a lor noastre.

Cum ne-am putea însă da sama de existenţa acestor fiinţi superioare? Desigur că nu le vom vedea niciodată.

Regiunile acoperite de vegetaţie, unde trăesc, ne vor impedeca totdeauna de a le vedea, după cum, pe pămînt, pădurile ascund nu numai aproape toate animalele sălbatice, dar chiar şi satele noastre. Privit de departe, pămîntul nu ne-ar arăta cu nimic existenţa animalelor, dacă n'ar fi fost opera omului, rezultat al luptei lui în contra naturii.

Decînd s'a apucat de agricultură, devenind statornic, el a început să taie păduri, să are pămîntul; şi, cu cît nevoile au crescut, a trebuit să-şi economisească timpul şi munca. Astfel, a ajuns să închipuiască acele linii regulate în lucrările lui, să se servească de geometrie. Şi, numai graţie acestui lucru, aspectul pămîntului ne-ar indica, chiar văzut din depărtări mari, prezenţa unor fiinţi de o inteligenţă superioară.

Şi, dacă ne gîndim acuma la canalele din Marte, la aceste gigantice construcţii aşa de deosebite prin regularitatea lor, ne închipuim la ce progres intelectual trebue să fi ajuns animalul superior din Marte, care corespunde omului.

Lipsa cea mare de apă i-a făcut pe locuitorii din Marte să construiască aceste imense canale, pentru a se folosi de apa rezultată din topirea calotelor polare. Ce armonie a trebuit să fie între popoarele acestei planete fericite, pentru a le asocia la o operă aşa de măreaţă, şi ce rezultate groaznice ar avea lupta între două popoare acolo, cînd unul ar opri apa celuilalt. Nevoia singură i-a învăţat însă probabil pe Marţieni ceia ce cea mai puternică propagandă pacifistă nu va reuşi să ne înveţe pe noi!

Cetitorul zîmbeşte desigur faţă de acest edificiu măreţ, lipsit, din nefericire, de o temelie destul de solidă. Să lăsăm dar acest lanţ de deducţii hazardate, şi să terminăm cu o observaţie mai serioasă. Chiar de n'om ajunge să corespundem cu Marţienii, studiul acestei planete va avea un rezultat pozitiv, incontestabil: ne va deschide ochii asupra multor chestiuni generale, referitoare la meteorologia şi geografia fizică a pămîntului, şi ne va indica poate senzul evoluţiei noastre ulterioare. Chiar numai pentru atîta tot este destul de interesant.

M. S.

Cronica externă.

— Alegerile din Anglia —

Lumea întreagă aştepta cu o vie nerăbdare rezultatul alegerilor din Anglia, ca să vadă încotro poporul englez va îndrepta destinele lui. Dacă s-ar fi rostit lămurit împotriva guvernului, ar fi însemnat că el vrea să menţie actuala organizare socială, în care lorzii joacă, şi din punctul de vedere economic şi din punctul de vedere politic, un rol atît de precumpănitor. Dacă poporul englez s-ar fi rostit pentru politica guvernului, atunci ar fi însemnat că el e hotărît să pue capăt întocmirii sociale ce a dăinuit până azi, şi că de-acum încolo vrea să păşească pe calea largă a marilor reforme democratice. Pe de altă parte, dacă alegătorii englezi s-ar fi rostit pentru conservatori, lumea ar fi ştiut că Anglia vrea să devie protecţionistă, pecînd dacă ei ar fi dat sufragiile lor liberalilor, n-ar mai fi rămas nici o îndoială că poporul englez preferă regimul liberului-schimb.

Alegătorii s-au rostit însă în aşa chip, încît aceste mari întrebări au rămas fără răspuns. Înainte de a se hotărî, Anglia, întotdeauna prudentă, se pipăe şi stă nedumerită. Ea singură nu ştie încotro să apuce. Probabil că într-un viitor apropiat va mai fi nevoe de încă o consultaţiune naţională, pentru a se cunoaşte răspunsul ei la întrebările ce era chemată să le deslege în ultimele alegeri.

Într-adevăr, rezultatul alegerilor este următorul: 274 liberali, 272 conservatori, 42 lucrători şi 84 naţionalişti-irlandeji.

Evident că, dacă e vorba să judecăm acest rezultat din punctul de vedere restrîns al majorităţii trebuincioase pentru votarea budgetului şi chiar pentru restringerea drepturilor Camerei lorzilor, liberalii au eşit biruitori din alegeri. Cum atît lucrătorii, cît şi naţionaliştii-irlandeji, vor vota cu dînşii, ei dispun de o majoritate de peste 100 de voturi. Dar, în vederea rezolvării marei probleme sociale ce se pune azi în Anglia, această majoritate de coaliţiune nu are nici o valoare: întăi, fiindcă, voturile liberalilor fiind aproape egale cu ale conservatorilor şi guvernul neputînd majora opoziţiunea decît cu ajutorul lucrătorilor şi al Irlandezilor, partidul liberal nu are autoritatea morală necesară pentru a da po-

liticii engleze impulziunea pe care voeşte să i-o dea, — şi, al doilea, fiindcă guvernul d-lui Asquith nu e sigur de concursul absolut nici al lucrătorilor, nici al Irlandejilor. În deosebi, faţă de Irlandeji situaţia lui e din cele mai delicate. Ca să-i poată atrage de partea lui, d. Asquith le-a făgăduit, în discursul-program pe care l-a rostit în ajunul alegerilor, la Albert Hall la Londra, că el va da Irlandei autonomia de atîta timp dorită. Irlandejii par însă dispuşi să nu primească autonomia, decît dacă li se garantează o autonomie deplină; şi, cum, după unele svonuri ce circulă, guvernul liberal nu este în măsură să le încuviinţeze o asemenea autonomie largă, e de aşteptat ca colaborarea liberalilor cu Irlandejii să întîmpine multă greutate şi să fie expusă la numeroase surprinderi. Într-o cuvîntare ţinută la Dublin mai zilele trecute, d. Redmond, şeful Irlandejilor, s-a exprimat în aşa chip, încît pare de pe acuma dovedit că Irlandejii, văzîndu-se arbitrii situaţiunii parlamentare, vor să se folosească de această ocazie fericită, pentru a căuta să smulgă Angliei autonomia cea mai largă.

Aşa încît, dacă punem la o parte pe Irlandeji, care se îngrijesc numai de interesele lor speciale, şi pe lucrători, care şi ei nu privesc situaţia decît din punctul de vedere al intereselor lor profesionale, constatăm că poporul englez e împărţit în două tabere egale.

Această constatare n-ar prezenta nici o gravitate, dacă situaţia internă a Angliei i-ar îngădui să se îndrepte, cel puţin mîne-poimîne, cînd se va face o nouă consultaţiune naţională, într-o direcţie sau într-alta. Din nefericire, forţele ei sociale sînt astfel repartizate, încît nici după nişte viitoare alegeri situaţia nu va putea să se limpezească. Căci, admiţînd că conservatorii ar cîştiga încă 40 de locuri, liberalii tot n-ar fi puşi în minoritate, căci cu cele 40 de voturi ale muncitorilor ei ar ajunge să echilibreze şi această majoritate conservatoare. Chiar dacă conservatorii singuri ar depăşi voturile liberalilor şi ale muncitorilor, uniţi, tot rămîn Irlandejii, care, alipindu-se de liberali, pot pune pe conservatori în minoritate. În starea actuală de lucruri, pentruca conservatorii să învingă, ar trebui, deci, ca ei să cîştige destule scaune, pentru a întrece numai prin voturile lor voturile liberalilor, ale lucrătorilor şi ale Irlandejilor, întruniţi. Nu e vorbă, se poate ca, după ce liberalii vor da Irlandejilor Home Rulul, cu acea gratitudine care caracterizează popoarele caşi oamenii, Irlandejii să se despartă de liberali şi ca, pe temeiul protecţionismului, să se unească cu conservatorii. Până acum Irlandejii erau liber-schimbişti, dar s-a ivit deja în rîndurile lor o dezidenţă condusă de d. O. Brien, care s-a convertit la protecţionism, şi această mişcare cîştigă din zi în zi mai mulţi aderenţi, aşa încît nu e imposibil să ne trezim deodată cu o Irlandă convinsă toată de necesitatea unui tarif protecţionist. Faptul că conservatorii vor reuşi în Anglia să cîştige atîtea locuri încît să majoreze pe liberali şi pe muncitori nu e însă probabil, pentrucă, din punctul de vedere electoral, Anglia se poate împărţi în trei regiuni deosebite: Anglia propriu-zisă, care e aproape în unanimitate conservatoare, Scoţia, care e toată liberală, şi ţara de Walles, care, dease-

menea, e o cetăţue credincioasă demult cauzei liberale. Să ciştige Scoţia şi Walles este imposibil pentru conservatori; nici cei mai optimişti dintre ei nu îndrăznesc s-o nădăjduiască. Prin urmare, tot ce le rămîne sînt locurile ce nu le-au ciştigat încă în Anglia propriu-zisă. Ori, acolo ei au ciştigat în ultimele alegeri atitea locuri, incit pare greu ca pe viitor să mai poată ciştiga şi altele. Cel mult, dacă vor mai ciştiga citeva mari centre industriale, care nu s-au convertit încă la protecţionism. Dar aceste câştiguri n-ar reprezenta un contingent de voturi îndestulător pentru a apleca balanţa în favoarea unei îndrumări conservatoare a Angliei.

Iată, deci, o primă serie de consideraţiuni, care toate ne arată că Anglia, cel puţin cîţiva ani, nu va putea să se îndrepte cu hotărîre în nici o direcţie şi va fi osîndită să se învîrtească într-un cerc viţios. Ca să se vadă şi mai bine că nu e vorba aici de un rău superficial, e destul să complectăm tabloul de mai sus printr-o altă faţă a chestiunii, care nu este mai puţin simptomatică. Să trecem dela Camera comunelor, a cărei situaţie am cercetat-o, la raporturile dintre ambele Camere. Care este situaţia lor respectivă? In Camera lorzilor, conservatorii au o majoritate nu numai covîrşitoare, dar şi permanentă, care, de fapt, face imposibilă orice guvernare liberală, fiindcă este o veşnică piedică la îndeplinirea tuturor reformelor mai îndrăzneţe ale liberalilor. In schimb, în Camera comunelor, există o majoritate aproape permanentă a liberalilor, fiindcă prin Irlandeji şi prin lucrători liberalii, vor putea aproape întotdeauna compensa majorităţile conservatoare. Va trebui, deci, garantat liberalilor posibilitatea unei majorităţi în Camera lorzilor, şi, viceversa, cîştigat de către conservatori concursul Irlandejilor, pentruca o guvernare normală să fie reintronată în Anglia. Dar cite lupte, cite greutăţi şi cît timp nu presupune atingerea acestor diferite ţeluri!... Până atunci e lesne de înţeles că politica Angliei nu poate trece decît prin sbuciumări sterile, care vor avea, desigur, o adîncă înrîurire şi asupra influenţii pe care Imperiul britanic o exercită în lume, şi asupra întregei puteri britanice, astfel precum noi ne obişnuisem a o concepe.

Din acest punct de vedere, netăgăduit că ultimele alegeri vor reprezenta o dată însemnată în viaţa poporului englez şi vor forma un fel de bîrnă despărţitoare între două faze deosebite ale evoluţiunii Imperiului britanic. E sigur că Anglia veche, Anglia cuceritoare, imperioasă şi cotropitoare, Anglia colonizatoare de continente şi stăpînă a mărilor, ţara de stratificări sociale bine definite şi de isbitoare contrasturi, că această Anglie piere şi că din cenuşa ei răsare o altă Anglie, dornică de dreptate socială, obosită de sforţări, sătulă de cuceriri, pornită spre îndulcirea tuturor contrastelor şi spre răsturnarea stratificărilor apăsătoare. Cei ce au fost îndrăgostiţi de splendoarea vechei Anglii nu pot să nu deplîngă apunerea ei; cei ce văd însă în Anglia nouă posibilitatea de realizare a unui ideal social mai înnalt şi mai curat găsesc în aceste speranţe destulă mîngîiere pentru toate umbrele splendorilor de odinioară.

Dar, dacă ultimele alegeri nu au deslegat problemul, pe care poporul englez era chemat să-l deslege, aceste alegeri au fost preţioase din punctul de vedere al indicaţiunilor ce ele ne-au dat despre simţimintele şi preocupările ce agită Anglia. Aşa, de pildă, mulţi credeau în ajunul alegerilor că problemul care pasionează poporul englez e problemul lorzilor. Alegerile au dovedit că lorzii nu sînt populari, că poporul englez nu vrea ca voinţa lui să atîrne de bunul plac al cîtorva sute de seniori, ce deţin dela norocul naşterii puterile lor în stat, dar că aceste chestiuni, oricît de însemnate ar fi ele, sînt privite de Englezi ca nişte chestii secundare, faţă de chestiunea protecţionismului şi a liberului-schimb. Acesta e problemul care domină azi toată viaţa publică a Angliei. Cu cît trece vremea, Englezii se conving mai mult că, pentru a pune capăt crizei economice de care sufere, deopotrivă, şi capitalul şi munca, se impune Angliei să-şi închidă graniţile şi să răspundă străinătăţii prin aceleaşi mijloace de apărare, prin care străinătatea luptă împotriva industriei şi comerţului britanic. Criza capitalului, greutatea pentru industriaşi de a rezista concurenţii străine, remuneraţiunea din ce în ce mai mică a capitalurilor investite în întreprinderile englezeşti, prea puternic concurate de industriile străine, şi emigrarea, din aceste cauze, a capitalurilor engleze în străinătate, pentru a alimenta acolo nişte industrii adesea rivale industriilor engleze similare, au întărit clasele avute în credinţa că protecţionismul este singura lor mîntuire. Iar criza muncii, marele număr de uzine ce se închid, sporirea neîncetată a numărului lucrătorilor care nu găsesc unde să mai muncească, atrag zilnic proletariatul englez către protecţionism, care se află, astfel, susţinut mereu de forţe noi ce îi vin, deodată, şi de sus şi de jos. Politica, pe care liberalii au opus-o marelor speranţe ce protecţionismul a stîrnit în toate clasele sociale, a părut bogaţilor, caşi săracilor, o politică atît de mică şi atît de palidă, încît, în loc să fie o piedică împotriva lăţirii protecţionismului, a fost, dimpotrivă, un factor care a contribuit şi el la progresele lui. Nu e vorba, protecţionismul n-a învins încă. El mai trebue să cîştige teren. Dacă a pătruns la ţară, în regiunile agricole; dacă ţărănimea vede în punerea unei taxe pe cereale singura posibilitate de renaştere a agriculturii atît de decăzute astăzi,—lucrătorii din marele centre industriale continuă însă să privească protecţionismul ca un mijloc de scumpire a traiului celor săraci şi de înavuţire numai pentru întreprinderile celor bogaţi.

Tot ţinutul industrial al Lancashire-ului, unde protecţioniştii sperau, să înplînteze stindardul lor, a rămas strîns unit în jurul drapelului libera şi liber-schimbist. In genere, cel mai însemnat rezultat pentru liberalii în ultimele alegeri, nu e că Scoţia şi Walles au rămas credincioase liberalismului, dar că protecţioniştii n-au putut cîştiga nici unul din marele focare industriale. Protecţioniştii n'au putut birui, afară de Birmingham, patria d-lui Chamberlain, decît la Liverpool şi în cîteva porturi militare, ca Portsmouth şi Devenport, unde isbînda lor se datoreşte însă mai puţin influenţei doctrinelor protecţioniste decît propagandei în vederea spo-

ririi forţelor navale, condusă cu atita autoritate şi cu atita energie de fostul comandant-suprem al flotei din canalul Minecei, amiralul lord Charles Beresford.

A doua indicaţiune dată de alegeri a fost că lorzii au comis o greşeală opunîndu-se budgetului. E limpede azi că, dacă protecţionismul este grija de căpetenie a naţiunii engleze, chestia budgetului şi a lorzilor nu sint factori fără de nici o valoare. Ori, dacă acesti factori au valoarea lor şi au contribuit să dea liberalilor voturi pe care altmintrelea poate că nu le-ar fi avut, dece să mai fi complicat lorzii problemul de căpetenie, adică lupta dintre protecţionism şi liberul-schimb, prin aceste chestiuni lăturalnice? Dacă lorzii ar fi votat budgetul, peste un an s-ar fi făcut alegerile obişnuite numai pe chestia protecţionismului şi a liberului-schimb,—şi, aşa cum a pornit azi curentul în spre protecţionism, cine ştie dacă protecţionismul nu eşea învingător. Se va zice însă că lorzii au procedat astfel, fiindcă pentru dinşii protecţionismul avea o însemnătate mai mică decit chestia drepturilor lor de a respinge budgetul. Mai întăi, ei nu au reuşit să împiedece votarea budgetului. Orice s-ar întimpla, budgetul d-lui Lloyd George este sigur că va trece. Deasemenea, lorzii nu vor scăpa nici privilegiile lor. Dacă nu azi, mine, dacă nu de tot, dar în parte, puterile Camerei lorzilor vor fi ţărmurite. Sint obiecte pe care vetustatea le menţine, dar numai atit timp cit nimeni nu este silit să le atingă. De îndată însă ce vre-o mînă, oricit de bine-voitoare ar fi ea, e nevoită să le atingă, ele cad şi se prefac în pulbere. Dar protecţionismul este, în primul rînd, invenţia şi nevoia lorzilor. Puterea economică a lorzilor stă în pămînt şi în industrie. Pămîntul a suferit de pe urma liberului-schimb, care a gonit de pe latifundiile nobilimii braţele ce le munceau, şi tot el, prin invazia grinelor străine, a adus decăderea treptată a agriculturii engleze. Industria suferă şi ea de pe urma liberului-schimb, căci nu îi dă putinţa să se apere împotriva concurenţii streine, şi lorzii, care şi-au plasat capitalurile în întreprinderile industriale şi comerciale, dacă nu se introduc tarife vamale, se văd ameninţaţi să închidă uzinele şi să piardă capitalurile lor. Iată dece protecţionismul are o însemnătate deosebită pentru lorzi, şi dece lorzii au urmat cu toţi pe d. Chamberlain, în lupta lui pentru desfiinţarea liberului-schimb. Datoria lorzilor era, deci, să nu facă nimic care să întîrzie triumful protecţionismului. Inverşunarea cu care ei au luptat împotriva budgetului era cu atit mai nelogică, cu cit ei nu combăteau budgetul d-lui Lloyd George pe tema că îi loveşte în interesele lor personale,—căci simţeau cit de impopulară şi de nedreaptă în acelaşi timp ar fi fost această platformă,—ci pe temeiul că taxarea celor bogaţi nu va îmbunătăţi soarta celor săraci. Prin urmare, dacă ei nu erau mînaţi de grija de a scăpa de nişte impozite noi, ci de lăudabila preocupare de a da de lucru şi de mîncare proletariatului ce suferă, dece n-au primit budgetul cum i-a şi sfătuit lord Rosebery, dece nu au dat Angliei şi vrăjmaşilor lor prilejul să se convingă singuri că au apu-

cat pe o cale greşită şi că taxele d-lui Lloyd George nu rezolvă întru nimica criza economică? Dece au luat-o pe drumul care întîrzie isbînda finală a protecţionismului? Adevărul e că, deşi protecţionismul este pentru lorzi chestiunea vitală, ei au judecat situaţia din punctul de vedere al intereselor lor imediate şi, în dorul de a scăpa de nişte impozite a căror greutate au exagerat-o mult, au sacrificat protecţionismul, care reprezintă adevăratele şi marele lor interese. Nu trebue să uităm că, dacă pentru protecţionism ultimele alegeri au fost un succes, pentru lorzi ele au fost o adevărată înfringere. Ei se aleg nu numai cu budgetul votat şi cu privilegiile Camerei lorzilor micşorate, dar şi cu Home Rulul irlandez asigurat şi cu popularitatea lor perdută. Egoismul şi setea de bani au distrus întotdeauna clasele ocirmuitoare. Păcat că aristocraţia engleză, care atita vreme a ştiut să se ferească de aceste păcate funeste, a trebuit să sfirşească prin a se prinde şi ea în mrejele lor...

In rezumat, deci, ultimele alegeri din Anglia au fost fără de învingători şi fără de învinşi. Ele au dat lumii indicaţiuni asupra nevoilor şi preocupărilor naţiunii engleze, dar nu răspunsuri hotăritoare la marele întrebări ce erau chemate să deslege. In loc să vedem Anglia îndreptîndu-se pe una din cele două căi, ce partidele politice îi indicau, o vedem căutîndu-şi cu trudă o directivă nouă, pe care nu a găsit-o încă, şi şovăind între amintirile trecutului, care o atrag într'o parte, şi între năzuinţele viitorului, care o împing în partea cealaltă.

Problemul este prea mare ca să i se poată da vre-un caracter personal. Dar, dacă e vorba să privim chestiunea sub această priveliste, atunci desigur că învingătorul acestor alegeri a fost d. Chamberlain. O boală nemiloasă îl împedecă să mai apară în arena luptelor ce se dau în jurul ideii protecţioniste, pe care el a asvîrlit-o în viaţa publică a Angliei, dar fără ca să-i mai fie dat lui a participa la ele. Tot ce a mai putut face a fost să spue Angliei prin manifeste şi prin scrisori părerea lui. Dar ce mulţumire sufletească trebue să resimtă, cînd, din fundul cabinetului său, unde soarta l-a osîndit la o imobilitate, care e ca prologul odihnei celei de veci, el vede ideea lui crescînd, invadînd încetul cu încetul tot organismul societăţii engleze, sguduind-o până în măruntaele ei şi cucerind-o toată... Ce admirabilă senzaţie şi ce mîngiere trebue să fie pentru bătrînul luptător, cînd simte că poate nu va închide ochii până ce va vedea concepţia lui îndeplinită, visul lui transformat într-o realitate! Durerile fizice şi săgeţile calomniei nu mai înseamnă nimic pe lîngă satisfacţiunea de a fi cucerit o mare naţiune, printr-o mare idee.

I. G. Duca

Cronica teatrală.

Ultimele reprezentații teatrale au fost o școală minunată pentru publicul Capitalei. Trei comedii, două la Teatrul Davila și una la Național, și tustrele luate din repertoriul a trei popoare deosebite. Italienii, Francezii și Germanii au contribuit la succesele serilor din urmă și ne-au dat prilejul să comparăm valoarea și concepția artistică a trei civilizații deosebite.

Lulu, eroina lui Bertolazzi, e-o fată din popor. Tatul său vitreg, un fost sergent de bersaglieri, se îndeletnicește în ceasurile libere cu cizmăria, consacrîndu-le pe celelalte cafenelei, cărților sau amintirilor din trecutul lui de sergent chipeș și cu trecere pe lîngă femei. Mama sa, o mahalagioaică simplă și șireată, urmărește cu nerăbdare peripețiile romanului-foileton din ziarul de seară și privește cu-o superioritate interesată aventurile galante ale fetei ei. Intre acești doi eroi de mahala, Lulu a crescut mare și frumoasă, s'a dedat artei baletului și-a schimbat cu seninătate o serie bogată de amanți. Din cauza împrejurărilor sau din pricina unui obscur instinct femeesc, Lulu nu e în stare să spue două vorbe fără ca să spue o minciună. Cum păsările sînt menite să cînte, florile să miroase, izvoarele să șoptească, Lulu e făcută să mintă. Pe amantul îngăduitor, paradoxal și sceptic, cu care o găsim în actul întîi, îl minte, ca să-l poată depărta și să introducă în locul lui un tînăr licean, sărac, naiv, dar frumos, pasionat și fericit că-i poate trimete o poezie într'un mănunchiu de flori culese în grădina părintească. Acestuia Lulu îi spune, fără nici un interes plauzibil, minciunile cele mai extraordinare. După spusele ei, scepticul e gelos ca un Maur. Cu cinci minute înainte era aproape s'o omoare. Dacă ar bănui-o măcar! Vă închipuiți prin urmare „capul" liceanului, cînd scepticul, care a priceput minciunile și intențiile baletistei, se întoarce și-l surprinde în flagrant delict de adulter extra-conjugal. Tragic și teatral, adolescentul declamă: Sînt la dispoziția d-voastră! Dar scepticul răspunde: Nu, tinere, nu... cel mult la dispoziția doamnei. Și prietenos, abia zîmbind, îi ce-

dează cheia locuinții, apartamentul, mobilele și... socotelile întreținerii unei amante costisitoare. Apoi pleacă, și după el, exasperat, furios, dar tot amorezat, pleacă și liceanul.

A plecat în actul întîi, dar în actul al doilea se va întoarce, îndrăgostit ca un Italian și ca un adolescent, gata să înfrunte alături de Lulu și pentru dînsa mînia părintească. Nici prăvălia sărăcăcioasă a cizmarului fost sergent de bersaglieri, nici minciunile amantei lui, nici sforăitul prozaic al mamei ei, nu-l rebutează. In numele iubirii sfarmă legăturile familiare, e hotărît să-și capete partea lui de moștenire pe calea judecății, dacă nu se poate altfel, și în desmerdările femeei vînzătoare și perverse visează o viață de dragoste dulce, liniștită și împăcată, cu o spuză de copii în jurul lor. Lulu îl întreabă dacă i-s dragi copiii. Și la răspunsul lui afirmativ, ea se înroșește, își acopere ochii cu mînile, cade în brațele lui, mărturisindu-i într'o șoaptă grija și fericirea că se simte mamă! Lulu a spus minciuna supremă.

In actul al treilea, o găsim măritată, într'o vilă departe de oraș. Dar ceremonia căsătoriei n'a putut să-i prefacă sufletul. Pe cînd bărbatul ei e lîngă patul de agonie al părintelui zdrobit de rătăcirea copilului, Lulu își reamintește viața zgomotoasă și veselă de teatru, în brațele unui cunoscut din vremea aceia. Bărbatul ei însă nu mai e copil. Două luni de dragoste, de gelozie, de viață, l'au maturit. Intors pe furiș din oraș, înșală vigilența servitoarei și, deși amantul surprins reușește să scape, el înțelege adevărul și poate să-și măsoare în suflet întinderea dezastrului. O îndoială strașnică îi încolțește în inimă. Dacă nici copilul nu e al lui! Cu gemete, cu răcnete, cu scrîșniri de dinți, îi strînge mînele ca în clește de fier și-i suflă în față întrebarea: al cui e copilul? Pentru întâiași dată, perdută de spaimă, Lulu îi spune adevărul. Nici o clipă n'a fost mamă. L-a înșelat.

Enormitatea minciunii dezarmează furia și ura. Cu mișcări de automat, cu figura impasibilă, adolescentul rănit în sufletul, în visurile, în dragostea lui, scoate un revolver din buzunarul paltonului, se apropie de ea, o urmărește, ochește și trage.

Aceasta e singura parte dramatică din cele trei acte. Trei acte de glume, de observații vesele, de rîs ușor cași minciunile eroinei lui Bertolazzi, trei acte rupte parcă din viața obișnuită care nu cunoaște aspecte tragice decît în momentele supreme. Tustrele actele au fost superior interpretate de trupa Teatrului Davila, deși, poate, în alt senz decît în senzul vederilor autorului. D-na Giurgea ne-a dat o baletistă sglobie, sprințară și guralivă. Credem că nota ar fi fost mai justă, dacă punea în interpretarea d-sale o nuanță de pasiune, de răutate instinctivă și femeiască. Dar d-na Giurgea excelează în rolurile de ingenuități, și, văzînd-o jucînd, e greu să nu fii mulțumit, chiar cînd schimbă puțin caracterul piesei. D. Davila, cași d-na Giurgea, a conceput în chip mai mult personal decît just rolul scepticului. Din felul cum ni-l prezintă autorul e sigur că avem de-a face cu un tip îngăduitor, bun,

foarte puţin amorezat şi mai mult zeflemist. Cind am cetit piesa, mi-am închipuit un om între două virste, deprins cu nestatornicia femeilor şi destul de filozof ca să erte fără să-şi facă inimă rea. Îmi închipuiam o figură senină, abia umbrită de un surîs ironic.

D. Davila a conceput altfel tipul scepticului. D-sa ne-a dat un om, fireşte, elegant, dar prea „gaga", prea „rasta" şi mai ales prea tip de „jouisseur". E adevărat însă că aşa cum l-a conceput, d. Davila a creat din scepticul d-sale un tip desăvirşit, în carne şi în oase.

D-na Alexandrescu, în rolul mamei, a fost inimitabilă. Hohotele de rîs ale sălei au răsplătit-o cu prisosinţă. Dl. Bulandra însfirşit, în liceanul îndrăgostit, era în elementul d-sale de naivitate, temperament, pasiune, tot atitea coarde pe cari d. Bulandra ştie să le atingă cu precizîune şi cu exactitate, şi atita exagerare cit trebue ca să impresioneze. Căci în teatru, ca şi în viaţă, e foarte greu să nu exagerezi şi să nu cauţi efecte mai mari decit efectele fireşti, strict necesare, pentru înţălegerea rolului. Actorii cei mai buni alunecă adesea pe partea exagerărilor. Însă-şi trupa teatrului Davila, care m-a obişnuit cu interpretările cele mai corecte cu putinţă, cade cite-odată în acest păcat, mai ales după a zecea, a cincisprezecea reprezentaţie a aceleiaşi piese. Aşa de pildă în *Mugurul*, comedia lui Feydeau. La primele reprezentaţii jocul a fost excelent. La cele din urmă însă, fie din cauza publicului ceva mai „popular", fie din alte cauze, mai toate rolurile au fost „şarjate". Şi numai *Mugurul* n-are nevoe de şarjare ca să i se priceapă glumele şi jocurile sclipitoare de cuvinte. Şi acţiunea, şi situaţiile şi dialogurile sînt suficient de comice.

Mugurul simbolizează trezirea, naşterea omului la iubire. Într'o familie de nobili osificaţi în tradiţii antice şi religioase, singurul copil e juruit maicei Domnului de mama lui, adică e menit vieţii călugăreşti, în urma unei boale grave de care a scăpat graţie intervenţiei divine. Copilul, crescut mare, ferit de orice atingere cu lumea din afară şi de păcatele ei, îşi petrece zilele în rugăciuni, în extazuri şi citeodată în ameţeli cari indică o curioasă zdruncinare a sistemului nervos. Duhovnicul, chemat lîngă bolnav, ascultă mărturisirea desnădăjduită a neofitului. Acesta a visat noaptea pe Isus care avea la picioarele lui pe Magdalena. Dar Sacrilegiu! Isus semăna cu dînsul, era chiar el, iar Magdalena semăna ca două picături de apă cu servitoarea din casă. Familia îngrijată, chiamă un om al ştiinţei. Doctorul examinează pe pacient, înţălege şi vrea să explice nobilei mame, cauza boalei. Scena explicaţiei e neîntrecută. Medicul vorbeşte de primăvară, de sevă, de mugur, de nevoia pentru adolescent să petreacă. Nobila mamă îl întrerupe: Dar petrece, Doctore, petrece...—Cu cine?...—Cu mine!... cu mătuşa-sa!... Doctorul se frămîntă şi publicul nu mai puţin... Însfirşit omul ştiinţei izbucneşte: Fiului d-tale îi trebue o femee!...Şi atunci, cu aerul cel mai senin din lume, mătuşa, bătrînă, slută şi bigotă, îi întreabă:—O femee... şi pentruce doctore?

Sala hohoteşte.

Noroc că viaţa, mai cuminte decit nobila familie, se însărcinează ea să deschidă ochii viitorului abate. O curtizană, pe care acesta o scapă din valurile mărei, se îndrăgosteşte de dînsul şi se hotărăşte să jertfească amorurile ei trupeşti pe altarul unei iubiri caste, ideale, neprihănite. Curtizana aştepta miracolul unei convertiri. În casa ei se întreţine cu tînărul abate, de cele sfinte. Extraordinara conversiune a Magdalenei inspiră sufletului ei o imensă nevoe de pocăinţă, de prosternare la picioarele celui adorat. Ca şi Magdalena ar vrea să toarne miresme pe picioarele lui. Cum însă nardurile nu se mai găsesc azi nici chiar în paletele curtezanelor, ea îi încunjoară picioarele cu braţele, se prinde de el ca o iederă slabă şi umilită, se ridică, se agaţă, îşi amestecă răsuflările lor ferbinţi de patima credinţii, până ce gurile se unesc într'un lung, într'un nesfirşit sărut. Miracolul s-a săvirşit. Mugurul s'a deschis sub raza veşnică a iubirei. Piesa s'ar putea sfirşi. Ceiace urmează nu prezintă un interes prea mare. Adolescentul crescut în preceptele curate ale religiei lui Christos, încearcă să adapteze învăţămintele bisericii la vieaţa lui. Magdalena pocăită, răscumpărată prin iubire, va fi soţia lui legitimă în faţa oamenilor şi în faţa lui Dumnezeu. Dar de sigur că ceiace place lui Dumnezeu, nu place totdeauna şi oamenilor. Autorul ţine să nu scandalizeze prea mult ipocrizia acestora şi deaceia aranjează lucrurile cum e mai bine şi mai folositor pentru morala publicului. Curtezana va renunţa la dragostea ei şi tînărul, vesel şi luminos ca un mugur deschis, se va însura cu o copilă oarecare dintre verişoarele lui. Piesa se termină, preceptele bisericii nu sînt călcate şi morala e salvată.

Comedia aceasta a lui Feydeau, fină, ironică, decoltată atît cît trebue şi moralizătoare ca un umăr frumos, a dat prilej d-nei Voiculescu-Quintus să se întreacă pe ea însăşi. În şcoala d-lui Davila talentele n'au vreme să doarmă pe laurii trecuţi. Fiecare rol e un nou efort, o nouă izbîndă. În scena tentaţiei din actul al doilea, d-na Voiculescu nu mai era actriţa care joacă, ci femeia care iubeşte, care doreşte, care ştie să înmulţească şi să împletească dorinţele ei ca o pînză de paiajen în jurul celui iubit. Cînd degetele curtezanei se înfingeau ca rădăcinele iederii, cînd corpul se încovoia ca inelele unui şerpe, cînd glasul murea ca murmurul unei rugăciuni şi ca un strigăt zdrobit între două guri, toată sala îşi ţinea răsuflarea. Mulţămită d-nei Voiculescu am văzut realizîndu-se şi minunea asta. Un public rominesc care să nu tuşească, să nu strănute, să nu se sucească de o mie de ori în fotolii.

În rolul nobilei mame, d-na Sturza a fost atît de naturală, de distinsă, de aristocratică, a înţăles aşa de bine rolul cu nuanţele lui cele mai fine, încit simt o adevărată mulţumire să regret eu însumi aprecierile nedrepte dintr'o cronică trecută. Am spus atunci că d-na Sturza e mereu aceiaşi. În *Mugurul*, d-sa mi-a dovedit că e stăpînă pe destule mijloace scenice ca să scoată efectele cele mai variate dintr'un fond de eleganţă nativă, firească, personală.

Dl. Manolescu ne-a rezervat o surpriză. Temperamentul d-sale dramatic s'a adaptat perfect de bine unui rol de comedie. Aceiaşi surpriză ne-a făcut-o şi d. Bulfinski. De data asta nu putem să-i găsim nici un cusur. Din rolul unui preot bătrin, bun, îngăduitor puţin cu el însuşi şi mult faţă de păcatele mărunte ale oamenilor, d-sa a izbutit să facă o creaţie. D. Bulfinski a găsit genul rolurilor care-i convin. In rolurile secundare, dacă d-nii Morţun şi Niculescu-Buzeu şi d-na Alexandrescu ni-au plăcut, d. Sorin ne-a plăcut foarte puţin. Poate e mai mult vina rolului, de cit vina d-sale. Aşteptăm să-l vedem în rolul mic dar puternic ce i s'a încredinţat în *Seara cea de pomină*, piesa revoluţionară a lui Leopold Kampf, ca să persistăm sau să renunţăm la speranţele puse în d-sa.

In afară de jocul individual al artiştilor, asupra ansamblului n'avem de făcut decit o singură observaţie. In citeva rînduri interpreţii s'au lăsat furaţi de rîsul zgomotos din sală. E cel puţin o negligenţă care trebue curmată însă cu orice preţ, ca să nu se întunece prin nimic calitatea artistică a succeselor teatrului Davila.

Mai ales că teatrul Naţional pare ferm hotărît să aprecieze şi el farmecul succesului. După seria interminabilă a *Viforului* d-lui Delavrancea, cu aplauzele zgomotoase ale galeriei, cu chemările repetate ale autorului la rampă, cu ceasurile lungi de delir sîngeros ale lui Ştefăniţă-Vodă, d. director general al teatrelor a găsit înfiirşit o comedie, care să scoată din întunericul culiselor mănunchiul minunat de comici ai primei noastre scene şi care în acelaş timp să placă şi publicului.

Prostul, comedia lui Ludwig Fulda, are toate calităţile şi toate defectele teatrului german modern. Dacă teatrul italian e cel mai realist, cel care împreunează mai bine comedia vieţii cu dramele vieţii; dacă teatrul francez are darul să spună lucrurile cele mai grave într'o formă glumeaţă, dacă se mulţămeşte să rîdă fără să supere, să ironizeze fără răutate, să sfirşească piesele cum se spune că sfirşesc toate lucrurile în Franţa, cu un cîntec; teatrul german e hieratic şi mistic cînd vorbeşte limba tragediei şi e de o veselie cinstită, masivă şi puţin cam greoae, cînd vorbeşte în genul scump lui Molière. *Pukolul*, dramă jucată acum cîtva timp la teatrul Davila, ne-a dat un specimen de teatru dramatic german. *Prostul*, comedia lui Fulda, e un specimen de veselie germană. Subiectul acestei comedii, care ar fi fost concentrat de un francez în două, mult trei acte, se întinde, graţie unei tehnice savante, încă două acte întregi, două acte lungi, inutile, lipsite de variaţie şi de spirit inventiv. Acţiunea lîncezăşte şi glumele au vivacitatea unei matrone corpolente. Subiectul poate fi rezumat în citeva cuvinte:

Un original lasă întreaga lui avere celui care se va dovedi că e cel mai *prost* dintre moştenitorii lui. Iar dacă moştenitorii nu vor cădea de acord asupra „prostului", să se deschidă al doilea testament. Cum era de prevăzut fiecare rubedenie încearcă să-şi dovedească prostia. Chestia se pune la vot. Nici unul nu întruneşte majoritatea. Atunci se deschide

testamentul suplimentar şi într'însul se găseşte numele legatarului universal, cel mai bun, mai blajin, mai timid, mai inofensiv dintre nepoţi. Acesta e nenorocit. Banii nu-l mîngîe de faima prostiei. Dar bunătatea şi inexperienţa lui de oameni, calităţi sinonime cu prostia, fac dintr'însul prada moştenitorilor frustaţi de dreptul lor. Prin manevre diverse aceştia îl fac să renunţe la moştenire. Rămas iarăşi sărac rudele lui au un singur gînd, cum să se scape de el. Mijlocul e răpede găsit: îl vor închide într'un ospiciu de nebuni. Noroc numai că o americancă milionară, americancă de operetă, care i-a apreciat bunătatea şi s-a îndrăgostit de dînsul, intervine la timp, îl scoate din balamuc şi-i răsplăteşte virtutea prin darul tinereţii şi milioanelor ei.

Acesta-i subiectul. Glumele sînt de calitatea subiectului. Un fel de glume care-ţi provoacă rîsul, dar un rîs de calitate inferioară, un rîs cum se rîde la un circ de mîna 'ntăi. Ici şi colo, citeva reflecţii de duh, se pierd în banalul uniform şi în mulţimea spiritelor forţate. Şi totul e lung, întins, mediocru, sentimental. Nu lipsesc decit cupletele şi muzica uşoară a „Văduvei vesele" sau a „Vînzătorului de păseri".

Cu toate acestea piesa a plăcut şi a făcut serie. Nu e de mirat. Rolurile au fost distribuite de d. Gusty şi d-sa se înţelege mai bine în materie de teatru decit alţii. Efectul unei scene, în care se întîlnesc Soreanu, Toneanu, Livescu, Belcot, d-nele Ciucurescu şi Ionaşcu, nu se poate descrie. In rolul „prostului", dl. Soreanu a făcut nu numai o creaţie, dar a arătat culmile înalte ale artei, pe care le poate atinge acest mare artist. Fără îndoială d. Soreanu e cel mai puternic talent de comedie al teatrului nostru. Dl. Liciu diseacă rolurile mai bine, e mai stăpîn poate pe mijloacele tecnice, e un interpret totdeauna pătrunzător şi inteligent; dl. Soreanu are intuiţia, inspiraţia, sufletul unui artist. De cite ori văd jucînd pe d. Soreanu, am impresia că n'a învăţat rolul, că nu mă amăgeşte cu meşteşugirile unui bun actor, ci că trăeşte, întrupează viaţa personajului pe care'l reprezintă.

Dl. Belcot n'a fost la înălţimea mijloacelor d-sale. A şarjat rolul, a jucat mai mult pentru galerie decît pentru publicul inteligent. Aceiaşi observaţie de făcut d-nei Ciucurescu, care a localizat, a dat o notă forţată de mahalagism romînesc rolului d-sale. In schimb d-ra Filoti a fost pentru cei mai mulţi o adevărată surpriză. Intr'un an d-sa a făcut progrese remarcabile. Dacă s'ar dezbăra de accentele apăsate, care amintesc prea mult dicţiunea d-rei Barbu, ar fi şi mai bine. Tot privitor la d-sa, un amănunt demn de relevat: D-ra Filoti a învăţat să se îmbrace, nu mai poartă rochiile acelea strînse, colante, care îi lungeau silueta, şi-aşa destul de lungă.

N. D. Cocea

Cronica veselă.

Metamorfoza.

I

Am plîns şi eu în versuri pesimiste
Amorul meu dintîi, ca orice om...
Şi poate că aşi fi sporit c'un tom
Biblioteca sufletelor triste.

Dar azi vă dau o veselă agapă
De inedite şi răzleţe pagini.
Durerea mea, topită în imagini,
Dispare ca un fulg de nea în apă.

II

Se schimbă 'n glumă lacrimile clare:
Simbolice baloane de săpun
Plutesc de-asupra vîntului nebun,
Stîrnit de reci curente literare.

Şi 'n existenţa lor cea efemeră,—
Cu- străvezii păreţi, de-abia închid
O parte mică din eternul vid...
Şi totuşi cer un loc în atmosferă!

O, îndulgentă critică postumă,
Să nu le 'nţepi cu vîrful unui ac,—
Că rînd pe rînd baloanele de spumă
În lacrimi grele iarăşi se prefac...

Gh. Topîrceanu.

Miscellanea.

Pentru adevăr.

D. Il. Chendi trecea până mai dăunăzi drept un spirit îngăduitor cu „străinii", fapt care i-a atras şi oarecare calomnii, ca de pildă epitetul de „jidovit", pe cînd scotea „Viaţa Literară" în editura „Adevărului" şi pe cînd un arhi-spiritual îl poreclea „criţic".

Chiar mai încoace,—or fi cîteva luni,—nu ştim ce ziar, ni se pare din Bucovina, îl admonesta cu asprime, pentrucă prenumărase, printre ziariştii de talent din Regat, şi vre-o cîţiva Evrei.

Dar iată că d. Chendi şi-a schimbat brusc şi radical atitudinea. Într'un articol din excelenta revistă „Cumpăna" (No. 10), d-sa cere alungarea Evreilor, a oricărui Evreu, din literatura ţării, invitîndu-i să scrie în limba „lor" şi să se pună în fruntea „gloatelor evreeşti". Această concepţie, o cunoaştem, e a d-lui Cuza,—şi nu şi a d-lui Iorga, care e mai puţin intransigent şi care admite că un Evreu cu însuşiri sufleteşti în afară de linie, poate să se ridice deasupra psicologiei rasei sale şi să nu mai fie „Evreu".

Părerea noastră se ştie, a expus'o d. Stere într'un lung studiu: Evreii ne sînt primejdioşi, pentrucă sînt străini; dar un intelectual evreu, un *adevărat* intelectual, care scrie în limba ţării, în care s'a născut, nu mai e „Evreu", s'a rupt de trunchiul poporului său, Evreii nu-l mai pot revendica. Spinoza este un filozof european, şi nu Evreu, Heine un poet german, şi nu Evreu...

Dar să revenim.

D. Chendi cere expulzarea d-lui Eugen Porn din literatură. Cu acest prilej însă, d-sa mai cere o expulzare: pe acea a d-lui Henric Sanielevici.

In adevăr, d. Chendi şi-a schimbat cu totul opiniile, şi le-a schimbat foarte brusc, căci nu e mult decînd d-sa scria în revista, la care d. Porn e secretar de redacţie; nu e mult, apoi, decînd d. Chendi adăpostea în coloanele revistei d-sale „Viaţa Literară" articolele d-lui Porn;—şi ne mai aducem aminte că d. Chendi a scris şi în prima serie a

„Nouăi Reviste Romîne", la care, secretar de redacție, era d. Sanielevici.

Asupra schimbării ideilor politico-sociale și naționale ale d-lui Chendi nu avem nimic de spus. Nu e treaba noastră. E o afacere care-l privește pe d-sa. Numai cît avem de făcut o mică obiecție și anume, că nu tocmai d-sa era indicat să ceară expulzarea acestor oameni din literatură. Și nu că ne-am gîndi la considerații de delicateță morală. Au și acestea însemnătatea lor, desigur, dar, la urma urmei, cînd lupți pentru o cauză, nu te poți împiedeca de asemenea subtilități de sentiment.—E vorba de altceva: d. Chendi, cînd a primit colaborarea d-lui Porn la „Viața literară", unde acest domn probabil că a *debutat*, putem spune, fără a forța înțelesul cuvintelor, că d-sa, d. Chendi, e acela care l'a primit în literatură și l'a consacrat *scriitor* în limba romînă...

Dar, însfîrșit,—d. Chendi cere expulzarea acestor domni din literatură. Dar d-sa nu ne arată și formalitățile, prin care s'ar putea aduce la îndeplinire acest lucru.

D. Chendi s'a încercat, cîndva, să explice unele din însușirile lui Alecsandri prin originea evreiască a poetului dela Mircești. Acele însușiri, fie zis în treacăt, noi le credem foarte moldovenești, le are în grad înnalt d. P. P. Carp. Dar chiar de ar fi fost Evreu Alecsandri, care ar fi fost mijlocul de a-l expulza din literatură? (De altfel, trebue să recunoaștem, că d. Chendi nu cerea expulzarea lui Alecsandri).

Cineva nu poate fi expulzat dintr'o literatură, dacă nu se expulzează însuși prin propria-i lipsă de talent. După cum *nimic* nu poate veni în ajutorul celui ce n'are talent, tot așa *nimic* nu poate distruge pe omul talentat. În afacerile acestea, rolul criticei este de a grăbi lucrurile,—atît și nimic mai mult.

Fi-va expulzat din literatură d. Eugen Porn? Nu l'am cetit îndeajuns ca să avem curajul de a formula profeții. În orice caz, atitudinea d-sale insultătoare și, ceia ce este și mai rău, *neinteligentă* din toate punctele de vedere, față cu *întreaga* mișcare literară de azi, nu ne inspiră încredere în viitorul d-sale literar. Iar, mai presus de toate, lipsa de originalitate, cu care d-sa a colecționat învinuirile de „mercantilism", „mediocritate", etc. aduse mișcării literare de azi de către diferiți papi și papaculi literari,—este de natură a ne întări în pesimismul nostru cu privire la împămîntenirea d-lui Porn în literatură...

Dar d. Sanielevici? Pentru ce-l pune d. Chendi la un loc cu d. Porn?

Căci d. Sanielevici are talent. Cetească d. Chendi volumul de critice al d-lui Sanielevici, și, om inteligent și fin cum îl știm, nu va putea să nu simtă o adevărată plăcere intelectuală... Și nu va putea să nu simtă, că ar fi păcat să înflorească în republica literelor romîne atîția „critici" de o cu totul altă trampă, iar d. Sanielevici să fie expulzat.

Cetind volumul d-lui Sanielevici, d. Chendi va face cunoștință cu un om inteligent, cu o minte clară, cu o gîndire originală, cu un gust fin, cu un spirit subtil și cu o formă elegantă în preciziunea ei.

D. Chendi va constata că d. Sanielevici e printre cei dintăiu, dacă nu cumva chiar cel dintăiu, care au dat lovituri puternice decadentismului „înstrăinat" post-eminescian, recomandînd, în același timp, ca model, literatura de peste munți, al cărei caracter specific *romînesc* l'a arătat pe larg. Va mai vedea d. Chendi că d. Sanielevici e cel întăiu care a observat că se naște o mișcare nouă literară, mișcarea actuală. Va mai găsi d. Chendi, pe lîngă alte studii interesante, și acel articol concis și luminos, prin care d. Sanielevici a făcut cunoscut pentru prima oară publicului mare pe Brătescu-Voinești, punînd în lumină valoarea acestui scriitor și definindu-l pentru totdeauna.

Despre meritele d-lui Sanielevici în privința d-lui Brătescu-Voinești, ne aducem aminte că s'a vorbit și 'ntr'un articol de fond din dispăruta „Viață literară"...

Ei bine, acest scriitor poate fi expulzat din literatură?

Că d. Sanielevici are și greșeli! Desigur! Cine n'are? Că d. Sanielevici a fost nedrept cu Sadoveanu—fapt de care amintește și d. Chendi? Da! Și ne pare rău pentru d. Sanielevici, căci atacurile d-sale, lui Sadoveanu, nu i-au făcut nici un rău, de oarece Sadoveanu are talent. Ne pare rău pentru d. Sanielevici, că n-a putut avea norocul să se pătrundă de adînca poezie a marelui nostru cîntăreț, cum s'a pătruns de poezia subtilă a lui Brătescu-Voinești și de poezia vieții sănătoase a scriitorilor ardeleni.

Ar fi mai bine, mai cuminte, să nu se mai vorbească despre atacurile nedrepte și personale aduse lui Sadoveanu. Și aceasta, nu în interesul d-lui Sanielevici,—zgomotul provocat de d-sa a fost așa de mare, încît publicul nu-l va uita;—și cu atît mai puțin în interesul nostru, care, din cauza acestor atacuri, am rupt pentru multă vreme legăturile cu d. Sanielevici, într'un timp cînd pe Sadoveanu nici nu-l cunoșteam personal,—și care am avut asupra lui Sadoveanu *aceleași* păreri...

Ne gîndim la interesele altora...

...Scriind aceste rînduri, ne-am îndeplinit o datorie față de conștiința noastră.

În genul „Porn".

Spuneam mai sus că d. Porn colecționează insultele și calomniile diferiților papi și papaculi mai mult sau mai puțini literari.—O coincidență, deloc stranie, ne dă putința să ilustrăm imediat acest lucru,—fără să eșim din actualitate.

D-nii Iorga și Mehedinți, în publicațiile lor respective, dar nu întotdeauna respectabile, formulează, *în urma* d-lui Porn, acuzații identice cu ale acestuia, bine înțeles fără să-l plagieze, căci d. Porn, cum am spus, este numai un colecționar de lucruri vechi... Cel mult, dacă d. Iorga își însușește expresia d-lui Porn: „marile întreprinderi *cooperative*",

dovedind prin aceasta că nu se dă 'nnapoi, cînd are putința să se folosească de avutul „străinului".

S'a mai ivit și d. Duiliu Zamfirescu, care, cu prilejul inundațiilor din Paris, găsește potrivit să scrie, în *Universul*, o „cugetare" macabru de incilcită împotriva poporanismului... Mai lipsește d. O. Densușianu, pentruca quartetul să fie complect... Lipsește, pentrucă nu-i cetim „revista" și pentrucă nu-l urmărim la Institutul de Domnișoare Pompilian, unde profesează arta „aristocratică".

D. Iorga, ridicîndu-se împotriva „mercantilismului" scriitorilor romîni, îi dojenește că nu vreau (cităm cuvintele apostolului):

„să rămînă într'un post oarecare în lumea noastră burgheză, rămînind ca, în ceasurile *alese (!)*, să facă o operă hrănită din experiența vieții"

— de cancelarie, adăogăm noi, ca să complectăm pe d. Iorga.

Și știți pentruce d. Iorga le dorește scriitorilor o muncă istovitoare de zece ceasuri de biurou, la ordinele tuturor țîrcovnicilor obraznici și incuiți?

Mai întâiu, pentruca,—și o spune cu toată candoarea—: Pentruca scriitorii romîni să nu fie puși în trista poziție de a-și arăta lipsa de „recunoștință" către d-sa, care le-a dat talent: unuia talent epic, altuia talent liric, și așa mai departe...

Și apoi, pentrucă, dacă scriitorii romîni nu muncesc toată ziua și toată viața prin biurouri, nu mai pot fi „liberi pentru artă". (Nu glumim, *așa* spune d. Iorga).

Mai departe, d. Iorga servește scriitorilor romîni o serie de grațiozități, menite să-l facă pe d. Porn să pălească de invidie: zice d-sa că scriitorii, dacă n'au slujbă la prefectură, sînt nevoiți să se

„prezinte la cluburile literare pentru a-și primi tantiemele",

și, fiindcă aceste... considerații critice nu i se par de ajuns, mai face un mic adaos la seria argumentelor d-sale: îi complimentează pe scriitorii romîni, amintindu-le de

„avantajele pe care le procură partidul fiind la guvern, sau pe care le va procura cînd și dacă va ajunge la guvern".

E vorba de noi (cei dela „guvern") și de *Convorbirile Literare* (care vor ajunge la „guvern").

Nu știm ce vor face *Convorbirile Literare* „cînd și dacă" vor ajunge la „guvern", dar dacă am lua lucrul mai tragic decît comportă situația, am soma pe d. Iorga să ne spună: *pe ce scriitor romîn am momit noi cu avantajele guvernului?*

D-le Porn, ai colecționat totul, dar ai uitat perla asta. La a doua repriză n'o uita!

Dar, la urma urmei, dacă am fi avut posibilitatea să creăm „avantaje" pentru unii scriitori, mai ales pentru cei care scriu puțin, cum sînt poeții, și care n'au deloc temperamentul potrivit pentru funcția de șef de biurou,—am fi făcut o crimă?

Oare dacă lui Eminescu,—care s'a plîns adesea că n'are *cu ce trăi*, că nu se poate duce undeva la răcoare *măcar trei zile* (lucru permis oricărui mahalagiu din București)—oare dacă lui Eminescu i s'ar fi dat „avantaje", ar fi fost un rău?

Și nu condamnă toată lumea societatea romînească din vremea lui Eminescu, pentrucă nu i-a dat asemenea „avantaje"?

Dar, trebue s'o spunem, noi preferăm ca scriitorii să nu fie *scoborîți* prin sinecure (căci „avantajele" însamnă sinecure).

Dacă lui Eminescu i s'ar fi dat sinecure, ar fi fost un bine, dar nu cel mai mare bine, căci a trăi din sinecure nu este a trăi din munca ta. Ceia ce ar fi salvat în adevăr pe Eminescu, sînt acele „cooperative" de care vorbesc d-nii Iorga și Porn,—este răsplata *muncii artistice* a poetului. Atunci Eminescu n'ar fi suferit de foame, și nici mîndria nu i-ar fi fost călcată în picioare prin sinecure—de care, de altmintrelea, l'au scutit „guvernele"... Atunci ar fi trăit omenește ca om liber! Și, *poate*, ar fi trăit și azi, căci,—v'ați gîndit vreodată, d-lor Iorga și Porn?—boala lui Eminescu a fost dintre acele care se vindecă, dacă bolnavul are și *răgazul* și *mijloacele* de a se căuta. Ah, ce bine ar fi fost să existe pe atunci „cooperative" literare, dar nu sărace ca cele de azi, ci bogate, cum sperăm că vor fi peste 10—20 de ani!

Și este vre-un scriitor romîn, *sărac*, dela Gr. Alexandrescu până astăzi, care să nu se fi plîns că e nevoit să muncească în altă direcție (cum vrea d. Iorga) decît în acea a chemării sale?

N'ar fi păcat pentru istorie, ca d. Iorga să fie silit să muncească zece ceasuri la un biurou din capitală, iar istoria s'o facă în „ceasurile alese"? Și nu e mai bine că d-sa trăește din munca pentru care are chemare și care i-i dragă?

...Și pentru ce d. Iorga nu e consecvent și face deosebire între artiști? Pentru ce nu cere d-sa și pictorilor și sculptorilor să trăiască din slujbe, iar pînzele și statuele lor să le doneze primăriilor, care să le expună gratis în cafenele și pe străzi?

*

D. Mehedinți, în ultimul Nr. din „Convorbiri" *(după* d. Porn), cîntă colaborarea *„fără plată"*.—Credem și noi: Eminescu să ilustreze *„fără plată" Convorbirile* prin nemuritoarele lui satire, murind de foame,—iar d. Mehedinți să se furlandisească apoi ca „director" al revistei „în care a scris Eminescu"!... Adorabilă, dar negustorească socoteală!

Și, fiindcă sîntem la capitolul Mehedinți, nu ne putem opri de a nu face cunoscut cetitorilor noștri că autorul lui Kebias, al lui Mihai Twain și al lui Samuel Klains, manifestează îngrijitoare veleități de so-

ciologie și economie politică. Intr'o „notă prizărită, sub o pagină.... așa ș'așa", d. Mehedinți zice:

„Ca o ironie a soartei, cei ce luptaseră ca socialiști în contra capitalului, au cercat tocmai ei să introducă în literatură organizările (!) capitaliste, cu toate urmările lor de încătușare a libertății individuale..."

Dixii!

Va să zică răsplata muncii este capitalism infam. Va să zică, dacă am încasa *noi* cîștigurile revistei, lăsînd „fără plată" pe scriitori, am face socialism, iar așa, dînd fiecăruia produsul muncii sale, facem „capitalism" barbar!—(Și încă o 'ncepe subțire: cu „ironia soartei...").

D. Mehedinți declară, în acelaș articol, că „Convorbirile" sînt

„mai răspîndite decît oricînd în trecut..."

Ei bine, ce fac atunci cu cîștigul?

Il pune în lada d-sale de fier, ca să nu jignească pe colaboratorii d-sale, și ca să nu cadă în păcatul de a fi un burghez ca noi, care, stăpîniți de infamul „mercantilism", și mai puțin delicați decît d. Kebias, împărțim cîștigul între colaboratorii noștri, cum se face în *toată lumea?*

Dar d. Mehedinți, cași d. Porn, vorbește de

„încătușarea libertății individuale"

a scriitorilor și de

„transpunerea impresiilor de club politic în proză cu intenții novelistice"...

Pe cine vrea să înșele d. Mehedinți? Pe cetitori? Dar atunci e peste măsură de naiv. Cetitorii cunosc toate nuvelele și poeziile noastre, și știu că în ele nu sînt „transpuse" „impresii" dela nici un club din lume!

Pe scriitori vrea să-i înșele? E și mai naiv. Cu scriitorii se pune într'o situație vrednică de milă, căci ei știu bine că noi nu le recomandăm nici subiecte, nici intenții, nici teze, nici tendințe—nimic! Scriu ce vreau, cînd vreau și cum vreau!

Cum de se dă d. Mehedinți în asemenea spectacol față cu cetitorii, care ne *cetesc*, și față cu scriitorii, care *știu* cum stau lucrurile?

Și pentru ce insultă pe scriitori, zugrăvindu-i ca unelte ale politicii de club, care-și prostituiază cugetul și talentul?

*

Și acum, un cuvînt pentru cetitorii noștri.

Dacă n'ar avea și alte merite, „Viața Romînească" are cel puțin unul incontestabil: acela de a fi *occidentalizat* moravurile noastre literare cel puțin din acest punct de vedere: *răsplata muncii literare.*— Și, dacă vom izbuti să răsplătim această muncă integral, *așa* încît scriitorul să poată trăi *numai* din munca sa, vom fi făcut literaturii romînești un bine incalculabil. Numai atunci scriitorul va da tot ce este în

putința sa; numai atunci vom avea toate genurile literare—și efflorescența cea din urmă a literaturii, romanul, care nu se poate concepe scris de un om, a cărui „experiență", vorba d-lui Iorga, e culeasă din biurourile prefecturilor, și a cărui vreme și energie e cheltuită în aceleași biurouri.

Artistul, întotdeauna a avut nevoe de *timp liber*, de *tot timpul liber*. Cîndva, aceasta i-a fost posibil prin munificența papilor și a prinților; azi, prin acea prozaică „plată", care e mai onorabilă decît *orice*, pentrucă-i vine artistului dela marele public, dela poporul său, căruia, în schimb, îi dă tot ceia ce dă un preț vieții acesteia și tot ceia ce poate face mîndria unui neam: frumosul întrupat în opera artistică.

Cu acest gînd—cu acest ideal—am pornit acum patru ani. *Nici un rînd gratis*, fie chiar și dela prietenii noștri—aceasta ne-a fost deviza. Și am ajuns la ținta noastră. Și mai trebue să ajungem și la cealaltă țintă: plata *integrală*, posibilitatea scriitorului de a nu se îndeletnici decît cu arta sa.

Această faptă frumoasă, a stîrnit o dușmănie teribilă împotriva noastră. O pricepem; îi știm motivele, meschinele motive...

Toate îmbunătățirile se fac împotriva celor răi.

Societatea Scriitorilor Romîni.

Și fiindc'a venit vorba de interesele *profesionale* ale scriitorilor, găsim momentul favorabil de a spune cîteva cuvinte despre *Societatea Scriitorilor Romîni*. Unii s'au mierat ce caută în acea societate cîțiva scriitori cu un talent de tot modest. Mierarea nu e justificată, căci această societate nu și-a pus în gînd să consfințească talente. E vorba de o întovărășire a tuturor acelora, care au ca îndeletnicire literatura. E vorba de o societate de ajutor reciproc și de apărare a intereselor breslei scriitorilor. Societatea cere ca membrii ei să fie de profesie scriitori, și nu le cîntărește talentul.

Această societate, astfel înțeleasă, va avea un folos imens, și nu putem decît să-i urăm viață lungă și spor,—cu atît mai mult, cu cît, desigur în foarte mică măsură și foarte indirect, am contribuit și noi la atmosfera din care s'a născut ideia înființării ei, prin faptul că am fost printre cei dintăi care, grație „mercantilismului" nostru, am *pus* problema intereselor profesionale ale scriitorilor.

Pentru d. G. Panu.

Într'un articol din 5 Februarie a. c. al „Săptămînii", d. Panu scrie următoarele cuvinte:

„Innainte de *Convorbiri literare*" și de d. Maiorescu, ori ce-ar zice d. Ibrăileanu, n'a existat o critică literară propriu zisă..."

Desigur, d. Panu are dreptate că innainte de d. Maiorescu n'a existat o „critică literară propriu zisă", dar n'are dreptate cînd spune că

„orice-ar zice d. Ibrăileanu", pentrucă d. Ibrăileanu n'a spus ceia ce îi atribue d. Panu.

D. Ibrăileanu a spus că „înnainte" de d. Maiorescu a existat o critică a sistemelor linguistice (latiniste, italieniste, pumniste), o critică a influenței exagerate franceze asupra spiritului, a limbii și a literaturii romîne,—dar nu o „critică literară".

D. Ibrăileanu a pus așa de tîrziu apariția „criticii literare propriu zise", încît a deosebit două faze în activitatea d-lui Maiorescu: prima, pănă la 1880, în care d. Maiorescu *continuă* critica veche moldovenească, a sistemelor și influențelor străine,—și a doua, *dela 1880 încoace*, în care d. Maiorescu face „critică literară propriu zisă"...

D. Ibrăileanu a spus și mai mult: A spus că pănă la acea dată, literatura romînă nici nu merita, nici nu comporta ceia ce se numește o adevărată „critică literară"...

Foileteze d. Panu „Viața Romînească" cu articolele d-lui Ibrăileanu în această chestie, sau volumul „Spiritul critic în cultura romînească", în care a adunat acele articole, și se va convinge.

Lamentații redacționale.

Deși publicăm de cîțiva ani pe pagina a treia a coperții înștiințarea că manuscrisele nepublicate nu se înnapoiază, și că nu răspundem decît acelor persoane, ale căror manuscrise le socotim vrednice de tipar,—totuși sîntem inundați de *mii* de scrisori, însoțite de timbre postale pentru răspuns, prin care ni se cer sau manuscrisele, sau știri despre soarta lor,—ori, cel puțin, „un răspuns la poșta redacției".

Este evident că acești oameni nu cunosc înștiințarea noastră; iar cei care cer răspuns la „poșta redacției", nici n'au deschis „Viața Romînească", căci noi... nu avem „poșta redacției"—această rubrică, în care unele publicații fac critică literară și exerciții de spirit.

Că mulți poeți și nuveliști, care ne onorează cu producțiile domniilor lor, nu cetesc revista noastră, ne-o dovedește și faptul că, cu toate că noi, de mai multe ori, am repetat înștiințarea de pe copertă și la rubrica „Miscellanea", totuși ei n'au luat cunoștință de această înștiințare.

Iată-ne dar în imposibilitate de a găsi vre-un mijloc, prin care să aducem la cunoștința „poeților" înștiințarea noastră. Ar fi poate unul singur: s'o tipărim pe copertă. Coperta poate o cetesc. Dar pe copertă nu e loc.

Așa dar, nu e de făcut nimic.

Dacă scriem aceste rînduri, este pentru a ne descărca năduful.

...Și, fiind c'am apucat să vorbim de „literatura" care merge la coș, trebue să spunem că, pentru cine ar avea vreme, răbdare și spirit filozofic, această literatură ar fi un minunat material de studii de tot felul: sociale, literare, psicologice, etc.

Mai întâiu, trebue să spunem că, dela răscoale, foarte mulți ne-

trimit lucruri inspirate de cele mai bune intenții, dar de o mediocritate oribilă. Cele mai oribile sînt acestea.

Apoi, toți sînt imitatori. Versificatorii imitează rar pe Eminescu; de obiceiu pe Coșbuc și pe Goga—nu ținem minte pe care mai mult. Prozatorii imitează de obiceiu pe Sadoveanu. Cum vedeți, spiritul vremii se tradează și 'n aceste neizbutite încercări. Cîțiva imitează pe d. Minulescu.—Unii fac pe suprafinii, pe decadenții, chiar pe nebunii.

Apoi cîte alte observații nu s'ar putea face! Sînt printre dînșii unii care simt ceva, dar se exprimă oribil. Alții, n'au nimic de spus, dar scriu corect: Sînt cei mai primejdioși: te silesc să-i ceteşti pănă pe la jumătate, căci corectitudinea formei te face să te gîndești: „Mai știi? Poate va fi ceva mai departe"...

Se 'ntîmplă și lucruri extraordinare: Cîțiva ni s'au adresat prin petiții în regulă. Doi ne-au trimis și fotografiile lor.

Cele mai plăcute „opere" sînt, desigur, cele francamente proaste și cu o nuanță de demență. Ș'a fost lipsit de o mare fericire, acela care n'a auzit pe scumpul nostru Gh. din Moldova, declamînd în redacția noastră asemenea poezii. Cu ce emfază și fanfaronadă gravă le scanda el!... Astăzi, în zadar ne mai aduce poșta asemenea versuri!

Cei mai primejdioși, sînt aceia care-ți cer o „mică critică" a operei lor, și-ți trimit și timbrul postal. Mai întâiu, rămîi perplex în fața timbrului, căci timbrul e proprietatea lor!...

De răspuns nici vorbă, dar timbrul?!

Timbrele o să le dăm la societatea „Pînea Săracilor"! E o idee!

La 'nceput eram mai naivi. Le răspundeam, le făceam „mica critică"... N'aveam nimic de spus, le scriam lucruri vagi și generale. Adoptasem un fel de clișeu, în alcătuirea căruia am utilizat mult faimoasele analize literare ale d-lui M. Dragomirescu. Le răspundeam lucruri de pe altă lume: „originalitate de formă și de fond", „stil incisiv", „relief", și celelalte „categorii" estetice, cu care d. Dragomirescu măsură atît de serios producțiile celorlalte, dar mai cu samă ale propriei d-sale reviste... Vai! cît am plagiat pe d. Dragomirescu! Am inundat țara cu „incizivul" și cu „relieful"...

Dar nu mai putem! Nu mai răspundem, nu mai înnapoem manuscrisele, nu mai facem „mici critici", n'avem „poșta redacției"!

Sîntem sătui de versuri și proză.

Deși de ordinar rupem manuscrisele, tot mai avem într'un hambar aproape un vagon (10,000 kilo) de poezii și nuvele!...

O să fim nevoiți să le vindem la mezat—și-s atîtea lacrimi în ele, vărsate pentru atîtea iubite!

P. Nicanor & Co.

Recenzii.

D. D. Pătrăşcanu. *Schiţe şi Amintiri.* Editura Revistei „Viaţa Romînească“, 1909, Iaşi. Preţul 2 lei.

Volumul d-lui Pătrăşcanu a intimpinat cea mai bună primire atit din partea presei cit şi din partea publicului.

Apărut intr'o vreme, cind literatura romînă are *alte* preocupări, această bună primire se explică — in afară de talent, fără de care nimic nu place — şi prin *genul* literaturii d-lui Pătrăşcanu.

Faptul că schiţele şi amintirile d-lui Pătrăşcanu au alt ton decit literatura curentă, — tocmai faptul acesta explică succesul deosebit al acestui volum. D. Pătrăşcanu aducind o notă nouă, publicul n'a putut să nu-i fie recunoscător că i-a procurat citeva momente de o altfel de plăcere intelectuală... D. Pătrăşcanu a descreţit o clipă fruntea contemporanilor săi — şi intotdeauna primim cu dragoste pe acei care ne fac să ridem, căci tristeţa ne pindeşte de pretutindeni, şi oricind o rază de veselie e o rază de lumină in intunericul acestei vieţi.

Dar proza d-lui Pătrăşcanu nu e numai in afară de preocupările literaturii actuale, ea e in afară şi de preocupările zilei. Acest scriitor, care este un prieten al nostru, un „poporanist“, un luptător, un om politic militant — un „deputat“, e argumentul cel mai zdrobitor impotriva atacurilor neinteligente ale acelora, care ne invinuesc că punem arta in slujba cluburilor politice. Dacă ar fi un scriitor, căruia să-i *ceream* să facă „politică in literatură“ şi care să ne asculte *cercrea*, apoi de sigur că acesta ar fi d. Pătrăşcanu! Şi ce departe sint bucăţile lui de viaţa politică — ba şi de frămintările vieţii actuale! Chiar atunci cind, invirtind caleidoscopul vieţii, ajunge şi la lucrurile politice, chiar şi atunci d. Pătrăşcanu le utilizează *numai* pentru a pune in lumină partea comică, bătindu-şi joc chiar şi de intimplările, la care a luat insuşi parte!

Volumul d-lui Pătrăşcanu are două părţi: „Schiţe“ şi „Amintiri“.

Autorul „Schiţelor“ vede viaţa dintr'un punct de vedere propriu al său. D. Pătrăşcanu vede mai ales aspectele ridicole ale vieţii — şi mai ales ridicolul nevinovat. D-sa nu se scoboară in fundul sufletelor, ca să vadă ceia ce e abject sau grotesc in oameni. De aceia umorul său este bun. El nu te desgustă de oameni, — ba uneori ţi-i face simpatici. Personajele d-lui Pătrăşcanu sint, in genere, nişte copii mari... D. Pătrăşcanu este dintre acei caricaturişti care nu ofensează, care fac plăcere chiar şi celor caricaturizaţi.

D. Pătrăşcanu are un simţ deosebit pentru ridicolele uşoare ale semenilor săi. Şi a simţit intotdeauna nevoia de a se *exprima:* Pe lingă autorul de schiţe umoristice, pe care-l cunoaşte lumea, d. Pătrăşcanu este şi un desenator caricaturist de talent. — Şi rar am văzut om căruia să-i placă umorul ca vechiului meu prieten. In tinereţă

umbla cu Gogol subţioară şi se extazia in fiecare zi in faţa unui album cu tipurile din operele marelui satiric rus. Şi de cite *sute* de ori, n'am cetit noi impreună, minunindu-ne şi entuziasmindu-ne ca intăia oară, *Amintirile* şi *Moş Nechifor Coţcarul!...*

Dar d. Pătrăşcanu este şi un sentimental — un suflet plin de nostalgia lucrurilor care au fost şi nu mai sint.

Acestei insuşiri a sufletului său, ii datorim acele frumoase „Amintiri“, in care ne-a spus tuturora viaţa *noastră* din şcoală şi primele visuri ale adolescenţii...

Am cunoscut şi eu pe acea unică Luiza Albertini, care apărea ca o lumină la geamul ei şi pe străzile Iaşului... E mult de atunci! E atita vreme, cită desparte adolescenţa de urita şi stupida maturitate!

Dar ceia ce-mi face acuma mai ales plăcere, este personajul principal din *Amintiri*. Este *Iaşul* nostru de pe-atunci, Iaşul blajin şi poetic, cu grădinile lui, — Iaşul fără tramway, fără electricitate, fără Piaţa Unirii, — Iaşul cu grădina Traian, cu crişma Gherşon, care avea ferestruici medievale, aproape sub streşini, — Iaşul cu ilustra *Bolta Rece*, la care ajungeai pe nişte străzi tăcute pe care, primăvara, intilneai ici şi colo, pe sub liliecii plecaţi peste zaplazuri, cite o păreche indrăgostită (azi or fi avind 40 de ani!) — Iaşul cu acea nobilă *Bolta Rece*, care azi nu mai este, şi unde s'au spus atitea lucruri naive, dar mari, unde s'au destăinuit intre prieteni atitea amoruri primăvăratice, unde s'a recitat atitea nopţi intregi Eminescu — unde am visat un viitor strălucit, sub stelele blinde, care, ele, strălucesc şi azi — deasupra altor capete visătoare!

Iubite amice, nu ţi-am făcut o „critică“, — n'am răgazul trebuitor, şi probabil că nici n'aşi putea s'o fac: Am asistat atit de aproape şi-am fost amestecat atit de mult in lucrurile, pe care le-ai povestit, incit n'am nici perspectiva, nici, poate, imparţialitatea necesară ca să te „judec“... Iţi mulţumesc insă, din inimă, şi pentru momentele de plăcere, pe care mi le-au produs schiţele tale, şi, mai ales, pentru momentele de dulce tristeţă, cu care am cetit istoria anilor noştri tineri!...

Ce frumos, ce *romantic* era pe-atunci, iubite amice! „Ce frumos era la sfirşitul veacului al nouăsprezecelea“! cum spunea, cu o nuanţă de glumă ca să-şi ascundă emoţia, prietenul nostru N., astăvară la Mănăstirea Neamţului, in acea sară, cind mai mulţi din generaţia noastră, bărbaţi şi femei, stăteam in cerdacul Părintelui Ioachim, in faţa intunecatului Pleş, torcind firul amintirilor tinereţii noastre!...

G. I.

***

A. D. Xénopol. *Les Roumains.* Histoire. Etat matériel et intellectuel. Paris, Ch. Delagrave. 151 p.

Acest volumaş cuprinde cele 8 conferinţi, pe care ilustrul nostru istoric şi cugetător le-a ţinut la Collège de France. In prima conferinţă, care tratează despre rasa latină, se găsesc consideraţii politice generale, care deşteaptă cel mai viu interes. D-sa arată cum rasa latină deşi are 109 milioane de indivizi şi e superioară numeric celei germane, care nu are decit 89 milioane, e faţă de aceasta in condiţii de inferioritate, căci origina diversă şi configuraţia geografică bine delimitată prin munţi, au avut ca rezultat să formeze in trei ţări, trei popoare, fiecare din ele alcătuind prin limbă, instituţii, istorie, un organizm diferit. Pe cind popoarele divergente ce alcătuesc rasa slavă şi cea germană sint mici şi slabe comparate cu masa cea mare şi ar putea fi uşor inglobate in corpul comun, la Latini insuşi trunchiul e impărţit in trei mari ramuri, din care nici una nu posedă forţa de a absorbi pe celelalte. De aci inferioritatea

politică și acea economică a rasei latine. D. Xenopol susţine că politica popoarelor latine va trebui în viitor să tindă a le reuni într'un singur mănunchiu, ele vor trebui să se apropie prin interesele lor, și să se solidarizeze împotriva celorlalte două rase care se luptă pentru întâietate. Prin situaţia lor particulară, Rominii desigur nu pot face cauză comună cu Latinii din occident. Strînși între rasa slavă și cea germană, ei trebue să-și apere existenţa prin alte mijloace. Cel mai eficace ar fi alianţa cu un popor de rasă complect străină: Ungurii, care se găsesc absolut în aceiași situaţie cu Rominii. Dar pentru aceasta ar trebui ca Ungurii să renunţe la politica lor de maghiarizare a elementului rominesc din ţările subjugate, politică care nu va putea niciodată s'atingă scopul său monstruos. Celelalte conferinţi tratează în trăsături concise dar viguroase despre origina poporului romin, rolul Rominilor în timpul renașterei, despre influenţa intelectuală și politică a Franţei în ţările romine, despre Rominii din ţările subjugate, despre starea economică și intelectuală a poporului romin. Vorbind despre clasele noastre sociale d-sa nu se sfiește de a spune cîteva din acele dureroase adevăruri, care izbesc pe toţi oamenii care cugetă și care simt. „Clasa boerilor care-și mărea averile pe spinarea ţăranilor, a fost înlocuită prin clasa noastră dirigentă întreagă, mult mai numeroasă, avînd mai multe trebuinţi, ducînd o viaţă asemenea cu acea a clasei cultivate a unor popoare de multă vreme civilizate și apăsarea poporului de jos a devenit mai grea ca cea de odinioară".

„Pe cînd oamenii și femeile de societate, reuniţi într'un salon nu numai în București sau în Iași dar și în unele capitale de judeţ samănă cu reprezentanţii celei mai alese societăţi pariziene, ţaranii romini nu sînt, din punct de vedere intelectual și moral, mult deosebiţi de strămoșii lor de acum două mii de ani, Dacii. Și e ușor de înţeles că o civilizaţie atît de pretenţioasă nu poate fi suportată fără grele suferinţi de un popor atît de înapoiat. Există un dezechilibru între bază și clădirea ridicată pe ea, și cu cît clădirea se înalţă, cu atît dezechilibrul devine mai accentuat". Cu drept cuvînt d-sa crede: „că problema pe care statul romin e chemat a o rezolva, este ridicarea condiţiei materiale, intelectuale și morale a clasei, care suportă pe umerii săi toată greutatea civilizaţiei".

O. B.

***

I. D. Protopopescu. *Mișcarea cooperativă.*— București, Tip. „Cooperativă". 1909. Preţ. 2.50 l.

Literatura cooperatistă, de și bogată, nu cuprinde decît foarte puţine studii asupra cooperaţiei în general. Cele mai multe tratate, care se ocupă cu această chestie, analizează numai un anume gen de cooperaţie, sau descriu mișcarea cooperativă numai dintr'o singură ţară. Această observaţie e în special atît de adevărată în ceia ce privește literatura cooperatistă rominească, în cît, dacă nu ne înșelăm, cartea decurînd apărută a d-lui Protopopescu despre „Mișcarea cooperativă" e cel dintâi manual rominesc de acest fel, în care putem găsi un studiu mai amănunţit asupra cooperaţiei în general și o descriere a întregii mișcări cooperative din diferitele ţări ale Europei. Lucrarea d-sale umple, așa dar, un mare gol, de pe urma căruia sufereau până acum mai ales numeroșii noștri conducători de cooperative de la sate, neștiutori de limbi străine, care ar fi voit să-și complecteze cunoștinţele lor în această direcţie.

Autorul își imparte cartea sa în patru părţi, precedate de un scurt capitol introductiv, din care relevăm următoarea definiţie a cooperativei: „Societăţile cooperative sînt întreprinderile de producţiune sau de vînzare în care cîștigurile obţinute asupra vînzărilor, dacă nu sînt repartizate la un fond de rezervă, sau de mărire, sau la o instituţie de interes colectiv, sînt restituite însuși cumpărătorilor proporţional cumpărărilor făcute". Definiţia ni se pare necomplectă și chiar greșită. In adevăr ea nu cuprinde cooperativele de credit, care nu sînt întreprinderi nici de producţie nici de vînzare, și apoi din această definiţie ar reeși că beneficiul realizat prin cooperaţie se imparte numai cumpărătorilor proporţional cu cumpărările făcute, pe cînd se știe că la cooperativele de producţie, beneficiul se imparte lucrătorilor proporţional cu suma depusă de ei.

Intâia parte a lucrării cuprinde descrierea formelor cooperaţiei. Găsim aici caracterizate rînd pe rînd și în chip succint principiile: cooperativ pur, corporativ, sindicalist și mutualist, care toate după părerea autorului ar intra cu cîteceva în fenomenul modern al cooperaţiei și apoi fără o prea mare legătură se trece la partea a doua, în care se analizează pe larg cooperaţia și diferitele ei ramuri. Clasificarea cooperativelor, pe care o face în această parte d. P. în „Cooperative de consum", „Coop. de producţie", „Coop. de credit", „Coop. agricole" și „Alte forme de cooperative", nu e dintre cele mai fericite. In adevăr în primul rînd nu găsim în ea un criteriu unic de clasificare, căci diferitele forme de cooperative agricole pot intra foarte bine în cadrul celor trei diviziuni precedente, dacă menţinem criterul care a servit la clasificarea acestora și nu introducem criteriul nou de: întreprinderi orășănești și agricole. In al doilea rînd rubrica „Alte forme de cooperative", nu ne spune nimic în privinţa caracterului cooperativelor ce fac parte din ea, așa că de fapt total se reduce în această privinţă la o descriptio per enumerationem simplicem. Celelalte capitole din această parte sînt referitoare la modul în care se crează o societate cooperativă, la federale, la foloasele cooperaţiei etc. In un paragraf special se discută chestia dacă cooperaţia trebue considerată ca scop sau mijloc. Autorul se arată în această privinţă partizan al școalei din Nîmes. El consideră cooperaţia ca scop ultim și are convingerea, că prin întărirea ei se va putea ajunge la suprimarea concurenţei, care după părerea sa nu e un factor permanent și etern de evoluţie socială, ci un efect vremelnic al actualei structuri economice a societăţii și menit să dispară odată cu modificarea acesteia. In partea a treia, care se ocupă numai cu faptele, găsim o admirabilă descriere a mișcărei cooperative din diferitele ţări ale Europei, în care ea a luat o desvoltare mai mare, și din Statele-Unite. In trăsături scurte și precise ni se dă un tablou viu al mișcărei cooperative din fiecare ţară în parte, cu toate caracterele specifice, pe care le-a îmbrăcat în fiecare din ele principiul mlădios al cooperaţiei. In ultima parte a lucrării sale, în care autorul se ocupă de Rominia, se face mai întâi o descriere a situaţiei păturilor sociale de la noi și a crizelor agrare și evreești, după care apoi ni se arată, prea pe scurt poate, ce influenţă poate avea mișcarea cooperativă în Rominia și rezultatele, pe care le-a dat pînă acum.

In rezumat lucrarea d-lui P. e o foarte bună carte de vulgarizare. Fără a intra în prea multe amănunţimi, autorul a știut să aleagă faptele cele mai esenţiale, pe care le-a clasat și expus cu multă limpezime și pricepere. Acest lucru nu e unul dintre cele mai mici merite ale lucrării sale, dat fiind nemăsurata bogăţie și varietate de fapte pe care le găsim în materie de cooperaţie. In ceia ce privește partea teoretică a mai tuturor chestiunilor studiate de el, se vede bine că Dl. P. a fost puternic influenţat de acel titan al

cooperaţiei franceze, realist şi utopic în acelaş timp, interesant şi atrăgator totdeauna, pasionant chiar citeodată, care e Charles Gide.

E. T.

***

E. H. Shackleton, *The Heart of the Antartic*. 2 vol. Edit. William Heinemann, London, 1909.

Scrierea exploratorului Sh. e intovărăşită de-o introducere scrisă de d. *Hugh Robert Mill*. Această introducere dă o privire istorică asupra explorărilor regiunilor polare sudice până la expediţia *Nimrod*, condusă de exploratorul Sh.. Din această introducere vom da numai citeva date, mulţumită cărora cetitorul îşi va putea da sama, pe de-oparte de progresul făcut în innaintarea spre sud, iar pe de alta de marele pas săvirşit de exploratorul Sh.

Intre anii 1773—75, expediţia condusă de *James Cook* atinge 71° 10' latitudine sud. Abia la 1823, această latitudine e întrecută de expediţia condusă de *James Weddell*, care atinge 74° 15' lat. sud. Le 1841, *James Clark Ross* ajunge la 78° 4', iară la 1842 ajunge la 78° 11' lat. sud.

La, 1900 exploratorul *C. E. Borchgrevink* atinge 78° 50' lat. sud; iar în 1902, exploratorul *Robert F. Scott*, intovărăşit de *Shackleton* şi *Wilson* ating 82° 17' lat. sud. Aceste două din urmă latitudini au fost atinse pe jos. La 9 Ianuarie, exploratorul *Shackleton*, intovărăşit de *Adams*, *Marshall* şi *Wild*, ating 88° 23' lat. sud. Dintr-odată un ciştig de 6° lat. merită să fie cunoscut. In ce condiţii s'a făcut acest ciştig? Iată după jurnalul zilnic al exploratorului: „*Ianuarie* 8. Iarăşi toată ziua în sacii noştri, suferind grozav fiziceşte de mîni şi picioare, degerate, şi de foame; dar suferind mai mult sufleteşte (mentally), fiindcă nu putem pleca spre sud şi numai stăm zăcind aici tremurind. Din cind în cind unul din picioarele tovarăşilor noştri e pe ducă, iar nenorocitul mizerabil trebue să-şi scoată piciorul din sacul de culcare şi piciorul lui ingheţat să fie readus la viaţă, aşezindu-l sub cămeşa şi pe pielea vecinului său, cel puţin tot aşa de nenorocit. Trebue să înaintăm ceva mai mult spre sud, cu toate că merindea-i pe sfirşite şi noi ne istovim zăcind în frig, căci cu 72° de ger vîntul taie prin cortul nostru subţire"... „cum încetează, ne sculăm şi 'ntr-o goană spre sud. Simt că acest marş trebue să fie limita noastră. Avem aşa de puţină mîncare şi la această innaltă altitudine—11.600 ft (3500 metri) cu greu se mai poate ţinea ceva căldură în trupurile noastre..." (Vol. I, pa. 347).

„*Ianuarie* 9. Ultima noastră zi spre sud [(outwards)=(înnainte)] Am întins arcul şi-am tras ultima săgeată şi rezultatul e latitudine 88° 23' sud, longitudine 162° est. (We have shot our bolt, and the tale is latitude, etc). Vîntul s'a domolit la 1 a. m. şi la 2 a. m. ne-am sculat şi am mîncat. La 4 a. m. am plecat spre sud cu Union Jack, dat de regină, cu un cilindru de alamă conţinînd documente de aşezat la cel mai depărtat punct spre sud, aparatul fotografic, ochiene şi compasuri. Pe jumătate alergind, pe jumătate mergind, pe o suprafaţă mult întărită de viscolul recent, la ceasurile 9 a. m. eram la 88° 23' sud. Ni se părea ciudat să mergem aşa fără să tragem din greu, cărînd visul cel rău al unei sănii după noi. Am implîntat steagul Maiestăţii Sale şi pe celalt Union Jack, după aceia, şi am luat în stăpînire platoul în numele Maiestăţii Sale. Pe cind Union Jack flutura în vîntul de ghiaţă ce ne pătrundea la ciolane, ne-am uitat spre sud cu puternicele noastre ochiane dar n'am putut vedea nimic decît întinderea moartă de omăt alb. Cum se întindea platoul spre sud fără nici o întrerupere, ne-am încredinţat că ţinta pe care n'am putut-o atinge se află în întinderea aceasta. Am stat numai citeva minute

şi apoi luind steagul Reginei ne-am grăbit înnapoi, mîncînd pe cînd mergeam, din merindea noastră ca vai de capul nostru şi am ajuns la cortul nostru cam pela 3 p. m. Eram aşa de rupţi de oboseală că după amiază am făcut numai două ceasuri de marş şi am poposit la 5.30 p. m. Temperatura era de minus 19° Fahr.. Spre norocul nostru urmele noastre n'au fost astupate de viscol, ci dimpotrivă stăteau deslaşite făcind o carare uşor de urmat. Spre casă de-acum cel puţin. Oricare ar fi părerile de rău, noi am făcut tot cit s'a putut." (vol. I p. 348)[1])

Atingerea polului geografic însă are mai mult o importanţă sportivă, care pune în evidenţă individualitatea exploratorului, iar meritele acestuia se resfring şi asupra naţiunii din care face parte. Aceasta atingere a polului geografic ar căpata un interes ştiinţific numai cînd s'ar putea stabili acolo un observator meteorologic. Situaţia însă pe care o ocupa cartierul de iarnă al expediţiei putea concura chiar c'o staţiune meteorologică aşezată la polul geografic. In adevăr, aşezat la capul *Royds*, cartierul de iarnă avea la răsărit, la o distanţă de 15 mile vulcanul activ *Erebus*, a cărui innălţime e de 13.000 picioare (peste 3.900 metri) încît „conul vulcanului servea ca o scară gradată, pe care se putea ceti curenţii variaţi de aer după cum îi oglindeau nourii în mişcare aparţinînd acestor curenţi; dar în afară de aceasta mai era şi admirabila coloană de vapori a vulcanului, care indica prin mişcările ei intr'o parte şi alta direcţiunea de mişcare a curenţilor mai 'nalţi. In timpul erupţiilor violente coloana de vapori se ridica la peste 20.000 de picioare de-asupra nivelului mării" (Un picior=0.33 centimetri) (Vol. II pg. 376 Appendix V meteorology by *Professor T. W. Edgeworth David* and *Lieutenant Adams*).

Cind la 22 Februarie 1908 vasul *Nimrod* a părăsit *Mc. Murdo Sound*, lăsînd la capul *Royds* expediţia polară,—baratca pentru iernat şi grajdul pentru caii aduşi din *Mandciurea* erau gata sau aproape gata. Expediţia polară, rămasă pe uscat să ierneze, se compunea din 16 persoane din care una cu un rol foarte modest dară practic: *bucatarul*. Din cele 15 persoane am văzut mai sus că 4 au cercat să atingă polul geografic. Alte 3 persoane, şi anume Profesorul *Edgeworth David*, *Douglas Mawson* şi *Alistair Mackay*, au avut însărcinarea să atingă polul sud magnetic. Acest grup s'a pus în marş la 5 Octombrie 1908, iar la 16 Ianuar 1909 au atins polul magnetic la 72° 25' lat. sud, 155° 16' long. est. „Temperatura cînd am ridicat steagul era exact 0° Fahr.. Pentru noi toţi era o satisfacţie şi o uşurare că la urma urmei după atitea zile de muncă, de greutăţi şi primejdii am fost în stare s'aducem la îndeplinire instrucţiile conducătorului nostru şi să îndeplinim dorinţa lui Sir James Clarke Ross de-a atinge polul magnetic sudic, după cum el l'a atins în 1831 pe cel nordic. In acelaşi timp eram prea din cale afară de vlăguiţi ca să fim capabili de vre-un entuziasm". (Vol. II, p. 181).

In afară de această grupă de explorare, o alta compusă din *Armytage*, *Priestley* şi *Brocklehurst* au avut însărcinarea să studieze mai cu de-amănuntul ţărmul muntos al lui *South Victoria Land*. Restul din ceilalţi membri ai expediţii au făcut studii ştiinţifice în apropierea cartierului de iarnă, întrebuinţind automobilul pentru distanţele mai mari, sau au ajutat la caratul proviantului la diferitele depozite pentru echipe de exploratori. Cele nouă Apendice din vol. II arată bogăţia ma-

1) Temperatura e dată în grade Fahrenheit. Formula pentru transformarea gradelor Fahrenheit în centigrade e:

$$C^{\circ} = \frac{(Fahr.^{\circ} - 32)5}{9}$$

terialului științific adunat de această expediție in: Biologie, Fizică, Chimie, Optică, Magnetism, Geologie, Meteorologie, Hydrologie, Mineralogie și Geografie. Pentru studiul luminii și al culorii expediția a avut pe artistul *G. E. Marston*, mulțămită căruia volumele sînt întovărășite de 12 planșe colorate cu vederi polare, în afară de cele peste 250 planșe fotografice în afară de text.

Intreaga expediție a fost organizată și condusă de exploratorul Shackleton și, mulțumită priceperii și energiei sale, rezultatele strălucite căpătate n'au costat nici o viață omenească, iară boala polară, scorbutul, n'a atins pe nici un membru al expediției. Dar ca cetitorul să-și facă o ideie mai clară de meritele lui Sh., voiu da cîteva cifre. Intreaga expediție a costat peste 44.380 livre sterlinge (o livră st=25 lei), din această sumă vasul *Nimrod* a costat peste 9000 l. s., iară peste 6000 l. s. lefile membrilor expediției. Cei 15 cai din Manciurea cu transportul, hrana și hamurile peste 1500 l. s. cei 9 cîni Eschimoși și hrana lor peste 126 l. s. Echipamentul expediției peste 4000 l. s., iar hrana pentru cei 16 din expediție peste 2000 l. s. (pentru detalii v: Vol. II Appendix X). Guvernul englez și cel din Noua Zelandă au contribuit cu aproape 22.000 l. s., restul până la complectarea sumei de 44.380, parte a fost subscrieri particulare, iară parte împrumutați de Sh., pe care trebuie să-i plătească din vinzarea volumelor și ținerea de conferinți.

Dr. N. Q.

***

Edmond Cramaussel. *Le premier éveil intellectuel de l'enfant.* Paris, F. Alcan, 1909. Prix 2.50.

Lucrarea de față e o contribuție folositoare la studiile tot mai numeroase ce se fac asupra psihologiei infantile. Preciziunea, cu care sînt notate observațiile, ce autorul le-a făcut în special asupra celor patru copii, a căror desvoltare sufletească a urmărit-o în deosebi, mulțimea și varietatea acestor observațiuni,—fac ca lucrarea aceasta să poată servi pe de-o parte ca un control și o rectificare, iar pe de alta ca un adaos și o explicație a celor expuse deja în studiile anterioare ale lui Baldwin, Egger, Pérez, Taine, Sully și alții.

Deși, după cum însuși autorul recunoaște, între actele sufletești nu se poate face o separație precisă, și prin urmare aceste acte nu se pot studia cu totul izolate unele de altele, totuși pentru ca expunerea să fie mai sistematică, și pentru a proceda dela simplu la complex, el împarte lucrarea sa în următoarele capitole: Sensațiunile, Asociația, Intuiția, Limbajul, Conceptul, Judecata și Raționamentul.

Această împărțire îi dă putința de a urmări în mod progresiv desvoltarea sufletească a copilului, iar o concluzie generală, care formează cel din urmă capitol al cărții, adună și rezumează constatările, la care autorul ajunge pe baza faptelor expuse în lucrarea sa.

Nu vom încerca aice să rezumăm cuprinsul acestei cărți, pentru că interesul și valoarea ei o formează tocmai faptele și observațiile expuse—adică ceia ce nu se poate rezuma. Și nici nu vom recomanda cartea lui Cramaussel celor ce doresc să aibă o privire generală asupra psichologiei copilului. Cu toată tendința autorului de a teoretiză, lucrarea lui e totuși pentru specialiști, nu e o sinteză, ci una din acele pietre care vor servi la clădirea viitorului edificiu.

Cei ce doresc însă să aibă oarecare norme asupra modului cum trebue cercetată și interpretată viața sufletească a copilului, și un cadru general pentru observații în direcția aceasta, vor găsi un bun sprijin și îndrumător în lucrarea modestă și interesantă a lui Edmond Cramaussel.

*

L. Dugas. *Le problème de l'éducation.* Paris, F. Alcan, prix 5 fr.

Profesorul Dugas, conferențiar la universitatea din Rennes, ne dă în această nouă lucrare a sa cursul de pedagogie pe care l-a ținut la acea universitate. Lucrare mai mult dogmatică și teoretică, lecțiunile acestea nu sînt propriu zis un curs de pedagogie; după cum chiar titlul arată, autorul și-a limitat subiectul său, luîndu-și ca obiect al cercetărilor sale „problema educației".

Care e „problema educației"? Autorul caută să justifice titlul, pe care l-a dat volumului său, spunînd că problema educației e una singură: ea merge dela *educația negativă* la *educația integrală*. Dar chiar din această definiție vedem că el apropie două puncte de vedere deosebite, căci pe cînd educația negativă privește mijloacele prin care și modul cum se face educația (dacă trebue să creăm în educație, ori numai să ajutăm natura), educația integrală privește cîmpul pe care-l îmbrățișează educatorul în opera sa (cantitatea și varietatea cunoștințelor ce trebue să dea elevilor).

De asemenea vom găsi probleme și puncte de vedere deosebite, dacă vom urmări celelalte capitole ale lucrării conferențiarului dela universitatea din Rennes. In adevăr între *educația negativă*, care formează partea I a volumului, și între *educația integrală*, de care se ocupă în partea a V-a cărții sale, autorul studiază în partea a II-a *educația formală* față de *educația materială* (deci e vorba de scopul educației) în partea a III-a *educația atrăgătoare* (iarăși mod și mijloace de educație), și de *educația voinței* (deci un capitol special din pedagogie).

Evident dar că toate aceste capitole așa de diferite nu se pot reuni într'un tot unic, și autorul ne-a dat mai curînd o serie de studii de pedagogie decît un sistem unitar.

Dacă însă ne mulțumim să luăm cartea lui Dugas așa cum este, avem în ea o lucrare plăcută, interesantă și folositoare, deși nu o putem recomanda decît acelor care au oarecare pregătire în domeniul filozofiei, lucrarea fiind, cum am spus mai sus, mai mult teoretică, și fiind făcută pentru studenții dela filozofie.

Autorul a analizat doctrinele celor mai însemnați pedagogi, căutînd să le explice și să le complecteze unele prin altele, să le pue de acord uneori și să scoată întotdeauna ceia ce e bun din fiecare: după cum singur ne spune, a încercat să facă să iasă adevărul din ciocnirea și din opoziția doctrinelor.

Dar analiza aceasta a doctrinelor pedagogice nu e singurul merit al lucrării. Autorul are vederi personale interesante, observații ingenioase, iar unele chestiuni, cum, de pildă, rolul obișnuinței cu supunerea în formarea voinței, avantajele educației atrăgătoare, necesitatea sforțării personale a copilului pentru a se forma, relele educației premature, și altele sînt discutate cu multă pătrundere și cunoaștere a sufletului omenesc. De altfel autorul e cunoscut ca un fin și subtil analist psiholog din lucrările sale anterioare, iar expunerea suggestivă, argumentarea strînsă și stilul limpede fac plăcută această carte, care e interesantă chiar atunci cînd nu ne dă concluzii precise, ci ne lasă mai mult să simțim ceia ce-i adevărat și bine din arătarea acela ce e greșit și rău.

M. C.

***

Dr. Gheorghe Alexici. *Elevilor mei.* Discurs de deschidere [a cursului de filologie romînă] ținut la Universitatea din Budapesta (22 Ianuar 1910). Sibiiu, Tiparul Tipografiei Arhidiecezane, 1910, 1 broș. in 16 de 13 p., fără preț.

Se știe că acum în urmă guvernul unguresc a impus ca profesor de istoria limbii și literaturii romîne la Universitatea din Budapesta pe un domn Seghescu, cunoscut în știință printr-o

obscuritate desăvîrșită, in contra d-lui Gh. Alexici, care de douăzeci de ani lucrează in ogorul filologieĭ romine și maghiare și de paisprezece anĭ e chiar privat-docent la Universitatea din Budapesta.

D. A. a profitat de lecția de deschidere a cursurilor din semestrul II pe anul școlar curent spre a-șĭ expune activitatea științifică de două decenii. Este o activitate pe care o stimăm cu atit mai mult cu cit actualmente in Transilvania filologia e cu totul neglijată de Romini.

G. P.

***

Paul Mantoux. *A travers l'Angleterre Contemporaine*. Un volum 282 p. Paris, Félix Alcan, éditeur, 1909.

In seria de studii, ce formează volumul de față, d. Mantoux fixează cu atenție și imparțialitate citeva trăsături din fizionomia Angliei contemporane. Necăutind să dea un tablou complect al acestei țări și al evoluției sale democratice, el a putut evita generalizările, ce nu pot cuprinde in cadrul lor rigid realitatea in veșnică mișcare. „Căci, cind vrei să descrii instituții politice și sociale, care sint in plină transformare, și cind prezentul, intre supravețuirile trecutului și aspirațiile viitorului, ni se prezintă bogat in contradicții și nesiguranță, e tot una de indrăzneț lucru a pretinde să descrii tot intreg acest prezent in complexitatea sa agitată, ca și de a pretinde să fixezi dinainte rezultatele apropiate ale agitațiilor ce-l frămintă" (p. II). Preferind să urmeze pas cu pas viața poporului englez, autorul a reușit să noteze cu precizie și nuanțare bogată transporturile patriotice ale lumii londoneze in vremea războiului sud-african, și să ne dea o analiză pătrunzătoare a imperialismului și patriotismului englez vechiu și, se ințelege nu totdeauna lipsit de forme egoiste și brutale. Trei părți din volumul său autorul le-a consacrat in descrierea și analizarea mișcării democratice. Asupra acestei părți ne vom opri mai mult. In *socialismul municipal la Londra* ni se arată cum Londonejii au susținut partidul *progresist* din *Consiliul Comitatului* din Londra, a cărui inspirație generală e socialistă, timp indelungat. Acest consiliu a căutat și, in parte a reușit, să municipalizeze liniile de tramvaie, exploatindu-le in regie, să impună antreprenorilor, dependenți de el, o mai bună tratare a lucrătorilor, lucrind mină in mină cu Trades-Unions, să construiască case pentru săraci, dărămind cartiere intregi, nesănătoase; a căzut insă incercarea lui de a expropria Compania apelor, care exploata populația neomenește.

O mare parte din lucrători, elita lor, organizați in acele sindicate, Tarde-Unions, recunoscute formal prin legea dela 1875, bucurindu-se de mai bune condiții de muncă, pe de o parte perduseră simțul de solidaritate față de lucrătorii neasociați, pe de alta, conștienți de puterea sindicatelor, erau ispitiți să abuzeze de ea, uzind de procedee tiranice. Citeva greșeli, care au indignat opinia publică și le-au atras sentințe judecătorești, ce ruinau finanțele asociațiilor și puneau in chestiune securitatea și drepturile lor elementare, i-au făcut să se gindească și la restul lucrătorilor, ce nu erau intrați in Trade-Unions, desvoltindu-le conștiința de clasă, să cugete deci la o acțiune parlamentară, organizindu-se in partid. In conferința dela *Newcastle* din 1903 s'a hotărit ca deputații tuturor Unionilor să lucreze de comun acord, s'a instituit o casă comună, a cărei fond e destinat cheltuelilor de alegere a candidaților fixați și intreținerea deputaților in capitală. Partidul uvrier, reprezentant al Unionilor, nu *Independent Labour Party* care e socialist, nu are un program bine definit; căci Unionile, mai revoluționare in practică decit in teorie, refuză să vadă dincolo de necesitățile

momentului; o profesie de credință socialistă ar compromite pe șefii lor.

Alegerile din 1906 au dat partidului uvrier treizeci de mandate. Influența acestor deputați, care s'au aliat cu liberalii, păstrindu-și libertatea de acțiune, s'a resimțit imediat: in două luni de sesiune s'a votat o propunere de lege asupra cantinelor școlare; Camera s'a pronunțat asupra principiului de pensii pentru bătrinețe; a examinat amendamentele de adus legii asupra accidentelor muncii, legea de opt ore in mine, in fine s'a abordat chestia iritantă a responsabilității legale a Unionilor și s'a rezolvat favorabil pentru ele, grație abilității tactice a lui Campbell Bannerman. Astfel acțiunea legislativă a lui Labour Party, care nu e un partid socialist, așa cum se ințelege pe continent, căutind ca pe bazele actualei societăți să amelioreze condiția economică, socială și politică a muncitorilor, a dat rezultate imbucurătoare.

Dar nu numai atit; a dat și continuă a da, in chestia școlară, un puternic sprijin liberalilor care vor să ia pe sama statului direcția școlilor, și in lupta contra Camerei lorzilor.

Dar cu aceasta intrăm in ultima parte a volumului, in *Transformările recente ale constituției britanice*. Constituția engleză se modifică in importanța diferiților săi factori; mai intăi, parlamentul așa de puternic altă dată tinde să devie un simplu birou de inregistrare al legilor propuse de cabinet. Importanța acestui din urmă din contra a crescut; acest comitet de citeva persoane, ieșit din unul din partidele reprezentate in parlament, exercitează dreptul de discuție in toată plenitudinea, și camerile nu fac decit să ratifice hotărîrele lui. Puterea cabinetului se concentrează in minele primului ministru, șeful majorității; el fixează ordinea de zi, cere inchiderea discuției, și, cind majoritatea pare obosită, sau se arată dispusă la revoltă, cere disolvarea Camerilor, căci, in realitate, el nu-i responsabil față de ele, ci față de alegători; puterea lui depinde de intregul corp electoral, și cit națiunea il susține, exercită o adevărată suveranitate.

O limită a influenții sale prea mari o intilnește șeful guvernului in influența regelui, care tinde să ia primul rol in conducerea statului, cu aprobarea tacită a națiunei, care, cită vreme voința sa nu e zădărnicită, vede cu plăcere in el un sfătuitor influent și ințelept.

In fine chestia școlară și chestia bugetului, unde Camera lorzilor a pus in eșec voința națională, a adus in discuție existența acestei camere hereditare și neresponsabile. Preziceri asupra rezultatului final al conflictului intre cele două Camere, dat fiind spiritul de concesii și compromisuri ale politicei engleze, nu ne pot face.

Concluzia, dacă trebue să tragem una, asupra psihologiei poporului englez, așa cum reesă din aceste fapte, ar fi: luptele politice, sociale, școlare nu se dau in numele teoriilor și principiilor generale și abstracte, ci in numele intereselor particulare și concrete. Dacă este un idealism, el nu e rațional și filozofic, ci practic, născut din sentimente și trebuinți morale.

O astfel de expunere insă in mod necesar e o generalizare in paguba realității vii, plină de nuanțe; de aceia d. Mantoux trebue citit.

A. B.

Revista Revistelor.

Convorbiri literare (Ianuarie).

Cînd am scos „Viața Romînească", în Martie 1906, am căutat să dăm revistei noastre cea mai bună organizare posibilă. Am examinat tot felul de reviste străine, ne-am gîndit la nevoile noastre culturale,—însfîrșit am făcut tot ce am crezut noi că e mai potrivit pentru a da publicului cetitor, sub diferite forme, ceia ce l-ar putea interesa și instrui.—De aceia, pe lingă articole și nuvele, cum se obișnuia pînă atunci în revistele romîne, am creat o mulțime de rubrici: „Recenziile", pentru a ținea publicul în curent cu producțiile literare și științifice din țară și străinătate; „Revista Revistelor", pentru a pune pe cetitorii noștri în pozițiune de a ști ce se publică în periodicele naționale și străine; „Mișcarea intelectuală în străinătate", pentru a da cetitorilor noștri, lunar, lista operelor mai însemnate străine în diferite domenii ale științei și literaturii; „Scrisorile dela frați", pentru a face cunoscut Romînilor din Regat viața politică, socială și culturală a celorlalți Romîni și pentru a strînge, astfel, legăturile sufletești între toți fiii acestui neam.—„Convorbirile literare" n-au întîrziat a ne copia. Lucrul ne-a bucurat, ba ne-a și măgulit... Dar revista aceasta, probabil pentru că e fudulă mai mult decît este permis cuiva acest vițiu, se vede că se simțea jenată că trebue să ne copieze. Și, ca să facă diversiune, cu cît ne copia, cu atît ne înjura! Și-a creat, și ea, „Recenzii", „Revista Revistelor", „Scrisori din Ardeal și Bucovina".—dar ne înjura din ce în ce mai mult... Mai rămăsese „Miscellanea"... Și, cu începutul acestui an, a făcut și acest pas. Rubrica noastră, la „Convorbiri", a devenit: „Însemnări privitoare la istoria culturii romînești"... Și, ați înțeles de sigur, că, cu acest prilej, bătrîna revistă ne înjură din nou! Așa dar, e o tactică, care nu se desminte... Deocamdată, cunoscutul om de litere d. Mehedinți, nu a prea avut ce spune în rubrica nou înființată (că nu e deprins cu ea) și a reprodus un articol al d-lui Rodion dela „Opinia". Dar a ținut să colaboreze și d-sa cu d. Rodion, și a scris o perlă intitulată *Politica în literatură*, îndreptată împotriva d-lui Gherea și în care spune lucruri așa de ne mai auzite, încît ne vom face plăcerea s-o reproducem în „Miscellanea" din numărul nostru viitor.

Intr'un articol-manifest („La începutul anului") iscălit de un *Spectator*, acest superficial și ignorant „spectator" al literaturii romîne susține că la „Contemporanul" d-lui Gherea se publicau versuri și proză „nepatriotice",—„spectatorul" vrea să zică socialiste,—pe cînd *toată* lumea știe că d. Gherea a avut polemici lungi cu diferiți publiciști, care găseau că la „Contemporanul" e o mare contrazicere între ce *scrie* d. Gherea și între literatura „burgheză", în genere *cuiînescuină*, a colaboratorilor d-lui Gherea.

Luceafărul (X, 4).

„Luceafărul" continuă publicarea răspunsurilor asupra „poporanismului". De data asta își dau părerea poeții I. Adam și Caton Teodorian. Ne cam iau de sus, și se îngrijesc excesiv de intangibilitatea artei.

La „Cronică", se publică diferite articole scrise cu prilejul morții d-nei Adelina Taslăoanu, cu dispariția căreia societatea romînească sibiană a pierdut o femee de inimă, iar literatura romînească o modestă, dar harnică și simpatică scriitoare. Ne asociem și noi la doliul d-lui O. Taslăoanu, încredințîndu-l de adînca noastră părere de rău și-l rugăm să primească condoleanțele noastre.

Revista politică și literară (Blaj, Ianuarie).

D. Aurel Ciato deplînge, în termeni corecți și respectuoși, atitudinea luată dăunăzi în Parlament de către d. P. Carp în chestia Romînilor din Ardeal. —D. Ciura, în „cronica literară", are cuvinte bune pentru volumul colaboratorului nostru d. Pătrășcanu, pe care-l recomandă publicului. Se reproduce schița d-lui Pătrășcanu „In tren".

Junimea Literară (Cernăuți, Ianuarie).

Număr închinat lui Creangă și șezătorilor Societății Scriitorilor Romîni în amintirea acestui mare scriitor. Cuprinde proză și versuri de membrii S. S. R. care au luat parte la acele șezători și de colaboratorii revistei. Remarcăm „Prologul" ce d-nii Anghel și Iosif l'au scris pentru reprezentarea „Cometei" la Teatrul Național, care însă a rămas nereprezentată.

Cumpăna (Ianuarie).

Această revistă pur literară, care se deosebește prin frumusețea scrisului, nu poate fi recenzată—voim să zicem rezumată. Trebue cetită.—Ținem totuși să ne exprimăm admirația pentru articolele d-lui Sadoveanu despre Creangă, scrise cu o mare și adîncă duioșie și pietate. Articolul intitulat *Sfat cu Ioan Creangă*, socotim că va rămînea. Niciodată genialul *țăran* dela Humulești n'a fost evocat ca în această schiță scurtă a d-lui Sadoveanu. Ce lucru mare ar face d. Sadoveanu, dacă și-ar lua sarcina să scrie viața lui Creangă, viața acestui scriitor unic, care nu va avea *niciodată* pereche, pentrucă viața pe care a zugrăvit-o și care l-a produs pe dînsul, s'a dus pentru *totdeauna*!

Convorbiri Critice (25 Decembrie și 25 Ianuarie).

D. Lovinescu, într'un manifest intitulat *Dis manibus sacrum*, anunță că va scrie „cel puțin 20 de volume" despre scriitorii mai vechi. (Se vede că încă nu i-a socotit bine). Douăzeci de volume de critică impresionistă! Șase mii de pagini de *impresii*! E o doză care poate neurasteniza un regiment de roșiori!... Această hotărîre, ne spune autorul, i-a inspirat-o Eliade Rădulescu, care i s'a arătat în vis și l-a conjurat să scrie cele „cel puțin 20 de volume"...

In numărul din urmă, d. Dragomirescu susține că revista d-sale le întrece pe toate celelalte, și din punct de vedere al criticii, și din acela al producției literare. Ba încă mai adaogă că ne-a pus pe toți pe calea binelui. Bine face d. Dragomirescu că scrie asemenea lucruri, căci, vorba aia, d-lui Dragomirescu cu cît e mai fudul cu atîta-i șade mai bine.

In acelaș număr, cineva care iscălește *Sonia*, publică o „meditație" în proză, intitulată: „In Ruină".—Bucata aceasta e copiată cuvînt cu cuvînt din volumul „Versuri și Proză", (1896) al neuitatului nostru prieten I. Păun (Pincio).

Acest lucru ni l'a făcut cunoscut un elev dela liceul din Botoșani, căci noi, din lipsă de timp, nu prea avem obiceiul să cetim literatura cu care d. Dragomirescu își umple coloanele revistei sale.

Bine înțeles, că nu aducem nici o învinuire d-lui Dragomirescu, cum nu i-am adus nici în cazul d-lui Teohari, căci unui director de revistă nu i se poate cere să cetească tot ce s'a scris și, mai cu samă, să țină minte tot ce a cetit.

Falanga. Unii cred că avem prea multe reviste. Noi nu sîntem de această părere. Cine scoate o revistă are motivele sale s-o facă,—și, oricît de multe ar fi, nu vedem nici un rău: Lupta pentru traiu, „concurența", fiind tot mai aprigă, consumatorul, voim să zicem cetitorul, nu va avea decît să cîștige.

Dealmintrelea *Falanga* nu este cu totul o revistă nouă. Ea este o colonie a „Convorbirilor critice", alcătuită din cîțiva scriitori din metropolă.

D. Dragomirescu, căruia i se pare că nu se exteriorizează destul in publicația sa lunară, a ținut să vie in mai des contact cu publicul, avind de spus multe contemporanilor săi! Ce fericit om trebue să fie! Il simțim dela distanță. D-sa a descoperit, in urma atitora, secretul fericirii: D-sa nu cere mult dela nimene și, ceia ce e mai esențial acestei filozofii hedoniste, d-sa nu cere mult mai cu samă dela sine insuși.

Desigur că cel mai talentat scriitor al „Convorbirilor critice" dela *Falanga* este d. Cincinat Pavelescu. Indiferent de valoarea ei, care variază, acestui om poezia ii este un lucru *natural*.

Cași Napoleon in *Lui* al lui Victor Hugo, d. Lovinescu apare pretutindene cu Glykyon al său! D. Lovinescu, sintem siguri, iși bate joc de cetitori cu acest Glykyon. I-o spunem aici, ca să nu creadă că sintem și noi naivi. D-sa a mistificat odată citeva reviste cu „manuscrisul" lui Eminescu despre „Geniu pustiu", și de-atunci a prins gustul—cam perfid și pervers,—de a-și ride de contemporani... De altmintrelea, d. Lovinescu este un om de talent și, dacă i-am reproșa vre-un defect, apoi ar fi acela că are prea mult talent. Dar, la urma urmei, ce e vinovat păunul de coada sa?

D. Z. Birsan este un om subțire, care pricepe multe lucruri din viață și care știe să le spună aproape tot atit de bine.

D. C. Moldovanu n'are multe insușiri de poet, dar nu e lipsit de talent —și are o remarcabilă invenție verbală, ceia ce-i dă putința să fie un foarte bun traducător. Dacă nu ne înșală memoria, ni se pare că am apreciat elogios, in această revistă, traducerea d-sale: *Cîntarea Cîntărilor*.

D. Em. Girleanu a scris in *Falanga* o schiță *(Un Moldovan)* foarte vioae și din care răsare viu un personaj, boerul moldovan. A mai scris *Arhiva plășii Turia*, jignitoare prin inferioritatea sentimentului: D. Em. Girleanu, om de cultură, cheamă toată simpatia cetitorului asupra unei brute, care, in calitate de judecător, împacă pe țărani prin bătăi tălhărești. Justiția exercitată cu ajutorul unui calău țigan, d-lui Girleanu i se pare o idilă, pentrucă e samară și nu cere multă *paperaserie*. Dar este ceva mai presus de orice pe lume, d-le Girleanu: *este demnitatea omenească!...*

A fost la *Falanga* și d. Minulescu pe care nu l-am ințeles niciodată, dar l-am admirat de multe ori. Vorbim serios, și credem că nu-i displacem cind vorbim astfel, căci sintem convinși că și d-sa vrea tocmai acest lucru. D. Minulescu are o limbă frumoasă, un vers de o rară muzicalitate și unele imagini (poate toate, pentru cine le ințelege) de o frescheță și de o noutate, care il pun in rindul scriitorilor noștri de talent. D. Minulescu e un simbolist—și un simbolist nu-i nevoe să fie ințeles. Simboliștii nu-ți *spun*, iți *suggerează*. Și d. Minulescu iți suggerează intotdeauna ceva de departe, de aiurea, din ceia ce-a fost, din ceia ce are să fie,—d. Minulescu iți chiamă stări sufletești, pe care le aduce până *aproape* de pragul conștiinții... Dar ni se pare că d-sa cam abuzează de gen, și e păcat!

D. Minulescu, in vremea din urmă, s'a retras de la Falanga.—D. M. Dragomirescu, care, in calitate de mare proprietar, și-a oprit citeva hectare din *Falanga*, pe care le lasă cam inculte, anunță retragerea d-lui Minulescu in chip foarte spiritual: „Falangei i-a plesnit coarda *decadentă*", zice d-sa. Și cu o săptămină inainte, marele critic il ridica in naltul cerului pe d. Minulescu, in „Convorbiri critice"!...

Și, apropos. D. Dragomirescu, de cind scrie la *Falanga* a inceput să

devie spiritual. In „Convorbiri critice", in vreme de trei ani, a făcut de două ori spirit. In *Falanga*, intr'o lună numai, a făcut spirit nu mai puțin de trei ori! Și să se mai zică că fabula d-lui Vlăhuță *Nunquam ridenti* ar fi fost menită masivului critic!

In acest ultim număr al *Falangei*, d. Lovinescu scrie—direct, fără medium ul Glykyon—o mică poemă critică asupra volumului *Fantazii* al d-lui Anghel. D. Lovinescu susține cu tărie că in versurile d-lui Anghel „tresare suflarea aromitoare a artei in *sclipiri* ritmice și *pololite*"... Zenon din Elea, dacă nu ne inșelăm, a susținut ceva și mai teribil: că săgeata aruncată din arc stă pe loc...

In acelaș articol, d. Lovinescu se plinge de monotonia acestei lumi, in care nimic nu se schimbă. D. Lovinescu pretinde că soarele răsare și apune in acelaș loc. Fals! Aceasta se intimplă numai la equator. La noi nu. Aici in Iași soarele apune iarna deasupra Miroslavei, iar vara spre Rediul Copoului. Va să zică acest astru nu e chiar așa de plictisitor. Apoi mai este un mijloc de a varia răsăritul și apusul: Te muți la fiecare St. Dumitru și Sf. Gheorghe ori, dacă ești becher, in fiecare lună—și astfel iți poți da posibilitatea unei mari varietăți de răsărit și apus de soare!

„1907".—In No. 8, d. Alfred Juvara rezumează un articol al d-sale publicat in revista juridică *Dreptul* (No. 73, 77), in care arată că d. dr. Racovschi nu e cetățean romin. D. Juvara spune că argumentele Curții de Casație nu sint de natură a tranșa definitiv chestia, și că guvernul romin trebuia să dea d-rului Racovschi putința de a veni in fața justiției.

Noua Revistă Romină. In No. 15, d. Rădulescu-Motru susține nevoia unui partid social-democrat la noi, pentrucă un asemenea partid „corespunde la o cerință a culturii moderne"... Cam curios! Un partid social-democrat „corespunde" existenței unei *anumite* clase sociale. Sau d. Motru crede că orice țară trebue să aibă tot felul de partide, indiferent dacă au un substrat social sau nu?—

In No. 13, d. Basilescu scrie această frază plină și grea de ințeles (mai cu samă că, desigur, d-sa e ecoul unor idei care circulă in anumite cercuri): „Dacă dar partidul muncitoresc va rămînea in cadrul social și economic „actual, el va fi un factor hotăritor „in viața noastră politică, *aripa stîngă* „*a conservatorilor-democrați*". (Scris la 17 Ianuarie).

Revista Democrației Romîne (Ianuarie).

Problemele politico-sociale s'au pus cu atita putere in urma mișcării țărănești din 1907, incit s'a simțit, de către toate partidele, nevoia de a le discuta cit mai mult.

Conservatorii-democrați au cele două reviste amintite mai sus. *Revista Democrației Romîne* este liberală,—dar independentă. Este o tribună liberă a ideilor liberale.

In primul No. se publică un program detaliat, pe care nu e locul aici să-l discutăm.—Remarcăm articolele d-lui D. A. Teodoru, care vorbește despre luminarea poporului de jos și despre datoria statului de a legifera in folosul lui,—și articolul d-lui Gh. Danielopolu despre *votul universal*, in care autorul relevează, și el, cel mai mare folos, după noi, al votului universal, anume acela că *persoanele* vor pierde importanța ce o au azi—și deci corupția va scădea.—Noi vom mai adăoga ceva: La inceput, țărănimea tot inconștientă va fi, așa incit guvernul tot nu va „reprezenta" voința țării intregi; dar guvernul, oricare ar fi el, scutit de „controlul" alegătorilor de azi, adică de amenințările și pretențiile electorilor și ale clicilor, va fi mai liber să facă binele,—pe care va voi să-l facă. Azi, un guvern e mai puțin bun decit ar vrea să fie,

căci nu-l lasă să facă bine „alegătorii", care cer chiar şi călcarea legilor, cind e nevoe de acest lucru, pentru a li se indeplini dorinţile.

...Peste o sumă de ani, ţărănimea devenind conştientă, guvernele vor reprezenta ţara—şi va fi şi mai bine.

Săptămina. In No. 1, d. Panu, susţine că odată cu inlăturarea trusturilor arendăşeşti evreeşti, primejdia evreiască a incetat.—D. Panu se gindeşte numai la o faţă a problemei.—D. Panu trece cu vederea faptul principal: Faptul *anormal* că, in Moldova, clasa *burgheză, clasa pe care se bazează societatea modernă, e străină*—nu vorbim de rasă, de singe, de religie—vorbim de limbă, de cultură, de ideal. Dacă Evreii, ciţi sint, 200.000 sau 300.000—sau şi mai mult,—ar fi imprăştiaţi in toată ţara şi *in toate clasele*, chiar neasimilaţi, n-ar fi nici-o primejdie pentru ţară, şi o chestie evreiască ar fi o scornitură stupidă, ca in Franţa.

In No. 3, d. Panu se ridică impotriva d-lui E. P(orn), care reproşează d-lui Pătrăşcanu, „moldovenismele" din „Schiţele şi Amintirile" sale. D. Panu observă, cu drept cuvint, că expresiile moldoveneşti au tot atita drept in literatură cit şi cele munteneşti, atunci cind incă nu s-a consacrat ca literară o expresie sau alta. Observind bine, numai in privinţa fonetismului şi a unor pronume (*acesta*, şi nu *ăst* sau *ista*, etc.) putem vorbi de o *unitate* a limbii literare. In privinţa dicţionarului (curte—ogradă, etc.) nu poate fi vorba de unitate. Desigur că odată vom avea o limbă literară fixă, extrasă din ambele dialecte—in care vor intra cuvinte care au invins, fie pentrucă au fost intrebuinţate de scriitori de mare talent din Muntenia sau Moldova, fie datorită altor imprejurări—imprejurări desigur favorabile Munteniei, din cauză că acolo e capitala, ceia ce dă un mare avantaj dialectului muntenesc in lupta lui cu cel moldovenesc. Pentruce? Nu e aici locul de vorbit.

In No. 4, d. Panu se miră, cu cea mai mare dreptate din lume, pentruce *berea*, băutură higienică şi care nu e de lux, este impusă cu mult mai mult decit vinul. Şi mirarea sa, pe care o inţelegem perfect, e şi mai mare, cind e vorba de podgoreni care, pentru a-şi apăra interesele lor, cer să se mai mărească *incă* exorbitantele taxe impuse fabricanţilor de bere..:

Viaţa Agricolă. (An. I: No. 2, Februar 1910).

Pe lingă rubrici de specialitate agronomică, această revistă cuprinde şi rubrici care privesc chestiunile mai generale de economie rurală şi, in deosebi, arzătoarea problemă socială, agrară. Nevoia, care legitimează apariţia acestei publicaţii, se găseşte exprimată in rindurile următoare:

„Am cultivat unele clase prea mult in detrimentul altora. Ne-am interesat mai mult de oraşe şi satele le-am lăsat la voia intimplării. Am căutat să dezvoltăm in mod artificial unele ramuri de activitate, in paguba celor care era natural să se dezvolte. Am căutat se ne formăm unele clase de specialişti, care mai apoi au fost intrebuinţaţi numai ca sinecure şi am lăsat să se istovească in nevoi, mizerie şi intuneric 5 milioane de ţărani, o clasă care a fost şi este puterea acestei ţări. Am lăsat pe ţărani—micul agricultor—să-şi lucreze ogorul, aşa cum a apucat el din moşi-strămoşi... l-am lăsat cu mintea intunecată... pină cind cuţitul i-a ajuns la os, şi neluminat cum era, de nevoe s-a manifestat aşa cum toţi ştim că s-a manifestat, in primăvara anului 1907".

In urma acestui preambul, se spune că revista vrea sa fie un organ, care să arate cuvintul specialiştilor in agronomie, in chestiunele privitoare la diferitele ramuri ale agriculturii.

Articolul *„Marea proprietate şi arendăşitul in Romînia"*, de **Ioan Bistreanu**, cuprinde date, de un deosebit interes, asupra repartiţiei proprietăţii la noi in ţară. Marea proprietate şi latifundiile (100 Ht. in sus) cuprinde 3.810.351 ht., adică 48.60% din solul cultivabil, in mina a 5385 proprietari.—Proprietatea intre 10—100 cuprinde 862.800 ht., adică 11,02% din intinderea cultivabilă, in minele a 38723 proprietari.—Proprietatea ţărănească pină la 10 ht., cuprinde 3.153.645 ht., adică 40,29% din intinderea cultivabilă, in stăpinirea a 920939 ţărani.

„...Această statistică ne oglindeşte marea distanţă dintre latifundii şi mica proprietate, ceia ce de fapt reprezintă un caracter dăunător nu numai pentru economia noastră naţională, dar şi pentru rostul nostru social şi politic. Această concentraţie excesivă a proprietăţii fonciare dela noi, ar trebui să ne ingrijească, cu atit mai mult, cu cit sintem aproape exclusiv o ţară agricolă"...

D. C. Martinovici, in studiul *„Repartizarea proprietăţii in Rusia"*, consideră trei feluri de proprietate: 1) Proprietatea particulară (individuală şi asociată); 2) proprietatea comună (nadjel); şi 3) proprietatea statului şi a persoanelor juridice,—insumind toate la un loc in Rusia europeană, 395.192.443 desiatine. Un fapt important s-a petrecut de la 1877 incoace, in Rusia, in ce priveşte repartiţia proprietăţii particulare: E scăderea considerabilă a marii proprietăţi nobiliare.

D. G. Drăgănescu are interesante note asupra cooperaţiei, in articolul „Tovărăşiile din Italia".

Se găseşte apoi un articol de polemică in jurul articolului „Aplicarea legii invoelilor agricole", a d-lui Georgescu-Severin, articol apărut in „Viaţa Romînească". Autorul răspunsului susţine că inspectorii agricoli ar fi mai bine să se recruteze dintre agronomi.

Revue de Roumanie (No. 1. Ianuarie; director Virgil Arion.—Abonament 30 fr. pe an; numărul 2 fr. 50—Bucureşti, str. Sf. Ionică, 6).—Această mare revistă (zece coli) scrisă in franţuzeşte, e binevenită. Ea umple, in adevăr, un insemnat gol in publicistica noastră. Limba romînească nu e o limbă „europeană", aşa că străinii nu au nici un chip de a cunoaşte ce gindim—ce scriem, in ştiinţă, in literatură,—cine sintem, etc., decit din rarele, necomplectele şi necompetentele dări de samă facute de oameni, care abia ne cunosc (vezi articolul „Cum ne cunosc străinii" din revista noastră anul I, No. 5, scris de Victor C. Rareş [Gh. din Moldova]).—Revista ne-a sosit in ultimul moment, incit n-am avut timp decit s-o foiletăm, ceia ce ne impiedecă de a vorbi de conţinutul ei. Totuşi, putem spune că ea se ocupă cu chestii instructive pentru străini şi interesante pentru noi.

La Nouvelle Revue (Ianuar 1910).

Cu prilejul celor din urmă neinţelegeri dintre **Rusia şi Finlanda**, *Jacques Daugny* ne dă o scurtă expunere a acestei chestiuni, rezistenţa pasivă, dar indirjită a unui popor mic, care voeşte să-şi păstreze independenţa, să nu se confunde in masa poporului rus, de care e separat prin naţionalitate, religie, limbă şi instituţiuni. Acest popor de două milioane şi jumătate de suflete e format din o mare majoritate de finezi şi o elită de suedezi; ocupind o regiune de şes şi săracă, intre Rusia şi Suedia, soarta Finlandei a fost de a fi locul de ciocnire şi prada acestor două popoare până la 1808, cind Alexandru I a cuprins definitiv ţara. De atunci şi până la 1890, mulţumită privilegiilor şi independenţei, pe care Alexandru I le-a lăsat Finlandei, această provincie a fost scutită de apăsarea despotizmului rusesc. Dar in ultimii douăzeci de ani o tendinţă de rusificare bine pronunţată a apărut la gu-

vernele rusești față de această provincie, tendință care s'a manifestat prin: crearea de licee rusești în Finlanda, obligația de a vorbi rusește pentru a ocupa funcțiuni, cursul obligator al rublei-hîrtie, crearea unui corp de armată rusă, suprimarea batalioanelor fineze de gardă, etc, etc. Contra acestor măsuri, Finlandejii au protestat prin asasinarea lui Bobrikof, guvernatorul Finlandei, a lui Johansen, procurorul Senatului, și alții. Cu ocazia răscoalelor din Rusia dela 1905, Finlanda recăpătă oarecare drepturi, dar odată cu înăbușirea răscoalei, autocrația victorioasă a început să caute a restrînge libertățile, și actualmente chiar Duma protestează contra independenței Finlandei,—așa că nu se poate ști care va fi rezultatul final al luptelor pe care Finlandejii le duc pentru a-și păstra naționalitatea și independența lor.

Intr'un articol intitulat **Ideile moderne în Persia**, *Alyscandry* caută să arate starea de spirit ce domnește actualmente în pătura cea mai luminată a populației, și să studieze în scurt cum această stare de spirit a luat naștere și s'a răspîndit. Infiltrarea progresivă și constantă a ideilor moderne s-a făcut în Rusia printr-o mișcare revoluționară, care are de bază ideia religioasă: mișcarea religioasă cunoscută sub nume de „*Babism*", după numele întemeietorului ei *Bab* (Mirza Ali Mohamed), și mai apoi continuată prin „*Behaism*", după numele discipolului și continuatorului lui Bab, *Beha-Oullah* (Mirza Hussein Ali Nuri). Autorul articolului face istoricul pe scurt al acestor două doctrine și le analizează, expunînd în linii generale principiile lor. Aceste doctrine, care sînt mai mult niște învățăminte morale decît niște adevărate religiuni sînt în cea mai strînsă legătură cu preocupațiile occidentale moderne. E destul să spunem că „Babismul" prețuește mult munca și comerțul, nu cunoaște melancolia și dorința unei fericiri cerești, privește lumea nu ca o vale a plîngerii, iar luxul, plăcerile, veselia nu ca niște tentațiuni ale diavolului, că nu are decît simpatie pentru natură și artă, pentru viață în genere, și că încurajază știința și cultura estetică,—pentru a înțelege cum partizanii unor astfel de doctrine trebuiau să devie campionii ideilor moderne de libertate, parlamentarism, administrație civilizată, instrucție generală, educația fetelor echivalentă cu a băeților, etc., etc. Acestor mișcări religioase își datorește Persia ridicarea sa.

Mercure de France. (Ianuar 1910).

Mașinismul în literatura contimporană este titlul unui interesant articol în care, cu citații din operele diferiților poeți și prozatori contemporani, Emile Magne arată cum se reflectează în literatura actuală marea extenziune pe care mașinismul a luat-o în epoca noastră. Autorul arată mai întâi că prima ideie despre balon și despre fonograf se găsește la *Cyrano* (1659), aceia despre telefon la *Jacques Gutin* (1659), iar cea dintîi închipuire a trăsurii și bărcii automobil la *Charles Sorel* (1658). Bine înțeles, toate acestea numai ca niște „percepțiuni brumoase". Numai mai tîrziu aceste percepțiuni devin „veritați tangibile", și deja *Cabet* în „*Voyage en Icarie*" (1848) scutește pe oamenii săi de multe munci pe care pune să le facă mașinile. Dar nici el nu vede în mașini estetica lor, sufletul lor, ci numai folosul. Emoțiune în fața măreției, preciziei, forței mașinii găsim la *Théophile Gautier* „*l'Orient*" (1877), și de-atunci la diferiți poeți ca *Jean Tisseur* „*Poésies*" (1885), *Maurice Magre* „*La poème de la jeunesse*" (1901), *Paul Huber* și alții. Dintre prozatori Emile Zola cel dintâi arată măreția locomotivei în pagini incomparabile. *La Bête humaine* a lui e o adevărată epopee a locomotivei, în

care mașina „Lison" e descrisă ca o ființă omenească. In timpuri mai noi bicicleta, automobilul, aeroplanul, etc., și-au găsit entuziaști admiratori și cîntăreți în *H. G. Wells*, *Maurice Leblanc*, *Kistemaeckers*, *Paul Arosa*, *Octave Mirbeau* etc., după cum mașinismul în genere a stors pagini entusiaste și pline de admirație unor scriitori ca *Paul Adam*, *Emile Verhaeren* și alții.

Intr-un articol intitulat **„Psihologia femeei"**, Maurice de Gasté, ne dă un rezumat al părerilor lui *A. Fouillée* (Tempéraments et caractères) și *Le Dantec* („La Sexualité") în ceia ce privește această palpitantă chestiune. După ce arată în scurt cum s'a format sexualitatea (diviziune heterogenă, senescență și reproducere prin fecundație"), autorul ajunge la constatarea că barbatul și femeia „cugetă deosebit pentrucă centrele lor de asociație diferit organizate, reacționează diferit". Și anume la barbat domină temperamentul dezintegrator care tinde la un excedent de cheltuială, iar la femeie temperamentul integrator care tinde la un excedent de economie organică. De aceia barbatul are forme mai energice, activitate mai puternică, e mai întreprinzător, pe cînd femeia are forme mai rotunde, diminuare de mișcare și energie, tendința la pasivitate. Această deosebire se găsește chiar în celule: celula masculină mică, mobilă, și activă; celula femenină mare, imobilă, pasivă. Deci criteriul barbatului și al femeei sînt reflexul a două organizații fiziologice ireductibile una la alta; și ca urmare: femeia simte și judecă mai mult cu nervii; barbatul cugetă și lucrează mai mult cu rațiunea. In ceia ce privește inteligența, ceia ce lipsește femeii este *forța* gîndirii, nu insă-și gîndirea. De aceia autorul crede că e o mare greșală să se cultive mintea femeei deopotrivă cu a barbatului,—asta ar îndepărta pe femeie de adevărata ei misiune.

La Revue. (Februarie 1910.)

Generalul *Șerif Pașa*, fostul ambasador la Stokholm, publică un articol în care aduce o serie de învinuiri grave tinerilor Turci din comitetul „Uniune și Progres", pe care-i numește **Continuatorii lui Abdul Hamid**. Uitînd pe aliații lor, restul partidului liberal și poporul ce l-a ajutat în acțiunea sa revoluționară, tratînd pe unii de reacționari, manifestînd neîncredere în popor, au început să guverneze în contra poporului și pentru dînșii. Au aruncat prin ziarele lor ura între diferitele naționalități ale imperiului otoman, practicînd teoria raselor dominante și dominate, au provocat măcelul armean de la Adana; au înăbușit libertatea presei, contrară lor, recurgînd și la asasinat; au aruncat diviziunea și neîncrederea în sinul oștirii, atrăgînd-o în politică.

Autorul enumeră apoi călcările de constituție: nelegale votări de buget, disprețul inviolabilității domiciliului și a libertății individuale, făcînd arestări în masă; au confiscat averi, fapt oprit de constituție; curțile marțiale funcționează fără ca legile civile să fie suspendate, etc.

Atotputernicia acestui comitet se vede în schimbarea miniștrilor și vizirilor, care pleacă din guvern, cînd devin neplăcuți comitetului. Făcînd revoluție în numele ideilor de libertate, totuși tinerii Turci urmează vechiul metod în guvernarea provinciilor. Șerif Pașa sfîrșește seria de acuzări, întrebînd unde s-au mistuit averile dela Ildiz, unde se duc sumele atîtor taxe și imposite ce intră în casa comitetului?

Pentru liniștea țării, pentru afirmarea ideilor ce au făcut revoluția, autorul arată necesitatea de a se forma un partid de control, cere libertatea presei, respectarea constituției, libertatea de întrunire, suprimarea curților marțiale, crearea de credite, observarea egalității absolute și recunoașterea de drepturi egale pentru toate naționalitățile, respectarea drepturilor

constituționale ale suveranului, etc. etc.

Revue des deux mondes. Ianuar.

Augustin Filon scrie un articol asupra ministrului englez Lloyd George: Născut la 1863, Lloyd George e fiul unui invățător sărac care a murit tînăr. Crescut de unchiul său Richard Lloyd ciubotar și pastor al unei comuni din țara Galilor, pătruns de timpuriu de sentimentul religios și de ură împotriva marilor proprietari, tinărul George Lloyd a inceput prin a studia legile și a practica apoi avocatura. Chestiile care l'au preocupat dela inceput sint: libertatea religioasă, reforma proprietății rurale, conservarea idiomului național. Ca avocat și politician, s'a făcut cunoscut prin apărarea intereselor locale și prin lupta sa impotriva dijmelor bisericii anglicane. Ales deputat in 1890, la vrista de 27 ani, a renunțat la avocatură și, pentru a-și ciștiga existența, s'a apucat de jurnalism. In cameră, a continuat lupta impotriva bisericii anglicane, impotriva proprietății funciare și a circiumarilor, cerind in acelaș timp și autonomia provinciei sale. A fost unul din cei cari au contribuit la căderea cabinetului Rosebery. In 1895, fiind reales, s'a raliat la radicalismul oportunist al lui W. Harcourt, accentuind din ce in ce democratizmul și tendințele lui religioase. Impotriva războiului cu Borii a dus o campanie violentă, și in parlament s'a distins prin lupta sa impotriva cabinetului Balfour in chestia reorganizării instrucțiunii primare și a reformei vamale. In 1906, odată cu venirea la guvern a liberalilor, a obținut ministerul comerțului. In acest post a desfășurat o mare activitate. La 1908 a devenit ministru de finanțe. In acelaș an, a făcut o călătorie in Germania, studiind legislația ei industrială. La 29 April 1909, a prezentat camerei comunelor, faimosul budget, pe care l-a apărat cu o vigoare extraordinară. Schițind fizionomia marelui orator, Filon scoate in relief optimismul sănătos, ironia neintrecută a acestui om remarcabil, care e azi incarnarea democrației și a puritanizmului englez.

Nuova Antologia (Decembrie 1909).

Giacomo Barzellotti **„La filosofia e la mente italiana"**. E o cuvintare de inaugurare a celui de al treilea congres al societății filozofice italiane, care a avut loc in Octombre trecut. Autorul constată dela inceput, că dintre produsele esențiale culturii moderne de după Renaștere, unul singur, și anume gindirea filozofică, e aceia care, in comparație cu bogăția minunată a geniului național italian, stă in umbră. Se pare că spiritul italian a intrevăzut lumea, mai ales prin simbolurile și formele poeziei și ale artei. Și totuși, in perioada inițiala acea tă lacună nu s-ar fi putut prevedea: pe cind Tommaso d'Aquino, sistematiza, in mod definitiv pentru epoca sa, doctrina bisericei, iar Francesco d'Asisi, săvirșea unica reformă religioasă, pe care au avut-o Italianii, cel mai mare poet al creștinismului, preocupat de ultimele destine ale omenirii, atingea adincimi neexplorate incă de antichitatea clasică. Arta insă rămase interpreta adevărului și prin ea iși deschise Leonardo da Vinci trecerea spre interpretarea naturii. Filozofia renașterei, care scutură jugul autorității medievale, nu dădu in Italia fructele, pe care le promitea: Bruno perea pe rug, iar Galilei trebui să abjure. In cele două secole care au urmat—epoca cele mai mari deprimări a vieții naționale—pierderea libertății a oprit avintul spiritului italian. Nu s-ar putea afirma insă că acest timp a fost cu desăvirșire lipsit de gindire filosofică: aceasta o dovedește apariția lui Giovan Batista Vico. Trezirea conștiinții naționale, așa numitul „risorgimento", are de efect concentrarea tuturor sforțărilor spre un

singur punct: constituirea politică a patriei. Pină și soluția celor mai inalte probleme metafizice fu gindită in vederea folosului patriei. Aceasta se poate vedea in operele celor trei mai insemnate figuri ale acestei vremi: Antonio Rosmini, Vincenzo Gioberti și Giuseppe Mazzini. Ideile filosofice insă, privite in ele insăle, aparțin tuturor popoarelor: filozofia nu are patrie, patrie au numai doctrinele și școlile. Și fiindcă in orice epocă se găsește o națiune care produce mai mult și mai original și-și imprimă modul să de a gindi mai puternic, e de nevoe pentru celelalte națiuni de a reface, de a regindi și de a-și adapta produsul intelectual venit de-aiurea, dacă vor să le poată folosi și lor. Aceasta au făcut-o in timpurile noastre și Anglia și Franța, apropiindu-și cea dintăi, cu Green, Bradley, Caird, principiile idealismului german, iar cea de a doua, prin Renan, Taine, Renouvier, ideile școlii istorice și kantiane. Și aceasta n-a făcut-o pină acum Italia, cel puțin n-a făcut-o cu acel grad de originalitate in interpretare, care să naționalizeze ideile străine. Aceasta e opera, pe care cugetarea filosofică italiană trebue să o facă de acum inainte.

Revista d'Italia. (Decembrie 1909).

Augusto Jaccarino: **Sericicultura in sudul Rusiei.** Industriile textile, in Rusia, de mulți ani sint in plin progres. In 1887 producția lor anuală se ridica la 1200 milioane de lei; zece ani mai tirziu, atingea cifra de 2500 mil., iar astăzi această cifră e dublată. Această ramură de activitate ocupă 700,000 lucrători, intrece deci cu mult orice altă ramură industrială. Primul loc intre industriile textile, il ocupă industria bumbacului: numără 400.000 lucrători, produsele ei valorează 2000 mil. de fr. și dau un ciștig intre 15 și 40%. 70% din baloturile de bumbac importate via din Rusia asiatică, din Turkestan. Centrele acestei industrii sint Moscova, Vladimir și Tver. Industria linei ocupă in Rusia, locul al doilea. Producția e abondentă, dar calitatea e inferioară; apoi vin industriile inului și ale cinepei. Industria mătăsei din viermi e aceia, de a cărei dezvoltare se interesează mai mult guvernul rus. Această industrie datează de mult in Rusia. De pela 1700, Petru cel Mare, oprise, sub pedeapsă de moarte, tăerea duzilor și infiinţează o fabrică de mătasă la Kiev, in care se facea și creșterea gindacilor. Caterina II, ajută cu subsidii pe oricine se ocupa cu această industrie și infiinţă lingă Tzaritzine citeva ferme pentru creșterea gindacilor. In timpul domniei lui Paul I, in anumite localități, se obligă fiecare familie de servi, aparținind Statului ori privaților, de a planta cite 10 duzi. In acea epocă deja, Rusia meridională producea vreo 200 de puzi de mătasă pe an: aceiași cantitate deci pe care o produce astăzi. In timpul lui Alexandru I se acordară premii bănești tuturor celor ce plantau duzi in provinciile din sudul Rusiei și se institui un inspectorat special pentru sericicultură. Din rapoartele acelui inspectorat se poate vedea că in Rusia de sud, pină la 1798, numărul duzilor intrecea cifra de 725.000; că dela 1798 pină in 1802 se plantară mai mult de un milion de arbori noi, că in anul 1801 se produse 285 puzi și in 1802, 264, de mătasă. Mulțumită măsurilor de protecție, această industrie merse crescind, pină pe timpul răsboiului Crimeii. După acest răsboiu insă, statul suprimă toate avantajele pe care le acorda producătorilor, suprimă și inspectoratul sericicol și lăsă această industrie să se desvolte prin propria ei forță. Rezultatul acestei părăsiri din partea statului, fu o grabnică decadență. Scăderea prețului mătăsei in Europa (un chilo de mătasă costa in 1803, 118 fr., la 1888, 50 fr. iar astăzi

40 fr.) fabricile rusești preferară să introducă mătasa din afară, așa că de unde Rusia în 1876 importa 1676 puzi de mătasă, astăzi importă peste 77.000 puzi. Introducerea instrumentelor perfecționate în fabrici, care eftiniră prețul mătăsei, dădu lovitura de moarte industriei casnice din sudul Rusiei. Pela 1880, cultura vermilor de mătasă începu din nou a atrage luarea aminte a guvernului și a privaților. Pe lîngă societatea agricolă imperială din Rusia meridională, se formă un comitet, care își luă sarcina de a strînge date asupra acestei industrii și de a o sprijini. Multe zemstvoturi începură a se interesa și a o favoriză prin concesiuni. Guvernul și el începu a pune taxe pe mătasa importată și în timpurile din urmă încep a se lua măsuri foarte energice pentru a se readuce iarăși la înflorire această industrie.

Sozialistische Monats Hefte (Decembrie 1909).

Eduard Bernstein „**Teoria în partidul socialist**". Este o veche plîngere printre teoreticianii partidului, zice B., că oamenii practici, militanții, nu acordă aproape de loc atenția cuvenită discuțiunilor teoretice. Și Marx și Engels au simțit aceasta, tot așa de mult *cași* orice ortodox ori revisionist din timpul de astăzi. Care poate fi explicația? Prea multa ocupație a militanților, nu poate explica în toate cazurile această negligență. Vina, zice B., e a înșiși teoreticianilor. Ei, reprezentanții *oficiali* ai teoriei partidului, sînt acei care au păcătuit mai mult prin opoziția lor dușmănoasă la orice încercare de a duce teoria mai departe și de a o adapta împrejurărilor actuale. E destul a se aminti cît timp a durat pînă ce teoria oficială s-a hotărît să recunoască noile forme ale muncii sindicate și la o deplină recunoaștere nu a ajuns nici pînă astăzi. Meritul de a fi accentuat, mai întîi teoretic, nevoile mișcării actuale sindicale, revine Revisionismului; iar acela de a fi căutat, prin recunoașterea acelor nevoi, de a nu rupe legătura dintre sindicate și partid, revine oamenilor practici, militanților partidului. Dacă ar fi fost lucrul numai pe seama teoreticianilor oficiali, atunci de mult ar fi izbucnit lupta între aceste două părți. Decît numai nu se știe dacă acestor oameni practici le va reuși totdeauna tot așa de ușor și în alte cazuri. Anumite indicii arată pentru viitor, tocmai contrarul. Pentru a instrui noua generație, partidul și-a organizat o școală proprie. În această școală însă, tocmai învățămîntul economiei socialiste, este monopolizat de teoreticianii amintitei direcții și prin urmare nu se poate spera ca viitorii redactori și secretari ai partidului să posedă aceea privire liberă, care e necesară pentru priceperea noilor forme în lupta economică a claselor muncitoare. Teoreticianii ortodoxi sînt întocmai ca scolasticii medievali: în interesul *autorității*, la care ei se închină, totul trebue să fie așa interpretat ca infailibilitatea ei să rămînă în afară de îndoială. Numai faptele care sar în ochi și pe care nu le mai poate nega nimeni, numai acelea sînt recunoscute; încolo știința trebue să rămie cu ori ce preț acolo unde a lăsat-o Marx. O privire însă numai în scrierile economiștilor mai noi, ne arată că știința nu poate rămînea pe loc și că în multe puncte, economia oficială marxistă, rămîne din ce în ce în urmă.

The Contemporary Review. (Ianuarie, 1910. London).

D. H. Grierson—„**Shakespeare și Marea**"—studiază opera dramatică a genialului autor englez, din punctul de vedere al influenței acestui *element* asupra puterii creatoare a lui Shakespeare. Influența *mării* asupra scriitorilor din epoca Elisabetei nu-și poate găsi asemănare decît în literatura grecească din epoca lui Pericles: cași în acea perioadă, ea este covîrșitoare. *Marea* formează *fondul* figurilor eroice din literatura epocii Elisabetei cași în literatura epocii lui Pericles. În întreaga operă literară a lui Shakespeare și a contemporanilor lui se simte parcă ceva din furtuna și imensitatea oceanului. Spiritul de aventură și descoperire al epocii Elisabetei facea din mare și din ocean cadrul general al vieții de toate zilele și al vieții eroice. Marea, se poate spune, formează parte din *intriga* pieselor: *The Comedy of Errors, The Merchant of Venice, twelfth Niht, Hamlet, Othello, Timon, Antony and Cleopatra, King Lear, Pericles, the Winter's Tale, the Tempest.* În toate aceste piese marea, valurile, furtunile... sînt aproape personaje care iau parte la *intriga* piesei. Limba, apoi, din toate piesele lui Shakespeare e plină de aluzii, expresii și figuri de stil luate din imperiul lui Neptun. Marea nu a influențat geniul lui Shakespeare numai ca un fapt geografic; înfățișarea și întinderea ei i-au lovit imaginația și filosofia asupra ei i-a trezit sentimente și i-a sugerat simbolizări transparente. Marea adesea se interpune între prieteni și amanți; ea de multe ori procură naufragiul tragic zguduind sufletele pînă în adîncimi tot așa de mari cași ale ei. Foarte arareori ea alintă cu briza caldă pe oaspeții înamorați, care caută poezia iubirii între albastrul ei și al cerului. Marea lui Shakespeare—„nutrită cu lacrimile amanților"—e mai totdeauna teribilă, furtunoasă și sălbatecă; cu toate aceste ea nu înfricoșează pe om, nu îl alungă de lîngă ea. Cu toată dușmănia mării omul o înfruntă, intră în luptă cu ea, nu se înfioară că valul îi va fi piatra de mormînt și caută să o învingă pe ea cași pe „marea turburărilor" sufletești.

The North American Review. (Ianuarie 1910).—D. *Archibal Colquhoun*.—„**Noul echilibru al Puterilor în Europa**"—examinează situația politică a țărilor din Europa, din punct de vedere al relațiilor și grupărilor lor politice. Echilibrul de putere între state este condițiunea indispensabilă a păcii: gruparea între state trebue să fie făcută în așa chip încît să împedice pe oricare stat de a ajunge arbitrul continentului. „Echilibrul" nu e o simplă teorie academică, care trebue susținută din punct de vedere al simetriei politice, ci e o lege de existență a statelor. După războiul din 1870 pacea Europei se susține prin consolidarea Europei centrale din ce în ce mai mult în un vast cîmp înarmat: *Tripla Alianță.* Tripla alianță pe deoparte; marea putere militară a Rusiei și înțelegerea ei cu Franța, și indiscutabila supremație navală a Engliterii pe de alta, asigurau până acum cîțiva ani, echilibrul de putere între marele state ale Europei. Schimbările însă întîmplate în anii din urmă amenință din nou pacea Europei: tripla alianță și-a perdut coheziunea, puterea militară a Rusiei s-a sfărmat, supremația navală a Angliei e amenințată. Apoi, lăsînd deoparte interesele *naționale* ale statelor, un factor nou a ajuns do o importanța deosebită: Socialismul. *Chestia socială,* cu caracterul ei *non-național* frămîntă astăzi toate statele din Europa, și-și va avea desigur cuvîntul în stabilirea unui nou echilibru de putere între state. Cele două grupări de state menținute prin *tripla alianță* și prin *ententa cordiale* par că intră în dezagregare și echilibrul European pare a fi amenințat prin politica temerară și personală a împăratului Germaniei, care are ambiția de a ajunge arbitrul Europei. Singurul stat în stare de a alunga norii dela orizont e Anglia. Dacă fața de sforțările grăbite ale Germaniei de a-și mări flota, Anglia ar eși din indiferența ei încurajătoare pentru Germania, înarmările Germaniei pe apă

s-ar opri, căci Kaiser-ul ar înțelege zădărnicia lor. E încă de ajuns ca Anglia să se arăte hotărîtă de a face imediate sacrificii pentru întărirea și sporirea flotei, ca zelul Germaniei pentru construirea de dreadnought-uri să înceteze și pacea Europei să fie asigurată.

Saturday Review. (Ianuarie). *America și Manchuria.*

Luna aceasta Statele-Unite au făcut o propunere, care a stîrnit oarecare vilvă în lumea diplomatică. Ministrul ei de externe Knox a propus ca cele cinci puteri, care au interese în China, să neutralizeze căile ferate în Manchuria, formînd un fel de sindicat internațional, care să intre în stăpînirea liniilor ferate existente și să construiască altele nouă. Îndărătul acestei formule în aparență conciliantă și și dezinteresată se întrevede grija Statelor Unite, ca Rusia și Japonia să nu-și întărească atît de tare poziția lor în China, mulțumită puternicilor artere comerciale ce stăpînesc, încît să devie singurii factori politici preponderenți în Marele Imperiu, în care caz politica părților deschise ar fi amenințată. Propunerea era făcută cu multă abilitate. Din ea reeșea că dacă ar fi admisă, atît Rusia cît și Japonia ar trage numai foloase. O cale ferată internațională ar refuza să transporte trupe în caz de război, așa încît Rusia n-ar mai purta grija unui eventual atac japonez despre sud. Iar Japonia ar putea să descarce pe umerii puterilor combinate „responsabilitatea oneroasă" în legătură cu calea ferată manchuriană, pe care o poartă acum ea singură. Se pare însă că amîndouă aceste puteri sînt foarte mulțumite cu foloasele și neajunsurile ce le au acum, căci au refuzat propunerea cu hotărîre. Aceasta e poate întăia dată cînd Rusia și Japonia au arătat o comunitate de vederi și interese în regiunea, care a fost teatrul luptei lor. E curios cum China apare în toate aceste tratative, care o privesc în primul rînd pe ea, ca o cantitate cu totul neglijabilă. Dacă Rusia și Japonia ar fi primit, ar fi primit și ea fără îndoială, cum însă ele au refuzat a fost nevoită și ea să ia o poziție rezervată, căci Manchuria e astăzi aproape cu totul în afară de influența ei, așa încît cuvîntul celor două puteri e hotărîtor în această privință.

Propunerea de a se sustrage Manchuria din luptele politice internaționale prin sindicarea intereselor internaționale e, fără îndoială, lăudabilă. Greutățile practice însă sînt atît de mari, încît nu e de crezul că Knox nu le a văzut. Și atunci e ușor de înțeles că dacă totuși a făcut propunerea, aceasta e fiindcă urmărea scopul ascuns de a reîntări doctrina „egalei oportunități" în China și de a afirma intenția lămurită a Americei de a reclama o cît mai mare parte din foloasele ce se pot trage din Imperiul Ceresc.

1910. ANUL V. FEBRUARIE. No. 2.

Viața Romînească

Directori: C. STERE și Dr. I. CANTACUZINO

SUMAR

IAȘI

Redacția și Administrația: Str. Golia 52.

1910

Viața Romînească apare lunar cu aproximativ 150 de pagini. — Abonamentul în țară: un an 18 lei; jumătate de an 9 lei. Numărul 2 lei — Pentru învățători, preoți de sat și studenți: un an 12 lei, jumătate de an 7.50. — Pentru Austro-Ungaria: un an 15 coroane; jumătate de an 7 coroane 50 h. Numărul 2 coroane.—Pentru Basarabia: un an 8 ruble; jumătate [illegible]

Viața Romînească

REVISTĂ LUNARĂ

Sub direcția d-lor Prof. Univ. C. STERE și Dr. I. CANTACUZINO

Condițiile de abonare

IN ȚARA:

Pe an	18 lei
Pe jumătate de an	9 „
Un număr	2 „

Abonații care nu-și vor achita abonamentul în mod direct vor trebui să plătească în plus **4 lei pe an și 2 lei pe ½ an**, ca indemnizare pentru încasatori.

Pentru învățători, preoți de sat, primari și funcționari sătești, studenți și elevi, pe an 15 lei, pe jumătate de an 7.50.— (Aceștia pot plăti în trei rate a cîte 5 lei trimise cu anticipare).

IN AUSTRO-UNGARIA:

Pe an	15 coroane
Pe jumătate de an	7 cor. 50 h
Un număr	2 coroane

Abonamentul anual se poate achita în trei rate de cîte cinci coroane, din patru în patru luni.

IN BASARABIA:

Pe an	8 ruble
Pe jumătate de an	4 ruble
Un număr	1 rublă

Abonamentul anual se poate plăti la fiecare două luni cîte 2 ruble, până la achitare.

IN STRĂINĂTATE:

Pe an	22 lei
Pe jumătate de an	11 lei
Un număr	2 lei 50 b.

(vezi urmare pag. 3-a coperții

Un specialist romîn la Lipsca.

20. Ion Papp: Beiträge zum Studium des Altrumänischen, III Jahresbericht 170—182. O listă de cuvinte vechĭ romîneștĭ din Psaltirea dela Belgrad 1651.

21. St. Stinghe: a. Die Anwendung von *pre* als Akkusativzeichen, III Jahresbericht 183—197, IV Jahresbericht 228—249. Dl. S. a cercetat întîĭu texte vechĭ romîne, ca să vadă cînd apare întîĭașdată prepozițiea *pre* ca formă a acuzativuluĭ. Textele cercetate aŭ fost praxiul dela Voroneț (împreună cu locurile corăspunzătoare din bibliile 1648, 1688), psaltirea șcheiană, psaltirea luĭ Coresi, codex sturdzanus, textele din crestomatiea luĭ Gaster. Concluziea la care ajunge Dl. S. este următoarea: Până la 1574 nu apare *pre* ca formă a acuzativuluĭ; timpul în care *pre* începe în mod temeĭnic să facă acest serviciu trebue pus între 1580 și 1600. După aceĭa cercetează Dl. S. împrejurările în care obĭectul drept primește prepozițiea *pre (pe)* în romîneasca modernă. —Cîteva observațiĭ: Faptul că se găsește obĭectul drept cu *pre* în textul publicat de Hasdeu în Cuvinte din bătrînĭ I 6 confirmă numaĭ aceĭa ce spusesem eŭ de mult în Introducere în istoriea limbiĭ și literaturiĭ romîne pag. 80 că „critica gramaticală îl arată ca din veacul XVII“. | Nu este exact că ar fi maĭ bine să se pună obĭectele drepte cu *pe* în 'na copilul fauruluĭ', 'tu să păzeștĭ caprele acestea', 'dădură pruncuțul înfășat boeruluĭ' (232). | Nu sînt romîneștĭ următoarele construcțiĭ înșirate la pag. 233 din I. Pop Reteganul Poveștĭ, G. Cătană Poveștĭ: 'nicĭ cutează a întreba pe bătrînul; să pedepsească pe vințelerul; tu aĭ întrebat pe călugărul despre el; poruncĭ de legară pe țiganca de coadele; pe tine te-am scos din necaz, nu pe faurul; chĭamă pe doftorul și pe doftoriță la el; aduse împăratul pe femeĭa; pe feciorii ĭi puse în locul fetelor'. Tot așa de nerominească este construcțiea 'ea zărise depe fereastră pe negușătoruĭ', pe care o dă Dl. S. din Șezătoarea I 24, dar în mod greșit, căcĭ în Șezătoarea I 24 nu se găsește nimic de acest fel (Greșită este și citațiea Șezătoarea I 112 pentru 'chemă pre împărăteasa', care nu se găsește la locul citat) (233). | În

exemplele dela pag. 237 sub titlul 'Das Objekt steht in Beziehung zu einem Dativ des Personalpronomens' se amestecă două dative, unul al posesiunii și altul obiect nedrept. Acest din urmă se găsește în exemplele: 'să-ți daŭ capra asta,—aceluĭa ĭĭ dă fata,—mĭ-ațĭ da voĭ mie copilașul ăsta,—popa-ĭ dete fata de muere,—bucuroasă ĭ-ar da pasărea, care...,—de nu-mĭ trimetea d-zeŭ calfa asta bună,—slugile le băgară caiĭ în grajdurĭ,—nu mița mĭ-aĭ făgăduit-o, ci copilul,—că-mĭ veĭ da ĭapa cea slabă din grajd,—luîndu-șĭ de nevastă fiica unuĭ domn mare'. Apoĭ regula pusă la pag. 238, că „atuncĭ cînd obiectul e cunoscut și stă în legătură cu un dativ al pronumeluĭ personal, se articulează și nu primește semnul acuzativuluĭ", nu este exactă, deoarece se poate zice și 'să-mĭ laĭ pe copilașĭ,—aceluĭa ĭĭ dă pe fată,—mergĭ de-țĭ adă pe fecĭor încoace,—să ne trimețețĭ pe copilă acasă,—să-mĭ slujesc pe stăpîn cu dreptate,—ĭ-aĭ scăpat pe copil de peire,—dacă mĭ-ațĭ da voĭ mie *pe copilașul* ăsta,—popa-ĭ dete pe fată de muere,—după ce-șĭ văzu pe mamă și pe frațĭ aicĭ,—văzîndu-șĭ pe fată scăpată,—alungă-țĭ pe copiĭ dela casă,—ișĭ luă ĭar pe copilașĭ și merse,—să-șĭ caute pe fată,—bucuroasă ĭ-ar da *pe pasărea* care...,—maĭ bine-țĭ daŭ pe frațĭ din robie,—de nu-mĭ trimetea d-zeŭ *pe calfa* asta bună,—pe cale și-a învățat fecĭorul pe ortacĭ,—să-șĭ poată omeni pe oaspețĭ,—nu pe mița mĭ-aĭ făgăduit-o, ci pe copil,—să-ĭ farmece și vrăjască pe copil,—că-mĭ veĭ da *pe ĭapa* cea slabă din grajd,—ba am cutezat a-ĭ cere și pe fete în căsătorie,—luîndu-șĭ de nevastă *pe fiica* unuĭ domn mare,—a le face să-șĭ uite pe părințĭ', și încă la cincĭ din exemple se pune și *pe* și articolul. Numaĭ în următoarele exemple nu se poate pune *pe*: 'ți-a fript mâța mița, și-ndată-ĭ mîncară boiĭ amîndoĭ, mĭ-aĭ dat boiĭ pe mîncărĭ, ișĭ adapă calul, era să-mĭ spetesc calul'. La alte cîteva exemple staŭ la îndoĭală dacă se poate pune *pe* orĭ ba. Lucrul este, decĭ, din punct de videre al tezeĭ 'obiectul stă în legătură cu un dativ al pronumeluĭ personal' cu totul altfel decît cum s-a grăbit Dl. S. să-l formuleze în regula: 'atuncĭ cînd obiectul este cunoscut și stă în legătură cu dativul unuĭ pronume personal, se articulează și nu primește semnul acuzativuluĭ'. | În 'se mînie foc pe el' nu-ĭ raport de obiect drept (239). | La exemplele date de multe orĭ lipsește verbul: 'pe flăcăŭ într-o groapă' 235, 'și pe mine de soție' 239, 'pe cel ce cutează a se scălda acolo' 240. **b.** Die Schkejer oder Trokaren in Kronstadt, VIII Jahresbericht 1—85. Dl. S. dă asupra locuitorilor din Șcheĭ (o mahala a Brașovuluĭ) și asupra limbiĭ vorbite de dînșiĭ următoarele interesante notițe: Locul, locuitoriĭ, ocupațiea locuitorilor, fundațiile.—Portul.—Petrecerile dela paștĭ.—Obiceĭurile la nuntă.—Superstițiĭ.—Limba din punct de videre al fonetizmuluĭ și al morfologieĭ.—Originea Șcheianilor (Pela sfîrșitul secoluluĭ al XIV aŭ fost aduși meșterĭ bulgarĭ din Bulgaria pentru zidirea unor clădirĭ publice. Aceĭ meșterĭ s-aŭ stabilit apoĭ pentru totdeauna în apropierea Brașovuluĭ și s-aŭ amestecat cu Romîniĭ ceĭ cu mult maĭ numeroșĭ decît dînșiĭ).—Texte.

22. Constantin Lacea: Untersuchung der Sprache der 'Viața și petrecerea sfinților' des Metropoliten Dosoftei, V Jahresbericht 51—144. Un studiŭ asupra sunetelor, formelor și sintaxeĭ din 'Viața și petrecerea sfinților' a mitropolituluĭ Dosofteĭŭ vol. I (Septembre—Februar). La sfîrșit este un glosar de cuvintele vechĭ romîneștĭ din această carte.—Cîteva observațiĭ: Dacă se găsește *ea* în *vreame*, cauza nu e că s-ar fi diftongat *e* accentuat, ci că în etymon se găsește *ѣ*, care în limba romînească este reflectat prin *ea*. Cum că *gleznele* n-are diftong nu-ĭ ceva de mirat, „auffallend", pentrucă doar nu toate cuvintele de origine străină diftonghează pe *e* accentuat (57). | *arucîndul*, nu *arucidul*. Citațiile *plîg* 55, 16, *petrecîd* 54 b 23 sînt greșite: la 55, 18 stă *plîngînd* și la 54 b 15 stă *petrecînd* (65). | Exemplul 'pomenirea precuvios părintele nostru Theofan ispoveadnic' dela pag. 90 aparține la pag. 91 al. 2. | Ce fel de abatere dela uzul actual este acesta: 'năroadele să pornîră asupra sfîntuluĭ Ioan'? (94).

23. Ion Borcia: Deutsche Sprachelemente im Rumänischen, X Jahresbericht 138—258. Dl. Borcia caută întîiŭ să-șĭ dea socoteală în cîte chipurĭ s-aŭ introdus elemente germane în limba romînă: dela Sașĭ; oștirea austriacă; administrațiea austriacă; negustorĭ, meseriașĭ, birtașĭ germanĭ; lucrătorĭ germanĭ în mine; coloniștĭ germanĭ în Banat; coloniștĭ germanĭ în Bucuvina; influința culturiĭ germane. Apoĭ face două glosare, unul de nume comune, altul de nume de localitățĭ.—Cîteva observațiĭ: La pag. 241 Dl. B. spune că *i* din etymon se preface în *e*, *ie* și dă exemplele *belhiță*, *șelboc*, *gliedă*, *raspiel*. Maĭ întîiŭ, care *i* se schimbă în *e*, *ie*? Cel accentuat orĭ cel neaccentuat, orĭ amîndouă? Pe *belhiță* îl accentuĭază Tiktin în mod arbitrar *belhiță*, *șelboc* știŭ că se accentuĭază *șelbóc* din cauză că are pluralul *șelboace*, pe *glieda* știŭ cum să-l accentuez din cauză că se zice și *glid*, ĭar o accentuare *gliedă* este imposibilă în romînește. Dar *raspiel* cum se accentuĭază, *ráspiel* orĭ *raspiél*? Fiindcă Rădulescu-Codin, de unde e luat cuvîntul, nu spune, sigur că nicĭ Dl. B. nu știe. Astfel stînd lucrurile, nu era bine ca Dl. B. să faciliteze lectura lucrăriĭ D-sale și profitul pe care poate să-l tragă lectorul din ea notînd accentele cuvintelor și punînd acolo, unde însuș D-sa nu cunoaște pozițiea accentuluĭ, un semn de întrebare pentru acesta? E un răŭ acesta general al tuturor lucrărilor publicate în anuarele D-luĭ Weigand, că nu s-aŭ notat accentele cuvintelor. Această împrejurare scade foarte mult din profitul ce ar putea trage cineva dintr-însele. În ce privește în special cuvîntul *raspiel*, care *i* s-a prefăcut în el în *ie*, căcĭ doar etymon e *raxpel*? | Dacă *pf* pierde pe *f*, aceasta se datorește probabil însăș pronunțăriĭ germane, întrucît foarte răspîndită la Germanĭ este pronunțarea ca *f* a luĭ *pf* nu numaĭ înainte de o consonantă, ci și înainte de o vocală: *flanță*—*Pflanze*, *ferd*—*Pferd*. *Cĭompfăr* nu trebuĭa pus alăturĭ cu *chiflă*, *cotofleanț*, etc., pentrucă în etymon nu este *pf* (243). | La pag. 244 se spune: *zw* la începutul cuvintelor apare ca *sf* în singurul exemplu *sfanț*;

schw apare ca *f* prin căderea luĭ *sch* în *Fişer*." Acest *Fişer* unde-ĭ? | Dacă *-en* se preface în *-ăn*, şi *-el* în *-ăl*, şi *-er* în *-ăr*, şi *-e* în *-ă*, cauza de cele maĭ multe orĭ a fost că înseş etyma s-aŭ pronunțat cu *-ăn*, *-ăl*, *-ăr*, *-ă*. Dacă Romînul zice *coastăn*, *şnițăl*, *cufăr*, *halbă*, cauza e că a auzit pe însuş Germanul pronunțînd *kastăn*, *şnițăl*, *koffăr*, *halbă*. Care German pronunță *kast'n*, *şnițel*, *koffer*, *halbe*? (246—247). | *-hausen* s-a prefăcut romîneşte în *-uş* prin analogiea sufixuluĭ romîn *-uş* (249).

24. Ioan Scurtu: Mihail Eminescus Leben und Prosaschriften, X Jahresbericht 254—408. O foarte bună biografie a luĭ Eminescu bazată pe cercetarea obiectivă şi inteligentă a tuturor izvoarelor. La urmă un rezumat critic al scrierilor în proză ale luĭ Eminescu. Totul scris într-o limbă frumoasă, clară, singura limbă frumoasă şi clară care se găseşte în anuarele D-luĭ Weigand. Pentru a-şi pute da samă de cuprinsul scrierilor luĭ Eminescu, pentru a pute judeca adecă scrierile acestuĭ poet *învățat* din punctul de videre al criticiĭ istorice şi generice, Dl. S. a avut grijă să se pregătească printr-o bogată lectură de cărțĭ privitoare la istoriea literară şi la filosofiea secoluluĭ XIX. Eu voiŭ adăoga, că pentru a pute judeca opera luĭ Eminescu, niciĭ atîta nu este de ajuns. Pe de asupra maĭ trebue şi multă lectură de autorĭ clasicĭ grecĭ şi latinĭ, dacă nu în original, macar în traducere. Este de regretat că Dl. S. n-a putut să-şĭ publice şi restul lucrăriĭ sale, rezumatul scrierilor în versurĭ ale luĭ Eminescu.

25. Alexander Bogdan: Die Metrik Eminescus, XI Jahresbericht 193—272. Este o conştiincĭoasă şi amănunțită cercetare a perioadelor luĭ Eminescu, în care Dl. B. şi-a dat multă osteneală şi a spus lucrurĭ adevărate: perioada luĭ Eminescu (ca în general perioada populară romînă) este hotărîtă de aceleaş principiĭ ca şi perioada din celelalte limbĭ romanice: numărul silabelor până la ultimul accent emfatic (incluziv) şi poziţiea accentuluĭ emfatic al *tactuluĭ* față cu silabele neaccentuate ale acestuĭa. Dar fiecare poet are caracterele luĭ specifice în ce priveşte constituirea perioadelor şi Dl. B. a avut în vedere ca, printr-o cercetare minuțioasă a perioadelor luĭ Eminescu, să ajute la aflarea stiluluĭ luĭ Eminescu din acest punct de videre, al formeĭ perioadelor sale. Dl. B. nu trage nicĭo concluzie. In general de tot este foarte lesne de tras una, chĭar fără multe cercetărĭ amănunțite: Perioada luĭ Eminescu este cea maĭ apropiată de a poporuluĭ, ĭar renumitul săŭ vers de 15 silabe cu doŭă cola, dintre care cel dintîiŭ piano, ĭar cel de al doilea orĭ piano orĭ tronco, nu e altceva decît doŭă versurĭ populare de 7 silabe (cele maĭ dese versurĭ populare romîneştĭ) puse cap în cap. Şi aicĭ se vede fondul adînc popular al simțiriĭ luĭ Eminescu, cu toată erudițiea luĭ şi cu toată metafizica luĭ pesimistă, maĭ ales cînd îl comparĭ cu alțĭ poețĭ din a doŭa jumătate a secoluluĭ XIX, care imitaŭ pe Francezĭ, de pildă cu Alexăndri, care în versul

de 13 silabe (orĭ tronco orĭ piano, compus din doŭă cola, dintre care cel dintîiŭ piano) a imitat alexăndrinul francez: „tu, care eştĭ perdută în neagra veşnicie, etc."; orĭ cînd îl comparĭ cu poețĭ care inventaŭ rimurĭ abracadabrante, cu Bolintineanu de pildă, cel care cînta „ştițĭ voĭ ce sînt misterele, cînd babele zbîrcite, ce nu le țin picerele, şoptesc afurisite?" orĭ „Mihnea încalecă, calul luĭ tropotă, fuge ca vîntul etc.". Şi aŭ fost oamenĭ care aŭ numit poeziea luĭ Eminescu *poezie bolnavă*. Era bolnavă numaĭ în aparență, în realitate era foarte sănătoasă. Bolnavă greŭ, oftigoasă, a fost poeziea luĭ Bolintineanu. Chĭar poeziea luĭ Alexăndri suferĭa foarte des de malaria. Forma versurilor unuĭ poet este ca pulsul: după dînsa poțĭ judeca şi valoarea fonduluĭ. —Cîteva observațiĭ: In 'căcĭ ce-s', 'organele-s sfărmate', 'nopțile-s', 'şi-s supte', 'durerĭ-s', 'a cui-s' nu s-a elidat nicĭun *i*, căcĭ *-s* din aceste exemple aşa a fost, fără *i*, dela capul loculuĭ (199). | Eminescu, care era Moldovan, nu putea zice *dă-m-înapoĭ*, ci numaĭ *dă-mi-napoĭ*. Pe Eminescu, ca şi pe oricare scriitor, trebue să-l laşi aşa cum era el. In lectura de toate zilele poate lectorul din diferitele părțĭ ale romînimiĭ să-l pronunțe pe Eminescu cum va poftĭ, într-un studiu însă ştiințific asupra *formeĭ* poezieĭ luĭ Eminescu, trebue să stabilească cineva *adevărata* formă, forma originală (199). | In 'grămădeşte-a ta' nu este afereză a luĭ *în-*, pentrucă aşa e verbul, *grămădesc*, nu *îngrămădesc* (200). | *Ințelepcĭune* nu-ĭ proparoxytonon, ci paroxytonon, şi nu se zice *in proparoxytonibus*, ci *in proparoxytonis* (201). | In *doar ochiĭ* nu este nicĭo eliziune, căcĭ cuvîntul nu sună numaĭ *doară*, ci şi *doar* (203). | Este cu neputință să pună cineva în gura luĭ Eminescu o pronunțare muntenească *dă întîĭ* pentruca să scoată din ea un *dintîĭ*, ce se găseşte în edițiea de poeziĭ postume a luĭ E. Hodoş. In manuscript trebue să fie *dintîĭ* orĭ *dintîiŭ*, *dintîĭ* provine dela Dl. Hodoş (204). | In 'noapte-adîncă' nu cade *e*, ci se contrage cu *a* în diftongul *ea* (206). | *făcut* din Venere şi Madonă versul 27 trebue să fie greşeală în loc de *făcut* (207). | In *Călin* 49 este hiatus între *a-i*, nu între *a-i* (209). | In *luațĭ*, *luare*, *Daniil* nu este diairesis (216, 217). | In *trunchĭul* nu este hiatus. Cu această ocazie observ că definițiea pe care o dă Dl. B. pag. 208 despre *hiatus* nu este îndestulătoare: „Prin hiatus se înțelege în metrică contactul între doŭă vocale, între a căror pronunțare, orĭ maĭ bine zis între al căror sfîrşit şi început, nu se observă nicĭun alt sunet." A uĭtat Dl. B. să spună dacă vocalele care vin în imediat contact trebuesc să fie ambele sonante. Şi într-un diftong vin doŭă vocale în imediat contact şi cu toate acestea nu există hiatus, apoĭ cînd între doŭă vocale sonante se găseşte o vocală consonantă, care formează diftong cu una din ele, ĭarăş nu există hiatus: *subsuĭoară* (218). | Ceĭa ce spune Dl. B. pag. 218, cum că sînt doŭă felĭurĭ de contracțiĭ (Verschleifung), una ascendentă, la care numaĭ o vocală se contrage: *de aĭ—deaĭ*, şi alta descendentă, la care amîndoŭă vocalele se contrag prin aceĭa că ambele se pronunță scurt: *Caucazul—Cauca-*

zul, este neexact. Din punct de videre fiziologic *dŭ* e tot atita diftong cit și *éă*, deosebirea e numaĭ în poziția consonanteĭ față cu sonanta. Tot așa de neexactă este afirmarea că chipul cum se face contracția, ascendent orĭ descendent, ar fi atîrnînd dela poziția accentuluĭ secundar, că în *apropie* ar fi contracția ascendentă din cauză că accentul secundar ar căde pe *e*, iar în *eŭfratul* ar fi contracția descendentă din cauză că ar fi accentul secundar pe *e*: *ie* nu se poate contrage decît în *ie* din cauză că *e* este maĭ *plin*, are maĭ mare *plenitudine* decît *i*, și la *eu* contracția nu se poate face decît *eŭ* din cauză că *e* este maĭ *plin*, are maĭ mare *plenitudine* decît *u* (218). | Niciodată *cea* nu se poate contrage în felĭul acela ca să fie un diftong descendent *céa*, pentrucă *a* e maĭ *plin* decît *e*: *céa* are două silabe (221).— Altceva este *ĭ* precedat de consoană și altceva este *ĭ* precedat de vocală. In cazul întîĭŭ avem a face cu o consoană muĭată, care adeseaorĭ e greŭ de pronunțat cînd e urmată de o vocală guturală: *orĭ unde*; în cazul al doilea avem a face cu un *ĭ* consonant, care nu formează hiatus, și pentru aceĭa nu este trebuință să-l strămutăm în silaba următoare: *aĭ apune* are tot atît de puțin hiatus ca și *a ĭapune*. Tot așa *ŭ* consonant nu formează hiatus orĭcare ar fi poziția sonanteĭ sale, astfel că *soseaŭ alăturĭ* are tot atît de puțin hiatus ca și *sosea ŭalăturĭ*. Niciodată *șa ŭuĭtat*, ci *șaĭ uĭtat*. *Țărmurĭ înflorite* sună *țărmurĭflorite*, nu *țărmu rĭînflorite* (223). | In versul „cît sîntem încă pe pace, cŭ îțĭ zic bine-aĭ venit" *eŭ* n-are accentul tactuluĭ, căcĭ dupăcum e gramatical subĭect, tot așa e și psihologic subĭect; predicatul, care prin urmare e maĭ tare accentuat, în acest vers este *zic*, tacturile sînt următoarele: cît sintém în—că pe páce—eŭ îțĭ zic—bine-aĭ venit (225). | *undevă*, *uneórĭ*, *miros*, *cupidŏn* (*cupido* pe latinește), *nimica* sînt accentuărĭ normale, în *diădemă* este accent grecesc (242—243). | *Asemenea* e adĭectiv, nu prepoziție (253). | Definițiea pe care o dă Dl. B. rimeĭ după Stengel privește și rima și asonanța la un loc luate. Aceasta poate să inducă pe lector în eroare să creadă că D-sa o dă numaĭ pentru rimă. La exemplul de asonanță involuntară 'De te-ĭ potrivi Asteĭ rugămințĭ, Fericițĭ vom fi Și cumințĭ' lipsește steluța (255, 265).

26. **Ioan Stoian**: Der Grammatiker Timotheus Cipariu, XII Jahresbericht 1—90. Cuprinde o scurtă biografie a luĭ Cipariu, o expunere a „ideilor și tendințelor sale cu privire la tezaurul de cuvinte al limbiĭ romîne, la etimologie, ortografie, gramatică", apoĭ o analiză a gramaticiĭ sale.—Cîteva observațiĭ: *apriat* nu este așa de sigur slav, cum crede Dl. S. (30). | Eŭ n-am spus că „în forma *stăĭ* s-a născut *ĭ* prin analogie". Eŭ am spus că forma de imperativ *stă* s-a născut prin analogiea verbelor de tipul luĭ *laudă* și că apoĭ acest *ă* a căpătat un *-ĭ* epitetic. Principiĭ 25, 39. (70). | Dl. S. spune că pluscaperfectul compus din *am* la imperfect și participĭul trecut nu se găsește nicăirĭ: „dies Tempus ist nirgends zu finden". Iată un exemplu din Miron Costin ed. II Cogălniceanu 305: „Țara nu era nicĭ cu o datorie îngreuĭată, fără nicĭo dodeĭală despre Turcĭ, cariĭ aveaŭ începută sfadă cu Perșiĭ". Un pluscaperfect compus din pluscaperfectul luĭ *am* și participĭul trecut se găsește la Dosoteiŭ Proloage 213_1: „O femee, cerșindu-ș odorul ce avusese dat pre mînule hîlcă-sa, întrebă sfîntul." Asupra pluscaperfectuluĭ compus din *sînt* la imperfect și participĭul trecut nu se poate spune că Cipariu s-a grăbit de a-l admite ca o formă în general întrebuințată pentru limba veche, cînd atît de numeroase exemple se găsesc dela tot felĭul de verbe, și transitive și netransitive: *era sătudă*, *era venițĭ*, *era auzițĭ*, *se era culcațĭ*, *era luațĭ*, *era spăimîntațĭ*, *era venite*, *era luată*, *era făcuțĭ*, *era înțeles*, *era domnit* (Cipariu Principia 180—181) (72).

27. **Th. Capidan**: a. Flexion des Substantivs und Verbums im Codex Dimonie, XII Jahresbericht 179—232. Dl. C., de loc din Perlepe, a cercetat flexiunea substantivuluĭ și a verbuluĭ în Codex Dimonie și a comparat-o cu acea din subdialectele macedoromîne de sud și de nord. Din această comparație rezultă că limba din acest manuscript seamănă mult cu acea din Gopeș și Moloviște. Lucrarea D-luĭ C. se poate considera ca o schiță a declinăriĭ substantivelor (articulate și nearticulate) și a conjugăriĭ macedoromîne, făcută de un indigen în mod cu totul obĭectiv, fără preocupărĭ de etimologizm orĭ de alte considerațiĭ străine de știință, care aŭ deformat gramatica luĭ Boĭagi. Este cu alte vorbe începutul uneĭ gramaticĭ macedoromîne.—Cîteva observațiĭ: Formele *avusesă*, *vrusesă*, *fusesă* sînt considerate de Dl. C. ca pluscaperfecte. „Maĭ întîĭŭ am crezut", zice D-sa pag. 229, „că ar fi niște forme de analogie după persoana 2 singulară a unor aoriste ca *fițesă*, *dzisesă*, *dusesă*. Dar este maĭ probabil că sînt niște rămășițĭ ale pluscaperfectuluĭ conjunctivuluĭ latin, care s-a păstrat în dacoromîna cu aceĭaș formă și cu acelaș înțeles... Din izvor sigur aflu că aceste forme se maĭ găsesc încă astăzĭ la Palio-Seli lîngă Conița." Maĭ întîĭŭ citațiile sînt greșite. La 122^{18} nu este *avusesă*, ci *vrusesă*, la 110 b^{7} nu este nicĭun *vrusesă*. Aceste forme se găsesc apoĭ astfel accentuate (Și cu această ocazie ĭar atrag atențiea asupra mareluĭ defect al publicațiilor din anuare, că nu se arată nicăirĭ accentul cuvintelor): *avusésă* 83 b^{19}, 103 b^{10}, 122 b^{12}; *vrusésă* 103 b^{20}, 122 b^{14}, 122 b^{18}; *fusésă* 32^{21}, 84^{22}; *fúsesă* 83 b^{19}; va să zică, exceptîndu-se un *fúsesă*, aceste forme aŭ accentul perfectuluĭ, ĭar nu al pluscaperfectuluĭ, cum îl aŭ pluscaperfectele dacoromîne *avusesĭ*, *vrusesĭ* (dacoromîn *fúsesĭ* nu există, ci numaĭ perfectul *fusésĭ*); ele, dacă aŭ fost dela capul loculuĭ pluscaperfecte—și probabil aŭ fost—, s-aŭ asimilat din punct de videre al formeĭ perfectelor. Tot astfel s-aŭ asimilat perfectelor din punct de videre al înțelesuluĭ și aŭ încetat de a maĭ fi pluscaperfecte, căcĭ în toate locurile unde se găsesc întrebuințate n-aŭ înțeles de

pluscaperfect, ci de perfect. Ar fi fost bine să ni spună Dl. C. dacă aceste forme, *avusésă, vrusésă, fusésă* (orĭ cum altfel accentuate ?), care se găsesc încă în limba dela Palio-Seli, aŭ înțelesul de *pluscaperfect*. | Dl. C. înseamnă sub numele de imperfecte ale conjunctivuluĭ următoarele forme: *s-vă dideață* (2 pers. pl.), *s li kiria* (3 pers. sing.), *s li iria* (3 pers. sing.), *s nă hăriață* (2 pers. pl.), *s nă minduĭamu* (1 pers. pl.). Maĭ întiĭu citațiile sînt greșite: *s vă dideață* la 16 b^{24} nu există; la 36^{28} nu este *s li iria arău*, ci *s li iria arșâne*; apoĭ *s li iria* nu se găsește numaĭ la 36^{23}, ci și la 36^{18}. Ce poate fi acest imperfect de conjunctiv al D-luĭ C.? Ce înțelege D-sa în general printr-un imperfect de conjunctiv? In realitate iată cum stă lucrul: *s li kiria* 102 b^{13}, *s li iria* 36^{18}, 36^{24}, *s nă minduĭamu* 63^{16} sînt imperfecte de indicativ întrebuințate în propoziții condiționale nesigure, și anume *kiria, minduĭamu* aŭ înțeles de optativ prezent, iar *iria* are înțeles de optativ trecut. Tot astfel în limba dacoromînă imperfectul indicativuluĭ se întrebuințează în propozițiile condiționale nesigure (vezĭ lucrarea de față II 6). De cît numaĭ, învreme ce în dacoromîna el se întrebuințează numaĭ pentru trecut, în macedoromîna se întrebuințează și pentru prezent. Punctuația dela 63^{16} trebue schimbată astfel: „s nă [nu *no*] minduĭamu, ți noĭ di tră moarte tru aistă etă kiremu ? Altă țiva si amintămu tru alantă ɣiață. Bezbele aista cu moartea si aspardze, aistu trupu, etc.". In ce privește pe *hăriață* 43^{19}, avem a face cu o atracție de mod și de timp, despre care se vorbește pe larg în ale mele Principiĭ 116, și de care iată exemple macedoromîne în Aromunen II: 'ș cu vruta nu puteam s me adunam' pag. 8; 'mine vream... s mi duțeam... s li bășam' pag. 198; 'năs vrea să dzică cu aistă ca s li spuneaĭ tine vărnu pă rămiə' pag. 224; 'vream s aveam' pag. 240. In transcrierea cu caractere latine a textuluĭ este greșită punctuația: trebue scris *nu puteață să nă hăriață*, fără virgulă între *puteață* și *să*. **b.** Die nominalen Suffixe im Aromunischen, XV Jahresbericht 1—88. Dl. C. studiează sufixele derivative substantivale și adjectivale din punct de vedere al înțelesuluĭ și al originiĭ lor. Cu privire la originea lor Dl. C. ajunge la următoarea concluzie: „Macedoromîna a primit maĭ puține amestecurĭ străine în dezvoltarea sa decît dacoromîna. Pentru aceia dintre sufixele derivative două treimĭ sînt de origine latină și numaĭ o treime de origine străină, iar în această treime de origine străină rolul principal îl joacă limba slavă, pecînd limbile greacă, turcă și albaneză aŭ un rol foarte mic... Singurul sufix grecesc productiv este *-ie*, și încă puterea sa de viață se explică prin analogiea sufixuluĭ de origine latină *-ie*. Incolo se maĭ găsesc ca sufixe greceștĭ numaĭ *-arcu, -carcu* (cîteva derivate), *-adă* (două exemple), *-andru* [acesta nu-ĭ de origine greacă], *-isă* (un exemplu), *-izmă* (un exemplu sigur și unul nesigur)... Dela Albanezĭ a împrumutat un sufix *-ză*". (82—85). Cu alte cuvinte raporturile Macedorominilor cu Greciĭ și cu Albaneziĭ sînt relativ recente și în timpul de

înjghebare a limbiĭ romîne Macedorominiĭ și Dacorominiĭ trăiaŭ într-o regiune oarecare dela nordul peninsuleĭ balcanice, unde eraŭ în contact cu Slaviĭ, dar nu cu Greciĭ nicĭ cu Albaneziĭ. Acest fapt stă în contrazicere cu cele susținute de Dl. Sandfeld-Jensen cum că Rominiĭ ar fi fost în așa de vechĭ și de intime legăturĭ cu Greciĭ, încît și-aŭ perdut infinitivul și l-aŭ înlocuit cu propozițiĭ subordinate de origine finală prin imitația limbiĭ greceștĭ (vezĭ III 13).—Cîteva observațiĭ. Nu se poate admite ca *cîrlibană*, cîrligul dela bățul ciobanuluĭ, *cîrligană*, să fi căpătat pe *b* prin influința luĭ *ciubană*, căuș (15). | Despre sufixul *-andru* spune Dl. C.: „Sufixul, dupăcum se știe, e de origine neogreacă". 'După cum se știe'? De unde a aflat Dl. C. că e de origine neogreacă? (17). | La unele cuvinte se dă traducerea germană, iar la altele nu. Ar fi fost bine să se dea traducerea la toate. Această observație pe care o fac cu privire la pag. 18, 19 în special, se extinde asupra întregiĭ lucrărĭ. | Cu ocaziea luĭ *Belițar*, „singurul derivat prin *-ar* dela un nume de localitate", Dl. C. spune că „în această funcțiune *-ar* nu-ĭ latinesc, compară *koni-ar*". *Koniar*, adecă locuitor dela *Konia*, Iconium? Pentru ce n-a lămurit lucrul Dl. C.? In tot cazul acel *-ar* din *Belițar* a servit Rominuluĭ ca sufix derivativ și trebuia și el înșirat printre celelalte cu lămurirea trebuitoare asupra originiĭ sale (19). | „*-alis* servește pentru a forma substantive dela nume și dela adiective". Va să zică adiectivele nu sînt nume? Aicĭ este locul de a pomeni despre înțelesurile neobișnuite care se daŭ termenilor tehnicĭ în lucrările publicate în anuarele seminaruluĭ dela Lipsca: numele se întrebuințează cu înțelesul de substantiv, armonica vocalică cu înțelesul de asimilație progresivă și regresivă, Brechung cu înțelesul de diftongare (21). | Nu se poate admite ca *ș*, care are putere de guturalizare în *Mălăcășan—Mălăcășean, Gupișan—Gupișean*, să aibă putere de palatalizare în *mușîleață=mușăleață*: *î* din *ă* în *mușîleață* a provenit maĭ degrabă prin asimilare la *ea* din silaba următoare. Ce fel de derivat dela un adverb este *frunimeață*—φρόνιμος? (37). | Ce are a face *bumburez*, schoenus nigricans L., choin, Knopfgras (nu Binse !), care se maĭ chiamă și *bumbușor* și-șĭ trage numele, dupăcum însuș germanul *Knopfgras* arată, dela *bumb*, cu verbul *bumburez*, gânguresc, bégayer, lallen (Buda)? Și ce are a face *bumbărează* croupion, Bürzel, care și el, din cauza formeĭ, tot din *bumb* e derivat, cu acelaș *bumburez* gânguresc? Este adevărat că nu-ĭ Dl. C. vinovat de aceste curioaze etimologiĭ, ci Dl. Weigand (40). | O curioază citație face Dl. C.: „Ist das vielleicht eine Ableitung von *cucutia*=„eine mir unbekannte Frucht" Plin. Val. 5, 42 (Georges lateinisches Wörterbuch)?" Nu cumva crede Dl. C. că vorbele „eine mir unbekannte Frucht" sînt ale așa numituluĭ Plinius Valerianus? (45). | *Mărmintu* e monimentum, nu emolumentum (66).

28. Pericle Papahagi: a. Sammlung aromunischer Sprichwörter und Rätsel, II Jahresbericht 147—192. Această adu-

nare de proverbe şi gicitori macedoromine a fost cea dintiiŭ lucrare pe terenul dialectologiei a D-lui Papahagi, care a publicat apoi atit de preţioase lucrări asupra folklorului macedoromin şi limbii macedoromine (Din literatura poporană a Arominilor, Bucureştĭ, 1900; Rominiĭ din Meglena, texte şi glosar, Bucureştĭ, 1900; Megleno-Rominiĭ, studiŭ etnografico-filologic, Bucureştĭ, 1902, in Analele Academieĭ Romine seria II tom XXV; Graie aromine, Bucureştĭ, 1905, în An. Ac. Rom. seria II tom XXVII; Basme aromine şi glosar, Bucureştĭ, 1905, ed. Academieĭ Romine; Scriitoriĭ arominĭ, Bucureştĭ, 1909). **b**. Rumänische Etymologien, XII Jahresbericht 101—104. Dl. P. dă etimologiile cuvintelor *afreaţă, deapir, dirin, disfingu, asfingu, chipin, chipir, chipur, chipru, laiŭ, murnu, pană* (dr. pănătul), *pălescu, puscă, scandu, zdruminare, zdrumigare, zmulicare*. Etimologiile pe care le dă luĭ *afreaţă*—africia, *pălescu*—pallesco, *puscă*—pusca, *zdruminare*—ruminare, *zdrumigare*—rumigare, *zmulicare*—*muticare sînt unele sigure, altele foarte probabile. Celelalte etimologiĭ sînt problematice orĭ sigur greşite; iar *pănă*—pannus este absolut imposibil, pentrucă din pannus trebuia să iasă *pin* orĭ (trecut la declinarea întiia) *pină*. **c**. Parallele Ausdrücke und Redensarten im Rumänischen, Albanesischen, Neugriechischen und Bulgarischen, XIV Jahresbericht 113—170. Dl. P. vrea să scoată la iveală prin compararea limbilor din peninsula balcanică (şi anume a limbilor romînă, greacă modernă, bulgară, albaneză) caracterul specific al limbilor acestora în ce priveşte înţelesurile unor cuvinte. Pentru ca să ajungă la scop trebuia, negreşit, mai înainte de toate să bage de samă ca acele înţelesurĭ să nu se mai găsească în alte limbĭ, în special să nu se găsească în limba latină. Şi într-adevăr declară chiar D-sa că: „Imĭ propun să fac cunoscute nişte potrivirĭ între aceste limbĭ foarte bătătoare la ochĭ. Fenomenele însă care s-ar găsi şi în alte limbĭ, de pildă în germana, le las pur şi simplu la o parte." Se pare însă că Dl. P. şi-a propus numaĭ să cerceteze dacă fenomenele studiate de D-sa s-ar maĭ găsi şi prin alte limbĭ, cercetărĭ însă de acest fel n-a făcut, macarcă nu eraŭ grele de făcut. Consecinţa aceşteĭ neglienţe a fost, fireşte, că D-sa a înşirat ca *balcanice* o mulţime de fenomene care se găsesc şi în limbile latină, greacă antică, franceză, germană, ingleză, care adecă nu sînt balcanice de fel. Şi fiindcă eŭ, măcarcă n-am făcut niscaĭ cercetărĭ adîncĭ din acest punct de vedere, am putut totuş să relevez o mulţime de fapte de acest fel în studiul D-luĭ P., apoĭ este foarte probabil că o cercetare minuţioasă ar proba că nicĭunul din fenomenele înşirate de D-sa ca balcanice nu-ĭ balcanic, aşa că munca D-sale este o muncă zădarnică, o pĭerdere de vreme.

1. *Prind* cu înţelesul de *încep* (6 *).—Tot aşa germanul **anfangen**.

*) In parenteză însemn numerele de ordine din lucrarea D-luĭ Papahagi

2. *Apuc* cu înţelesul de *überfallen* (10).—Tot aşa latinul *capio*.

3. *Mă aprind* cu înţelesul de *sich ereifern, sich erregen, hitzig werden* (12).—Tot aşa latinul *accendor*.

4. *Am treabă* cu înţelesul de *ich habe zu thun* (13).—Tot aşa latinul *opera est mihi*.

5. *Lucru mare* cu înţelesul de *grossartig* (14).—Tot aşa în greaca antică μέγα χρῆμα.

6. *Ce feliŭ* cu înţelesul *was für ein* (21).—Tot aşa în franceza: Was ist dies für eine Pflanze—quelle sorte de plante est-ce là?

7. *S-a făcut cenuşă* (macedoromin, în dacoromina se zice *s-a făcut praf şi cenuşă*)=Er ist zu Grunde gegangen (23).—Tot aşa în latineşte *cinis fieri, in cinerem vertere, in cinerem dare, in fumum et cinerem vertere*.

8. *Mininc* cu înţelesul de *durchbringen*, de pildă *a mînca paralele* (24).—Tot aşa în latineşte *dotem, argentum, aurum, bona, patrimonium comedere*.

9. *A se mînca* cu înţelesul de *a se sfădi*, de pildă *se mănîncă ca cinii* (27).—Tot aşa în franceza *s'entremanger*, în germana *einander auffressen*.

10. *Scol* cu înţelesul de *deştept*, de pildă *a scula pe cineva din somn* (28).—Tot aşa în latineşte *aliquem ex somno excitare*.

11. *Ochiŭ* cu înţelesul de *Behexung, Verzauberung* (34).—Este renumitul *mauvais oeil, böses Auge*, cunoscut dela Grecii cei vechĭ şi dela Romanĭ începînd pănă astăzĭ.

12. *Coc* cu înţelesul de *reifen* (45).—Tot aşa în latineşte *fructus coctus, poma cocta*.

13. *Din topor* cu înţelesul de *grob* (49).—Tot aşa în franceza *cela est fait à coups de hache*.

14. *Potcovesc* cu înţelesul de *betrügen* (51).—Tot aşa în franceza *cet homme n'est pas facile à ferrer*=ist schwer zu behandeln, zu überzeugen, mit dem Menschen ist schwer auszukommen; *se laisser ferrer*=fügsam, folgsam sein.

15. *Des* cu înţelesul de *häufig* (67).—Tot aşa în latineşte *densus, dense*.

16. *Ploae măruntă* e comparat cu neogrecul ψιλὴ βροχή (70).—Tot aşa de bine se poate compara cu latinul *pluviae tenues*.

17. *Incap* cu înţelesul de *fassen* în macedorominul *nu n-u ncape mintea* (77).—Tot aşa în latineşte *capio* la propriu şi figurat.

18. *Implinesc*, despre vrîstă, de pildă *a împlinit 40 de ani* (79).—Tot aşa în latineşte *plenos 40 annos natus, centum complere annos*.

19. *A luat foc* cu înţelesul de *er ist in Wut geraten* (91).—Tot aşa în latineşte *ignis=Wut*.

20. *Dare* cu înţelesul de *Abgabe, Steuer* (108).—Tot aşa italian *dazio*, spaniol *dacio*, vechiŭ francez *dace*.

21. *Tot* cu înţelesul de *jeder*, de pildă *tot cătunul=jedes Dörfchen* (111).—Tot aşa grecul πᾶς şi latinul *omnis*.

22. *A nu da* cu înțelesul de *verhüten* în *să nu dea dumnezeŭ* (113).—Tot așa în latinește. De altfel ar fi și de mirare ca printre nenumăratele înțelesurĭ ale luĭ *daŭ* rominesc să nu se găsească și acesta (Eŭ am aflat la verbul rominesc *daŭ* 146 de înțelesurĭ afară de izolărĭ).

23. „*Er ging was er ging=er ging unaufhörlich. Merse ce merse*". (117). Maĭ întîiŭ *merse ce merse* nu înseamnă *merse neîncetat*, ci *merse cîtva, nu știŭ bine cît*. Apoĭ acest *merse ce merse* face parte dintr-un întreg grup, care se poate enunța astfel : 'Conjuncția relativă *ce* formează propoziție subordinată atributivă nesigură, cînd predicatul e acelaș cu cel din propoziția precedentă și se repetă'. De ex. Făt frumos *ospătă ce ospătă*, dar apoĭ luîndu-șĭ buzduganul de a umăr merse mereŭ pe dîra de piŭă. Eminescu Novele 8.—Biata mamă înțelegînd *a stat ce a stat*, și-l dete-n gînd să iasă după fată. Coșbuc Fire de tort 110.—Băĭetul *îmbucă răpede ce îmbucă* ș-apoĭ se duce după trebĭ. Creangă Poveștĭ 153.—*Fiĭ ce-ĭ fi*, asta nu mă privește. Creangă Poveștĭ 162.—*Pune el ce pune* la rană și pe loc se tămăduește. Creangă Poveștĭ 177.—*Maĭ trecu ce maĭ trecu* și ĭată că și fata cea mică zise tatăluĭ săŭ într-o zi. Ispirescu Basme 14.—Zmeoaĭca *suflă ce suflă* și dacă văzu că nu poate să-l prăpădească, plesni fierea într-însa. Ispirescu Basme 26.—*Vorbiră ce vorbiră*, apoĭ fiul împăratuluĭ îĭ zise să se gătească să meargă. Ispirescu Basme 37.—*Maĭ umblară eĭ ce umblară* și la urma urmelor aflară despre un vrăjitor meșter. Ispirescu Basme 160.—Foicică ș-o zorea, de *mergea ce maĭ mergea*, Vîlcul, mâre, ajungea. G. Dem. Teodorescu Poeziĭ populare 433.—Maĭcă, *lucră ce-ĭ lucra*, după urît nu mă da. Iarnic-Bîrseanu Doĭne 274.—*Plînse ce plînse* și tăcu. Stăncescu Basme 115. | Tot astfel *cît* relativ cu repețirea predicatuluĭ din propoziția precedentă înseamnă *nu știŭ cît*. De ex. Pe urmă se maĭ învîrte cît se maĭ învîrte prin casă.—Moșnegiĭ s-aŭ cĭondănit cît s-aŭ maĭ cĭondănit.—A șezut ea așa cît a șezut.—Se frămîntă el cu mintea cît se frămîntă.—Maĭ merge el prin codru cît merge.—Maĭ rumegă el cît maĭ rumegă.—Maĭ strigă el cît maĭ strigă.—Maĭ merge el cît merge.—Maĭ merg eĭ cît maĭ merg. Creangă Poveștĭ 24, 85, 120, 158, 200, 226, 227, 238, 275. Tot așa în grecește „Pronumele relative se construesc cîteodată, maĭ ales la poețĭ, cu repețirea verbuluĭ din propoziția principală pentru a evita prin nesiguranța expresieĭ exprimarea unuĭ lucru neplăcut : μέλει θεοῖσιν ὅνπερ ἂν μέλῃ πέρι Aisch. Choeph. 769.—ἀλλ' ἐσμὲν, οἷόν ἐσμεν, οὐκ ἐρῶ κακόν, γυναῖκες. Eurip. Med. 889.—ἤγγειλας οἷ' ἤγγειλας, οὔ σε μέμφομαι. Eurip. Med. 1011.—ἠκούσαθ', ὡς ἠκούσατ' Aisch. Eum. 649 etc." Kühner Gr. Grammatik II § 562.

24. *Merg bine* cu înțelesul de *ich befinde mich wohl* (118).—Tot astfel în o mulțime de limbĭ verbul care înseamnă *merg* însemnează, însoțit de adverbe, și *mă aflu într-un fel oarecare din punct de videre al sănătățiĭ* : german *wie geht es ?* francez *comment allez-vous ?* inglez *how goes it ?* italian *come va ?*

25. *Cetit* cu înțelesul de *belesen* (120).—Tot așa însuș germanul *belesen* ! Și apoĭ altceva : romînul *cetit* e un neologizm, format după modelul germanuluĭ *belesen* !

26. *Față* cu înțelesul de *persoană* (124).—Tot așa πρόσωπον în vechea grecească.

27. *Mare* cu înțelesul germanuluĭ *alt*, maĭ ales la comparativ : *maĭ mare=der ältere* (131).—Tot așa în latinește *major, minor*.

28. *Avere, avuție* cu înțelesul de *Vermögen, Reichtum* (145).—Tot așa francezul *avoir*, germanul *Habe*, italian *avere*.

29. *A ave* cu înțelesul de *a fi*, de exemplu macedoromîn *aoaĭe are mulțĭ oamini=Hier giebt es viele Leute* (147).—Tot așa în franceza (*il y a*), apoĭ în italiana, spaniola, portugheza, provensala.

30. *Jumătate* în *un măgar și jumătate=ein ganzer Esel* (149). Maĭ întîiŭ *un măgar și jumătate* nu înseamnă *un măgar întreg*, ci *maĭ mult decît un măgar*. Apoĭ tot așa în franceza : battre q. en diable et demi ; à trompeur trompeur et demi.

31. *Cu jumătate de gură=Mit halbem Munde=Mit Widerstreben* (150).—Tot așa în germana *mit halbem Munde*, de pildă în *mit halbem Munde lachen=ne rire que du bout des lèvres*.

32. *Țin* cu înțelesul de *anhalten, andauern*, de pildă *ploaea ține mult* (154).—Tot așa francezul *tenir*, tot așa latinul *tenere*, de pildă *imber per totam noctem tenuit*.

33. *Mînă* cu înțelesul de *fel*, de pildă oamenĭ orĭ mărfurĭ de toată mîna (158).—Tot așa germanul *allerhand*.

34. *A eși* cu înțelesul de *sich verbreiten*, de pildă *a eșit vorba* (170).—Tot așa în latinește *fama exiit, opinio exierat*.

35. *Inimă* cu înțelesul de *stomah*, de pildă *mă doare inima* (192).—Tot așa în latinește *cor*, în franceza *coeur*, în italiana *cuore* aŭ și înțelesul de *stomah*.

36. *Lemn* cu înțelesul de *copac* (200).—Tot așa în latinește *lignum* însemna și *arbor*.

37. *La anul* cu înțelesul de *nächstes Jahr* (203).—Tot așa în latinește *ad annum*.

38. *A veni* cu înțelesul de *anstehen, passen*, de pildă ghetele astea *nu-mĭ vin bine*=die Schuhe *passen mir nicht gut* (212).—Tot așa în franceza *cette robe vient bien à sa taille*.

39. *Cap* cu înțelesul de *Anfang*, de pildă macedoromîn *din cap* (218).—Tot așa în latinește *a capite=von Anfang an*.

40. *Cap* cu înțelesul de *Quelle*, de pildă macedoromînul *cap de arin* (219).—Tot așa în latinește *caput amnis, caput fontis*.

41. *Cap* cu înțelesul de *Wille, Trotz*, de pildă *i-am întors capul* (220).—Tot așa în germana Jemandem *den Kopf verdrehen*, în franceza *tourner la tête à q*.

42. *Ridic capul* cu înțelesul de *ich empöre mich* (223).—Tot așa în latinește *caput erigere, caput extollere*.

43. *A rîde de cineva* cu înțelesul de *verspotten* (229).—Tot așa în latinește *ridere aliquem*.

44. *Las* cu înțelesul de *verlassen* (233).—Tot așa latinul *relinquo*, francezul *laisser*.

45. *Grea* cu înțelesul de *schwanger* (240).—Tot așa în latinește *gravis, gravida*.

46. *Somn ușor* (243).—Tot așa în latinește *levis somnus* și adiectivul *levisomnus* einen leichten Schlaf habend.

47. *Buză* cu înțelesul de *Rand*, despre *mare, munte, rîŭ, pahar, prăpastie* (în macedoromina, albaneza, greaca) (249).—Tot așa în latinește *labrum* cu înțelesul de *Rand*, despre un *vas, șanț, izvor, rîŭ*.

48. *Buză* în macedorominul *spindzur budzile* ori *dipun budzile* cu înțelesul de *ich lasse die Lippen herunter* (250).—Tot așa în latinește *labia demissa*.

49. *A face* cu înțelesul de *a naște* (251).—Tot așa în latinește *facio* și în franceza *faire*, despre animale; în vechea greacă ποιεῖν, despre fimeĭ.

50. *Fac jurămînt* (257).—Tot așa francezul *faire serment*.

51. *Omenie* cu înțelesul de *Anstand* (258).—Tot așa în latinește *humanitas*.

52. *A fi la cuțite cu cineva* (260).—Tot așa în franceza *être à couteaux tirés*.

53. *Cu căciula pe o ureche* „zur Bezeichnung der Verwegenheit." (266).—Tot așa în franceza *mettre son chapeau de travers*, în germana *den Hut aufs Ohr setzen*.

54. *Mi s-a deschis pofta de mîncare* (283).—Tot așa în franceza *avoir l'appétit ouvert de bon matin, cela ouvre l'appétit*.

55. *Deschid vorba* (284).—Tot așa în franceza *ouvrir un avis, une opinion, les premières paroles*.

56. *Iaŭ cu urechea* cu înțelesul de *ich verstehe, ich errate* (în macedoromina) (285).—Tot așa în latinește *accipere auribus*.

57. *A se crăpa de ziŭă* (289).—Tot așa în inglizește *the daybreak, the day broke*.

58. *Crăp sufletul cuiva* (macedoromin) (291).—Tot așa în franceza *fendre le coeur*.

59. *Curățenie* cu înțelesul de *Abführmittel* (296).—Tot așa în latinește *purgatio*.

60. *Chem* cu înțelesul de *einladen* (298).—Tot așa latinul *vocare*, francezul *appeler*.

61. *Zic* cu înțelesul de *cînt* din gură ori dintr-un instrument (299, 300).—Tot așa latinul *dico*.

62. *Zic* cu înțelesul de *heissen*, de pildă *cum îți zice?* (302).—Tot așa latinul *dico*.

63. *Umbră* cu înțelesul de *Gespenst* (306).—Tot așa latinul *umbra*

64. *Răŭ* cu înțelesul de *grozav*, de pildă *minte răŭ*=er lügt furchtbar (309).—Tot așa latinul male.

65. *Taiŭ un copac* (312).—Tot așa în latinește *arborem caedere*.

66. *Taiŭ un boŭ* (313).—Tot așa latinul *bovem caedere*.

67. *Codobatură* (326).—Tot așa francezul *hoche-queue*, italianul *battìcoda*.

68. *Avem o minte* cu înțelesul de *wir sind eines Sinnes* (349).—Tot așa în latinește *eadem mente esse*.

69. *Staŭ* cu înțelesul de *stehen bleiben*, de pildă *stăĭ!* (355).—Tot așa în latinește *sto*.

70. *Parte* cu înțelesul de *Seite*, de pildă *în ceia parte* (378).—Tot așa în latinește *in eam partem, in omnem partem*.

71. *Parte* cu înțelesul de *Gegend*, de pildă *cutare este din părțile noastre* (379).—Tot așa în latinește *partes*.

72. *Parte* cu înțelesul de *Anteil, Halbscheid*, de pildă *daŭ în parte* (380).—Tot așa în latinește *in partem vocare*.

73. *A ave ceva de împărțit* cu înțelesul de *gemein haben*, de pildă *n-avem nimic de împărțit* (384).—Tot așa în latinește *vos ista inter vos partite=regulațĭ acestea între voĭ*, și în franceza *avoir maille à partir ensemble*.

74. *A strica logodna* (394).—Tot așa în franceza *rompre les fiançailles*.

75. *A strica prietenia* (395).—Tot așa în franceza *briser des liens d'amitié, rompre l'amitié*.

76. Macedorominul *aspargu parați* (399).—Tot așa în latinește *spargo*.

77. *Puiŭ* cu înțelesul de *Liebling* (407).—Tot așa în franceza *poulet, poulette*, în germana *Hühnchen*.

78. *Lapte de pasăre* cu înțelesul de ceva foarte rar (408).—Tot așa în latinește *lac gallinaceum*, în turcește *kuș sütü* lapte de pasăre, în limba cumană *kussut* lapte de pasăre Kuun Codex cumanicus 144.

79. *A vorbi cu perdea* (411).—Tot așa în franceza *tirer le rideau sur qc.*, în germana *einen Schleier über etwas werfen*.

80. *Fac drum* cu înțelesul de *reisen* (418).—Tot așa în latinește *viam facere*.

81. Macedoromîn *a alghi dzua* cu înțelesul de *dämmern* (423).—Tot așa în latinește *dies albescit*.

82. *Știŭ pe cineva* cu înțelesul de *kennen*, de exemplu *îl știŭ bine* (429).—Tot așa în latinește *scire aliquem*.

83. Macedoromin *ștïut* cu înțelesul de *klug, gelehrt* (431).—Tot așa în latinește *scitus*.

84. *A voi* cu înțelesul de *gern haben, lieb haben* (în macedoromina) (432).—Tot așa în latinește *velle aliquem, aliquam*.

85. Macedoromin *va-nĭ ɣinĭ tu dinte* cu înțelesul de *du wirst in meine Gewalt kommen* (444).—Tot așa în latinește *venies mihi sub dentem*.

Dar maĭ are și alte greșelĭ tot atît de grave lucrarea D-luĭ P.

a. D-sa nu știe limba dacorominească, adecă pune pe socoteala limbiĭ romîne din Dacia înțelesurĭ, și cîteodată chĭar cuvinte, care nu există în această limbă.

1. *A vorbi una pentru alta* (2). Se zice *a vorbi alandala, a spune una în loc de alta*, iar nu *a vorbi una pentru*

alta. —2. *Fără de altă* ar fi insemnind *zweifellos, fără îndoială* (3).—3. *Aiurea să le spui de ul de astea* ar fi insemnind *mach es andern weis, acestea nu se trec la mine.* (4).—4. *No acață* ar fi insemnind *es gedeiht nicht, nu reușește.* (11). *No acață!?*—5. *Ii e ochiul la plecare* ar fi insemnind *er beabsichtigt fortzugehen, se gindește să plece.* (40).—6. *Bun întîlnișul* ar fi insemnind *auf Wiedersehen, la revidere* (48).—7. *Acolo unde plingea* ar fi insemnind *während er weinte, în vreme ce plingea* (66).—8. *Nu-l încape gîndul meu* ar fi insemnind *mein Sinn fasst es nicht, nu-l pot pricepe* (77).—9. *Ți s-a umplut capul?* ar fi insemnind *bist du überzeugt? te-ai convins?* (80).—10. *Am căzut din picioare* ar fi insemnind *ich konnte mich nicht auf den Füssen halten, nu mă puteam ține pe picioare* (87). Altceva e *cad din picioare* și altceva *cad de picioare*. *Cad din picioare* inseamnă că *de amețeală ori de boală cad deodată jos.*—11. *Ce rău te-a găsit?* ar fi insemnind *was für ein Unglück hat dich heimgesucht? ce nenorocire a dat peste tine?* (93).—12. *Află-mi o carte* ar fi insemnind *such' mir ein Buch, caută-mi o carte* (94).—13. „**Fleisch binde(t)**. Bedeutung: a) Letzte Woche vor Osterfasten, dann Fastnacht. b) Vorletzte Woche vor Osterfasten. Dr. cișlegi, b) cârlegi. Ar. a) cișleagă oder cișledzĭ, ciș'eadze, b) cârleagă oder cirledzĭ, cârleadze, zu leg.“ (98). Am citat în întregime acest loc pentru a arăta și chipul defectuos în care știe Dl. P., ca toți colaboratorii dela anuarele D-luĭ Weigand de altfel, să-și exprime cugetările. Despre acest paragraf al D-luĭ P. se poate zice într-adevăr că cuprinde atîtea greșelĭ cîte cuvinte. D-sa maĭ întîiŭ confundă *cișlegile* cu *cirneleaga* în felĭul acela că pe amîndouă le socoate eșite din acelaș etymon latin *carne+leagă*, învremece *cișlegi=caș+leagă*, iar *cirneleagă=carne+leagă*. Al doilea D-sa nu cunoaște înțelesurile cuvintelor *cîrneleagă* și *cișlegi*. *Cîrneleaga* anume insemnează 1. A zecea săptămînă înainte de paștĭ. 2. Timpul dela crăciun pân la lăsatul secului de brînză. *Cișlegĭ* inseamnă 1. Timpul dela crăciun pân la lăsatul seculuĭ de brînză. (=Cîrneleagă 2.) 2. Toate zilele de frupt saŭ de dulce de peste an. Izvoarele pentru aceste înțelesuri ale cuvintelor *cîrneleagă* și *cișlegĭ* sînt Marian Serbătorĭ I 114, 115, Marian Nunta 92, Marian Inmormîntarerea 381. Al treilea D-sa pune pe socoteala limbiĭ româneștĭ din Dacia un cuvînt *cârlegi* care nu există în această limbă.—14. *Pun picior* ar fi insemnind *ich bestehe darauf, insist asupra unuĭ lucru* (103).—15. *Tot satul l-a pus pe picior* ar fi insemnind *a sculat tot satul în picioare* (104).—16. *A lua peste picior* ar fi insemnind *über die Achsel ansehen, a privi cu dispreț la cineva* (106).—17. *Citesc* ar fi insemnind *studiez* (121).—18. *Sînt venin* ar fi insemnind *sînt amărît* (129).—19. *Ține de Grecĭ* ar fi insemnind *er stammt von Griechen ab, se trage din Greci* (156).—20. *Pun la mînă* ar fi insemnind *ich bemächtige mich, pun mîna pe* (163).—21. *Cu mînă deschisă* ar fi insemnind *freigebig, galanton* (165).—22. *Cu mînă închisă* ar fi insemnind *geizig, zgîrcit* (166).—23. *Se ceartă cu cămașa depe sine* ar fi insemnind *ihm ist nichts recht zu machen, nu-i poți intra în voe cu nimic* (167).—24. *Cînd a eșit biserica* ar fi insemnind *als die Kirche aus war, cînd aŭ eșit dela biserică* (170).—25. *Băiatul a scos un dinte* ar fi insemnind *Der Knabe hat einen Zahn bekommen, a eșit un dinte băiatuluĭ* (177).—26. *Mi-am scos mîna* ar fi insemnind *ich habe mir die Hand verrenkt, mi-am scrintit mîna* (178).—27. *L-aŭ scos* ar fi insemnind *man hat ihn hinausgeworfen, l-aŭ dat afară* (182).—28. *Scot nume* ar fi insemnind *sich einen Namen machen, a-și face un nume* (187).—29. *Nu-ĭ face inima* ar fi insemnind *er bringt es nicht übers Herz, nu poate învinge dezgustul față de un lucru oarecare* (193).—30. *Acĭ și treĭ anĭ* ar fi insemnind *vor drei Jahren, cu treĭ anĭ înainte* (197).—31. *Lehuza a ușurat* ar fi insemnind *lehuza a născut* (244).—32. *Atîrn buzele în jos* ar fi insemnind *ich lasse das Maul hängen, las să-mĭ atîrne buzele* (250).—33. *Bucatele s-aŭ făcut* ar fi insemnind *das Getreide ist reif, grînele s-aŭ copt* (252).—34. *Mă ĭuă de mijloc* ar fi insemnind *er fasste mich um die Hüfte* (261). *Mijloc* nu inseamnă *Hüfte*. *A lua de mijloc* inseamnă *um den Leib fassen, prendre la taille.*—35. *Nu-ți strica gura* ar fi insemnind *verbrenne dir nicht den Mund, nu-ți atrage un neajuns prin vorbe nechibzuite, măsoară-ți vorbele* (263). *A-și strica gura* inseamnă *a vorbi degeaba, umsonst (vergebens) sprechen, parler en vain, inutilement, en pure perte.*—36. *Rămase fără gură* ar fi insemnind *verstummen, a amuți* (265).—37. *Mi-a eșit prin nas* ar fi insemnind *es hängt mir zum Halse heraus, mi-i prea de ajuns, en avoir par dessus la tête* (273). Maĭ întîiŭ nu se zice *mi-a eșit prin nas*, ci *mi-a eșit pe nas*, apoĭ înțelesul e *man hat mir die erzeigte Wohlthat vorgeworfen, on m'a reproché ce qu'on a fait pour moi.*—38. *I-a venit la nas* ar fi insemnind *er ist ihm in die Quere gekommen, i s-a pus în cale* (274).—39. *Crapă!* ar fi insemnind *zum Teufel mit dir!* orĭ *Halt's Maul! Du-te dracului! Ține-ți gura!* (292).—40. *Cum o zice dumnezeŭ* ar fi insemnind *cum a vrea dumnezeŭ* (301).—41. *Il puĭ* [sic] *pe jurămînt* ar fi insemnind *ich mache einen schwören, pun pe cineva să jure* (339).—42. *Arunc în stele* orĭ *daŭ în stele* ar fi insemnind *ich prophezeie, proorocesc* (358).—43. *Ce cauți dela noĭ?* ar fi insemnind *was verlangst du von uns? ce cerĭ dela noĭ?* (370).—44. *Zi cu zi* ar fi insemnind *täglich, pe fiecare zi* (372).—45. *I-am găsit vremea* ar fi insemnind *ich fand Gelegenheit mich an ihm zu rächen, am găsit ocazie să-mĭ răzbun contra luĭ* (373).—46. *Am mîncat pe dracul* ar fi insemnind *ich habe übermässig viel (oder gar nichts) gegessen, am mîncat din cale afară de mult* orĭ *n-am mîncat de fel* (385). Maĭ întîiŭ *pe dracul* se întrebuințează pe lîngă tot felĭul de verbe, și transitive și netransitive, *am mîncat, dormit, jucat etc. pe dracul*, și totdeauna arată acțiunea orĭ ca neexistentă orĭ ca foarte prost îndeplinită, niciodată n-o arată ca prea

mult indeplinită. *Am mîncat pe dracul* inseamnă *am mîncat foarte prost* orĭ *n-am mîncat de fel*, nu inseamnă niciodată *am mîncat din cale afară de mult*.—47. *Am rămas sec* ar fi insemnind *ich war starr, am înțepenit* (386).—48. *A-şi strica averea* ar fi insemnind *sein Vermögen vergeuden, a-şi risipi averea* (392).—49. *Cuĭ le vinzi astea* ? ar fi insemnind *wem machst du das weis ? pe cine crezi că înşeli?* (401).—50. *Ceĭ mulțĭ* ar fi insemnind *die Menge, mulțimea* (403).—51. *Puiŭ* ar fi insemnind *Vogel, pasăre* (407).—52. *Nimic nu mă spală* ar fi insemnind *Nichts kann mich rein waschen (von Schmerz, Trauer, Schuld), nimic nu-mĭ poate şterge supărarea orĭ vinovăția* (412). Se zice *nu te spelĭ cu toată apa Bahluiului, Dîmboviței, Siretiului, Oltuluĭ, etc.* (după localitate) pentru a arăta că, dacă va fi cineva batjocorit de altul, nu va pute face să se uite batjocura aceia, oricite silințe şi-ar da.—53. *M-am spălat de datorie* ar fi insemnind *ich habe meine Schuld bezahlt, am scăpat de datorie* (412).—54. *Daŭ drum* ar fi insemnind *daŭ drumul* (419).—55. *A-ĭ lua capul vînt* ar fi insemnind *ich weiss nicht was ich thue, nu ştiŭ ce fac* (428).—56. *Ştire* ar fi insemnind *Klugheit, înțelepciune* (430).—*Treabă cu vorbe* ar fi insemnind *eine streitige Sache, treabă cu sfadă* (438).—57. *Nu-mĭ despica capul* ar fi insemnind *mache mir den Kopf nicht toll, nu mă înebuni de cap* (447).—58. *Nu mă strînge* ar fi insemnind *dränge mich nicht, nötige mich nicht, nu mă sili* (449).

D-l P. este macedoromin, in loc să stea aicĭ in țară să invețe romineşte, D-sa s-a dus la Lipsca, să-l invețe D-l Weigand. Maĭ bun profesor nicĭ că putea să găsească! D-l Weigand, care ar ave mare trebuință să fie D-sa invățat de alțiĭ, a dat D-luĭ P. ce a putut, anume darul de a amesteca diferitele dialecte romineştĭ intre ele, şi de a nu se jena cînd este vorba de a schimba înțelesurile şi scheletele cuvintelor. In adevăr greşelile inşirate sub acest număr *a* se datoresc maĭ toate faptuluĭ că locuțiunile in chestie există in dialectul macedoromin şi D-l P. a găsit de cuviință să le pună pe socoteala şi a dialectuluĭ dacoromin, astfel 1: mr. zburaşte alte tr-alte, 2: mr. fără de altă, 3: mr. aliurea s-lĭ spunĭ aeste, 5: mr. lo are ocliul tră plicare, 6: mr. andamuse bună, 7: mr. aclo ĭu plîndzea, 8: mr. nu nĭ-u ncape mintea, 9: mr. țĭ se umplu caplu?, 11: mr. țe arăŭ te află? 12: mr. află-nĭ nă carte, 14: mr. bag ciciŏr, 15: mr. tută hoara u sculă pri ciciŏr, 17: mr. ghĭuvăsescu, 18: mr. escu fărmac, 19: mr. ține di Grețĭ, 20: mr. bag tu mînă, 21: mr. cu mînă dişclisă, 22: mr. cu mînă nclisă, 23: mr. si ncace cu cămeaşa dipri nis, 24: mr. cînd işi bisearica, 25: mr. ficĭorlu scoase un dinte, 26: mr. ni scoşŭ mîna, 27: mr. lu scoasiră, 28: mr. scot numă, 29: mr. nu-lĭ fațe inima, 30: mr. aoa ş treĭ anĭ, 31: mr. lihoana lişură, 32: mr. spindzur budzile, 33: mr. γipturle s feațiră, 36: mr. armase fără gură, 38: mr. l-intră tu nărĭ, 39: mr. creapă, 40: mr. dumnidzăŭ cum va dzică, 41: mr. il bag pri giurat, 42: mr. aruc tu steale, 43: mr. țe cafțĭ dila noi?, 44: mr. dzuă cu dzuă, 47: mr. sicaĭ, 48: mr. ş-asparse avearea, 49: mr. a cuĭ li vindzi aeste?, 50: mr. mulțiĭ, 51: mr. puiliŭ, 52: nu me-aspeală țiva, 53: me-aspilaĭ di borge, 54: mr. daŭ cale, 55: mr. ini lo caplu vimtu, 56: mr. ştire, 57: mr. nu-nĭ disică caplu, 58: mr. nu mi strindze. Restul, numerele 4, 10, 13, 16, 34, 35, 37, 45, 46, sint invențiĭ de ale D-luĭ Papahagi.

b. D-l P. citează neexact. Sub No. 214 zice aşa: „*Pot* cu înțelesul de *învins*. De ex. *ich besiege ihn*. Dacoromin numaĭ in limba veche, compară psaltirea şcheĭană 128. Macedoromin *li-u pot*. Albanez *e mund*.“ D-l Papahagi înțelege psalmul 128, căcĭ la pagina 128 nu se găseşte in psaltirea şcheĭană nicĭun *pot*. Eĭ bine in psalmul 128 se găseşte locul următor: „De multe orĭ luptară-se cu mine de tinerețele mele, însă *nu putură* mine.“ Insă in textul grecesc şi in cel latinesc stă scris: Πλεονάκις ἐπολέμησάν με ἐκ νεότητός μου, καὶ γὰρ οὐκ ἠδυνήθησάν μοι—Saepe expugnaverunt me a juventute mea; etenim non potuerunt mihi. Textul grec şi latin este însă reflexul celuĭ evreesc, iar textul grec a servit de model celuĭ slavonesc, astfel că depe orĭce text s-ar admite că a fost tradusă psaltirea şcheĭană, verbul *pot* a existat in textul depe care s-a făcut traducerea şi traducătorul psaltiriĭ şcheĭane a pus şi el *pot* din cauză că aşa era in textul pe care-l traducea. Inseamnă aceasta că in limba veche romînă verbul *pot* avea înțelesul de *învins*?

Iar cînd este vorba de a cita pe aceĭ care aŭ susținut inainte D-sale vreun lucru admis de D-sa ca bun, D-l P. n-are cumpănă egală. Sub No. 347 D-sa compară pe dacorominul *țin minte* cu macedor. *țin minte*, albanezul *mbaĭ mănt*, bulgar *imaĭ si na um*, italianul *tener mente* şi citează pe Sandfeld Jensen: „Vezĭ şi Sandfeld Jensen in Zeitschrift für rom. Phil. volumul 30.“ Volumul 30 citat întreg pentru două vorbe ale luĭ Sandfeld Jensen! Intr-adevăr la pag. 623 a volumuluĭ 30 se găsesc următoarele vorbe ale luĭ Sandfeld Jensen: „*ține minte*... compară albanezul *mbaĭ mănt* şi italianul *tener mente*.“ I-a fost frică D-luĭ Papahagi ca nu cumva să-l acuze cineva că a atins dreptul de proprietate a D-luĭ Sandfeld Jensen asupra comparăriĭ rominuluĭ *țin minte* cu italianul *tener mente* şi albanezul *mbaĭ mănt*. Aşa ceva este atît de greŭ de ştiut! Oare n-ar fi făcut însă bine D-l P. să ni spue de unde a aflat că *mulțumesc* vine de la *mulțĭ anĭ* (No. 207) şi că *vită* vine dela latinescul *vita* (No. 242)?

c. Greşelile pe care le vom inşira maĭ la vale sint de acelea care numaĭ in anuarele D-luĭ Weigand se pot intîlni.

1. No. 60: „**Brief**. Wendungen: ich empfange einen Brief. a. Dr. primesc carte. Ar. liaŭ (nă) carte. Alb. mar kartă. Ngr. παίρνω χαρτί. Blg. polucih kniga ot nego.“ Va să zică faptul că zice cineva *primesc o scrisoare* e ceva balcanic. Dar aşa zice toată lumea depe fața pămintuluĭ! Orĭ poate a voit să zică Dl. P. că întrebuințarea luĭ *carte* cu înțelesul de *scrisoare* e ceva balcanic? D-apoĭ atuncĭ aşa trebuia să se exprime „**Brief**. Wendungen: ich empfange einen Brief etc.“?

2. No. 61: „Ich weiss Brief (Buch)=ich kann lesen und schreiben. Dr. ar. știŭ carte. Alb. di kartă. Ngr. ξέρω γράμματα, Blg. znam kniga." Va să zică Rominul prin *știŭ carte* înțelege *știŭ scrisoare?* Doamne ferește! În *știŭ carte* Rominul înțelege prin *carte* cartea (Buch), nu scrisoarea (Brief). Este evident, deci, că *Buch* din enunțatul D-luĭ P. trebue scos din parentez, iar *Brief* din acelaș enunțat trebue șters, așa că Dl Papahagi trebuĭa să scrie—Aceasta nu însemnează că mă fac solidar cu susținerea D-sale—: „Ich weiss Buch=ich kann lesen und schreiben." Orĭ, poate, chiar așa a voit să scrie Dl. Papahagi? Dar atuncĭ ce fel de lapsus calami poate să fie acesta?

3. No. 90: „Feuer. Wendungen: (Wie) Feuer so teuer=übermässig teuer. Dr. foc de scump. Ar. scumpu foc. Ngr. φωτιὰ ἀκριβό. Tü. ateș pahasie." Va să zică *foc de scump* a însemnat dela capul loculuĭ *scump ca focul*. Sigur că această vorbire trebue să-șĭ tragă originea depe vremurile din poveștĭ, cînd se ducea Făt-frumos la poște depărtare ca să găsească un tăcĭune.

4. No. 97: „Finger. Wendung: den Finger setzen=unterzeichnen. La început despre aceĭa care nu puteaŭ scrie. Dr. a pune degetul. Ar. bag dzeaditlu. Alb. vă ghișt. Ngr. βάνω τὸ δάχτυλο." De îndată ce la Rominĭ, Neogrecĭ, Albanejĭ este obiceĭul de a pune degitul pe o cruce făcută cu cerneală, atuncĭ cînd ceĭ care subsemnează nu știŭ să scrie, ce altă expresie putea să se întrebuințeze pentru a însemna această operație decît aceĭa că cutare *a pus degitul?* Dacă a voit Dl P. să găsească ceva balcanic aicĭ, ar fi trebuit să se lege de *operațiea* însăș, iar nu de chipul de a exprima acea operație. Și ce vrea D-sa să spună cu observațiea „la început despre aceĭa care nu puteaŭ scrie?" Nu cumva crede Dl P. că în romînește *a pune degitul* ar fi însemnînd *a subsemna?*

5. No. 289. Aicĭ, vorbind Dl P. despre *a se crăpa de ziŭă*, face următoarea observație: „compară francezul *la crépuscule*, die Dämmerung." Aceasta e o culme. Chiar trecînd cu viderea pe la *crépuscule*, căcĭ Dl P. lesne ar pute zice că e o greșeală de tipar, ce voește D-sa să zică cu „compară francezul *la crépuscule*"? Va să zică D-sa crede că francezul *crépuscule* e derivat din latinul *crepare*, de unde rominescul *crăp?* D-apoĭ nu era nevoe,—dacă am admite cu Dl. P. că *crépuscule* e derivat din *crepare*—să citeze pe francezul *crépuscule*, ci ar fi trebuit să citeze pe părintele luĭ *crépuscule*, anume pe latinul *crepusculum!* Să nu știe cineva nicĭ atîta că francezul *crépuscule*=latinul *crepusculum* și să-șĭ închipuĭască pe *crépuscule* format din *crepare* pe teritoriul limbiĭ franceze, este aĭŭa de crezut. Și macar de ar fi *crépuscule* un cuvînt vechiŭ francez, adecă un cuvînt moștenit de limba franceză din limba latină! Da e un neologizm, e un latinizm! Și dacă ne strămutăm cu *crépuscule* pe terenul limbiĭ latine, ișĭ închipuește Dl. P. că *crepusculum* e derivat din *crepare?* Nu era bine, cînd este vorba de un cuvînt așa de cunoscut, să vadă ce spun indogermaniștiĭ despre el șĭ să afle că eĭ îl pun în legătură cu orice cuvinte altele, numaĭ cu *crepare* nu?

6. La No. 293 spune Dl. P. că în macedorominul *lalie groase* cu înțelesul de *spune min-ĭunĭ marĭ* se suptînțelege cuvîntul *pălăvri*, care însemnează un fel de *scîndură*, iar prin extensiune și *istorie, limbuție*. Că se va fi suptînțelegînd *pălăvri*, e probabil (măcarcă s-ar pute suptînțelege și *minciunĭ*), pentrucă alăturĭ cu *lalie groase* se găsește cu acelaș înțeles șĭ *lalie multi palavri* (Dalametra). Decît de unde a scos Dl. P. că *palavră* ar fi însemnînd un fel de *scîndură?* L-a găsit D-sa întrebuințat într-adevăr cu înțelesul de *scîndură*? Ar fi foarte curios, căcĭ doar e cunoscutul cuvînt *palavră*, vorbă de clacă, a căruĭ înrudire cu francezul *parole*, italian *parola*, spaniol *palabra*, portughez *palavra*, grec παραβολή nu poate fi pusă la îndoĭală, măcarcă nu știm prin ce intermediar a ajuns acest cuvînt în romînește (Cihac se gîndĭa la limba turcească). Dar dacă *palavră* n-are înțelesul de *scîndură* și acest înțeles a fost inventat de Dl. P.?

7. La No. 297 locuțiunile dacoromînă *a ave de furcă cu cineva*, macedoromînă *am* orĭ *mi liaŭ di furcă*, neogreacă ἔχω μεγάλη φοῦρκα μὲ κανένα sînt puse de Dl. P. în legătură cu furca de tors, *Rocken* și explicate cu înțelesul de bază *etwas auf dem Rocken haben mit Jemandem*. Cuvîntul grec φοῦρκα însă ar fi trebuit să oprească pe Dl Papahagi dela această interpretare, pentrucă în neogreaca φοῦρκα înseamnă spînzurătoare, iar nu furcă de tors, furca de tors în neogreaca se numește ῥόκα, σκολί.

8. La No. 314 Dl. P. vorbește despre acela că în romînește cuvîntul care înseamnă *taiŭ*, schneiden, hauen, are și înțelesul de *înțep* și dă ca exemplu pe *junghiŭ* substantiv, Seitenstechen, și pe *junghiŭ* verb, de pildă *mă înjunghe*=es sticht mich. De unde a aflat D-sa că rominescul *junghiŭ* înseamnă și *taiŭ*, schneiden, hauen, orĭ că a avut dela capul loculuĭ înțelesul de *taiŭ*?

(Va urma) **A. Philippide.**

I

Doina Dragostelor.

Frunză verde ghiocel,
Bate vîntul cătinel,
Şi mă 'ndeamnă tot cu el,
La drum scurt fără popas,
Unde mintea mi-a rămas...

Frunzuleană de răreţ,
Pe sub nourul cel creţ,
Du-mă iute, vîntuleţ,
Nu la fraţi, ci la surori,
Ca să văd straturi cu flori,
Şi să văd ochi şi guriţă,
Cu mărgele şi altiţă;
Că altiţa de bumbac,
Face inimii pe plac;
Şi altiţa cea de in,
Scapă minţile de chin;
Iar de eşti om cu noroc,
Descîntat în busuioc,
Alungi boala de urît,
Cu mărgeanul dela gît;
Şi mărgeanul dela gură,
Dela scîrbe mi te fură;
Iar cărbunele din ochiu,
Ştie face de deochiu,
Tot cu dulce băutură,
Miere vie de pe gură...

*) Din volumul care va apărea încurînd în editura *Minervei*.

II

Doina Dorului.

Frunză verde mărgărint,
Pe sub nouri de argint,
Dragostele-mi s'alint...
Frunză verde albăstrele,
Pe de-asupra frunţii mele,
Zboară gîndul vălurele
Spre cărările cu stele,
Unde nu se'ncape jele...

Frunză verde trandafir,
Pe al dealurilor şir,
Plîngînd minţile se'nşir; —
Lăsînd jos ponoarele,
Zbor, cum zbor cocoarele,
Cînd pe crîng toamna soseşte,
Inima de-o amorţeşte;
Şi cu cît urîtul creşte,
Caşi frunzele de nuc
Se duc ele, una duc,
Pe aripi de vînt năuc...
Frunzuleană de arin,
Pe sub cerul cel senin,
Frate florilor de in,
Caut dorul să-mi alin.
Soarele, oricît îi soare,
Deşi-l plînge biata floare,
Cînd apune, mîhnit moare;
Apoi de răsare luna,
Ce 'ntre stele este una,
Dimineaţa de s'aprinde,
De pe ceriu cînd o desprinde,
Tot cu moarte o cuprinde...
Numai dragostea cea vie,
Zi şi noapte tot învie,
Pe aripi de bucurie,
Şi s'alint' aşa cu drag,
Pe al tinereţii prag,
Că de miere să ai ochi,
Tot te temi să n'o deochi...

Frunzuleană de lemn dulce,
Dorule,
Odorule!

Tu mai iute de m'ai duce,
La prietena cea dulce,
Lacrămile să-mi usuce;
Să-i spun cție nu i-am spus
De cind lingă dinsa nu-s;
Că uritu-i boală grea,
El, de faci inimă rea,
Într'o lingură te bea;
Numai inima cea bună,
În cap mințile-ți adună;
Iar drăguța dragoste,
Luminează ca o ste,
Și te scapă de necaz
Cu bujorul din obraz;
Că lelița de te vede,
Și în brațe dacă-ți șede,
Din ochi negri îți dă mure,
Ce știu mințile să fure;
Iar de vrai să bei tu apă,
Tot cu gura te adapă...

Frunză verde flori de in,
Dorule, nu fii hain,—
Întinde-ți aripile,
Ca să trecem ripele,
Și să'ntrecem clipele:
Că nu-i foc, nu-i frămîntare,
Și nu-i sete-așa de mare
Ca un chin de nerăbdare;
Că ș'aproapele-i departe,
Cind de draga te desparte,
Și de-ai ocoli pămîntul,
Ca să-i deslușești cuvîntul,
Ai lăsa în urmă vîntul...

Frunză verde sorb,
Cași gîndul orb,
Zbori, dorule, zbori,
Pe straturi cu flori,
Din rumene zori,
Ochi mîhniți de in,
Jele de mălin,
Plîns de liliecl,
Treci, dorule, treci
Peste nouă mări,
Cu mărgărintări;
Peste nouă țări,
Cu flori ce'n cărări

Își dau sărutări,
Și mă du cu drag,
Pe-al iubirii prag,
Dorule nătîng!
Ce mă faci să plîng...

III

Amintiri.

La asfințit,
Cind ceru-i purpură;
Cind liniștit
Apele murmură,

De-aud șoptind
Un glas prin trandafiri,
Cum mă cuprind
Duioase amintiri...

Mă arde mult
A dorului văpaie,
Și tot ascult
A inimii bătaie:—

Nimic atunci
Nu 'ntimpin în cale:
Ceață pe lunci,
Liniște pe vale—

Și'n acest gol,
Doar' glasul morților
Mai dă ocol
În miezul nopților...

Gîndirile
S'alungă departe,
Ca filele
Desprinse din carte;

Sufletul meu
Durerea-l zugrumă,
Iarbă sînt eu
Bătută de brumă...

Dar care pom
Frunza nu-și scutură ?
Și care om
Veșnic se bucură ?...

O! cit pustiu
Aduc dorințile,
Cind in sicriu
Adorm credințile...

Cum, pân' la zori,
Cu lacrimi s'adapă
Bietele flori,
Pe margeni de groapă !...

IV

Dor de Moarte.

Cind jalnic, hursuz,
Îmi vine 'n auz
Plînsetul vintului,—
Vraja mormintului
Parc'o aud...
Cit de sălbatec și crud
Mă roade dezgustul de viață
Și dorul de lumi fără ceață.—
Și cum n'ar fi bine,
Uitarea de sine ?
Nici ochi să nu plingă,
Lumina să-și stingă;
Nici dangăt de-aramă,
Nici bocet de mamă...
Ci harnice ape
Palat să ne sape,—
Palat fără soare,
De lut întrupare,—
Bogat în odihnă...
Să'ncapă în tihnă,
Și cei slabi de îngeri,
Și cei storși de plîngeri,
Și domni și—norodul...
. . . .
De-asupră-ne vîntul
Să-și spue trist cîntul
Să'ngine,—prohodul...

1889 **N. Beldiceanu.**

VISCOLUL.

Traiul care-l are-n casă d. Manoil Petreanu cu nevastă-sa Anastasia să nu-l mai dee Dumnezeu la suflet de om în lume. Se miră vecinii, șoptește orașul întreg, și nu se poate nimeni dumeri cum se poate una ca asta. Incă nu-s de-un an căsătoriți, și d. Manoil Petreanu a luat-o din dragoste—ce mai dragoste! suspinau în toată noaptea serenăzile la fereastra fetei—a luat-o dintr-o adîncă adorare, dintr-o mare însuflețire. Căci Anastasia era săracă, sta cu chirie la o mătușă bătrînă, și toată averea ei erau degetele fine, albe, sprintene: lucra dantelă pentru o prăvălie din oraș.

Cel dintăi vis al d-lui Petreanu, cea dintăi mare hotărîre ce i s-a coborît în suflet cînd a văzut fata, a fost să-i curme traiul acesta chinuit, s-o scape de munca ce-o lega toată ziua de scaun.

Mătușa cea bătrînă i-a spus Anastasiei de ce-i vorba, dar fata o privi semeață, o privi cu desgust:

— Cum îmi poți d-ta spune așa ceva ?

— Dar auzi, nebuno, gîndește-te puțin. Așa noroc n-are să mai dee peste tine. Petreanu e bărbat tînăr, frumos, om de frunte în oraș.

— Las' mătușă, nu te îngriji așa mult de viitorul meu. N-am să mor eu de foame, numai să fiu sănătoasă.

Bătrîna, înciudată, i-a spus lui Petreanu că fata asta e cam sălbatică, dar pentru aceia nu-i motiv ca un om cuminte să se descurajeze.

Petreanu era într-adevăr un om cuminte. Dar totuși s-a simțit rușinat de răspunsul fetei, și cîteva săptămîni n-a mai trecut pe dinnaintea fereștii unde lucra Anastasia. Și se rușina mai tare de propunerea ce i-a făcut-o fetei. Cum credea el că se va apropia de dînsul o femee, pe care a atins-o poate în ce are mai scump, cu intăiul pas ce l-a făcut în drumul spre dînsa ?

Dar, iată, el totuși nu s-a simțit vinovat, ci a făcut pasul acela dintr-o mare milă și înduioșare, și n-a cerut nimic în schimb.

Anastasia însă, după ce-a trecut în odăița ei, n-a mai rămas așa de hotărîtă ca în fața bătrînii. Cine să fie omul aces-

ta? Ea nu-l cunoaște, nu l-a văzut o singură dată în viață. Și se cutremură la gîndul că un om străin vine să se intereseze de ea.

Decînd i-au murit părinții de Anastasia nu s-a mai apropiat nimeni c-o vorbă, c-un sfat. O parte bună din tinerețe și-a petrecut-o singură, aici în odăița aceasta, și pustiul îi învăluise sufletul ca într-un văl de întunerec. Inima ei n-avea dorinți, n-avea porniri deosebite, și sînul ei curat de fecioară n-avu nici o tresărire. Cel mai mai mare dușman al tinereții e grija continuă de ziua de mîne. Și pe Anastasia o apăsa mereu grija aceasta. Și iată acum cineva vrea să se apropie de dînsa. Oare într-adevăr vrea să-i facă un bine omul acesta?

Manoil Petreanu, după vr-o trei săptămîni, începu să treacă iar pe sub fereastra Anastasiei. Trecea însă repede, cu capul în pămînt, ca un vinovat. Și Anastasia cerceta acum pe toți trecătorii, cu teama să descopere pe străinul care s-a interesat de ea.

In urmă tot mătușa cea bătrînă i-a făcut să se cunoască. A luat-o într-o sară pe Anastasia cu dînsa la plimbare, și dintr-un colț de stradă a oprit pe d. Manoil.

Și fata nu s-a simțit rău în sara aceia. D. Petreanu era frumos bărbat, atîta numai că Anastasiei îi părea prea scurt la vorbă și prea închis. Și i se părea că pentru ea e astfel, că nu se poate simți el bine c-o fată așa de săracă, așa de necunoscătoare de lume, așa de nenorocită. Iată, ea nu știe vorbi, nu poate rîde curat și răsunător ca alte domnișoare. Ea nu va putea să fie niciodată fericirea unui om ca Manoil Petreanu.

In sara aceia, după ce-a ajuns în odăița ei, se simți tare nenorocită. Niciodată în viața ei nu s-a simțit așa de nenorocită ca acum. Și nu știa Anastasia cum i s-a coborît deodată atît amar în suflet. Nu putea ea pricepe că amarul acela e demult așezat peste sufletul său, picur de picur s-a strecurat acolo în cursul anilor. Și nu putea pricepe că-n sara aceasta i-au luminat calea cele dintăi închipuiri frumoase, și acestea au trezit toate îngenuncherile sufletului tînăr, pe care mai înainte nu le simțise, deși i se pogoriseră demult în suflet.

Cînd, după cîteva zile, Manoil îi ceru mîna, fata se învoi, fără cel mai mic picur de bucurie însă. Nimic n-a simțit atunci, nimic în ziua logodnei, nimic în ziua cununiei. Numai în nopțile cînd țiganii cîntau cîntece de dragoste la fereastra ei, Anastasia plîngea, gemînd în patul ei curat de fecioară. Lumea pe care i-o deschideau cîntecele era așa de senină, așa de curată și de dulce, încît simțea adiind din lumile acelea parfumul cel mai îmbătător și i se cobora în suflet, ucigîndu-l și înviindu-l de plăcere.

Dar îndată ce cîntecele conteneau, sufletul ei nu mai avea aripi să mai bată. Cădea greoiu la pămînt, și Anastasia simția chinurile paserii cîntărețe, care, ani întregi fiind roabă în colivie, cînd i se deschid zăbrelele și i se arată înnălțimile cerului, cu groază simte că nu mai poate nici zbura, nici cînta.

Lupta aceasta amară, pe care o purta împotriva morții ce i se așezase pe comorile sufletului său de un șir de ani, Anastasia o duse și în casa cea nouă a soțului său.

Ar fi putut-o mîntui din lupta aceasta două convingeri: că Manoil într-adevăr o iubește, că dînsa e vrednică să fie iubită.

Dar ea privea la bărbatul său ca la un părinte, deși abia avea șase ani mai mult decît dînsa. Nici cînd nu vedea în el decît mila și bunătatea, dragostea niciodată.

Iar de dînsa nu putea crede nimic bine. I se părea chiar de multe ori că-i numai slujnică aici la casa asta bogată, ș-atunci plîngea cu zilele de-a rîndul și se dorea în vechea ei căsuță.

Manoil Petreanu din zi în zi se întuneca. I se strecura mereu convingerea că nevasta lui nu-i pentru viață, că nu va putea niciodată să simtă, să iubească. Vorbele lui calde, mîngîierile lui, jertfele ce le făcea pentru dînsa, nimic n-o mișca. Ea se purta însă bine, hărnicia ei făcu o rînduială ș-o curățenie în casă și în curte, de se mirau cunoscuții care veniau să-i cerceteze.

Nu se sfădeau în veci. Dar traiul rece din casă îi făcea pe amîndoi să sufere mult, și să pară înnaintea cunoscuților ca oamenii cei mai nenorociți, care numai de silă trăesc la olaltă.

Se împlinea anul dela căsătoria lor într-o duminecă. Pe ziua aceasta Manoil Petreanu comandă o haină nouă pentru femee, fără știrea ei.

— Vai de mine, Manoil, iar ai cheltuit atîta?

— Las' dragă, știi tu ce zi e astăzi?

— Da, știu—zise Anastasia și începu să plîngă.

— Iată ce vreau—adause Manoil cu inima învîrtoșată de astfel de scene—astăzi facem o plimbare lungă. E vremea așa de frumoasă, și soarele are să ne scalde în lumină. Vreai și tu?

— Vreau, Manoil; eu vreau tot ce vreai tu.

— Dar nu așa, Anastasio, dacă n-ai plăcere, nu mergem.

— Ba am, Manoil. Iată mă și gătesc îndată.

Nu peste mult trăsura trase la ei la poartă, și amîndoi coborîră repede scările și urcară. Vremea era într-adevăr minunată. O după-amiaza dela sfîrșitul lui Maiu, limpede, cu cerul înnalt, albastru, cu miresme de flori în aer. Cînd au eșit afară pe cîmp, ochii lor nu se mai săturau privind depărtările împînzite de ceață fină, privind finațele care alergau în urma lor și se învîrteau încet în depărtări.

— Mergem departe, Manoil? — întrebă într-un tîrziu femeia.

— Pănă unde vreai tu, drăguțo.

— Atunci să mergem departe-departe.

Dar n-au mai înnaintat un sfert de ceas, și o poiană de pădure se zări înnaintea lor, umbroasă, înflorită.

— Iată, acolo ne oprim, Manoil. Vreai și tu?

— Ne oprim, da. E așa de frumos acolo.

Şi-au luat merindele de drum, şi au trecut pe o cărăruşă înspre poiană. Dar cînd au ajuns aici, amîndoi avură de-odată acelaşi gînd:

„Aici să rămînem până deseară. Trimetem trăsura acasă, şi pe urmă deseară vine după noi. Bine, Anastasio?"

— Foarte bine, Manoil.

Şi Petreanu dădu poruncă vizitiului, şi trăsura se pierdu îndată în drum spre oraş.

Vremea de primăvară e însă nestatornică cum îi dragostea întâiei tinereţi. N-a trecut un ceas decînd poposiră cei doi în poiană, şi cerul începu deodată să se întunece la apus. Se adunau norii, se grămădeau, se învineţau de mînie, fulgerele începură să plesnească, şi un tunet greu, adînc, se sparse în depărtări.

— Înspre apus are să ploaie astăzi—zise Manoil ridicîndu-se şi privind printre crengi.

Dar n-apucă să se aşeze iarăşi pe iarbă, şi chiar deasupra lor hurducă ceva prin cer, caşicînd ai tîrî o căruţă hodorogită. Şi după sunetul acesta sec pădurea începu să se mişte deodată, şoptind întâi, vuind îndată, frămîntîndu-se pe urmă. Şi-n cîteva clipite cerul se îmbrobodi întreg cu nori grei, ameninţători.

— Trebuia să luăm cu noi ceva haină mai groasă, Anasasio. In tot cazul are să ne ajungă o furtună straşnică.

Anastasia nu răspunse nimic. Privea încremenită la frămîntarea pădurii, urmărea fulgerile ce se împleteau tot mai des, ca năprasnici şerpi de foc, şi se cutremura în tot trupul, decîte ori tunetul se spărgea pe undeva, împrăştiind în jurul său groază şi pustiu. Şi cum Anastasia privea mereu furtuna ce se tot apropia, faţa ei era tot mai palidă, ochii ei erau tot mai muriţi, şi trupul ei începu să tremure încet, domol.

Pe măguri, departe, se cobori acum ploaia grea, ca o pînză deasă, aiburie. Se cobori pe măguri şi se apropia, purtată-acum de vînt tot mai tare spre pădure.

Cei dintăi picuri ce sosiră se descărcară ca o ploaie tare de alice. Ploaia din urmă se apropia în fire lungi din cer până-n pămînt.

— Vino, Anastasio, aici, subt stejarul acesta. Aici ne vom apăra puţin.

Dar Anastasia sta nemişcată, palidă, numai buzele albe-i tremurau. Din ochii ei tulburi privea spaima.

Petreanu fugi atunci, o luă în braţe ş-o aduse la tulpina stejarului.

In vremea aceasta se-ntunecă, se făcu aproape noapte, numai fulgerile tăiau cărări grabnice de lumină.

— „Ce ţi-e, Anastasio dragă. Iată că tremuri toată! Ah! acum văd numai". — El se desbrăcă îndată de pardesiu şi înfăşură în el trupul rece al femeii.—„Ţi-e frig, drăguţă. Vino, lasă-te tot mai tare în braţele mele. Las' să te 'ncălzeşti".

— Mi-e frică, Manoil, mi-e frică de tine. Ai să mori în furtuna aceasta, şi eu iar am să rămîn singură. Ah! cum aşi vrea să mor şi eu acum. Iată mi s-a dus, la gîndul acesta de groază, tot ce-am avut în suflet, tot-tot. Şi numai ceva a mai rămas: groaza că iar am să rămîn singură. Aşa-i, Manoil, că nu mă laşi?

Manoil, cutremurat de vorba asta nouă, pe care n-o auzise niciodată dela femee-sa, o strînse cu sfinţenie la piept şi-o sărută îndelungat.

— Aşa, Manoil, acum cred că nu mă părăseşti. Tu nu mă laşi. Mi-ai dat haina ta. Dece mi-ai dat-o? Să nu răcesc, Manoil? Ţi-ar părea rău să mor eu, Manoil?

Bărbatul o stringea tot mai tare la piept.

— „Tu m-ai chemat, tu m-ai adus la adăpost. Dece nu m-ai lăsat în ploaie. Ţi-a fost milă de mine? Nu, ţi-a fost frică să nu mor".—Tăcu acum cîteva clipite, apoi ca o fiinţă nouă care numai semăna cu Anastasia, se ridică dreaptă, cu ochii plini de vise, îl cuprinse de după gît: „Ah! Manoil, ţie ţi-e drag de mine, şi eu sărmana acuma am să mor de fericire". Şi întâia oară în viaţă îşi ridică capul, aşteptînd sărutul bărbatului. Ş-a fost acesta întâiul adevărat sărut în viaţa lor.

Intărită de viaţa asta nouă, Anastasia întineri deodată cu cinci ani. Ochii rîdeau, gura zîmbea, şi braţele ei nu se mai desfăceau de după grumazii bărbatului.

Incă plouînd, auziră pe surugiu chemîndu-i. Manoil o luă pe Anastasia în braţe, şi ca pe-o floare plină de parfum, ca pe-o fiinţă sfîntă şi mai scumpă decît tot ce-i în lume, o duse în trăsură. Aici o învălui în straele uscate, o luă iar în braţe, răzămînd-o de pieptul lui, şi porunci să mîne.

Atunci şi de-atunci în fiecare zi cei doi binecuvîntă viscolul acela turbat, care i-a apropiat unul de altul, şi le-a unit sufletele.

I. Agîrbiceanu.

COPII SĂRACI.

Copii săraci și rătăciți
In prag la ușa mea,
Inchideți ochii și-adormiți,
Copii săraci și rătăciți,
Orfani fără de stea.

Cu cită trudă v'am lăptat,
Ce jale mi-e de voi,
Căci plec departe, unde 'n sat
La țărmuri valurile bat,
Vă las flămînzi și goi.

Visați, copiii mei cerești,
Dormind la mine'n prag,—
Minunile dumnezeești,
Visați, copiii mei cerești,
Că nu mai sînt pribeag.

Vă voiu trimite dor pe nor
Și jale pe senin,
Dacă 'mi va fi traiul ușor
Vă voiu trimite tot pe nor
Cuvînt că nu mai vin.

Dragi cîntece a nimănui,
Un om de-ași fi găsit,
Să vă primească 'n casa lui,
O cîntece a nimănui,
M'aș duce liniștit.

Maria Cunțan.

Aplicarea Legii învoelilor agricole.

— Munca la tarla. —

Articolele 2 și 3 din noua Lege a învoelilor agricole au fost rău interpretate.

S'a crezut că legiuitorul a prohibit cu desăvîrșire munca la tarla, adică plata prin munci a prețului de arendă datorit de săteni marelui cultivator.

Această credință s'a putut forma prin cetirea superficială a art. 2, care limitează felul contractelor de arendă a pămînturilor luate de țărani la două contracte, în bani sau în dijmă (deavalma), și din art. 3, care începe cu fraza: „este oprită învoiala cu muncă la tarla".

Din studiul mai amănunțit al acestor articole și, mai ales, din cetirea ultimului aliniat al art. 3, vom putea constata că această credință este greșită, deoarece legea, nu numai indirect, dar chiar în mod categoric permite ca plata banilor datoriți pentru arendă să se facă prin munci.

In adevăr, munca la tarla nu este interzisă de art. 2 din lege, cum s'ar părea, căci în ultima analiză *contractul de muncă la tarla nu este decît o specie a contractului de arendă în bani* [1].

Cît privește prima frază a art. 3, trebue să observăm că legiuitorul prin cuvintele „este oprită învoiala cu muncă la tarla", din art. 3, a voit să înțeleagă că acest mod de plată a arendei, dijma la tarla, *nu poate fi impusă* de către proprietar săteanului, ci este *numai facultativă*, cu alte cuvinte, dacă nu-i convine, săteanul poate s'o refuze.

Prin această frază legiuitorul stabilește un principiu analog celui stabilit în art. 31, care prevede că plata arendei pentru locurile de pășune se poate face numai în bani, și care art. nu trebue înțeles în sensul că plata pășunatului este interzisă să se facă prin munci, ci în sensul că proprietarul nu poate să-l constringă pe sătean la acest mod de plată; săteanul însă, dacă această plată îi convine, are facultatea de a se achita prin munci.

---

1) Diferă de contractul de arendă în bani numai prin aceia că *plata*, în loc să se facă în bani, se *face* prin munci.

Mai mult decît atît: *chiar legea prin art. 3, aliniat ultim*, permite ca plata arendei să se facă prin munci, deci *permite munca la tarla*, cu condiţiunea numai ca părţile să *facă două contracte*, unul de arendă şi altul de munci, aceasta pentruca să se respecte maximum de arendă în cel dintăi, minimum de salar în cel de al doilea.

Din interpretarea ce am dat în rîndurile de mai sus art. 2 şi 3 din lege, şi care interpretare este cea exactă, rezultă că legiuitorul din 1907 a voit, pe de o parte, să interzică ca munca la tarla să fie obligatorie, iar pe de altă parte, a vroit să proibibe forma veche a muncii la tarla, adică schimbul de pămînt şi muncă, fără să intervină vre-o unitate de măsură, care să stabilească equivalenţa celor două prestaţiuni,—cu alte cuvinte, *legiuitorul din 1907 a voit să interzică modalitatea în care se făcea această învoială, iar nicidecum învoiala însăşi.*

Chiar Comisiunile regionale recunosc ca legală munca la tarla, întrucît la toate tablourile de preţuri regionale găsim următoarea observaţiune: „Cînd sătenii se obligă ca să plătească prin munci chiria pămînturilor arendate lor în bani, ei nu pot fi îndatoraţi să facă numai un fel de muncă, ci în proporţie egală muncile care constituesc cultura complectă a păioaselor sau a porumbului".

Ce alt ceva este executarea în proporţie egală pentru toate muncile ce constituesc munca complectă a unei culturi decît munca cu desăvîrşire a unei culturi, şi ce altceva este plata prin munci a arendei *decît munca la tarla?*

Urmează de aici că *învoelile de muncă la tarla nu constituesc o călcare la lege, deoarece atît legea, cît şi Comisiile regionale le permit.*

Noi credem că legiuitorul nici nu ar fi adus un serviciu sătenilor suprimind principiul muncii la tarla, căci de multeori săteanul preferă să execute munci pe tarlaua proprietarului în socoteala arendei ce datoreşte, decît să ducă la proprietar multul sau puţinul numerar ce-l are, şi care îi trebueşte la plata impozitelor şi a tîrguelilor din oraş.

Deaceia săteanul, de cele mai multeori, chiar păşunatul îl achită tot prin munci.

*

Acesta fiind adevăratul înţeles al dispoziţiunilor legii din 1907, ni se va obiecta că noua lege nu este de nici un folos pentru sătean, din acest punct de vedere, întrucît permite învoiala de muncă la tarla, învoială care s'a criticat de toţi cu cea mai mare energie.

Critica de mai sus nu este exactă, căci vom vedea *că incovenientele muncii la tarla au dispărut în sistemul nouei legi.*

In adevăr, am arătat că incovenientele pe care acest contract le prezenta odinioară erau următoarele:

1) Proprietarul sau arendaşul nu numai că da ţăranilor pămîntul de calitatea cea mai inferioară, dar, ce e mai mult, îl taxa ca pămînt de 1-a calitate.

2) Ţăranii trebuiau să execute lucrările agricole cu precădere pe rezerva proprietarului, neglijind lucrările pe pămînturile lor.

3) Sătenii erau înşelaţi la măsurarea locurilor, pogoanele ce li se da lor pentru cultură erau mici, iar cele din rezerva proprietarului, pe care trebuiau să le muncească sătenii drept preţ al arendei, mari.

4) Săteanul era înşelat de două ori: în primul rînd, la evaluarea arendei în bani, care era preţuită în mod exagerat, şi, în al doilea rînd, la evalurea muncilor pe care el le executa pe tarlaua proprietarului, şi care erau preţuite sub valoarea lor reală.

5) Proprietarii şi arendaşii se dezinteresau de modul în care îşi cultivau sătenii porţiunile arendate lor.

Toate aceste incovenientele au dispărut sub noul regim, căci:

1) Primul incovenient nu mai există, deoarece pe aproape toate proprietăţile mari s-a început a se face rotaţiune în cultură; marii cultivatori iau toamna porumbiştele sătenilor şi le cedează acestora miriştele din rezerva lor, aşa încît pămînturile date sătenilor se schimbă în fiecare an cu cele din rezerva proprietarului, deci nu se poate zice că proprietarul sau arendaşul rezervă pentru el pămînturile cele mai productive.

Ş'apoi chiar dacă s'ar mai da sătenilor pămînturi inferioare, arenda se va preţui, conform tarifului, mai eftin, aşa că sătenii nu vor fi înşelaţi.

2) Prin art. 96, care prevede că două zile pe săptămînă sînt rezervate săteanului, s'a suprimat în mare parte al doilea incovenient.

Azi, din cauza spiritului de independenţă de care este călăuzit ţăranul, intîlnim plîngerea contrară: marii cultivatori se plîng că sătenii îşi muncesc cu precădere pămînturile lor.

3) Incovenientul al treilea nu mai există, art. 54 şi următorii prevăzind modul în care trebue să se facă măsurătoarea şi pedepsind aspru pe autorii măsurătorilor falşe.

4) Prin fixarea unui maximum de arendă în bani şi prin dispoziţiunile art. 3, aliniatul ultim, că în evaluarea muncilor, prin care se achită arenda, se va respecta minimum de salar, a încetat cu desăvîrşire şi al patrulea inconvenient.

5) Sătenii sînt deja în măsură, fără a mai fi instruiţi şi forţaţi, a şi cultiva în mod raţional pămîntul, aşa încît şi al cincilea inconvenient a dispărut azi.

*

In cele ce urmează vom arăta ce rezultate practice a dat această reglementare.

S'au încheiat sub imperiul nouei legi, pe baza dispoziţiuni-

lor art. 3, ultimul aliniat, multe contracte, în următoarele condițiuni [1]):

In județul Dolj, Reg. I-a A, pentru 4 pogoane luate de sătean se plătea de țăran conform tarifului 120 lei [2]).

Acești 120 lei reprezintă, după tarif, munca cu desăvîrșire a 4 pogoane și 19 prăjini de grîu [3]).

Deci dijma la tarla se stabilea așa că, pentru 4 pogoane luate, săteanul muncea 4 pogoane și 19 prăjini cu desăvîrșire.

In județul Romanați, Reg. I-a, pentru 4 pogoane luate în arendă, săteanul e obligat să cultive cu desăvîrșire 5 pogoane și 2½ prăjini din tarlaua marelui cultivator.

In județul Botoșani, Reg. I-a, săteanul, pentru 5 pogoane ce i se cedează de marele cultivator, este obligat să execute munca complectă a 6 pogoane și 3 prăjini.

In județul Argeș, Reg. I-a, calit. I-a, pentru 6 pogoane luate, săteanul e obligat să muncească cu desăvîrșire 7 pogoane și 15 prăjini.

Se poate constata din aceste date că *dijma la tarla trece peste una și una*, căci săteanul este obligat să lucreze cu desăvîrșire mai multe pogoane decît i se dă.

S'a conchis deci că sub imperiul noueí legi săteanul este mai împovărat decît înnainte, cu alte cuvinte, că noul regim a urcat învoelile [4]).

La acest fel de concluziune nu pot ajunge decît acei ce cred sau voesc să creadă că sub vechiul regim în munca la tarla țăranul nu era obligat să muncească decît un număr de pogoane egal cu numărul de pogoane căpătate.

Contractele însă ne stau mărturie că aceasta nu era exact sub vechiul regim, căci, analizînd de aproape acele contracte, constatăm că numărul pogoanelor muncite de sătean pe rezerva proprietarului sau arendașului *întrecea cu mult* numărul pogoanelor de pămînt, pe care le cultiva săteanul pe sama sa, și al căror rod îl lua el singur.

Colecțiunea Ministerului de Interne, intitulată „Contracte de învoeli agricole în vigoare pe anul 1906", probează afirmațiunea noastră.

Vom cita cîteva exemple:

Așa, contractul No. 94, din județul Dolj, prevede următorul contract de dijmă la tarla:

„Noi sătenii vom da dijma una și una, adică cîte hectare vom munci pe seama noastră, atîtea hectare vom munci și pe seama d-lui arendaș" (art. 2).

1) Socotim munca pe prețul minimum, iar arenda pe prețul maximum din tablourile Comisiunilor regionale.

2) Maximum de arendă a unui pogon fiind 30 lei.

3) Munca cu desăvîrșire a unui pogon de grîu costă 25 lei minimum.

4) Vezi mai ales: *Radu N. Mandrea*.—Legea învoelilor agricole, pag. 20. Tip. Curierul Judiciar, 1909.

S'ar crede că dijma la tarla este una și una, adică cîte pogoane capătă săteanul drept arendă, tot atîtea va trebui să muncească cu desăvîrșire la proprietar sau arendaș, așa încît învoiala sub vechiul regim era mai ușoară, căci, dupăcum am văzut, sub noul regim, pentru 4 pogoane săteanul este obligat să muncească 4 pogoane și 19 prăjini, aproape 5 pogoane.

A judeca astfel, înseamnă a judeca superficial, căci iată ce condițiune conține mai departe (art. 4) acelaș contract:

„Pentrucă partea de hectare, adică tarlaua d-lui arendaș am muncit-o cu sămînța d-sale și fiindcă urma să fie cu sămînța noastră, ne-am învoit a-i plăti această sămînță, prin muncă, dupăcum urmează:

„Drept plata sămînței la două hectare grîu, ce trebue a înapoia d-lui arendaș, ne obligăm fiecare din noi și pe fiecare an a munci:

„1) Un hectar grîu sau rapiță cu desăvîrșire în tarlaua d-lui arendaș.

„2) Una jumătate hectar cu porumb cu desăvîrșire.

„3) Vom munci șease zile cu mînile la orice muncă.

„4) Vom munci 2 zile cu carul cu 4 vite și 2 oameni".

La care trebue să adăogăm art. 7, care prevede că, „pentru fiecare pogon ce capătă sătenii, vor fi obligați a transporta la schela Calafat pe fiecare an cîte 33 DD, sau la gară cîte 60 DD, transport fără nici o plată".

Astfel, încît *arenda pe care o plătea săteanul pentru 4 pogoane era mult mai mare sub vechiul regim decît sub noul regim, căci atunci făcea pentru 4 pogoane: 6 pogoane de grîu, 1 pogon porumb, 6 zile cu mînele și 2 cu carul, plus transporturile la schelă sau gară, pecînd azi nu face pentru 4 pogoane decît 4 pogoane și 19 prăjini de grîu.*

Invoiala nu numai că nu este mai grea, dar este *mai ușoară cu jumătate*, căci cele 6 zile cu mînile și 2 cu carul valorează cît munca unui pogon, iar diferența între munca pogonului de grîu și porumb reprezintă munca a 19 prăjini de grîu; sau, spre a fi mai clari, munca ce o făcea săteanul sub vechiul regim, pentru 4 pogoane ce căpăta, avea o valoare de 225 lei, pecînd munca ce o plătește azi are o valoare de 119 lei, adică învoiala la tarla sub noul regim este aproape pe jumătate mai ușoară decît era învoiala de muncă la tarla sub vechiul regim.

Dar să luăm alt județ, *județul Romanați*, unde găsim contractul No. 110, în care învoiala veche era următoarea (art. 11):

„Fiecare învoitor, *pentru fiecare pogon* ce a primit pentru grîu, va face în schimb d-lui arendaș *un pogon și jumătate grîu*.

„Vom mai face pe deasupra fiecare învoitor de pogon *una zi cu carul cu boi* și în fine, de nume, *½ pogon porumb* cu desăvîrșire".

Invoiala de azi, pentru Reg. I-a, este cea următoare: pen-

tru 8 pogoane face 10 pogoane și 5 prăjini de griu cu desăvirșire [1]).

Așa dar, comparind invoiala veche cu cea nouă, rezultă că invoiala nouă este cu mult mai ușoară, căci pecind în invoiala veche săteanul pentru 8 pogoane făcea 12 pogoane de griu și ½ pogon porumb, plus 8 zile cu carul, în *invoiala cea nouă săteanul pentru 8 pogoane nu face decit 10 pogoane de griu.*

Sint județe în care invoiala la tarla e încă cu mult mai ușoară, comparativ cu cea veche, decit în județele de care vorbim, și anume acolo unde munca a fost evaluată de Comisiuni ceva mai scump.

Astfel, în *județul Brăila*, azi săteanul face, în Reg. I-a, pentru 10 pogoane: 6 pogoane și 18 prăjini de griu, pecind sub vechiul regim pentru 10 pogoane griu muncea tot 10 pogoane, din care 7 pogoane de griu și 3 pogoane porumb; iar dacă lua 22 pogoane, muncea 23 pogoane, din care 7 pogoane 14 prăjini de porumb [2]), deci *invoiala veche era mai mult decit odată mai grea*, căci în invoiala veche se muncea de țăran și pogoane de porumb, care fiind mai scumpe urcau cu mult invoiala [3]).

Putem deci conchide că și sub acest raport legea nouă realizează un progres, deoarece, dupăcum am constatat, invoiala de muncă la tarla sub imperiul nouei legi este în general pe jumătate mai ușoară decît era sub vechiul regim, într-un cuvînt, *noua lege a adus un ciștig săteanului aproximativ de sută la sută* [4]).

*

Obligațiunea contractului scris.—Art. 52 din noua Lege a invoelilor agricole stabilește principiul că toate invoelile, fie sau nu în limitele prețurilor stabilite de Comisiunile regionale, trebue să fie scrise și autentice [5]).

Această dispozițiune este foarte logică în sistemul legii și, în același timp, de *o mare utilitate practică.*

In adevăr, în sistemul legii din 1907, arendările nu pot trece peste o limită anumită, iar prețul muncilor nu poate cădea sub o limită anumită, stabilită de Comisiunile regionale.

1) 4 ha. cu 60 lei arendă, conform tabelelor jud. Romanați, 240 lei. Munca a 5 ha. griu a 47 lei ha.=235 lei.

2) Vezi contractul No. 8 din colecțiunea „Contractele de invoeli agricole în vigoare pe anul 1906".

3) Intr'adevăr, dacă socotim în pogoane de griu, avem:
In vechea învoială pentru 10 pogoane luate săteanul muncește 14 pog.
In noua învoială " " " " " " 6 "

4) Trebue de observat că noi am considerat sub regimul cel nou *invoiala cea mai grea* în toate județele, căci am ales Regiunea I-a și am avut în vedere chiar prețurile maxime de arendă, sau minime de salar.

5) Modificarea de redacțiune adusă art. 52, în Martie 1909, a rezolvat controversa ce exista mai înainte, anume dacă chiar invoelile, care sint în limitele prețurilor fixate de Comisiunile regionale, trebue să fie constatate prin act scris și autentic.

Ori, desigur, care e mijlocul de control cel mai nemerit pentru inspectorul agricol ca să se respecte în invoeli prețurile fixate de Comisiile regionale, decit actele autentice, în care se declară pe ce bază este făcută invoiala.

Dar se va zice: La ce servește invoiala scrisă, cind în invoiala verbală se respectă prețurile stabilite de Comisiunile regionale?

Mai întâi, inspectorul agricol nu poate pune temeiu pe cele afirmate de părți, care pot spune că respectă prețurile, însă în fapt ele să nu le respecte.

Invoiala verbală nu prezintă nici-o garanție, pecind cea scrisă leagă pe părți mai mult și rămine neschimbată; iar în caz de conflict între părți se poate ușor cunoaște condițiunile invoelii.

Utilitatea contractului scris se mai prezintă și din alt punct de vedere.

Contractul scris servă la publicitatea legii, făcind-o cunoscută, dar mai ales face cunoscut sătenilor prețurile Comisiunilor regionale.

Sătenii, în general, în simplicitatea lor, de multeori iau drept bune prețurile ce li se spun de proprietari sau arendași că ar fi conforme cu tabelele, astfel încit de multeori se constată că în invoelile verbale, deși insiși sătenii spun că prețurile sint conforme legii, cu toate acestea în realitate sint deasupra de maximum, în caz de invoeli de arendări de pămînturi, și sub minimum, în caz de invoeli de munci.

De cele mai multeori sătenii, zic, s'au învoit „după lege", dar întrebați care sint prețurile din lege, nu știu să răspundă.

Așa încit, *inspectorii nu pot să se mulțumească cu declarațiunea sătenilor și a proprietarilor că în invoelile verbale se respectă legea.*

Dar contractul scris mai e util și din alt considerent.

Inspectorul agricol, zice legea prin art. 79, „trebue să cerceteze condițiunile în care se execută contractele".—Ori, este aproape imposibil unui inspector, dacă nu sint contracte scrise depuse la primărie, să cerceteze, cu ocaziunea inspecțiunilor, modul în care se execută invoelile, deoarece invoelile verbale, nefiind consfințite într'un act, pot ușor scăpa controlului inspectorului agricol.

Deaceia obligațiunea generală a contractului scris este foarte nemerită.

O altă utilitate, poate *cea mai mare*, a contractului scris este aceia că, cu ocaziunea conflictelor ce se ivesc în executarea invoelilor, judecătorul și autoritățile administrative pot proceda în mod legal și conducindu-se de norme sigure, fără să comită vre-un arbitrar.

Pentru o mai deplină înțelegere, vom da un exemplu: Sătenii convin verbal cu un proprietar sau arendaș să le dea lo-

curi pentru a semăna grîu, în dijmă. Recolta fiind bogată și prețul cerealelor urcat, sătenii nu mai voesc să dea dijmă, ci preferă să plătească arenda în bani.

De aici conflict. Afacerea merge la judecată.

In ce situațiune se găsește judecătorul?

Cum are să pronunțe hotărîrea? In ce mod are să se convingă de condițiunile învoelii verbale?

Mai mult de cît atît: chemarea în judecată întîrzie ridicarea recoltei de pe cîmp, care, expusă intemperiilor, se poate perde.

Desigur că toate aceste incoveniente nu există în cazul cînd învoiala este scrisă și autentică.

In practică se poate întîmpla și cazul invers: Proprietarul sau arendașul să pretindă sătenilor să plătească arenda în bani, iar sătenii să voiască să dea dijmă, aceasta în cazul unei recolte proaste.

O altă contestațiune se poate întîmpla în cazul unei învoeli verbale, nu asupra modalității în care se va face plata, ci asupra quantumului arenzii.

In adevăr, sub regimul cel nou, este permis ca învoiala să se facă sub maximum. Dacă însă, la plată, proprietarul sau arendașul, deși învoiala s'a făcut sub maximum, pretinde chiar maximum?

Judecătorul îi va admite pretențiunea, căci, pe de o parte, este presupus că s'a convenit chiar cu maximum, acesta fiind obiceiul general, iar pe de altă parte, simplele afirmațiuni ale sătenilor nu pot face credință înaintea judecății, iar martorii sînt greu de admis în astfel de cazuri.

Dar în cazul unei întîrzieri de dijmuit, a unui dijmuit peste maximum sau a împedecării de a ridica recolta de pe cîmp, ce va face săteanul?

Dacă învoiala este verbală, autoritățile nu pot interveni, căci art. 52 al legii zice: „Nu se va da curs reclamațiunilor care nu sînt întemeiate pe contracte scrise și autentificate".

Săteanul este deci expus să-și vază recolta stricîndu-se pe cîmp, căci autoritățile vor fi în imposibilitate de a-i da concursul.

Mai mult decît atît: dacă învoiala este verbală, proprietarul, deși săteanul a pus sămînța și munca, poate ridica toată recolta de pe acea bucată de pămînt, iar judecătorul, înaintea căruia s'ar plînge săteanul, nu-i poate ajuta întru nimic, căci art. 52 din lege zice că nu se va da curs reclamațiunilor care nu sînt întemeiate pe contracte scrise, *nici măcar după dreptul comun* [1]).

Să nu se zică că acestea sînt cazuri imaginare.—*In practica noastră de inspector agricol am întîlnit din fiecare speță, ce am citat, mai multe cazuri.*

---

1) Vezi cazul citat în Curierul Judiciar, No. 5, 1910. Articolul „Legea învoelilor agricole" de d. Ghimpu, magistrat.

Putem deci conchide că utilitatea contractului scris *pentru amîndouă părțile contractante* nu se poate tăgădui.

Deaceia acțiunea inspectorilor agricoli sub acest raport nu trebue condamnată.

Supunînd judecății pe proprietarii sau arendașii, ce nu voesc să închee contracte scrise, inspectorii n'au făcut decît să fie în rolul lor, anume de a preveni diferitele conflicte ce s-ar fi putut naște din învoelile verbale [1]).

*

Legea a întîmpinat greutăți de aplicare și în acest punct.

Dintr'un sentiment de independență, mai mult decît dintr'o cauză serioasă [2]), nu toți proprietarii și arendașii s'au conformat art. 52 din lege.

Cel mai mare număr de acțiuni intentate la judecătorii de către inspectori a fost pentru respectarea articolului 52 [3]).

Un fapt ce trebue menționat este acela că pe alocuri, mai ales la munte, sătenii înșiși n'au voit să închee contracte scrise. Aceasta, fiindcă ziceau ei: „Știm că vorba e vorbă la boer".

E explicabil aceasta, fiind dat că la munte, pe de o parte, raporturile agrare între săteni și proprietari sînt mai dulci, iar pe de altă parte, sătenii sînt mai reacționari decît la șes.

Dar chiar la șes s'a întîmplat, foarte rar însă, ca sătenii să refuze a face contracte scrise.

Explicația o găsim noi în concepțiunea rea ce o are săteanul de toate actele scrise. A semna un act la primărie, pentru dînsul, e tot una cu a se da legat de mîni și de picioare.—Au început însă sătenii să se convingă că contractul scris agricol este, mai cu deosebire, în folosul lor, și desigur că pe viitor, rupînd cu tradițiunea, nu vor mai voi să se învoiască decît prin contracte scrise.

E cert că din ce în ce numărul învoelilor scrise se va mări, căci atît sătenii, cît și proprietarii, s'au convins de utilitatea contractului scris [4]).

---

1) Asupra utilității învoelii scrise chiar în trecutul nostru agrar, vezi *G. Panu*.—„Cercetări asupra stării țăranilor în veacurile trecute". Vol. I partea II, pag. 389, 390, 392, 401, 437.

2) Un proprietar din județul Dolj, care avea cu sătenii din com. M. învoială verbală foarte avantajoasă sub maximum, a amenințat pe inspectorul agricol că, dacă-l va supune judecății spre a i se transforma învoiala verbală în învoială scrisă, va pretinde sătenilor chiar maximum, deși pentru această contravențiune la lege judecătorul nu poate să-i aplice nici amendă.

3) In județul Dolj, s'au intentat de către inspectorul agricol numai în anul trecut 263 acțiuni pentru ca judecătorii să transforme învoiala verbală în învoială scrisă, în limitele legii.

4) In comuna T. din jud. Argeș, sătenii conveniseră verbal cu arendașul să-i dea o dijmă din cinci, două. La dijmuit însă arendașul le pretinde una și una. Sătenii protestează. Administratorul de plasă nu-i poate dijmui, nefiind contract scris. Sătenii, decît să piardă vremea în judecăți, cedează și dau dijma pretinsă de arendaș,—*dar se jură că nu se vor mai învoi fără contract scris de aci înainte.*

Față de anul precedent, anul trecut s'au încheiat *un număr îndoit* de învoeli scrise pentru arendări de pămînt, și anume: învoelile de arendări de pămînturi au fost scrise în proporțiune de 45 %. [1]).

Invoelile pentru munci au fost mai toate făcute înscris, căci proprietarii și arendașii nu pot să se lase la bunul plac al sătenilor, în ceia ce privește executarea angajamentelor lor, mai ales cînd li s'au dat avansuri în bani și sînt domiciliați în alte comune, județe chiar,—în plus că, neavînd contract scris, nu ar putea să se prevaleze de dispozițiunile art. 92 și următorii din Legea învoelilor agricole.

Dar vom continua cu această problemă.

Dr. Constant. C. Georgescu-Severin.

---

1) Din Raportul d-lui inspector agricol general, C. Garoflid.

REVOLTA OMULUI.

Adam, urmat de Eva ce tremură de frică,
Zărește 'ntăia oară sub largul cer livid,
Că brîul sur al zării ce 'n fața-i se ridică
Pămîntu-l cercuește, strîngîndu-l ca un zid.

În ochii lor cei lacomi să soarbă adevărul,
Se răsfrîngea lumina întîiului amurg,
Și marea, ca și Eva, își despletise părul,
De valuri, polcite în razele ce curg...

Întăia oară omul privea mirat cum cerul
Și-argintuește bolta albastră cu lumini,
Și'n prima stea, femeia ghicea parcă misterul
Ce lacrima pusese în ochii ei senini!

Și Eva cînd pe-o stîncă, în prada turburării
Părea că se închină cu mînile pe sîn,
Adam, ca și un demon în purpura 'nserării...
Nălța spre cer trufia cuvîntului păgîn.

„Tu singur ai voit-o, nedreptul meu părinte,
Căci raiul închizîndu-mi, pămîntul mi-ai deschis,
Și-a tale binefaceri reluate d'azi 'nainte
Și eu voi fi mai liber pe gînd și p'al meu vis,

„E ageră privirea-mi dar visul meu o 'ntrece,
Cînd nu mai văd în umbră, cu spada lui de foc
Un înger, fără milă, ce pururea sta rece
La dorul meu de viață și setea-mi de noroc,

„Aici în țara largă a dragostei permise
Revolta rasei mele va fi ca un simbol,
Și va crea, prin muncă, eterne paradise,
Iar gestu-ți se va perde sub cerul tău cel gol.

„Şi fluviul şi marea învinse fi-vor drumul
Victoriilor mele, şi-a astrului tău mut,
Şi gloria ta 'naltă va cintări cit fumul,
Căci veacuri voi închide în clipa mea de lut.

„Chiar lunga-ţi veşnicie topindu-ţi-o în clipe
Va fi doar cadrul searbăd mîndriei mele reci,
Iar fulgerul mai ager ca sborul de aripe
Pe vîrful lancei mele l'oi prinde pentru veci.

„Nu vezi cum raza caldă a gîndului meu creşte...
Zădarnic să mă 'nghită legat-ai val de val,
Căci arca plăsmuită de geniu-mi pluteşte
Şi 'nvinge ne'ndurarea potopului fatal.

„Mîndria ta cea sacră şi ura ta nestinsă
Neantul şi l'or sparge de-a inimii putere
Prin tine, împotrivă-ţi, am armă neînvinsă:
Odihna ce mi-o lasă a morţii mîngîiere !

„Isbeşte fără milă, cu blînd zîmbesc la tine.
Tot tu rămîi victima cînd vrei a mă 'nfrunta,
Gonindu-mă din raiu-ţi, tu te-ai gonit din mine,
Iar de-am greşit, greşala-mi e însăşi crima ta.

„De ce făcînd păcatul, ispita zămislit-ai ?
De ce întins-ai fructul oprit în a mea cale ?
Şi legea firii mele, de ce cînd plăsmuit-ai
O blestemaşi să fie duşmană firii tale ?

„Şi totuşi vrînd din mine să faci un rob nemernic,
Mă simt stăpînul lumii ce soarta şi-o pricepe,
Şi-acum, cînd înainte-ţi stau mîndru şi puternic,
Cum steaua mea se 'nalţă, apusul tău începe".

Şi nalt, semeţ, p'o stîncă, c'o voce tunătoare,
Cu gesturi largi în seara ce-şi pune manta sumbră
Îi strigă: „Ia priveşte cum soarele-ţi ce moare
Pe cîmpuri ce departe lungeşte a mea umbră !"

Sinaia, 1910 **Cincinat Pavelescu.**

PUIUL.

Alexandru Dumbravă duce, aici, în mijlocul larmei şi ferberii Bucureştilor, viaţa patriarhală pe care a visat-o ani de-a rîndul, împreună cu prietenul lui, Ioan Vişan, de care îl leagă din copilărie o dragoste de frate. Pe-amîndoi i-au văzut colegii, din clasa I de liceu şi pînă cînd ş-au isprăvit universitatea, venind împreună şi plecînd împreună. Niciodată nu s-amestecau în larma celorlalţi, întotdeauna stăteau deoparte, într-un fund de bancă, şi vorbeau potolit de planurile lor de viaţă. Intre larma şi ferberea care-i impresura pe aceşti doi prieteni nedespărţiţi, se înnălţa, întotdeauna, zidul fermecat al visurilor.

Pe Alexandru Dumbravă, dupăce a fost cîţiva ani profesor prin provincie, l-au numit la un liceu din Bucureşti ; iar Ion Vişan a rămas în Iaşi. Dumbravă s-a însurat repede, nu se putea dînsul împăca nicidecum cu viaţa singuratică, pustie ; cu viaţa de cafenea şi de berărie. Simţea nevoia unui suflet care să-l înţeleagă, unei fiinţi, care în ceasurile negre de mîhnire, de desnădejde, să-i murmure o vorbă bună, un cuvînt de mîngîiere. Lia îi părea întruparea visurilor sale ; e bălae, mlădioasă ca o creangă şi fragedă şi subţirică, de parcă se teme s-o strîngă 'n braţe mai tare. Trăeşte departe de răutatea omenească, departe de zădărniciile lumii, într-o ulicioară tăcută, într-o căsuţă albă, cu grădină ; şi în colţuşorul acesta liniştit, lui Dumbravă i se pare că e undeva în fundul provinciei. Nu le vine nimeni, nu se duc la nimeni. Cîteodată, serile, se duc la şosea şi întotdeauna se plimbă departe de aleea pe care se îngrămădeşte lumea şi trăsurile, păşesc a gale, la braţ, prin umbra potecelor, ca doi îndrăgostiţi, şi în liniştea care-i impresoară se aude numai tropotul depărtat al cailor.

Intr-o zi, pecînd se întorceau dela şcoală, pe bulevard, se întîlni faţă 'n faţă cu Ioan Vişan. La amîndoi le-a fulgerat pe chipuri aceiaşi lumină de nemărginită bucurie, amîndoi deodată au deschis braţele, cu acelaşi avînt de dragoste:

— Cînd ai venit ?
— Azi am picat, m-a mutat în Bucureşti.
— Bravo.
— Ghici unde ?
— La liceul unde sînt eu ?
— Ai ghicit.
— Ura !

Porniră de braț, vorbind tare, dind însuflețiți din mini, rîzind cu hohote mari. Lui Dumbravă îi venea să cînte de bucurie, în gura mare, ca un eșit din minți, s'alerge într-un suflet la Lia să-i spue. I se părea că merge prea încet, că n-are să mai ajungă, și, ridicînd bastonul, opri un birjar:

„Haiti, sue, nu te las; mănînci de mine."

Pe drum, Dumbravă, din cînd în cînd, îl învăluea pe Vișan într-o privire umedă, de frate, zimbind ca un om care se gîndește departe, la trecut. Înainte de-a se opri trăsura, sări jos, ținîndu-și pălăria c-o mînă, și alergă într'un suflet și strigă dela portiță:

„Lieo, avem un musafir de masă, gici cine-i?"

Liea eși în lumina puternică a primăverii și privi nedumerită la străinul înnalt, cu fața smeadă, umbrită pe jumătate de pălăria cu borurile mari. Dumbravă îl luă de-o mînă și se opri cu el în fața Liei:

„Gici cine-i?"

Vișan zimbea stînjinit. Lia clipi și zise, după un răstimp scurt:

Domnul Vișan.

— Bravo, făcu Dumbravă c-o bucurie copilărească; închipuiți, e mutat în București, la școala la care sint și eu, și nici habar n-aveam, să știi că asta nu ț-o ert.

— Vroeam să cad pe neașteptate, răspunse Vișan.

— Bine, dacă-i așa, atunci te ert. Stăm la masă, Lio, aici, în grădină, subt boltă. Hai chiar să ne-așezăm aici, la umbră, — făcu apoi către Vișan frecîndu-și palmele; ei ce zici de grădinița mea.

— Foarte frumoasă, răspunse Ioan făcînd ochii roată; și s-așezară amîndoi pe banca de mesteacăn din umbra bolții de viță.

Pe amîndoi îi năvalea, îi înviora, îi întinerea, parcă, amintirile de școală, îi făcea să rîdă cu hohote mari, de ticurile unui profesor, de felul cum vorbea un altul.

Subt boltă plutea o lumină verde, domoală. De undeva venea o mireasmă amară de liliac. Afară stînjineii, pătrunși de soare, păreau niște flăcări liliachii. Pe acoperișul învălit cu țigle, hurueau umplîndu-și gușa în lumină cîțiva hulubi. Prin iarba ca buratecul, o cloșcă își purta țanțoșă cîrdul de pui, care luceau ca îmbrăcați într-un puf de aur. Și prin lumina asta dumnezeiască Lia trecea ca o întrupare a primăverii.

*

Din ziua aceasta, Ioan Vișan, aproape în fiecare zi, venea la Dumbravă. Serile stăteau pînă tîrziu de vorbă, subt bolta de viță. Pe masă ardea o luminare într-un sfeșnic cu glob. Lia împletea la horbotă, și lumina țesea în jurul capului ei bălai o cunună aurie, care părea o răsfringere a părului ei. Genele negre, lucii, răsfrînte în sus, își însemnau umbra pînă pe umerii

obrajilor; iar gura roșie îi ardea ca o garoafă în întuneric, și mireasma care rătăcea prin noapte părea izvorîtă din floarea aceasta de carne.

O singură umbră întuneca numai fericirea lui Dumbravă: n-avea un copil. Trecuseră patru ani decînd se însurase și perduse nădejdea că va mai avea.

De multeori, serile, cînd era singur cu Lia și ea îi mîngîia ușurel fruntea, dînsul murmura:

„Ce fericit ași fi, Lio, dacă ași avea un copil, — ași fi cel mai fericit om depe fața pămîntului... Se vede că, unde mi-s așa de dragi, nu pot avea și eu parte de unul".

Și închizînd ochii, Dumbravă vedea un pui de om cu căpușorul bălai și creț; îi auzea glasul subțirel; îl auzea bocănind prin casă, cu ghetele lui mărunte, și-i venea să geamă și să țipe ca un eșit din minți.

Dar iată că, într-o seară, pecînd sta cu Lia pe canapea, tăcut, cucerit de farmecul acela neînțeles pe care-l aduc uneori serile, ca de undeva din niște lumi depărtate, dintr-odată Lia se îngălbeni și-și trecu o mînă peste frunte. Dumbravă tresări speriat:

„Da' ce ai, Lio, ți-i rău?"

Atunci Lia își rezemă capul de umărul lui și-i murmură ceva la ureche, înroșindu-se ca un mac, și Alexandru tresări, cu un fulger de fericire în ochi și strîngînd-o binișor, cu grijă, la piept, o sărută cu o dragoste îndoită de astădată, căci nu o strîngea numai pe ea acum, nu o săruta numai pe ea, ci îmbrățișa și săruta și viața plăpîndă care se înfiripa în întunericul ființei ei.

Din ziua aceasta, Alexandru parcă întinerise: ochii lui aveau o strălucire neobișnuită și pe toată fața-i răsărise o lumină mare: lumina care izvorăște numai din văpaia unei bucurii nemărginite. Adouazi, cînd eși pe stradă, zîmbi unui necunoscut, ca unui prieten vechi; la un colț de stradă un cerșitor întinse palma și dînsul îi aruncă o mînă de gologani. Îi venea să alerge, să strige, să spue tuturor bucuria care-i umplea toată ființa, — bucuria căreia nu-i mai putea pune zăgaz, care sta să se reverse ca un șuvoi.

N-o mai lăsa să facă nimic acum. Dacă vroea să aducă un scaun la masă, se repezea: „Lasă, Lio, că-l aduc eu". Dacă vroea să se plece să ridice ceva, iar așa: „Lasă, că ți-l dau eu". Dacă cobora ori urca, cele trei trepte de piatră, mai repede, se-îngălbenea: „Pentru Dumnezeu, Lie, mai încet; ce, vrai să se întîmple vr'o nenorocire".

Într-o zi, întorcîndu-se dela școală, o găsi suită pe un scaun, înnălțîndu-se în vîrful degetelor ca să așeze o perdea, și Dumbravă încremeni în prag și se îngălbeni ca un mort. Lia zîmbea, de sus, la el, ca un copil alintat; iar dînsul, după o

clipă de înmărmurire, în care nu putu rosti un cuvînt, făcu cu glas sugrumat:

„Pentru Dumnezeu, Lie, ce faci?"

Şi coborînd-o depe scaun ca pe un copil, adăugă:

„De ce nu mă asculţi, Lio? De cîteori ţi-am spus să iei seama să nu te loveşti, şi tu parcă anume faci; să ştii că dacă se-ntîmplă vr-o nenorocire mă-npuşc..."

Şi apoi, cu glas curgător, domol, plin de iubire:

„Haide, stai colea, pe canapea".

Şi aşezîndu-se lîngă dînsa, îi luă binişor capul bălai în mîni şi îi zise sărutînd-o:

„Hai, făgădueşte-mi c-ai să fii pui cuminte de-acu, c'ai să m-asculţi şi n-ai să mai faci asemenea nesocotinţi.

— N-am să mai fac, zise Lia, cu glasul ei melodios, alintîndu-se ca un copil.

— Gîndeşte-te că se poate întîmpla o nenorocire, puiu tatei, să fii cuminte, să nu-l mai superi pe tata.

Şi după un răstimp de tăcere, murmură, cu ochii departe, în gol:

„Trebue să fie mărişor acu".

Dînsa făcu, înclinîndu-şi capul pe un umăr, ca un zimbet de vis:

„S-a mişcat".

Atunci Dumbravă îngenunchiă şi cuprinzîndu-i binişor mijlocul, îşi lipi obrazul de pîntecele Liei şi murmură:

„Puiul tatei, pui..."

Şi rămase o clipă aşa, neclintit, caşicum ar fi ascultat ceva, şi ochii i se umeziră, clipi şi două lacrimi prinseră a-i aluneca pe faţă, ca două boabe de lumină.

Toată ziua Lia cosea pentru copil, şi, cînd se întorcea Dumbravă dela şcoală, dînsa îi arăta o boneţică ori o cămăşuţă, şi el o lua şi o săruta, şi o lipea la piept, ca pe o fiinţă vie. Uneori stăteau alăturea, cu capetele alipite, şi amîndoi tăceau, cu ochii aţintiţi în gol, şi simţeau că se gîndeau la acelaşi lucru.

„Oare ce-ar fi să fie?"—întreabă într'un tîrziu Lia.

— „Flăcău, nici nu se poate altfel"—răspundea dînsul. Şi amîndoi zîmbeau fericiţi şi rămîneau iar tăcuţi, pe gînduri.

Se hotărîseră, dacă o fi fată, să-i zică Lia; iar, dacă o fi băeat, Ioan.

Dînsul, la început, era împotriva numelui Ioan; vroea un nume care să sune mai frumos; dar ea îi spuse că voeşte să-i zică aşa în amintirea tatălui ei, şi el se învoi repede.

*

Cînd moaşa îi întinse copilul, care mieuna ca un mîţişor, şi-i spuse: „Poftim şi flăcăul; ai un flăcău cît un haiduc", Dumbravă se apleacă, cu ochii în lacrimi, şi sărută mîna rece, străvezie a Liei, care sta neclintită în pat, cu ochii închişi, ca moartă.

Adouazi, cînd plecă la şcoală, simţea parcă aripi la picioare, îi venea parcă să se înalţe spre cerul albastru, limpede ca o boltă de cleştar, i se părea că-i mai înalt, o putere de uriaş îi curgea prin vine, se simţea în stare să dărîme c-un pumn un zid, şi-i venea să strige tuturor necunoscuţilor din cale:

„Am un flăcău!"

Şi cînd îl zări pe Vişan, îi veni să-i alerge, într'un suflet, înainte; dar se stăpîni, şi, cînd fu la cîţiva paşi, îi strigă:

„Ferniceşte-mă, am un flăcău..."

Şi, strîngîndu-l la piept, îl sărută, caşicum nu-l mai văzuse de ani de zile.

*

Nu era acum pe lume om mai fericit ca Dumbravă. Cînd eşea dela şcoală, într-un suflet venea acasă. Cînd intra pe uşă, cea dintîi vorbă era: „Ce face puiul?" şi se ducea întins la el. Cînd îl ţinea în braţe, se uita lung la el, cu-n zîmbet de vis, şi se gîndea că dînsul din pricina sărăciei n-a putut să-şi croiască drumul pe care l-a visat, că a trebuit cu preţul unei părţi din viaţa lui să ajungă unde ajunsese; dar că puişorul acesta va fi mai norocos poate, şi-şi va putea deschide cale şi ajunge acolo unde nu putuse ajunge dînsul. Poate că însuşirile lui, pe care împrejurările le osîndise să rămînă veşnic în întunerec, poate că ele dormiau în tainiţile vieţii aceştia plăpînde, abia închegate, şi că odată vor putea creşte, înflori şi rodi.

Uneori, în serile melancolice, în liniştea care se cobora ca de sus, din văzduh, se auzia Dumbravă adormindu-şi copilul cu un cîntec de leagăn. Vorbele ajungeau lămurite pînă în bucătărie, la Iulia, şi ea murmura cîteodată:

„No, domnul nostru cînta taman cum un mame..."

Ş'avea dreptate Iulia. Aşa de dulce, de molcom, şi de duios răsuna cîntecul acesta de leagăn, c-ai fi jurat că-l cînta o femee, nu un bărbat.

De multeori îşi scălda el copilul; noaptea, cînd se trezea, deobicei, dînsul îl legăna.

Atîta duioşie, îndemînare şi răbdare erau, într-adevăr, uimitoare la un bărbat; ai fi spus că natura greşise şi pusese în trupul acesta un suflet de femee.

Copilul era acum de cinci luni. Începuse să gîngurească; îşi privea serios mînuşiţile, întorcîndu-le în toate felurile, cu degeţelele răşchirate. Cînd Dumbravă îl prindea cu două degete de bărbie şi-i făcea: „Cine-i flăcăul tatei, cine-i?" — copilul începea a rîde, arătîndu-şi gingiile trandafirii. Şi, fiecare gîngăşie, fiecare zîmbet, fiecare gînguréală nouă, era un alt fir care se înrădăcina adînc în sufletul lui Dumbravă, şi măcar că copilul

acesta era deabia numai de citeva luni, erau nenumărate firele acestea nevăzute care îl legau de viaţa asta plăpîndă.

Vişan se mutase acum la Dumbravă şi dînsul se simţia cel mai fericit om depe pămînt, între copil, nevastă şi prieten.

*

Intr-o dimineaţă, uitîndu-şi o carte, se întoarse din drum ca să şi-o iea. In casă nu găsi pe nimeni: „Is în grădină"—îşi zise; şi intrînd la el în odae, dupăce-şi luă cartea de pe birou, se apropiè de fereastră şi dintr-odată, se îngălbeni la faţă ca un mort şi duse o mînă la inimă: în mijlocul grădinii, Vişan, strîngea în braţe pe Lia, şi ea sta, ca ameţită, cu capul răzămat de umărul lui, cu ochii închişi, cu un zîmbet de rîs, pe care îl cunoştea aşa de bine.

Dumbravă simţi că se înnăbuşă, şi odaia prinse a se învîrti cu el, ca în jurul unui fus, şi simţind că, dacă mai stă o clipă, se prăbuşeşte pe podele, eşi. Mergea în neştire înnainte, fără să vadă pe nimeni, fără să mai audă nimic, şi trecînd o stradă auzi deodată un ţipet şi, ridicînd ochii, văzu, la un pas de el, capetele a doi cai; o clipă şi l-ar fi rostogolit jos, l-ar fi strivit în copite. Mergînd astfel, fără să-şi dea seamă unde, se pomeni, deodată, în faţa porţii şcolii şi trecu grăbit înnainte ca să nu-l zărească cineva. I se păru că un trecător întoarce capul şi se uită curios la el, şi-şi iuţi paşii, caşi cum s-ar fi temut că ochii necunoscutului îi vor pătrunde în suflet. Merse astfel înnainte pe uliţi necunoscute, înguste. Innoptase acum şi se trezi, deodată, într-o cîmpie neagră, la marginea unui drum de fer. Pe cerul jos, plin de întunerec, nu tremura o stea. Cine ştie unde, departe, clipeau triste, singuratice, cîteva lumini verzi.

Dumbravă căzu jos, cu faţa la pămînt, şi, printre dinţii încleştaţi, îi izbucni un gemăt adînc. In fiinţa lui era parcă închisă, o fiară care îi sfîşiea inima, şi de durere îi venea să urle, să se rostogolească pe jos, să muşte pămîntul. Şi, dintr-odată, din norul negru care-i umplea sufletul, scăpără, ca un fulger, o întrebare: „A cui e copilul?" Şi gemu: „Copilul, copilul, a cui e copilul?" Şi, ducînd amîndoi pumnii la gură, îi muşcă aşa de tare, că simţi pe limbă ceva cald şi sărat, amestecat cu un gust nelămurit de rugină, şi izbucni într-un hohot mare de plîns, care-i zguduia toată fiinţa, din creştet pînă-n tălpi.

Plouase în ajun şi pămîntul era pătruns de apă; dar trupul zguduit de suspine, pe care desnădejdea îl prăbuşise la marginea cîmpiei aceştia pustii, nu simţia nimic.

„Copilul, copilul, a cui e copilul?" rostea Dumbravă mereu, ca un eşit din minţi. Acesta era acum singurul gînd care-i umplea sufletul, care răsuna în fiinţa lui ca un ţipet într-o boltă de piatră. Dar glasului acestuia desnădăjduit, care se înnălţa în întunericul sufletului lui ca într-un pustiu, îi răspunse, deodată, ca la o chemare, glasurile altor gînduri:

„De ce a ţinut dînsa atîta să zică copilului Ioan? Pentrucă tot aşa l-a chemat pe tatăl ei, i-adevărat, ori pentrucă astfel îl cheamă pe Vişan?" Şi dintr-odată un alt gînd îl făcu să se cutremure: „In patru ani n-a venit nici un copil; şi a venit în anul al cincilea,—în anul în care a fost mutat Vişan la Bucureşti". Gîndul acesta îi rămase pironit în minte ca un cui de foc. Ii trebuea să ştie limpede adevărul, chiar dacă adevărul ar fi că copilul nu-i al lui.

De undeva, de departe, din noaptea adîncă ce-l împresura, se ridică o larmă neinţeleasă, care creştea, umplînd cîmpia de clocot şi, dintr-odată, răsăriră două lumini roşii, care veneau, alergau, urmărite de alte lumini albe, de un şir de lumini, care se imlădieau, şerpuiau, veniau speriate, creşteau clipă cu clipă. După un răstimp luminile periră, ca stinse de-o furtună, şi dintr-odată, cele două văpăi roşii, răsăriră aproape, mari, rotunde, ca ochii însîngeraţi ai unei fiare, şi pe Dumbravă îl isbi în faţă o răsuflare ferbinte, apoi vîntul unei vijelii parcă, şi trenul trecu ca o nălucă, la doi paşi de el. Atunci Dumbravă sări în picioare gemînd printre dinţi, sfîrticînd par-că vorbele: „Copilul-copilul..." —şi porni spre luminile gării, care clipeau departe, în noapte, ca nişte ochi. Cînd intră pe portiţă auzi glasul Liei: îşi adormea copilul. Aşa de limpede, aşa de liniştit îi tremură cîntecul, că îi veni, o clipă, a crede că visase, că nu era nimic adevărat. Inima îi zvîcnea aşa de tare, că se înnăbuşă. Cînd ajunse la uşă, îi veni să se întoarcă înnapoi; dar ridică braţul şi o deschise binişor. Lia îşi întrerupse cîntecul şi, întorcînd capul, întrebă cu o tremurare în glas, rău stăpînită;

„Tu eşti, Alexandre? Unde ai întîrziat atîta?"

— M-am întîlnit cu un prieten... Tu nu-l cunoşti, stă în provincie... Şi n-am putut scăpă, a trebuit să stau la masă cu el... răspunse, cu glas zugrumat Dumbravă şi privirea îi fugi în lături.

Dar în aceiaşi clipă îi fulgeră sufletul, îi sfîşià ca o ghiară inima, nevoea de a şti al cui e copilul. Trebue să ştie a cui e copilul; trebue să nu dea nimic de bănuit; trebue să zîmbească şi să sărute, cînd îi vine să răcnească şi să lovească, ca un eşit din minţi. Şi cu o sforţare supra-omenescă, întrebă, cu grai molcom, în care simţi, totuşi, o tresărire:

„Ce face puiul tatei?".

Şi sărutînd-o pe Lia pe amîndoi obrajii, cum făcea întotdeauna cînd se întorcea şi cînd pleca, se aplecă asupra leagănului şi şopti cu un zîmbet, clătinînd din cap:

„Ce frumos doarme..."

Ceasornicul din perete scîrţîi şi bătù zece ceasuri, ca cine ştie de unde, dintr-o depărtare mare.

Dumbravă îşi trecu o mînă peste frunte şi zise:

„Eu am să mă culc, mi-i somn. Nu ştiu ce-am păţit în astă seară..."

Şi se dezbrăcă repede şi se vîrî în pat, şi îndată închise ochii şi se făcu că doarme, ca să scape de privirile şi de întrebările Liei. Dînsa, după un răstimp, se ridică depe scaun şi

înnălțînd brațele în chip de torți, începu a-și desface alene părul, în fața oglinzii. Dumbravă o privea printre gene, se uita cu luare aminte la chipul răsfrînt în oglindă și i se părea că acum îl vedea întîia oară.

Și cînd îi simți trupul fierbinte alăturea,—trupul care nu mai era numai al lui, sîngele îi vîjîi în urechi și îi veni să se prăbușească asupra ei și s-o lovească, peste ochii și gura mincinoasă; să-i încleșteze gîtul cald și să strîngă, să strîngă cu sete, pînă cînd îl va simți rece, înghețat de frigul morții. Vru să sară din pat; dar se stăpîni și rămase neclintit, cu pumnii strînși.

Afară începuse să cearnă ploae măruntă de toamnă, și picușurile din streșină răsunau, uneori, ca niște suspine tainice.

Dumbravă sta cu fața-n sus, cu puterile sleite, de parcă-i cursese tot sîngele din vine, cu capul gol, plin de întuneric. Și într-un tîrziu cînd copilul se trezi și prinse a plînge, tresări, ca mușcat de șarpe, și din adîncul ființei sale izbucni un țipet, unul din țipetele acelea grozave, care izbucnesc numai înnăuntrul făpturii noastre: „A cui e copilul?". Și-i veni să se năpustească asupra Liei, și să răcnească: „Nemernico, spune a cui e copilul, spune a cui e, că te ucid..." Dar izbuti și de data asta să se stăpînească, și cînd Lia prinse a legăna copilul, închise ochii și începu a răsufla ca un om care doarme.

*

De adouazi începu să-l pîndească pe Vișan.

Despica fiecare cuvînt pe care i-l spunea copilului, pîndea privirile îndreptate spre copil.

Stăteau de vorbă și acum, ca și înnainte; se duceau amîndoi la școală, se întorceau amîndoi, părea că-i leagă aceiași prietenie caldă, aceiași dragoste frățască. Nimeni n-ar fi bănuit că între acești doi oameni se înnălță acum un zid, pe care nici o putere din lume nu-l putea dărîmă.

Lui Dumbravă îi veni în mai multe rînduri să-i strige: „Canalie, știu tot, te-am văzut..."

Dar în fața vijăliei ce gemea în sufletul omului acestuia, care părea așa de liniștit, în fața vijăliei, gata în fiecare clipă să izbucnească prin ochi, prin gură,—se înnălță ca o stîncă gîndul că trebue să știe al cui e copilul.

La vre-o două zile, Lia îi spuse:

„Nu știu ce are, Alexandre, Puiul, îi arde căpușorul..."

La vorbele acestea, Dumbravă simți în piept un fulger de bucurie, și aplecîndu-se asupra copilului, care sta neclintit, în leagăn, cu gurița întredeschisă, cu ochișorii împăinjeniți,—își lipi mîna de fruntea lui și zise cu sprîncenele încrețite:

„Trebue chemat doctorul".

Și intrînd apoi în odaia lui Vișan, făcu într-un suflet:

„Mi s-a îmbolnăvit Puiul".

Și se uită repede, drept în ochii lui Vișan. I s-a părut, ori

în ochii lui a tresărit o lumină de spaimă, o lumină care, o clipă numai, s-a arătat și s-a ascuns, s-a tras repede înnapoi, în întunericul din care izvorîse. Mintea lui rătăcită e de vină, ori, într-adevăr, așa a fost. Cum însă de-a răspuns așa de liniștit: „Trebue să chemi un doctor". Dar dînsul nu-i vorbește tot așa de liniștit, atunci cînd îi vine să răcnească ca un eșit din minți, și să se năpustească asupra lui să-l zugrume?

Tocmai liniștea, nepăsarea cu care a rostit cuvintele:

„Trebue să chemi un doctor..."—tocmai aceasta e nefiresc, e silit, ascunde ceva.

Dorea acum să i se îmbolnăvească copilul greu, ca să poată desvălui taina care-i chinuia ființa de atîta vreme, taina care-i sfîșiea inima ca o fiară, taina care îl ucidea clipă cu clipă. S'ar fi prăbușit într'o zi la el în odae, ș'ar fi răcnit: „Moare, Puiul, moare Puiul..." ș'ar fi cetit atunci pe fața lui adevărul. Ori cîtă putere de stăpînire ar avea, nu se poate, în fața morții, dragostea de tată ar sfărma-o, ar spulbera-o, și adevărul ar fulgera într-o vorbă zugrumată, într-o privire rătăcită, într-o tresărire.

Dar copilul n-avu nimic; îi eșeau niște dinți și de-aceia ardea.

*

A doua zi, Duminică, în lenea care-o aduce după-ameaza, stăteau tustrei de vorbă, în sufragerie. Lia împletea, ca de obicei, la o horbotă, și cu-n picior, legăna copilul; Vișan sta într-un jeț și fuma o țigară; Dumbravă se întinsese pe canapea, cu mîinile încleștate subt cap, și din cînd în cînd, privea printre gene, cînd la Lia, cînd la Ioan, cînd la copil.

Afară plutea peste toate o lumină aurie, lumina zilelor de toamnă, care pune parcă, pe copacii desfrunziți, pe cîmpiile goale, pe cerul șters, un zîmbet trist și dulce, ce te face să te gîndești la zîmbetul ce încremenește pe fața unui bătrîn, atunci cînd stă cu mintea perdută în trecut, la anii tinereții. În toropeala aducătoare de somn a după-amezii, vorbele veneau rare, somnoroase, ornicul din perete părea ca'și picură mai încet, mai rar tictacul, gata parcă să adoarmă. De departe, prin liniștea grea, veni o trîmbițare slabă de cocoș, ca auzită prin vis. Dincînd în cînd, trecea un tramvai, c-un huruit depărtat de tunet, și clopotul suna moale, ca glasul unui om gata să ațipească.

Dumbravă închise ochii și prinse a răsufla, ca un om care doarme, și, printre gene, zărea pe Lia și Vișan, departe, ca învăluiți într-o ceață deasă, de toamnă. Dînsa, după un răstimp, ridică ochii și, ducînd un deget la gură, îi zîmbi lui Vișan, cu o privire lungă, adîncă,—cu o privire de acele în care femeia își dă parcă tot sufletul aceluia pe care îl iubește.

Dumbravă își auzea bătăile inimii și i se părea că i se zbate lîngă gît, și, deodată, o auzi lămurit pe Lia șoptind:

„Uite ce frumos doarme".

Și-i văzu pe amîndoi aplecîndu-se, cu un zîmbet de vis,

asupra leagănului. Stătură aşa un răstimp, cu capetele alipite, apoi dînsa prinse a-şi plimba ochii dela faţa copilului la faţa lui Vişan, cu un zimbet de fericire nemărginită, şi deodata îşi alipi cu pornire trupul de trupul lui Ioan.

*

Nici nu-şi dă seamă cînd s-a prăbuşit pe uşă, ce-a spus, ce-a făcut; s-a trezit mergînd în neştire pe uliţi necunoscute, printre case mărunte, turtite parcă supt acoperişuri.

De sus cerne ploae măruntă de toamnă şi-l pătrunde pînă la piele; dar Dumbravă nu simte, merge înnainte prin inserarea mohorîtă şi rece. E fără guler şi păşeşte deadreptul prin bălţile întunecate de apă, adus de spate, cu gîtul slab, întins înainte ca într-un jug. Ochii aţintiţi undeva departe, îi ard ca friguri; faţa osoasă îi e stropită de noroi; hainele, lucii de apă; s-au lipit de trupul deşirat.

Oamenii întorc capul şi se uită lung la necunoscutul acesta, care păşeşte ca un lunatic.

Mergînd astfel, în neştire, se pomeni deodată afară din oraş, tot acolo unde eşise şi rîndul trecut.

Noaptea cobora posomorîtă peste cîmpia pustie, în care se auzea numai murmurul nedesluşit al ploii. O undă de vînt îi zvîrli în faţă ploaea rece, ca pe o mînă de halice de gheaţă, şi luîndu-i pălăria i-o duse departe, peste cîmpie, ca pe o pasere singuratică. Şi Dumbravă prinse a se plimba, cu părul vîlvoi, pe lîngă şinele care se perdeau în întuneric, ca o lucire tristă, care mărea parcă pustiul şi jalea dinprejur.

De undeva, de departe, răzbate, prin murmurul ploii, glasul perdut al unui clopot dela un canton; şi liniştea care se aşternu, în urmă, păru mai adîncă, mai plină de taină. Şi, dintr-odată, caşi în noaptea în care rătăcise pentru întîia oară, în pustiul acesta, se revărsă peste cîmpie aceiaşi larmă clocotitoare, şi în marea de întuneric răsăriră speriate cele două văpăi roşii, urmate de şiragul de lumini albe. Şi cînd cele două văpăi roşii răsăriră aproape, mari, rotunde, însîngerate ca nişte ochi de monstru, Dumbravă se culcă de-a curmezişul şinilor, cu faţa către cerul mohorît, şi închise ochii.

N. N. Beldiceanu.

~~~~~~~~~~

VISUL UNUI SCLAV.

— după Longfellow —

Cu pieptul gol şi părul încîlcit,
Bătrînul rob, de zeii săi uitat,
La umbră de orez nesecerat
Zăcea trîntit.

Şi'n ceaţa slabă-a somnului uşor,
Văzut-a iar pămîntul său natal,
Şi viaţa-i scursă, toată ca un val,
Val trecător:

Bătrînul Niger iarăşi lin curgea—
Şi peisagiul visului e larg—
Şi valuri limpezi vede cum se sparg
Din unda-i grea.

El, rege'n ţara lui nebiruit,
Privea cum caravanele cobor
Încet, de sus din munţi, cu glasul lor
De zîngănit.

A lui regină, scumpă 'ntre copii
Era. Micuţii, cînd îl sărutau
Ţinîndu-l strîns de gît, cînd îşi vedeau
De jucării.

Şi visu'ncet, încet s'a depănat:
El se văzu acum pe-un cîmp întins;
Flamini sburau! Sub cerul lor aprins
Încălicat

Pe negru-i cal, trecea în urma lor.
Un sat de cafrii 'n vale se zărea
Lîngă Ocean, ce'n faţa lui eşea
Asurzitor.
~~~~~~~~~~

Aude'n noapte muget furios
De lei, Ș'al hienei țipăt ascuțit,
Aceste'n vis, par ca un bubuit,
Ce glorios

Din tobe se ridică. Și, un vint
Sălbatec de pustiu urla atit
De greu! Și, vuietul pădurii atit
Părea un cint

De libertate, că în somnul său
Bătrinul tresări și rise blind.—
Apoi, iar linișiea-a urmat. Iar cind
Cu pasul greu

Vătaful crunt, strigind îl biciui,
El n'a simțit. Din lumea lui de vis
Rămase'n noapte. Ochiul lui-e'nchis
Pentru vecii.

. . . .

Un suflet blind și bun spre cer tihnit
Urca scăpat,—Iar trupul aruncat
De el, zăcea aici. Un lanț uzat
Și ruginit.

P. P.

Amurgul veacurilor.

Nu te fură ca pe-o apă lin, părerile de rău,
În spre epoce mănoase, cind pe proaspătul pămint
Pogorise pe o rază în Olimp, tot cerul sfint?
Cind aveai drept oaspeți Zeii, respirind aerul tău?
Nu ți-e dor de vremi, cind Venus strălucind în trupu-i gol
Scutura a undei lacrimi dintr'un păr ca un tezaur,
Semănă rodirea vieții storcind pletele-i de aur?
Nu suspini tu după timpul, cind naiadele în stol
Unduiau ca pasări albe peste valurile 'n soare,
Și în hohote și chiot necăjeau pe țermii 'n floare
Trindavi fauni stind la pindă în al trestiei nămol?
Pe cind limpede izvoare, argintii, în nopți de vis
Tremurau înfiorate sub sărutul lui Narcis?
Cind în mantia-i tăiată din spinarea unui leu
Paznic al dreptății veșnici, sta de strajă Hercul-Zeu?

Cind Sylvani se dau în leagăn pe o scoarță de stejar
Aninați de-o creangă verde, și'n ecoul dus de vinturi,
Șuerau pitiți în frunze ale oamenilor cinturi?
Cind era dumnezeiască și durerea noastră chiar?
Unde-i vremea cind o lume, adora ce astă-zi neagă?
Patru mii de zei în ceruri nu aveau nici un ateu!
Zîmbitori erau cu toții, fericiți,—doar Prometeu,
Cu Satan căzutul, frate, sufereau în lumea 'ntreagă!

Iar apoi cind se schimbară cerul, oamenii, pămintul,
Cind al omenirii leagăn fu sicriu-i și mormintul:
Uragan din miază-noapte cind pe zidurile Romei
Își întinse larg lințoliu ca pe 'ntinderea Sodomei,
Nu suspini tu după vremea cind din veacul cel păgin,
Răsări alt veac de aur mult mai rodnic, mai stăpin,
Cind bătrina omenire, cu o frunte 'ntinerită,
Răsturnă cu Lazăr, piatra de mormint, pecetluită?
Nu suspini tu după vremea cind străvechile romanțe
Aripi largi tinzind în aer, deschideau în lumi speranțe,

Cînd credințele străbune și-ale vieții armonii
Aveau toga de ninsoare a seninei feciorii?
Cînd sub a lui Christ atingeri, totul renăștea curat,
Cînd coliba unui preot sau al Domnului palat
Pe frontonuri însorite, purtînd crucea lor de fer,
Răsăreau pe munți, din codri, privind pașnic către cer?
Cînd mărețe catedrale—a credinții sfîntă vatră—
Genunchind în depărtare, în veșmîntul lor de piatră,
—Peste orga fără margini a umilelor popoare—
Osană nălțau spre ceruri vremurilor viitoare?
Se 'mplineau minuni pe-atunce precum cronica le scrie,
Iar pe sfintele altare, în lumina aurie,
Brațele lui Christ, în fildeș, depărta orice primejde,
—Un April era vieața, iară moartea o nădejde!

O Isuse! nu-s din ceia, ce rostind o rugăciune
Vin cu pasul șovăelnic la tăcutul tău altar.
N'am îngenunchiat cucernic sus pe tristul tău Calvar,
Sîngeratele-ți picioare nu le-am sărutat, Stăpîne!
Ci sub porticele sacre, sus țin fruntea, cînd în șoapte
Lîngă negrele arcade tot norodul credincios,
Sub a psalmilor cîntare murmurînd vijelios,
Pleacă frunțile, ca trestii sub un vînt de miază-noapte...
O Isuse, nu pot crede 'n vorba ta,—nu cred nimică!
Prea tîrziu venii pe lume, într'un secol prea bătrîn;
Dintr'un veac ce nu mai speră, naște altul fără frică,
Și cometele de astăzi, pustiesc un cer păgîn!
Demonii, la întîmplare, într'un hău fără lumine,
Poartă lumile trezite din iluzii dulci, în plîngeri,
Duhul veacurilor moarte, plutitor peste ruine,
Svîrlă 'n veșnica genune, smulși de aripi, ai tăi îngeri!
Cuele de la Golgota ruginite până'n toartă,
Te mai țin de-abia,—sub tine un mormînt s'a năruit;
Iar pe cruci d'eben, în temple, lîngă gloria ta moartă,
Sfîntul trup de-odinioară, pulbere s'a risipit!

Totuși, Christ, îngădueşte să sărute-a ta țărînă
Cel ce'n veac de necredință a uitat să se închine,
Și să plîngă-amar pe-o lume răsvrătită și bătrînă
Ce trăia din a ta moarte, însă piere fără tine!

Cine iarăși o să-i dee, Doamne, casta ei ființă?
Tu i-ai dat întinerirea sîngerînd în suferință.
Care mag mai poate face o minune ca a ta?
Noi, moșnegi de-o zi, la luptă, cine ne va 'nbărbăta?
Tot bătrîni și astăzi sîntem, ca la nașterea ta, Christ,
Cu nădejdi mai risipite, stăm și azi în așteptare;
Rece, vînăt, în sicriu-i larg, c'un zîmbet mult mai trist
Pentru-a doua oară Lazăr stă întins în nemișcare!

Unde e mîntuitorul să ne cheme din morminte?
Pavel, sămănînd la Roma, luminoasele-i cuvinte,
După rassa lui în sdrențe, ca păstor tîrînd mirenii?
Peste ce genunchi cădea-veți, lacrimi ale Magdalenii?
Unde sînteți catacombe, tu cenaclu, tainic loc,
Și cu cine merge astăzi vechiul, sfîntul nimb de foc?
Unde mai răsună 'n aer vocile dumnezeești,
Cine dintre noi urcá-va, Zeu, pe schelele cerești?
Un pămînt bătrîn și putred, în păcate învechit,
Clătină ca și-altădată capu-i desnădăjduit.
Dar pe-atunci Botezătorul, răsărind din sihăstrie,
La cuvîntul lui, pămîntul tresări din agonie,
Și cum muma simte rodul, viu, ritmînd al vieții mers,
El simți cum mișcă 'ntrînsul, nou, un tînăr Univers!

Azi? Se 'ntoarse-a lui Claudiu, iarăși epocă, cernită.
Fără vlagă, ca și-atuncea, totul pare c'a murit;
Trist, Saturn flămînd se uită: de mult fiii 'și-a 'nghițit!...
Iar nădejdea omenirii, de-a fi mamă, obosită,
Doarme somnul stirpiciunii, somn de vis netulburat,
Sînul stors, uscat, de multe generații ce-a lăptat!

(Inceputul din Rola de A. de Musset.)

D. A. Nanu.

Apa Morților.

XXIV.

Jumătatea aceia de zi a fost frumoasă ș'au petrecut'o bine. La un ceas după amiază stăteau încă pe pajiște, supt părul cel bătrîn. Morarul vechiŭ se trăsese în casă la răcoare, moara stătuse, și la lăptoc sunau cristalin numai vițe subțiri de apă; bulboana se liniștise, își mîna neagră apele la vale și din cînd în cînd pe luciul ei nășteau șurupuri repezi, care se săpaŭ crescînd, ș'apoi scădeaŭ, se mistuiaŭ.

Cîtă vorbă din partea luĭ Voinea, cîte amintirĭ de haz din partea bătrînuluĭ! Maria se simțea veselă ca niciodată; prînzul acela rustic fusese o noutate pentru dînsa; petrecerea lîngă un om care, ea era încredințată, o iubea, îĭ umplea ființa de simțirĭ plăcute. Orice glumă a bătrînuluĭ o făcea să rîdă; apoĭ, cu ochiĭ umezĭ, cu obrajiĭ îmbujorațĭ, asculta glasul luĭ Voinea...

Dar în umbra copaculuĭ bătrîn aerul deodată începu să fie înăbușitor și fierbinte; apoĭ prin boltă trecu o înfiorare grăbită, parcă ar fi venit o veste de departe; frunzele începură a murmura.

«Să știĭ că are să ploae...» zise bătrînul Dumbravă, și se sculă în picioare; eșĭ la limpeziș și privi spre asfințit. Dincolo de Moldova, pe depărtațiĭ codri întunecoși aĭ cetăților de piatră, se strîngeau în grabă nourĭ alburiĭ.

«Da, are să ploae...» vorbi el iar, deplin încredințat.

Se sculară cu părere de rău și ceilalțĭ de la locurile lor, priviră și eĭ spre zare, — și Voinea începu să se minuneze de știința bătrînuluĭ. Încă o măgulire; și Maria îl privi recunoscătoare.

«Eŭ, lucrul ista l-am văzut nu știŭ de cîte orĭ... vorbi Dumbravă întorcîndu-se spre proprietarul Plopenilor; fac plugărie de cînd eram de o șchioapă... De șaizeci de ani mă uit la cer, la Moldova, la munțĭ, cunosc vînturile, le știu iuțeala și rostul... Rar mă înșel.

— Apoĭ atuncea, domnilor, strigă Maria cu patos, pe caĭ, în trăsură, și la goană ca o armată învinsă!...

— Firește... grăi Dumbravă; iaca și vîntul se întărește...»

Prin păr, trecu o scutură, o suflare ca de spaimă; răchițele de la lăptocul moriĭ începură a se îndoi prelung. Bătrînul și Voinea porniră înainte; din moară eși Ilie cu capul gol, își ridică fruntea, privi și el depărtările, și parcă trăgea pe nări vîntul.

„Dă, Doamne!“ strigă el vesel, și privi cu bunătate în jurul luĭ.

Trăsura fu scoasă de supt șopron, fură aduși și caiĭ, și cu toțiĭ acuma parcă erau cuprinșĭ de un fel de înfricoșare. Un tunet vuĭ slab, parcă s'ar fi năruit ceva în tainițĭ subpămîntene, departe. Veselia îĭ cuprinse pe toțĭ; Maria se apropie și potrivi lăvicerele în trăsurică, iar Dumbravă, Panaite și Voinea lucraŭ cu grabă la hamurĭ.

«Sus!» strigă deodată bătrînul, și puse mîna pe biciŭ.

Voinea dădu mîna Mariei, o ajută să se urce. Bătrînul făcu un pas mare — deadreptul la locul luĭ; Panaite se azvîrli și el alăturĭ, Culaĭ flăcăuașul își îndesă cu amîndouă mînile pălăria bine în cap; Voinea se aruncă în șea; și în urmă un bicĭ de foc înfășură zarea; caiĭ porniră dintr'odată, cașicum ar fi fost un semnal.

Ploaia îĭ prinse pe drum. Vîntul conteni deodată, o neclintire desăvîrșită se întinse peste cîmpiĭ; apoĭ în liniște începu să se audă ropotul ploiĭ venind din urmă. Mateĭ Dumbravă luase el hățurile și îndemna caiĭ, la galop; Voinea fugea alăturea cu trăsura; din cînd în cînd își întorna privirile spre Maria și zîmbea fericit. Deodată ploaia îĭ ajunse; întăiŭ cîteva picăturĭ marĭ, rare, apoĭ o năvală mînioasă de apă.

Le-a trebuit cîteva minute pînă în sat; porțile caseĭ erau deschise. La intrarea trăsuriĭ o larmă parcă se ridică în toată gospodăria. Maria rîdea, spăimîntată de ploae și totuși veselă; bătrînul Dumbravă striga la argațĭ. Voinea sări de pe caĭ și se repezi să primească pe Maria. În graba aceia, în ropotul ploiĭ, pe sus o cuprinse, pe sus o purtă doĭ pașĭ și o puse în cerdac.

«Is udă ca un șoarece...» vorbi ea, întinzînd mînile, rotindu-se puțin și privindu-se. Își scutură apoĭ părul scînteetor și dădu năvală în casă. Într'o clipă caiĭ fură deshămațĭ, trăsura pusă la adăpost, și ceĭ treĭ bărbațĭ intrară și eĭ în cerdac.

«Acŭ un foc în sobă... strigă Dumbravă, și blănițele... ca să ne uscăm... Bună ploae, oamenĭ bunĭ! Anul ista dă Dumnezeu ploaia tocmaĭ cînd ne trebue... Noĭ cerem: ploae! — el învîrte de un șurub și ne dă ploae...»

Rîzînd înveselițĭ, intrară în sufragerie. Acolo, pe cînd se dezbrăcaŭ de surtuce, mătușa Nastasia, ațîțînd focul, se pregătea să le dezvăluiască o taină. Zîmbea și-șĭ ațintea asupra lor ochiĭ, în răstimpurĭ.

«Ce-i, Nastasie? ce s'a maĭ întîmplat? ce vraĭ să ne spuĭ? vorbi Dumbravă.

— A venit cineva, nînașule... zise bătrîna, ne maĭ putîndu-se stăpîni. A zis că să nu vă spun dintr'odată... să maĭ lăs...

trăsura a trimis-o la han... şi el v'a aşteptat... Da'î un om aşa de blajin... bun ca pînea caldă... ş'aşa de detreabă... şi grăeşte tare frumos... trebue să fie omul lui Dumnezeu...

— Cine-î? Nu ţi-a spus cum îl chiamă?...

— Apoî am înţeles eŭ! Nu l-am văzut demult, da' l-am cunoscut. A îmbătrînit tare. E tatăl duduiî...

— Cum? ginere-meu? strigă bătrînul sărind în sus de pe scaun. Ce caută aici? Ce voeşte? ce-i trebue?...

— Săracul! zise bătrîna cu mîhnire. Tare pare năcăjit!... Da' ce are domnişorul nostru? întrebă cu mirare, cu glas schimbat, bătrîna, aţintindu-şi deodată ochii asupra lui Panaite... Parcă î-i rău...»

Cu toţiî se întoarseră spre băiat. Se ghemuise lîngă sobă, în colţul patuluî, îşi cufundase capu 'ntre umerî, un tremur uşor îl scutura trupul; cu ochiî marî, lucitori, privea fix înaintea lui, în duşamele.

«Ce-î, Panaite dragă? ce aî?» întrebă bătrînul cu grijă.

Voinea îî apucă o mînă, i-o cercetă. Era fierbinte, uscată.

«Mă doare capul...» zise încet băiatul... Apoî sări în picioare şi privi cu mînie către Nastasia:

«De ce l-aî lăsat să intre? strigă el. De ce i-aî dat drumul? Nu vreau să-l văd! nu-mî trebue să-l văd!—şi parcă era cuprins de un fel de spaimă. Mie mi-î rău... Mă doare capul... adăogi el încet, lăsîndu-se la locul luî. Îmî ard ochiî... Parcă-mî curge foc prin vine...

— Nastasie! vorbi Dumbravă. Du-te repede şi-î pregăteşte patul. Fă-î o ulcică de vin fiert... Nu-l lăsa. Uite-l că tremură...—Apoî apucă pe nepot de mînă.—Du-te şi te pune în pat, Panaite... Să staî liniştitit, să beî ceva cald, s'are să-ţî facă bine».

Panaite porni supus, dar avu o privire ciudată, piezişă, spre uşa din fund. Era în privirea aceia, pe lîngă tulburarea dureriî, ceva fals, ceva din privirea furişată pe care o aŭ uniî nebunî.

«Acolo-î? şoptî el zîmbind către bătrînă, şi arătă cu degetul.

— Acolo, drăguţă, acolo... grăi cu compătimire baba Nastasia. E tatăl dumitale doară... el te-a făcut, el te-a crescut... Şi spunea că-î sinteţî dragî ca ochiî din cap...»

Panaite nu răspunse, dar avu un rîs înăbuşit, spasmodic, şi iar îşî furişă spre uşă privirile.

După ce eşi, se aşeză la foc pe scaun bătrînul, la locul luî, în faţa luî Voinea, şi grăi cu mîhnire:

«E bolnav băiatul...»

Un răstimp scurt amîndoî rămaseră tăcuţî, privind spre focul care pîlpîia vioiŭ. Stăteau pe scaune de-oparte şi de-alta a flacărilor, învăluiţî în blăniţî. Amîndoî eraŭ cu ochiî plinî de gîndurî.

«De ce să fi venit? grăi iar bătrînul, parcă şi-ar fi vorbit sieşî.

— Cine ştie! zise Voinea.

— Doar sîntem în proces, frate, răspunse bătrînul tresărind de la locul luî. Dumneata nu ştiî ce-a fost între noî, dumneata nu ştiî ce om e, cît răŭ mi-a făcut...»

Se opri. Intră Maria, deodată, ca adusă de un vînt primăvăratic. Se schimbase într'o rochie albă. Avea un trandafir de un roş aproape negru la piept. O frăgezime mare îî umplea faţa,—ca la o floare după ploae.

«Ce-î? strigă ea. A venit iarna? V'aţî aşezat la foc?...»

Voinea-î zîmbi, privind-o lung, cu luminile lucii, înfăşurînd-o parcă cu mărturisirî de dragoste. Dar Maria băgase de seamă căutătura neagră a bătrînuluî, supt sprîncenele încruntate.

«Ce este? zise ea oprindu-se. Ce s'a întîmplat?... Unde-î Panaite?...

— Luî Panaite nu i-î tocmaî bine... răspunse bătrînul Dumbravă. S'a dus să se pue în pat... Îi trebue puţintică hodină...»

Maria rămase tăcută şi mîhnită în mijlocul odăiî. Obrazu-î păli.

«Mărioară, zise deodată Dumbravă înălţînd fruntea şi întorcîndu-se cu totul spre ea, ştiî cine a venit aicî cît am lipsit deacasă?... Mi-a spus Nastasia... A venit tatu-tău».

Îşi înălţase sprîncenele; parcă punea cu ele o întrebare. Obrazul palid al Marieî se umplu de roşaţa sîngeluî.

«A venit tata? întrebă ea cu uimire. De ce?

— Nicî eŭ nu ştiŭ...» zise bătrînul.

Uşa se deschise încet şi mătuşa Nastasia intră înlăuntru. Se opri, cu căutătura eî blîndă de prietinie.

«L-am pus în pat... ardea... vorbi ea. Poate din pricina ploiî... L-a udat până la piele.

— Mă duc să-l văd! zise deodată, cu pornire, Maria.

— Să n'aduc pe boerul care a venit?... pe tatăl matale?... zise cu blîndeţă bătrîna, uitîndu-se la Maria.

— Spune-î să vie, pofteşte-l aicî... vorbi bătrînul Dumbravă cu hotărîre. Mărioară, nu staî şi tu?...

— Nu! zise repede, cu teamă parcă, Maria. Mă duc să văd pe frate-meŭ... Poate a răcit... Are nevoe de îngrijire... Îl ştiî cît îî de slab...»

Voinea îşî simţi inima străpunsă. Maria se întoarse, eşi, fără să aibă pentru el o căutătură măcar. Rămase tăcut în lumina mohorîtă care intra pe geamurî; privi la faţa întunecată a bătrînuluî; şi deodată îl înfăşură un aer de tristeţă.

Bătrîna eşise şi ea. Se auzeau glasurî. Paşi sunau în tindă, maî departe, maî aproape. Apoî se întinse tăcere. Un zgomot uşor se auzi la uşa din fund. Cineva apăsa cu fereală, cu întîrziere, clampa. Mişcarea fieruluî se opri. Treî bătăî uşoare sunară în uşă.

«Intră!» strigă c'o pornire de mînie bătrînul Dumbravă.

Şi bătrînul şi Voinea stăteau cu capetele întoarse. Uşa se crăpă încet, cu mare fereală,—şi prin crăpătură deodată intră în lumina scăzută a odăiî capul luî cuconu' Vasilică Popazu, capul luî încreţit de zîmbet, cu barba rară căruntă, cu gîtul lung în gulerul prea larg, cu cravata dusă către umăr... Ochiî capuluî acestuia se aţintiră deodată spre foc,—apoî priviră pe rînd, pe Voi-

nea şi pe bătrin. Asupra bătrinuluĭ Dumbravă se opriră, şi se umplură de o lumină de mare bunătate.

«Bucuroşĭ de oaspeţĭ? întrebă cuconu' Vasilică cu gingăşie, cu jumătate de glas. Nu vă supăr?...»

Bătrinul tăcea, neclintit.

Cuconu' Vasilică Popazu îşĭ strecură înlăuntru prin crăpătură întreaga-ĭ făptură naltă şi uscată, închise cu grijă uşa în urma luĭ,—făcu apoĭ doĭ paşĭ repezĭ spre bătrin şi-ĭ apucă cu prietinie mina.

«Am venit pentru împăcare, şi pentru ertare...» zise el.

Apoĭ îşĭ întoarse zimbetul spre Voinea, îĭ făcu un semn de prietinie şi luĭ, îşĭ înclină şi spre el trupul, şi iar se întoarse către bătrin.

Urmă o clipă de tăcere. Vasilică Popazu îndrăzni să se aşeze cu mare fereală pe un scaun, îşĭ mingîie barba, îşĭ aşeză zmuncit cravata la locul eĭ; începu să-şĭ frece după aceia în toate felurile minile osoase, pe rind apoĭ îşĭ pocni degetele. Bătrinul făcu o mişcare; cuconu' Vasilică se mişcă şi el în scaunul luĭ şi zimbetul îĭ crescu pe faţă. Sta gata parcă să răspundă la orice.

Dar ca la o izbire de vint uşa dinspre sală se deschise, Maria intră schimbată la faţă.

Cum dădu cu ochiĭ de Vasilică Popazu se opri scurt, avu o zmuncire îndărăt pe spate, parcă iar fi dat cineva o lovitură în piept.

«Tata!» murmură ea, caşicum l-ar fi uitat pe Vasilică Popazu. Şi strigă cu pornire:

«Panaite e bolnav. Vorbeşte încet singur, are fierbinţeală».

Tăcu. Vasilică Popazu se ridică de la locul luĭ, întinse spre ea braţele şi-ĭ zise cu bunătate nemărginită, cu lacrimĭ în glas:

«Mărioară dragă... fetiţa mea... ce maĭ facĭ?... Cit de frumoasă te-aĭ făcut aicĭ, la ţară!...»

Ea sta neclintită. El o privi o clipă cu uimire, apoĭ o cuprinse de umerĭ şi îĭ atinse un obraz cu barba-ĭ ţăpoasă. Maria avu o mişcare de milă:

«Sînt bine, tată... Da' mata ce maĭ facĭ?

— Eŭ? începu repede cuconu' Vasilică cu un accent tînguios... Eŭ am îmbătrinit, draga mea, eŭ am multe năcazurĭ, şi-s trist... inima mea e tristă!—Da' tu foarte bine aĭ făcut... Ceia ce aĭ făcut, aprob... Aĭ făcut bine că l-aĭ lăsat pe Stahu... Acolo, la noĭ, a ajuns scandal... Vorbeşte lumea de el ca de popă tuns. S'a dat la băutură...»

Ochiĭ Marieĭ se întunecară, simţea un fior greu în suflet la vorbele tatăluĭ săŭ. Vorbele despre Stahu parcă aveaŭ în ele ceva nepotrivit, ruşinos.

«Da, drăguţă, s'a dat la băutură, şi n'aĭ idee cit de mihnit am fost eŭ pentru aşa de nepotrivită unire... Da' acŭ pot să spun: bine aĭ făcut, dragă... Aĭ aprobarea mea... S'acuma am venit să ne împăcăm... Am venit să mă împac cu socrul,—căcĭ inima mea e foarte tristă!...»

Cum se tînguia el cu capul pe-un umăr, cu ochiĭ umezĭ, bătrinul Dumbravă se întoarse din locul luĭ şi răsuflă odată adînc.

«Bine, grăi el, foarte bine... Să stăm de vorbă oleacă. Aşa. Şi tu, Mărioară, ia pe domnul Voinea şi maĭ şedeţĭ de vorbă... Roagă-l să ne erte,—că avem oleacă de afacerĭ...»

Voinea se sculă de la locul luĭ maĭ iute decit ar fi trebuit, deschise uşa, făcu loc Marieĭ, şi eşi şi el în urma eĭ.

XXV.

Eşiră amindoĭ tăcuţĭ în cerdac. Ploua acuma mărunt, cu învăluirĭ uşoare de vînt. Ograda era pustie, numaĭ gîştele albe ale gospodărieĭ băteaŭ din aripĭ, se ciuguliaŭ, încovoindu-şĭ gîturile lungĭ în pirăiaşele ploiĭ. Maria era mihnită; avea o încreţitură de-asupra ochilor; o chinuia un gînd.

Făcură cîţiva paşĭ alăturĭ; în colţul dinspre asfinţit al caselor un nuc bătrin îşĭ lăsa poala pînă pe acoperiş; ploaia şi vintul fişiaŭ în frunzele luĭ.

«Domnule Voinea, zise deodată Maria şi-şĭ ridică ochiĭ spre tovarăşul eĭ; s'a îmbolnăvit Panaite... Sînt mihnită din pricina asta...»

Voinea se opri.

«Inţeleg, zise el încet; trebue să fiĭ mihnită. Minĭ însă are să-ĭ fie bine...

— Nu mă 'nţelegĭ, domnule Voinea, răspunse ea cu un surîs trist,—şi nicĭ n'am vorbit destul de lămurit... Frate-meŭ e bolnav... Şi nu-ĭ bolnav de azĭ, e bolnav de multă vreme. Şi va fi şi minĭ bolnav, şi poiminĭ... Azĭ numaĭ mi-a adus aminte de datoria mea...»

El o privi uimit. N'o înţelegea.

«Dumneata îmĭ eştĭ prietin, urmă ea, ştiŭ că-mĭ eştĭ prietin... nu zimbi... prietin bun... Trebue să mă înţelegĭ... Viaţa mea a fost foarte tristă pînă acum... N'a pătruns încă în viaţa mea o rază adevărată de soare.—Şi cînd am venit aicĭ, am venit c'o hotărîre: să renunţ la toate. Pentru mine viaţa aicĭ trebue să aibă un singur scop: frate-meŭ, şi bunicul... Eĭ sînt totul pentru mine. Ii iubesc cu toată inima pe-amindoĭ; unu-ĭ bolnav azĭ, minĭ amindoĭ vor fi bolnavĭ... Am hotărît aşa: pentru că începutul vieţiĭ mele a fost fără noroc,—cel puţin în dragoste şi'n jertfa asta pentru eĭ trebue să găsesc o mîngîiere...»

Voinea voia să vorbească; îĭ fugise singele din faţă.

«Nu vorbi, prietine, urmă Maria cu pornire... Dă-mĭ voe să-ţĭ zic prietin... Lasă-mă să spun tot... Azĭ am avut clipe de uitare... Nu, nu vorbi,—am avut clipe de uitare... Şi-mĭ pare grozav de răŭ... Am păcătuit, asta-ĭ vorba! am păcătuit! Iartă-mă şi dumneata! Viaţa mea e închinată aicĭ suferinţiĭ... Şi parcă mi-ĭ milă acuma şi de ce-am lăsat... Aĭ auzit... Stahu a căzut aşa de jos,—şi mi-ĭ milă de el... Asta-ĭ din pricina mea. Mi-ĭ foarte tulburat sufletul. Mă gîndesc că n'am dreptul să sacrific

pe nimenĭ, nicĭ pe el, nicĭ pe aceștia de aicĭ, nu, n'am dreptul... In multe dățĭ m'am gîndit la asta. M'am hotărît cu desăvîrșire...»

Voinea o privea trist; i se umbreau ochiĭ de negură. Il chinuia ceva lăuntric: voiă să ia o hotărîre, și stătu o clipă la îndoială; apoĭ încet, pe nesimțite aproape, cuprinse mîna Mariei. «Marie... șopti el cu vocea stinsă deodată; dă-mĭ voe să-țĭ spun așa...Pîn'acuma pentru mine n'aveaĭ nume... Văd că aĭ înțeles. De multă vreme am păstrat o taină în suflet; astăzĭ aĭ înțeles tot...»

Se opri. Maria își lăsa mîna. Se simțea fericită și o durea inima, căcĭ hotărîrea trebuia să-ĭ fie nestrămutată.

«Hotărîrea trebue să-mĭ fi nestrămutată... zise ea. Altfel nu se poate.

— Atuncea ce înseamnă viața mea? întrebă el cu amărăciune.

— Hotărîrea asta trebuia s'o iaŭ, răspunse Maria. Ceia ce-am simțit azĭ mă hotărăște și maĭ mult, căcĭ azĭ sînt maĭ nenorocită decît orĭ cînd... Cu toate acestea, altfel nu se poate...»

Vorbea repede; glasul eĭ avea un tremur, parcă izvora dintr'un clocot lăuntric. Și deodată lacrămĭ îĭ izvorîră în ochĭ. Voinea o văzu așa de frumoasă, așa de mîhnită; sta cu capul puțin plecat pe-un umăr, și trandafirul întunecat părea aproape negru la piept, lîngă fața-ĭ palidă; și glasul eĭ era așa de hotărît și de pătimaș... Ințelese că trebuia să se oprească; parcă i s'ar fi pus înainte zidul uriaș al poveștilor. Simțea ceva dureros la inimă, și deodată capul începu să-ĭ vijîie... Două vorbe îĭ rătăceau parcă prin creer: Nu se poate! nu se poate!--Și privea cu ochiĭ dureroșĭ către Maria. Ea își trase încet mîna, scoase de la piept trandafirul și i-l întinse:

«Adă-țĭ aminte de mine din cînd în cînd... șopti ea. Să rămînem prietinĭ.

— Nu se poate! nu se poate! șopti el grăbit. Nu știŭ ce să spun, nu știu ce să fac, parcă mi-ĭ gol capul... dar spune-mĭ că nu-ĭ adevărat...»

Se opri. Rămase cu trandafirul în mînă. Il ridică în neștire la obraz; îl mirosi prelung. Apoĭ fără voe se întoarse, după Maria: ea mergea încet către intrarea caseĭ. Nu maĭ rostiră amîndoĭ nici-un cuvînt. Părea că o ceață de mîhnire plutea între eĭ.

Intrară în sală. Maria deschise o ușă. Făcu un semn ușor luĭ Voinea. Intrară. Panaite sta pe divanul din fund, supt pățurĭ, culcat de spate, cu ochiĭ închișĭ. Răsufla grăbit. Aproape fără să-șĭ dee socoteală, Voinea se lăsă pe-un scaun, în penumbra unuĭ colț, și iar mirosi prelung trandafirul.

Maria se apropiè cu pașĭ nesimțițĭ de patul bolnavuluĭ. Iĭ puse mîna pe frunte. Chiar în clipa aceia Panaite deschise ochiĭ și zîmbi. Scoase de supt pătură brațele, îĭ cuprinse mîna, pe frunte, o ținu așa puțin, apoĭ o coborî pe buze, o întoarse și o sărută apăsat și lung.

«Mă gîndeam la tine... zise el încet... Știĭ cînd iți vorbeam de mama noastră acŭ cîteva serĭ...»

Se opri o clipă; îĭ luceau ochiĭ bolnavĭ.

«Chiar voiam în clipa asta să te văd... Maĭ stă aicĭ? ori se duce?...

— Cine, dragul meŭ?

— El... șopti Panainte, fugind cu ochiĭ spre părete.

— Trebue să plece în astă seară... n'are de ce ședea... A venit să se împace cu bunicul...

— Bine,» zise încet bolnavul, și-șĭ aplecă genele.

După un răstimp strînse mîna Mariei,—și ridică ochiĭ cu stranĭĭ privirĭ.

«Sorioară, zise el încet, sărută-mă, poate nu ne maĭ vedem...»

Și începu a rîde încetinel. Maria se plecă și-l sărută.—Bolnavul oftă, apoĭ rămase cu ochiĭ atințițĭ în bagdadie: parcă urmărea ceva, umbrele unuĭ vis. Pe urmă pleoapele se închiseră.

«De-acŭ azĭ să nu mă maĭ tulbure nimenĭ...»

Vorbele acestea le rosti limpede. O clipită maĭ luciră luminele între pleoape, spre Maria. Se întoarse apoĭ brusc cu fața la părete.

Se sculă de la locul luĭ și Voinea. Eșiră. O lumină gălbie plutea în sală. Din fund, din sufragerie, răzbătea amenințător glasul bătrînuluĭ. Conteni într'o vreme și glasul,—și se făcu tăcere.

«Adio!—rosti deodată, cu hotărîre, Maria. Du-te...»

Voinea o privi rătăcit: parcă iar fi rostit cineva osînda morții. Nimic nu maĭ era viŭ parcă în el. Cugetul și voința se opriseră.

Nu zise nicĭ-un cuvînt; se întoarse în loc, eși cu capul gol afară, să-șĭ caute calul, să-ĭ pue șaua, să plece...

O bucurie ciudată umplu toată ființa Mariei, și îĭ venea să plîngă; unde încropite îĭ pătrundeau în toate fibrele trupuluĭ. Avu întîiŭ gîndul să maĭ spue ceva,—pe urmă învinse și pornirea aceasta; ridică capul și porni grăbită spre sufragerie.

XXVI.

Intre bătrînul Dumbravă și cuconu' Vasilică Popazu vorba pornise greu; bătrînul sta aspru în scaunul luĭ, la foc, și răspundea numaĭ îndesat la vorbele dulci ale ginere-săŭ.

«Tată, zicea Popazu și-șĭ mlădia gîtul spre bătrîn... dă-mĭ voe să-țĭ zic tot așa... așa cum îțĭ spuneam odată... Ce-ĭ în sugetul meu, știe Cel-de-Sus... cîtă dragoste pentru toțĭ aĭ meĭ, pentru dumneta... eŭ totdeauna am avut așa o tragere de inimă către dumneta... chiar de cînd trăia răposata Aglăiță...

— Nu maĭ vorbi de copilul meŭ... gemu bătrînul, încruntat, cu barba'n piept.

— De ce să nu vorbesc? răspunse Popazu lăcrimos, și-șĭ plecă pe-un umăr capul, dacă inima mea e așa făcută, nu pot s'o uit... n'am s'o uit niciodată.

— Hm!...»

La mormăitul bătrînului, Popazu îşi trase mai aproape scaunul.

«De ce? de ce mă priveşti aşa, cu neîncredere?... Multe am greşit şi eŭ... e adevărat. Dar aşa-i omul supus greşalelor... Şi creştini sîntem: trebue să ertăm... Eŭ pentru asta am venit, să cer ertare...»

Bătrînul tăcea. Cuconu' Vasilică îşi trase dinspre umăr cravata, apoi îşi frecă, cu ochii la bătrîn, barba rară şi ţăpoasă.

Mateĭ Dumbravă îşi întoarse privirile, şi văzu cum luceaŭ lacrimi în ochii lui Popazu, lacrimi adevărate de pocăinţă; şi obrazu-i era încreţit, parcă avea pe el săpături de tristeţe.

«Of! ginere, ginere... oftă el. De cîte ori nu te-ai uitat aşa la mine... aŭ trecut ani de-atuncea... de cîte ori nu ţi-a stat aşa încreţit obrazul... Ştii, cînd'a venit în anul întîiŭ acasă Aglăiţa... copiii aceştia nici nu eraŭ născuţi... Şi nu voiă să se mai întoarcă la tîrg. Şi plîngea pe umărul maică-sa, şi se zbătea inima într'însa... că nu mai vrea... că nu mai vrea să trăiască cu bărbatu-săŭ, cu dumneata... Tot aşa veneai în vremea aceia, stăteai cu capul pe-un umăr, cu obrazul încreţit, şi lăcrimai...

— Mi-a fost dragă... suspină Popazu... ş'am suferit şi eŭ multe... am suferit destul.

— Şi de multe ori te-am ertat... urmă Dumbravă caşicum nici n'ar fi auzit răspunsul lui cuconu' Vasilică.

— Ştiŭ că eşti bun... ştiŭ că ai suflet creştinesc... se grăbi cu vorba ginerele. M'ai ertat de multe ori... Am greşit şi eŭ, nu pot să spun că n'am greşit. Aşa-i omul, supus greşalelor. De-aceia am venit: să mă mai erţi odată: de azi înainte nu-ţi voiŭ mai greşi cu nimica; mi-a cărunţit barba, am copii mari. Tocmai acuma, cînd vrîstele ni se apropie, să trăim în zavistie şi prigonire!... Nici n'ai idee, tată, ce răŭ mi-a făcut procesul acela... Parcă s'a dărîmat pe mine cerul... Un proces între neamuri... mîhnicios lucru, grozav lucru!.. Vorbeşte lumea de noi... «Uite, se judecă!...» Şi ne arată cu degetul. Cum se poate una ca asta? Cum să se judece doi oameni cum se cade? Crede-mă, crede ce-ţi spun eŭ! Nu trebue să ne mai judecăm. Uită dumneata, uit şi eŭ, să uităm, să lăsăm toate la o parte, să ne împăcăm... Aşa fac creştinii adevăraţi...»

Bătrînul începu să rîdă încet, din gîtlej, fără veselie.

«Aha! ha! procesul... casele... Ba ne judecăm... eŭ de asta nu mă feresc... fiecare cu dreptul lui...» şi ochii răzăşului se întoarseră aspri către tîrgovăţ.

«Să ne judecăm... să ne judecăm... scînci cuconu' Vasilică... De ce să ne judecăm? de ce nu ţi-i milă de mine? Ascultă, trebue să-ţi spun tot. Eu acasă, acuma, nu mai am zi de hodină, crede-mă... Nevasta asta a mea ţine grozav de mult... casele şi casele... Cum să dăm noi casele, cum să ne ducem noi din casele acestea?... că le-am aparat, le-am îngrijit atîta amar de vreme... şi cînd s'a măritat Mărioara, aşa a fost vorba, ca să renunţe la case... I-am spus: casele-s ale tale...—Nu, tată, nu, zice, mie nu-mi trebuesc case. A spus cu gura ei... aşa a spus ea... Ş'acuma cum să ne alungi dumneata?... Ştiŭ că ai să cîştigi... ştiŭ, căci ai dreptate... Dar am venit să te rog, nu ne lăsa pe drumuri. Mai am două copile... Zestre n'am pentru ele, nimica n'am, căci eŭ sînt om sărac... am cheltuit cu Mărioara, am cheltuit cu multe... De cînd s'a dus biata Aglăiţă, toate s'aŭ prăpăduit, toate parcă s'aŭ dus luate de o apă...—Noi le-am aparat, noi le-am îngrijit...» sfîrşi suspinînd cuconu' Vasilică, şi-i scăzu glasul; parcă-l înfricoşa privirea neclintită a bătrînului.

Mateĭ Dumbravă lăsă să cadă, după glăsuirea tînguioasă a ginere-săŭ, o tăcere de ghiaţă.

«Voi le-aţi aparat, voi le-aţi îngrijit... vorbi el apoi aspru. Dar cu mînile cui aŭ fost clădite? ce mîni bătătorite au lucrat la ele? ha? Spune! Şi'n noaptea Invierii, îţi aduci aminte?...

Popazu plecă cu umilinţă fruntea; pieptul lui Dumbravă se umflă de mînie.

«Iţi aduci aminte—în noaptea Invierii?... Ţi-a venit copilul, din lume... copilul bătut şi horopsit de tine... A venit din pustii locuri... Sta cu făclia în mînă, îţi cerea milă şi adăpost, şi tu l-ai lovit în obraz şi l-ai alungat... Şi pe noi ne-ai alungat; din casa mea, pe mine, pe copilă, ne-ai alungat!... Te-ai ridicat, ai urlat la noi; atuncea ţi-ai dat pe faţă sufletul!...

— De ce? de ce grăeşti aşa? scînci cu umilinţă cuconu' Vasilică... Am venit să-ţi cer ertare!...»

Urmă iar o tăcere grea. Uşa se deschise şi intră Maria; faţa ei părea mai palidă în scăderea luminii. Popazu îndreptă îndată spre ea ochii rugători; îndreptă spre ea braţele, parcă i-ar fi cerut ajutor la un înnec. Şi deodată se simţi şi Maria spăimîntată, şi Popazu se făcu mic şi îşi îndesă capu 'ntre umeri,—căci bătrînul Dumbravă nu mai putu răbda, izbucni într'o mînie formidabilă:

«Ertare? ai venit să ceri ertare? Ai venit să ceri ertare de la moşneagul căruia i-ai nenorocit copila, şi copiii copilei lui?... Ai venit să ceri ertare de la ţăran? Ai venit să ceri ertare de la cel de care ţi-ai bătut joc şi l-ai purtat ani pe degete?... Tu ai fost otrava care ne-a înveninat: mi-a murit un copil, mi s'au nenorocit ş'aceştilalţi doi, mi-a murit bătrîna din pricina veninului tăŭ... Mi-ai luat copila, spurcatule, ş'ai dus-o în tîrgul vostru! Mi-ai vîndut nepoata, ticălosule, unui alt învechit în răle! ş'acŭ vii să ceri ertare? Să-ţi las casele!... Te ucide lăcomia; n'ai mai vrea să laşi din ghiare, ce ai apucat odată... Du-te, eşi de-aici, du-te în tîrgul tăŭ,—să le detune mai bine Cel-de-Sus casele celea decît să fie ale tale!... Du-te, că destul te-am răbdat!...»

Bătrînul gîfîia şi fulgera cu ochii; mînile lui puternice parcă se pregăteaŭ de-o luptă.

«Nu mă zdrobi, fie-ţi milă, fie-ţi milă, scînci cuconu' Vasilică, şi se plecă spre pămînt, parcă făcea o metanie...

— Du-te, pleacă! răcni bătrînul, du-te între cei cu care ai

înșelat, s'ai năpăstuit, s'ai răpit, între toți primarii tăi, și consilierii tăi! Să eși din casa asta, să eși din cealaltă, am să te urmăresc pînă în pînzele albe, are să-mi dee Dumnezeŭ putere, și n'am să te las... A venit ziua socotelii!...»

Cuconu' Vasilică se înfricoșase peste măsură; umbla plecat din șele, parcă căuta un loc de eșire; începu să zgrepțene ușorii, găsi clampa, eși pe ușă strecurîndu-se; în sală întoarse capul: se aștepta să-l urmărească moșneagul. Dar nu-l urmărea decît Maria.

«Tată...» chemă ea cu glas îndurerat, și parcă i se părea ciudată chemarea aceasta, parcă cel ce fugea înaintea ei era un străin.

Cuconu' Vasilică Popazu n'o auzea. Își îndesă pălăria în cap, pînă la urechi; luă din cuer cu mîni tremurătoare și cortelul, s'un pardesiŭ vechiŭ,—și trecu glonte prin ogradă, cu gîtul întins înainte. Mătușa Nastasia eșise din bucătărie, și-l privea uimită, cu mînile supuse. Cînd îl văzu eșind așa de spăimîntat pe portiță, clătină cu milă din cap... «Săracul, tare pare om bun și de treabă... ce-a fi avînd bătrînul cu el?...» și-și duse gînditoare mîna la gură.

Iar Maria se oprise în cerdac; privi după tatăl săŭ pînă ce-l pierdu din ochi; privi înspre grajduri, își închipui că și Voinea a plecat; și se întoarse cu pași înceți. Intră în odăița ei. Se lăsă pe patu-i moale. Ascultă o vreme vîntul care fîșîia în copaci și șuera pe supt streșina casei,—și o cuprinse deodată o amărăciune nemărginită. Se întoarse cu fața în jos, cu obrazul în palme și începu să plîngă fără oprire.

XXVII.

Iar în vremea asta cuconu' Vasilică Popazu scrîșnea galben ca fierea de mînie și grăbea către hanul din mijlocul satului. Ploaia contenise; un vînt încărcat de umezeală bătea tare și-i răsfrîngea în fiecare clipă în lături pulpoanele pardesiului, s'atunci parcă fîlfîiaŭ două aripi întunecate de liliac. Începea să scadă lumina, luciri triste se strecurau ca printr'o sită fumurie.

Cînd ajunse la han, clădire scundă și veche de piatră, găsi pe Iucăl birjarul la o măsuță, în lumina mohorîtă, c'un pahar de vin dinainte, c'o jumătate de pîne și cîteva cepe. Mînca gînditor și trist, încovoiat din șele. Hangiul, domnul Neculai Pintilie, venetic în sat la Adîncata, sta după tejghea și clipocea de somn. Din cînd în cînd își ațintea spre ușă ochii mici plini de șiritenie; părul negru îi era tuns scurt și dumnealui îl purta în sus ca o perie, ca la tîrg. Asta-l făcea să se bucure de mai multă stimă în sat, cel puțin așa spunea dumnealui.

«Salut, cucoane, vorbi el, văzînd că intră Popazu.

— Buna ziua, buna ziua! răspunse grăbit Popazu. Haĭ, Iucăl, haĭ să mergem că ne apucă noaptea!...

— Ați isprăvit așa degrabă? întrebă cu voce tărăgănată birjarul. Eu am socotit că stăm aici pe noapte... Are să fie greŭ drumul după ploaia asta...

— Nu stau, am isprăvit toate cu bine, și trebue să mă duc acasă... Am afaceri; neapărat trebue să plec...»

Domnul Neculai se sprijini în podul palmelor în tejghea și se înălță încet de la locul lui.

«Da dumneavoastră, cucoane, plecați așa la drum? Nu luați nimica? așa o gustare, o leacă de vin... Avem un vin foarte bun.

— Nu, mulțămesc, răspunse cu bunătate cuconu' Vasilică Popazu. Am luat gustare unde am fost... Acŭ să-mi daĭ și de geaba, nu pot să mănînc. Așa-i firea mea... Îți mulțămesc... cum e numele dumitale?

— Neculai Pintilie, cucoane...

— Îți mulțămesc foarte mult, domnule Pintilie, dar, cum îți spun, nu pot lua nimic. Iucăl, adăogi cuconu' Vasilică, întorcîndu-se spre birjar, să nu întîrziem... Pune repede caii, te rog grăbește-te...»

Iucăl rînji cu prietinie încrețindu-și buza de sus cu mustața roșie tușinată, își strînse cepele și pînea, bău vinul, apoi își trase pe mînici mantaua veche, cărămizie.

«Lasă, cucoane, n'ai grijă, vorbi el rar. Mergem noi. Dar eu socoteam să mai hodinesc caii...

— Dacă am isprăvit orice afacere de ce să staŭ? vorbi cuconu' Vasilică și zîmbi prietinos către hangiu.

— Sigur!» răspunse foarte încredințat domnul Neculai. Și se vedea bine că era încîntat că stă de vorbă c'un boer de la Săveni. «Tare de treabă... are o inimă nobilă...» se gîndea el privind pe cuconu' Vasilică; și-l erta cu dragă inimă că n'a gustat din oțetul pe care dumnealui îl vindea ca un vin de calitatea întîia.

«Da' mă rog, cu cine ați avut afacere în comuna noastră?... întrebă el și parcă cerca să imiteze glasul și mișcările boerului de la Săveni. Ați avut vre-o afacere la primărie?

— Nu, n'am avut afacere la primărie, răspunse zîmbind cuconu' Vasilică.

— Atuncea ați avut afacere cu vre-o persoană din localitate...

— Da, într'adevăr, așa este... și Popazu dădu din cap.

— Și cu cine mă rog?... cred că nu vă supărați, cucoane...

— A, nu, de ce? dimpotrivă... Am avut o afacere importantă cu bătrînul Matei Dumbravă...

— Da, da, înțeleg, vorbi hangiul dînd din cap, înțeleg... S'ați isprăvit... Apoi dumnealui e om căruia nu-i place întîrziere... Știi: ori, ori... De-aceia ați isprăvit repede... Domnu' Matei Dumbravă... da, da...»

Și hangiul, prea vesel, dădea din cap.

«A! e un om foarte cum se cade...» răspunse cuconu' Vasilică și rămase gînditor.

Hangiul păstră tăcere un timp, apoi își înclină capul pe-un umăr. Începu iar tainic:

«Are doi nepoți aici... Unul, băiatul, e bolnav... Da' fata... am auzit că se divorțează... cred c'ați văzut-o... frumoasă femee... foarte frumoasă... Cred c'ați văzut-o...

— Da... răspunse cuconu' Vasilică, am văzut-o...

— Este la mijloc ceva... îndrăzni hangiul, și mai tainic. Dumnevoastră n'aveți de unde ști... Nu se desparte ea așa de florile mărului... Este cineva la mijloc...

— Da, da, știŭ... grăi repede cuconu' Vasilică; știŭ... Gata ești, Iucăl?... Cred că n'a fi chiar așa de răŭ drumul după ploae... Știi, aș fi mîhnit dacă aș întîrzia... Gata? Bine... Rămîi cu bine, domnule Pintilie!... Îți doresc prosperitate...

— Foarte mulțămim, cucoane, respectele mele! grăi Pintilie eșind de după tejghea... Voiaj bun!...»

Cuconu' Vasilică Popazu se grăbea zîmbind. Se cățără repede în trăsura lui Iucăl, făcu un semn de prietinie lui Neculai hangiul, și plecă fără să afle taina pe care voiă să i-o împărtășească noua sa cunoștință.

Dar cu toată graba pe care o dorea cuconu' Vasilică Popazu, cînd eșiră din sat, se întuneca. Cei doi cai mergeaŭ domol, și trăsura hîrșcîia și-și înfunda roatele în prundișul muiat. Iucăl, învălit în mantaua lui, își învîrtea numai iușca pe deasupra capului și îndemna moale.

«Da' de ce nu mîi cum se cuvine, Iucăl? întrebă într'o vreme cuconu' Vasilică.

— Cucoane, răspunse Ovreiul încrețindu-și obrazul ars de vînturi, mi-i milă de dînșii... Cu dînșii mă hrănesc... Dacă i-oiŭ bate și i-oiŭ omorî, eu ce rămîn? cu o casă de copii și cu nevasta?... Cu șapte gurî flămînde?... În ziua de azi nu mai sînt caii eftini ca altădată...

— Bine, da' să nu întîrziem și să rătăcim drumul...

— Cum să întîrziem?... eŭ cunosc drumul Adîncatei de patruzeci de ani, cucoane Vasilică... Eŭ veneam aicî cînd eram tînăr și cumpăram cai... Am cumpărat odată o păreche de roibi de la domnul Dumbravă, socrul dumneavoastră... Da' caii aŭ fost... Am dat pe ei cincizeci de galbeni, da' aŭ făcut... Atuncea l-am cunoscut eŭ pe domnu' Matei: om de treabă, om de cuvînt... La dînsul vorba-i sfîntă. Au venit alții după mine și i-aŭ dat cincizeci și cinci de galbeni... El: «Nu! am luat arvonă de la Iucăl, o vorbă am!...» Așa om, cucoane Vasilică...—Hm! Și parcă Neculai hangiul nu știa că bătrînu-i socru' dumitale, cucoane Vasilică?... Da' așa, în ziua de azi au ajuns țăranii mai șireți decît noi... Trebue să învățăm noi de la dînșii.»

Vasilică Popazu nu mai răspunse. Își ridică în sus gulerul pardesiului și-și îndesă mai bine pălăria tare în cap. Sufletul i se umpluse de grea amărăciune, și numele care-i tot suna la urechi nu mai voiă să-l audă. Parcă prin toți porii lui răsufla ura: căci el se umilise, se plecase, se tîrîse pe jos, și bătrînul îl lovise cu piciorul ca pe un cîne. De la nimene, însoțit de laude, nu mai voiă să audă numele acela; ci numai în sufletul

lui voia să-l ție, zugrăvit cu sînge și venin parcă, pînă în ziua cînd va putea și el lovi. Cum? Viitorul îi apărea neguros, cași seara care-l împresura; însă ca un puls îi bătea în tîmple, în piept, simțirea aceia chinuită și nedeslușită, nădejdea răzbunării.

Și icoane apocaliptice, ca supt un cer roș de sînge, ca la judecata din urmă, îi apăreau; bătrînul zvîrcolindu-se nevolnic la picioarele lui și el înțepîndu-i ochii cu vîrful cuțitului, ori o zvîrcolire fără sfîrșit, cu scrîșniri și blăstăme în arsura grozavă a unui venin... Sta cu ochii ațintiți și visa; căci supt pielea lui palidă și uscată curgea un sînge aprig.

Trăsura se opri. Birjarul întoarse capul peste umăr:

«Ce spui mata, cucoane Vasilică?... Parcă vorbești singur...

— Nu, nu-i nimic, răspunse Popazu tresărind. Mă uit că-i întuneric și bate vîntul, ș'acuși începe și pădurea...

— Acŭ suim la deal, cucoane Vasilică, vorbi Iucăl cu glas rugător; ar trebui să mai cruțăm caii... Ar fi bine să ne dăm pe jos... Coasta-i tare repede... Altfel trebue să stăm pe loc și nu mai ajungem în vîrf niciodată...»

Cuconu' Vasilică stătu puțin la îndoială, apoi văzu că n'are încotro. Iucăl sărise de pe capră și aștepta. Se dădu și el jos, nemulțămit,—și 'ndată birjarul c'un răcnet grozav își îndemnă tovarășii: «Hio!...» Și trăsura zmuncită porni repede la deal.

Cuconu' Vasilică se dădu către marginea drumului și începu a sui dealul. Sus, pădurea se desfăcea ca două aripi negre, prin întunecimea serii. O privi o clipă, pe urmă iar căzu pe gînduri, cu fruntea aplecată. Dădu într'o vreme de un parmaclîc. Începu să se sprijine de el. Își aruncă și ochii dincolo de stavila aceia de lemn: o întunecime adîncă se deschidea dedesupt,—și undeva în fund o apă crescută vuia năprasnic. Cuconu' Vasilică se trase fără voe către mijlocul drumului. Apoi într'un răstimp se opri. Pădurea era aproape. Trăsura stătuse; clopotele de la cai nu mai sunau; Iucăl grăia cu cineva. Privi înainte cu luare-aminte. Cunoscu pe Iucăl; văzu și umbra neagră a unui drumeț. Ascultă:

«Încotro mergi?» întrebă Ovreiul.

Omul răspunse slab; vîntul îi învăluia glasul: «Mă duc și eŭ pin' la Săveni...

— Apoi și eŭ tot la Săveni merg... duc pe-un boer... strigă Iucăl... Iaca sue și el la deal... Dacă dai ceva, te duc pîn' la tîrg... Da' mai întăiŭ du-te și cere voe de la boer... Il chiamă cuconu' Vasilică... Cere voe să stai pe capră, lîngă mine...

— Hm, poftim!» mormăi cuconu' Vasilică, cu nemulțămire.

Și trăsura, la răcnetul lui Iucăl, porni iar spre vîrful dealului, în sunetele clopotelor, iar omul se plecă puțin, privi prin întunecime la vale, apoi se dădu la o parte, la marginea drumului. Cuconu' Vasilică grăbi puțin pasul. Se apropie. Deosebi bine pe omul care-l aștepta: o ființă slabă învălită într'un suman, c'o pălărie pleoștită lăsată pe ochi. Cuconu' Vasilică privi spre picioare: «E desculț...»

«Ce vraĭ?» intrebă el.

Omul se apropiè un pas; își plecă capul; il privi cu luare-aminte. Iĭ luceau ochiĭ.

«Vraĭ să te iaŭ pe capră?» intrebă aspru cuconu' Vasilică.

Dar necunoscutul avu deodată o săritură de fiară. Vasilică Popazu îĭ auzi icnitura. Se simţi cuprins de git ca'ntr'un cleşte. Voi să strige; nu putea, horcăia numaĭ. Se incordă in picioare, repezi braţele inainte, braţe cu pumnĭ osoşĭ; lovi pe om in cap, in piept, odată, de două orĭ; simţi că a izvorit singe cald supt loviturile luĭ. Incepu să se scuture cu putere. Dar deodată o spaimă supra-omenească iĭ ingheţă singele in vine. Minile care-l cuprinseră nu se maĭ deslipeaŭ, ci stringeaŭ, incet, ca o menghinea; şi cel ce stringea tăcea sub lovituri; tăcea şi se trăgea incet, pas cu pas, spre parmaclic... Grozava apropiere a morţiĭ o simţi cuconu' Vasilică in toate mădularele. Maĭ incercă odată să se tragă inapoĭ, să lovească; dar minile-l zugrumaŭ şi-l trăgeaŭ fără oprire, fără grabă. Puterile-ĭ pieriră; căzu in genunchĭ; se prăbuşi asupra luĭ şi celălalt il cuprinse fulgerător cu braţele, şi amindoĭ se năruiră pe supt parmaclic, in Ripa luĭ Vodă.

. . . .

Sus, in virful dealuluĭ, tăcură clopotele o vreme. Birja luĭ Iucăl aştepta. Vintul aducea din cind in cind inginările arămiĭ, cind caiĭ scuturau capetele. Apoĭ birjarul, neliniştit, incepu a-şĭ chema muşteriul:

«Coane Vasilică! cucoane Vasilică!...»

Din vale nu-ĭ răspundea nimenĭ. După răcnetele luĭ, rămînea stăpin freamătul păduriĭ. Şi glasul luĭ Iucăl incepu a tremura cu nelinişte, chemind, din ce in ce maĭ schimbat. Apoĭ clopotele prinseră a suna iar; trăsura cobora la vale acum, la pas. Cum trecea pe lingă parmaclicul de deasupra Ripeĭ luĭ Vodă, birjaruluĭ iĭ sclipi deodată in minte bănuiala grozavă. Se ridică in picioare, dădu bice cailor şi porni la vale ca o furtună. Se opri o vreme, cercetind cu ochiĭ, apoĭ iar porni.

Prin sat caiĭ alergaŭ la goană, clopotele şi pocniturile de biciŭ deşteptaŭ ciniĭ. In faţa luminilor hanuluĭ, birja se opri. Glasul luĭ Iucăl incepu să cheme spăimintat:

«Domnule Necalaĭ! eşĭ afară, domnule Neculaĭ...»

Şi după schimbul grăbit de vorbe, hangiul sări in trăsură, şi caiĭ incepură să alerge spre primărie. Acolo nu era decit vătăjelul. Caiĭ intoarseră in loc şi prinseră iar a alerga. Se opriră la poarta caselor bătrinuluĭ Mateĭ Dumbravă.

Acolo săriră ciniĭ hămăind; eşi mătuşa Nastasia răcnind la cinĭ şi alungindu-ĭ c'un măturoiŭ.

Şi apărindu-se cu biciul şi cu ciomagul, Iucăl şi hangiul pătrunseră intr'o larmă nemaĭpomenită pină la cerdacul caselor. Luminĭ scăpărară prin geamurĭ. Umbra albă a bătrinuluĭ se arătă după un răstimp in prag. Cu luminarea intr'o mină şi cu cartea in altă mină, eşi din fundul odăiţeĭ şi Maria, imbrăcată incă in rochia eĭ albă.

«Ce este, măĭ? ce s'a intimplat?» răcni bătrinul.

Şi prin lătrăturile intărîtate ale cinilor, pătrunse glasul luĭ Neculai Pintilie:

«Domnule Mateĭ! pe boerul cela care a fost azĭ la dumneata, socrul dumitale, l-a omorit un om la marginea păduriĭ; l-a zvirlit in ripa luĭ Vodă...

— Ce spuĭ? Nu se poate!» răcni bătrinul Dumbravă.

Iar Maria, cu lumina eĭ, rămase o clipă dreaptă şi mută indărătul bătrinuluĭ. Apoĭ parc'un gind ar fi cutremurat-o. Incepu a clipi din ochĭ. Se intoarse, fără să-şĭ dea seama, făcu doĭ paşĭ, se izbi de uşa odăiţeĭ luĭ Panaite, intră inlăuntru.—Plimbă citeva clipite lumina in juru-ĭ. Păturile eraŭ răvăşite; straele lipseau; fereastra care da in grădină era deschisă. Ca 'ntr'o fulgerare işĭ aduse aminte de tot ce era nelinişte şi negură in fratele eĭ; parcă i se surpă năprasnic pămintul de supt picioare; o bătae năvalnică iĭ zvirli in sus inima şi i-o invălui să i-o rupă; slobozi un ţipăt spăimintat, prelung, ascuţit,—şi căzu cu faţa in jos, cu minile intinse inainte.

XXVIII.

Săveni, 3 August 189...

Draga mea Marie! bine că te-a invrednicit Dumnezeu să te ridicĭ din pat şi să facĭ doĭ paşĭ prin odae. Aşa aĭ putut pune mina pe condeĭ, ş'am maĭ aflat două treĭ veşti de la tine. De cite orĭ am scris!—ţi-am scris şi ţie, am scris şi bătrinuluĭ... Nu venea de-acolo nicĭ-un răspuns; parcă se prefăcuse retragerea ceia a ta intr'un ţintirim.

In adevăr, greu aĭ fost bolnavă; inţeleg după cite-mĭ spuĭ că aĭ fost atinsă de vintul cel de ghiaţă... A fost cumplită izbitura. Mi-a scris şi bătrinul, bunicul tăŭ, două paginĭ de slove marĭ, in care imi arată cum aŭ fost găsiţĭ tatăl şi fiul imbrăţişaţĭ, zdrobiţĭ şi singeraţĭ, aproape de necunoscut, in fundul uneĭ prăpăstiĭ, cum le-a făcut el o inmormintare creştinească; şi cit iĭ era luĭ de amărit sufletul la marginea gropiĭ aceleia, căcĭ se gindea că un copil i-o maĭ rămas, ş'acela se zbate in patul suferinţiĭ. Dar in sfirşit aĭ scăpat, umbli azĭ albă şi slăbită prin odăiţa ta, pe lingă cărţile tale; minĭ iar iţĭ vor infiori obrajiĭ, căcĭ tinereţa se răzbună, şi veĭ vedea cit de repede aĭ să te inzdrăveneştĭ. Ba incă tinereţa ta, după suferinţă, va avea o nouă izbucnire.

Bătrinul imĭ vorbeşte de nişte doctorĭ care te-aŭ cercetat din cind in cind in suferinţa ta. Unu-ĭ bătrinul doctor Leonte, pe care-l cunoaştem noĭ: are un nas mare şi roş şi nişte ochelarĭ cercuiţĭ cu aur, şi foarte vesel şi foarte bun; păcat că tu nu puteaĭ nicĭ să-l vezĭ, nicĭ să-l auzĭ cit eraĭ toropită de boală. Al doilea doctor, nu-l cunosc bine. Zice că venea numaĭ să te va-

dă, cu mare taină, cu mare fereală. Probabil că şi el era bolnav, şi vederea ta era o doctorie pentru el. Il chiamă pe acesta Iorgu Voinea. Păcat că nu puteaĭ nicĭ să-l vezĭ, nicĭ să-l auzĭ cît eraĭ toropită de boală. In scrisorica ta facĭ o uşoară aluzie la el: iar renunţĭ la toate, după cum aĭ maĭ renunţat, şi parĭ foarte jalnică şi foarte hotărîtă să devĭĭ o schivnică tînără şi frumoasă.

Lucrul acesta mă indignează; asta nu se poate! Intăĭŭ mă indignez, pe urmă mă liniştesc şi iar zic: asta nu se poate. Se vor ridica toate împotriva hotărîriĭ aceştia.

Draga mea, un singur bine avem şi noĭ în viaţa aceasta tristă: că gîndul morţiĭ nu stărueşte în noĭ; că sufletul poate încă să se bucure de viaţă după cele maĭ cumplite durerĭ. Orĭcît de mîhnite ar fi accentele tale, adă-ţĭ aminte că florile de pe morminte au în ele ceva deosebit de trist şi dulce, caşi amorurile de tragedie.

Ţi-aşĭ vorbi acuma ceva şi despre tîrgul nostru, dacă aşĭ avea ce. Nu prea sînt în curent cu cele ce s'au petrecut; abia m'am întors de la Slănic, unde am fost să fac nişte băĭ, care, după cum se cuvenea, nu mi-au folosit. In schimb am auzit muzică, am văzut balurĭ şi escursiĭ; n'aĭ idee cît îs de sănătoşĭ şi veselĭ bolnaviĭ de-acolo. Ceva spăimîntător! Dacă aşĭ fi ce eram acŭ douăzecĭ de anĭ, i-aşĭ maĭ înţelege; acuma însă simt că devin moralist. Aşĭ fi vrut să zic pedagog; însă totdeauna, la vorba asta îmĭ vine în minte un om urît foc, cu nasul mare.

Au fost ş'aicĭ, fireşte, durerĭ şi năcazurĭ, ca oriunde: îţĭ închipuĭ.

In ceia ce priveşte partea gazetărească, îţĭ daŭ de ştire că una dintre prietinile mele (numele nu ţi-l spun), a căutat să lege o mică intrigă cu domnul general Hrisanti. Obîrşia acestuĭ rîuşor de dragoste este în munţiĭ Slănicului; barca lor uşoară a plutit până aicĭ în Săvenĭ, unde din nenorocire, s'a lovit de o stîncă, adică de nefericita care îţĭ scrie aceste rîndurĭ... Ah! draga mea, am făcut un scandal leuluĭ meu, un scandal nemaĭpomenit. A eşit opărit şi scăzut, şi stă acuma într'un colţ, pe cînd îţĭ scriŭ eu aceste rîndurĭ, stă, aşi putea zice, cu botul pe labe. Iar pe buna mea prietină o aştept; trebue să-mĭ facă o vizită, şi n'aĭ idee ce blîndă şi prietinoasă voiŭ fi cu dînsa, — pe cînd generalul Hrisanti va ofta în tăcere, ca după o bătălie pierdută.

. . . .

XXIX.

Adîncata, 6 August 189...

Iubită prietină! Acuma, după ce m'am întors la lume, după ce mi-am dat seamă că maĭ am de suferit, — scrisoarea ta mi-a adus un zîmbet pe faţă. Maĭ ales partea gazetărească, începînd

de la înfrîngerea generaluluĭ până la sfîrşit, cu toate năcazurile şi bucuriile Săvenilor, m'a interesat: sînt răsunete dintr'o lume pe care aproape o uitasem.

Mă întremez maĭ repede decît socoteam; oglinda începe a-mĭ arăta două pete rumene în obrajĭ, maĭ ales după păhărelul de vin armaş, pe care bunicul mi-l dă cu o exactitate de ceasornic. «Doctoria asta e maĭ bună decît toate drăciile spiţerilor...» zice el, şi-ĭ bucuros tare că mă vede reînviind.

A îndurat şi lovitura aceasta bătrînul. Un vînt năprasnic l-a zguduit şi l-a maĭ încovoiat odată; acuma iar s'a ridicat. I-s ochiĭ maĭ adîncĭ şi fruntea maĭ brăzdată, — dar e acelaşĭ bunic. Şi parcă a găsit în sufletul luĭ înduioşărĭ nouă; parcă-l văd maĭ blajin şi maĭ bun acuma, dacă se poate să fi fost vreodată maĭ puţin blajin şi maĭ puţin bun. Aşa fel se poartă cu mine, aşa îmĭ intră în toate voile, aşa mă priveşte, aşteptînd un gest, o mişcare a ochilor, — parcă se teme să nu mă piardă. Eu îĭ sînt singurul urmaş: spre mine strînge el toată dragostea. Cîteodată parcă mi-ĭ milă de dînsul. Incepe a-mĭ vorbi despre vremurile de demult, pe cînd trăia bunicuţa Anghelina; spune de planurile tinereţiĭ lor; îşĭ aminteşte de vorbe şi întîmplărĭ de-atuncĭ; pe urmă rămîne cu ochiĭ duşĭ, gîndindu-se poate la toate cîte s'au petrecut din aniĭ aceia depărtaţĭ pînă acum, — stă aşa ca 'ntr'un cimitir, şi amintirile însamnă, ca nişte crucĭ, ici-colo, o nădejde, un vis, o ființă scumpă... Şi ochiĭ i se umplu de lacrimĭ.

Incolo, în afară de uşoara schimbare pe care o bag eu de seamă la bunic, parcă nu s'ar fi schimbat nimic în juru-mĭ. Mătuşa Nastasia e tot aşa de naltă, voinică şi cu privirea tare, tot aşa strigă şi tot aşa umblă cu paşĭ marĭ prin împărăţia eĭ. Argaţiĭ îşĭ îndeplinesc muncile cu aceiaşĭ încetineală sigură, — parcă bat un par, orĭ strămută un lucru de la locul luĭ, pentru veşnicie. Şi păserile ogrăziĭ, şi grădina, şi livada şi *muştele* din ştiubee, toate merg cu linişte către destinul lor... Cînd văd asta, parcă mă liniştesc; parcă-mĭ vine s'aştept cu nepăsare zilele ce vor să vie... De altmintrelea zilele acestea ştiu că vor veni goale şi vor trece goale; lucrurĭ neaşteptate nu-mĭ vor aduce

O plăcere pe care n'am avut-o pînă acuma, ţi-o mărturisesc, o încerc Duminica, la biserică.

La ceasurile opt, eŭ şi bunicul, ne îmbrăcăm foarte simplu; eu nu-mĭ iau pe umerĭ decît o bertă — o frumoasă împletitură pe care a purtat-o mama în tinereţele eĭ. Mergem încet pe marginea drumuluĭ, eu înainte, bunicul după mine. Ne întîlnim cu oamenĭ: «Buna dimineaţa! — Mulţămim dumnitale...» Uniĭ, finĭ din cununie orĭ botez, se opresc, ne sărută mînile. Ajungem la biserică, trecem prin grămădeala de lume, sărutăm icoanele, batem mătăniĭ, punem lumînărĭ de ceară în sfeşnice, şi ne apropiem de uşa din stînga, ca să strecurăm părintelui Ion o liturghie. Ochiĭ tuturora ne urmăresc cu luare-aminte şi cu mulţămire. Ne aşezăm lîngă strana din dreapta. Şi cum încep a sta neclintită, felurite gîndurĭ încep a-mĭ sosi... Ca o muzică de de-

parte îmĭ vine la urechĭ zvonul slujbeĭ; în lumina de amurg se împrăştie şi se înalţă din cadelniţă fumul de tămîie... Eŭ n'aud, nicĭ nu văd, dar parcă sufletul meŭ prinde şi înţelege toate... Mă simt aşa ca 'ntr'o dulce toropeală... Intr'un tîrziŭ, parcă mă deştept şi oftez. Privesc în juru-mĭ: capete se mişcă, domol, s'aud şopote, văd fete tinere şi vesele,—şi cîteodată îmĭ atrage luarea-aminte un obraz de fată mare: aşa e de plin de bucurie, aşa-ĭ lucesc ochiĭ încît fără voe îmĭ mîn privirile maĭ departe, căutînd pe flăcăul care pîndeşte din umbră şi care trebue să fie pricina acesteĭ fericirĭ....

Intr'un tîrziŭ, cu glas rar şi aşezat, bunicul Mateĭ începe a ceti cazania. Ca dînsul nu citeşte nimeni, din cărţile sfinte;—cuvînt după cuvînt picură, aşa de blajin şi aşa de împăciuitor. Mă aşez într'o strană, în trup parcă mi se împrăştie o lene plăcută; şi-l aştept să isprăvească.

Pe urmă ne întoarcem acasă. Şi pe drum am o simţire curioasă: simt pretutindeni, pe pămînt şi în aer, că e o zi de sărbătoare, o zi de Duminică; am senzaţia Duminicii, aşa cum o aveam demult, cînd eram copilă, şi cînd, tot aşa mă duceam la biserică şi mă întorceam acasă, între bătrîn şi bunicuţa Anghelina, cu Panaite înaintea noastră.

Incolo viaţa mea e o viaţă de gînduri, căcĭ sînt lucrurĭ pe care nu le pot uita...

XXX.

Incet încet, în liniştea zilelor verii, în gospodăria bătrînuluĭ Mateĭ Dumbravă viaţa şi-a luat cursul obişnuit. Intre morţile năprasnice şi între vieţile care-şi urmaŭ drumul lor se întinsese o ceaţă uşoară: alinarea.

Un oaspete sosea acuma destul de des şi bătea la poarta naltă, cu streşină: Iorgu Voinea. Venise regulat şi 'n timpul boaleĭ Marieĭ, cît se zbătuse ea în fierbinţeala frigurilor,—venea ş'acuma, de două orĭ pe săptămînă. Calul luĭ acuma deprinsese drumul, şi se oprea fără să fie strunit. Un argăţel deschidea poarta şi calul zvîcnea deodată înlăuntru. Voinea descăleca; negrul se îndrepta singur spre sălaşul şi spre grăunţele luĭ.

Părea maĭ trist şi tras la faţă Voinea,—căcĭ vremea care trecuse nu-ĭ potolise suferinţa inimiĭ. Zilele luĭ nu eraŭ pline decît de dragostea aceasta. Şi cu cît Maria părea maĭ înstrăinată de toate, maĭ dusă cu gîndurile spre tăcerile pe care i le deschideaŭ ceasurile eĭ de singurătate, cu atît el părea maĭ nefericit. De îndrăznit nu maĭ îndrăznea să vorbească; iubirea luĭ nu maĭ era la început; patima îĭ sfărmase voinţa; dar îşĭ aducea regulat durerea în casa bătrînuluĭ Dumbravă. Acuma toată lumea îl pricepuse: şi mătuşa Nastasia, şi bunicul Mateĭ, şi-l priveaŭ cu un zîmbet de compătimire.

In zilele acestea în care venea, petreceaŭ cîteodată. Intr'o

zi blîndă bătrînul îl ducea printre căsuţele muştelor luĭ; într'o zi tristă de ploae şi vînt stăteaŭ în odăiţa Marieĭ, la o măsuţă, şi jucaŭ o *panţarolă*; pe urmă prindeaŭ a vorbi, pănă ce bătrînul începea a scoate din sacul luĭ fără fund întîmplări din vremea luĭ Mihalache Sturza, ş'a luĭ Grigore Ghica.

Cîteodată, rare orĭ, cînd bătrînul era chemat la o afacere importantă, la un sfat în fundul ogrăziĭ, unde toţi ceĭ strînşĭ, împreună cu dulăiĭ şi paseriie, stăteau foarte nedumeriţi,—rămîneaŭ singurĭ Voinea şi Maria. Jumătatea aceasta de ceas în doĭ era aşteptată cu tot sufletul de Voinea: tot drumul de la Plopenĭ pînă la Adîncata se gîndise la aşa ceva. S'acuma simţea în piept ca o încordare a dureriĭ, şi cea maĭ mare îndrăzneală pe care şi-o putea îngădui era să privească scurt, ca în treacăt, în ochiĭ tovarăşeĭ luĭ.

«Domnule Voinea, zise într'un rînd Maria, cu ce te maĭ îndeletniceştĭ în zilele cînd staĭ acasă la dumneata, singur?...

— Nu fac aproape nimica, răspunse el. Maĭ mult din obişnuinţă ies, ca să supraveghez arăturile. Incolo mă simt foarte singur...

— Mulţi simt singurătatea şi o doresc, domnule Voinea, căcĭ singurătatea trebue să fie sfîrşitul unor vieţi... Nu vorbesc de dumneata. Dumneata eştĭ tînăr, aĭ de trăit de-acuma înainte, te veĭ ridica şi-ţĭ veĭ lua zborul!».

Voinea strecură spre ea una din privirile luĭ fugare.

«Nu se poate! zise el dînd din cap... Ştiŭ bine că nu-ĭ aşa. Şi ştiĭ şi dumneata asta. Şi iarăşĭ ştiĭ că singurătatea prelungită şi dureroasă nu-ĭ bun sfătuitor... Ce pot eŭ face în casele de la Adîncata? Pustiul îmĭ ţiue în urechĭ; gîndurile mă poartă în altă parte. Am într'un păhărel, pe-o măsuţă, un trandafir. E veştezit, negru; şi uitîndu-mă la el, îl asemuesc cu inima mea...»

Maria îşĭ apleacă ochiĭ în jos. Se simţea mişcată.

«Cu toate acestea, domnule Voinea, ştiĭ bine că altfel nu se poate. Zvîrle trandafirul veştezit şi nu te maĭ gîndi la unele lucrurĭ...

— Se poate asta? întrebă el, şi ridicînd ochiĭ întîlni privirile Marieĭ. Pot eŭ să zic: vreaŭ aşa! şi să fac aşa? Se poate asta? Nu pot!

— Eŭ cum am putut?» vorbi ea cu un zîmbet de tristeţe.

Tăcură. Ea îşĭ coborîse iar pleoapele şi Voinea acuma fără voe îl îmbrăţişa cu privirea trupul mlădios îmbrăcat în negru, şi obrazul de o romantică paliditate,—şi se simţea pierdut de iubire şi nenorocit peste măsură.

Şi se gîndea, privind-o, la tot zbuciumul inimiĭ luĭ cît a ştiut-o bolnavă, la alergările luĭ în goana cea mare de la Plopenĭ la Adîncata, cînd îĭ răsărea un gînd în minte: Ce face ea?—Parcă se simţea nebun: parcă o undă ajungea pănă la dînsul şi-ĭ vibra în suflet şi 'n minte: «Mă duc!» Alt gînd n'avea. Eşea repede, striga la argaţi, cerea calul, şi începea apoĭ să se frămînte nerăbdător. Pe urmă încăleca deodată, ca 'ntr'o repezire furtunoasă şi înfingea pintenii în coastele negruluĭ.

Cu cît se apropia de Adîncata, un fel de frică îi rătăcea prin suflet. Pe urmă intra, descăleca palid.

Îi eșea înainte mătușa Nastasia, îi zîmbea.

«Duduia noastră-i mai bine azi...»

Și ca un fel de destindere îi pătrundea în toate mădularele. Se gîndea iar la toate simțirile lui din ziua cînd Maria a părăsit patul și cînd l-a primit întăia oară în odăița eĭ înveselită de soare, cu perdele albe din proaspăt călcate; cînd a văzut-o așa de albă, cu ochiĭ mari și cu zîmbetul trist, cînd i-a întins mîna mică și moale, prin care se străvedeaŭ vinele albăstriĭ.

Și cît de dulci aŭ fost ceasurile care aŭ urmat, în zilele line, cînd o vedea ridicîndu-se din suferința eĭ, cu obrajiĭ aburițĭ de o ușoară umbră trandafirie! Avea atîtea nădejdĭ în suflet cînd se apropia de ea, ar fi vrut s'o audă spunîndu-ĭ o vorbă care să-ĭ curme neliniștile nopților luĭ; i se îngreuia sufletul cînd o vedea tot tăcută și gînditoare; și se simțea totuși nespus de fericit că poate să stea în apropierea eĭ.

«Simt că renasc...» Vorba asta a eĭ îĭ răsuna în minte. Se întreba el: ce înțeles are?—A lăsat în urma eĭ tot ce-a fost urît, s'a lepădat de tot ce-a fost amărăciune, ș'acuma stă în fața vieții, cu sufletul înoit, așteptînd poate ceia ce fiecare din noĭ dorește cu aprindere, ceia ce clădește și dărîmă lumile noastre.

Așa s'a hrănit Voinea cu nădejdea multe săptămînĭ. Își purta în jurul eĭ iubirea tăcută; uneorĭ cerca să dee un înțeles maĭ deslușit unor cuvinte, unor mișcărĭ.—Dar era ceva între Maria și el, ceva de care nu-șĭ da seamă, ceva care-l oprea: un vînt de mîhnire de pe mormintele abia astupate.

De la o vreme însă serile cu lună, și tăcerea șesurilor Moldoveĭ și adierea buciumuluĭ dinspre munțĭ, pe cînd eĭ ședeaŭ în cerdac într'o umbră viorie, începură a-ĭ răscoli sufletul într'un fel de pornire neînvinsă. «Trebue să mă mărturisesc!...»

A încercat; n'a îndrăznit. Îĭ era sufletul plin de o vibrare înaltă, și vorbe arzătoare stăteaŭ gata să izbucnească, dar Maria în seara aceia privea dusă depărtările nedeslușite prin tainica fulguire a luminiĭ,—și a vorbit încet întorcînd spre el privirile-ĭ negre:

«Cît sînt de triste amintirile...»

Se simțea slab în fața eĭ. Acuma vedea că ea îl înțelege și că știa să-l oprească cu o privire, cu un cuvînt. Și asta îĭ exaspera iubirea.

Într'o zi bătrînul lipsea de-acasă. Voinea, după ce-șĭ lăsă calul, intră în cerdac, și Maria îl primi destul de ceremonioasă, «ca pe un prietin bun». Voinea era ațîțat. La urma urmelor izbutise să ajungă la un fel de îngrijire în drumul luĭ cătră Adîncata.

Sărută în tăcere mîna Marieĭ, se așeză pe un scaun. Mătușa Nastasia îndată se arătă în fundul ogrăzii cu tablaua eĭ cu dulcețĭ.

«Poate vă tulbur...» zise Voinea deodată cu glasul înăbușit.

Maria îl privi surprinsă; îĭ văzu sprîncenele ușor încruntate și inima începu a-ĭ bate.

«De ce să mă tulburĭ? zise ea veselă. Dimpotrivă îmĭ facĭ plăcere...

— Apoĭ domnul Dumbravă nu-ĭ acasă,—și o vizită de multeorĭ e o tulburare, cînd vraĭ să fiĭ singură...

— Cum vorbeștĭ dumneata, domnule Voinea, ce ciudat... Știĭ că te socotesc ca prietin,—și pe-un prietin nu-l pot primi decît cu plăcere...

— Așa se obișnuește cel puțin...» zise Voinea cu puțină oțărîre.

Pe urmă tăcu. Mătușa Nastasia sosea cu dulcețile.

«Poftim, prietine, vorbi rîzînd ușor Maria, răcorește-te... e foarte cald azi...»

Aproape fără să-șĭ dee seamă ce face, Voinea se ridică deodată în picioare, își cuprinse strîns pălăria, se înclină ușor și se repezi pe cele două trepte de piatră.

Bătrîna Nastasia rămăsese cu gura căscată.

«Ce are? întrebă ea privind lung la Maria. I-aĭ spus ceva?... Am vorbit eŭ cu nănașul într'un rînd. I-am spus și eŭ că boerul cel tînăr dela Plopenĭ are o durere mare...»

Maria ridică încet din umerĭ; rămăsese cu un ușor zîmbet încremenit pe față. Iar Voinea își scosese și-șĭ pregătise în zmunciturĭ calul; încălecase și pornise. Nu porni spre Plopenĭ, ci începu a rătăci la întîmplare pe drumeagurĭ, prin marginea crîngurilor. Îĭ părea amarnic de răŭ de ceia ce făcuse, și parcă ar fi vrut să urce dealul pînă la Rîpa luĭ Vodă și să-șĭ dee și el drumul peste stîncile ascuțite. Își murmura imputărĭ, și gemea ca 'ntr'o suferință. Pentru el lumea luase sfîrșit: de-acuma înainte nu se maĭ putea duce la Adîncata!

Într'un tîrziu, cătră seară, se trezi cu calul alb de spumă la poarta curților din Plopenĭ. Pe unde rătăcise, cum umblase, nu-șĭ maĭ dădea seamă. O trudă cumplită îĭ îngreuiase toate mădularele. Acuma nu maĭ avea decît o întrebare, care-ĭ rătăcea necontenit prin creer: Cum să facă? cum să aducă împăcarea? Trebue să scrie? Trebue să se ducă singur să ceară ertare?

Se maĭ plimbă un timp prin odaia luĭ, cu pașĭ marĭ, cu brațele încrucișate pe piept, pe urmă în neștire se lăsă pe marginea patuluĭ; și într'un tîrziu, așa îmbrăcat, adormi greu, toropit de oboseală.

A douazi, pe cînd i se pregătea calul, aștepta nerăbdător sprijinit de un pilastru al balconuluĭ, și în disperarea care-l muncea, ajunsese la o împăcare pe care o socotea cea maĭ mare fericire a vieții luĭ: «Dacă nu mă iubește, se gîndea el, cel puțin să-mĭ îngădue să mă duc acolo din cînd în cînd, s'o privesc... Măcar ca un prietin să mă duc...» Și iarăși se chinuia: «Cum am să mă duc azi acolo? Ce-am să spun? Nicĭ n'are să iasă să mă vadă. Cu toate acestea, trebue să mă duc!...»

Tot drumul s'a războit cu gîndurile. La o hotărîre: ce are

să spue, ce are să facă, n'a ajuns. Şi cînd a intrat pe poartă ş'a descălecat, ş'a ridicat ochiĭ, a văzut pe Maria: sta dreaptă la intrarea cerdacului, şi-ĭ zîmbea caşi'n alte dăţĭ. Parcă nimic nu se întîmplase în ajun.

De multă vreme nu încercase Voinea aşa bucurie. In ziua aceia a vorbit maĭ mult decît de obiceiŭ, parcă-l cuprinsese o beţie uşoară.

Şi deodată, pe cînd vorbea cu bătrînul Dumbravă despre plăcerile de care au parte oamenii dela ţară la începutul toamneĭ,—ĭi veni în minte un gînd şi privi spre Maria c'o nouă nădejde.

«O vînătoare... zise el cu pornire. O vînătoare la începutul toamneĭ...»

Şi bătrînul se arătă încîntat şi bătu din palme.

«Minunat, domnule Voinea... De mult n'am văzut un lucru frumos ca acesta....

— In pădurea mea cea veche de la Plopenĭ, urmă Voinea şi privea stăruitor spre Maria,—este un loc căruia îĭ zice *La cuibul hoţului*. Tata, Dumnezeŭ să-l erte, punea la cale în fiecare toamnă o vînătoare cu cîniĭ, maĭ ales pentru dihăniile stricătoare. Dădea voe să se tragă ş'aşa în cîte-un ţap, cînd avea plăcere, dar nu prea voia să strice căprioarele... Zicea că sînt o podoabă a pădurii... Acolo să mergem noĭ şi-ţĭ vedea cum se face ş'o vînătoare. Acolo, în Cuibul hoţului, e foarte frumoasă padurea...»

Maria asculta zîmbind şi Voinea simţi o înfiorare de plăcere cînd privirea eĭ se aţinti o clipă în ochiĭ luĭ. Glasul eĭ avea o înmlădiere de avînt.

«A, ce frumos ar fi...»

Şi Voinea, fericit peste măsură, vedea în cuvintele acestea o ertare desăvîrşită a izbucniriĭ luĭ din ajun,—şi, aţîţat, începu chiar să pue la cale totul.

«Eŭ cred, grăi el însufleţit, că Duminica viitoare e cea maĭ potrivită. Vin şi vă iaŭ cu trăsura. Mîncăm în pădure, la casa chihaeĭ... Şi pe urmă, toată ziua putem colinda pădurea...»

Pentru Mărioara luĭ, şi bătrînul ar fi făcut totul.

«Cum nu? mergem! zise el. Ce zicĭ, Mărioară? Ştiĭ ce înseamnă o zi ca asta într'o pădure, la începutul toamneĭ? Ceva dumnezeesc!...»

Aŭ pus la cale petrecerea; şi Voinea a stat la Adîncata tîrziŭ în acea zi. Iar drumul pînă la Plopenĭ l-a făcut în trap liniştit, şi ţăcănitul potcoavelor negruluĭ parcă răspundea unor gîndurĭ odihnitoare.

Ah, dragiĭ meĭ, cît de lină a fost ziua aceia de început de toamnă, şi cît de măreţ şi de solemn îşĭ desfăşura codrul valurile! Era o tăcere nesfîrşită parcă pretutindenĭ; abia se clinteaŭ tremurînd, icĭ colo, în marginea poenilor, frunzele de plop pe codiţele lor lungĭ şi subţirĭ. Şi cele dintăiŭ brume păliseră frunzele cireşilor sălbaticĭ, ş'ale arbuştilor, şi pete de-un dulce rubiniŭ răsăreaŭ pe alocurĭ din apa închisă a frunzişurilor. Soarele

avea o lumină mîngîietoare, aurie. Trăsura mergea la pas. Pe rochia neagră a Marieĭ, pe obrazu-ĭ gînditor, tremuraŭ şi picăturile de lumină, şi umbrele ramurilor întinse ca nişte braţe spre drum, din marginea pădurii.

Intrară în umbra bolţilor, merseră multă vreme în tăcere, —şi poposiră la casa chihaeĭ, într'o poeniţă. Acolo aşteptaŭ pădurariĭ, cu puştile, cu torbele şi cu cornurile lor. Pregăteaŭ la focurĭ de găteje mămăligă pentru copoĭ. Boerul începu a vorbi vesel cu eĭ, le ceru veştĭ despre vînat; şi oamenii prinseră să-ĭ vorbească şi despre lupĭ şi despre nişte vulpĭ, cu amănunte nesfîrşite, pe cînd Voinea se gîndea aiurea.

Maria părea că ascultă la un zvon lin, care izvora din tăcerea pădurii. O senzaţie de fericire nouă îĭ pătrunsese sufletul. Lumina zileĭ, florile de umbră şi de lumină din poenĭ, mirosul ameţitor al codruluĭ, toate cereaŭ ceva sufletuluĭ eĭ. Şi-ĭ picura un zvon de poveste veche prin urechĭ, ceva nedesluşit care se armoniza cu gîndurile şi cu simţirile năvalnice care o cercaŭ. Fără voe se gîndea la unele vorbe din scrisorile Anei Hrisanti, privea cu un zîmbet vag spre Voinea... Iĭ întîlni privirile, îĭ zîmbi şi nu-şĭ plecă ochiĭ într'o parte.

Masa a trecut repede. Abia gustă din lăptăriile proaspete şi din puiul fript în ţiglă. Şi stînd cu ochiĭ duşĭ, zîmbind, se gîndea la dragostea eĭ, care parcă ţinea din vremurĭ depărtate şi o asemuia cu o lumină strecurată prin negură. Se gîndea şi la dragostea chinuită a luĭ Voinea. Iĭ veni în minte mînia luĭ, în faţa tablaleĭ cu dulceţĭ a mătuşeĭ Nastasia, şi obrazul îĭ înflori într'un rîs tăcut.

O priveaŭ şi Voinea şi bătrînul,—şi zîmbeaŭ şi eĭ fără voe.

«De ce rîzĭ? întrebă Dumbravă.

— Mă gîndeam la un lucru foarte vechiŭ...» zise ea şi-şĭ încruntă uşor sprincenele.

După masă, porniră pădurariĭ cu cîniĭ pe potecĭ; şi într'un tîrziŭ începu să adie glas de corn în liniştea codruluĭ.

Urcaŭ la deal, pe supt arcade nesfîrşite, pe supt gorunĭ de veacurĭ. Apoĭ într'un tîrziŭ se opriră. Bătrînul Dumbravă se plecă din şale, intră în hăţiş.

«Eŭ rămîn aicĭ...» şopti el şi ridică un deget; parcă-ĭ era frică să nu tulbure adînca tăcere care stăpînea toate.

Maria şi Voinea auziră ţăcăniturile cucoaşelor. In departare, jos, în adîncimĭ nemăsurate parcă, sună de cîteva orĭ chelnitul unuĭ cîine.

Stătură un timp neclintiţĭ. Tăcerea se întinse iar. Maria zise:

«Noĭ mergem înainte...»

Porniră încet; cărarea urca tot maĭ poncişă. Maria avea o încruntare uşoară între sprincene, umeriĭ obrajilor îĭ înfloriseră şi Voinea o privea pe furiş, şi i se părea că aşa de frumoasă n'a văzut-o niciodată.

Deodată se opriră. Maria dăduse drumul unuĭ strigăt uşor de uimire. Cărarea se oprise la marginea unuĭ povîrniş repede.

O lumină vie se deschisese într'o clipă către sate în ceață, către apele împrăștiate ale Moldovei. Și de jos de-aproape, pădurea suia repede către ei, ca o perie. Și poenița îi ocolea de-aproape ca o cunună. O păsărică cu pieptul cărămiziŭ chemă de cîteva ori pe o ramură, cu viers subțirel, — apoi se mistui în desișul de alun. După asta se făcu tăcere mai adîncă. Nu se mai auzea nici glas de corn, nimica.

Stătură așa amîndoi alături, cîteva clipe. Mariei îi bătea inima. Apoi deodată se întoarse c'o mișcare gingașă și lină, și, după fața ei, Voinea înțelese că a sosit ceasul în care nu mai nădăjduia. Întinse brațele, o cuprinse încet, și ea se lăsă la piept, îi înlănțui grumazul pierdută de fericire.

XXXI.

Despărțirea de maiorul Stahu o făcuse bătrînul Dumbravă deplin. O nuntă simplă și poetică între puțini se săvîrși după ce trecu iarna și se arătară cele dintăi sfioase viorele. Pentru Maria nunta aceasta trecu aproape nebăgată în seamă; nu era decît o clipă din visul ei de fericire.

În iarna care trecuse, Voinea avusese de făcut multe drumuri, la Iași, la București, ba pentru afaceri politice, ba pentru o moștenire. Cum găsea vreme liberă, se repezea spre cîmpiile acum înghețate ale Moldovei. Pe la Plopeni numai în treacăt dădea; își grăbea fugarii cu sania către Adîncata. Acolo la sunetul zurgalăilor cunoscuți, tresărea Maria. Îi eșea înainte îmbujorată la față, cu ochii umezi de fericire, și el o simțea la pieptul lui tremurînd așa de pătimașă, încît parcă se înfiora gîndindu-se la fericirile ce-l așteptau.

Iarna aceasta a fost cea mai mare fericire a Mariei. Cît stătea singură, se gîndea la cel pe care-l iubea cu atîta aprindere, se gîndea la primavara care trebuia să-l unească desăvîrșit și care, în închipuirea ei, trebuia să-i pregătească pat de flori. Unele întoarceri la trecut, atîtea planuri asupra viitorului, îi umpleau viața de un farmec nespus.

«Cît de nefericită am fost, se gîndea ea cîteodată; copil fără copilărie, fără mîngîieri și fără mamă... S'am fost batjocorită în cea mai fragedă tinerețe. S'am fost așa de crîncen izbită de nenorociri. S'au deschis gropi în jurul meu, în împrejurări așa de crude... Nu mai nădăjduiam într'o clipă de bucurie mare. Ca niște perdele de negură se puneau necontenit în jurul meu... Și era cu toate acestea în mine o dorință mare — o dorință neistovită... Dorința aceasta mă cutremura, și eram atît de nefericită, căci îmi închipuiam că dragostea de care are parte și cea din urmă femee, cea mai puțin făcută pentru asta, mie îmi era oprită... Cu toate acestea, dragostea stătea la pîndă. Și iată cum mi s'a deschis o zare nesfîrșită de fericiri...»

Stătea așa zîmbind. Ca un fum ușor de melancolie o împresura, îi pătrundea în suflet, — și îi rătăcea în minte un crimpei din scrisorile Anei Hrisanti:

«Cresc flori pe morminte...»

În visurile acestea ale ei, îl vedea pe Voinea necontenit înainte-i. Înfățișarea lui bărbătească și energică, pornirea lui înflăcărată cînd o cuprindea în brațe după o despărțire, vorbele lui de dragoste, puține însă pline de adîncimea patimei, îi deschideau zarea viitorului într'un drum lin și înflorit, fără sfîrșit. Viața ei viitoare o vedea fără pată, fără nici una din micile și meschinele mizerii ale vieții. În ceia ce o pornea cu atîta avînt să se zvîrlă cu ochii închiși în prăpastia aceasta a dragostei ei, — era ca un fel de răzbunare a vieții din trecut așa de saracă în mîngîieri, a copilăriei triste, a tinereții sterpe. Și se simțea așa de pornită, așa de dată cu totul simțirilor arzătoare, încît uneori o cuprindea un fel de frică. I se părea prea mare bucuria ce-i era dată. Și uneori și un gînd năprasnic o cerca; parcă o aburire de dincolo de morminte trecea peste dînsa: își închipuia că perde pe Voinea într'o catastrofă neguroasă, că tot castelul fericirii ei cade în pulbere. Avea și nopți de acestea triste cînd de mult nu-l văzuse pe Voinea, și-l știa pe drumuri, ș'afară bubuiau furtunile ernii...

Dar trec toate; trecu și iarna aceasta de așteptări. —

După nuntă, în zi călduță de sfîrșit de Martie, pe cînd se înduioșa bătrînul c'un pahar de Cotnari în mînă, și pe cînd oaspeții puțini se înveseleau, trase grabnic la scară trăsura largă a lui Voinea. Maria simți pironindu-se asupra ei ochii dornici ai celui ce-i devenise soț. Un val iute de sînge îi năvăli în obraji, inima începu să-i bată tare. Ochii lui pătimași îi vorbeau: «În sfîrșit de-acuma ești a mea... De mult te doream...»

Și ca o înduioșare de fericire o cuprinse și pe dînsa, căci din clipa aceia se desăvîrșea ceia ce visase cu atîta foc... Își închipuia că din clipa aceia începe o veșnicie a fericirii.

Despărțirea de bătrînul Dumbravă fu simplă; Maria se aștepta la revărsări de lacrimi, căci era o despărțire, căci era o *schimbare* mare. Dar nu. A sărutat-o numai pe frunte, cu ochii umezi, și a rîs cu un zîmbet blajin. «Las'că ne vedem noi des... Vă calc eŭ în cuibul vostru»... — Într'adevăr, se gîndi și Maria, cuibul fericirii nu era la marginea pămîntului... era destul de aproape de-acolo...

Cînd se sui în trăsură, Voinea îi întinse mîna, îi strînse ușor degetele, ea întoarse spre el priviri umede. Se așezară alături, vizitiul întoarse spre ei obrazu-i cu zîmbet prietinesc, și așeză cu mîna stîngă cumpănindu-se spre ei pătura albastră de lînă mițoasă.

«Să ne duci ca vîntul!...» zise Voinea.

Cum eșiră din sat caii porniră la galop, în sunete de zurgalăi și în pocnete de biciŭ. Cîmpiile și cele dintăi pîlcuri de verdeață, zarea plină de aburi, tot farmecul celei dintăiŭ zile line de primavară treceau grabnic pe dinaintea ochilor Mariei.

Un pilc de nagîţĭ se ridică de pe marginea unuĭ smîrc. Sus în cerul albastru un unghiŭ de cocoare înainta încet.

«Cît sînt de frumoase toate şi cît sînt de fericită...»

Se alipi strîns de Voinea, şi el îşĭ furişă braţul pe după mijlocul eĭ, pe supt cergă.

Copaciĭ bătrînĭ care împrejuraŭ curtea de la Plopenĭ se arătară, ca o încîlcitură nesfîrşită de liniĭ trase pe cerul curat.

În curînd roţile duruiră dinaintea cerdacuĭuĭ, caiĭ se opriră suflînd greu, vizitiul cu aceiaşĭ zîmbire prietinească se plecă îndărăt şi ridică cerga albastră; Maria trecu pe dinaintea obrazurilor vesele ale oamenilor curţiĭ. Înlăuntru ardeau focurĭ marĭ în sobe, era călduţ şi bine maĭ ales în odaia *lor*, pe care Voinea o pregătise cu cochetărie şi cu gust.

Se aşeză îmbrăcată pe un scaun, cu mînile în manşon, cu manşonul pe genunchĭ. Privea în juru-ĭ, la patul mare de lemn roş care se ridica în fund, la tablourile familieĭ care priveaŭ din pereţĭ, la covoarele cu tonurĭ moĭ, la canapelele şi la jilţurile leneşe. Voinea se dezbrăcase repede de palton, îşĭ zvîrlise căciula, îşĭ trăsese mănuşile. Se apropiase o clipă de foc, îşĭ freca mînile ca într'o nelinişte. Apoĭ cu un zîmbet încremenit făcu cîţiva paşĭ spre Maria.

«De ce staĭ aşa? zise el încet. Dezbracă-te. Eştĭ la tine acasă...»

Ea ridică spre el ochiĭ; îşĭ puse încet manşonul alăturĭ, se dezbrăcă de paltonaş, îşĭ scoase pălăria, — şi c'o mişcare graţioasă se abătu la pieptul luĭ. Vorbea pătimaş:

«Însfîrşit sînt a ta! sînt roaba ta! fă cu mine ce vreĭ!...»

XXXII.

. . . .
. . . .

...Dar într'o noapte, după doĭ anĭ trecuţĭ, Maria se trezi singură, gînditoare, în casa de la Plopenĭ.

Nu era singură, Voinea dormea sforăind uşor, trudit de muncile zileĭ, în patul cel larg, roş; dar *se simţea* singură. Se strecurase lin din aşternutul eĭ, îşĭ aruncase pe umerĭ o haină uşoară şi se aşezase la fereastra deschisă.

Se gîndea. Era singură şi tristă, grozav de singură şi grozav de tristă! Îşĭ simţea sufletul tot ca şi'n anul acela în care, alăturea de Stahu, străin şi bătrîn,—cugeta că pentru viaţa eĭ toate s'au încheiat şi că nu-ĭ maĭ este îngăduită nici-o clipă de lumină pentru suflet în lumea asta.

Doĭ anĭ au trecut, aproape doĭ anĭ şi jumătate, de cînd parcă călătorea în nişte ţinuturĭ încîntătoare şi fericite. Era alăturea de un om care întrupa fericirea eĭ. Îl privea cu atîta patimă,—îĭ era frică să nu-l piardă. În el şi'n dragostea eĭ pentru dînsul—părea că se închee o viaţă. Dorinţĭ arzătoare de iubire se împlineaŭ însfîrşit!

Însă viaţa nu-ĭ aşa cum ne-o închipuim noĭ, şi visurile sînt aripile de ceară ale luĭ Icar.

Zi cu zi începu a curge lin; şi din luna desmierdărilor de dragoste, Maria părea că se trezeşte ciudat surprinsă.

«Aceasta e totul?» păreaŭ a întreba ochiĭ eĭ marĭ. Iorgu Voinea era tînăr şi voinic, şi bun pentru dînsa, şi o iubea cu toată tinereţa luĭ,—însă ceia ce se petrece pe pămînt, pe pămînt rămîne; şi'n visurele-ĭ exaltate Maria se simţise purtată cătră alte lucrurĭ nelămurite, spre simţirĭ aşa de înalte şi supra-omeneştĭ, spre stele. Voinea se îmbrăca liniştit, îşĭ lua cafeaua în grabă, o săruta pe frunte, se ducea la treburile luĭ.

Cîteodată, la masă, era întunecat şi neliniştit. Mînca cu mînile pline de pulbere. Părea că se gîndeşte la ceva adînc, cu ochiĭ aţintiţĭ.

«La ce te gîndeştĭ, dragă?...» îl întrebă ea cu glas dulce. La glasul acesta toate gîndurile luĭ ar fi trebuit să piară, ca un stol de fulgĭ la suflarea unuĭ vînt cald. Şi ea se simţea uşor înţepată la inimă cînd el ridica ochiĭ de oţel spre ea,—şi pe urmă şi-ĭ pleca iar spre farfuria din care mînca repede şi cu lăcomie. Se trăgea la locul eĭ, i se învăluia faţa de pîclă.

Dar seara faţa luĭ Voinea se lumina. Se apropia de dînsa cu ochĭ lucitorĭ, o cuprindea în braţe, şi ea se lăsa la pieptul luĭ, ştiindu-se iubită;—însă îĭ stîrnia însuflet un nouraş de umbră.

Cu cît se strecuraŭ lunile cu atîta însă viaţa de toate zilele, trista noastră viaţă, viaţa tuturor, deschidea un drum larg, limpede, nesfîrşit, înaintea ochilor uimiţĭ aĭ Marieĭ.

Era viaţa eĭ de singurătate, în timpul veriĭ, cînd «boerul» era pe lanurĭ bătut de soare şi vînturĭ, cu inima toată la holda de aur, şi cu ochiĭ întrebînd nouriĭ zărilor. Era viaţa de singurătate în cea maĭ mare parte a erniĭ cînd Voinea făcea atîtea drumurĭ la Iaşĭ şi la Bucureştĭ pentru atîtea afacerĭ. Îl întovărăşea şi ea cîteodată,—dar viaţa în restaurante şi în otelurĭ i se părea aşa de sarbădă, de străină! I se părea o profanare parcă să lese aşa într'o cameră prin care trecuseră atîtea, să lese fărîme din viaţa eĭ, frînturĭ din vorbele eĭ gingaşe, zgomotul uneĭ sărutărĭ, clipa uneĭ îmbrăţişărĭ...

Era viaţa monotonă, aceiaşĭ şi aceiaşĭ azĭ, mînĭ, şi poimînĭ. Era viaţa în care micile scăderĭ ale celuĭ cu care trăeştĭ se arată, uneorĭ încet-încet, altedăţĭ ca nişte izbucnirĭ din senin, care îţĭ iaŭ vederile. Şi Voinea nu era decît un om ca toţĭ oameniĭ. Era un suflet bun, cu aspiraţiĭ micĭ, închise în casa părinţilor luĭ de la Plopenĭ, mulţămit că-ĭ merg bine afacerile, bucuros că are o nevastă gingaşă, cu simţirĭ aşa de fine, lîngă care se aşeza cu un rîs încetinel, şi pe care o îmbrăţişa cu un fior de patimă. Dar eraŭ atîtea lucrurĭ pe care el nu le bănuia! Eraŭ atîtea vorbe pe care nu le spunea într'o seară caldă şi liniştită—cînd era o tăcere aşa de mare de nu se clintea în parc nicĭ o frunză... Trăim din înşelărĭ, şi vorbele acelea, nişte sunete care ar fi răspuns unuĭ cîntec din sufletul eĭ,—vorbele acelea le do-

rea Maria, şi nu le auzea, şi încerca fără voe o jignire. Şi erau atîtea clipe cînd dintr'o atitudine a luî Voinea, dintr'o mişcare,—avea aceiaşi înfiorare rece. Şi el, în patul căsniciei lor, o căuta cu desmierdările obişnuite, o simţea abătută pentru ceva, ş'o întreba cu uşurinţă: Ce aï? Şi ea nu răspundea, căcî ar fi vrut să fie pricepută. Insă priceperile cer o ascuţime mare de înţelegere şi de simţire,—şi Voinea uneorî, la început, se făcea a nu băga în seamă nimicurile acestea, capriţiile acestea femeeştî, şi-şi cerea drepturile luî, c'o sărutare care părea acuma o brutalitate. Maî tîrziŭ *enigmele* acestea începură a-l îndîrji.

«Ce aï, frate? spune-mî şi mie ce aï...

— N'am nimica... răspundea cu blîndeţe Maria, şi-î bătea inima.

— Cum n'aï? doar văd eŭ că aï ceva. Dar de ce nu-mî spuï?... Eŭ cum îţî spun ţie cînd am ceva pe suflet?...

— N'am ceva care se poate spune...

— Ce înseamnează, dragă, încăpăţînarea asta?...»

De-aicî aŭ născut şi oarecare vijeliî. Aŭ urmat şi împăcărî, cu păreri de împrospătare a iubirilor lor. Dar mărturisiri adîncî ale sufletuluî eî n'a făcut Maria. A lăsat să se sape aşa încet-încet între ea şi între Voinea ca o prăpastie. Cu simţirea eî ascuţită, începu a pricepe că sînt lucrurî pe care le dorim cu aprindere,—şi ne închipuim că le găsim la o răscruce de drumurî şi ne bucurăm cu grăbire, tocmaî pentru că le doream maî cu aprindere.

Dar aŭ fost şi alte multe lucrurî care aŭ ţinut-o cu cruzime pe pămînt. A fost anul din urmă, an greŭ pentru plugarî. L-a văzut pe Iorgu aşa de chinuit, aşa de înfricoşat, l-a văzut tresărind cu mînie,—l-a văzut mic, cu inima bătînd în aşteptarea unor împrumuturî,—şi despărţit în răstimpul acesta în întregime de ea, trăind într'o lume deosebită. Ea căuta să-l mîngîie; femeile aŭ mişcărî, vorbe, mîngîerî gingaşe. El avea izbucnirî amare de rîs: «Cum să mă mîngîi tu? Nu plouă! Am nevoe de banî!... Ce-mî poţî da tu?...»

Dar cînd lucrurile aŭ intrat pe calea lor firească, cînd năcazurile aŭ trecut,—omul s'a întors către Maria ca spre un bun al luî.

La atîtea şi la atîtea lucrurî se gîndea Maria în noaptea aceasta cînd sta trează! Doî anî aŭ trecut. Şi'n aceştî doî anî a învăţat a cunoaşte pe un om. In aceştî doî anî a înţeles că avînturile-î înflăcărate de odinioară, avînturile spre o lume deosebită şi o iubire cum n'a maî fost,—eraŭ nişte zădărniciî. Atuncî, în zbuciumatele-î zile, pe cînd se gîndea la moarte, a născut rodul acesta al închipuirilor eî; în spre iubirea şi'n spre viaţa ce visase s'a zvîrlit cu patimă. Ş'acuma vede că în loc să se înalţe spre cerurî, a căzut într'o prăpastie, se zdrobeşte, căzînd, de stîncî ascuţite.

Inţelege acum că viaţa nu poate fi decît aşa cum este. Inţelege că viaţa eî, aşa cum o duce, n'ar fi pentru alţiî o nenorocire. Pentru Voinea este o viaţă care chiar s'ar putea numi fericită. Dar durerea este 'n zdrobirea visurilor. S'a zbătut către ceva maî bun, maî sus. Toate au fost zădarnice. Ori s'a rupt o coardă,—atuncî cînd nenorocirî năprasnice s'aŭ grămădit unele după altele...

«Poate la urma urmeî, se gîndea ea, toate n'aŭ fost decît pretexte, şi aripile de la început îmî eraŭ rupte!»

In liniştea parculuî vechiu, tremura din cînd în cînd o adiere. Maria o simţea pe fereastra deschisă: îî mîngîia fruntea înfierbîntată. Lumina luniî pline umplea ca o apă aleile. Undeva, în neagra taină a tufişurilor, îşî înălţa spre stele fantazia melodioasă o privighetoare.

Şi Maria stînd aşa singură, la fereastră, şi gîndindu-se, nu-şî da seamă de ce o amărăciune fără nume o străbătea pînă în fundul sufletuluî. Parcă o otravă ce se strecurase în ea picătură cu picătură acuma începea s'o ardă şi s'o roadă.

O chinuiau poate toate amintirile trecutuluî, o chinuia poate amintirea maî proaspătă a vieţiî pe care o începuse,—dar maî ales o spăimînta perspectiva ce i se întindea înainte, în anî îndelungaţi, un pustiŭ de o melancolie fără sfîrşit...

Se întreba încet, şi-î curgeaŭ lacrimî pe obraz: «De ce? de ce am fost aşa de înşelată?...» Şi lacrimile aveaŭ un gust ca de sînge. Aşa-i, nu putea să fie decît o eşire din făgaşul acesta—în care toate se petrec acuma aşa de trist: amîndoî mănîncă, se culcă, se scoală; unul simte imboldirile sălbatice ale cărniî numaî, şi cellalt se simte cu înşelăciunea şi cu amarul în inimă... Nu, nu maî era iubire! Iubirea aprinsă pe care a simţit-o ea odată se îndrepta către ceva ce n'avea fiinţă... era aspiraţia sălbatică spre ideal a uneî făpturî nenorocite. Icoana tristuluî bunic, gîrbov în prisaca luî, gîndindu-se cu ochiî storşi şi arşi de durere, la prăpădul celeî din urmă a luî odrasle—îî zgudui o clipă inima. Nu, nicî icoana aceasta n'o maî putea oprì. In căderea în care era—trebuia să găsească la sfîrşit zdrobirea scurtă, care trebuia să curme toate.—Şi lucrul tainic şi grozav la care se gîndea îî aduse în minte o zi în care călătorea cu trenul prin şesurile Buzăuluî: o cîmpie nesfîrşită se întindea spre Dunăre; şi deodată în cîmpia aceia se desfăcu un lac liniştit în care se oglindeaŭ sate, crîngurî, şiragurî de cărăuşî, toate întoarse; păreaŭ o lume minunată... Mirajul acesta al depărtărilor, în bărăganuri, are un nume trist în popor: *apa morţilor*... «Ce bine răspunde numele acesta nădejdilor vieţiî mele!...» se gîndea Maria.—Şi hotărîrea morţiî i se înfîngea acuma în creer şi o durea, parcă-î intra în mijlocul frunţiî un cuiŭ înroşit în foc.

(Sfîrşit) **Mihail Sadoveanu.**

PASTEL.

Vremi de cumpănă pe-aicea...
Umblă viscole nebune,
Marea saltă, geme, urlă,—
Parc'ar vrea să se răzbune,—

Parcă fulgerele dese
Biciuind-o o întartă.
Colo 'n larg se văd catarge:
Vin la țărm ori se departă?

— Luptă bietele corăbii
Către port să se îndrume,
Nouri vin, și vin talazuri
Să ia 'n pieptul lor o lume,—

Cu-albe, lungi aripi pescarii
Zboară 'ntruna 'ncolo 'ncoace
Fluturînd de-asupra apei
Stegulețele de pace.

La mormîntul mamei.

Spre țărmul odihnei cei sfinte
O, cum de-ai pornit înainte
Tu, dulce și bună și dreaptă....
Așteaptă-ne, mamă, ne-așteaptă.

Raul Stavri.

Organizația comerțului mondial al petrolului.

Dacă privim constelația economică pe piața internațională de petrol, vedem că pe nici-un alt tărîm industrial nu există o asemenea uniformitate, în nici-o altă ramură de comerț nu există o tendință de concentrare și coalițiune așa de pronunțată ca în acea a petrolului.

Extras dintr'un număr limitat de izvoare și revărsat, ca un articol de consumațiune din ce în ce mai generalizat, pe suprafața întregului pămînt, printr'un anumit sistem de transport, deosebit de a celorlalte mărfuri, sistem care cerea, pentru putința de utilizare a lui și pentru susținerea concurenții, enorme aglomerări de marfă și enorme învestiri de capital,—petrolul era destinat să devină, prin însăși natura lucrurilor, patrimoniul unui număr restrîns de persoane.

Deaceia nu este surprinzător să vedem că întreaga industrie a petrolului și întreaga lui desfacere în lume se află sub excluziva dominațiune a cîtorva societăți. Intre aceste cîteva societăți există o concurență dusă la extrem, concurență degenerată în adevărate războae, la care nu este vorba de deosebiri naționale sau de principii, dar care sînt provocate excluziv de perspectiva marilor beneficii aduse de comercializarea din ce în ce mai întinsă a acestui produs.

Vom căuta să studiem, în cuprinsul acestui articol, cum este întocmită astăzi împărțirea piețelor întregului univers și, în special, care este situațiunea comerțului de petrol din Europa față cu societățile deținătoare a comerțului de petrol mondial.

Incepînd cu *America*, constatăm că ea se află sub absoluta dominațiune a marei întreprinderi a lui John D. Rockefeller, concentrată în societatea Standard-Oil, și este ușor de înțeles că pe acest continent, în care se află cele mai bogate surse de producțiune a petrolului (60% din tot petrolul lumii), a fost imposibil vre-unui concurent străin,—în afară de outsiderii americani,—de a se apropia de piața americană. Optzeci la sută din co-

merțul american e stăpinit de trustul Standard-Oil, iar restul de outsiderii,—exploatorii independenți,—americani.[1])

America consumă 75% din petrolul extras și 60% din lampantul fabricat din propriile surse ale Statelor-Unite, ceia ce face ca America să stee în fruntea continentelor consumatoare de petrol.

Trecînd la *Australia*, constatăm că și acest continent este aprovizionat tot cu petrol american, și Standard-Oil, reprezentată aici prin Colonial-Oil-Cy, domină piața australiană.

In ultimul timp, și mai cu seamă decînd petrolul Indiilor și al Rusiei, prin intermediul organizației lui Asiatic-Petr.-Cy a început a pătrunde în Australia, aceasta caută a se sustrage de sub influența trustului american, prin aceia că,—întocmai ca-și statele Americei de Nord,—vrea să procedeze contra societății Standard-Oil, pe baza legilor în vigoare.

In *Africa*, Standard-Oil are în toate piețile mai importante sucursale de ale societăților ei. Partea cea mai principală a Africei, în care poate fi vorba de consumațiune de petrol, este Africa de Sud, și aici rolul cel mai important îl joacă până acum firma Colonial-Oil-Cy, o creațiune a lui Standard-Oil. In genere vorbind, în Africa nu poate fi vorba de un comerț însemnat,[2]) și nici de vre-o concurență demnă de remarcat.

Cu totul deosebită este însă situația în *Asia*. Cu tot interesul pe care-l are societatea Standard-Oil de a cîștiga și piața Asiei, care,—dată fiind întinderea și populația ei colosală[3]),—reprezintă pentru Stardard-Oil o valoare mai mare decît celelalte continente și chiar decît chiar continentul european, care este azi după America continentul cu cea mai mare consumațiune de petrol,—cu tot acest interes Standard-Oil n'a izbutit încă să-și asigure aici dominațiunea în aceiași măsură ca în celelalte părți ale lumii.

Pe piețele de consumațiune ale Asiei, Standard-Oil are de luptat cu concurenți mai vechi și destul de puternici, precum sînt societățile olandeze, dezvoltate pe propriile surse ale Indiilor olandeze, cu societățile engleze și locale din Indiile britanice, și nu mai puțin cu societățile rusești, și în ultimii ani cu cele romînești, care au mari avantagii de transport față cu Americanii.

1).—In ultimul timp ne vine vestea că Curtea de apel a federațiunii din St. Paulo a recunoscut, în procesul intentat de stat, încă de pe timpul presidenției d-lui Th. Roosevelt, contra companiei Standard-Oil pentru călcarea legii antitrusturilor, că această companie este o societate ilegală și a pronunțat dizolvarea ei și a 40 din sucursalele sale. Nu se știe ce față vor lua lucrurile în viitor, este însă probabil că Standard-Oil va urma, cu toate rigorile legislațiunilor, aceiași politică monopolizatoare, chiar dacă va fi nevoită să renunțe la forma de trust și să se reîntoarcă la vechea formă de asociațiune, ca în anul 1892.

2).—Intregul comerț de petrol al Africei se rezumă la aproximativ o jumătate de milion tone lampant.

3).—Actualmente Asia consumă aproximativ 4 milioane tone petrol.—dar numai China, care actualmente consumă o jumătate milion tone, are putința de a înzeci această consumație, cînd oferta va fi suficientă.

Astfel, piața asiatică este rezervată spre apus în primul rînd producătorilor ruși, iar spre răsărit producătorilor din Indii, la care se mai adaugă în unele porturi maritime importul de petrol al lui Standard-Oil-Cy, care are acolo diferiți reprezentanți.

Cea mai importantă societate pentru desfacere a producătorilor din Indiile neerlandeze este Asiatic-Petr.-Cy, care în urma contopirii cu Shell-Cy are întinse ramificații, în special în China, Indii și Japonia. In ultimul timp a mai apărut ca concurent societatea Burmah-Oil în Indiile britanice și societățile de petrol din Japonia. Amîndouă aceste țări caută a se emancipa pe cît posibil de marile întreprinderi de pe piețele asiatice, căutînd a-și creia o industrie de petrol proprie[1]) și a împedeca intrarea acolo a firmelor dependente de Asiatic-Petr. și Standard-Oil.

Aceasta este situația actuală pe piața petrolului în Asia. Pozițiunea nu este deloc lămurită, și nu se poate prevedea dezvoltarea pe care o va lua această luptă de concurență pe piața petrolui din Asia. Tendințele ei generale se pot însă rezuma astfel: 1) lupta dintre Asiatic-Petr.-Cy și Standard-Oil pentru cîștigarea vastelor pieți de desfacere ale Chinei, Japoniei și Indiei, luptă care tinde în ultimul timp a se transforma într'o înțelegere,—cît de departe va merge această înțelegere nu se știe, în orice caz sîntem departe de a crede într'o fuzionare,—în urma căreia ambele aceste întreprinderi vor trebui să-și fixeze razele lor de influență; 2) forțarea producțiunii de petrol brut și a rafinării din insulele neerlandeze Borneo, Sumatra și Java, spre a putea acoperi cererile piețelor asiatice; 3) ridicarea industriei și rafinăriei petrolului din Japonia, spre a o emancipa de sub dominațiunea altor societăți,—și 4) încercările de a se forma o industrie de petrol independentă în Indiile britanice, prin activarea societăților engleze grupate în jurul lui Burmah-Oil și prin prohibițiunea petrolurilor de altă proveniență.

Europa, care deși are o suprafață mult mai mică ca celelalte continente, însă datorită progreselor civilizațiunii, populațiunii dense și surselor proprii de petrol din Rusia, Romînia și Galiția, reprezintă, după America, debușeul cel mai principal al petrolului.[2])

Comerțul european al țărilor neproducătoare[3]) de petrol se află încă din anul 1889 sub dominațiunea companiei americane Standard-Oil, care are aproape în fiecare țară cîte-o sucursală a ei, numai pe alocurea în concurență cu firmele rusești.

1).—Japonia caută a-și complecta industria sa de petrol prin o industrie de rafinare, importînd mari cantități de petrol brut din California pe Oceanul Pacific.

2).—Consumațiunea totală a Europei este de aproximativ 14 milioane tone petrol, din care circa 11 milioane se produce în regiunile petrolifere ale continentului, iar restul se importă din America și o mică cantitate din Asia.

3).—Țările neproducătoare de petrol din Europa consumă aproximativ 5 milioane tone, deoarece restul de 9 milioane tone este consumat de țările producătoare de petrol, din care numai Rusia—datorită enormului ei consum de petrol ca combustibil—consamă peste 7 milioane tone.

Din 1905 concurenţa petrolului rusesc slăbi simţitor prin criza nenorocită a industriei ruseşti, şi Standard-Oil cîştigă prin aceasta şi mai mult teren în politica ei monopolizatoare.

In ultimii ani se ridică o slabă, dar îngrijitoare concurenţă din partea petrolului romînesc pe pieţile germane, elveţiene, franceze şi engleze, şi decurînd petrolul galiţian ameninţă a-i răpi o bună parte din piaţa Germaniei, care prin constanţa, însemnătatea şi situaţia ei geografică şi comercială reprezintă pentru Americani centrul de gravitate al comerţului lor din Europa. De-aceia Standard-Oil îşi concentrează în Germania toate forţele sale pentru lupta de concurenţă ce se dă actualmente în special contra petrolului galiţian,—dar care loveşte în acelaşi timp şi petrolurile de altă provenienţă, ca cel romînesc[1]) şi rusesc,—luptă care, deşi în preziua unor înţelegeri şi coaliţiuni, nu împedică însă de a fi mai aprigă ca oricînd. Dată fiind importanţa capitală a acestei lupte,—care pare a decide de viitorul comerţului de petrol european, la care Romînia este avizată a lua parte,—şi spre a putea înţelege condiţiunile în care se dă această luptă, vom urmări evoluţiunea comerţului de petrol european în ultimii ani.

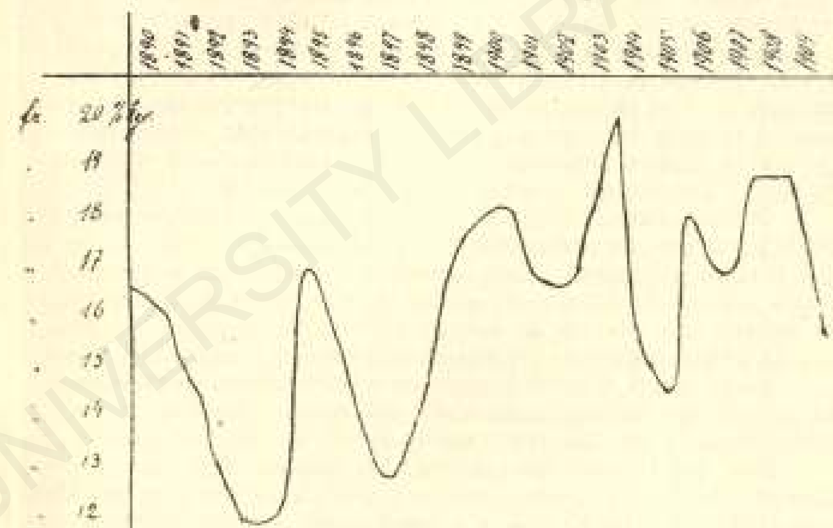
Dominaţiunea lui Standard-Oil în Europa o putem considera ca începută din anul 1890, cînd această societate înfiinţează în Germania sucursala sa Deutsche-Amerikanische-Petr.-Gesellschafft, introducînd pe o scară mare sistemul vapoarelor şi a porturilor-tancuri, şi cu aceasta începînd şi lupta contra tuturor importatorilor de petrol germani, care avuseseră până atunci în mînă întreg comerţul Germaniei, ba am putea spune chiar al Europei centrale.

Dacă studiem variaţiunile preţurilor cu începere din anul 1890, luînd ca bază piaţa din Hamburg,—deoarece Hamburgul constitue, atît prin situaţia lui comercială, cît şi prin marile depozite de petrol, pentru care este amenajat portul, cea mai importantă piaţă de comerţ din Europa şi arată adevăratul puls al afacerilor de petrol în sfera în care ne interesează,—dacă luăm ca bază această piaţă, vom constata că preţurile cotate aici dela 1890 şi până azi (vezi diagrama No. 1) nu au fost motivate de legea cererii şi a ofertei, ci au fost numai preţuri de concurenţă şi luptă. In aceste preţuri se oglindesc tendinţele care au predominat pe piaţa Europei centrale în ultimii 20 ani. Astfel, se remarcă imediat că anii 1893/4, 1897 şi 1904/05 reprezintă un stadiu de preţuri excepţional de scăzut. Aceşti ani au fost acei în care Standard-Oil a dat luptele decizive pentru predo-

1).—Acestei lupte de concurenţă întreprinsă de Standard-Oil contra petrolului austriac pe pieţele europene se datoreşte situaţia îngrijitoare din acest ultim an a petrolului romînesc, pricinuită prin reducerea exportului, scoborirea simţitoare a preţurilor şi supra-încărcarea stocurilor din porturile romîneşti.

minarea monopolizatoare a pieţilor din Europa centrală, şi în special Germania.

(No. 1) Diagrama oscilaţiunilor preţurilor petrolului rafinat pe piaţa din Hamburg, calculate pe 100 kgr., fără taxa de vamă.

In 1893/4 a fost vorba de lupta pentru distrugerea marilor importatori germani independenţi, Riedemann, Siemers, Schütte, etc.,—luptă care s'a sfîrşit cu învingerea acestora şi încorporarea lor la societatea lui Standard-Oil (Deutsche-Amerikanische-Petr.-Gessellschafft[1]), care le-a impus condiţiunile ce a voit, urcînd preţurile la sfîrşitul anului 1894 în mod brusc dela 12 la 17 fr. suta de kgr..

In 1897 Standard-Oil a dat lupta pentru nimicirea marilor angrosişti Rasow şi Joung din Anvers, şi a celui din urmă mare importator german, Poth, din Mannheim, supranumit regele german al petrolului, incorporîndu-i şi pe aceştia în societatea Mannheim-Bremer-Gesellschafft (3 milioane mărci capital), care depindea de Standard, şi lăsînd preţurile să crească iarăşi.

Dar Standard nu se mulţumea că distrusese pe importatorii şi angrosiştii independenţi; ea tindea a distruge şi comerţul intermediar şi de detaliu prin introducerea noilor sale sisteme de vînzare la domiciliul consumatorului, prin trăsuri-tancuri de stradă, care sistem în afară că realiza economii mari, ce permiteau societăţii ca să scoboare preţurile fără perdere până sub costul

1).—După incorporare, această societate cu sediul în Brema s'a sporit capitalul dela 9 la 20 milioane mărci.

mărfei concurenților, apoi mai avea avanjul că disloca pentru totdeauna pe angrosiști și detailiști din comerțul intermediar, întinzîndu-și și consolidîndu-și astfel monopolul ei. Până în anul 1902, Standard izbuti să introducă acest sistem de vînzare în orașele-porturi ca Brema, Hanovra, Hamburg, etc..

Desigur că aceste lupte n'au putut fi date fără sacrificii simțitoare pentru Standard-Oil. Deaceia, cînd aceasta s'a văzut stăpînă pe situație, a căutat să profite și să-și scoată perderile avute, ridicînd prețurile în anul 1903 la peste 20 fr. % kgr., cifră care începu să îngrijească chiar pe guvernele țărilor interesate, în special cel german, care se arătară gata a oferi protecția lor acelor grupări financiare ce se vor îndrepta spre dezvoltarea industriei petrolurilor concurente lui Standard-Oil.

Datorită acestei protecțiuni oferite de guvernul german, grupările financiare Deutsche-Bank și Diskonto-Gessellschafft se puseră în fruntea mișcării finanței germane,—asociindu-și mai tîrziu și cîteva grupuri franceze,—în scopul de a îndruma activitatea acestei finanțe spre afaceri de petrol în diverse regiuni ce puteau furniza petrol concurent lui Standard, în special Romînia și Galiția.

Până acum Standard avea ca concurent pe piețile europene numai petrolul rusesc, concentrat in minele firmelor Nobel și Rothschild. Cași Standard, aceste firme aveau aproape în fiecare țară din Europa sucursalele lor pentru desfacerea petrolului. La început în concurență cu petrolul american, au sfîrșit însă prin a se alia și a face comerțul de comun acord în cele mai multe țări, în vederea înlăturării perderilor cauzate prin concurență și a realizării unor beneficii cît mai mari.

Petrolul romînesc[1]) și galițian nu avea încă nici-o importanță pe piețele europene.

Iată însă că în 1902 apare firma engleză *Shell-Transport-and-Trading-Cy*, [2]) cu menirea de a concentra în minele ei tot petrolul de proveniență liberă, adică nedepinzînd nici de trustul american, nici de cel rusesc, spre a alimenta piețile engleze și ale Europei centrale.

Prin înființarea, cu concursul și participarea ei, a societății Asiatic-Petr.-Cy, [3]) ea își întinse operațiunile și asupra regiunilor petrolifere și a debușeurilor din Asia.

Pentru Europa ea avea legături cu cîteva societăți petrolifere din Rusia în afara trustului Nobel și Rothschild, precum și cu cîteva societăți americane independente de Standard-Oil. Pe unele piețe, ca în Anglia, ea lucra de comun acord cu Pure-Oil-

1).—In 1902 exportul petrolului romînesc era de 75.000 tone.

2).—Această societate a fost fondată la Londra în Sept. 1902, cu un capital de 75 milioane fr., de către Lord Mayor Sir Marcus Samuel, un mare financiar, pe atunci primar al Londrei, care avea legături în industria de petrol rusească.

3).—Asiatic-Petr-Cy fondat la Londra, cu un capital de 50 milioane fr..

Cy,[1]) organizația de desfacere a outsiderilor din America. In anul 1903, ea închee importante contracte cu cîteva societăți rafinoare din Romînia (Aurora, Steaua-Romînă) și fondează la Hamburg, pentru desfacerea petrolului în Germania, societatea Petroleum-Produkte-Gesellschafft [2]), în unire cu Deutsche-Bank, care deținea acum cea mai importantă societate de petrol romînesc, Steaua-Romînă; iar împreună cu noua sa formațiune (Petroleum-Produkte), Shell-Cy fondează la Londra societatea General-Petr.-Cy, pentru desfacerea petrolului independent în Anglia.

Prin urmare, vedem că societatea Shell-Cy se însărcinase a desface în Europa petrolul independent din Rusia, America și Romînia (pentru Anglia chiar și petrolul din Galiția) și reprezenta deci concentrarea tuturor forțelor concurente monopolului universal al lui Standard-Oil.

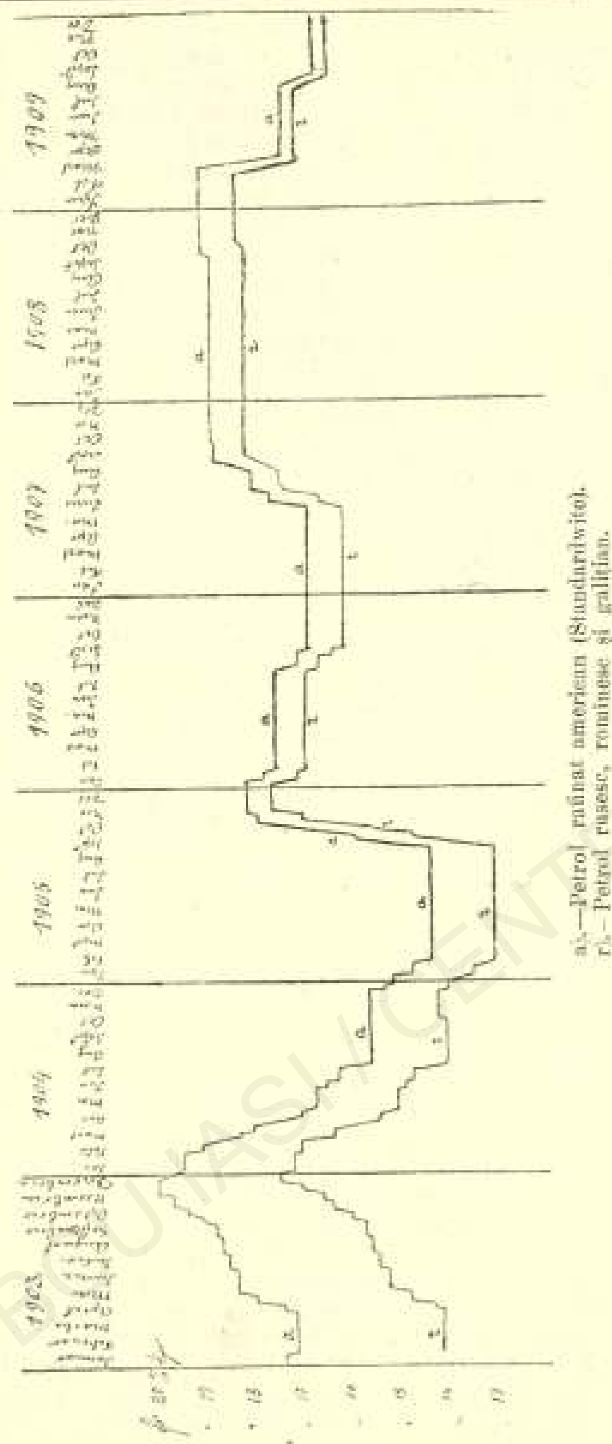
Astfel organizată, Shell-Cy intră plină de entuziasm în lupta fățișă cu Standard-Oil, chiar din anul înființării sale. Bazată pe alianța cu societățile de petrol din Indii, în afară de contractele și angajamentele ei din Europa, ea adresă în 1903 acea circulară memorabilă tuturor companiilor de navigațiune, prin care le oferă petrol combustibil din depozitele ei stabilite pe tot traectul Suez-Schanghai, anunțînd că are instalate depozite de petrol la Londra, Anvers, Copenhaga, Hamburg, și alte porturi europene, precum și la Buenos-Aires, La Plata, etc.

Urmarea acestei lupte de concurență între Standard-Oil și concurenții ei, grupați în jurul lui Shell-Cy, luptă ce se dă în special în și pentru Germania, a fost acea simțitoare reducere de prețuri dela 1904/05. Dela peste 20 fr., cît era cotat la Hamburg suta de kgr. petrol rafinat la sfîrșitul anului 1903, prețurile s'au scoborît în cursul anului 1904 la 16 fr., și chiar 14.50 în 1905 (vezi diagama No. 2). Aceste prețuri joase nu se mai pomenise în Germania dela 1897, cînd Standard-Oil a dat lovitura de moarte regelui german al petrolului, Poth, din Mannheim.

Fără îndoeală că aceste prețuri joase au adus pagube sdrobitoare societăților de sub egida lui Shell, însă și Standard-Oil s'a resimțit de asprimea acestei lupte, și efectul fu în primul rînd că în America activitatea în sondagii începu a se restrînge din cauza scăderii prețurilor din Hamburg, scădere ce se repercuta bine-înțeles și pe piața din New-York. Atunci Standard-Oil,—pentru care totdeauna au primat afacerile înaintea ambițiunilor și a sentimentalismului,—a hotărît să pășească pe o nouă cale în lupta ei cu concurenții. In loc de scădere de prețuri, ea caută să se înțeleagă cu concurenții ei prin aranjamente și convenți-

1).—Pure-Oil-Cy a fost fondată în 1895 de 14 firme americane, cu un capital de 10 milioane dolari. Ea posedă în Anglia și Germania reprezentanți în cele mai însemnate centre de comerț. Situația ei însă față de Standard nu este tocmai clară, căci ea a evitat totdeauna de a intra în concurență directă cu Standard-Oil.

2).—Petroleum-Produkte a fost fondat cu un capital de 12 milioane fr., la care contribuiră, în mod egal, Shell-Cy, Deutsche-Bank și Steaua-Romînă, fiecare cu o treime.

(No. 2). *Diagrama oscilaţiunilor de preţuri ale petrolului rafinat dela 1903—1910 pe piaţa din Hamburg, calculate în lei pe 100 kgr., fără taxa de vamă.*

a).—Petrol rafinat american (Standardwite).
r).—Petrol rusesc, romînesc şi galiţian.

uni. La această nouă politică Standard-Oil se vedea îndemnată şi de urcarea consumului intern din America, pricinuit de grevele perpetue în industria de cărbuni, care împreună cu epuizarea regiunilor petrolifere din Pensilvania, necompensată încă cu sporul noilor regiuni din vestul Americei, contribuiră la slăbirea exportului general, şi Standard-Oil se vedea astfel avizată de a-şi procura petrol şi din alte părţi ale lumii, spre a putea să-şi asigure monopolul ce-l proectase şi chiar acoperise la început. Shell-Cy, care în intervalul acestor 2 ani de luptă avusese perderi sdrobitoare pentru toate societăţile ce făceau parte din coaliţia organizată de ea,[1]) nu aştepta decît semnalul de împăcare cu Standard.

Standard a cerut coalizaţilor ca să-şi aleagă un singur reprezentant, cu care să poată trata pacea, şi Asiatic-Petr.-Cy fu împuternicită cu aceasta. În Septembrie 1902 intervine o înţelegere între Standard şi Asiatic-Trust, înţelegere care se extinde asupra tuturor firmelor coalizate. Imediat preţurile se urcară în tot comerţul european, şi de unde la 1 Septembrie petrolul rafinat era cotat cu 14.50%₀ kgr. la finele lui Octombrie 1905 se urcă la 18 fr.%₀ kgr., (vezi diagrama 2). Cu aceasta se închee campania de concurenţă ce a dominat piaţa europeană în aceşti 2 ani din urmă şi se începe o perioadă de linişte, în care se urmări realizarea unor înţelegeri generale între toţi furnizorii de petrol, idee care dădu loc la multe consfătuiri în Berlin şi Paris între reprezentanţii marilor firme. Bazele acestor înţelegeri generale păreau a fi acceptate de mai toţi cei interesaţi, cînd iată că noi accidente schimbară mersul lucrurilor şi distruseră echilibrul ce părea a se fi stabilit. Firmele ruseşti Nobel şi Rothschild fură nevoite, în urma marilor tulburări ce au avut loc în industria rusească în 1905, să-şi reducă pe jumătate exportul lor, ceia ce a fost bine-înţeles în avantajul aproape excluziv al lui Standard-Oil.

În acelaşi timp, Shell-Cy, în urma perderilor suferite în lupta cu Standard, se decide a renunţa la afacerile ei din Europa şi la începutul anului 1906 se retrage cu totul în Asia orientală, unde rezidau bazele ei fundamentale, fuzionînd peste cîteva luni cu marea societate de acolo Koninklijke-Petr.-Maat. şi asigurîndu-şi astfel în proporţie de 40% întreaga producţiune a Indiilor neerlandeze, precum şi întreaga desfacere a acestui petrol pe pieţile Asiei pînă în China, Japonia, Persia şi chiar Siberia.

Dar Shell-Cy retrăgîndu-se din afacerile ei din Europa, atunci întreprinderile petrolifere ce au fost grupate în jurul ei, în special acele depinzînd de consorţiul Deutsche-Bank, rămîn izolate şi fără o organizaţie proprie pentru desfacere

1).—Este de remarcat că deşi Shell şi Standard au avut perderi în aceşti 2 ani de luptă, consumatorii de petrol n'au avut decît cîştig din această luptă. Numai în intervalul anului 1905, consumatorii germani au avut o economie de 25 milioane fr., pe care în alte împrejurări trebueau să-i plătească monopolului american.

Germania, care de mai bine de 10 ani nutrise și dezvoltase din motive atît economice, cît și politice, un curent ostil companiei Standard-Oil, nu putea să renunțe ușor la politica sa de emancipare de sub monopolul american, la care politică se angajase însuși guvernul, provocînd și protejînd crearea de întreprinderi de concurență. Am văzut cum aceste tinere intreprinderi, abia născute, s'au asociat la lupta întreprinsă de Shell, pline de ideal, dar lipsite de forțele necesare pentru a se putea măsura cu organizația puternică a lui Standard-Oil. Cu toată căderea lor însă, cu toate sacrificiile făcute și cu toată slaba perspectivă de reușita pe care o prezentau condițiunile de luptă, guvernul german nu putea să renunțe, cum am zis, la idea de a expulza pe Standard-Oil din comerțul german și chiar din cel european.

Cu atît mai mult se vedea îndemnat la aceasta guvernul german, cu cît în ultimii ani Standard-Oil, dupăce desființase comerțul en gros din Germania, își îndrepta acum atențiunea spre eliminarea și a detailiștilor, propunînd a furniza ea singură petrol direct consumatorilor. Filialele ei și începuseră a introduce trăsurile-tancuri de distribuire și a generaliza sistemul ce-l introdusese deja în orașele-porturi: Hamburg, Brema, etc.. Și guvernul își dădea bine sama că cu atît va fi mai greu a expropria pe Standard, cu cît acesta va prinde rădăcini mai adînci în Germania.

Deaceia, chiar în anul în care războiul condus de Shell-Cy a încetat, grupul Deutsche-Bank a pornit la organizarea unei noi cruciade împotriva lui Standard, cruciadă care a fost de data aceasta inspirată de *Societatea de Economie politică a Europei centrale*[1]) și susținută de guvernele țărilor interesate. Ea s'a primit forma concretă în coalițiunea *Europäische-Petroleum-Union*, fondată în luna August 1906, cu un capital de 20 milioane mărci, cu sediul la Berlin, unde pare a se fi stabilit sediul principal al statului major ce dirijează întreaga luptă contra politicei de eghemonie a lui Standard-Oil.

Această coalițiune menită să cuprindă toate întreprinderile de petrol din Europa, concurenta lui Standard-Oil și creată sub directa protecțiune a guvernului german, urmărește în organizarea ei două acțiuni paralele: una, de a-și alipi întreprinderi care să furnizeze petrolul necesar în lupta de concurență, și alta, întreprinderi de desfacere a acestui petrol pe piețele diferitelor țări.

Pentru prima parte a chestiunii, coalițiunea și-a alipit în primul rînd întreprinderile de petrol din Europa, care stau direct sau indirect sub influența finanței germane, cum sînt acele din Rominia [2]) și parte din Galiția, și apoi, pentru a putea să se măsoare cu colosul american în privința stocurilor de petrol, caută a-și atrage în sfera ei de acțiune și întreprinderile rusești, care în urma crizei nenorocite din 1905 au fost aproape expropriate de Americani de pe piețile din Europa.

1).—Această societate a fost înființată în 1904 la Berlin și pusă sub președenția prințului Ernst Günther de Schleswig-Holstein, avînd ca membri o serie de savanți și economiști.

2).—In Rominia Disconto-Gesellschafft, care deține un foarte important grup de afaceri petrolifere, nu a voit să adereze la această coalițiune în mod oficial, dupăcum nu a aderat nici în trecut la nici-una din organizațiile ce pornise din sfera celeilalte grupe, Deutsche-Bank.

Pentru a doua parte a chestiunii,—desfacerea petrolului,—trustul acesta ruso-romîn caută să iea sub directa lui influență societățile de distribuție ce au legături cu întreprinderile de petrol ce și-au alipit.

Astfel, în urma înființării acestei coalițiuni europene, s'a făcut următoarea schimbare în sferile de desfacere ale diferitelor societăți de comerț de petrol din țările europene, pe piețele cărora se dă noua luptă:

In *Germania*, care stă în fruntea țărilor consumatoare de petrol din Europa, cu enorma sa cifră de 1.380.000 tone [1]), stau față în față următoarele societăți de desfacere:

Din partea lui Standard-Oil:

Deutsche-Amerikanische-Petr.-Gesselschafft, Mannheim-Bremer-Gesselschafft și Petroleum-Raffinerie vorm. Aug. Korff., care desfac împreună o cantitate de aproape un milion tone [2]) din consumația totală, deci mai mult ca 70%.

Din partea coalițiunii europene este societatea Deutsche-Petroleum-Verkaufs-Gesellschafft, care reprezintă concentrarea firmelor Deutsche-Russische-Naphta-Import-Gesellschafft, ce aparținuse înainte lui Nobel și Rothschild, și Petroleum-Produckte A. G., ce aparținuse lui Shell și Deutsche-Bank.

Deci coalițiunea europeană desface în Germania petrol rusesc (circa 150.000 tone),[3]) petrol romîn și galițian (circa 60.000 tone), precum și petrolul produs în propriile regiuni petrolifere ale Germaniei (circa 100.000 tone) [4]), deci în total aproximativ 22% din întregul consum.

Restul din consumul Germaniei este acoperit de firmele independente Pure-Oil-Cy, pentru petrolul american, și A. G. für Oesterreichsche u. Ungarische Mineral-ölprodukte, pentru petrolul austriac (circa 100.000 tone), pecum și Asiatic-Petr.-Cy, cu circa 70.000 tone benzină.

In *Anglia*, care vine în al 2-lea rînd ca țară consumatoare

1).—Din această cifră totală se socotește circa 1 milion tone pentru petrolul rafinat, 230.000 tone pentru uleiuri, 120.000 tone pentru benzină și restul pentru alte produse;—în consecință, articolul cel mai cerut în Germania este lampantul, cu 75%, uleiurile cu 16% și benzina cu 9%.

Valoarea comerțului angrosist al petrolului consumat în Germania se urcă, inclusiv taxe și vamă, la 240 milioane mărci, ceia ce denotă că în Germania petrolul stă în primul loc ca marfă de import, iar ca articol de consumație vine imediat după zahăr, care stă în primul loc.

2).—Din care 820.000 tone lampant, adică 82% din tot lampantul consumat în Germania.

3).—Cifrele sînt calculate în jurul anilor 1906—1907.

4).—Germanii posedă surse petrolifere la Hanovra, Wietze, Elsass și Pechelbronn; însă rentabilitatea exploatării acestor surse, cu toate stăruințele depuse de cercurile financiare interesate, este foarte problematică din cauza debitului mic al sondelor.

de petrol, cu o cantitate de circa 800.000 tone [1]), concurează pe de o parte societatea Anglo-Amerikan-Oil-Cy, ca filială a intreprinderii Standard-Oil, cu o cantitate de circa 500.000 tone (65%), şi pe de altă parte firmele Anglo-Caucasian-Oil-Cy, depinzind de firma Rothschild, şi Consolidated-Petr.-Cy, depinzind de Nobel-frères, ambele pentru petrolul rusesc (circa 120.000 tone), iar General-Petr.-Cy pentru petrolul romin (90.000 tone) şi galițian (5.000 tone).

După inființarea coalițiunii europene, firmele Consolidated şi General-Petr.-Cy se contopiră in firma Britisch-Petr.-Cy. Firmele coalițiunii pot fi deci contate pentru o desfacere de circa 220.000 tone (28%) din consumul total.

Restul consumului e acoperit de firma independentă Pure-Oil-Cy.

Belgia şi Olanda consumă impreună o cantitate de aproape 700.000 tone, pentru care concurează din partea lui Standard-Oil firma Amerikan-Petroleum-Cy, cu circa 500.000 tone, şi din partea coalițiunii firmelor, Société d'Armement, d'Industrie et de Commerce, pentru petrolul rusesc (circa 100.000 tone) şi rominesc (50.000 tone). Restul e acoperit de societatea olandeză in legătură cu trustul Koninklijlne: Petroleum-Handels-Maat.

In *Elveția*, concurează societatea Petroleum-Import-Cy din partea Americanilor, cu aproximativ 65% din consumul total de circa 80.000 tone, şi, din partea coalițiunii, societatea Schweizerische-Petr.-Producte-Lager-Gesellschafft, cu aproape 25%.

In *Danemarca* stau față in față societatea americană Danske-Petroleum-Aktienselskab, cu aprox. 65.000 tone, şi cea a coalițiunii europene, Dansk-Tydsk-Petroleums-Compagni, cu 20000 tone.

Italia consumă relativ o cantitate mică de petrol, circa 110.000 tone, din cauza grevării taxelor de vamă (48 lire) şi de consumație (6 lire), in vederea protejării propriilor sale surse, care rămin incă neinsemnate.

Din partea lui Standard-Oil există aici Societa Italo-Americana del Petrolio, cu 60.000 tone, iar pentru petrolul rusesc este Societa per Gli Oli Minerali, cu circa 20.000 tone, şi cam tot cu o aşa de mare cantitate contribue şi petrolul romin. Restul e acoperit de petrolul austro-ungar (5.000 tone) şi cel indigen (circa 6.000 tone).

(Va urma)

C. Hoisescu.

---

1).—Din această cantitate revine 505.000 numai lampant, la care contribue Standard-Oil cu 70% şi coaliția europeană cu 25%.

INIMA.

Biată inimă bolnavă,
Făgădău la drum de țară,
Cine-şi mai aduce-aminte
Ciți drumeți te cercetară?

Tu n'aveai zăvor la poartă,
Nici scumpete la măsură,
Şi cinsteai pe tot săracul
C'un păhar de băutură.

Cum veneau in miez de noapte
Călători pribegi in lume,
Toți stăpini la tine-acasă,
Răi de plată, buni de glume.

Tu la toți le-ai dat hodină
Şi le-ai dat popas in cale,
Păn' s'a risipit pe drumuri
Plinul pivnițelor tale!

Azi eşti goală şi săracă
Şi crişmaru-ți dă să moară:
Cine ți-ar mai trece pragul,
Făgădău la drum de țară?...

Octavian Goga.

Cronica externă.

Situaţia din Orient.

Incă odată privirile lumii sînt aţintite asupra Orientului. Fără să se petreacă acolo evenimente grave, domneşte totuşi o stare generală de nesiguranţă. Turcia îşi organizează noua viaţă în mijlocul greutăţilor şi a frămîntăriior; Bulgaria e cuprinsă de fel de fel de ambiţiuni şi de pofte; Serbia, atinsă de aceiaşi contagiune, a început să se mişte la rîndul ei,—iar Grecia, ajunsă de mult la paroxismul agitaţiunii, pluteşte într'o anarhie, care din zi în zi iea proporţii mai îngrijitoare.

Dacă toate aceste ţări s'ar sbuciuma în cuprinsul hotarelor lor, încă n'ar fi nimic de spus. Dar complicaţiunile lor interne atrag după ele complicaţiuni externe din cele mai serioase. Anarhia din Grecia a dat politicii eline prilejul să se amestece în afacerile Cretei,—de unde conflict diplomatic între Turcia, care este puterea suzerană a insulei, şi între Grecia, care doreşte s'o anexeze. Nemulţumirile din Macedonia sînt un izvor de conflicte între Turcia şi Bulgaria. Teama ca nu cumva Bulgarii singuri să se folosească de pe urma unei acţiuni energice şi anti-turceşti în Macedonia sileşte pe Serbi să iea şi ei o atitudine duşmănoasă faţă de Imperiul Otoman,—aşa încît Orientul e plin de conflicte latente, care nu aşteaptă decît o împrejurare prielnică spre a izbucni.

Iar Marile puteri, în loc să înlăture aceste duşmănii şi să linişteascâ aceste agitaţiuni, se poartă în aşa chip, încît par a fi fost puse dinadins ca să aţiţe focul oriental, ca să sufle peste jăratecul ce arde ascuns sub cenuşele balcanice.

Mai întîi, anexînd Bosnia şi Herzegovina, îndată după proclamarea regimului constituţional la Constantinopole, Austro-Ungaria a dat naţionalităţilor balcanice exemplul cel rău, a deschis fără să-şi dea samă pofta tuturor revendicărilor. Călăuzite şi îmbărbătate de această pildă, toate statele din Peninsula Balcanică, care au, sau care şi-au închipuit că au ceva de revendicat de la Imperiul Otoman, au şi început să formuleze pretenţiunile lor şi să lupte pentru a le înfăptui. Desigur că, fără exemplul dat de Austria, Grecia, de pildă, nu ar fi cutezat să reclame Europei cu atîta energie anexarea Cretei.

Pe de altă parte, Rusia nu a încetat de a sluji drept punct de razim naţionalităţilor slave din Orient, în acţiunea ce ele au întreprins-o împotriva Imperiului Otoman. Chiar dacă în fond diplomaţia rusească nu a împins lucrurile până la o adevărată aţiţare împotriva Turciei, totuşi, prin simpla ei prezenţă, ea a dat o oarecare conzistenţă tutulor ambiţiunilor şi visurilor diferitelor naţionalităţi slave, ambiţiuni şi visuri care altmintrelea s'ar fi perdut ca pulberea în vînt. Niciodată nu s'a văzut mai bine acest lucru decît acum în urmă, cu prilejul vizitelor la Petersburg ale regelui Serbiei şi ale ţarului Ferdinand al Bulgariei. Ruşii declară pretutindeni că nu trebue dată nici o semnificare îngrijitoare acestor vizite. Ţarul a primit în momentul de faţă pe regii Bulgariei şi a Serbiei, nu pentru că ar avea de gînd să îi sprijine în revendicările teritoriale ce ei pot formula în Imperiul Otoman, sau în lupta ce ei ar vrea să întreprindă în Macedonia, ci pur şi simplu fiindcă aceste vizite erau orînduite de mult. Cea mai bună dovadă a nevinovăţiei intenţiunilor ruseşti stă, spun diplomaţii moscoviţi, în faptul că aceste vizite coincid cu sforţările pe care cabinetul din Petersburg le face ca să reia cu Austria raporturile cordiale de odinioară. Dacă într'adevăr Rusia ar fi urmărit acum o politică agresivă în Balcani, dacă într'adevăr ea ar împinge în momentul de faţă naţionalităţile balcanice la o luptă împotriva Turciei şi a influenţei ce Austria exercită în Orient, ţarul nu ar fi primit pe regele Petre şi pe ţarul Ferdinand tocmai în momentul în care caută, în chip atît de neîndoelnic şi de sincer, să se apropie iarăşi de Austria. Cu toate acestea, nu se poate nega că, prin faptul numai că suveranii Serbiei şi a Bulgariei au fost pe ţărmurile Nevei, s'a creat o adevărată turburare şi în Orient şi în Europa. In Europa aceste vizite au dat naştere la toate bănuelile. Chiar în cercurile diplomatice din Viena a existat credinţa că d. Iswolsky joacă un dublu joc, că spune una Austriei şi face alta la Sofia şi la Belgrad. Iar în Balcani aceste vizite au trezit toate speranţele. Atît în Bulgaria, cît şi în Serbia, sînt visuri la care nimeni nu s-ar gîndi, dacă n-ar exista nădejdea în sprijinul eventual sau posibil al Ruşilor, şi natural că tot ce dă acestor speranţe măcar o înfăţişare de realitate contribue puternic să mărească agitaţiunile din Balcani. Bine-înţeles, vine o vreme cînd prin forţa lucrurilor speranţele dispar. Dar până atunci agitaţiunile legate de ele dăinuesc şi otrăvesc viaţa Orientului, care se pierde degeaba în frămîntări sterile.

Marile puteri au însă o influenţă dăunătoare asupra nenorocitei situaţiuni din Orient şi dintr'un alt punct de vedere. Ele nu se mulţumesc să dea exemplul cel rău şi să slujească, cu voe sau fără voe, drept punct de razim deosebitelor state balcanice, în acţiunea sau în pretenţiile lor, ci ele se amestecă şi în afacerile interne ale statelor din Orient, şi prin acest amestec împedecă pacea să domnească în Balcani, sau întîrzie rezolvarea problemelor care se pun în acest colţ al Europei. Turcia şi Grecia ne dau o strălucită dovadă despre aceasta. Este netăgăduit că în Turcia se săvîrşeşte astăzi o măreaţă operă de reorganizare politică, economică şi socială. Această operă e grea prin natura ei,

şi nimeni din cei care cunosc chestiunile sociale nu se aşteaptă să vază dintr'o zi într'alta toate roadele muncii întreprinsă de Tinerii Turci. Prima datorie a conducătorilor Turciei constituţionale e să naţionalizeze organizarea economică a Imperiului Otoman; fără aceasta opera lor nu poate să fie nici trainică, nici de un adevărat folos pentru existenţa noului regim turcesc. Ori, aici Tinerii Turci se isbesc la fiecare pas de Marile puteri, care vor nu numai să păstreze toată situaţia economică de care se bucurau în Orient, dar încă să dobîndească noi concesiuni şi noi sfere de influenţă. Şi cum Tinerii Turci, cu drept cuvînt dealtmintrelea, se împotrivesc acestor pretenţii, se întreprinde de către Marile puteri, în Europa şi în Orient, o întreagă campanie împotriva noului regim. Ce e drept, această campanie e condusă cu măestrie. Nu se atacă pe faţă noul regim turcesc. Din potrivă, i se arată numai dragoste şi bunăvoinţă. Dar în acelaşi timp se ponegreşte comitetul Uniunii şi al Progresului, care e creerul întregei mişcări de regenerare din Imperiul Otoman, se vorbeşte cu un pesimism exagerat şi nejustificat de rezultatele acţiunii Tinerilor Turci, se zugrăvesc ca primejdioase tendinţele lor naţionaliste şi se atacă fără milă toate personalităţile politice care au faţă de străini o atitudine neatîrnată şi demnă. David Bey, de pildă, ministrul de finanţe, care este un tînăr de o valoare reală, a fost calomniat de presa germană toamna trecută, fiindcă se încerca să pue o stavilă influenţei germane din Orient. Toate aceste lucruri capătă o însemnătate deosebită, pentrucă încurajează anumite rezistenţe în Imperiul Ottoman, atît din partea ultimelor rămăşiţi ale regimului hamidian, cît şi din partea tuturor elementelor reacţionare, care toate au ajuns să se sprijine pe străini. Din fericire pentru Turcia, această mişcare nu prea prinde. Ura împotriva influenţelor străine e atît de vie, toată lumea are atît de puternic conştiinţa de pericolul pe care îl reprezintă pentru Turcia cotropirea străină, şi nevoia de a scăpa de dominaţiunea străină a fost un factor atît de însemnat în răsturnarea regimului hamidian, încît încercări de asemenea natură nu pot avea mulţi sorţi de reuşită. Totuşi ele au destulă putere ca să îngreueze sarcina Tinerilor Turci şi să întîrzie în mersul ei marea operă de regenerare a Imperiului Otoman, pe care ei au întreprins-o cu un atît de admirabil entuziasm şi cu o atît de splendidă energie.

Tot atît de funestă a fost influenţa Marilor puteri şi în cazul Greciei. E adevărat că azi Marile puteri întrebuinţează toată influenţa lor pentru a potoli pe Greci şi pentru a împedeca să complice criza orientală. Dar desigur că dacă Grecii sînt azi atît de îndrăzneţi în pretenţiile lor, e fiindcă ani de zile Marile puteri i-au încurajat şi mai mult, i-au aţîţat împotriva Turciei. Dacă Grecii nu ar fi văzut acum cîţiva ani pe fiul regelui lor, pe principele George, numit guvernator al Cretei prin stăruinţele Marilor puteri, dacă tot prin intervenţia acestor Mari puteri ei nu ar fi dobîndit în Creta o administraţiune grecească: ofiţeri greci

în armată, un drapel care este aproape drapelul grecesc, monede cu efigia regelui Greciei, cu alte cuvinte, un regim care reprezintă anexarea fără consfinţirea ei legală,—ei nu ar fi nici aşa de zgomotoşi în revendicările lor, nici aşa de convinşi că anexarea Cretei este un drept care li se cuvine fără de întîrziere. Dar cînd Marile puteri au obişnuit atîta timp pe Greci cu ideia că Creta este a lor, că drepturile Turciei asupra acestei insule nu au nici un temei, e greu să-i faci să înţeleagă acum că interesele generale ale Europei şi nevoia de pace a Orientului le impune datoria să renunţe, cel puţin deocamdată, la anexarea Cretei şi să se păzească de orice faptă, de orice gest, care ar putea jigni pe Turci în drepturile sau în amorul lor propriu de suzerani ai acestei mult rîvnite insule. Faptul e cu atît mai greu, cu cît Grecii, fiind învăţaţi să se sprijine întotdeauna pe Marile puteri, s'au desobişnuit de a considera aceste chestiuni ca mici chestiuni dintre ei şi Imperiul Otoman, ci le consideră mai mult ca mici chestiuni dintre Imperiul Otoman şi Europa. Rezultatul acestei deviaţiuni optice e că cele ce le-ar apare repede ca ceva imposibil, cînd n'ar fi vorba decît de ei şi de Turci, le pare un lucru foarte natural, cînd e vorba de Imperiul Otoman şi de întreaga Europă. Grecii au ajuns, astfel, să aibă o mentalitate cu totul specială şi să creadă foarte sincer că, protestînd, reclamînd, inzistînd mereu, Europa va trebui, cedînd solicitudinilor lor, să impună cu de-a sila Turciei recunoaşterea tuturor dorinţilor lor.

În genere, în Macedonia pacea s'ar putea restabili mult mai curînd, dacă n'ar fi Marile puteri. Prin două mijloace ele contribue a întîrzia acolo pacificarea naţionalităţilor. Intăiu, prin tradiţiunea pe care au creat-o. Atît de mult au infiltrat în mintea populaţiunilor din Macedonia credinţa ca Marile puteri au drepturi asupra Turciei, încît aceste populaţiuni s'au obişnuit cu această idee, şi atunci, în loc ca ele să-şi îndrepteze toate privirile înspre Turcia, care azi le asigură un regim de libertate şi de deplină egalitate a tuturor naţionalităţilor, adică le garantează deplina dezvoltare etnică a fiecărei unităţi naţionale în parte, ele îşi întorc privirile unele spre Petersburg, altele spre Viena, altele chiar spre Roma, şi, pe lîngă greutăţile fireşti ale problemului macedonean, Tinerii Turci se văd siliţi să lupte şi cu această nenorocită stare de spirit şi cu toate urmările care decurg dintr'însa.

În al doilea rînd, Marile puteri interzic opera de pacificare a Macedoniei prin atitudinea lor în chestia capitulaţiunilor. Regimul capitulaţiunilor, la care Marile puteri nu vor să renunţe, crează Turcilor o situaţiune umilitoare faţă de naţionalităţile care trăesc sub dominaţiunea lor, iar diversitatea de situaţiuni juridice, de jurisdicţiuni, crează o stare de confuzie, care numai prielnică nu poate să fie unei opere de reorganizare a Macedoniei în jurul şi sub supremaţia elementelor otomane.

În asemenea condiţiuni nu trebue să ne mirăm deloc că Grecii nu vor să se liniştească, că Bulgarii, agitînd elementele bulgare din Mace-

donia, se înarmează fără încetare şi că pîndesc cea mai mică mişcare greşită a Tinerilor Turci, cel dintăiu moment de slăbiciune, pentru a da curs ambiţiunilor lor cuceritoare,—şi trebue să găsim tot atît de firesc că Serbii caută să imite pe Bulgari, că Albanezii se ridică la rîndul lor, că se vorbeşte de alianţa naţionalităţilor slave împotriva Musulmanilor, că idea reconstituirii unei mari Elade influenţează minţile aprinse ale Grecilor megalomani, că toate ipotezele, toate planurile de renaştere a splendorilor trecute exercită o atracţiune deosebită asupra unor populaţiuni din fire pornite înspre fantazie şi înzestrate cu acea imaginaţiune bogată şi strălucită, care caracterizează mentalităţile orientale.

Cea mai mare fericire pentru Orient va fi atunci cînd Marile puteri vor înţelege însfîrşit că nu mai au ce căuta acolo. Amestecul lor în treburile Orientului şi-a avut rostul atît timp cît ele au putut crede că Imperiul Otoman, căzînd în decrepitudine, va fi împărţit între dînsele, şi că cu cît amestecul lor în afacerile orientale va fi fost mai viu, cu atît are să fie mai însemnată şi partea ce li se va cuveni din sfîşierea Turciei.

Cucerirea şi împărţirea Imperiului Otoman e însă un vis pe care nici-o Mare putere nu-l mai poate avea. Pe de o parte dezvoltarea naţionalităţilor balcanice, dorinţa lor de a rezolva chestiunea Orientului prin ele şi pentru ele, iar pe de altă parte, renaşterea neaşteptată şi atît de puternică a elementului turcesc, au răpit rînd pe rînd ultimele speranţe ale celor mai optimiste dintre Marile puteri. Să părăsască deci Marile puteri Orientul, de care ele nu se mai ocupă decît printr'un fel de deprindere rea de care nu reuşesc să se desbare pe deplin, să lase acest colţ al Europei în voia lui, în voia popoarelor ce-l locuesc. Ele vor şti prin jocul natural al forţelor lor respective, prin ciocnirea ambiţiunilor, nevoilor şi mijloacelor lor, să dea Orientului fizionomia lui definitivă şi să găsească singure o formulă de echilibru, care să împace interesele tuturor şi să garanteze şi pacea internaţională. Cît timp însă toţi cei nechemaţi se vor amesteca în treburile Orientului şi vor căuta fără socoteală să înfrîneze pe unii, să împingă pe alţii, neliniştea va domni, sbuciumările zădarnice vor ţine locul întocmirilor sănătoase şi armonice, iar posibilităţile de izbucnire a unor conflicte sîngeroase vor atîrna ca o sabie a lui Damocles deasupra destinelor nesigure ale Peninsulei Balcanice.

I. G. Duca.

Cronica teatrală.

„Israel".—„Chinul".

După interzicerea puternicei drame a lui Leopold Kampf, *Seara cea de pomină*, era firesc să nu se interzică reprezentarea unei piese lipsite de artă şi de viaţă, destul de banală şi de mediocră ca să nu trezească nici un sentiment înnalt în sufletul spectatorilor. *Israel*, piesa lui Bernstein, e una din fabricaţiile acestui autor, care înlocueşte inspiraţia, talentul şi puterea creatoare prin tehnică şi meşteşug scenic. Subiectul e al unei melodrame oarecare, o melodramă modernizată şi complectată cu pretenţii de tendenţionism.

Financiarul evreu Gutlieb a iubit în tinereţă pe ducesa de Croncy, reprezentanta uneia din cele mai autentice familii aristocratice din Franţa. Dragostea aceasta n'a fost de lungă durată. Sentimentele creştineşti ale ducesei şi uneltirile duhovnicului ei, un ezuit implacabil, au pus repede capăt unei iubiri, care ţinuse numai atît cît e strict necesar unei femei ca să purceadă grea. Pruncul născut din iubirea nelegiuită dintre creştină şi evreu va creşte sub înrîurirea preotului, se va adăpa la izvoarele cele mai curate ale religiei lui Isus şi, însufleţit de nevoia de acţiune, de dominaţie, de glorie a rasei, va deveni şeful partidului antisemit al nobililor. pecînd tatăl lui adevărat, evreul Gutlieb, va duce un războiu de exterminare împotriva clericalismului care-i răpise dragostea, îi zădărnicise tinereţa, îi furase copilul.

Intîmplarea şi concursul autorului pun faţă în faţă, în saloanele aceluiaşi club, pe tată şi pe fiu. Fiul, după un plan stabilit de mai înainte cu nobilii antisemiţi, cere financiarului evreu să se retragă din club şi, cînd acesta refuză, ridică bastonul şi cu un gest elegant schiţează o lovitură.

Gutlieb îşi constitue martori. Duelul fatal ar urma neînlăturabil, dacă ducesa, aflînd cele petrecute, nu s'ar interpune între părinte şi fiu. Ea cheamă pe evreu şi încearcă să-l convingă că nu trebue să se bată.

cu copilul lor. Dar evreul își amintește dragostea lui zădărnicită din cauza intransigenții misionarului creștin, își amintește tinereța lui furată de fericire și de iubire, își amintește că onoarea atinsă trebue spălată conform regulelor duelului și, după o filipică violentă, e gata să plece,— cînd, pe neașteptate, în pragul ușii, se întîlnește cu fiul, cu antisemitul, cu provocatorul lui.

Adversarii se măsoară cu ochii, bătrînul calm, tînărul uimit și înviforat. Bătrînul va pleca, dar în sufletul aprinsului șef de partid se va strecura germenul unei groaznice îndoeli. Ce caută financiarul evreu în casa mamei lui? Intrebări peste întrebări îi țîșnesc din inima strînsă de durere. Ducesa încearcă să răspundă ocolind adevărul. Invocă motivele cele mai absurde, teama ei, principiile creștine, un moment de nebunie. Dar atunci o încolțește întrebarea: el însă, evreul, pentruce a venit, ce obligații avea față de dînsa? Ca în fața unui implacabil judecător de instrucție, ducesa recurge la mijloacele cele mai extreme, se revoltă, plînge, cerșește o clipă de răgaz, amenință, mîngîe, aruncă o mărturisire anodină ca să scape restul, taina cea mare, iubirea vinovată. Dar fiul, tenace ca un evreu, nu se mulțumește. Din întrebare în întrebare, din mărturisire în mărturisire, începe să înțeleagă că un mister oribil planează asupra familiei lui. Il chinuește nevoia adevărului. Chiar dacă și-ar pierde, și-ar zdrobi viața, trebue să-l cunoască. Mama lui i-l ascunde, îl va afla de-aiurea. Vrea să plece, să se bată, să omoare. Dar ducesa s'a aruncat în cadrul ușii. In desnădejdea ei imensă, în privirea ei rătăcită, în mărturisirea ei zdrobită, desăvîrșită, el, șeful partidului antisemit, va afla că e fiul unui evreu.

Scena aceasta, cam lungă poate, dar bine susținută, e condusă cu măestria cunoscută a lui Bernstein. Dialogul, care ar fi obositor prin repetarea acelorași întrebări și prin monotonia acelorași stări sufletești, e salvat prin gradația meșteșugită a interesului dramatic. Toată tehnica, tot teatrul lui Bernstein, sînt cuprinse în această jumătate de act. Ceia ce urmează nu mai prezintă nici un interes. Discuțiile academice între ezuit și creștinul cu sînge semit în vine și între acesta și tatăl lui—sînt prea vădit tendențioase. Se vede dela o poștă că eroii dramei pledează pentru sau contra părerilor autorului. Sinuciderea prințului antisemit e nefirească și melodramatică. Declamațiile supraviețuitorilor, lîngă cadavrul cald al celui sinucis, sînt teatrale, false, cu un caracter searbăd de morală eftină, aranjată în vederea efectului. Astfel că din toate cele trei acte ale lui Bernstein o singură scenă e de reținut, și încă și aceasta numai ca exemplu de virtuozitate. Ar fi fost și greu să fie altfel. Literatura cu tendinți poate să facă servicii frumoase unei cauze anumite, poate să aibă o valoare specială echivalentă cu a unei pledoarii inteligente, poate să fie tot ce vreți și tot ce doriți, numai literatură propriu-zisă nu poate să fie. Arta nu-și are mijloacele de exprimare și scopul decît în ea însăși. Cei care vor s'o utilizeze în vederea unei teze determinate, care 'și pun proza, versul, penelul sau dalta în serviciul unei cauze, pot să fie avocați de seamă, predicatori distinși, suflete admirabile, însetate de dreptate și doritoare să contribuiască la fericirea omenirii, dar artiști niciodată.

Și Bernstein nu e un artist. Convingerile lui pot fi respectabile, cauza pe care o apără demnă de tot interesul nostru, dar felul cum o dramatizează în *Israel* nu îndeplinește nici una din condițiile artei. Aventura unui antisemit înverșunat, care 'și descoperă un tată evreu, e posibilă în domeniul faptelor, dar pe temeiul ei nu se poate argumenta nici împotriva creștinismului, nici împotriva judaismului. Conflictul acesta general, care ar fi trebuit să pună față în față două rase, două lumi, ne apare în piesa lui Bernstein ca un conflict strict local, meschin, vulgar, servind doar ca un bun prilej pentru declamații și pentru retorica autorului. Jocul actorilor s'a resimțit de pe urma acestei retorici comune și reci. D. Bulandra, cu toată căldura temperamentului d-sale, n'a reușit să dea viață manechinului lui Bernstein. Nici în scena cu ducesa-mamă, nici în scena din actul al treilea, cînd face apologia creștinismului, n'am avut iluzia realității. Și n'am avut-o pentrucă nu se poate da, pentrucă situațiile sînt nefirești, exagerate, bombastice, artificiale. D-na Sturza era prea tînără și prea elegantă pentru o ducesă cucernică și trecută de o anumită vîrstă. Desigur, e greu să ceri unei artiste și unei femei să apară pe scenă îmbătrînită cu 15—20 ani; dar e un sacrificiu care trebue făcut în numele artei. D. Storin, în rolul lui Gutlieb, mai cu seamă în momentele de revoltă sufletească, de ură împotriva clericilor, a fost foarte bine. D. Storin se afirmă ca un talent serios, aplicat și sincer. Unele stîngăcii în mișcări și oarecare lipsuri de nuanțare vor dispărea curînd. In ce privește rolurile secundare, foarte slabe și mai ales foarte puțin reprezentative. Actul întîi, care se petrece în sala celui mai elegant club al Parisului, ne-a dat prilejul să admirăm niște fracuri expuse parcă de negustorii din hala vechiturilor. D. Morțun părea bucățică ruptă din Zeilig Schorr. Cu toate acestea, piesa lui Bernstein n'ar fi fost primită atît de rău, dacă în ea însăși n'ar fi lipsită de sinceritate și de valoare dramatică. *Israel* a fost primită la Teatrul Davila întocmai cum la Teatrul Național a fost întîmpinată ultima lucrare a d-lui Florescu, drama *Chinul*.

Chinul! Nu pot să vorbesc de piesa d-lui Florescu, fără să nu-mi aduc aminte de reflecția naivă a unui vecin de stal: E mai mare chin în sală, d-le, decît pe scenă. Desigur, jocul de cuvinte n'are nici o valoare, și, întrucît mă privește, declar că nu împărtășesc decît în parte părerea vecinului meu. Drama d-lui Florescu nu e mai slabă decît atîtea altele. Că nu e mai bună, e altceva. Direcția teatrului, autorul și actorii și-au dat toată osteneala să facă ceva bun. Publicul deasemenea. Atîta bunăvoință din partea tuturora e într'adevăr ceva rar în țara romînească, și măcar din punctul acesta de vedere privilegiatul autor al *Chinului* ar trebui să fie mulțumit. Dar d. Florescu are un merit și mai mare. D-sa a izbutit, sub directoratul d-lui Eliade, să impue o montare îngrijită, a-

leasă, aproape elegantă și cu gust. Interiorul bibliotecii din actul al doilea și al treilea, cu volumele bine legate, așezate în rafturi, cu mobilierul solid și somptuos, cu draperiile, candelabrele, cu toate micile nimicuri ale unei locuințî bogate,—a făcut uimirea spectatorilor obișnuiți să nu iasă din tradiția decorurilor și mobilierelor învechite. A fost o surpriză generală și un lung aaa!... de admirație, care-a trecut din primele rînduri ale fotoliilor de orhestră până în fundul galeriei. Pe lîngă opera aceasta reală de înnoire, de primenire, de rupere cu rutina trecutului, operă care va însemna o dată importantă în istoria Teatrului Național, ce importanță pot să aibă cusururile și lipsurile nenumărate ale dramei reprezentate? Cu siguranță că d. Florescu, care e un om de gust și un om de lume, pune mai presus aceste calități extrem de rare în vremea noastră, decît dorința să fie numărat printre oamenii de litere.

Dacă d-sa, în loc să-și petreacă ceasurile libere cu automobilismul, cu aviațiunea, sau la alergările de cai, le consacră literaturii, aceasta dovedește cele mai frumoase intenții din partea d-sale, intenții care îl indică de pe acum ca pe un viitor director general al teatrelor. In această calitate sîntem siguri că d. Florescu va putea să aducă mai reale servicii artei naționale, decît perzistînd pe calea spinoasă și ingrată a literaturii. Căci, în primul rînd, în afară de orișice discuții asupra mijloacelor d-sale de scriitor dramatic, d. Florescu nu e un artist, nu e un literat. Am cetit cu tristeță două scene din *Chinul*, apărute în revista *Sămănătorul*. Frazele sînt incolore, fără nerv, fără viață. Un stil oarecare, uniform și searbăd. Nicăeri, nici într'un singur rînd, nu se ghicește munca, efortul, frămîntarea scriitorului în luptă cu proza. Nici o cunoaștere, nici o intuiție a geniului limbii. Cuvinte lîngă cuvinte, fraze lîngă fraze, pagini după pagini, scrise pe îndeletele la biurou, cu asiduitatea conștiincioasă a unui slujbaș care adresează superiorilor un raport în „stil literar" asupra unui „caz" ceva mai neobișnuit. Fraza d-lui Florescu nu e corectă nici măcar din punct de vedere al limbii vorbite. Ascultați cum grăește Mărioara:

— Așa dar, am să ți fiu soție eu?

Sau, două rînduri mai departe:

— Oare sînt demnă *de a-mi petrece* zilele *alături* de d-ta?

Și Dinu îi răspunde în același stil, cu aceleași inversiuni:

— Ești tovarășa pe care din visurile mele o așteptam.

Imperecherile și întortocherile acestea de cuvinte nu pot să mișie, nu pot să vorbească sufletului. Numai intervenția actorului poate să le mai insufle o aparență de viață, dacă și actorul nu-și simte avîntul înghețat de banalitatea frazei.

Dar cugetările d-lui Florescu!

Toate observațiile vechi de cînd lumea, glumele spuse și răspuse, toate locurile-comune arhi-răsuflate, sînt utilizate de autorul *Chinului*.

Mărioara exclamă:

— A! nu-ți poți închipui ce vede și ce aude o fată fără avere și care nu e prea urîtă.

Iar mai la vale:

— Cuvinte sincere de dragoste pentru noi, fete sărace? Nu, n'avem parte de ele, și deaceia ne alegem mai mult cu meșteșugite și falșe fraze de pretinsă iubire, ce ți se oferă ca o aromă, desigur, pentru scopuri viitoare, cînd printr'o stranie și neînțeleaptă împrejurare vom fi devenit soțiile altora...

De cîteori n'am auzit tînguirea aceasta, cu singura deosebire c'am auzit-o spusă mai bine și cu mai mult talent.

Cugetările d-lui Florescu sînt însă floare la ureche pe lîngă spiritele d-sale. M'ar mustra cugetul dacă n'așî reproduce dialogul dintre Șerban și Zoe:

Șerban: ...O! dar ce inele minunate! acestea mai cu seamă! Ce frumusețâ de rubin!

Zoe: E rinichiul d-lui Tipescu.

Șerban: Cum zici? (în loc de: Ce-ai spus?).

Zoe: Fiecare din inelele mele reprezintă dela o vreme cîte o operațiune hirurgicală a bărbatului meu: este un nou mod de consolidare a onorarului lui.

Șerban: Atunci briliantul acesta?

Zoe: Apendicita d-lui Riceanu.

Șerban: Smaragdul?

Zoe: Piciorul rupt al d-nei Bălan.

Șerban: Drăguțul de el! Dar mărgăritarul acesta negru?

Zoe: E o încetare din viață. Sărmanul *Luciu!*

Șerban: Dumnezeu să-l ierte... și pe bărbatul d-tale deasemenea...

Și pe d. Florescu, ne rugăm noi, dacă D-zeu, în mansuetudinea lui infinită, va ține seamă la judecata din urmă de crimele scriitorilor împotriva bunului gust.

Pînă la judecata de-apoi însă, să judece cetitorii valoarea piesei după valoarea stilului, dialogurilor și filozofiei d-lui Florescu. Acțiunea nulă, psihologia personagiilor falșă, intriga culeasă din garderoba cu vechituri a melodramelor de odinioară.

Doctorul Dinu Mureș e fiul unui nebun. Studiile lui medicale i-au arătat că nebunia se transmite din generație în generație. Ideia fixă a nebuniei îl urmărește, îl *chinuește*. In primăvara vieții renunță la iubirea Mărioarei. In actul al treilea, e gata să renunțe și la viață. Asistăm la scena clasică a revolverului. După o contemplare mută, Dinu scrie scrisoarea fatală și încue ușele. Dar mama lui îl surprinde, zărește scrisoarea și revolverul, dă un țipăt și... mărturisește. Dinu nu e copilul nebunului, ci al... altuia. Adulterul, care a făcut atîtea pocinoage în teatru, de data aceasta scapă viața lui Dinu și-i dă de soție pe Mărioara.

Chinul tragic al fiului de nebun nu e lipsit de oarecare măreție.

Un scriitor mare, un Ibsen de pildă, ar fi scos din subiectul utilizat după alții de d. Florescu o operă formidabilă. D. Florescu n'a făcut nici măcar o melodramă. Eroii d-sale sînt manechinuri convenționale. Intră pe scenă părechi-părechi, salută, trec de partea cealaltă, părăsesc scena salutind, ca la cadril. La fiece moment te-aștepți parcă s'auzi comanda maestrului de dans: Grand-rond! și Sous-le-lustre! Eroul principal mai cu seamă, Dinu Mureș, e așa de convențional, de nefiresc, de lipsit de viață, încît însuși marele nostru Soreanu n'a fost în stare să scoată nimic dintr'însul. Niciodată n'am văzut pe Soreanu mai stînjenit, mai ne la locul lui, tușind mai forțat și cu mai puțină sinceritate, ca în rolul acesta. Dacă n'am ști cite considerații străine artei silesc de multeori pe un actor să primească roluri incompatibile cu talentul lor și cu arta adevărată, nu l-am ierta greșala pe care a făcut-o primind să joace în drama d-lui Florescu, mai ales dupăce putuse învăța din aventura d-lui Liciu, cu rolul lui Stefăniță-Vodă din *Viforul*, ce înseamnă o interpretare trasă de păr a unui personagiu incoherent. D. Livescu, intr'un rol secundar, al unui medic lipsit de caracter, a fost bine. E singura interpretare reușită din piesă. D-ra Tina Barbu nu e făcută pentru rolurile de fete mari. Masca d-sale gravă și tragică n'are gingășiile, frăgezimea și nevinovăția adolescenței. D-sa își dă capul pe spate, încruntă din sprincene, iea aere de virtute ofensată, pentru te miri ce și mai nimica. D-ra Barbu nu poate să congedieze un servitor, fără un gest dramatic.

D-ra Filoti a fost manierată pănă la ridicul. D-sa n'a reușit încă să facă deosebire între eleganță și ceia ce în termeni populari, dar exacți, se chiamă fandoseală. Avem motive suficiente să credem că doamnele din lumea mare nu-și dau ochii peste cap, nu-și fring talia la fiecare pas și nu-și nițigăiază glasul, ca d-ra Filoti. Și, să ne creadă d-ra Filoti, e o fericire și pentru d-lor și pentru noi și pentru estetica saloanelor.

N. D. Cocea.

Cronica veselă.

GRANDOMANIE...

(Unei fosile).

De-atîtea ori noi ți-am făcut ovații,—
Ți-am pregătit mîndria ta pedantă...
Salută dar sinteza ambulantă
A celei mai nebune generații!

Căci la atîtea mari evenimente
Eu am luat o glorioasă parte:
Doar am avut „principii conștiente"
Și capul spart la 13 Marte!

Nu vezi ce iute mă deprind cu sborul?
Aeroplanul visurilor mele,
Vertiginos mă duce către stele
Cum îl ducea pe Blériot, motorul.

Iubesc și cînt! Nepăsător cultiv
A sufletului gratuită zestre,—
Căci eu sînt tînăr și-mi bat joc, maestre,
De prognosticul tău definitiv.

Tu ai atins demult fatalul termen
Și te-a orbit sterila ta splendoare;
Eu port în suflet dureroasul germen
Al... operelor mele viitoare!

Gh. Topirceanu.

GEOGRAFIE.

Focşani.

Focşani, oraş vestit al înfrățirii,
Poporul tău nu ştie să petreacă,
Căci din faimoasa ziuă a Unirii
Își soarbe Milcovul ce nu mai seacă.

Focşani, oraş în care țin conciliu
Mulți podgoreni, în fiecare an,
Tu ai născut pe scumpul meu Duiliu,
Boer dintr'un „Al Patrulea.... Ioan".

Focşani, oraş în care fierbe mustul,
Şi 'n care înfloreşte pururi vița,
Eu te iubesc, e drept, dar pierd tot gustul
C'ai născocit pe Pavelescu Tița.

Milcov.

Ah! Milcovule, apă blestemată
De toți poeții, cu atîta ură,
Eu n'aşi sorbi din tine niciodată,
Căci milă mi-i de însetata-mi gură.

Să bea tot Milcovul,—şi cu grăbire,—
Cel ce voeşte să se sinucidă,
Căci numai dup' o singură sorbire
Îl va cuprinde febra-tifoidă.

Poeți iubiți cu sfinte idealuri,
Nesănătoase sfaturi să nu dea,
Ci, dacă vor, să vie ei pe maluri
Şi Milcovul „despărțitor" să-l bea.

Cotnari.

Sărmane Bachus, vechea-ți reşedință
Distrusă e, şi-i moartă veselia...
Te văd cuprins de-atîta suferință
Şi plîngi ca proorocul Ieremia.

Nu fierbe vinu 'n hrube seculare,
Căci e pustie astăzi marea cramă;
Nici vîntul nu mai duce 'n depărtare
Mirosurile calde de pastramă.

Într'un pahar s'a transformat cofița
Şi vinul e mai scump ca la Madera,
De cînd America trimete vița
Ce ştie să sfideze filoxera.

Alex. Gh. Doinaru.

Scrisori din Bucovina.

Ştiri culturale.—Ştiri politice.—Comemorarea lui Ion Creangă. Sărbătorirea lui Titu Maiorescu.—Un ţăran conferenţiar ambulant pentru satele periclitate de slavism.— Rezultatele nouei legi comunale.

Literatura romînă cîştigă teren în Bucovina; scriitorii noştri sînt azi înzecit mai mult cetiţi ca cu zece ani în urmă. O acţiune culturală bine condusă şi avînd concursul cercurilor culturale şi literare din Regat ar face minuni.

Aceste constatări, care s'au făcut şi la alte ocaziuni, s'au evidenţiat mai ales cu ocazia vizitei ce ne-au făcut-o cîţiva din membrii *Societăţii scriitorilor romîni* în luna lui Ianuarie.

In amintirea lui Ion Creangă, dela moartea căruia se împliniseră 20 de ani, a organizat *Societatea scriitorilor romîni* cinci şezători literare în Bucovina, şi anume: cîte una în Suceava, Cîmpulung şi Rădăuţi şi două în Cernăuţi. Aproape o săptămînă întreagă scriitorii romîni au fost oaspeţii Bucovinenilor, care, sub împrejurările vitrege în care trăesc, au căutat să le arăte toată simpatia şi dragostea de care se bucură literatura romînă şi reprezentanţii ei la noi. Venirea scriitorilor romîni în Bucovina e o faptă de mare importanţă, e, putem liniştit afirma, un eveniment cultural. Şi importanţa acestui eveniment creşte prin împrejurarea că scriitorii au venit în număr destul de mare,—la Cernăuţi au fost 9,—reprezentînd mai multe direcţii din mişcarea literară; creşte şi prin faptul că nu s'au oprit numai în capitala ţării, ci au colindat şi prin provincie, dînd ocazie tuturor regiunilor romîneşti din Bucovina să-i poată saluta şi asculta. Dar cel mai de frunte cîştig al acestei vizite este participarea ţăranilor la comemorarea celui ce-a scris cea mai frumoasă limbă poporală. La Cîmpulung şi la Rădăuţi ţăranii au ascultat cu evlavie pe neîntrecutul interpret al lui Creangă, pe maistrul M. Sadoveanu. Pe urma acestor şezători, ţăranii care au participat şi cei ce n'au participat—dar care vor afla amănunte din povestirea înflorită a unuia din participanţi şi vor regreta ani de-a rîndul, cum regretă şi azi că n'au

văzut expoziţia romînă, care în mintea lor a'ajuns un simbol—s'au ales cu mai multă dragoste de neam, de carte romînească, decît pe urma a sute de discursuri şi conferinţe. Cîmpulungenii conştienţi de datoriile lor au şi făcut scriitorilor o primire care i-a mişcat pân' la lacrimi. S'a văzut cu această ocazie mai bine decît oricînd cît de primitor e de impresii frumoase sufletul omului din popor.

Şi să nu uităm nici pe ţăranii din Rădăuţi, care cu respect s'au apropiat de scriitori şi le-au cerut *cărţi romîneşti*. Da, „cărţi romîneşti" este cererea ce se ridică din toate părţile, şi e datoria clasei culte din Bucovina şi a societăţilor culturale ca să îngrijească pentru satisfacerea acestei cereri.

Dacă am amintit mai întâiu de folosul ce l-au avut ţăranii pe urma acestor serbări culturale,folos care i-a suggerat lui M. Sadoveanu ideia de a organiza în cîteva centre din Bucovina şezători literare pentru ţărani, e că era de sine înţeles că pătura cultă se va folosi de pe urma acestor serbări. Mai mult decît oricînd poate societatea cultă din Bucovina are nevoe de astfel de impulsuri culturale. Bucovina romînească se află la o răspîntie. Generaţia bătrînă, naţionalistă şi ea, dar mai mult naţionalistă de zile mari, e pe cale de a trece conducerea neamului generaţiei mai tinere, care, dacă nu s'a putut dezvolta sub împrejurări mai favorabile decît generaţia mai în vîrstă, crescută fiind în aceiaşi atmosferă nepriincioasă idealului cultural-naţional, are totuşi o hrană culturală mai substanţială: literatura înfloritoare din Regat, care, azi mai mult decît oricînd, e gustată de publicul nostru. Stînd la răspîntia unde se întîlnesc cele două drumuri: al cosmopolitismului, infiltrat cu multă dibăcie încă de pe băncile şcolii, şi al culturii naţionale,—generaţia tînără are nevoe de sprijin; şi scriitorii romîni au făcut o faptă bună, de mare importanţă culturală, îndemnînd prin prezenţa lor, care a dat şi un înţeles mai adînc operelor lor, pe cei ce şovăiau ca să se îndrepte pe calea grea şi spinoasă, dar care duce la mîntuire, pe calea culturii naţionale.

La şezătorile amintite mai sus au participat scriitorii: Mihai Sadoveanu, D. Anghel, St. O. Iosif, Natalia Iosif-Negru, Emil Gîrleanu, Cincinat Pavelescu, Ion Minulescu, Caton Theodorian şi A. Herz. Scriitorii au cetit din operele lor şi au recitat versuri, iar M. Sadoveanu a cetit din Creangă şi din volumul său „Oameni şi locuri" descrierea Humuleştilor. Despre Ion Creangă au vorbit Livin Marian şi George Tofan.

*

Titu Maiorescu, care pe vremea memorabilelor lupte din societatea studenţească „Romînia Jună" din Viena între aderenţii direcţiei nouă şi părtaşii celei vechi, avea cei mai hotărîţi duşmani în unii Bucovineni ce se aflau pe atunci la studii în Viena, a fost sărbătorit zilele acestea, cu ocazia împlinirii vîrstei de 70 de ani, cu multă căldură de publicul şi studenţimea romînă din Cernăuţi. Serbarea a fost organizată de *So-*

cietatea pentru cultura și literatura romînă din Bucovina* și *studențimea universitară*. La ea a asistat foarte multă lume, mai ales tinerimea studioasă. Cuvîntul de deschidere l-a rostit profesorul universitar *dr. Sextil Pușcariu*, care a schițat activitatea sărbătoritului numai în linii largi, arătînd că Maiorescu a avut satisfacția să vadă că timpul i-a dat dreptate în toate.

Discursul acesta s'a publicat la locul prim din revista „Junimea Literară" (No. 2—3).

Studentul *Aurel Ștefanelli* a arătat pe larg meritele lui Maiorescu în mișcarea culturală. O telegramă semnată de întreaga asistență exprima omagiile Romînilor Cernăuțeni pentru Nestorul criticii romîne.

Foarte frumos a sărbătorit societatea „Romînia Jună" din Viena jubileul lui Titu Maiorescu, care este membru onorar al acestei societăți. Prima serbare s'a aranjat în localitățile societății cu ocazia desvălirii portretului jubilantului. A vorbit studentul din Bucovina *Marmeliuc*. A doua serbare s'a dat în seminarul romanic al universității,—pentru prima oară o serbare romînească sub acoperemîntul celei mai nemțești universități. A vorbit în limba germană *dr. Ilie Bacinschi* din Bucovina. A treia serbare s'a organizat în sala festivă a dietei Austriei de jos. A vorbit profesorul pentru limbile romanice *dr. W. Meyer-Lübke*, care cu două zile înainte fusese proclamat membru onorar al „Romîniei June".

Cu o convenire socială, la care a vorbit *Mihai Popovici*, s'a încheiat seria serbărilor.

*

Lupta desperată pe care o duc Rutenii pentru nimicirea elementului romîn din Bucovina a trezit însfîrșit atenția Romînilor, care au început a se gîndi la măsuri de apărare. Așa, *Societatea pentru cultura și literatura romînă din Bucovina* a hotărît tipărirea unei biblioteci poporale și aranjarea de conferințe poporale prin satele periclitate de slavism, pentru care conferințe a angajat societățile studențești. O inovațiune însă este ideia de a angaja un țăran inteligent, care în duminici și sărbători să vorbească semenilor săi despre toate chestiunile de actualitate: despre limbă și lege, despre obiceiuri și datine, despre îndrumarea țărănimii spre meserii, pentru a ne putea crește o clasă mijlocie, și însfîrșit despre pericolul beției. Țăranul conferențiar *Pavel Percec* din Crasna a ținut până acuma cîteva conferințe și a avut succese frumoase. Vorbește liber, foarte fluid, dispune de umor și satiră, știe să facă comparații interesante. Are și un stoc de cunoștințe din cercul trebuințelor gospodarilor noștri, și prin variarea subiectului ține trează atenția ascultătorilor. Mai cu deosebire bine în cuvîntările sale este partea agi-

tatorică. Țăranii, care au mai multă încredere în cei cu sumane decît în surtucari, îl ascultă cu drag.

În această direcție ar mai fi de amintit conferințele istorice și anti-alcoolice, organizate de societatea studențească „Dacia". Conferințele sînt însoțite de icoane arătate cu un skeoptikon. Cele cîteva conferințe aranjate până acuma au fost bine cercetate și au avut o reușită frumoasă.

*

Alegerile comunale făcute pentru prima dată după noua lege comunală, care introduce în administrația comunilor masele largi ale populațiunii, sînt aproape pe sfîrșite. Rezultatele deși se cunosc numai în parte, totuși ele ne permit să facem deocamdată cîteva concluzii generale, rămînînd ca mai tîrziu, pe baza unei statistice detaliate, să studiem toate amănuntele și să precizăm părțile bune și rele ale reformei.

O primă constatare de ordin general e că peste tot vechile clici, care au stăpînit și în multe părți au tiranizat populația satelor, au fost îndepărtate dela cîrma comunilor, astfel că în fruntea satelor au ajuns elemente cu totul nouă.

O a doua constatare, mai puțin îmbucurătoare, dar explicabilă, e că în multe sate elementul cult, preoții și învățătorii, n'au fost aleși, ceia ce-au făcut pe mulți să susție că legea a dat rezultate rele. Fapt e însă că aproape în toate cazurile în care conducătorii satelor n'au fost aleși, ei nici n'au meritat această cinste. Noi credem deci că, abstrăgînd dela puține cazuri cînd au rămas pe dinafară și oameni meritoși, e un progres dacă cineva nu se mai alege numai pentru motivul că e ceva, ci, pentru a avea cinste, i se cer fapte. Aceasta poate fi o bună școală pentru viitor.

O ultimă constatare e că în multe sate Evreii și străinii au fost scoși cu desăvîrșire din reprezentanțele comunale.

Dar vom reveni pe larg mai tîrziu.

Gt.

Scrisori din Ardeal.

Şcolile secundare din Ungaria.—Liceele romîneşti.—O necesitate naţională imperativă: liceul din Brad.

Ungaria nu este dintre acele state, unde învăţămîntul să fie pe cele mai bune temeiuri, din nici un punct de vedere. Unele lucruri bune sînt bune numai la suprafaţă, sau, dacă sînt bune şi în esenţa lor, ele nu sînt ungureşti în cele mai multe cazuri. Ca spirit, învăţămîntul unguresc are ceva fals, exagerat, ca întreaga viaţă modernă a poporului maghiar. Dar, chiar şi numai din punctul de vedere al organizaţiei, învăţămîntul public din Ungaria e încă înnapoiat. Pentru cele 19 milioane de locuitori, ţara nu are decît 173 licee clasice şi 32 licee reale, care şi acestea sînt împrăştiate fără nici un fel de proporţie prin diferitele părţi ale ei. In regiunile locuite de Maghiari, şcolile acestea sînt destul de dese; din ele se răsfaţă biruitor spiritul cinic al culturii evreo-maghiare, răspîndit de Maghiari neaoşi şi de renegaţi scîrboşi, adunaţi de prin te miri ce colţuri ale lumii. In regiunile locuite de naţionalităţi, aceste şcoli sînt mai rari: politica ungurească n'are în programul ei şi cultura naţională a ne-Maghiarilor. Slovacii şi Sîrbii sînt înfundaţi în cîteva şcoli secundare cu limbă şi cu spirit unguresc, în vreme ce pe sama Germanilor şi a Romînilor fiinţează cîteva pepiniere de cultură naţională, privite rău de acei care le socotesc o primejdie pentru „ideia de stat", şi iubite de acei care le-au ridicat prin entuziasmul şi sudoarea lor şi le susţin cu cele mai grele jertfe.

Saşii, purtătorii culturii în Ardeal, la număr cam 220.000, au 4 licee clasice, 1 liceu real şi un gimnaziu, aşa că vine cam la 40.000 de suflete o şcoală secundară (neţinînd socoteală că $^{1}/_{10}$ a poporului săsesc a emigrat în America). Cele trei milioane de Romîni au şi ei tot numai 4 licee clasice (la Beiuş, Blaj, Braşov şi Năsăud), ba chiar mai puţine, dată fiind dureroasa împrejurare că cele patru clase superioare ale liceului din Beiuş au ca limbă de propunere limba maghiară,—apoi un gimnaziu, o

şcoală reală cu patru clase şi o şcoală comercială. Cam la ½ milion de Romîni cade, astfel, o şcoală secundară romînească, în vreme ce pentru restul ţării vine cam la 95.000 de suflete o şcoală.

Bine-înţeles că, în afară de cele 7 şcoli romîneşti, teritorul locuit de noi mai adăposteşte un oarecare număr de astfel de şcoli ungureşti, iar cele săseşti sînt şi ele toate pe acest teritor. Cele ungureşti sînt, aproape toate, ridicate dela 1867 încoace. Innainte de această dată, ele sau nu existau, sau erau şcoli confesionale, catolice, cu limba de propunere germană, care, după ce au pus Ungurii stăpînire pe „Regnum Marianum", s'au prefăcut în şcoli ungureşti. Această prefacere s'a săvîrşit cu gîndul de a maghiariza cu încetul întreaga cultură a Ardealului şi de a înlocui temeinica şcoală germană de până aici, pe care o cercetaseră cu mult folos şi Romînii, cu o şcoală patentată ca patriotism de comandă, dar neputincioasă ca factor de lumină adevărată. A fost un noroc, un noroc nepreţuit, că nu toate şcolile secundare germane au fost până la 1867 catolice, ci au fost cîteva şi protestante, care au rămas şi după aceia germane, şi ca atare depozitare de cultură superioară, din care s'au putut înfrupta până mai în urmă şi tineri Romîni, spre folosul întregului nostru neam.

*

Şi a fost un noroc şi mai mare că până la 1867 s'au putut ridica şi puţinele şcoli romîneşti, cîte le avem azi, din vrednicia unor bărbaţi providenţiali,—căci, dacă până la acel an n'am fi făcut ceia ce de fapt am făcut pe acest teren, am fi rămas, poate pentru totdeauna, lipsiţi de şcoli secundare romîneşti. *După* încetarea absolutismului, n'a mai fost cu putinţă ridicarea de şcoli nouă romîneşti; în drumul acestora stăteau veşnic cele mai categorice piedici puse de toate guvernele cîte s'au perindat de atunci încoace, cu toată echitabila lege de naţionalităţi dela 1868, prin care însuşi statul e obligat a ridica şcoli cu limba de propunere a naţionalităţii în mijlocul şi pe sama căreia se ridică. *Toate* încercările de a mai spori numărul liceelor noastre după anul 1867 au fost zădarnice, dorinţele noastre au rămas simple *pia desideria*.

Lipsa de şcoli secundare romîneşti n'a fost aşa de dezastruoasă precum s'ar părea la prima vedere. Dată fiind împrejurarea că învăţămîntul primar era până către jumătatea secolului trecut într'o stare destul de primitivă, nici n'aveam nevoe de multe şcoli mai înnalte, care să ne deschidă calea spre cariere mai variate. Liceul din Blaj, pe de o parte, şi liceele germane cu serioasa lor cultură, pe de alta, acopereau din belşug trebuinţele puţine pe care le aveam. Seminariile de preoţi din Sibiu şi Blaj erau cele mai importante şcoli; din ele ieşea tagma cea mai însemnată ca număr şi ca influenţă asupra poporului. Unui popor, ferecat de-alungul veacurilor cu lanţurile întunerecului, îi trebue răgaz până să în-

țeleagă rosturile unei vieți culturale nouă, pentru care n'a fost crescut.
Dacă mai socotim că mizeria în cele culturale era întovărășită și de o
sărăcie în cele materiale, precum și de un tratament neobișnuit de maș-
ter în cele politice, avem un tablou deslușit despre întreaga stare a lui.
Principiul lui „*primum vivere, deinde philosophare*" obișnuește a se tra-
duce în realitate cu o uimitoare exactitate în cazuri de acestea: deși ni
s'a deschis porțița tuturor școlilor, a trebuit să mai treacă multă vreme
până să înțelegem ce e cultura pentru noi. Dacă am fi avut norocul să
pătrundem această taină măcar numai cu două decenii mai de vreme,
azi n'am avea de însemnat la răbojul necazurilor noastre atîtea cîte sin-
tem nevoiți, zi de zi, a însemna. Dacă pe timpul absolutismului, cînd
pe teren cultural era neasămănat mai ușor de a ajunge ceva, am fi pu-
tut înțelege importanța culturii naționale și am fi avut cu ce ridica
altare pe sama acesteia, astăzi am avea fortărețe mai întărite, din care
apărarea nu ar fi atît de grea și teama căderii atît de mare. Atunci n'am
înțeles îndeajuns aceasta, fiindcă atunci n'aveam nevoe de prea multe
școli, și nenorocul a fost că nu prevedeam că vom avea nevoe mai
tîrziu, cînd, pe lîngă orice sforțări, nu le vom mai putea face.

Puținele noastre școli secundare, suficiente pentru timpurile de a-
cuma 3—4 decenii, azi nu mai sînt în stare de a mai acoperi nici pe
jumătate trebuințele noastre, și mîne-poimîne ele nu vor mai putea avea
importanța pe care și-au menținut-o până acum în viața noastră cultu-
rală,—căci numărul lor stă pe loc, iar al elevilor romîni se sporește an
cu an într'un mod foarte însemnat. De multă vreme ele nu-i mai încap
și de multă vreme copiii noștri umplu salele școlilor străine. Și până
acum două decenii era destul de însemnată afluența elevilor romîni
în școlile săsești din Ardeal, dar aceasta n'a fost nici decît în defavorul
nostru. Serioasa muncă ce se desfășoară în școala săsească, care e la
același nivel cu școala din Germania, splendida viață culturală germană,
care se adapă din literatura atît de bogată și de înnălțătoare a *întregului*
„popor, de poeți și gînditori",—erau în măsură de a înzestra pe copiii
noștri cu o aleasă cultură a minții, alături de care nici aceia a inimii nu
rămînea mai prejos. Școala săsească ni-a crescut mai multe generații de
Romîni, cu cultură adevărată și cu caracter integru,—și acest lucru sîntem
datori a-l aminti cu recunoștință.

Paralel cu aceasta să se considere cercetarea școlilor ungurești de că-
tră Romîni în țările ungurești, care școli cu cît ne apropiem mai mult de ziua
de azi, cu atît se înmulțesc în Ardeal. Pretinsa necesitate a limbii ungurești a
determinat pe mulți să se îmbulzească în școli de stat, așa că azi e cu to-
tul neînsemnat numărul acelor Romîni care își mai trimet copiii în șco-
lile săsești. Acesta e un semn deosebit de dureros, căci școlile ungurești
înzestrează pe elevi numai cu o *formă*, care e limba ungurească, dar
nu și cu o cultură adevărată, care, cel puțin în școlile de prin părțile
romînești ale țării, e imposibil de găsit. Și aceasta din două motive:

Ungurii n'au peste tot școli secundare bune, străbătute până la înche-
eturi de duh dătător de viață, din pricină că ei împrumută totul de-a gata
dela Germani, fără ca să poată să-și asimileze ce împrumută,—și a doua:
în școlile din ținuturile nemaghiare un progres e imposibil și din cauza
lipsei de tragere de inimă a profesorilor unguri, care nu-și pot iubi ele-
vii de limbă străină, cu care nu se pot înțelege. Majoritatea covîrșitoare
a profesorilor acestor școli consideră cariera lor ca un chin și caută a
trece cît mai curînd la școli unilingve, unde chinurile sînt mai puține și
tragerea de inimă vine mai ușor.—E îngrozitor de trist spectacolul ce
se desfășoară în aceste școli, unde totul e mecanic și unde, din vina
părinților care nu-și dau sama de ce fac, se pune bază celei mai superfi-
ciale culturi, care viciază la rîndul său întreaga viață publică.

Primejdia aceasta e din zi în zi tot mai iminentă.

In ultimii ani numărul elevilor care cercetează școlile străine s'a
sporit mult, și în același timp s'au sporit și semnele unor vremuri urîte.
Din 4.077 de elevi de liceu romîni, numai 1.522 de inși au putut fi cres-
cuți în licee romînești; majoritatea și-a format sufletul în atelierele de
conrupție și de semidocție ale străinului. E adevărat că cu cît crește
pe de o parte grija pentru învățarea limbii ungurești, pe atît de mult
se dezvoltă la unii elevi romîni și sentimentul de datorie pentru limba
maternă și pentru cultura națională, ceia ce s'a dovedit și la începutul
ultimului an școlar, cînd liceul din Blaj a fost nevoit să respingă un
mare număr de elevi, din cauză că nu mai avea loc pentru ei[1]. Acesta
e un semn foarte îmbucurător.

Dar numai pe de o parte. Pe de altă parte, e foarte întristător,
fiindcă, oricît am dori de mult să dăm ocazie tinerimii noastre de a și
cîștiga o cultură națională, ne este imposibil din lipsa de școli suffici-
ente. Pentru toți ciți ar voi să învețe romînește nu se găsește loc în
școlile romînești, care sînt prea puține la număr. Ținuturi întregi de Ro-
mîni sînt lipsite de case romînești de lumină și dăruite cu cîte o școală
hibridă, în care se face cel mai problematic progres. Nu demult Fă-
gărașul, centrul celui mai romînesc județ (95%), a primit un liceu
unguresc, iar mai anul trecut s'a deschis la Caransebeș, și încă în parte
cu banii grănicerilor romîni din Bănat, un liceu unguresc, în care nici
măcar nu se propune obligator limba romînească și în care acum chiar
și religia se propune în ungurește celor 98% de elevi romîni. Tot
astfel sînt lipsite și alte centre ale noastre de licee romînești, cu toate
că legea impune chiar Ministerului de instrucție ca să îngrijească de cul-
tura fiecărei naționalități.

E fără de sfîrșit jalea de care trebue să se facă părtaș sufletul Ro-
mînului din Ardeal, văzînd că e silit a-și întocmi căscioara sa cu podoa-
be străine. Numai cine a avut prilejul de a trăi la olaltă, prin semi-

1) Liceul din Blaj a fost cercetat în anul 1908/9 de 508 elevi.

narii sau pe la universități, cu diferiți tineri crescuți prin diferitele școli străine, își poate da sama de aceasta. Ce durere nespusă îi cuprinde, cînd privesc la colegii lor care vin dela școli romînești, care vorbesc o romînească ce le scoate lacrimi în ochi, și dovedesc o cultură generală, a cărei lipsă pe ei îi deprimă! Nicăeri nu simți mai puternic importanța culturii naționale și superioritatea ei desăvîrșită față de cea ungurească, decît tocmai în astfel de împrejurări. Rar vei găsi printre acei nenorociți, care își fac studiile la străini, vre-unul care să nu regrete că nu și-a făcut studiile la Romîni și care, dacă ar fi să-și înceapă atunci studiile liceale, s'ar mai duce în acea școală din care a eșit numai cu convingerea că și-a pierdut în zădar vremea într'însa...

Iată cum scriu niște tineri teologi despre cele dintăi zile ale vieții lor comune din seminar: „Eram în anul întăi 33 de inși, veniți din 11 licee; nu mulți, dar cu păreri multe... Din discuțiile noastre, adesea vehemente, se lămurește tot mai mult o idee, cea dintăi care are darul de-a trezi în suflete simțul de colegialitate, ideia simțitei trebuinți de a avea instituțiile *noastre* de cultură, în care să se facă creșterea noastră prin *noi*. Acest adevăr se desprinde din povestirea duioasă a unora asupra vieții din anumite licee, și din accentele de înverșunare și resemnare în părere de rău ale altora, iarăși din anumite licee. Și [cu gîndul la ridicarea de școli de ale *noastre*] se adună în pripă frumoși bani din prisosul nostru de sărăcie..."

Acest crîmpeiu din viața celor mai mulți intelectuali de azi și de mîine ai neamului nostru grăește cît se poate de elocvent despre sentimentele în care se zvăpăește sufletul nostru. Și, cînd acești tineri sacrifică, pentru dorul de a asigura cel puțin urmașilor lor școala romînească de care ei n'au avut parte, până și „cheltuelile fumatului zădarnic sau ale unui pahar de bere", înțelegi în modul cel mai hotărît unde e durerea mai aprinsă și unde e nevoe de cea mai grabnică lămăduire.

In vremuri mai bune, înaintașii noștri cereau dela căpeteniile țării o universitate și o academie de Drept romînească, alături de mai multe școli secundare, în raport cu numărul Romînilor. Acele vremuri au trecut, dar, trecînd ele, n'ar fi trebuit ca și noi să renunțăm la accentuarea dreptului nostru de a ne cultiva în limba noastră până la sfîrșitul studiilor universitare. Luînd lucrurile așa cum sînt ele astăzi, între maștere le împrejurări politice actuale, nu mai putem crede că am putea dobîndi permisia de a ne ridica așezăminte nouă culturale. Experiențele ultimelor trei decenii au dovedit că, oricît am încerca, nu ni se mai îngădue a mai ridica școli nouă, nici secundare, nici primare; legile mai nouă au monopolizat dreptul de a ridica școli nouă excluziv pe sama statului. Tot ce mai putem noi face e să lărgim școlile pe care le avem azi, pentruca ele să poată crește un număr de elevi cel puțin îndoit decît cel atins până acum. Cele trei licee romînești ar trebui să

deschidă clase paralele, căci altfel primejdia desnaționalizării ne amenință într'un mod foarte îngrijitor.

In afară de acesta, trebue completat cît mai degrabă și ridicat la rangul de liceu gimnaziul din Brad. Aceasta e cea mai arzătoare problemă de ordin cultural a întregului neam romînesc, ceia ce ne și face a ne opri mai stăruitor asupra ei.

*

O parte a trebuințelor culturale ale Romînilor din Ardeal le acopăr liceele din Brașov, Blaj, Beiuș și Năsăud, dar aceste, dupăcum am văzut, nu sînt nici pe departe în stare a satisface interesul crescînd al întregei populații romînești, care mai ales de vre-o cincisprezece ani încoace a dat năvală asupra școlilor secundare. Ne-ar mai trebui licee romînești cel puțin în următoarele orașe: Făgăraș, Sibiu, Orăștie, Alba-Iulia, Abrud, Aiud, Cluj, Dej, Zălau, Siget, Caransabeș, Lugoș, Timișoara, Arad, și Oradea mare, unde astăzi sînt excluziv licee unguerești pe sama majorității covîrșitoare de Romîni. Un număr de 18—20 de licee romînești ar fi în măsură de a da neamului romînesc elemente cu o cultură firească, iar Statului unguresc cetățeni de caracter. Dar deocamdată acestă pretențiune, și justă și legală, face parte din domeniul utopiilor fantastice; deocamdată nimeni nu se poate gîndi serios la îndeplinirea ei. Dealtfel, acum nu ne-ar permite nici situația materială crearea unor școli nouă, care e împreunată cu cheltueli mari ce nu se pot acoperi din budgeturi particulare, ci reclamă sprijinul statului. Cea mai strălucită dovadă că, chiar dacă ni s'ar da voe să ridicăm un număr mai însemnat de școli secundare, nu le-am putea ridica, e cazul cu gimnaziul din Brad, care a fost înființat încă înainte cu patru decenii și care n'a putut fi completat până la 8 clase nici până în ziua de astăzi, cu toate stăruințele puse. Zămislit în creerii unor bărbați entuziaști, ca Pipoș, Hodoș, Șaguna, Frîncu ș. a., gimnaziul din Arad, intrat în viață la anul 1869, după ce bazele îi fuseseră puse încă cu cîțiva ani înainte, a fost dela început o simțită necesitate a populațiunii curat romînești a Zărandului și a munților apuseni. Cît e țara Mureșului de întinsă, cît pămînt udă malurile celor trei Crișuri, pretutindeni la țară, unde se strînge aurul care-i îmbogățește pe alții și unde s'a format leagănul tradițiilor noastre naționale, stăpînește limba romînească, în vreme ce orașele au fost copleșite de funcționari străini și de exploatatori grăbiți ai bogățiilor pămîntului pe care nu l-au apărat strămoșii lor. Odinioară din munții apuseni și de pe valea Crișului alb a isbucnit vulcanul patimilor noastre; de-acolo a răsunat goarna lui Horia și a lui Iancu, Axente și Balint, care chema la dreaptă răsplătire pe cei ce au fost osîndiți până aici să tacă și să sufere. Și astăzi sub gorunul dela Țebea se odihnesc moaștele sfinte ale celor mai mari doi eroi ai neamului nostru romînesc din Ar-

deal, şi ele sfinţesc întreg acest pămînt devenit leagăn al nădejdilor noastre de mai bine. Vechiul Zărand, sfîrticat de gelozia ungurească, care nu putea suferi atîta prisos de sănătoasă viaţă romînească, a încetat însă demult de a fi, precum ar fi trebuit, pămîntul clasic al aspiraţiilor noastre. Cu desfiinţarea lui la 1873, care însemna desfiinţarea vieţii romîneşti conducătoare, Zărandul şi-a pierdut importanţa lui culturală pe care începuse să şi-o cîştige pe timpul absolutismului, devenind aproape o cantitate neglijabilă din punctul de vedere al culturii naţionale. El n'a putut să concureze niciodată cu Blajul, cu Sibiul sau cu Braşovul, care acestea şi-au revărsat influenţele lor asupra întregului popor romînesc, în vreme ce Zărandul n'a putut face nici pentru sine un progres mai însemnat pe teren cultural. Situat în inima Romînismului, încunjurat de întinse comitate romîneşti, ca Alba inferioară, Hunedoara, Careş-Severin, Arad şi Bihor, nici nu era uşor lucru, pe lîngă organizarea culturală dată, de a exercita vr'o influenţă mai hotărîtoare. Ce putea să facă chiar un gimnaziu romînesc ca cel din Brad pentru atîtea sute de mii de Romîni din atîtea comitate, dată fiind pe de o parte sărăcia materială a locuitorilor, iar pe de alta concurenţa cea mare pe care o fac liceele ungureşti? Dacă mai socotim şi şicanele din partea stăpînirii, care nu se îngrijeşte de căi de comunicaţie corespunzătoare, dar în schimb pîndeşte cu ochi de argus orice mişcare din acel nevinovat tîrguşor romînesc, se va înţelege modesta influenţă pe care a putut să o aibă Bradul asupra culturii romîneşti din o jumătate de Ardeal, cu un gimnaziu inferior, care nu pregăteşte pentru nici o carieră. Dar această stare trebue să înceteze: gimnaziul din Brad nu mai poate rămînea în starea de până acum; el trebue ridicat cît mai curînd la rangul pentru a putea acoperi o parte a multelor trebuinţe sufleteşti ale întregului neam romînesc. Astfel a şi fost el menit din capul locului, şi nu e poate numai vina împrejurărilor că a rămas aşa cum a fost la 1871.

Nu vor fi de prisos, cred, cîteva amănunte asupra acestui focar de cultură romînească, acărui importanţă e recunoscută azi din ce în ce mai mult.

Innainte de 1848 exista o singură şcoală primară romînească în Zărandul întreg, şi anume în Brad. Invăţătorul dela această şcoală primea o leafă de 20 fl. pe an. Fireşte că în astfel de împrejurări nimeni nu se putea gîndi la şcoli secundare, lipsind pentru ele orice bază. Pînă la 1858 se urcase numărul şcoliior primare la 5. „Numai bunul Dumnezeu ştie cînd am fi ajuns să avem gimnaziu în Brad—scrie fostul director al acestei şcoli, d. D. P. Oprişa, în Anuarul de pe 1900, pag. 8—dacă nu isbucnia la 1853 războiul crimeic". Anume, Austriei îi lipsea pentru acest războiu banii necesari, pe care şi-i contractă prin împrumuturi dela popoarele sale. Intre alţii care au sărit în ajutorul Impărăţiei au fost şi Zărandenii, care au dat 100.000 fl. ca împrumut naţional. Mai tîrziu, cînd a fost să se restitue aceste împrumuturi, Şaguna şi prefectul ro-

mîn de pe atunci al Zarandului, Ioan Pipoş, au stăruit ca comunile să renunţe la aceşti bani în folosul unui gimnaziu romînesc în Brad. Comunile s'au învoit aproape toate, dar până la recunoaşterea acestor donaţiuni din partea statului a trebuit să mai curgă multă apă pe Criş, şi, dacă n'ar fi fost conducerea comitetului în mîni romîneşti şi dacă la Sibiu n'ar fi fost un episcop ca Şaguna, nici cînd nu s'ar fi primit nici statutele gimnaziului, nici nu s'ar fi recunoscut legalitatea fondurilor din care s'a închegat. Dar în urma unor stăruinţe de fer, care au durat mai mulţi ani, guvernul nu mai putu refuza recunoaşterea stăruinţelor romîneşti şi aprobă statutele, pe baza cărora s'a deschis la 1869 întâia şi a doua clasă a gimnaziului din Brad.

Conform „statutului" dela 14 Iulie 1869, care poartă iscălitura umanului baron Iosif Eötvös, „gimnaziul din Brad e gimnaziu naţional romîn de legea gr. or. (ortodoxă); el e gimnaziu mare de opt clase şi se bucură de toate drepturile şi prerogativele unui gimnaziu public de stat. Cursurile se vor începe cu deschiderea a două clase; deschiderea a toate celorlalte clase, ce se recer pentru un gimnaziu mare, se va continua din timp în timp până la deplina completare a lor. Limba prelegerilor şi a instrucţiunii peste tot, precum a afacerilor şi corespondenţelor atît înlăuntru, cît şi în afară, ce se referesc la gimnaziu sau la averea lui, —e limba romînă".

Deschis la 1869, gimnaziul din Brad, în prezenţa şi a lui Avram Iancu, care a ţinut cu acest prilej o cuvîntare despre importanţa educaţiei naţionale, se credea că în curînd se va ajunge să se poată complecta la opt clase. Corpul profesoral „a ţinut la 1872 | 3 şi clasa a cincea *gratuit*, bona fide că se vor putea deschide şi clasele următoare an cu an, succesiv; durere însă că această dorinţă înfiăcărată a junelui corp didactic nu s'a putut realiza, din cauza mijloacelor insuficiente" (Anuarul pe 1898, pag. 36). La 1873 | 4 s'a revenit iarăşi la gimnaziu cu patru clase. Dacă tocmai în acest an n'ar fi închis ochii în reşedinţa sa din Sibiu acel neobosit far luminător, care a fost Şaguna, gimnaziul din Brad s'ar fi complectat în timpul cel mai scurt. Dar a murit Şaguna, şi, cu el, pentru multă vreme şi interesul pentru problemele culturale ale neamului!

Adevărat că şi după moartea lui Şaguna s'a purtat grijă ca să se strîngă banii trebuitori pentru complectarea liceului, dar s'a mers numai cu încetineala unui melc, aşa că nici azi măcar, după mai bine de 40 de ani, un popor de 12 milioane de suflete, nu poate să prevadă măcar vremea în care ne va fi dat să putem plăti datoria către neam, rămasă dela înnaintaşii noştri.

Direcţiunea gimnaziului a făcut în mai multe rînduri apel către obştea romînească, dar nenorocirea a fost, că totdeauna, această problemă culturală, care e a neamului romînesc întreg, a fost privită mai mult ca o afacere particulară a Zărandenilor. Nici chiar comitatele (judeţele)

megieşe n'au înţeles lucrul cum trebue, din care cauză colecta a mers totdeauna mai mult şchiopătînd. In curs de 37 de ani (1869—1906) întreaga avere a gimnaziului, sporită prin donaţiuni, abia s'a urcat la suma de 509.412 cor..

După multe încercări, care au dovedit cît de cu greu se sparge păretele indiferentismului romînesc, direcţiunea gimnaziului roagă în anul 1906 Conzistorul arhidiecezan din Sibiu ca să iea el însuşi afacerea în mîna sa şi să lanseze un apel către poporul romîn din Ardeal, îndemnîndu-l a aduce jertfă pe altarul acestei instituţii culturale. Cu acest prilej Conzistorul răspunde că „să facă reprezentanţa gimnaziului colectă, în calea presei, căci Conzistorul va trebui să publice în timpul cel mai scurt colecta în favorul seminarului arhidiecezan, eventual al unui internat de băeţi în Sibiu".

In urma unor repetate stăruinţi, Conzistorul hotărăşte totuşi publicarea unui apel, mai întîi însă ţine să determine mai clar situaţia gimnaziului faţă de formele bisericeşti,—şi anume: se hotărăşte ca Conzistorul să iea în mîna sa fondul de zidire al gimnaziului şi să-l administreze el însuşi. Gimnaziul e al bisericii, şi biserica îl susţine numai pînă atunci, pînă cînd într'însul sînt păzite drepturile fundamentale ale ei. In cazul cînd mîni sacrilege ar nimici această şcoală, toate fondurile acesteia rămîn ale bisericii, care le poate întrebuinţa spre alte scopuri. In chipul acesta s'a asigurat caracterul şcoalei, aşa că o soartă tristă ca acea a liceului din Beiuş e exclusă.— La 14 Dec. 1906, I. P. S. S. mitropolitul Meţianu lansează un apel către poporul din arhidieceză, îndemnîndu-l să-şi dea obolul pentru gimnaziul din Brad, care, şi aşa cum e, de patru clase, nu mai poate sta ca până acum, ci reclamă neapărat o clădire nouă, costisitoare. Lăsăm să urmeze cîteva rînduri din acest apel scris de însuşi mitropolitul Meţianu:

„Arătîndu-ne reprezentanţa gimnaziului nostru din Brad, că numărul elevilor dela acela, din an în an, se sporeşte în mod îmbucurător, încît abia mai au loc, şi că îi lipsesc mijloacele pentru clădirea unui nou edificiu mai corăspunzător aşteptărilor: a cerut binecuvîntarea şi sprijinul nostru la întreprinderea unei colecte pentru zidirea unui nou edificiu gimnazial.

„Convingîndu-ne şi noi despre adevărul acelor arătări, dar şi mai mult despre neaparata trebuinţă de a complecta acel gimnaziu, acum numai cu 4 clase, la 8 clase: cu mare bucurie dăm binecuvîntarea cerută la colecta iniţiată de reprezentanţa gimnaziului, şi avînd în vedere marea însemnătate a cauzei, aflăm de bine a întreprinde şi noi o asemenea colectă, mai ales pentru complectarea acelui gimnaziu, la 8 clase.

„Pentrucă, precînd celelalte confesiuni şi naţionalităţi din patrie, cu mai puţine suflete, au gimnazii, în toate oraşele şi centrele mai însemnate, precum se vede aceasta şi la compatrioţii noştri Saşi, în număr ceva peste 200 mii suflete, care, pe lîngă unele şcoli reale, comerciale

şi altele, mai au şi 5 gimnazii, cu cîte 8 clase; pe atunci noi, în întreaga noastră metropolie cu peste un milion şi 700 mii suflete, avem numai un singur gimnaziu cu 8 clase, pe cel din Braşov, şi un singur gimnaziu cu 4 clase, pe cel din Brad.

„Pentrucă este sub demnitatea noastră, ca noi care numărăm aproape 2 milioane de suflete, să ne creştem cea mai mare parte a tinerimii noastre, în gimnaziile altora, pline cu tineri de ai lor, încît în unele abia mai e loc şi pentru tinerii noştri, care pe lîngă acestea sînt obligaţi a mai plăti şi taxă sau didactru mai mare.

„Pentrucă în gimnazii se pregătesc tinerii pentru celelalte învăţături mai înalte, neapărat de lipsă fiecărui popor cu aspiraţiuni de viitor bun, spre a deveni luminători şi conducători demni ai lui; şi în fine, pentrucă ştiut este că toate popoarele mai înaintate numai prin învăţătură au ajuns la vaza, bună-starea şi poziţiunea, de care se bucură, şi până cînd nu vom jertfi şi noi, pentru luminarea noastră, precum fac acelea, nu ne putem aştepta nici la viitor mai bun, ci din contra la zile tot mai grele".

Rezultatul acestui apel a fost că s'au strîns în curs de trei ani 162.580 cor. 18 fil. O sumă mică, dacă se compară cu sumele care se pot strînge la alte popoare pentru scopuri de acestea,—mare, dacă se ţine socoteală de greutăţile cu care s'a adunat şi de sărăcia din care s'a strîns. Au alergat băncile romîneşti ca să dee mînă de ajutor (singură „Crişana" din Brad a jertfit cu totul peste 50.000 cor.), s'au grăbit profesorii secundari (cei dela Braşov cu 1000 cor.), preoţii, învăţătorii din sărăcăcioasele lor lefuri, studenţii şi ţăranii, care cu cît a putut. In special Bradul şi împrejurimea au jertfit cît nici nu se putea măcar aştepta. Acolo era „dorinţa obştească ca fiştecare parohian, bogat ori sărac, să contribue cu filerul său la realizarea scopului măreţ... o cauză atît de sfîntă pentru biserică şi neam", dupăcum asigură raportul comitetului parohial dela 22 Oct. 1907. Chiar şi comuni sărace ca Vaca, de lîngă Hunedoara, au subscris sume de cîte 2.000 cor. Intr'o parohie de lîngă Braşov s'au adunat „mai multe bucate decît bani" de pe la ţărani, bucate care s'au vîndut cu 43 cor. 10 fil., într'altele „umblînd epitropii din casă în casă şi adunînd bucate, şi licitîndu-se s'a făcut suma de 10 cor.". In cutare tîrg organizează comercianţii romîni o „petrecere de vară" în beneficiul gimnaziului din Brad, cu care ocazie se strîng 620 cor.. Ba şi emigranţii din America şi-au adus în mai multe rînduri aminte de ce-au uitat acasă, şi din dolarii lor, cîştigaţi cu mare trudă, au trimis cu drag pentru ridicarea noului gimnaziu din Brad. In mai multe sate apoi s-a strîns pe la ospeţe, la aşa numitul „joc al miresei", diferite sume frumuşele, menite a spori fondul pentru Brad, iar elevii din Brad umblă an de an cu „Craii" (Irozii), strîngînd cu aceste ocazii tot ce căpătă— pe sama şcolii lor. Chiar şi în mai multe oraşe (Cluj, Bistriţa, Sibiu, etc.) s'au organizat petreceri în beneficiul gimnaziului şi s'au strîns

pretutindeni parale frumuşele, dar, cu toate acestea, suma trebuincioasă încă nu s'a adunat. Nici chiar frumoasa testaţiune de 120.000 cor. a fericitului Teodor Pop din Brad n'a putut înlătura grijile pentru viitorul şcoalei. Cînd un popor sărac, ca noi, e stăpînit de nobila ambiţie de a ţinea pas cu popoare ce au în urma lor vechi tradiţii de cultură, şi acest popor e lăsat exclusiv la puterile sale, el are în faţa sa una din cele mai nespus de grele probleme de rezolvit. Statul, care la rîndul său ar avea datoria de a sprijini orice întreprindere culturală a supuşilor săi, nu numai că n'a dat mînă de ajutor (cu toate că gimnaziul de stat din Caransebeş s'a zidit, în parte, cu bani romîneşti, şi cu toate că alţi cetăţeni, ca de exemplu Saşii, sînt sprijiniţi cu bani, ca de pildă în Braşov, unde statul a dat pentru edificarea noului liceu 400.000 cor.), dar a cercat chiar să zădărnicească nobilul scop ce se urmăreşte cu ridicarea gimnaziului din Brad. Cu drept se plîngea la 1883 directorul acestei şcoli, zicînd: gimnaziul romînesc din Brad se bucură de al 14-lea an al existenţii sale, fără a fi primit din vistieria statului cel mai mic ajutor, deşi poporul acestui ţinut, locuitori pe un teritoriu foarte steril şi neproductiv, chiar şi în starea sa materială scăpătată pănă aproape de desperare, suportă cu multă pacienţă toate impozitele şi greutăţile statului, ai cărui civi credincioşi sînt" (Anuarul pe 1882/3, pag. 3).

Nu numai că a fost lipsit de „concursul" statului acest gimnaziu, dar el l-a avut pe acesta chiar între duşmanii săi. Organele statului s'au purtat adesea în modul cel mai revoltător faţă de el. Chiar şi pe timpul colectei pusă la cale de I. P. S. S. Mitropolitul Meţianu s'au ivit cazuri deosebit de ruşinoase pentru cei ce le pun la cale. Aşa, de exemplu, un notar ungur crede că această colecţie ţinteşte la distrugerea unităţii Statului ungar, avizează pe suprefectul de acelaşi sînge şi temperament caşi el, şi trimite jandarmii pe capul unui preot romîn, pe care-l escortează la suprefectură, după ce-i confiscă banii colectaţi în sumă de 6 cor. 70 fl., pentruca apoi, după ce s'a dovedit nevinovăţia împricinatului, să treacă la ordinea zilei, cu un surîs ironic pe buze.

Altădată s'au înscenat alte scandaluri, dintre care relatăm numai două. „In 21 Febr. 1883—scrie directorul de pe acel timp, G. Părău—s'au certat doi şcolari din cl. I gimn., şi anume N. S. cu M. G.—Cel dintăi a lovit cu palme pe acest din urmă; acest din urmă în iritaţiunea sa copilărească (copil de 11 ani!) a rupt cîteva foi din cartea rivalului său N. S.—Carte şi carte, mare deosebire, căci—sic fata tulere—cartea era ungurească. Profesorul respectiv de clasă... făcînd cercetarea trebuincioasă, pe cel mai mare l-a înfruntat... iară celui mai mic i-a ordonat să cumpere o altă carte lui N. S.—Credea cu tot dreptul atît corpul profesoral, cît şi cl. I gimn. că cu atîta s-a terminat şi aplanat afacerea, cînd, iată, ce să vezi! că din senin, pe neaşteptate, corpul profesoral se citează de judele de investigaţie din Baia de Criş (la depărtare de cîteva ceasuri cu trăsura) şi i se pune curioasa întrebare: că drept e că şcolarii din cl. I şi-ar fi

rupt gramaticele maghiare, supt pretext că limba maghiară nu se mai propune în gimnaziile nemaghiare? Atît elevii clasei I, 26 la număr, cu care s'au luat protocoale separate (!), cît şi corpul profesoral, au fost surprinşi de acestea şi alte întrebări ce li se puneau din partea judelui investigatoriu. Cum că denunţarea a fost tendenţioasă... s'a convins însăşi comisia investigatoare, pentrucă la cercetarea direcţiunii, după finirea investigaţiunii, a venit în cl. I, după aceia în toate clasele gimnaziale şi normale şi a văzut că toţi şcolarii sînt prevăzuţi cu gramatici şi legendare maghiare" (Anuarul pe 1882/3 pag. 4—6). Şi, ca să încheem acest capitol ruşinoş cu încă o icoană caracteristică, mai amintim că la 1893 oficiul pretorial (suprefectul) a cerut să i se anunţe în scris ţinerea conferinţelor profesorale, supt cuvînt că în gimnaziu „s'ar ţinea şi alte adunări, nu numai de natură şi cuprins pur cultural" (Anuarul pe 1892/3, pag. 20.)

Se poate uşor închipui *cum* poate lucra între astfel de împrejurări o şcoală, cînd ea e supusă organelor administrative ale statului, care o pot şicana cum vor.

Aşa dar, colecta ce s'a făcut în urma apelului mitropolitului a atins suma de 162.580 cor. 10 fl., la care sumă adăogîndu-se averea de până la 1906 de 509.412 cor., ar da suma de 672.000 cor., sumă care abia ar ajunge pentru o nouă *clădire* de care încă e nevoe, ba încă înnainte de a se ridica gimnaziul la rang de liceu.

Noua clădire trebue ridicată încă în decursul anului 1910, deoarece ea nu mai corespunde cerinţelor moderne. „Cu ocazia vizitării prin comisarul ministerial, acesta a excepţionat edificiul actual gimnazial ca necorăspunzător nici recerinţelor igienice, nici didactice. Cabinetele de colecţiuni sînt camere de vechituri, unde obiectele sînt îngrămădite la olaltă. Nu este localitate pentru bibliotecă, asemenea nu sînt localităţi pentru ştiinţele naturale" (Dintr'un raport al direcţiunii către Conzistor).

In urma acestor constatări, Consistorul din Sibiu a trimis la faţa locului pe arhitectul arhidiecezan spre a cerceta edificiul şi a raporta despre starea lui. Iată ce spune acel raport:

„1) Localul gimnaziului, situat în strada drumului de ţară şi în centrul comunii, n'a fost construit anume pentru acest scop, ci numai adaptat după posibilitate condiţiilor cerute după regulamentul instrucţiei publice. El formează un corp de clădire înşirat după cotitura stradei spre piaţă, este în parter în parte ocupat cu prăvălii şi magazii de speculă şi în partea dreaptă rezervat numai trei sale de învăţămînt, coridor, scară şi curte pentru elevi, iar în etajul I peste tot ocupat cu încăperile gimnaziului, în număr de 6, plus cancelarie, coridor şi sală.

„2) Salele de jos sînt insuficient iluminate şi ventilate.

„3) Sala de desemn din etagiul I este cu totul insuficientă, căci ar trebui să aibă pentru 50 de elevi minimum o suprafaţă de 90 m^2, pecînd acum are numai 60.

„4) Curtea de recreație este destul de strîmtă pe întinderea medie de 30 m. și lărgime de 16, neplantată și neapărată de razele arzătoare ale soarelui; e prevăzută cu o fîntînă cu apă rea și cu o pompă de sistem rău. O sală de gimnastică lipsește cu totul, iar privățile din acea curte sînt expuse razelor solare, care încălzesc și răspîndesc gazurile nesănătoase asupra curții și a întregului local.

„5) Lipsa unui vestibul la intrare, a unei scări largi și potrivite pentru elevi, precum și a unei aule centrale, face ca elevii să circule pe stradă între orele de studii și să nu poată fi supravegheați și controlați în purtarea lor corectă. Lipsa de personal de serviciu suficient atitor încăperi pentru curs normal și gimnazial se marchează prin o necurățenie în întregul local în mod nepermis de igienă și salubritatea publică".

Stînd astfel lucrurile, Conzistorul a hotărît ridicarea unei clădiri confortabile, în care să poată fi adăpostit liceul întreg, clădire care va să vie. Planul e gata, terenul hotărît, „preliminarul" făcut și aprobat, și se așteaptă numai începuturile lucrării, care va costa 350.000 cor.— Lipsește numai ceva încă: banii suficienți pentru clădire, și anume *lipsesc încă 180.000 cor.*, fiindcă averea gimnaziului, *din care se plătesc și lefurile profesorilor*, e în parte în realități și în fonduri cu meniri speciale (masa studenților, biblioteca, fond pentru ajutor în caz de boală, pentru tipăriri de cărți, pentru excursii, etc).

La începutul anului școlar 1910 | 11 clădirea trebue să fie gata. Până atunci trebuesc găsiți și banii trebuitori pentru acoperirea tuturor cheltuelilor. Și dela această dată înainte școala rămîne tot cum a fost; ea nu înseamnă pentru cultura poporului nostru mai mult decît până acum, căci rămîne și de aici încolo tot numai gimnaziu. Pentru liceu se fac numai încăperi, care vor avea să mai aștepte multă vreme până se vor umplea de „studenți", cum se numesc aici elevii din clasele superioare ale liceului. *Liceul* din Brad rămîne și de aici încolo numai o dorință, care va fi cu atît mai chinuitoare, cu cît de aici încolo vom fi condamnați să vedem cele patru clase destinate pentru gimnaziul superior—goale. Va fi aceasta o mustrare și o mare rușine pentru un popor de 12 milioane, care nu e în stare să facă într'o jumătate de veac nici patru clase de liceu, într'un ținut romînesc cu o tradiție istorică atît de puternică și cu un popor atît de viteaz, de nenorocit și de sărac....

Cît pentru importanța acestui liceu, care e pe zi ce merge tot mai mult o imperioasă necesitate națională, ajung cuvintele următoare ale directorului de acum cîțiva ani al institutului: „Doamne, ce mare ușurință ar fi pentru populațiunea acestor comitate (Hunedoara, Arad, Alba inferioară și Turda-Arieș), dacă fiii trimiși la acest gimnaziu ar putea termina toate clasele gimnaziale, și elevii, după terminarea claselor gimnaziului inferior, n'ar fi siliți a se duce unii într'o parte, alții într'alta, sau chiar și a întrerupe studiul" (Anuarul pe 1894 | 5, pag. 40). Așa cum

e actualmente gimnaziul din Brad, el liferează „studenți" liceului din Deva și elevi de școală normală (pedagogi) preparandiei de stat din același oraș. În această din urmă împrejurare e un moment deosebit de trist, întrucît Romînii, care își fac studiile pedagogice în școala normală de stat, ies din aceasta cu o mentalitate străină, pe care o traduc apoi asupra poporului în mijlocul căruia trăesc și pe sama căruia propovăduesc în tot mai multe cazuri cultura ungurească. Acestei împrejurări e a se atribui numărul mic al școlilor romînești din comitatele amintite și numărul mare al școlilor comunale cu învățător romîn ca origină și ungur ca mentalitate și ca limbă, și în legătură cu aceasta și desnaționalizarea lentă a Crișenilor și a Moților.

Dacă o clădire nouă în Brad a fost o necesitate poruncitoare, o necesitate și mai strigătoare constitue ridicarea cît mai grabnică a acestei școli la rangul de liceu. *Aceasta e o chestie de onoare nu numai pentru Zărandeni, ci și pentru toți acela care vorbesc cu ei aceiași limbă și au același ideal.*

Dr. Onisifor Ghibu.

Miscellanea.

Eugeniu Carada.

A fost un om care a muncit mai bine de o jumătate de veac pentru îndeplinirea idealurilor generației sale și care, lucru unic la noi, a avut cea mai mare putere din lume: puterea de *a tăcea*.

Cu acest mare bătrîn, care a fost tovarășul și mîna dreaptă a lui Ion Brătianu și C. A. Rosetti, s'a stins cel din urmă din marea generație dela 1848.

Istoria vieții lui, care este istoria însăși a liberalismului romîn, se confundă cu istoria contemporană a Romîniei:

In perioada de *formare*, Eugeniu Carada a fost un luptător aprig; în perioada de *organizare*, care începe după 1880, el a fost unul dintre marii organizatori ai Romîniei moderne.

Intrupînd și simbolizînd liberalismul romîn, a fost natural să fie atacat cu învierșunare de toți adversarii partidului sau curentului acestuia.

Printre acei care l'au lovit cu mai multă putere a fost și marele nostru poet Eminescu. Eminescu nu l'a cruțat de loc, cași pe C. A. Rosetti, și loviturile acestea au fost din cele mai teribile, căci Eminescu a fost nu numai un om sincer, dar și un mare polemist.

Și totuși, Carada n'a pierdut nimic din cauza acestor atacuri. Cu prilejul morții sale, toată presa, politică și literară, mai ales de peste munți, i-a adus prinosul ei de venerație,—deși Eminescu este slăvit de aceiași presă și deși articolele sale politice se cetesc și azi.

Iată un fapt care dovedește mai bine decît oricare altul că ceia ce *există* cu adevărat nu poate fi distrus prin nimica,—nici prin atacurile unui om sincer și talentat ca Eminescu...

Pentru contemporani și pentru posteritate.

Schimbul de „scrisori deschise" dintre d-nii C. Dobrogeanu-Gherea și G. Ibrăileanu a dat prilej d-lui Mehedinți dela „Convorbirile *literare*" să facă niște considerații atît de... surprinzătoare, încît ne socotim datori să le aducem la cunoștința cetitorilor noștri. Iată ce spune d. Mehedinți:

Politica in literatură. Cu ocazia unei legi contra sindicaliștilor, vechii colaboratori ai „Contemporanului" și-au discutat în public meritele. Unul din ei a luat ca arbitru pe d. Gherea, să spună dacă vechii socialiști merită unele epitete injurioase, adresate de fostul lor tovarăș, d. C. Mille.

Cu acest prilej, d. Gherea face și o constatare de oarecare interes... literar. Observă anume că proiectul de lege contra muncitorilor sindicaliști a fost îndulcit „de un membru influent al partidului vechilor conservatori", pe cînd foștii socialiști s'au arătat nemiloși pentru muncitori. Asta ar însemna că foștii socialiști, care ar fi avut vreun talent literar, au devenit, după d-sa, incapabili de literatură, ca unii ce au înmormîntat vechiul lor „ideal social" (atît de necesar scriitorilor, după criticile d-lui Gherea); iar pe de alta ar însemna că un conservator din vremea noastră ar fi mai capabil de creațiune artistică!

Fără să ajungem la această încheiere, socotim totuși ocazia nimerită, ca să punem înaintea criticului contemporanist de odinioară următoarea afirmare care altădată l-ar fi surprins: Nu numai că nu trebue să judeci valoarea artistică a unui scriitor în raport cu idealul său social, ci dimpotrivă, ești mult mai aproape de adevăr, dacă vei porni dela capacitatea artistică a cuiva, ca să judeci apoi idealul său în societate; dela un ideal politico-social până la artă este mult mai departe, decît dela artă până la un ideal superior de umanitate.

Azi, cînd în scrisori publice, și în chestie de *fapte*, nu de idei, ucenicii „Contemporanului" și ai d-sale îi spun de repețite ori, *nu e adevărat ce afirmi*, d-le Gherea, d-sa nu ne va lua a-nume de rău, dacă îi vom observa că felul cum critica odinioară operele de artă nu pare a fi fost destul de aproape de adevăr.

Vicisitudini ale criticei inspirată de politică!

Cu toată dușmănia ce ne-o poartă, noi îl compătimim din inimă pe d. Mehedinți, că n'a putut pricepe „studiile critice" ale d-lui Gherea, scrise atît de clar.

Pentru d. G. Panu.

Intr'o notiță din *Săptămîna*, d. Panu își exprimă nemulțumirea că n'am recenzat până acuma opera d-sale *Cercetări asupra stării țăranilor în veacurile trecute*.

D. Panu are dreptate, și vina cade în întregime asupra d-lui C. Stere care, din diferite împrejurări, nu și-a putut face încă datoria în această privință.—Sperăm că d. Stere va reveni în curînd la simțul datoriei.

De altfel, d. Panu va judeca, desigur, cu indulgență asemenea păcate de direcție, fiindcă și d-sa, în timp de patru ani, n'a putut găsi momentul potrivit spre a-și spune părerea asupra unei publicațiuni ca „Viața Romînească".

P. Nicanor & Co.

Recenzii.

A. **Stavri.** *Luminișuri.* Iași. Edit. „Viața Romînească".

Pentru mine și pentru o generație întreagă, „Luminișurile" lui Artur Stavri sînt ca o muzică evocatoare a unei lumi miraculoase, acompaniamentul unor amintiri din o viață magică, atît de deosebită de vremile de azi, încît mă întreb de nu sînt cumva iluzii create și colorate de versurile sale armonioase... Iașii cetatea cea veche și liniștită, cu grădinele îmbălsămate și străzile ei tăcute, parcă temîndu-se de a tulbura pacea în care ațipește obositul trecut al Moldovei, în vechile case boerești... Ca fond, dealuri molatic ondulate și, pe culmea cea mai apropiată, cimitirul cu porțile lui larg deschise, ca niște brațe întinse ce chiamă la odihnă... Din str. Sf. Teodor, unde ca într'un falanster trăiam de laolaltă în pensiune, la un vechiu militar, studenți și studente, profesori și militari, mă îndreptam adese la vale, spre casa poetului Beldiceanu. Intram pe portița îngustă și mă strecuram sfioasă într'un colț, ca un mic animal familiar... Ce puteam fi alta?... eram așa de mică și slabă și aveam numai șaisprezece ani, eram abea în clasa V-a de liceu, iar în biblioteca poetului erau toți eroii sufletului meu entuziast, simbolul tuturor aspirațiilor mele nemărginite spre bine și frumos—Moș Ion Creangă, cu chipul lui roșcovan, plin de o îngăduință ușor luătoare în rîs, lîngă care era totdeauna locul meu, doctorul L. cu pletele lui romantice și glasul muzical, cu care declama versuri din Eminescu, improviza tirade și vorbea de o Beatrice dusă în țări străine, care îndată lua în sufletul meu chipul divinei Beatrice a lui Dante, Dr. Ț... interesantul erou al unei idile ce pasiona tot Iașul intelectual de pe vremuri, Gruber cu chipul lui de Crist brun și palid, cu vorba scandată și cîntătoare, depănînd aceleași și aceleași observații de audiție colorată, pe care nu îndrăzneam să le găsesc deșarte și plicticoase, Artur Gorovei, modest și plin de bunătate, citind din cînd în cînd cîte o poezie eminesciană și pesimistă, observații folkloristice, sau perzîndu-se în nesfîrșite discuții archeologice, căci avea pe atunci pasiunea numismaticii și o bogată colecție de medalii. In fine poetul însuși, Beldiceanu, cu fața colorată, barba scurtă, castaniu-roșcată și ochii bulbucați, nervos, pătimaș și de o vervă nesecată, ne ținea ceasuri întregi sub farmecul vreuneia din acele digresii colorate în Egyptologie, pe care, cred, că nici unul din cei ce le-au ascultat n'a putut încă să le uite, sau ne citea fragmente dintr'un poem geologic, pe care nu știu de l-a terminat: *„Pămîntul"*. Printre acești nelipsiți și credincioși membri ai cenaclului, apăreau și dispăreau multe alte chipuri și personagii, glorii pieritoare, pe care entuziasmul unui moment și dispoziția capricioasă a stăpînului locului, le scotea din obscuritate și le făcea să strălucească o clipă, dîndu-le lor și nouă iluzia că s-a ivit un talent mare—astfel a fost de pildă cazul unui biet tip, G. P., care pentru două mici poeme în proză a fost proclamat cu emfază și solemnitate, cu transporturi lirice și lacrimi de înduioșare, Turghenief al Romîniei, deși nici pînă atunci, dar nici de atunci încoace nu s-a mai pomenit de numele lui în literatura noastră!...

In aceste timpuri magice, printre aceste suflete agitate de aspirații nemărginite și credințe simple, nestrămutate, în această lume plină de iubire arzătoare pentru artă și idealuri sociale, cu atît mai scumpe cu cît erau mai nebuloase, am deschis cu uimire ochii neștiutori ai celor șaisprezece ani ai tinereții mele și am cunoscut cele dintăi versuri ale lui Artur Stavri, pe atunci un adolescent palid, gingaș ca o fată mare, contemplativ și obosit de viața pe care nici n-o începuse...

Era adevăratul „poet" din versurile sale:

Dragul mamei, du-te
Cu ceilalți joacă
Bate pe 'ntrecute
Mingea pe toloacă.

N-am mămucă vreme
Că vorbesc c-o floare
Și depăn pe gheme
O rază de soare...

De atunci încoace, încotro mă întorc cu gîndul spre anii trecuți și retrăesc viața noastră de odinioară, întîlnesc chipul gingașului poet și vechiului meu prieten Artur Stavri, rămas tot acel din strofele aceste, poetul ce n-are vreme să trăiască viața reală pentrucă „vorbește cu o floare sau deapănă pe gheme o rază de soare", sau notează în muzica versului, accentele din cîntecul vîntului, prinde în imagini prețioase jocul umbrelor și al luminii, zborul fantastic al norilor. Il revăd mai tîrziu îndrăgostit, adîncit ca întotdeauna în contemplarea visului său poetic, obsedat de impresiile ce-l chinuesc să le dee formă și realitate, tăcut și preocupat, pe cînd în jurul lui ferbea verva diabolică a lui Tony Bacalbașa, spiritul nesecat al glumelor lui strălucitoare, focul de artificii al paradoxelor lui Teodorescu, împrejurul divanului larg, pe care trona barba impozantă, spiritul fin și inteligența ageră a prietenului nostru Many, sufletul acelor întruniri, care formau cercul din str. Carageorghevici...

De atunci încoace vremea și viața ne-au despărțit... dar totuși cînd ne'ntîlnim, parcă ne-am părăsit eri, în berăria lui Caragiale, sau în una din acele excursii entuziaste la Ploești, la Gherea, în care se făcea atîta spirit și literatură. In tramvai, pe stradă, sau pe băncile Camerei regăsesc pe acelaș Artur Stavri, palid, melancolic, dus pe gînduri, cu aerul său veșnic de plictiseală, ce se împrăștie abia o clipă în zîmbetul, cu care primește și face glumele pe tonul obișnuit în vremile de odinioară.

Artur Stavri e de o senzibilitate excesivă, o senzibilitate ascuțită și dureroasă, izvorul inspirațiunei sale poetice dar și a pesimismului său special, care nu e ca pesimismul lui Eminescu un pesimism cerebral, ci o modalitate a sentimentalismului său:

Is trist și mă tot plîng de lume,
    Din suflet jalea n-o mai sting—
Și totuși văd că n-am anume
    De ce să plîng....

Acele lumi din asfințit
Mi-au fost și dulci și liniștite
Și-mi pare rău: *le-ași fi dorit*
    Altfel trăite.

Țin minte, multe am îndrăgit;
Le văd: sfios *m-așteaptă* 'n prag
  Și-mi pare rău că n-am găsit
    Ce mi-a fost drag.

Vezi, de ce-s trist nu ştiu anume;
Simt doar că jalea mi-i ursită—
Şi-i fără leac: *aştept o lume*
Alt-fel trăită.

Nu pot netihna să-mi alin
Că nu mă plîng de cîte ştiu:
Plîng alte lumi—şi numai viu...
Şi-i prea tîrziu...

Am citat în întregime această poezie în care e aşa de bine caracterizat sufletul lui Artur Stavri, natura pesimismului său. El nu se plînge în potriva vieţii în genere, ci împotriva firii lui, care nu are putinţa de a resimţi fericirea. E la el un fel de subiectivism exagerat,—pesimismul, o urmare a analizei continue a sufletului şi a senzibilităţii lui rafinate care se înfioară şi sufere de toate decepţiile vieţii, decepţii cu atît mai numeroase cu cît poetul e mai stăpînit de vis şi are mai multă repulzie pentru realitate, prea multă aşteptare a unei lumi „altfel trăită". De aceia pesimismul său nu are note de revoltă romantică obişnuită în potriva soartei şi a întocmirii firii, ci e expresiunea sentimentului profund al deşărtăciunii şi vremelniciei tuturor lucrurilor, conştiinţa adîncă a neputinţii sale de a fi fericit, lipsa de încredere în sine şi în viaţă, care l-a făcut să rămie acel delicat visător atît de singuratic şi modest pe care-l cunosc şi-l iubesc prietenii.

Afară de pesimismul acesta de o culoare atît de personală, sentimentul cel mai perzistent în versurile sale e iubirea naturii şi a frumosului, o iubire de adevărat artist şi fervent adorator al formei şi culorii. Apusul de soare, zorile, miezul zilei, farmecul lunii, scenele şi idilele din viaţa de la ţară şi din propria lui viaţă, sînt tablouri atît de frumos nuanţate, atît de pline de farmecul vieţii şi al frumuseţii, încît am adesea impresia că sînt în faţa unor pînze de Grigorescu, ale căror idei inspiratoare sînt traduse în sunete. Cuvintele în versurile lui Artur Stavri sînt numai imagini, prin care farmecul a tot puternic al muzicei silabelor suggerează o cugetare uşoară, o simţire fină, un sentiment nedesluşit, desfăcîndu-se dintr-un tablou cu cadru bine definit, zugrăvit cu grija de a reda exact şi real, cu un simţ al culorii şi al formei de adevărat pictor şi cu o înţelegere a poeziei cum rar se întîlneşte la alţi poeţi.

Către asfinţit, de-o vreme pe-aceleaşi căi mă 'ndrum.
Rămîne'n urmă satul albind în nori de fum;
Rămîn, cernite'n umbră şi-n somnul dulcei linişti,
Imaşuri ruginite şi pete largi de mirişti.
Trec lunca de răchită, las drumul—şi m-abat
Pe subt umbrar de ramuri, în codru 'ntunecat...
Cu cît mă urc, lumina prin crengi mai viu începe;
Pe vîrfu 'nalt cît soare-i! Simt cerul că-i aproape—
Un pas şi-s în poiană: pădurea se prăvale
Mai neagră, tot mai neagră, cărbune-i pîn devale—
Şi cît ţi-i luminişul fineţe, flori uscate;
Mesteceni albi, cu ramuri subţiri în jos lăsate,
Pîn' la pămînt atîrnă mlădiţi în plete sure
Şi-n stejărişul negru parcă-s aduşi de-aiure...
. . . .
Vezi, nu ştiu cum îs alţii,—dar un apus de soare
Un colţ uitat de-oparte de umbră şi răcoare,
Acelaş cer aproape, aceleaşi şesuri line,
Tot alte înţelesuri îmbracă pentru mine...
. . . .
. . . . în toate acele jocuri
De umbră şi lumină, în codri, lumi albastre
Ard gînduri, arde-o parte din sufletele noastre.

Nu pot să termin mai bine de cît cu aceste rînduri ale lui Anatole France, citate dintr-un studiu asupra lui Jules Tellier şi care i se potrivesc atît de bine şi lui Stavri:

„Les petits poètes ont des qualités

que les grands n'ont point. Si les *minores* de l'antiquité étaient perdus, la couronne de la muse hellénique serait dépouillée de ses fleurs les plus fines. Les grands poètes sont pour tout le monde; les petits poètes jouissent d'un sort bien enviable encore; *ils sont destinés au plaisir des délicats.*

*

Virgil Caraivan. *Domniţa Olina.* Biblioteca Minerva. Bucureşti.

Domniţa Olina, Harpalion, Povestea unui urias, sînt trei basme povestite în graiul poporului de un cărturar, care dacă lasă pe ici pe colo să se strecoare şi concepţii şi sentimente cu totul deosebite de sufletul ţăranului, ştie totuşi să le lege aşa de bine cu cele ce a prins şi şi-a însuşit de la el, în cît povestirea, deşi alta decît în gura poporului, îşi păstrează tot farmecul ei rustic cu toate aceste podoabe de oraş. Atît cele două poveşti tălmăcite din gura poporului pentru noi, cît şi acea tălmăcită din cărţi pentru popor, sînt scrise frumos şi curgător, într-o limbă corectă şi foarte plăcute la cetit.

*

H. Taine. *Despre natura operei de artă.* Traducere de *M. Sadoveanu.* Biblioteca „Minerva" Bucureşti.

A traduce e de sigur o artă şi a privi traducerea ca o îndeletnicire, care nu cere altă nimic decît bună voinţă, este fără îndoială o erezie. Ar fi deci de dorit ca interpretarea operelor de artă dintr-o limbă în alta să fie întotdeauna făcută de oameni de talent, scriitori de samă, care să *re-creeze* opera străină în limba lor. De aceia trebue să fim recunoscători scriitorilor noştri de talent pentru încercările lor de a pune la îndămîna marelui public, în ediţii eftene, opere de artă, traduse cu artă şi a contribui astfel şi la cultura generală a acestui public şi mai ales la formarea şi desăvîrşirea limbei noastre literare. Mihai Sadoveanu, căruia i se datoreşte în mare parte avîntul pe care l-au luat traducerile prin partea pe care a luat-o direct şi indirect la ele, s-a îndeletnicit acum în urmă cu traducerea unei părţi din Filozofia Artei a lui Hypolite Taine.

Cu măestria sa desăvîrşită a izbutit să mlădieze limba noastră, încă atît de neîncercată în exprimarea abstracţiunilor şi nuanţelor unei cugetări, pe cît de înaltă pe atita de rafinată, şi să dea o traducere exactă, ce reflectează ceva din arta şi stilul lui Taine, din acea lumină şi culoare a expresiunei cu care-şi îmbracă logica şi abstracţiunea.

I. S.

***

Iosif Popovici. *Dialectele Romîne (Rumänische Dialekte).* IX *Dialectele romîne din Istria.* Partea II *Texte şi Glosar.* Halle a. S., Editura Autorului [Clicsova per Bethlenháza, Banat], 1909. 1 vol. 8 de XVII+168 pag., cu 4 table fotografice, preţul 5 lei.

Se ştie că d. I. P. a întreprins un vast studiu asupra dialectelor romîne. Primul său volum, *Dialectele Muntenilor şi Pădurenilor din comitatul Hunedoarei*, apărută la 1905 (Halle, Niemeyer) a făcut o impresie excelentă prin metoda de cercetare întrebuinţată şi prin importanţa şi bogăţia materialului pe care-l punea la îndămîna filologilor, după cum am arătat la timp prin 'Arhiva' din Iunie 1905 (vol XVI pg. 290—291).

După o trecere de patru ani d. P. ne pune la îndămînă un noŭ volum, conceput în acelaş spirit, şi care, după planul adoptat, e al nouălea,—volum consacrat dialectului istrian. Partea I a acestui volum, menită a ne da tot felul de lămuriri asupra Istrienilor, va apărea mai tîrziŭ. Deocamdată d. P. ne-a dat textele culese, însoţite fireşte de glosarul cuvenit.

Materialul din acest volum este desigur foarte important. Se ştie în adevăr că dialectul istrian era pîn acuma cunoscut din publicaţii atît restrînse

cit și defectuoase. In introducere d. P. relevă tot felul de greșeli comise de predecesorii Ive, Gartner, Ioan Maiorescu, Weigand, Sextil Pușcariu. Recordul greșelilor il ține tot faimosul Weigand: „Cele mai multe curiozități le avem dela d. Weigand... [Un exemplu:] In Jahresbericht I p. 130 avem *i̯obe* tradus prin 'Weilchen'. Insă *i̯obe* nu e substantiv, ci un pronume și un verb...: *i̯obe*=ia (dr. *ea*) *be* (dr. *bea*)". D. Weigand confundă deci un pronume cu verbul său (subiectul cu predicatul) cu un substantiv!

Din cauza numeroaselor greșeli observate în textele publicate de predecesori, d. P. s-a impus sarcina de a verifica glosarul istrian al lui Byhan din Jahresbericht VI. Rezultatul acestei verificări ni se va face cunoscut în partea I.

D. P. scrie—fără supărare!—într-o limbă cam greoae. Iată o frază: „Primul glosar romin din Istria a fost al lui Ion Maiorescu, al cărui chip l-am pus la începutul glosarului mieu, fiindcă *acest om bun a meritat*". D. P. a vrut să spue: „fiindcă *acest om a binemeritat*" (și încă verbul cere a se arăta dela cine).

Prin publicarea acestui volum d. P. aduce dialectologiei romine un serviciu considerabil. Pentru orice discuție asupra dialectului istrian, vom avea de acuma înainte o bază sigură.

Pentru munca grea la care s-a dedat, d. P. merită deci recunoștința filologilor. Ar merita și recunoștința Academiei!...

*

C. N. **Mateescu**. *Balade*. Cu o prefață de N. Iorga. Vălenii de Munte, Tipografia 'Neamul Romînesc', 1909, 1 broș. de X+135 pagini, prețul 1 l. 50 b.

Se știe că Academia Romînă publică a colecție folklorică intitulată 'Din vieața poporului romîn, culegeri și studii'. Față de colecția folklorică a Academiei, d. N. Iorga a crezut nimerit de a scoate o alta, intitulată 'Din literatura populară romînească', și care se deschide cu broșura d-lui Mateescu.

Noua colecție se va prezenta oare supt un aspect mai științific? Fi-va oare materialul expus sistematic, cu glosare ireproșabile? Corectura fi-va ea oare făcută cu toată atenția necesară? Mister, căci în prefața acestui prim volumaș al colecției d. N. Iorga ne vorbește de cu totul altă ceva decit neam fi putut aștepta.

Colecția e interesantă.—Glosarul, pe care-l reclam necontenit prin aceste recensii, lipsește.—Prețul broșurelei—1 l. 50 b. pentru 135 *jumătăți* de pagini in 16—este prea ridicat.

G. P.

***

Ioan Slavici. *Educația Rațională* București. „Biblioteca Minervei", 30 b.

Ioan Slavici. *Educația Fizică*. București. „Biblioteca Minervei", 30 b.

Ioan Slavici. *Educațiunea Morală*. București. „Biblioteca Minervei" 30 b.

In trei volumașe din „Biblioteca Minervei", care, după cum rezultă dintr'o clasificare a autorului, pare că vor fi urmate de altele două, în care se va trata despre educația *intelectuală* și cea *profesională*,—cunoscutul nuvelist oferă publicului romînesc o lucrare de popularizare, ce îmbrățișază întreaga problemă a educațiunii.

Fără a aduce ceva nou în domeniul acesta, autorul nu face totuși o simplă lucrare de compilație. Se cunoaște că d. Slavici e un om care a lucrat mult ca educator, care are o experiență bogată în această ramură de activitate, și care a căutat să observe și să-și dea samă cit se poate mai bine de normele recomandate de pedagogi, de rezultatele lor, și în genere de tot ce atinge greaua misiune de educator.

Pentru aceia, alături de părerile curente ale pedagogiei străine, d. Slavici ne dă foarte multe considerațiuni proprii, observații interesante de detaliu, aprecieri juste, rezultate ale unei constante preocupări în domeniul pedagogiei.

Primul volum, „Educația Rațională" e un fel de introducere generală a întregei lucrări, în care autorul discută chestiunea educabilității omului, se ocupă cu limitele și scopul educației, cu mijloacele ei, și stabilește împărțirea educației în fizică, morală, intelectuală și profesională. Toate aceste chestiuni, chiar și cele mai dificile, sint expuse de autor in mod succint, general și pe cit se poate pe înțelesul tuturor. Acest mod de a expune probleme ca acea a educabilității, și stilul cam liber, în care autorul se exprimă, te fac să ai la prima vedere o impresie de scădere a chestiunilor; lucrul era însă impus de cerințele unei lucrări de popularizare, așa că în ultima analiză trebue să recunoști mai curînd autorului o oarecare dibăcie în faptul că atinge atitea chestiuni și le lămurește prin cîteva exemple, ferindu-se de a întrebuința aparatul științific, cu care de obicei se discută astfel de probleme.

Celelalte două volume se ocupă în detaliu cu „educația fizică" și cea „morală", atingînd aproape toate chestiunile privitoare la ambele aceste laturi ale problemei educațiunii.

Cititorul găsește în aceste două volumașe foarte multe cunoștinți, care sint absolut trebuitoare nu numai pentru cel ce are a se ocupa de creșterea și educația altora, dar chiar și pentru cei ce are în vedere numai propria lui bună stare fizică și morală.

Și cum la noi, chiar cele mai elementare regule de higienă fizică ori morală sint dacă nu necunoscute, cel puțin nerespectate foarte mult,—d. Slavici a făcut un adevărat serviciu dînd un material așa de bogat, în niște broșuri, care prin eftinătatea lor pot fi la îndămîna ori cui.

Dacă stilul era mai îngrijit, și unele lucruri redate mai concis, era și mai bine.

O observație însă nu ne putem opri de a face în ceiace privește editura: greșelile de tipar sint așa de numeroase încit nu numai că fac cetirea displăcută, dar strică pe alocuri limba—limba d-lui Slavici—, și chiar fac cu neputință înțelegerea textului. Și e pacat!

M. C.

***

Wilhelm Meyer-Förster. *Heidelbergul de altădată*. Piesă în cinci acte, trad. de Ovid Densușianu. „Biblioteca Teatrului Național", edit. „Minerva".

Mă întreb ce a găsit publicul, de aiurea și dela noi, în această piesă, ca să-i facă un succes atit de mare?!..

Autorul s-a inspirat puțin din „Vie de Bohème" a lui Mürger. Dar acolo, în romanul francez, eroii sint artiști și intelectuali, suflete fascinate de mirajul unui ideal,—și numai văzute din înnălțimea acestui ideal, mizeriile, expedientele, aventurile și farsele vieții lor zilnice, apar învăluite în lumina unei poezii romantice... Și e atita spirit, și pe alocarea atita fină duioșie în cartea lui Mürger...

Pecînd dincoace, autorul caută poezia romantică a vieții de boem în viața studenților germani.... mare procopseală!...

Am tot respectul pentru burghezul teuton, care-și face slujba cu cea mai mare exactitate, ca un cal care merge în trap liniștit, oprit de *„ochelari"* de a privi la dreapta ori la stinga; și nici nu vom nega fondul de soliditate pe care-l are acest popor adînc cufundat în viața organică.

Dar a căuta în existența burgheziei germane, și a burgheziei germane de azi mai ales, poezie romantică, e cel puțin riscat!... Conștient de uniformitatea și mărginirea traiului său, filistinul neamț caută să-și asigure o proviziune de amintiri „eroice" din timpul petrecerii la universitate...

Am cunoscut această faimoasă viață studențească, pe care familistul de mai tîrziu, în halat și papuci, puțin cam

umflat de bere, nu încetează de a o trimbița ca „genială" și de a o reaminti cu mare ifos ca virsta lui „eroică", —și de nu mi-ar fi teamă să jignesc cumva simpatiile unora dintre cetitori, ași numi-o par și simplu *trivială*. Dealtfel cititorul n'are de ce se jigni: o recenzie n'are altă pretențiune decit de a așterne impresiunea momentului.

Trimes la universitate, tinărul teuton simte trebuința de a-și descărca, timp de un an sau doi, prisosul de energie, mai mult fizică decit sufletească, a temperamentului său de rasă tinără. Prin urmare, e chestiunea de a fuma din pipe foarte lungi, de a bea într'o noapte zece-cincisprezece halbe,—eliminate apoi cu ajutorul spasmelor diafragmei și a altor funcțiuni puțin poetice,—de a turna pe git la comandă o halbă întreagă fără a înghiți, de a face dueluri de bere în aplauzele camarazilor, și a freca salamandre în trei timpi cu bătae la unison, însfirșit de a se duela cu „*schläge*" sub pretexte ridicole, și fără altă primejdie decit o tăetură pe față, menită a da o aparență de eroism eften și oarecare sare fețelor spălăcite, greu de deosebit între ele fără o barbă și un „*schmiss*". Negreșit, nici amorul nu-i uitat, deși vine în planul al doilea, după salamandre, căci la națiunile nordice, cum spun fiziologii.... „asimilarea" predomină asupra „dezasimilării"... La Berlin, de pildă, sint acele bazaruri enorme, dintre care renumitul „Tietz", cu patru sute de vinzătoare drăguțe, e numit de chiar proprietarul său: „mein Bordell", din pricină că fiecare vinzătoare este amanta unui student. Tinărul teuton tratează cu multe egarduri „comoara" lui de un an, și face chiar vizite și cadouri părinților ei, care-l numesc „ginerele nostru" prin eufemism. Mai tirziu, fata se mărită cu un om din clasa ei, dupăce s'a „amuzat" cițiva ani cu tineri din clase superioare; iar studentul, dupăce bea cit poate vre-un an doi, se apucă de lucru și nu se mai gindește decit la carieră.

Asta-i poezia!... [1])

Acuma iată și subiectul piesei. Un tinăr prinț moștenitor, dela una din acele mici și stupide curți germane, din care revistele umoristice și-au făcut cal de bătae, un tinăr prinț, zic, pe care autorul caută să ni-l prezinte ca pe om superior, dar care ne face impresia acelui neamț prostănac care „fumează șapte ani dintr'o lulea, și pe urmă bagă de seamă că are gaură",—e crescut în atmosfera celei mai seci și severe etichete, avind ca singur și sincer prieten pe profesorul său, un *doctor* burghez care nu s'a însurat, probabil pentru a nu incomoda înnalta societate cu o femee burgheză. Dar plictisit la urma urmei de atita etichetă, doctorul își amintește cu entuziasm de viața lui de student la Heidelberg și o prezintă alteței sale în culori strălucitoare. In sfirșit vine timpul cind prințul e trimes în tovărășia doctorului să-și facă anul de universitate, după tradiția curților germane, anume la Heidelberg. Aici se împrietenește îndată cu ceilalți studenți,—care beau cu un aer de eroism demn de o cauză mai bună,—și cu nepoata berarului care-i servește pe tineri și e sărutată de toți. Deși logodită cu un geambaș dela Viena, fata devine amanta prințului, probabil spre adinca satisfacție a unchiului ei, berarul; prințul se ține, cu ceilalți studenți, de băutură și de tot felul de copilării, din care una, cea mai de haz, ne-o citează autorul: o plimbare cu trăsura prin mai multe sate; prințul mină pe capră, și la fiecare circiumă se opresc și dau de băut oamenilor. La toate aceste copilării, profesorul, om bătrin și bolnav de inimă, ia parte cu entuziasm, foarte bucuros de a se apropia repede de moarte pentru plăcerile tinărului său *stăpin*. (Nu de geaba filistinului german îi lasă gura apă cind pronunță cuvintul de prinț)... Alteța sa găsește aceasta foarte normal, convins că vorba rostită de dinsul după moartea repede a doctorului: „In acest om bătea o inimă" —este o răsplată îndestulătoare pentru acela, mai ales că-i ridică și un monument.

1) La universitățile germane există un curent puternic contra corporațiilor, din care curent, numit *Finkenschaft*, fac parte cei mai inteligenți studenți și cei mai *democrați*.

Dar cind îi era prințului lumea mai dragă, și se pregătea să plece cu iubita lui la Paris ca să-i cumpere „rochii, pălării și umbrele", iată că apare primul ministru și-i anunță că, regentul îmbolnăvindu-se grav, trebue să vie acasă,—după abia patru luni de petrecere la universitate!...—ca să ia domnia. Tinărul prinț e desperat, și numai cind primul ministru îi spune că în caz de refuz, pierde tronul, se hotărăște. Un moment e gata să refuze chiar tronul pentru logodnica geambașului!...

Iată-l acum acasă, ducind o viață și mai strinsă în chinurile etichetei decit predecesorul său, reușind să sperie chiar curtea cu severitatea lui. In sufletul său însă trăește neștearsă amintirea halbelor și a berăriții!..

Cu citeva zile înnainte de a face o căsătorie curat convențională, cum se șeade unui prinț, se duce pe două zile la Heidelberg, spre marea mirare a curții. Acolo studenții îl primesc acum ceremonios, dar revede pe Kätt", o sărută cu foc, și cind dinsa îl roagă să fie *gentil* cu prințesa lui, căci și ea se duce să se mărite cu geambașul,—„că doară dragostea noastră nu putea duce la nimic",—plinge prințul, și publicul plinge cu dinsul.

Și acum dacă cetitorul mi-ar permite, ași apostrofa pe autor cum urmează:

Hei, domnule Meyer, că mai bine nu putea să te cheme—doar *Biedermeier* (=filistin)—e rău cind anume animale de cea mai mare utilitate la plug și la căratul sacilor la moară se apucă de zburdat ca micii cățelași de salon!.. E rău cind nemțoaice noduroase, cu picioare mari și coate ascuțite, se apucă de stirnesc risul publicului de *variété* prin mișcările lor stingace și accentele lor guturale!...

X. Y.

***

Jules Renard. *Nos frères farouches*. Edit. Arthème Fayard. Paris (fără dată).

Membru al „Academiei Goncourt" autorul e cunoscut mai ales prin opera sa *Poil de Carotte*, așa de gustată de tinăra generație, c-aproape nu-i licean francez care să n-o știe pe derost.

Procedeul însă din *Nos frères farouches* e acelaș întrebuințat în scrierea sa *Histoires Naturelles*, dar în loc să fie aplicat la gingăniile, cu care a umplut Dumnezeu lumea, e aplicat la oameni și anume la țăranul francez. Dintre toți scriitorii francezi J. R. e aproape unicul, care se apropie de țăranul francez ca de-un frate, și nu ca de-o beatie.

In volumul de față sint o serie de *filmuri* cinematografice. Unele prin înșiruirea lor ne povestesc o viață întreagă, altele izolate ne dau o instantanee, în care se oglindește o stare sufletească sau o gingănie—căci și în acest volum sint cite-va *Histoires Naturelles*:

„**Nouvelle lune.** L'ongle de la lune repousse."

„**Le Chat.** On lui dit: Prends les souris et laisse les oiseaux!

C'est bien subtil, et le chat le plus fin quelquefois se trompe."

„**L'alouette.** Elle retombe, ivre-morte de s'être encore fourrée dans l'oeil du soleil."

„**Le ver luisant.** Cette goutte de lune dans l'herbe!"

„**Le corbeau.** L'accent grave sur la sillon."

Seria de filmuri cea mai mare—ju-

mătate din volum—ne dă viața unei servitoare: *Ragotte*—„Elle est si naturelle que, d'abord, elle a l'air un peu simple. Il faut longtemps la regarder pour la voir". Iar dacă privind aceste filmuri proectate pe pinza sufletească a autorului, găsești că unele din ele tremură, vina e in sensibilitatea cetitorului. **Amour**. „Elle aime Philippe, mais comment oser dire qu'elle l'aime d'amour? Quel nom faut-il que je donne au sentiment qui les tient liés? Elle dit: ‚Pourvu que je l'aie!' comme elle dirait: ‚Tant qu'on a du pain, on ne meurt pas de faim'."

„—A cause de son nez, je le reconnaîtrais entre cent cochons." „**En ménage**. Elle est allée, ce matin, au marché de la ville, et elle dit:—Autrefois, il y avait un boucher; aujourd'hui, il y en a cinq! Le monde devient carnassier." „**Laveuse**. Mais la grosse affaire, dans la vie de Ragotte, a toujours été le lavement du linge des autres... Et Ragotte est tellement lasse, des fois, quand elle revient de la rivière, qu'elle a l'air d'être ramenée par la brouette."

„**Le chagrin de Ragotte**. Son ouvrage fini, elle pense à Joseph et ça lui fait mal. Elle y pense et ça l'endort. Elle baisse la tête plus bas, un peu plus bas, jusqu'à ce qu'elle la relève avec brusquerie comme si elle venait de heurter du front la pierre du petit."

Altă serie de filmuri, *Honorine*: o babă in mintea copiilor. Apoi *La tribu des Grillot*: o familie semi-nomadă, etc. etc.

*

Max Maurey. *Quelques Actes*. Librairie des Annales. Paris (fără dată). Actualul director al teatrului „Grand Guignol" și-a adunat intr-un volum șepte comedii, din care *M. Lambert, marchand de tableaux* și *l'Aventure* sint de cite două acte, iar celelalte *L'asile de nuit*, *Le chauffeur*, *Depuis six mois*, *La recommandation*, și *Rosalie* numai de cite un act. Toate comediile nu sint de aceiași valoare—cel puțin la cetit, de oare-ce jucate s-ar putea să fie deopotrivă de bune. In toate insă se sfichiuește și ridiculizează slăbiciunile unor indivizi nu ca stare ci ca reprezentanții unor categorii sociale. Astfel in *l'Asile de nuit*—una din cele mai bune—și *La recommandation* se ridiculizează funcționarismul, in *Le chauffeur*, parveniții; in *Depuis six mois* bărbații care își inșeală femeile; in *Rosalie* mișelia stăpinilor și aroganța slugilor; in *M. Lambert* jucătorii dela Monte-Carlo; *L'Aventure*—una din cele bune—ie o comedie de moravuri. Toate aceste comedii care au văzut rampa și au fost jucate de actori ca *Antoine* și *Signoret* merită să fie recomandate iubitorilor de literatură teatrală și pot fi folositoare profesionalilor.

Dr. N. Q.

***

Th. Ribot. *Problèmes de psychologie affective*. F. Alcan. Paris.

In această operă, celebrul psiholog continuă și complectează pătrunzătoarele sale studii asupra vieții complexe și obscure a sentimentelor. De o deosebită importanță prin vederile filozofice ce cuprinde, e studiul consacrat conștiinței afective. In el, Ribot reia cu noi argumente, teoria sa, după care viața afectivă are un caracter primordial, eterogen și ireductibil la modalitățile intelectuale ale activității psihice. Servindu-se, după metoda sa cunoscută, mai mult din exemple luate din patologie, el scoate in relief opoziția intre eul afectiv și cel intelectual și caracterul autonom al vieții afective. Intr'un studiu asupra memoriei afective a cărei existență și importanță a scos'o pentru prima oară în lumină în opera sa intinsă asupra psihologiei sentimentelor, Ribot combate argumentele acelor care neagă existența acestui fel de memorie. Prin exemple interesante el stabilește că viața individuală și socială e plină de fapte inexplicabile fără existența memoriei afective, arătind rolul acesteia in consolidarea și evoluția sentimentelor.

Foarte original și interesant e studiul său asupra antipatiei. Acest sentiment sintetic care conține ca element intelectual o intuiție, ca element afectiv, o stare penibilă, și ca element activ, o inhibiție motrice, e după el o formă atenuată a instinctului de conservare, anticipind asupra viitorului. In stadiul său organic, antipatia nu e decit repulzia fiziologică sau desgustul. La animale și la copii, se manifestă sub forma sa instinctivă.

La om devine conștientă, și poate avea două forme: una care apare brusc, alta de formațiune lentă. Sub forma sa colectivă, are la bază mai mult o credință decit un instinct, ea caută să se justifice și să devie rațională.

Condițiile sale psihologice sint: lipsa de plasticitate intelectuală in primul rind și in al doilea, dispoziția la excitabilitate. După părerea sa, antipatia e o dispoziție utilă, chiar necesară, organizării noastre fiziologice și psihologice. Căci, dacă simpatia e o lărgire a vieții noastre afective și intelectuale, ea e in acelaș timp o micșorare, o renunțare a personalității noastre. Antipatia, ca tendință antagonistă, e dimpotrivă un principiu de individualizare. Tarde, Baldwin, Royce au arătat importanța fenomenului de opoziție in viața socială. El dă naștere spiritului de independență individuală și desigur unul din scopurile importante ale vieții omenești e varietatea, accentuarea diferențelor ce există intre diversele euri. Cum spune Tarde, societatea trebue să fie o desfășurare de contraste psihice. Studiul său asupra iluziei afective e o complectare a operii lui James Sully. Cu exemple variate el ne arată cit de des ne inșelăm uneori asupra calității, alte ori asupra intensității sentimentelor noastre proprii. Cauza adincă a acestor iluzii, trebue căutată in insăși natura sentimentului. Conștiința nu poate niciodată cunoaște un fenomen afectiv in totalitatea sa, căci el cuprinde totdeauna și elemente subconștiente și inconștiente sau fiziologice, care nu pot fi pe deplin descrise și analizate.

Cunoștința pe care o avem asupra sentimentelor noastre proprii e parțială și deci supusă eroarei și cunoștința integrală a individualității noastre se va lovi totdeauna de imposibilități atit psihologice cit și fiziologice.

O. B.

Revista Revistelor.

Luceafărul (No. 6). O admirabilă nuvelă de d. Sadoveanu, *Cemegăreasa*.—Răspunsul d-lui Agîrbiceanu la întrebările asupra „poporanismului." Profunditatea din nuvelele acestui scriitor apare şi in discuţia acestei chestiuni literare. D. Agîrbiceanu e un spirit concentrat şi meditativ.—O drăgălaşă poezie a d-rei Ecaterina Pitiş.

Viaţa Socială (No. 1). Director N. D. Cocea.

E o revistă politico-literară. O revistă socialistă. S'ar părea că avem oarecare competenţă s'o judecăm, căci, vorba ceia, pe unde d. Cocea culege surcele, noi, unia, am tăiat lemne. Dar, vorbind drept, sentimentul nostru faţă cu unele bucăţi e un sentiment de desăvîrşită perplexitate. Revista se 'ncepe cu o poezie de d. Tudor Arghezi,—*Rugă de seară*,—despre care nu voim să spunem nimic. Nu voim, ca să nu ne facem de rîs. Să ne explicăm: poezia aceasta, sau este de domeniul psihiatriei, sau anunţă un geniu. Şi cum nu avem destulă putere de pătrundere, preferăm să aşteptăm şi alte producţii ale acestui nou poet, pentru a ne pronunţa—dacă vom reuşi vreodată.

D. Toma Dragu, intr'un articol despre „Votul universal", ne arată cît de mult a „evoluat" ideia socialistă dela 1890 până astăzi. Pe vremea d-lui Gherea, cînd scriam socialism şi unii dintre noi, nu prea aveam obiceiul să insultăm nici in *ziare*; dar, in sfîrşit, in asemenea publicaţii, luam adesea în răspăr „burghezia".—In *reviste* insă, Doamne fereşte! Acolo-i dădeam cu doctrina, şi tratam societatea „actuală" cu „burghezia" ei cu tot, ştiinţificeşte, ca pe o specie oarecare zoologică... D. Toma Dragu, insă, injură... Şi, lipsit de orice prejudecată, scrie aceste nedemne cuvinte: „*răposatul întru trădare Radorici*",—pe care d. Gherea, colaborator al „Vieţii Sociale" trebue să le fi cetit... Ce i-o fi trecut prin inimă d-lui Gherea, cînd a cetit aceste cuvinte?? Grozav am vrea să ştim, dar n'avem să ştim niciodată... Şi d-ta, iubite d-le Cocea, să fi pierdut oare orice urmă de „burghezism."? Desigur că nu. Desigur că ai dat acel articol la tipar fără să-l cetești. Sintem siguri că nu l-ai cetit. Cu cît ne gîndim mai mult, cu atîta sintem mai siguri. Sintem absolut siguri!!

In „Ştiinţa revoluţionară", d. Cocea scrie cu acea inteligenţă şi fineţă, pe care cetitorii noştri i le cunosc.

Falanga (No. 7). D. Mihail Dragomirescu răspunde recenziei noastre din numărul trecut.—D. Dragomirescu, probabil grăbit, n'a înţeles o mare parte din cele spuse de noi, iar puţinul cît a consimţit să priceapă se face că nu-l pricepe. Ce abnegaţie!... In răspunsul d-sale se 'ncearcă să fie răutăcios,—şi nu izbuteşte, pentrucă d. Dragomirescu, cum ştie toată lumea, e un om foarte bun.

Revista Democraţiei Romîne continuă să desbată chestiile politice, sociale şi economice dela ordinea zilei. D. G. Diamandy, in *Spre viaţă de partid* (No. 4), işi exprimă dorinţa ca partidul liberal să iasă din izolarea sa faţă cu masa cetăţenească.

Noua Revistă Romînă (No. 9). In No. trecut al revistei noastre, spuneam că d. Eugen Porn n'a făcut decît să colecţioneze injuriile unor pontifi ai literaturii romîneşti.—D-sa susţine că aceste injurii îi aparţin, căci le-a publicat acum doi ani în „Viaţa literară".

Luăm act de această declaraţie şi facem cuvenita rectificare—dar cu o restricţie: In articolul din anul acesta, d. Porn e mai complect şi mai variat decît in acel de acum doi ani, ceia ce dovedeşte că tot a împrumutat dela marii pontifi cîte ceva „pe ici, pe colo, şi anume in părţile esenţiale"... Şi încă ceva: Acum doi ani, pontifii se *pronunţaseră*...

Dar, insfîrşit, dacă ţine la paternitatea intreagă a injuriilor, nu-l vom şicana peste măsură, şi vom închide incidentul pentru totdeauna.

Cumpăna.—In No. 13, cronicarul acestei reviste scrie o pagină „Pentru Viaţa Romînească", care se isprăveşte astfel:

„Atît spre lămurire. Şi incolo multă „sănătate sau *mamas parof paregam* „*baro Garabet!*—cum s'ar zice in limba lui acolo".

Incolo, proză şi versuri de d-nii Sadoveanu, Iosif şi Anghel.

Ion Creangă. (Mart, 1910).

Articolele publicate de d. A. Philippide in această revistă aŭ avut darul de a convinge pe d. Tudor Pamfile cum că d. Gustav Weigand este un perfect cunoscător al limbii romîne. In consecinţă d. Pamfile a căutat, printr-o scrisoare, să afle ce părere are savantul din Leipzig despre revista 'Ion Creangă'. D. Weigand, amabil, s-a grăbit fireşte să-i răspundă. Răspunsul său, extrem de interesant, se poate cunoaşte din ultimul număr al revistei bîrlădene.

Mercure de France (Februar, 1910).

Criza parlamentarismului e titlul unui frumos articol al lui *Paul Louis*, in care se arată starea in care se găseşte azi această instituţie in ţările civilizate. Criza aceasta generală şi definitivă a parlamentarismului se manifestează prin mai multe simptome: mulţimea nu vorbeşte decît cu scepticism şi ironie de mandatarii ţărilor; unii deputaţi (mai ales in Franţa) sînt desgustaţi şi sînt hotărîţi să nu-şi mai pue candidatura; alţii se duc foarte rar în parlament şi işi reduc la minimum activitatea lor parlamentară; mulţi savanţi preferă să-şi expue părerile prin studii decît dela tribuna parlamentară; corpurile deliberătoare au ajuns un fel de azil al milionarilor ori al intriganţilor; masele lucrătoare se dezinteresează tot mai mult de desbaterile parlamentare, iar parlamentele tind să devie din ce in ce mai mult nişte biurouri de inregistrare. Astfel parlamentarismul apare ca ruinat de o boală adîncă, şi criza parlamentarismului e criza statului modern. Spiritul public vede in parlamentari o categorie profesională restrinsă, un fel de castă diriguitoare; iar parlamentul, fiind azi „suveran" in ţările civilizate, a acumulat asupra lui ura şi duşmănia ce se purta altădată regilor şi împăraţilor. Pricina acestei

crize? Parlamentarismul a fost impus lumii de o anumită categorie socială —„Tiers Etat"—cînd s'a simțit destul de tare ca să revendice o parte din puterea publică, și pentru a-și apăra interesele contra autocrației și nobleței feudale. Dar cu timpul categoria aceasta socială a trebuit să se sprijine pe clasele sărace și să lărgească astfel drepturile politice. Astfel parlamentarismul de azi nu mai samănă cu cel din trecut: altădată era arma ofensivă a lui „Tiers Etat" contra proprietății feudale; azi e instrumentul defensiv al proprietății capitaliste contra proletariatului. S'a ajuns azi la paradoxul că o democrație teoretică legiferează în folosul unei aristocrații diriguitoare: cîștigarea mandatelor se organizează ca o afacere financiară; deputatul, odată ales pe patru ani, e liber să lucreze prin votul său contra intereselor alegătorilor, pe care apoi și-i recîștigă prin servicii personale; între parlament și țară e o separație completă, și parlamentele sintetizează dominația clasei a cărei expresie perfectă e statul modern. Privilegiul economic al burgheziei consolidează privilegiul ei politic, dominația sa prin Camere. Parlamentul joacă în statul modern rolul Curții sub vechiul regim: el domnește asupra biurocrației, determină actele administrației. In dosul parlamentelor se ascunde aristrocrația diriguitoare: ea califică de interese generale nevoile sale particulare și de voința națională voința sa personală. Pentru aceia regimul parlamentar azi nu mai seduce clasa muncitoare; aceasta își dă samă că prin parlamentarism s'a consolidat structura capitalistă sub aparența legalității democratice. Deaceia azi parlamentarismul e atacat odată cu această structură capitalistă, și mișcarea sindicalistă (e vorba, firește, de țările înnaintate, unde aceasta e ceva serios) apare în primul loc ca un conflict între sindicalism și parlamentarism: parlamentarismul vrea ca cetățeanul să abdice dela drepturile lui în mîna unei oligarhii însărcinate să exercite o tutelă temporală, și să aștepte dela ea reforma statului: sindicalismul vrea ca muncitorimea organizată să nu mai susție edificiul social ce o apasă. Deaceia, închee autorul, se poate spune că criza parlamentarismului e criza statului modern, ba chiar a societății moderne.

La Revue (Martie, 1910).

Tullio Giusti publică sub titlul **Chestiunea Triestului și Tripla Alianță** un articol, în care arată suferințele îndurate de provinciile sudice italiene din Austria. Căci și Italienii au Transilvania lor, și lanțul luptelor pentru menținerea naționalității e poate tot așa de dureros la sud-vestul imperiului habsburgic cași la răsărit. Poate, căci se pare că Triestul are mai multă libertate. Dar să dăm cîteva date din studiul d-lui Giusti. Dela 1382, cînd Triestul, o comună liberă, s'a dat lui Leopold, până la 1848 și chiar mai tîrziu, această provincie a avut, din punct de vedere economic, o situație bună. De cînd însă s'a deșteptat spiritul național și Triestienii au început să-și arunce privirele spre sud, de atunci Austria a început, amintindu-și de pierderea Veneției, politica de desnaționalizare prin Sloveni și de aservire economică.

Mijloacele prin care guvernul austriac își urmărește scopul se pot rezuma astfel: 1) se refuză orice școală Italienilor și se deschide oricîte pentru Sloveni și Germani; 2) se transferă toți funcționarii publici italieni în provinciile germane sau slave ale Imperiului și se înlocuesc prin funcționari slavi sau germani, care nu știu limba țării; 3) se ia comerțul, industria și navigația dela Italieni, ca să li se dea Germanilor și Slavilor; 4) se colonizează „Regiunea Iulia" cu Slavi și se sprijină organizația lor politică; 5) s'a creat o lege electorală, prin care se tinde a se dea administrația comunilor Slavilor, Germanilor și socialiștilor. In contra tuturor acestora Italienii luptă cu toate armele posibile; nu se dau înlături dela atentate,—pildă este complotul lui Oberdan,—mișcari de stradă sîngeroase, propagandă prin presă, meetinguri de protestare, etc..

Dar razimul puternic îl găsesc în Constituția municipală, acordată la 1850, și în mijloacele financiare ale Ligii Naționale, ce are numai în două secții 17,326 asociați, și care întreține actualmente 50 de școli, biblioteci, cursuri de analfabeți, etc.—Solidaritatea națională manifestată de acești Italieni te uimește; de ea se lovesc pretutindeni încercările guvernelor austriace, și nu e greu de prevăzut cine va eși la urmă învingător.

D. *E. Faguet* într'o recenzie-articol **Un rechizitoriu contra lui Renan**, apără pe marele scriitor de acuzările aduse de d. *Parigot*, care găsește că Renan a fost lipsit de originalitate în cugetare, laș, fără simțul istoric și de un egoism aristrocratic. Stilul d-lui Faguet e de o asprime neobișnuită d-sale, și din aceasta, dacă nu ne putem face o idee de valoarea studiului recenzat, putem însă vedea cît de jignit a fost criticul francez de aprecierile nefavorabile ale d lui Parigot.

Revue des Idées, (Februar, 1910)

Georges Matisse, într'un studiu interesant asupra **inteligenții omenești**, arată importanța legii de constanță intelectuală, formulată de Remy de Gourmont. Cași acest cugetător, el crede că inteligența omenească nu a crescut în cursul secolelor, ci numai produsele activității sale s'au acumulat odată cu timpul. După părerea sa însă, odată cu dispariția condițiilor vieții primitive, inteligența omului pierde gradat una din calitățile ei primordiale, supleța, devenind pe fiecare zi, ca toate organismele ce îmbătrînesc, din ce în ce mai rigidă. Odată cu desvoltarea vieții sociale și a civilizației, facultățile native atît de variate ale omului primitiv s'au restrîns mereu. Datorită diviziunii muncii, fiecare om numai întrebuințează decît o aptitudine unică a inteligenții sale, care se desvoltă în chip monstruos, pecînd celelalte degenerează. Fiecare membru al societății înnaintează cît mai mult într'o specialitate anumită, întinzînd resorturile inteligenții sale într'o singură direcțiune. Toată subtilitatea, toată forța de spirit a unui avocat, a unui matematic, e absorbită de exercițiul profesiunii sale. Ceia ce am cîștigat în putere tecnică, am pierdut în întindere a spiritului. Orizontul nostru devine din zi în zi mai închis de mediul social, și omul deabia mai zărește natura, printre norii de fum ai civilizației. Societatea ne ascunde universul, și nu ne mai rămîne timp să observăm mișcările cerești, plantele din jurul nostru, semnele atmosferice ce pregătesc furtuna, instinctele animalelor. Cugetarea noastră e neîncetat hipnotizată de problemele politice și sociale, care au luat pentru inteligența noastră o importantă disproporționată. Numai oamenii care au stat mai mult în contact cu lumea fizică o cunosc încă, și inteligența lor e mai deschisă și mai vastă. Aceștia posedă mai multă supleță, agerime de spirit, putere de reacțiune grabnică în fața evenimentelor neprevăzute. Inteligența omenească, care avea la început o întrebuințare universală, sfîrșește cu timpul prin a nu putea fi întrebuințată decît într'o împrejurare particulară, definită prin condițiuni mărginite și realizată numai în acest mediu artificial, care e societatea.

Există, după Matisse, o lege a degradării inteligenții. Ceia ce inteligența cîștigă în adîncime, pierde în întindere a orizontului.

Organism cuprins de scleroză, ome-

nirea va ajunge intr'un stadiu, in care achiziţia cunoştinţelor tecnice, in fiecare profesie, va dura atit de mult, va cere atitea sforţări, incit va absorbi toată activitatea, toată puterea disponibilă a spiritului. Omenirea va atinge atunci o stare de echilibru, o stare stabilă, caşi acele societăţi de hymenoptere, de albine, de furnici, a căror viaţă colectivă nu mai progresează.

La Revue du Mois (Februar, 1910).

Asupra **utilizării azotului atmosferic** in diferite ramuri ale activităţii economice şi industriale, ne dă A. *Detoeuf* un scurt istoric şi o expunere repede a celor mai recente procedee de extragere. La inceputul secolului XIX acidul azotic era puţin intrebuinţat, servind numai la prepararea pulberei şi explozivelor. Cu progresele chimiei şi cu prepararea acidului sulfuric prin camerele de plumb, acidul azotic găseşte o mai mare intrebuinţare. Şi mai mult e reclamat acidul azotos, cind derivatele azotice devin baza industriei materiilor colorante; iar in timpul din urmă, prin dezvoltarea chimiei agricole şi prin intrebuinţarea nitratelor pentru ingrăşăminte, cantităţile de acid azotic ce se cer au ajuns foarte mari. Şi deşi deocamdată minele de nitrat de sodiu din Chili şi Peru aruncă in lume peste un milion jumătate de tone de nitrat anual, totuşi s'a căutat a se relua şi perfecţiona procedeul lui Cavendish (1784) pentru extragerea azotului din aer. S'a ajuns astfel să se obţie pe calea aceasta azotat de calciu pentru ingrăşăminte cu un preţ care permite să se concurere nitratul din Chili şi Peru. Toată problema este să se ajungă a se incălzi foarte tare şi a se răci foarte bruse amestecul de azot şi de aer, ceia ce se face prin ajutorul scinteei electrice şi prin diferite procedee, dintre care până acum cele mai bune sint ale lui Schoenherr, Guye şi alţii.

Carducci şi poezia naţională este titlul unui intins studiu, pe care *P. Van Tieghem* il face asupra marelui poet italian ca poet naţional. După o introducere, in care arată că poeţii găsesc din ce in ce mai puţin răsunet in sufletul cetitorilor, din pricină că poezia de azi nu prea are legătură cu viaţa şi cu frămintările ei, ci tinde să devie tot mai subtilă, mai neinţeleasă, mai izolată şi mai străină de marile evenimente ale epocei, autorul conchide că pentruca poetul să găsească răsunet in suflete trebue să vibreze el mai intăi, să se inspire din viaţă, să se intereseze de marile probleme ale omenirii de azi, ori de ale neamului său măcar,—să fie poetul neamului său şi al omenii. Un astfel de poet a fost Victor Hugo, şi tot un astfel de poet este, incă şi mai mult, Carducci. Desigur, Carducci a cintat şi iubirea şi vinul şi natura, dar mai presus de toate el a fost poetul ţării sale: el a avut ca erou ţara şi poporul Italiei. El a cintat independenţa după-ce a luptat mai intăi pentru ea, a cintat liberarea Romei dupăce a dus o luptă aprigă prin scris contra stăpinirii papale, a cintat in sfirşit aspectele diferite ale ţării sale devenite libere şi unite, şi nu a rămas rece nici pentru progresele din urmă ale Italiei, ridicarea ei industrială şi economică. Chiar natura Carducci nu a văzut-o decit prin prizma iubirii de neam şi nu a cintat-o decit pentru promărirea ţării sale.

Pentru aceia Carducci a dominat cu puternica lui personalitate toată epoca dela independenţa Italiei până la moartea sa, şi a avut atita răsunet in ţara sa.

Nuova Antologia (Ianuar, 1910). *Cesare Ranzoli*,—**Senzibilitatea actorilor**. Autorul discută mult discutata

chestie dacă actorul simte in realitate sentimentele şi pasiunile pe care le reprezintă pe scenă, sau e numai un simplu imitator al naturii. S-ar părea că răspunsul cel mai sigur l-am putea căpăta dacă ne-am adresa la inşişi actori. Din nefericire, răspunsurile lor au fost totdeauna contradictorii. Astfel, după Coquelin, arta dramatică e un produs al reflexiunii: actorul cu atit mai uşor atinge culmea artei sale, cu cit simte mai puţin. Multe anecdote păstrate despre actorii mari par că confirmă această părere. Cu toate acestea, o anchetă intreprinsă in 1888 de către W. Archer, intr-o revistă americană, a dat rezultate tocmai in sens contrar: mai toţi actorii intrebaţi au declarat că simt in mod intens pe scenă toate sentimentele pe care sint siliţi să le reprezinte. Aceiaşi declaraţie a făcut-o şi marele tragedian italian Tomasso Salvini. In faţa acestor afirmaţii contradictorii, autorul se hotărăşte pentru teza nesenzibilităţii actorilor, din următoarele motive: Se ştie că stările emotive sint concomitante cu o serie de alteraţiuni fiziologice, mai mult sau mai puţin profunde, şi că o viaţă bogată in emoţii intense inbătrineşte de timpuriu organismul şi-l duce innainte de vreme la moarte. O asemenea soartă ar lovi in mod fatal şi pe actori, dacă ei ar simţi cu adevărat toate emoţiunile pe care ei ne fac să credem că le trăesc. In realitate insă se intimplă tocmai contrarul: nu numai că nu mor de tineri, ci, din potrivă, se par că impărtăşesc, impreună cu oamenii de geniu, privilegiul de a trăi mai mult decit mijlocia celorlalţi muritori şi de a-şi păstra intregimea forţelor fizice şi mintale. Apoi, e iarăşi cunoscut că obişnuinţa micşurează gradul de intensitate al stărilor afective. Cum s-ar putea admite ca numai actorii dramatici să se substragă acestei legi generale? Ş-apoi dacă perfecţia ficţiunii scenice ar fi in raport cu intensitatea sentimentului actorului, ar trebui, in mod firesc, ca desăvirşirea jocului să scadă treptat cu repeţirea reprezentaţiilor. In realitate se intimplă tocmai contrarul, ceia ce probează că actorul nu simte delor, ci creaţia lui e produsul unei observaţii tenace şi al unei reflexiuni metodice. Mai departe, e neindoelnic că actorul, pe scenă, trebue să aibă o desăvirşită stăpinire asupra sa insuşi, deoarece un gest ne la locul lui, o ridicare de voce nepotrivită, e de ajuns pentru a distruge efectul. Dar caracteristic emoţiilor puternice este de a tulbura conştiinţa şi de a te face să pierzi stăpinirea de sine. Un indrăgostit sincer, fie el şi cel mai cult şi inteligent om din lume, innaintea iubitei sale işi pierde cumpătul, devine ridicol, observă aceasta şi devine şi mai ridicol, iară Ea, in cele mai multe cazuri, ii intoarce spatele pentru a se da trup şi suflet unui Don Juan de profesie, un comediant care ştie să simuleze amorul tocmai pentrucă nu-l simte, ştie să găsească frazele şi gesturile potrivite, fiindcă are capul rece caşi inima. Emoţia intensă e cea mai puţin teatrală. Dacă ar fi adevărată teza senzibilităţii actorilor, atunci ar urma ca ei să poată reprezinta numai acele sentimente pe care sint in stare să le simtă: un melancolic n-ar putea reprezenta veselia, etc. De fapt, actorii mari, intr'un timp scurt, parcurg intreaga scară a celor mai variate emoţii.

Rivista d'Italia (Ianuar, 1910). *Guido Cavaglieri*.—**Instrucţia populară şi reforma electorală**. Necesitatea unei reforme electorale, zice autorul, incepe a agita lumea politică şi chiar şi masele populare. Dar, dacă e adevărat ca ţara să fie condusă conform voinţii majorităţii locuitorilor ei, atunci reforma electorală trebue să meargă mină in mină cu trezirea conştiinţii alegătorilor. Aceştia

trebue să poseadă o noţiune exactă a îndatoririlor lor, trebue să poseadă o unitate de cugetare şi acţiune, care să-i facă a nu se mai conduce în votarea lor decît de aspiraţiunile partidului din care fiecare face parte, şi nu de avantagii personale. Pentru a forma însă conştiinţa drepturilor şi datoriilor în sufletele cetăţenilor e nevoe de instrucţie. În acest scop trebue să se lărgească activitatea universităţilor populare şi a diferitelor şcoli serale şi duminicale; ar trebui să se fondeze cît se poate mai multe biblioteci accesibile marelui public, dar, ca bază a tuturor, ar trebui să se mărească cu mult numărul şcoalelor primare. Din acest punct de vedere Italia e cu mult în urma celorlalte ţări civilizate, şi de aceia numărul analfabeţilor e aşa de mare. De ex., în anul 1905, dintr'o mie de însurăţei, n-au fost în stare să-şi iscălească actul de căsătorie: 813 în prov. Reggio Calabria; 810 în Cosenza, 800 în Catanzaro, 797 în Teramo, etc.

Pe cită vreme dar asemenea stare de lucruri nu va dispărea, zice autorul, e de o importanţă cu totul secundară reforma electorală propriu-zisă. În orice caz însă, oarecare modificări sînt de adus. Trebue mai cu samă să se modifice sistemul de vot şi de scrutin, apoi trebue să se lărgească mult circumscripţiile electorale. Dintre sistemele de vot, mai preferabil pare a fi acel al reprezentării proporţionale. Dacă, spre ex. în provincia Veneţia, care alege 50 de deputaţi, lista partidului conservator ar avea 60.000 de voturi din 140.000, acea a partidului democrat 30.000, a partidului radical 25.000, a partidului socialist 15.000 şi a celui clerical 10.000, făcînd proporţiile ar reuşi ca aleşi 22 conservatori, 11 democraţi, 9 radicali, 5 socialişti şi 3 clericali, pecînd cu criteriul majorităţii ar fi eşit aleşi cei 52 deputaţi ai partidului conservator. Principiul reprezentării proporţionale, pentru care s-a pronunţat Belgia şi Elveţia, tinde să asigure puterea politică majorităţii reale a ţării, acordă controlul minorităţilor şi reprezentarea tuturor grupărilor serioase.

Deutsche Revue (Ianuar, 1910). *Elias Metschnikoff.* — **Weltanschauung und Medizin.**

E o conferinţă pe care marele învăţat a ţinut-o în Stuttgart. Rousseau îşi începea pe „Emile" al său cu vorbele: „Tot ce esă din mînile creatorului e bun, dar tot degenerează în mînile oamenilor"; Metschnikoff afirmă tocmai contrarul: omul din natură e rău, numai cultura îl poate face mai bun. Acest adevăr, zice el, reesă din originea animalică a omului, arătată întîiaşi dată de Darwin. În sprijinul teoriei descendenţii omului din maimuţă, medicina a adus şi ea dovezi nouă: astfel ea a arătat că unele boale, care se credeau proprii omului, se pot transmite maimuţelor superioare, deoarece constituţia sîngelui la om şi la aceste maimuţe e foarte asemănătoare. Dezvoltarea însă a creerului, şi ca urmare producerea civilizaţiei, vine în conflict cu multe lucruri moştenite de om dela strămoşii săi, animalele. Astfel instinctul imitaţiei, care e o excelentă metodă de educaţie la animale, la om dă efecte tocmai contrare. De ex., ce poate păţi un copil, care vrea să imiteze pe tatăl său, care umblă cu o armă de vînat. Cele mai mari dificultăţi în educaţie provin, în mare parte, din condiţiile organice ale dezvoltării corpului. Astfel maturitatea sexuală apare la o vristă cînd oamenii nu sînt încă pregătiţi pentru căsnicie. Dacă perioda de dezvoltare complectă cere prea mult timp, bătrîneţa vine prea de grabă. Cu toată bătrîneţa însă, care soseşte aşa de repede, omul simte totuşi o mare dorinţă de a trăi mai mult şi o mare frică de moarte. Cum

se pot explica asemenea contraziceri? Pentru a răspunde la această chestiune, trebue să considerăm că omul a moştenit dela strămoşii săi, animalele, o mulţime de particularităţi vătămătoare pentru el. Astfel intestinul omului e cu total asemănător celui al maimuţelor antropoide; dar, pe cînd acestea se hrănesc cu hrană în stare naturală, omul a născocit arta bucătărei; de aici rezultă că, pentru om, intestinul subţire e prea lung, iar cel gros e cu totul de prisos, ba chiar vătămător. Experienţele d-rului Lane, care prin intervenţii chirurgicale a îndepărtat în multe cazuri acest organ, a dovedit că, fără de el, sănătatea oamenilor e mai prosperă. Primejdia intestinului gros stă în aceia mai cu samă că el e locul de adunare a o mulţime de bacterii vătămătoare. Apoi, tot în el, prin aceste bacterii se formează mai multe substanţe, care sînt otrăvitoare. Aşa, de pildă, phenolul. Otrăvirea organismului este însă tocmai cauza care provoacă timpuria bătrîneţă, şi, fiindcă această bătrîneţă împiedică pe om de a-şi îndeplini scopul vieţii sale omeneşti, se poate afirma că partea animalică din om, adică organismul său potrivit pentru animale, e pricina nefericirii omeneşti.

Sozialistische Monats-Hefte. (Ianuar, 1910). *Georges Chatterton-Hill* — **Die Entwickelung des Bildungswesens in Russland.** În vara trecută a avut loc la Petersburg o expoziţie a presei ruse, organizată de fostul director al cenzurii, d. Belgrad, care acuma e conducătorul biuroului presei. Această expoziţie a adunat un material foarte interesant pentru judecarea împrejurărilor culturale din Imperiul Rus. Dăm aici cîteva date. Astfel în anul 1908, au apărut 600 de publicaţii periodice şi s-au tipărit 78.000.000 de volume. Natural, aceste volume nu însamnă toate opere nouă; lucrări cu adevărat nouă au fost numai vre-o 24.000. Dacă ne gîndim însă că 75% din populaţia Rusiei e inalfabetă, numărul mare de volume tipărite probează un extraordinar de viu interes pentru pătura, relativ subţire, cultă. Ceia ce iarăşi s-a văzut din această expoziţie e numărul mare de popoare diferite, care compun populaţia Imperiului Rus. Erau expuse publicaţii în nu mai puţin de 48 de limbi sau dialecte. Între acestea, limba rusă, se înţelege, ocupa locul întîi (73¾%), apoi urma limba polonă (11.3%) şi germană (3.2%). În limba rusă au apărut, în anul 1908, 18.276 de cărţi, în cea polonă 2.063 şi în cea germană 779. Se poate afirma că, după dezastrul din 1904—05, în care politica de expansiune spre răsărit a primit o lovitură de moarte, Rusia caută să se apropie de Europa şi să-şi asimileze cultura europeană. Pentru aceasta însă se cere organizarea şcoalelor. Aşa cum şcolile se prezintă acum, cel puţin după cîte se pot şti, căci statistici nu există, ele sînt cu totul insuficiente. Singurele categorii de şcoli care pot fi luate în consideraţie sînt acelea ce depind de Ministerul instrucţiei şi acele ce depind de Sf. Sinod, care împreună numără vreo 4 milioane de şcolari. Urmarea acestei stări de lucruri e că 70% din bărbaţi şi 90% din femei sînt complect analfabeţi. Optimiştii din Rusia speră ca în cîţiva ani să se introducă învăţămîntul obligator, care va face să se schimbe lucrurile. Decît numai că obligativitatea învăţămîntului ar cere construcţia a numeroase şcoale, şi e întrebarea, dacă ţara, în starea financiară în care se găseşte acuma, ar putea scoate cele 100 milioane de ruble necesare pentru aceasta, fără a mai pomeni că, în această perioadă de reacţiune, în cercurile diriguitoare lipseşte şi cea mai mică bună-voinţă pentru aşa ceva.

The Contemporary Review. (Februarie 1910. London).

D. *George Whitelock* — **Influența italiană și franceză în pastorala engleză** — atinge una din cele mai interesante chestii de istorie literară. Genurile literare au viața lor proprie și sînt supuse și ele legilor evoluției și accidentelor. Aceasta nu înseamnă că ele trăesc înafară de condițiile reale ale vieții sociale, ori că împrejurările istorice ale epocii, ori chiar capriciile unor *cercuri* restrînse nu le influențează adînc. Viața rustică, simplă și liniștită, idealizată în „Arcadia ferice", sub cerul albastru al Greciei antice a creat *pastorala*, cu trei veacuri înainte de era noastră. Theocrit introduce în poezia vieții pur pastorale și elementele unei vieți agricole, iar Virgil, născut în rustica Italie, nu face decît să imiteze și, în oarecare măsură, să traducă pe Theocrit. Theocrit e cu totul realist; Virgil în *ecloga bucolică* introduce artificialitatea „Vristei de aur" și alegoria: Arcadia ajunge pentru toți poeții refugiul idealurilor de fericire a vieții pămîntene. In evul mediu tradiția pastoralei pare aproape întreruptă, pentru a fi reluată odată cu aurora *Renașterii*. *Petrarca*, *Boccaccio* și *Dante* sînt renăscătorii pastoralei alegorice în Italia. Dela nașterea lui Petrarca pînă la moartea lui *Tasso*, o epocă de trei sute de ani, Italia trece prin cele mai mari nenorociri politice și sociale, dar ajunge cu toate acestea să-și stabilească o adevărată heghemonie literară în Europa. Italia iea locul Franței în sfera de influență culturală asupra Europei, ajungînd în timpul *Renașterii* adevărata universitate a Apusului. Cultura italiană în toate formele, deci și în forma expresiunii artistice, străbate pretutindeni. Astfel poezia pastorală ajunge *la modă* în toate țările din Apus. Franța, transfigurată de Italia, ajunge mai italiană decît Italia însăși. Efectul influenței Italiei asupra literaturii în Anglia este cu totul covîrșitor, chiar în timpul Elisabetei: *Barclay*, *Spenser*, *Lidney*, *Marlow*, *Shakespeare* sînt adînc influențați de literatura italiană: de pastorală. „Păstorul" și „păstorița" și raporturile lor idilice ajung subiecte banale în literatura engleză originală, pe lîngă nenumăratele traduceri din literatura pastorală italiană. In veacul al optsprezecelea *Pope* și *Say* sînt reprezentanți ai pastoralei. *Wordsworth*, *Coleridge* și *Keats* se opun tradiției virgiliene, pe care *Tennyson* o cîntă cu entuziasm. In timpul Renașterii, Italia a determinat gustul literar al tuturor țărilor din Apus; *pastorala* străină însă a venit în Anglia pe trei căi: pastorala dramatică a fost importată direct din Italia, pecînd pastorala nedramatică în proză a venit din Spania, iar cea în versuri din Franța. Geniul englez a primit în acest chip elemente multiple și complicate de elaborat în pastorala engleză: frumuseța italică s-a îmbinat cu strălucirea de spirit franceză și cu pasiunea fierbinte a Spaniolului. Și între influențele determinării facturii pastorale engleze nu trebue de eliminat nici simțul măsurii și nici simțirea proporțiilor a vechiului Theocrit. Pastorala ține încă un loc în lumea literilor, deși a fost declarată exotică în Europa modernă, —dar e adevărat că ea a căpătat în fiecare țară o coloare locală. In opera literară a lui Rostand, pastorala nu e rău privită nici de autor, nici de cetitori.

Saturday Review (Februarie 1910). **„Reforme" chinezești în Tibet.**

Ocuparea de către armata chineză a orașului Lhasa, desărcinarea și fuga lui Dalai Lama în India, sînt cele dintăi începuturi ale nouei politice chinezești, care-și propune să „reformeze" Tibetul, cu alte cuvinte să încorporeze definitiv acest ținut la marele Imperiu. Suzeranitatea Chinei asupra Tibetului ține din 1720. In acel an împăratul Kank-hi interveni între două partide vrăjmașe, care susțineau fiecare alt Dalai Lama, și declarînd Tibetul țară supusă numi numai doi mandarini politici, Ambani cum li se zice, ca rezidenți la Lhasa. Aceștia aveau puteri depline și însărcinarea de a controla fiecare pas al ocîrmuirii. Din acel timp pînă astăzi, după o conspirație nereușită a lui Dalai Lama din acea vreme pentru alungarea străinilor, nici unul din tinerii Lama, desemnați de mandarini ca succesori să reprezinte incarnația lui Buddha pe pămînt, nu ajunse la majoritate. Fiecare din ei avea aceiași soartă tragică. Cum atingea vrîsta de optsprezece ani nenorocitul Dalai murea într'un chip misterios, otrăvit sau asasinat în alt chip de funcționarii chineji. După moartea fiecăruia se desemna alt copil mic să fie Lama și în tot timpul minorității regența era încredințată unui sfetnic, care nu era decît o unealtă a Ambanilor. De fapt China conduse afacerile în tot timpul acestei regențe quasiperpetue. Actualul Dalai Lama scăpă de soarta lui fatală cînd ajunse la optsprezece ani, căci o mișcare populară răsturnă regența și puse pe Dalai pe tron. Aceasta pare a fi vina lui cea mai mare, pe care nu i-o poate erta China. Răscoala avu loc într'un timp cînd China avea prea multe alte încurcături spre a se mai putea gîndi la Tibet.

Infrîngerea ei de către Japonia, răscoala Boxerilor, ocupația europeană și pierderea Koreei și Manciuriei, toate acestea contribuiră ca prestigiul ei să scadă tot mai mult în Tibet. Deja în 1904, cînd misiunea engleză—întăia misiune europeană—pătrunsese pînă la Lhasa, suzeranitatea Chinei era numai nominală. Anglia a făcut greșala însă că nu a profitat în deajuns de acea ocazie prielnică spre a atrage Tibetul în sfera ei de influență. Acum se pare că China și-a recîștigat vechiul prestigiu, mulțumită gestului energic al viceregelui din sudul Imperiului ceresc, care a trimis un corp de armată organizată europenește să ocupe Lhasa. Totuși situația e turbure și milioanele de credincioși privesc cu surprindere și cu neliniște la actualul Dalai Lama, care e pentru ei personificarea lui Buddha pe pămînt, silit să fugă spre a scăpa de dușmani și să ceară adăpost, sărman fugitiv, în țară străină dela Albii necredincioși.

Mișcarea intelectuală în străinătate.

FILOZOFIE.

Frédéric Nietzsche. *Ecce homo, suivi des Poésies*, trad. par Henri Albert, Paris. Société du Mercure de France. 3.50.

Un fel de autobiografie a marelui cugetător german, și totodată o autoanaliză asupra personalității și operei sale.

William James. *Précis de Psychologie*, trad. par C. E. Baudin et G. Berthier. Paris, Marcel Rivière, 10 fr.

Traducerea volumului „Text-Book of Psychology", care e un rezumat didactic și popular al lucrării „Principles of Psychology".

Dr. Ed. Claparède. *Psychologie de l'Enfant.* Genève, Kündig.

E o expunere complectă a problemelor și metodelor de cercetare în domeniul psihologiei infantile, cum și un studiu original asupra desvoltării intelectuale a copilului.

ISTORIE.

Comte Louis-Philippe de Ségur. *Souvenirs et anecdotes sur le règne de Louis XVI.*

Autorul, ale cărui însemnări se editează după 80 de ani dela moartea sa, a jucat un mare rol ca diplomat, militar și bărbat politic, așa că a avut prilej să cunoască multe lucruri interesante de pe vremea sa.

Max Nordau. *Le Sens de l'Histoire.* Paris, Félix Alcan.

Un studiu asupra valoarei istoriei ca izvor al cunoștinței raționale, a intelesului și a scopului vieții individuale și colective. El nu consideră istoria ca o știință, pentrucă ea nu ne dă răspunsuri sigure asupra problemelor eterne.

Dr. Arnold Meyer. *Was uns Jesus heute ist.* Tübingen 1907. Mohr.

Pentru autor, profesor la universitatea din Zürich, Isus este o personalitate istorică, care cu toate extraordinarele sale însușiri, nu se ridică totuși peste nivelul omenirii.

Dr. Ludwig Schmidt. *Allgemeine Geschichte der germanischen Völker.* Oldenburg, München.

E istoria popoarelor germanice, dela origină până la jumătatea veacului al șeselea, epoca în care Franci supt Merovingieni ajung la cea mai mare putere.

ȘTIINȚI.

Commandant Paul Renard. *L'Aviation*, conférences faites en 1909. Paris, Dunod et Pinat, 5 fr.

E un curs complect asupra aviațiunii, în care sînt expuse principiile și încercările de până acum.

Dr. Marthe Francillon-Lobre. *Hygiène de la femme et de la jeune fille.* Paris, Delagrave, 1.50.

Un mic manual de higienă specială,

care se referă la îngrijirile, pe care le reclamă sănătatea femeii spre a fi pusă la adăpost de primejdiile boalelor.

Dr. C. Feig. *Les eaux minérales, milieux vitaux.* Paris, Maloin, 10 fr.

Autorul ne dă un studiu mare asupra însemnătății apelor minerale ca mediu vital, și în genere asupra rolului acestor ape în natură.

Alfredo Montel. *Le case nelle regioni sismiche e la scienza delle costruzioni.* Edit. Lattes, Torino.

Se ocupă cu modul cum trebue să se facă construcția edificiilor, spre a rezista cutremurelor de pămînt.

A. Durso Penisi. *Dizionario enologico.* Edit. Hoepli. Milano.

Un dicționar a tot ce privește fabricarea și conservarea vinului.

SOCIOLOGIE. DREPT.

Ch. Bastide. *Les Institutions de l'Angleterre sous Edouard VII.* Paris, Henry-Paulin, 5 fr.

E un studiu detailat asupra diferitelor servicii publice și instituții din Anglia.

A. d'Echerac. *L'Assistance publique, ce qu'elle fut, ce qu'elle est.* Paris, Steinheil, 5 fr.

Fostul secretar general al „Asistenții publice" face un scurt istoric al acestei instituții și arată starea în care actualmente se află ea.

Maxime Leroy. *La Loi.* Paris, Giard et Brière, 6 fr.

Autorul caută să arate cum legile au evoluat dela concepția absolută la o concepție mai relativă, transitorie, și cum puterea lor a fost mereu strînsă de tot felul de regulamente, circulări, jurisprudențe, doctrine, recursuri, etc...

Johannes Gaulke. *Die ästhetische Kultur des Kapitalismus.* Berlin. 1909.

Este o critică a societății capitaliste din punct de vedere al culturii estetice.

CRITICA LITERARĂ și ARTISTICĂ.

J. Barbey d'Aurevilly. *Critiques diverses.* Paris, Lemerre, 3.50.

E o adunare de diferite articole de critică publicate prin ziare și reviste de cunoscutul scriitor francez.

Georges Houbron. *L'orgueil de vivre, Citations extraites des Poètes et des Philosophes.* Paris, Fischbacher, 3.50.

Autorul a scos din diferiți poeți și filozofi cugetările relative la viață, le-a clasat și le-a publicat în acest volum. Sînt puși la contribuție tot felul de scriitori începînd cu cei mai vechi și sfîrșind cu Anatole France.

Albert Dauzat. *L'Italie nouvelle.* Paris, Fasquelle, 3.50.

Cercetări și impresii asupra vieții culturale ale Italiei de azi.

LITERATURĂ.

Camille Pert. *Miraje de bonheur.* Hachette, 3.50.

Un roman în care se pare că autorul ar combate căsătoria: un tînăr se însoară atras de „mirajul fericirei" și ajunge nefericit și blăstămat de o întreagă familie.

Max Reboul. *L'Amour roi. Paris*, Ollendorff, 3.50.

Iubirea în adevăr domnește în acest roman: e o serie întreagă de amoruri toate nefericite și cu sfîrșit rău.

Georges Meredith. *L'Amour moderne.* Paris, edition de „la Phalange", 2.

Traducere din englezește.

Ricarda Huch. *Der letzte Sommer. Eine Erzählung in Briefen.* Stuttgart, 1910. Deutsche Verlags. Anstalt.

E cea mai nouă operă a cunoscutei scriitoare, în care ea se apropie mult de direcția realistă în artă.

Compilator.

Bibliografie.

Radu D. Rosetti. *La Capătul pămîntului. Note din călătorie.* 1910. București, Minerva, Pr. 2 l.

Eugène Lovinesco. *Les voyageurs français en Grèce au XIX-e siècle.* 1909, Paris, Honoré Champion. Fără preț.

Th. D. Speranția. *Anecdote nouă.* 1909, București, Minerva. Pr. 1.50 l.

Ion Birseanu. *Rapsodii și balade.* 1909, București, Minerva. Pr. 1.50 l.

Arhiereul Sofronie Craioveanul. *Noul Testament* (rinduit de). 1909. București. Minerva. Pr. 4 l.

Calendarul Minervei pe 1910. Pr. 1.25 l.

Ioan Slavici. *Educația rațională.* 1909. Bib. Minerva (Nr. 45 și 46). Pr. 60 b.

L. Tolstoi. *Amintiri din Sevastopol* (Trad. de N. Cadioschi). 1909. Bib. Minerva (Nr. 47 și 48). Pr. 60 b.

Dr. I. Duscian. *Tuberculoza.* 1909. Bib. Minerva (Nr. 50). Pr. 30 b.

Wilhelm Meyer-Förster. *Heidelberg-ul de altădată.* (Piesă in 5 acte.—Trad. de Ovid Densușianu). 1909. Bib. Teatrului Național (Nr. 1). Pr. 40 b.

Émile Augier. *Guérin notarul* (Comedie in 5 acte.—Trad. de I. Al. Brătescu-Voinești). 1909. Bib. Teatrul Național (Nr. 2). Pr. 45 b.

Al. G. Florescu. *Sonda* (Piesă in 3 acte). 1909. Bib. Teatrului Național (No. 4). Pr. 45 b.

N. Gogol. *Revizorul* (Comedie in 5 acte.—Trad. de N. Dunăreanu). 1909. Bib. Teatrului Național (Nr. 5). Pr. 45 b.

Heinrich Pestallozzi. *Leonard și Ghertruda* (Trad. de Ion A. Rădulescu-Pogoneanu). 1909. București, Tip. cărților bisericești. Fără preț.

Cervantes. *Clinii din Valladolid* (Trad. de A. Luca). București, Bib. Lumen (Nr. 29). Pr. 15 b.

Henryk Sienkiewicz. *Prinsoarea sau judecata lui Jupiter* (Trad. de Paul Ionescu). București, Librăria Nouă, 1909. Pr. 20 b.

I. Manolescu. *Tablou grafic rezumatic al istoricului neamului romînesc, întocmit pentru înlesnirea învățămîntului istoric, în școalele de adulți și regimentare.* 1909. București, Instit. geografic al Rom.

C. Rădulescu-Motru. *Naționalismul.* Cum se înțelege. Cum trebue să se înțeleagă. 1909. București, Bib. Lumen, 1 broș. de 78 pag. Pr. 30 b.

Const. C. Diculescu. *Propaganda papistă și intîmplările bisericești.* 1909. București, Göbl, 1 broș. de 30 pag. Pr. 50 b.

Maria Beiu-Paladi. *Izvor de fericire.* Bib. Poporală Medicală (No. 12). 1909. Vălenii de Munte.

Alaxandria, sau istoria lui Alexandru cel Mare Macedon. Bib. p. Toți (Nr. 467—468). Pr. 60 b.

Sextil Pușcariu. *Cinci ani de mișcare literară.* (1902—1906). 1909. București, Minerva, Pr. 30 b.

N. Zaharia. Critica literară. 1909. București, Revista Idealistă, 1 broș. 8 de 31 pag.

N. Gogol. *Revizorul* (Traducere de Alecsandrescu-Dorna). 1909. București, Alcalay, Pr. 30 b.

1910. Anul V. Martie. No. 3.

Viața Romînească

Directori: C. STERE și Dr. I. CANTACUZINO

SUMAR

IAȘI

Redacția și Administrația: Str. Golia 52.

1910

Viața Romînească apare lunar cu aproximativ 150 de pagini. — Abonamentul în țară: un an 18 lei; jumătate de an 9 lei. Numărul 2 lei — Pentru învățători, preoți de sat și studenți: un an 15 lei, jumătate de an 7.50. — Pentru Austro-Ungaria: un an 15 coroane; jumă-

Viaţa Romînească

REVISTĂ LUNARĂ

Sub direcţia d-lor Prof. Univ. C. STERE şi Dr. I. CANTACUZINO

Condiţiile de abonare

IN ŢARA:

Pe an	18 lei
Pe jumătate de an	9 „
Un număr	2 „

Abonaţii care nu-şi vor achita abonamentul în mod direct vor trebui să plătească în plus 4 lei pe an şi 2 lei pe ½ an, ca indemnizare pentru încasatori.

Pentru învăţători, preoţi de sat, primari şi funcţionari săteşti, studenţi şi elevi, pe an 15 lei, pe jumătate de an 7.50.—(Aceştia pot plăti în trei rate a cîte 5 lei trimise cu anticipare).

IN AUSTRO-UNGARIA:

Pe an	15 coroane
Pe jumătate de an	7 cor. 50 h
Un număr	2 coroane

Abonamentul anual se poate achita în trei rate de cîte cinci coroane, din patru în patru luni.

IN BASARABIA:

Pe an	8 ruble
Pe jumătate de an	4 ruble
Un număr	1 rublă

Abonamentul anual se poate plăti la fiecare două luni cîte 2 ruble, până la achitare.

IN STRĂINĂTATE:

Pe an	22 lei
Pe jumătate de an	11 lei
Un număr	2 lei 50 b.

(vezi urmare pag. 3-a copertii

Popa Man

(Povestire)

I

In Teleguţa, în anul acela, începu a se desprimăvăra devreme. Aflase vulpea ghiaţă la Stretenie peste rîuri şi peste văi, şi, după vorba din bătrîni, dacă află vulpea poduri de ghiaţă la Stretenie, se 'nmoaie gerul decuvreme. Peste Teleguţa băteau domoale vînturi dela miazăzi. Aerul tare, subţire, ce stăpînise deasupra cîmpurilor de nea, se îngreuia, se îngroşa parcă de răsuflul plin de umezeală, de mirosul de apă al vînturilor. Şi neaua începu să se înmoaie. Innegriră mai întîiu pădurile goale, rare, în depărtările fumurii, apoi pete întunecate se iviră şi ici şi colo, cum îşi scoteau dealurile umerii din nea. In răstimpuri călătoriau peste Teleguţa nori grei, întunecaţi, dela miazăzi la miazănoapte, călătoriau tăcuţi,—obosiţi parcă.

La făuriştea din mijlocul satului cînta necurmat cîntecul clar, ritmat, al ciocanelor, foiul sufla înnăduşit, gemînd de oboseală, iar jarul se înviora mereu, încununat cu flăcări mici, vineţii. Teleguţenii îşi dregeau fierele de pluguri, cel din frunte lungăreţ ca o limbă uriaşă de oaie, cel din urmă lătăreţ ca o limbă năstruşnică de bou. Curtea făuriştii era plin de pluguri şi de roţi de car, ce aşteptau să fie ferecate din nou, ori numai să le strîngă omul negru, plin de fum şi de smoală, să le strîngă în cercurile lucii de fer.

Faurul vorbea zmuncit, striga, înjura pe cei trei feciori ai lui, care îi ajutau la muncă. Iar de pe uliţele satului veniau mereu oameni cu vr'un raf nou pe spate, ori durigînd vr'o roată de car.

Şi după cîteva săptămîni, în postul mare, plugurile tăiau brazdă adîncă, neagră, în ogoarele mustoase. Soarele strălucea pe arături ca poleiul oţetului întunecat, aburi uşori ca o negură fină se ridicau din pămîntul rănit, iar paserile plugului, zvelte, sprintene, băteau un tact rar din coadele lungi, elegante.

Teleguţenii s'apucaseră din bună vreme să-şi isprăvească arăturile lor, căci nu ştiau cînd va sosi porunca,—şi putea să

cadă în toată ziua,—să se apuce de claca domnească. Boulenii își întindeau gîturile în jugurile netede, rumegau în aerul proaspăt de primăvară, și pe ochii lor mari, umezi, pleoapele se lăsau grele.

Doinele, trăgănate și jalnice, plecau și dintr'o parte și dintr'alta a hotarului, se întîlneau și se topiau într'o oftare dureroasă.

Pîlcuri de oi ciupărau iarba tînără ce încolțise pe văi, ca vîrfuri de ace verzi, nenumărate. Mieii sprinteni, cu gîturile încordate, zburdau în jocuri ștrengărești pe dîmburi, pe marginea rîpilor, spre bucuria copiilor, care nu-și mai luau ochii dela ei. Căci odraslele mai răsărite ale Teleguțenilor veniseră cu toții afară pe lunci, pe ogoare, unii ca pogănicii pe lîngă boii și vacile din juguri, cei mai mulți însă ca paznici ai oilor și mieilor.

Erau tot copii cu obrajii plini, ochii mari, vioi, și care n'au slovenit peste iarnă în cărțile școlii,—căci școală nu era pe-atunci în Teleguța,—copii care, cît a ținut gerul, s'au dat cu sania pe drumurile și dîmburile satului.

Cînd sara se întorceau plugurile, scîrțîind din roțile mici de lemn, Teleguțenii veniau cîte trei-patru laolaltă, în urma plugurilor, povestind de una, de alta, ca oamenii care se întorc mulțămiți dela muncă. Dar gîndurile lor, în primăvara aceasta, dau ce dau, și 'n urmă tot se întorceau în jurul durerii celei mari a Teleguței, îndată ce coborau spre satul din vale și zăreau clopotnița veche, înnegrită de biciuirea ploilor și a vînturilor.

— N'o să ne vie popă 'n sat nici în primăvara asta—începea unul.

— O să petrecem sfintele Paști iarăși ca niște păgîni și vameși—spunea altul. Iar al treilea, vorbind din convingerea tuturor, adăuga:

— Se vede că sîntem noi blăstămați de Dumnezeu să fim sat fără popă.

Și clopotnița, cum se zărea tăcută și părăsită lîngă bisericuța ce abia mija din ferestruicile cît palma, părea că le întărește și mai mult convingerea. Și gîndurile lor colindau cu ani înnapoi.

Douăzeci de Paști trecură decînd Teleguțenii au rămas fără de popă. Bătrînul popă Ion, care fusese de-aici din sat, închisese ochii acum douăzeci de ani. Și de-atunci nime nu le-a trimes popă. Veniau așa, din cînd în cînd, preoți din satele vecine, dar totuși destul de depărtate, veniau și le slujau vr'o liturghie, așa de cinci-șase ori pe an. Dar asta pentru Teleguțeni nu era o mîngîiere. Decîteori trebuiau să aștepte cu vr'o cununie săptămîni și luni dearîndul, decîteori și așteptarea era zădarnică, și atunci mire și mireasă, nănași și rudenii, plecau într'o bună dimineață peste dealuri, pe cărări, la vr'un popă din satele vecine, să-i cunune pe tineri acolo. Și Teleguțenii știau de pe vremea cînd aveau popă în sat, că peste dealuri, în sate străine, merg la cununie numai cei ce aveau să 'ncheie o cununie oprită de biserică, ori făcută peste voia părinților. Dar acum, în acești douăzeci de ani, trebuiau să facă adeseori drumul acesta, spre rușinea mirilor și a părinților, și tinerii cei mai detreabă.

Cînd era mort în Teleguța, cîntau, chemau clopotele mărunțele din clopotnița bătrînă, dar nu era popă să vie să cetească la mort deslegările, să-i mîntuească sufletul pentru viața viitoare. Și cînd Teleguțenii văzură cum le rămîn de multeori morții în casă patru-cinci zile, cum așteaptă și ei cași rudeniile fața bisericească să se arăte odată, începură să creadă că vr'un blăstăm al lui Dumnezeu apasă peste satul lor.

Mai greu era iarna, cînd se năștea vr'un prunc slăbuț, care trebuia botezat îndată. Oamenii știau că cine moare nebotezat se schimbă 'n vîrcolac și mănîncă din lună, și deaceia porniau în puterea nopții cu copilul învăluit în cojocele în vr'un sat vecin, să-l încreștineze.

Și oricît erau de neobosiți creștinii în împreunarea noilor născuți cu biserica și cu Hristos, totuși s'a întîmplat să înghețe doi-trei copii nebotezați, în scurgerea acestor douăzeci de ani.

Și cînd se 'ntîmpla să bată vara ghiața, să îmblătească sămănăturile pe cîmp, ori cînd da vre-o boală 'n vite, sau gîngăniile pămîntului rodeau rădăcinile holdelor, Teleguțenii clătinau din cap îndurerați și spuneau: „Sufletele celea nebotezate, prietine!"

Ba dela o vreme în sat începură a se purta vești amarnice. Oamenii vedeau limbi de pară arzînd în puterea nopții, auziau glasuri și sunete neobișnuite prin podul caselor, prin pivnițe. Unii văzură chiar umbre înnalte, palide, albe, cum se strecurau din cimitirul satului, și lunecau ușoare pe ulițele luminate de lună, și se făceau nevăzute la vre-o cotitură.

„Nu-i mirare—ziceau oamenii amărîți,—dacă biserica noastră stă de-atîta amar de ani pustie. Cine s'a făcut sfeștanie în casă în anii din urmă? Cine s'a putut griji în postul Paștilor, cine s'a putut spovedi? Iaca vr'o trei-patru bătrîni din sat!" Și Teleguțenii așteptau din an în an, doar le va veni și lor în sat vr'un popă.

Și în așteptarea aceasta, bătrînii satului începură să povestească istorii de demult, pe care și ei le auziră dela părinții lor, despre popii care umblau odată pe la ei prin sat și prin satele vecine. Veniau popi străini, nu se știe de unde, vorbiau în popor cîte minuni toate, și se duceau apoi mai departe, lăsînd în urma lor nedumerire, și de multeori zarvă. Căci ei puneau la cale ca 'n tot satul, pe lîngă popa ce era, să mai așeze unul, care aveau apoi să-și scarmene bărbile. Atunci să fi avut mort în sat, ori un botez, ori o cununie... Nu trebuia să aștepți, ci trebuia să desparți pe cei doi popi care se certau dela slujbă. Intr'un sat vecin, odată, se născu chiar încăerare între poporănii care țineau c'un popă și cei care țineau cu celalalt, pentru biserică: care popă să aibă drept a sluji în casa Domnului.

Și deși Teleguțenilor nu le plăceau povestirile acestea, cu popi care se certau, totuși în părăsirea lor doriau din inimă să mai vină vremi de-acelea. Atunci de bună samă ar avea și Teleguța popă.

Diac nu ei și acum la biserică. Zădarnic însă, diacul nu-i cap sfinţit. Diacul Ierotei, bătrinul, cintă utrenia, Duminica și 'n -sărbători, uneori și vecernia, le vestește creștinilor,—din strană,— sarbătorile legate, dar ce folos, darul nu-l are.

Cind sunau clopotele mărunțele, desdedimineață, creștinii își făceau cruci largi, infiorați; și tot drumul pină la biserică își inchipuiau că vor afla un preot in altar. Dar bisericuța lor urma să rămină tot rece, neinsuflețită. Căci oricit ar cinta de frumos diacul Ierotei, dacă nu s'aude glasul popii din sfintul altar, slujba tot nefăcută rămine, biserica tot moartă.

Și 'n multe rînduri oamenii se sfătuiră cum să facă să-și aducă popă 'n sat. Vorbiau ,in crișmă, vorbiau pe drum, se adunau innaintea bisericii și ţineau sfat, dar niciodată nu putură isprăvi ceva.

„Unde să mergem, cu cine să ne înțălegem?"—ziceau in urmă ei, privind cu durere in jurul lor, că nu aflau pe nime să le dee un sfat cumsecade. Și astfel ajunseră, pe lingă alte răle, de batjocura satelor străine și a logofătului moșiei boerești dela ci din sat. Vecinii cind intilneau vr'un Telegutean, din vorbă 'n vorbă numai se pomenia că întreabă: „Da' taica popa ce vă mai face? sănătos?" Și Teleguţanul privia in pămint, da să schimbe vorba, și se 'ntorcea năcăjit acasă.

Alţii dintre vecini erau mai răi de inimă și le spuneau Teleguţenilor: „Am auzit că voi vreți să treceți la legea ungurească. Se vorbește că 'n curind o să vă vie un popă care să vă scoată din biserică sfintele icoane".

In sat, in Teleguța, in scurgerea acestor douăzeci de ani, se încuibară multe păcate. Feciorii, holteii satului, care nu se gindeau la stafii și la vircolaci, colindau toată noaptea ulițele întortochiate, treceau pirlazuri mici, ori săreau garduri innalte, și multe femei măritate plecau pe drumuri rătăcite.

Cind s'a aflat mai intiiu cu necinstea vădită o fată mare, fruntașii, bătrinii satului se răzvrătiră adinc, și innaintea bisericii, in fața poporănilor, diacul Ierotei ţinu o cuvintare scurtă: „Oameni buni — zise el — peste noi se vede că vin toate nenorocirile. Dar cea de-acum, cu fata necinstită, e cea mai mare. D-voastră veți face bine dacă ve-ți pedepsi-o după legea veche: s'o puneți la ușa bisericii, s'o scuipe tot poporul". Și păcătoasa de-atunci n'a scăpat de pedeapsă, dar multe fete, și mai ales multe neveste se făcură că n'o văd, cind trecură pe lingă dinsa in biserică.

Oamenii cu scaun la cap înțălegeau, cu cit treceau anii, că 'n chipul acesta nu mai e de trăit. Vr'o cițiva flăcăi se făcură stăpini in sat; la biserică, la utreniile diacului Ierotei, mergeau tot mai puțini, aproape numai bătrinii, iar blăstămul celor morți neboteza ți, a morților îngropați tirziu, plutea tot mai greu asupra Teleguții.

Intr'o Duminică din postul mare al primăverii anului ce avea să fie al douăzeci și unulea de cind nu era popă in sat, diacul Ierotei zise la sfirșitul utreniei:

„Oameni buni, să vă opriți innaintea bisericii, căci trebue să ne înțelegem intr'un chip. Ori căpătăm popă, ori ni se prăpădește satul. Dar eu cred că vom căpăta. Și noi sintem creștini și ne inchinăm lui Hristos mintuitorul". Aici diacul se inchină, și tot poporul cu dinsul. Iar innaintea bisericii se opri lumea, și începu să fiarbă îndată mulțimea de oameni.

In jurul lui Ierotei se adunară fruntașii satului, și sfatul se începu îndată. Vorbi bădicul Toma Puiu, omul cel mai cu vază din Teleguța.

„Oameni buni—zise el—noi vr'o cițiva oameni dimpreună cu diacul Ierotei ne-am hotărit să mergem pină la capătul lumii, numai să ne aducem un popă. Că de ocara lumii noi nu mai putem rămînea. Noi patru oameni, cu Ierotei diacul, mergem pină la protopopul, și dacă el nu ne dă popă, ne luăm și ne ducem pină la vlădica. Dacă vreți și d-voastră, oameni buni, noi dimineață plecăm la drum."

„Să v'ajute Dumnezeu"—ziseră oamenii, cu fețele vesele, iar babele începură să plingă de bucurie, că vor avea iar popă in sat.

Dimineața, Luni, cei patru și cu diacul cinci, plecară la drum s'ajungă la protopopie. Dar scaunul protopopesc era departe, nici nu știau bine calea, și astfel cei cinci merseră din sat in sat, întrebind, pină ce a treia zi, sara, ajunseră la protopopul.

In Teleguța n'a intrat niciodată picior de protopop, și Teleguțenii cei cinci își făceau fel de fel de închipuiri cum va fi protopopul. Intr'un gind se uniră însă cu toții: trebue să fie domn mare. Și îndată ce deschiseră portița curții, își luară pălăriile în mină, iar Ierotei diacul începu să-și dreagă glasul, căci el trebuia să spună păsurile Teleguțenilor.

Dar numai maica protopopeasa era acasă, și o sumedenie de copii, care furnicau in toate părțile.

— Și nu vine in ia'sară d-nealui?—întrebă Ierotei, învirtindu-și pălăria în mină.

— Nu vine. Dar mine la amiazi e acasă. Dacă aveți treabă grabnică, așteptați pină mine, că și așa spuneți că veniți de departe.

— Hehei!—zise Ion Leic, unul din deputăție—da' ce gindești d-ta. Asta-i cale, nu glumă!

Și Teleguțenii merseră prin sat să-și caute un sălaș peste noapte. Și in casa unui Romin de frunte își povestiră pină noaptea tirziu nenorocirile lor, și blăstămul ce se vede că apasă peste Teleguța. Protopopul sosise încă innaintea amezii și trimese îndată după străini.

Il durea și pe el sufletul de părăsirea in care zăcea Teleguța, ofta, privea mirat pină vorbia diacul, și, la semnele acestea de aprobare, inima lui Ierotei se încălzi, cit era de bătrină, și vorbea tot mai desghețat, văzind, din semnele ce le făcea protopopul, ca și împlinită dorința lor veche. „Maria-ta—inchee el—noi încă sintem creștini. Și la noi in biserică a mucezit ceaslovul și molitvelnicul, iar sfinta evanghelie n'o mai deschide nime".

Protopopul, îi întrebă deodată:

— Aveţi în sat casă pentru preot? Aveţi ceva pămînt la biserică, din care să trăiască?

Teleguţenii rămaseră ca opăriţi. Ei nu s'au gîndit niciodată la întrebările acestea. Şi abia izbuti diacul Ierotei să zică:

— N'avem, Măria-ta, că popa Ion, Dumnezeu să-l hodinească, avea căsuţa lui, care acum a rămas nepoţilor, avea petecul lui de pămînt. Noi drept că nu ne-am gîndit la nimic—adause el cu curajul deodată scăzut—dar putem face pe viitor.

— Aşa-i,—adauseră ceilalţi. Vom face pe viitor să fie de toate.

— Veţi face în cîţiva ani—zise protopopul—dar d-voastră vă trebue preot acum îndată. Pe satul d-voastră pune stăpînire necuratul, şi trebue să aveţi faţă sfinţită în sat. Să vă spun cu altceva. Veţi avea doar d-voastră acasă un om de omenie, care să ştie carte, să-l trimetem la vlădicie să se sfinţească de preot. La aceasta se gîndiră ei Teleguţenii destul în cei douăzeci de ani, dar afară de diacul la ei nime nu cunoştea slova.

— N'avem astfel de om Măria-ta—zise diacul.

— Dacă n'aveţi, nu-i nimic. Trimetem unul mai tînăr, care va învăţa acolo totul.

Gîndul acesta era nou pentru Teleguţeni. Să trimeată om fără pic de carte să se facă popă, la aceasta nu se gîndiseră. Dar oricît era de nou gîndul acesta, nu le plăcu. Ei se deprinseseră atît de mult să se cunoască între ei aşa cum erau, încît ceva adînc din ei era nemulţămit. Alta a fost cu popa Ion, care a murit. Pe el aşa l-au apucat: popă, deşi era de aici din sat. Dar să cie acum pe unul pe care-l cunosc cu toţii şi să-l trimeată la vlădicie, nu se putea. Aveau ei atîtea pe suflet, aveau în sat atîtea lipse de împlinit, încît simţeau că unul dintr'ai lor nu va putea face nici-o ispravă.

Diacul Ierotei se hotărî cu greu, şi zise:

— Altfel nu se poate, Măria-ta?

— Ce să se poată?

— Să ni se dee popă.

— Se poate şi asta, dar mai tîrziu, dupăce veţi avea în sat toate celea de lipsă pentru un preot.

Teleguţenii plecară acasă, cu inimile îndoite.

Ei cinci mai bine ar fi aşteptat, numai să capete în urmă un preot cumsecade. Dar se gîndiau ce va zice poporul... Vor fi mulţi, de bună samă, care vor voi să trimeată pe unul din sat la popie. Şi se sfătuiau pe drum ce să facă. Să spună poporanilor tot ce le-a zis protopopul, ori să le amintească numai de casă şi de pămînt pentru preot?

Dar din înţălesul lor eşi biruitor sfatul diacului Ierotei: ei să nu-şi încarce sufletul de păcate, să destăinuiască poporănilor tot.

Şi în Duminica următoare satul află veştile cele nouă.

— Trimetem unul de-al nostru—ziseră cîteva glasuri.

— Facem casă, rînduim pămînt de eclezie—ziseră cei mulţi, înnecînd curînd strigătele celor dintîi.

Cei ce părtineau încă părerea dintîiu, în zilele ce urmară, trecură toţi la ceilalţi: nu s'au putut înţălege pe cine să-l trimeată la popie.

Astfel se apropiau a douăzeci şi una oară Paştile, şi Teleguţa era tot fără preot.

Cu două săptămîni înnaintea sărbătorilor se zvoni o veste ciudată: nevasta unui Romîn a născut un băiat mort. Aşa ceva oamenii încă nu pomeniseră în Teleguţa. Dar băiatul cel mort fusese şi o arătare. Numai cîte-un deget avea la mîni, iar la picioare nici-unul. Cu adevărat necuratul şi-a pus stăpînirea peste sat, ziceau oamenii. Aşa schilozenii numai Ducă-se pe pustii poate să facă. Copilul l-au îngropat în grădina părinţilor, şi de-atunci vecinii nu mai pot dormi de scheunatul buhelor, de urletul cînilor ce nu mai conteneşte.

Teleguţenii se îngroziră mai mult ca oricînd. Iar logofătul averii boereşti putea să bată noaptea uliţele în dragă voe, căci nu mai era nici-un fecior pe la cotituri să-l pîndească din întunerec, să-l prindă de piept.

La utrenia diacului Ierotei mergeau tot mai mulţi, şi aşteptau, ca pe spini, sărbătorile Paştilor. Cel puţin a treia zi tot le va veni un preot din satele vecine să le slujească sfînta leturghie, să se mai umple şi biserica lor săracă de sfinţenie, să mai slăbească puterea duhurilor necurate.

II.

În săptămîna Patimilor, primăvara rîdea din toate luncile înflorite, din toţi arborii cu frunza tînără, din murmurul tuturor pîraelor limpezi, din seninul înnalt al cerului. Holdele de grîu se aplecau de vînt, moi ca mătasa, în lanurile întinse, arăturile de primăvară erau toate făcute, şi încolţitura fragedă a mălaiului împungea prin ţărîna grasă.

Pe vremuri, cînd era popă 'n sat, din Mercurea mare slujbele sfinte nu mai conteniau în biserică. Acum intra în casa Domnului diacul Ierotei, cetea, cînta din cărţile bătrîne, picurînd din lumina de ceară slovele vechi. Din cîntările bisericeşti, din cetaniile diacului, se desfăşura încet, domol, cu repeţiri dese, istoria patimilor Mîntuitorului, şi oamenii ascultau înfioraţi, cu capetele în piept. Şi gîndul lor bătea, caşi 'n anii de mai înnainte, acelaşi drum: de-ar avea acum un preot în altar, cît'ar fi de bine! Ce sărbători minunate ar face ei atunci.

Dar iată că 'n Vinerea mare sosi în Teleguţa un străin. Era înserat cînd intrase în sat şi întrebă degrabă unde locueşte diacul bisericii. Sătenii nu-l putură vedea bine, dar atîta puteau spune că-i un domn înnalt, cu barbă mare, şi are o haină neagră pînă la călcîe.

Încă în aceiaşi sară, Teleguţenii începură să se întrebe: Cine să fie? de unde să vie?

— S'ar părea că-i un călugăr—ziseră unii—de cei care pleacă dela mănăstiri şi adună milă pentru biserică.

— Călugăr trebue să fie, care cutrieră Ardealul întreg, şi împart oamenilor lemn prea-sfînt din crucea Mîntuitorului—ziceau alţii.

— De va fi o faţă bisericească, să ştiţi că-i bine, să credeţi că se'ndură Dumnezeu şi de Teleguţa.

Noaptea dormiră sătenii ca pe spini, dar în Sîmbăta mare dimineaţa, diacul Ierotei chemă degrabă pe bădicul Pascu, clopotarul.

— Să alergi, Pascule, iute în clopotniţă, să tragi toate clopotele, să baţi toaca cea de oţel, ca de praznic mare, să se adune tot satul.

Şi nu trecu mult ş'au început să cînte toate clopotele, iar toaca de oţel îşi trimetea ritmul clar pînă departe peste sat.

Teleguţenii grăbiau spre Dîmbul Natului, la marginea satului, unde era bisericuţa lor, de unde străjuia clopotniţa bătrînă. Şi n'a fost bărbat, n'a fost femee în Teleguţa, care să nu asculte chemarea aramii sfinţite. Înaintea bisericii se adunară credincioşii, aşteptînd cu nerăbdare pe cantorul Ierotei. Il aşteptau, pentrucă ştiau, şimţeau că diacul nu va veni singur.

Deodată toate capetele se întoarseră, ca la comandă, spre stînga: lîngă diacul Ierotei venea legănîndu-se popa cel străin. Diacul îi ajungea numai pîn' la piept. Vîntul răschira barba lungă şi groasă a străinului şi-i umfla haina neagră ce-i ajungea pînă la călcîe.

Diacul trase pe popă în clopotniţă, se urcară amîndoi pe podul de unde se trăgeau clopotele,—ca să-i poată vedea toată mulţimea poporănilor.

„Creştini d-voastră—începu diacul—Dumnezeu sfîntul s'a milostivit de Teleguţeni. Ni-a trimes, ca din cer, pe Sfinţia sa în satul nostru, tocmai cînd era să ne-ajungă Paştile fără de preot. Sfinţia sa umblă prin ţară s'adune milă pentru sfintele biserici, şi nu-i o întîmplare că chiar în Vinerea mare a ajuns în Teleguţa. Drumul Sfinţiei sale e foarte lung, dar eu l-am rugat în numele Domnului Hristos să se oprească de sfintele sărbători la noi în sat. Şi Sfinţia sa, aicea-i faţă, s'a învoit. Dumnezeu să ni-l trăiască".

— Să-l ţină Dumnezeu la mulţi ani—răspunseră Teleguţenii într'un glas de bucurie.

În vremea cît a cuvîntat diacul, popa privea'n pămînt, şi genele lungi, negre, se sbăteau în răstimpuri rare. Cum sta aşa, înnalt, voinic, capul plecat, cu barba groasă, lungă, odihnită pe pieptul lat, avea o înfăţişare nespus de cuvioasă.

„Trebue să fie vr'un călugăr"—şopteau femeile tinere şi codanele de fete, înfiorîndu-se, cu ochii mereu la popă.

Dar, la strigătul sătenilor, străinul tresări deodată, şi tresărirea aceasta îi încordă trupul uriaş, şi el sta acuma drept, ca un militar, şi ochii lui mari, negri, străluciră o clipă, apoi ca o ceaţă uşoară, ca o umbră de melancolie, îi acoperi îndată.

Diacul privia cu teamă, cu sfială, la străin.

„Eu—buni creştini—zise străinul, sînt robul lui Dumnezeu. Asupra robului lui Dumnezeu au putere creştinii. De-i zic: Stai aici, se opreşte; de-i poruncesc: Pleacă mai departe, se duce. Acum diacul mi-a zis să stau. Dar chiar de nu-mi zicea, trebuia să rămîn de sfintele sărbători, pentrucă mă oprea casa Domnului, văduvită de preot. Eu, buni creştini, sînt robul lui Dumnezeu, şi, acum, robul vostru. Mă odihnesc puţin şi eu, că d-voastră nici nu bănuiţi din ce depărtări vin eu, şi cîte drumuri am bătut".

Dupăce sfîrşi, capul i se plecă iarăşi, genele îi acoperiră ochii înlăcrămaţi parcă. Cîteva femei tinere oftară, fără să ştie de ce, iară creştinii în loc să strige „ura", cum gîndiau la început, rămaseră pe gînduri. Nu cutezau acum să privească la preot, şi în sufletele tuturor se sălăşlui o teamă: E un popă deosebit, un popă mare acesta. Nu cumva să fie însuşi vlădica, să vie aşa necunoscut la ei în sat, să iscodească ce fel de oameni sînt Teleguţenii aceştia, de stau atît amar de ani fără de preot?

Diacul Ierotei se pregătea să-l ducă pe străin în biserică. Dar faţa acestuia deodată se lumină, ochii i se aprinseră, şi zise:

„Mă bucur, creştini d-voastră, că pot să vă slujesc de sfînta Înviere a Domnului, dar să vă întreb ceva: Cine mă găzdueşte pe mine în aceste zile sfinte?" Şi privirile lui jucăuşe, ca sclipirea rîului în apusul soarelui ce-l sărută, se purtau peste mulţimea oamenilor. Căuta ceva, căuta poate pe cineva cunoscut, ori privea aşa să descopere dînsul pe gazda nouă?

Diacul Ierotei rămase uluit. D'apoi bine—gîndea el—bine, Sfinţia ta, n'ai tras la mine, nu se cuvine să rămîi la mine, nu-i aceasta purtare a d-tale chip de batjocoră?

Dar de zis nu cuteza să zică nimic. În amărala sa i se păru deodată că nu-l mai interesează străinul, se gîndea că mai bine ar fi fost să nu fi nimerit la ei în sat. Dar numai pe-o clipă cugetă aşa. Îndată ce-şi întoarse privirile spre bisericuţa de lemn, îl copleşi bucuria, că la sărbătorile acestea ea va răsuna, se va umplea de mîndra slujbă a Învierii.

Tăcerea ce apăsa peste mulţime, îndată ce străinul îşi puse întrebarea, tot diacul o rupse:

„Oameni buni - zise el—Sfinţia sa are dreptate. Găsiţi pe unul dintre voi care să-l găzduiască".

Mulţimea stătu puţin nemişcată, apoi îndată începu să se frămînte. La cuvintele diacului uitară pe-o clipă că popa-i de faţă. Cîteva capete se apropiară de olaltă şi de-acolo se auzi îndată:

— Bădicul Florea să-i fi gazdă.

— Da, bădicul Florea—repetară mai mulţi.

— Ba nu, să-i fie gazdă bădicul Ilie Marcu.

— Aşa-i—ziseră mai mulţi.

Şi oamenii, porniţi odată, erau gata să mai strige în grabă

cîteva nume, dar străinul îşi ridică braţul mare, puternic, şi mulţimea se linişti.

„Să se apropie puţin creştinul cel de lîngă uşa bisericii, care stă pe treapta întiia".

Toate capetele se întoarseră spre uşa bisericii: bădicul Ioniţă, care sta pe treapta întîia, cu nevasta şi cu fata, se aplecă grabnic spre femei, şopti ceva, apoi tocmindu-şi din două mişcări cojocelul alb pe umeri, porni prin mulţime, cu faţa aprinsă de atîta cinste, spre clopotniţă.

— Vreai d-ta, bun creştin, să mă găzdueşti pe cîteva zile? —îl întrebă străinul, luîndu-şi iarăşi înfăţişarea lui cuvioasă.

— Bucuros, Sfinţia ta, numai d-ta să fii mulţămit.

Dar străinul nu mai asculta la cuvintele lui, ci ochii popii se opriră asupra celor două femei din uşa bisericii, unde privise mereu şi mai înnainte de se sfătui oamenii.

„Atunci e bine—zise el în urmă—atunci rămîn la d-ta. De nu voi fi mulţămit, vina mea să fie". Şi un suris uşor i se strecură în colţul buzelor. Apoi capul lui se plecă din nou, genele lungi îi adumbriră ochii, şi zise încet diacului: „Să intrăm în biserică".

Liturghia sf. Vasile, din Sîmbăta mare, începu îndată. Diacul Ierotei deschidea foile vechi ale bucoavnelor mari, le deschidea încet, cu tact, şi cîntecul lui bătrînesc, tremurat, începu să adie prin biserică. Iar din altar preotul cînta cu glas dulce, plin de ondulări, ecteniile. Creştinii ascultau înfioraţi, se închinau, şi o căldură neobişnuită li se cobora în suflet. Demult, tare demult n'a mai răsunat glas sfinţit de popă la ei în altar, în Sîmbăta Paştilor. Iar glasul părintelui, din tainic şi dulce, în răstimpuri se înnălţa, se întăria, vibra ca glasul unei trîmbiţi de argint. Apoi iar se umplea de taină, coborîndu-se în şopot moale.

Dar oricîtă bucurie, oricîtă căldură se aduna în inimile sătenilor, creştinii nu'şi puteau uita alegerea ce-a făcut-o Sfinţia sa cu bădicul Ioniţă. Se gîndeau deci,—mai ales femeile: Ce să-l fi îndemnat pe străin să se lege de Ioniţă? Nici fruntaş în sat, nici bogat, nici om al bisericii.

Ba femeile îşi aduceau acum aminte că pe socoteala lui Ioniţă se spuneau multe taine, multe întîmplări nu prea cinstite. Băteau odată prin sat, mai demult, pecînd se însurase Ioniţă, veşti rele. Că ar fi undeva o ceată de hoţi de cai, şi între aceia, din Teleguţa, e Ioniţă singur. Că el lipsea de-acasă săptămîni dearîndul, iar femeia îl jălea ca pe un mort, îngrozită că i s'a prăpădit bărbatul.

Dar, vezi bine, gîndiau iarăşi creştinii, părintele n'are de unde să ştie de isprăvile de mai demult ale lui Ioniţă. Totuşi ce l-a îndemnat să se lege de el, cînd erau atîţia mai buni, care să-l găzduiască?

Şi astfel, la liturghia aceia de Sâmbătă, simţimintele de evlavie, de bucurie mare ale creştinilor, erau rupte de întrebările ce le veneau mereu înnainte, cu privire la hotărîrea părintelui.

Iar între femei erau multe care priviau cu ciudă, acolo în biserică, la nevasta şi fata bădicului Ioniţă. Cele două femei însă aveau alte gînduri: cum vor face să-l ospăteze pe părintele mai bine.

La sfîrşitul liturghiei, părintele eşi în uşile împărăteşti, îşi plecă adînc capul şi zise:

„Iubiţi creştini, slujba de astăzi e gata. Invierea vom face-o dimineaţă, în crăpatul zorilor. Innainte de-a eşi din biserică trebue să vă spun cum mă chiamă, să ştiţi şi voi cu cine aveţi de-a face. Mă chiamă popa Man, şi umblu prin ţară s'adun milă pentru sfintele biserici. Cum vor trece sărbătorile, îmi voi lua băţul de călător în mînă, şi iar voi pleca. Dar pînă atunci să ne bucurăm de sfintele Paşti la olaltă".

Rosti apoi tatăl nostru, blagoslovi cu mîna-i mare, puternică, tăind o cruce largă în aerul plin de fum de tămîe, apoi intră în altar.

Femeia şi fata bădicului Ioniţă părăsiseră demult biserica. Popa Man trecea acum prin mulţimea dinnaintea bisericii, de-a dreapta avînd pe diacul, de-a stînga pe bădicul Ioniţă.

— Frumoasă vreme o să avem de Sfintele sărbători—zise Ierotei diacul—demult n'au mai căzut Paştile aşa în primăvară.

— Frumoasă—zise popa Man, ridicîndu-şi deodată privirile şi căutînd în zările senine, curate. Dar mai este ceva frumos —adause el. Teleguţa are cîmpuri largi, are văi ce se întind pînă'n mari depărtări, are păduri bogate.—Apoi se opri, se întoarse spre Ioniţă şi-l întrebă: „Cum sînteţi mulţămiţi cu pămîntul? Vă dă roadă în deajuns?"

— Ne dă, Sfinţia ta. Noi din partea pămîntului o ducem bine, adică am duce-o tare bine, de-ar tot al nostru. Dar, şi aşa, muncim şi nu ne putem plînge.

— Aşa-i—zise părintele pornind,—cine munceşte, pe acela îl ajută Dumnezeu. Şi d-voastră aveţi norocul că lucraţi un pămînt bun şi gras. Am văzut eu, în drumurile mele, ogoare de toată sama, şi oameni tot aşa. Dar vă pot spune că, pe cît văd, d-voastră staţi bine. Mă mir cum de-aţi rămas atîta vreme fără de preot.

Aici tăcură amîndoi creştinii care îl însoţeau. Asta era ruşinea satului lor, şi bucuros n'ar fi vorbit de dînsa.

— Cine-a fost mai pe urmă popă în Teleguţa?—întrebă el îndată ce văzu că cei doi nu-i vor răspunde.

— Unul popa Ion, Sfinţia ta, a fost de aici din sat şi a repauzat în adînci bătrîneţe—zise diacul. Avea noroc, în anii din urmă, că ştia slujba pe de rost, altfel n'ar mai fi putut ţinea liturghie, căci nu mai vedea nimic. Bun creştin, săracul!

Ajunseră la bădicul Ioniţă, acasă, şi intră şi diacul, să guste un păhărel de rachiu de bucate. In tot satul numai Ioniţă avea rachiu curat de bucate. Nime nu ştia de unde-l cumpăra, dar nici nu prea ştiau oamenii că are el aşa bunătate la casă.

Femeile le dădură pîne moale şi sticla cu rachiu, şi se stre-

curară în tindă, iar cei trei se așezară la masă. Gustă dintîi popa Man și lăudă bunătatea băuturii, apoi mușcă din pînea moale.

„Eu, în drumurile mele, pîne moale n'am prea mîncat—zise el. Îmbuci ce se 'ndură creștinul să-ți dee. Dar odată, cînd eram și eu la casa mea, aveam din darul lui Dumnezeu de toate".

Și Popa Man se înduioșă deodată, în ochii lui licări un strop de lacrimă, spre marea mirare a diacului și a bădicului Ioniță. De unde a venit și unde s'a fi lăsat casa și satul părintele Man? Dac' a avut gospodăria lui, cum a plecat în lume, lăsîndu-și pe ai lui în plata lui Dumnezeu? Călugării's aceia care umblă și vîntură lumea s'adune mila creștinilor.

Popa Man mai trase cîteva înghițituri, îmbucă încet din pîne, și ochii lui priveau undeva departe.

Diacul Ierotei se simți deodată înduioșat și el, își luă pălăria și plecă.

Isprăvind cu prînzul, veniră și femeile în casă: nevasta îndrăzneață, zîmbind, iar fata mai șovăitoare. Popa Man acum se însenină îndată. Privi cu ochii umezi la femee, trase cu coada ochiului spre fată, și începu a lăuda băutura și pînea.

—Cine face așa pîne bună, trebue să fie o femeie harnică— încheé dînsul, privind spre Ioniță.

— Încă nu-i femee, părinte, e numai fată, că Firuța a frămîntat pînea—zise Ioniță.

Fata se îmbujoră la față, și-i veni să plîngă. Dar popa Man se apropie îndată de dînsa, o bătu cu palma pe umăr și-i zise:

„Harnică fată. Dumnezeu are să-ți dee noroc".

Acum Firuța ar fi eșit bucuros afară, căci simțea cum îi zvîcnește sîngele în dragii ei obraji tineri și fragezi, și cum i se pune ca o ceață deasă înaintea luminilor albastre. „Așa-s fetițele acestea cu popii: sfiicioase"—zise părintele, întorcîndu-se spre gazda casei. Femeile aduseră acum bucatele.

Popa, la masă, povesti din cîte a văzut în lumea largă ce-a cutrierat-o. I-a venit deodată porunca, dela vlădicie, să plece după mila creștinilor. Și el a plecat îndată, cu toiagul drumețului în mînă. S'a umblat, s'a umblat, prin vînt, prin ploi, prin ger. De multeori i-a amorțit lui mîna pe cîrjă, de multeori i-au degerat de frig picioarele, de multeori n'a mîncat cîte trei zile în șir. Căci sînt locuri prin țară, unde dela un sat la altul trebue zile întregi. De multeori i-au eșit în cale fiare sălbatice, și numai Dumnezeu, căruia-i slujește, l-a scăpat cu viață. Mai groază-i părintelui Man cînd se gîndește cum a trecut Dunărea.

Dar cînd pomeni numele acesta, cei din casă tresăriră, se priviră mirați, și căutară cu mare sfială la străin. Pentru ei Dunărea era ceva din povești, era o apă mare, poate la marginea pămîntului. Și îndată le veniră în minte la tustrei versurile ce le rostesc toți copiii în jocurile lor:

Bourel, bourel,
Scoate coarne de vițel
Și te du la Dunăre
Și bea apă tulbure.

De, cine a trecut Dunărea trebue să fie un om cu totul deosebit. Le veniră deodată întrebarea: Cine să fie acest popă Man? Lui Ioniță îi veni, așa pe-o clipă, un gînd minunat: Oare să fie popă străinul acesta? Să nu fie un hoț, dupăce spune c'a trecut Dunărea? El își aduce aminte de povești de demult cu hoți, care trec Dunărea cu cirede întregi de boi albi.

Dar popa Man urmă să-și spună groaza ce-a simțit-o cînd a trecut acel rîu minunat. Pornise pe-o barcă puternică și numai doi vîslași erau cu el. Plecară în puterea nopții, și era întunerec păcură. A mai trecut el Dunărea, dar ziua, nu noaptea. Acum înaintau ei iute, dar cîrma greșea mereu; vîsleau cu putere, dar nu prea înaintau. Simțiră cum se născu ca din senin o șuviță de vînt, ce începu să-i biciuiască în față. Dar nu apucară să se gîndească ce să facă, și un uragan turbat începu să scoată din fața liniștită a rîului armăsari furioși, care izbeau cu putere în luntre. Într'o clipă i-au răsturnat, și cei doi vîslași periră în valuri, dar el, popa Man, s'a prins c'o mînă de marginea luntrii și n'a mai lăsat-o. Cu multă zdroabă a ajuns călare pe luntre, și cu zvîrcoliri peste puterile omenești a doua zi, la amiază, la țărm.

Banii ce-i adunase pe țărmul celalalt al apei periră în valuri, și el se gîndia acum ce să facă. Cine-l va crede de-i va spune întîmplarea, iar martori nu avusese decît valurile înfuriate.

A dat apoi popa Man prin orașe mari, prin cetăți pompoase, a cunoscut o mulțime de lume. Înaintea lui n'a fost poartă care să se 'nchidă, pe robul lui Dumnezeu nime nu-l dă afară, și acum abia așteaptă să isprăvească odată cu colindatul prin lume, să meargă la vlădica, să-și dea sama de banii ce i-a adunat.

Bădicul Ioniță și cele două femei ascultară uimiți de istoriile străinului. În vremea cît el povestea, cu ochii duși departe, femeile priveau pe furiș la el, și iar le veni un gînd: călătoriile acestui om au trebuit să țină ani de zile, iar el, după cît îl văd ele, trebue să fie tînăr de tot, abia să aibă douăzeci și șase de ani. Cum poate fi un popă sfințit așa de tînăr?

Slujba Învierii în anul acela a fost minunată. Se strînsese satul întreg, de nici nu încăpură toți oamenii în biserică. La uși, pe la ferestruicele de-o șchioapă, se îngrămădeau creștinii, trăgînd cu urechea la cîntecele slujbei sfinte. Dar mai ales cînd popa Man începu să spună o învățătură pentru ziua aceia mare, grămăgioarele de oameni de pe la ferești, dela uși, se înghesuiră și mai tare, ca într'un teasc.

Înlăuntru, creștinii ascultau cu răsuflarea oprită, c'o neobișnuită căldură la inimi. Vorbia părintele Man de patimile multe și grele ale Domnului, vorbia cu ochii plini de cuvioșie. Învierea lui Isus din morți o pomeni cu fața luminată, cu ochii strălucitori,

„Așa-i rînduiala lumii, creștinilor, prin luptă și prin suferință, și prin îndelungă răbdare se cîștigă învingerea"—închee părintele Man, făcînd o cruce largă în aer, în semn de binecuvîntare.

Teleguțenilor li se păru că cele din urmă cuvinte ale preotului le sunaseră lor. Și ei au așteptat, și ei au răbdat, cu sufletele îndurerate, lung șir de ani, până ce în urmă, iată, le-a adus Dumnezeu un preot de sfintele sărbători. Iată, li s'au luminat și lor sufletele, și simțeau c'au înnecat ca 'ntr'o prăpastie toate durerile lor.

Intîia zi de Paști Teleguțenii o serbaseră în biserică și la vetrele lor. N'a fost cîntec, n'a fost joc în sat, ci pace deplină. Numai unde și unde se zăreau doi-trei copii care ciocneau, pe la portițe, ouăle roșii.

Dar a doua zi de Paști, după-amiază, petrecania începu și nu mai conteni pînă a treiazi sara.

La horă venise și popa Man să privească, și Teleguțenii îi făcură cinste, așezîndu-l îndată la o masă pe care lumina vinul auriu, în sticle mari. La masa aceasta erau fruntașii satului și povesteau, cu multă căldură, și-și închinau de sfîntul și marele praznic.

— Frumoase jocuri se obișnuesc pe aici—zise popa Man, netezindu-și barba groasă.

— Frumoase, da, mai ales dacă este om care să le învîrtească în toată legea— zise un Romîn înnalt și uscățiv.—Dar ia să guști, părinte, o leacă de vin, să ne faci cinstea aceasta, că noi tare ne bucurăm de d-ta—adause tot el.

Ceilalți ridicară paharele, închinară, bău și popa Man, iar păhărelul i se ascunse, cît bău, în barba și mustățile mari. Ochii lui, printre genele lungi, priveau mereu spre joc.

„Aveți niște fete, aveți niște feciori, de ți-e mai mare dragul. Dumnezeu să vi-i trăiască". Și privi apoi, cu multă cuvioșie, spre masă.

Vin se bău mult în după-amiaza aceia de a treia zi de Paști, și popa Man bufnea, pufăia scurt, în răstimpuri, cașicînd i-ar veni nădușeli.

Dela masa unde ședea popa se ridica cînd un creștin, cînd altul, și, chiuind ca un flăcăoan, intra în joc. Dela o vreme vecinii începură, cu gura pe jumătate, să-l îndemne și pe părintele la joc.

Dar popa Man nu se mișca, numai ochii lui cercetau din cînd în cînd mulțimea.

Deodată fata bădicului Ioniță, Firuța, și cu mama ei se iviră în mulțime.

Popa Man se ridică acum și zise vecinilor:

„Acum trebue, vrînd-nevrînd, să tropăi un joc. Trebue să-mi joc gazdele".

Jucă întîiu cu nevasta lui Ioniță, o învîrti de cîteva ori, și apoi luă de mînă pe fată, pe Firuța. Acum se porni un joc alintat întîiu, legănător, apoi din ce în ce mai repede, mai viforos, mai cu patimă. Fata se 'nvîrtea ca un prisnel pe subt mîna părintelui, apoi, la olaltă cu el, se învîrteau ca un vîrtej. Cu haina lungă fluturînd în vînt, cu barba răscolită, popii Man nu-i ședea bine jocul. Dar fața lui căpătă deodată trăsături aspre, vînjoase, tari, și ochii lui ardeau nepotoliți. Nici-o urmă de cuvioșie nu mai rămase într'înșii. Părea mai mult un om întunecat din pădure, un hoț din codru, care nici aici între oameni nu-și poate domoli firea sălbatică.

Bărbații priviau cu mirare la jocul părintelui, femeile tinere căutau la el înlemnite. Popa-i voinic odată, și se vede din jocul lui că-i sînge tînăr.

Cînd veni la masă, supse dup' olaltă trei pahare de vin, și abia putu zice, așezîndu-se:

„N'am jucat demult, și nici nu prea joc. Dar acum odată mi-am făcut de cap. Mie, să vă spun, îmi plac tare Teleguțenii. Buni oameni". Apoi își trase batista lungă din buzunar, și începu să-și sbicească fața. Dar tot mereu zvîcniri de căldură, de sînge, îi îngreuiau obrajii, și abia tîrziu putu să se răcorească.

Aici la joc era satul întreg. Și dupăce se răcori și vinul se urcase tot mai tare la cap, Teleguțenii începură să vorbească de popa lor:

— Cîntă frumos și dulce în biserică.
— Face slujba ca un arhanghel.
— E voinic ostaș al lui Hristos.
— E cuvios ca un călugăr.
— Cînd vrea, știe și petrece.
— Așa un popă să avem noi!
— Asta să ne fie nouă popă.

In chipul acesta și cu alte multe laude vorbiau oamenii despre părintele Man.

Și, într'un tîrziu, iată numai pe Ierotei diacul că se scoală dela masa unde era și popa, și începe a se purta dela mese la mese. Se apleacă, vorbește în taină cu oamenii, trece apoi mai departe. Și cînd a fost gata cu colindatul și se așeză diacul iarăși la locul lui, toată mulțimea Teleguțenilor se adună în jurul mesei, unde era popa Man. Atunci se ridică diacul și zise:

„Știi, părinte Man, dece vine tot satul aici lîngă d-ta? Să-ți spun dece. Noi de mulți ani, cum știi, n'avem popă în sat. Pe noi ne-o blăstămat, se vede, pînă acum Dumnezeu. Deaceia noi am scăpa de blăstăm și am fi cei mai norocoși oameni, dacă Sfinția ta ai rămînea preot la noi în sat. Iată, întreabă oamenii".

Dar n'avu la ce să-i întrebe, căci din piepturile tuturor izbucni acelaș strigăt:

„Da, să rămie părintele Man la noi în sat pînă la moarte".

O undă de lumină adiè peste fața părintelui. Se ridică și, cu mîna în barbă, netezînd-o, zise:

„Creștinilor, mie-mi place satul Teleguța. Imi plac și oa-

menii din el. Dar eu nu's stăpîn pe cărările mele. Mie-mi po-
runcește vlădica. Eu am altă slujbă acum. Și chiar de mă voi
scăpa de ea, eu am un sat departe undeva, tare departe, unde-
am păstorit doi ani de zile, unde voi fi avînd și eu gospo-
dăria mea.

„Dar, drept să vă spun, tare sînt obosit de colindatul meu
prin lume, și tare așì dori să mă pot odihni odată.—Glasul i se
înmuè și mai tare, ochii lui se înduioșară.—Așa, o jumătat' de an,
un an chiar, bucuros așì rămînea, de-mi va îngădui vlădica. Bu-
curos m-așì odihni, căci pînă la mine acasă e drum îndelungat".

— Să rămîi atunci ș'atita, părinte. De-aici încolo vom vedea
noi ce va mai fi—ziseră sătenii.

— Ei bine, fraților. Hm! să cerc. Preotul trebue să se facă
tuturora rob, așa spune sf. Pavel. Am să întreb, am să cer în-
găduială dela vlădicie, și de se va putea, rămîn. Plec chiar mîne
dimineață la vlădicie.

Un „ura" răsunător izbucni acum din pieptuile Teleguțenilor,
și apoi nenumărate chiote de bucurie. Abia acum se apucară
Teleguțenii de vin, abia acum se începu petrecania.

Popa Man îi șopti ceva la ureche bădicului Ioniță, se scu-
lară amîndoi, și popa 'și luă sara bună dela vecini.

„Așa, de-aici încolo nu mai e bine să fie popa de față,
că vinul face prostii de multeori. Și trebue să mă odihnesc,
Drumul ce-l voi face e destul de lung, și știe Dumnezeu ce
poate să mă mai întîmpine în cale. Dar să nădăjduim că
toate vor fi bune".

Bădicul Ioniță, de 'ndată ce popa Man cină, îl lăsă în casă
și se duse iarăși la petrecere.

Popa Man se întinse în așternut,—îi făcea bine răcoarea pa-
tului,—și zîmbi mulțămit. De-ar putea numai să-și scoată îngă-
guială dela vlădica, ar ști el ce să facă în Teleguța, se gîndia
cu același zîmbet pe față.

Dimineața, popa Man bău trei păhărele de rachiu, îmbucă
din bucatele ce i le puse nevasta lui Ioniță pe masă, și se pre-
găti de plecare.

Fata bădicului Ioniță veni în casă cu merindea de drum
pentru preot, și i-o puse pe masă.

— Ai să zăbovești mult, părinte, pe unde te duci?—cuteză
ea să-l întrebe.

— Știe Dumnezeu, fetițo, Poate o săptămînă, poate o lună,
se poate și mai mult. Dar să-mi spui: Ai jucat mult asară?

— Am jucat, da—răspunse fata, plecîdu-și peste ochi ge-
nele umbroase.

— Joci frumos—zise popa, privind-o țintă.

Firuța nu mai răspunse de data asta nimic, ci se furișă pe
ușă afară.

Veni acum bădicul Ioniță și cu nevasta, să-i dorească drum
bun și întoarcere norocoasă.

„Eu am să am mult de mers, și o să întîmpin multe

împotriviri. Dar, cu ajutorul lui Dumnezeu, tot o să mă întorc
popă în Teleguța. D-voastră să nu vă faceți gînduri rele, să
nu vă pierdeți nădejdea, cînd veți vedea că poate o să întîrzii mult.
Eu sînt robul lui Dumnezeu, și cine știe ce porunci voi mai
primi. Dar simt eu că am să mă întorc".

Bădicul Ioniță îi strînse mîna, femeia i-o sărută ca la o
față bisericească, iar afară în curte, fata abia cuteză să se apro-
pie de părintele. Veni în urmă și ea să capete blagoslovirea po-
pii Man, dar el n'o lăsă să-i sărute mîna.

În urările de bine ale celor trei, popa Man eși în drum, și
porni cu grabă, cu pașii largi, legănîndu-se, pe drumul pietros.
Îndată dispăru la o cotitură, și nu peste mult se vedea urcînd
voinicește dealul dela marginea satului.

— Aprig părintele de picior, zise nevasta.

— Nu-i de mirare, e om tînăr, e aproape fecior. De mirare că
i-a crescut așa un bărboiu.

— Dar, iată-l că nu merge pe drum. Iată-l, c'a luat-o pe-o
cărare la stînga—adause fata.

Se mirară toți trei; spre satul vecin, într'adevăr, pe-aici era
drumul cel mai scurt. Dar de unde știe străinul acesta drumul
cel mai scurt între sate?

Săptămîna luminată trecu în grabă pentru Teleguțeni. În
săptămîna aceasta nu-l așteptară pe popa Man să se întoarcă.
Știau ei că un drum așa lung nu se poate face așa de iute.
Dar cînd trecu ș'a doua și a treia săptămînă, și nici urmă de popa
Man prin Teleguța, creștinii începură a se neliniști. Cînd unii,
cînd alții, mergeau la bădicul Ioniță să întrebe de Sfinția sa, dar
nici bădicul Ioniță nu știa mai mult. A plecat în dimineața aceia,
și de-atunci n'a mai auzit nimic de el. Dar la toți care întrebau,
bădicul Ioniță le spunea cuvintele popii:

„Are să aibă mult de mers, are să întîmpine multe îm-
potriviri, dar cu ajutorul lui Dumnezeu, tot se va întoarce popă
în Teleguța".

Gura satului, în neliniștea aceasta, începu să umble și nime
nu o mai putea opri.

„S'a sfiit, săracul, să ne spună în față că nu ne poate fi
popă, și deaceia a șters-o așa în grabă dela noi"—ziceau unii.

„E păcat să vorbești rău de popi, dar să nu fie oare popă
numai cu barba și cu haina? Cînd juca în horă, mie mi s'a pă-
rut că numai de popă nu-i bun"—spunea un bătrîn, care vecuise
o viață întreagă cu popa Ion, cel de demult.

Dar vecinii îi închiseră îndată gura. Așa ceva să nu mai
cuteze să spună! Să n'ajungă la urechile popii Man zvonul a-
cesta, c'atunci s'a isprăvit cu popia lui în Teleguța.

Femeile satului se întrebau că unde-i va fi preuteasa. Are
el preuteasă, ori e vr'un călugăr dela mănăstiri?

Străinii începură să batjocorească pe Teleguțeni și mai tare
ca înnainte:

„Măi, voi trebue să vă încuiați popa în biserică, ori să-l le-
gați de clopotniță, dacă voiți să aveți popă în sat". „Fug popii

de Teleguţa ca dracul de tămie." Şi cîte alte batjocuri veneau pe capul bieţilor oameni. Ei răbdau tot mai greu vorbele acestea, pentrucă ei înşişi începură să creadă,—adînc în ei,—că popa Man numai ş'a bătut joc de dînşii, cînd le-a spus că va veni popă la ei în sat.

Oamenii într'a patra şi-a cincea săptămînă îl cercetau des pe diacul Ierotei, şi tot mai mulţi îl sfătuiau să plece în urma popii, să meargă pînă la vlădicie, să vadă ce-i de nu mai vine.

Dar diacul nu cuteza să înceapă un drum aşa de lung şi de necunoscut. „Dac'o fi dela Dumnezeu, are să vină el înnapoi, dacă nu, în zădar ne-am mai osteni"—zicea diacul.

Satul se împărţi în două tabere: unii mai credeau în întoarcerea popii, ceilalţi începură să se gîndească iar la blăstămul ce apasă peste Teleguţa, de a fi sat fără popă. Şi aceştia auziau iar flucrături amarnice prin hornuri, boncăeli şi miorlăituri prin pivniţi, şi lungi cucurigături prin podurile caselor. De vorbele lor, de poveştile lor, se molipsiră îndată şi cei ce nădăjduiau în popă, şi, în apropierea Rusaliilor, toţi Teleguţenii aşteptau cu groază nopţile.

Dar, în ziua de Rusalii, cine intră în biserică pe la mijlocul utreniei şi apucă de-adreptul spre altar? Oamenii numai cît nu'şi făcură cruce: era popa Man. Cum venise? Cînd sosise? Nu ştia nime, nici diacul, nici bădicul Ioniţă, nici nime.

Popa Man opri îndată utrenia, eşi prin uşa de-a stînga a altarului, şi zise:

„Vă aduc bucurie, creştini d-voastră. Sfinţia sa vlădica mi-a îngăduit să rămîn popă în Teleguţa un an de zile. Dar am avut lung drum, şi mi s'a împotrivit mult vlădica pînă să mă lase. Deaceia am stat atîta. Nici nu credeam să ajung pe azi în sat la d-voastră. Dar acum îmi pare bine c'am ajuns, şi iată aici o să vă arăt scrisoarea dela vlădicie".

Işi vîrî mîna într'un buzunar şi scoase o hîrtie groasă, păturită. O despături şi ceti aceste cîteva vorbe: „In numele Tatălui ş'a Fiului ş'a Duhului sfînt. Io vlădica Ioachim îl pun pe popa Man să păstorească în sat în Teleguţa. Oamenii să-i dee casă şi pămînt să poată trăi, iar el să le împlinească toate slujbele preoţeşti". Subt scrisoare popa Man le arătă o pecete mare, roşie, pecetea vlădicească.

Bucuria Teleguţenilor era mare. In tinda bisericii, babele plîngeau cu sughiţuri, bărbaţii şi femeile îşi înnecau suspinele de uşurare, iar diacul Ierotei greşi foaia din mineiu, de unde avea să cînte, încît abia părintele Man i-o putu afla.

Aşa dar s'a isprăvit cu teama de duhurile necurate, s'a ciontat cu batjocurile străinilor, s'a luat blăstămul lui Dumnezeu de pe Teleguţa. Porunca şi rînduiala vlădicăi răsuna la ei în biserică, pecetia cu ceară dela vlădicie o văzură cu toţii. De-acum numai sănătate să dee Dumnezeu, că norocul a venit.

Două săptămîni încheiate a mai stat popa Man în gazdă la bădicul Ioniţă, pînă ce oamenii au reparat o casă, care pe vremuri slujise de primărie.

Popa Man îşi puse haina cea lungă, şi acum părea cu mult mai tînăr, şi era mai aspru în mişcări. In cele două săptămîni, cît a mai stat la bădicul Ioniţă, le spuse încă multe istorii din viaţa lui, iar pe Firuţa o privea cu duioşie, şi din cînd în cînd îi mîngîia părul de mătasă, şi îi strîngea uşurel mînuţa dulce. Părinţii fetei se simţeau fericiţi şi lăudau bunătatea de inimă a popii Man faţă de fata lor, Firuţa. Iar fata, la mîngîierile lui, simţea aşa o negură călduţă cum îi învălue inima, cum i se pune pe ochi.

De multeori sara, prin curte, popa o oprea pe Firuţa, cum venea cu ulciorul de apă dela izvor, ori c'un braţ de lemne, şi-i zicea:

— Harnică fetiţa noastră. Acum ştiu că nu va trece mult şi te vei mărita.

Fata smîncea din cap.

— Ba încă n'am să mă mărit.

— Şi dece nu?—întreba popa, prinzînd-o uşor de mînă.

— Mai este vreme—şoptea Firuţa, c'un tremur uşor în glas.

— Ce-ai zice să-ţi vină norocul aşa deodată?

— Cum să-mi vină norocul?—întreba fata, ridicîndu-şi privirile.

— Hm!—făcea popa. Aşa un tînăr, şi frumos, şi bogat, de care să-ţi placă.

Aici fata îşi trăgea repede mîna, şi înfiorată se strecura în casă. Se gîndea mult noaptea, simţind mereu privirile aprinse ale lui Man: prea multe vrea să ştie părintele.

Cînd s'a mutat popa cu locuinţa în casele parohiale, fata bădicului Ioniţă nu mîncă nimic toată ziua. Se purta palidă şi obosită prin casă, prin curte.

— Ce ai tu, fată?—o întrebă mă-sa.

— Nimic, ce să am?—răspundea, furişîndu-şi privirile. Dar în noaptea aceia cum închidea ochii vedea pe popa, aşa tinerel, vînjos şi aspru, cu privirile umezi.

Popa Man, singur în casa parohială, avu în sara aceia un simţimînt ciudat. Părea că vin glasuri depărtate şi-l chiamă, le auzia îmbulzindu-se în fereşti, părea că vede feţe cunoscute, şi deodată, în liniştea şi singurătatea din casă, îl copleşi spaima. O femee, înnaltă, sveltă, cu un copil în braţe, i se arătă la fereastră, şi erau palizi, ca doi morţi. „Hei, asta ar fi preuteasa Ilenuţa"—îşi zise el, şi simţi ca nişte drojdii amare, greţoase, cum cercau să-i pătrundă în inimă.

Dar desgustul ce-l simţi popa Man, faţă de sine însuşi şi de viaţa sa, a fost numai de cîteva clipe. Ii veni în minte, în curînd, fata bădicului Ioniţă, şi chipul preutesei începu să i se ştearga din suflet. Alte gînduri bat pe el acum, nu să se gîn-

dească la preuteasă. Dar chipul ce se ștergea, învia din nou, mai limpede, mai trist.

Se iviră zorile cînd se trezi părintele Man. Dormi adînc și mult, și, cînd se deșteptă, soarele străjuia la amiaza cea bună.

„Bun"—zise părintele cu glas tare, privind în odaia goală. „Vrednici oameni Teleguțenii aceștia". Și, pecînd se îmbrăca, se gîndea mulțămit, zimbind, la însuflețirea Teleguțenilor. Îi vede și acum în biserică, la liturghie, cum ascultă de smeriți, cu capetele plecate, într'o liniște desăvîrșită. Cu astfel de creștini poți face mari isprăvi—gîndea părintele—numai să-i știi povățui, numai să țină mereu la tine. Și el se simțea destoinic să-i poată purta pe cărările voite și alese de dînsul, și se gîndea cu mulțămire la ce va ajunge el odată aici în Teleguța.

III

Teleguțenii i-au făcut samă părintelui Man de zece jugăre de moșie, drept eclezie, se legară să i-o are, să i-o samene, s'o muncească dînșii.

„Să n'ai grijă, părinte—îi ziseră bătrînii bisericii. Cînd vei avea lipsă, cînd vei chema claca, tot satul va fi în curtea Sfinției tale. Dacă Dumnezeu a fost milostiv cu noi, după atîta așteptare, vrem și noi să facem un bine. Numai d-ta să fii sănătos și să nu ne părăsești. Că de ne va ținea Dumnezeu, o să mărim din an în an eclezia, și n'are să fie rău".

Popa Man, în cele dintîi zile, cutrieră tot hotarul Teleguței. Cașicînd ar fi fost trimes în vr'o comisie, așa cerceta întinderile, bunătatea pămîntului. Și cum își purta trupul mare, legănîndu-se, părea că măsură ogoarele și luncile. În răstimpuri se oprea pe vr'o colină, își punea mîna strașină la ochi, și privea cu multă băgare de samă.

Cînd isprăvi cu cercetarea aceasta își zise mulțămit: „Teleguțenii sînt oameni cinstiți. Mi-au dat eclezia unde-i pămîntul mai bun". Dar acasă simți totuși o nemulțămire: e prea mică eclezia.

În vara aceasta însă nu prea avu de lucru cu moșia. Oamenii i-au dat-o sămănată gata, grîul înspicase, cucuruzul era prășit a doua oară. Și nici nu ar fi avut vreme. Oamenii, lipsiți atîta vreme de mîngîierile bisericii, începură să-l grămădească pe părintele Man, cu tot felul de slujbe.

Și mai întîiu trebuiau sfințite casele, trebuiau făcute sfeștanii, să se curețe odată satul de puterea duhurilor necurate.

În fiecare dimineață pleca părintele Man cu diacul Ierotei prin sat. Trebuiră să statornicească o regulă. În fiecare Duminică vestia părintele, în biserică, la care creștini va face sfeștania în săptămîna viitoare.

Începură dela fruntașii satului. Și mai întîiu, ca față bisericească, chiar diacul Ierotei se învrednici de cinste. Aici însuși părintele Man cîntă troparul „Unde umbrează darul

tău, Mihaile arhanghele". Diacul făcu cinste cu rachiu de prune și cu prescură, și de bucurie se c'am oțeli bătrînul.

„Acum eu am făcut sfeștanie—zise el—dar drept să-ți spun, părinte, eu nu prea cred în puterea duhurilor necurate. Duhuri necurate știu că sînt, cît nisip în mare, dar de-un om a bisericii nu cred că se pot lega".

Popa zîmbi și-i plăcu că-l vede pe diac cam înfierbîntat.

„Dracul se poate lega și de-o față bisericească—zise părintele Man. El nu alege. Atîrnă totul dela voința lui Dumnezeu: unde-i îngăduie Dumnezeu necuratul își vîră coada". Și popa îi spuse întîmplarea unui călugăr. Cum l-a stăpînit necuratul, cum l-a chinuit, pînă ce în urmă l-a înnecat într'o apă.

— Hehei—făcu diacul—d'apoi nu i-au cetit blăstămele marelui Vasile?

— Ba i le-au cetit, și se rugau în cor ceilalți călugări, și erau tot în biserică, iar biserica era plină de fum de tămîie. Zădarnic însă. Ducă-se pe pustii zbiera, mieuna, cutcuriga, acolo în mijlocul slujbelor, din fratele îndrăcit. Nu, diece, cu lucrurile acestea să nu glumim, ci să-l rugăm pe Dumnezeu să ne ferească.

Diacul însă nu se înfrică. Mai bău un păhărel și zise: „Mie nu mi-e frică. Eu știu o rugăciune. O rugăciune așa de grozavă, încît dac'o zici, și să spunem că necuratul e într'o piatră,—piatra aceia se sfarmă și se face fărîme".

Popa zîmbi și zise: „Atunci e bine, diece, atunci d-ta ești om fericit. Cine nu se teme de necuratul e om fericit. Dar să grăbim că-i tîrziu".

Dela diacul au luat apoi pe rînd casele fruntașilor din sat. Creștinii așteptau ziua sfeștaniei ca pe-o sărbătoare. Casele erau văruite proaspăt, pe jos era lipit și presurat nisip, icoanele curate, lăzile cu vestminte deschise, ca să ajungă și acolo stropi din apa sfințită. Și după slujbă, la toată casa îi aștepta mîncarea și băutura. Popa trebuia să le binecuvinteze, trebuia să se odihnească puțin și să stee de vorbă cu cei din casă.

Numai într'a patra săptămînă ajunsese la rînd și casa bădicului Ioniță, să fie sfințită.

Aici, la masă, bădicul Ioniță, din vorbă'n vorbă îi zise popii Man:

„În curînd vom avea nuntă în sat, părinte".

Popa își ridică îndată capul, și ochii lui căutau prin casă:

— Mi se pare—zise el—că mireasa va fi fetița d-voastră.

— Așa-i—întări bădicul Ioniță. O mărităm pe Firuța. S'a aflat un ficior harnic, și o mărităm.

— Într'un ceas cu noroc!—închină popa, golind păharul. Dar unde-i fetița? Ași vrea s'o văd, să-i spun în față că eu am avut dreptate. Eu i-am zis de multeori că se va mărita în curînd, și ea n'a voit să creadă.

— Trebue să aibă ceva fata—zise acum femeia lui Ioniță—bucuroasă de vorba părintelui. Nu-i a bună cu fata asta. I-am tot spus lui Ioniță, dar el nu vrea să vadă.

— Ce să aibă—intrebă părintele Man.

— Nu știu. Dar e prea supărată. Imi vine cașicind n'ar fi cu voia ei să se mărite după feciorul acela.

— Ei bine—zise popa—dar e urît tînărul?

— Ba de loc.

— E sărac doar?

— Nici asta n'ași putea-o spune.

— Atunci se poate să-i fi descoperit fata vre'o patimă urîtă.

— N-ași crede—zise femeia. Feciorul Nicodim—iaca-l știe diacul—nu-i băutor, nu-i firetic, e om foarte bun.

— Atunci n'are nimic, leliță—inchee popa. Se cam codesc ele fetele, dar le place să se mărite.

— Vezi, muere?—zise cu bucurie bădicul Ioniță. Nu ți-am spus și eu tot așa? Acum, după ce ți-a spus și părintele, te vei liniști oare?

— Mă voi liniști cînd voi vedea-o pe fată cu altă fire. Dar dac'o văd tot cu ochii umezi, tot mai veștedă, cum să mă liniștesc? Eu știu că nu de florile mărului e așa. Poate să aibă fata mai dinnainte o altă dragoste.

— Asta se poate—zise popa deodată. La asta nu m'am gîndit, dar se poate. Pe sufletul omului cine-i stăpîn și cine-l poate cunoaște deplin? Singur unul Dumnezeu.

— Și eu cred că chiar asta trebue să fie. Altfel, mi-ar spune cînd ași intreba-o: tu, fată, ce-i cu tine? Dar nu-mi spune nimic. Noaptea însă nu mai doarme—zise femeia.

In sufletul Popii Man se cobori un val de bucurie. Incepu să bee deodată virtos, începu să vorbească de o mulțime de lucruri și cerca să-i facă veseli și pe bădicul Ioniță și pe nevasta sa. Erau la a treia sticlă de vin și popa Man începu să cînte un cîntec din tinerețâ, un cîntec de dragoste:

> Trandafir mîndru, rotat,
> S'asară te-am așteptat,
> Cînd văzui că nu mai vii,
> Pus'am dorul căpătîi,
> Cu dragostea mă 'nvălii...
> Doamne, rău mă hodinii.

Glasul lui dulce, moale, umplea casa, ca o aromă. Diacul, amețit puțin de vin, făcea să s'audă în casă ca un sbor de bondar, cum secunda pe popă.

„Ciu, hai, hai"—chiui popa, plesnind din degete cînd isprăvi cîntecul, și bău cu sete păharul de vin.

„Așa trebue să fie la sfeștanie, diece, voe bună. Da, drept să spun, nicăiri nu m'am simțit bine ca'n casa bădicului Ioniță. Vrednic om și el și nevasta, Dumnezeu să-i țină. Și iar bău popa. După ce'și șterse mustățile, adause: „Apoi fata? Fata d-lor e o comoară la casă! Să dee cerul la toți oamenii fete de-acestea. Un păhar, dragii mei, în sănătatea Firuții".

Vorbele acestea împrăștiară gîndurile femeii și ale bărbatului, goliră și ei păhărelele și se începu îndată o adevărată petrecanie. Nevasta aducea mereu vin din pivniță, bădicul Ioniță punea în păhare, iar popa Man cînta cîntece lumești, cu ochii aprinși de căldura ce-l cuprindea tot mai tare.

— Ceva numai nu-mi place—zise popa. La prînzul ce se dă după sfeștanie trebue să fie toți ai casei de față. Și pe Firuța n'am văzut-o decît numai cît a ținut slujba. N'are să vină și ea la un păhărel de vin?

— Așa-i, muere, trebue să vie și Firuța.

— Nu vrea, omul lui Dumnezeu. Gîndești că n'am chemat-o?

Popa Man începu să rîdă tare: „Stați numai. O să merg s'o aduc eu. Știu eu că are să m'asculte".

Părinții cu diacul Ierotei bătură în palme, iar popa eși s'aducă pe Firuța.

Fata cînd îl simți, se strecură în curte. Popa Man încă n'o văzuse așa frumoasă. Veselia din casă îi trecu deodată și abia cuteză să se apropie de dînsa.

— Fetițo—zise el—o să vii și tu să ciocnim un păhar de vin. Te-așteaptă toți în casă.

Fata nu-i răspunse, iar el nu cuteza s'o mîngîe ca altădată, nici s'o prindă ușurel de mînă.

— Să vii, fetițo, ai să ne faci bucurie.

Fata intră fără nici-o vorbă în casă. Diacul și bădicul Ioniță bătură în palme, iar femeia privea mirată la fata ei.

Se umplură în grabă toate păharele și bău și Firuța, închinînd la toți. Dar popa nu'și mai putea face voe bună, mai stătu puțin, apoi își luă patrafirul și molitvelnicul și, mulțămind gazdelor, eși cu diacul Ierotei. Pe furiș, fata îi aruncă o privire dureroasă, înlăcrimată, iar cînd Man îi strînse ușor mîna de plecare, se zgudui și abia 'și putu opri plînsul.

— Are frumoasă fată Ioniță acesta—zise diacul, după ce apucară în drum. Dar nici Nicodim nu-i de aruncat. După cît aud, peste vr'o trei săptămîni are să fie nunta.

— Vom vedea—zise popa—întîiu trebue făcute vestirile la biserică. Intîiu trebue făcută logodna.

— Toate s'ar face—adăugă diacul. Ioniță acesta dacă'și pune odată ceva în cap, apoi nu se lasă pînă nu isprăvește. El e om cu capul a mînă—șopti diacul mai încet. Nu știu de-ai auzit d-ta ceva, dar Ioniță pînă era mai tînăr, hm! cum să-ți spun, n'a umblat chiar pe cărările cele drepte.

— Păcatele tinereților nu se socotesc omului, dacă se pocăește—zise popa.

— Așa-i, părinte, da mi se pare că Ioniță nu s'a prea pocăit. Ai băut d-ta rachiu la dînsul? Ei, vezi, rachiu de-acela nu se capătă în șapte sate. Și spun unii oameni, cu gura pe jumătate, că Ioniță ar ferbe vinars. Nime nu i-a văzut căldările, nime nu l-a oblicit cu ceva. Dar este vreme cînd Ioniță lipsește și două săptămîni de-acasă, și nime nu știe unde.

Popa Man nu-i răspunse. La cuvintele diacului se gîndia la colindările lui prin lume, la viaţa lui rătăcitoare.

Popa Man făcuse, în scurtă vreme, toate slujbele preoţeşti aici în sat. Teleguţenii erau bucuroşi că au un popă aşa de priceput la toate. Ce prohoduri minunate face, ce ertăciuni ştie lua la morţi, cum slujeşte de cuvios la botezuri şi cununii!

Dar decînd a făcut sfeştania la bădicul Ioniţă, pe popa Man nu l-a mai văzut nimeni rîzînd. Indeplinea slujbele bisericii, îşi vedea de sămănături, dar la vr'o petrecanie n'a mai mers; de-a mai făcut vr-o sfeştanie, băutura n'a mai gustat-o.

Prin sufletul lui, pînă acuma, patimile trecură cu aripi repezi de vifor, una după alta. Simţise că nu-i patimă în lume, care să nu se poată face stăpînă pe inima sa.

Dar patima care începu acum să-l stăpînească nu se apropia ca un vifor, ci i se strecura în suflet domol, încet, adînc, dureroasă.

El ştie pentru ce ş'a ales de gazdă, cînd a venit în Teleguţa, chiar pe bădicul Ioniţă. Decînd i-a zărit fata, în închipuirea lui care se aprindea grabnic, a văzut o întreagă istorie, a lui şi a Firuţii. Intr'o clipă s'a hotărît, într'o clipă a văzut că fără fata aceia viaţa lui e goală şi pustie.

Şi cele dintîi vorbe bune, cele dintîi adieri de bunăvoinţă faţă de Firuţa, el le-a făcut dus de hotărîrea ce şi-a luat-o. Credea că 'n grabă i se va răscoli toată fiinţa, că nu va trece mult şi Firuţa va fi a lui.

Iar acum, cînd nu se mai îndoia că fata ţine la dînsul, îl copleşi un simţămînt adînc de milă faţă de Firuţa. Prin sufletul lui se revărsa un val amăriu, de durere necunoscută, care-i era aşa de neplăcută.

In sfîrşit el n'are să-i strice norocul. El va sfătui-o, ca pe un copil, să asculte de părinţi, să se mărite după Nicodim, că-i bun şi frumos fecior. Ea nici nu poate să creadă, din nici-un un semn, că popa Man ar iubi-o. — In urmă el nu strică nimic. Oricine ştie că un popă nu se poate însura a doua oară; va şti şi Firuţa.

Cît cerca popa Man să se desvinovăţească în chipul acesta, nu putea îndeajuns. Un glas din lăuntru îl întreba mereu: Dar n'ai ştiut tu cum se leagă femeile de tine? Nu ştii cum a fost la mănăstire, cum la tine în sat? Dece i-ai spus vorbe frumoase fetei. Dece ai strîns-o uşurel de mînă? Glasul conştiinţii îl nelinişti: părea c'o fiinţă nouă, străină, s'a trezit în tr'însul.

L-au tulburat mult gîndurile acestea pe popa Man, dar în urmă tot i se părea c'a învins firea lui cea adevărată: „Ducă-se dracului! Ce am eu cu ea! Ce am eu cu lumea? Eu m'am pus popă în Teleguţa, stau cît îmi place şi plec mai departe".

Cunună liniştit pe Firuţa, dar îndată după cununie, ca un turbat, s'a apucat de munca ecleziei.

Caşicînd de mic copil ar fi fost tot la coarnele plugului, aşa dragoste îl cuprinse faţă de pămînt. Ziua întreagă era pe cîmp, pe ţarine, pe ogoare. Porunca, munca în rînd cu clăcaşii, asuda în arşiţa verii. Barba i se încîlcise—cine ştie decînd nepieptănată—faţa i se pîrli de ferbinţala verii, ochii lui se mai întunecară.

Teleguţenii stăteau cu mînile în şolduri şi ziceau:

„S'a sufulcat popa nostru, măi oameni buni. Deacum nu mai trece mult ş'o să-l vedem putred de bogat. Slujbele bisericeşti le făcea el caşi pin' acum, cu deosebirea că le făcea mai milităreşte, mai repede. Glasul lui perdu mult din dulceaţa dintîiu, acum era mai scurt şi mai aspru. Dar Teleguţenilor le plăcea şi aşa. Afară doar de babe, care spuneau, păzindu-se să nu alunece pe treptele dela uşa bisericii: „Auzi tu, cumătră, parcă ne-a slobozit prea iute popa nost'."

Teleguţenii se dedară cu popa'n sat, şi'şi vedeau de lucrurile lor. Numai femeile tinere nu'şi sfîrşiseră încă vorbele. Popa Man era pentru dînsele mereu o taină. Il cercetau în biserică, îl urmăreau cu privirile pe drum, se cutremurau de întunecata lui frumuseţă.

— Oare unde să-i fie preuteasa? Oare să fie însurat, ori e călugăr?

— Nu se poate să fie însurat; atunci ş'ar aduce la noi şi preuteasa.

— Ba-i însurat, că toţi popii au doar preutese. Iar călugăr nu poate fi. Călugărul, dacă nu adună milă dela creştini, trebue să stee în mănăstire.

Şi în chipul acesta femeile satului se împărţiră în două tabere, care cercau să se convingă una pe alta, dacă-i însurat popa, ori ba.

In vremea aceasta însă părintele Man îşi vedea de treburile sale. Pe Firuţa o cununase demult cu Nicodim acela. Nu i-a părut rău, n'a dorit-o, şi fata se părea împăcată cu soarta. Un singur gînd îi veni părintelui Man, după cununia Firuţii. Işi zise: „Se vede că aşa's eu: mă joc cu focul şi nu mă arde. Iată că nu'mi mai pasă nici de Firuţa!"

Şi, într'adevăr, de-un singur lucru îi păsa acuma: să'şi cîştige moşie.

Incă în toamnă adună pe bătrînii bisericii şi-i convinse că, din zece jugăre de loc, nu poate trăi un popă în Teleguţa. Şi creştinii făcură ce făcură, şi-i mai adauseră zece, tot pămînt bun.

Deacum părintele Man îşi legă tot sufletul de moşie. Indată ce'şi mai putu cumpăra pe banii lui vr'o cincisprezece jugăre, popa nu mai avea stare nici ziua, nici noaptea: ziua cu muncitorii, cu plugurile, cu carele; noaptea cerceta sămănăturile să nu i le pască vitele. Şi să nu fi dat Dumnezeu să-i pice vr'un bou ori vr'o vacă în grîu sau în mălai: trăgea cocoşul rece dela puşca lipită de obraz şi-i da glonţ.

Cînd le-a spus mai întîiu oamenilor să fie băgători de samă la pagube, că el nu glumeşte, ci puşcă orice vită i-ar intra în holdă, Teleguţenii nu-l crezură.

Dar cînd cel dintîiu bou fu aflat mort în holda popii, creștinii se întărîtară rău.

„Amarnic popă"—ziseră sătenii.

„Asta-i hoț, nu-i popă"—zise creștinul cu paguba.

De-aici încolo se feriră ca de foc de lanurile popii. Și era greu să se ferească. An de an, moșia popii era tot mai mare, și'ntr'o parte și'n alta a hotarului. El adulmeca mai întîiu unde este vr'un loc de vînzare, și în vreme de șase ani nu s'a vîndut un petec de pămînt în Teleguța, pe care să nu-l fi cumpărat popa.

„Lacom popă"—spuneau oamenii, supărați că cuprinde atîta bogăție.

„Nu poate să fie Romîn—ziceau mai mulți. De multeori, spun slugile, că 'ncepe să vorbească o limbă păsărească. Nici dracul nu'l înțălege".

Și oamenii, nedumeriți, începură să'și facă fel de fel de închipuiri despre popa lor.

Popa Man însă nu asculta la gura oamenilor. Cînd a văzut că trece anul, pentru care a zis că rămîne popă în Teleguța, și nime nu-i mai amintește nimic, înțălese că Teleguțenii sînt oamenii lui. Latră, dar nu mușcă. Și simțea o deosebită bucurie că-i supără cu bogăția lui.

„Iată că nu-i rău să știi a-ți bate joc de lume"—își zicea el de multeori.

După șase ani de cumpărări, de arende, însă, popa Man se liniști deodată. Îi trecuseră frigurile bogăției. Dar drept e că mult nu mai avea ce cumpăra. A treia parte din hotarul satului era în mînile lui.

Cei bogați se mulțămiră, se liniștiră, văzîndu-l pe popa sătul și numai cîrteau împotriva lui; iar cei săraci n'au cîrtit niciodată, căci erau în mînile lui.

În anul cel de-al șaselea, toamna, popa Man fusese la culesul cucuruzului, și toată ziua se vînzoli cu muncitorii, cu slugile, cu vitele. Sara venia obosit acasă, și drumul lui era o cărărușă ce trecea peste muchea dealului și apoi se ascundea în viile bogate. De cîteori n'a făcut drumul acesta popa Man, de cîteori nu ș'a socotit veniturile, umblînd pe cărarea aceasta!

Dar în sara aceia de toamnă, îndată ce apucă între prunii viilor, zări înainte, pe cărarea pietroasă, o femee sprintenă. Ducea la braț o coșărcuță nouă, acoperită c'o ștergară albă.

Lui Man începu să-i svîcnească deodată inima. „Asta-i Firuța"—zise el. „Asta-i fata bădicului Ioniță".

Își grăbi pașii și o ajunse îndată.

— Bună sara să dee Dumnezeu—zise popa.

— Bună să-ți fie inima, părinte—răspunse femeia liniștită.

— Ai fost la vie?

— Am fost, da. Duc vr'o cîțiva struguri acasă. Nu poftește părintele să guste unul?

— Ba da, gust, cum să nu. Trebue să fie buni strugurii în anul acesta.

— Nu's prea dulci. Au fost prea multe ploi și nu s'au copt bine. Dar, aici, am ales cu buni.—Ridică ștergara albă, prinse de codiță un strugure durduliu și i-l dete părintelui.

Popa Man mîncă strugurele și'și șterse barba groasă și lungă. Și se gîndia: E mult decînd n'am vorbit cu femeea asta. Mergeau tăcuți pe cărarea ce rătăcea mereu printre prunii viilor, și liniștea înserării se simțea bine. O boare adia încet și frunzele îngălbenite de pe vițe foșneau moale, neted parcă. Nu încăpeau amîndoi pe cărare. Popa mergea înainte, iar femeia îl urma.

Cînd se apropiară de nucul mare, unde cărarea esă din vii și intră în sat, popa Man se opri deodată, se întoarse spre femee și îi prinse mîna, ușor, călduț, așa cum făcuse mai demult.

— Ce mai faci tu, Firuțo? Cum o mai duci?

— Ce să fac, bine—răspunse încet femeia, cu ochii în pămînt.

— Am auzit că-i bolnav Nicodim.

— Da, el e cam bolnav. Dar tot așa a fost el.

— Părinții ce-ți mai fac? N'am mai fost demult pe la d-lor.

— Ei fac bine că's sănătoși—răspunse ea, și'și strecură mîna din palma lată a lui Man.

— Hei, așa-i viața—zise Man oftînd.—Ochii lui priveau departe, împăinjeniți, dar brațul lui cuprinse mijlocelul femeii, o trase ușor lîngă sine, și-i sărută buzele. Femeia se lăsă ca moartă în brațele lui și sărutul de foc îi cutremură tot trupul.

S'au despărțit apoi, fără să'și mai spună o vorbă. Dar din ziua aceia sufletul popii Man se deslegă de dragostea pămîntului, nu mai cumpăra moșie, nu'și mai bătea atîta capul cu lucrarea ei. O singură datină îi mai rămăse de pe cînd era om prea harnic: să colinde nopțile să nu-i strice vitele oamenilor sămănăturile.

În sara aceia însă popa Man își aduse iarăși aminte de preuteasa lui. Dar acum, după ce îmbrățișase, după ce sărutase pe Firuța, preuteasa nu-i mai apăru tristă și cu copilul în brațe, ci popa Man o văzu încruntată, plină de ură și de răzbunare, iar el căuta la dînsa ca la un dușman, nu cu milă ca mai înainte.

În urmă, preuteasa lui a putut să moară pînă acum. Poate să aibă dreptate sătenii care vorbiau astfel. Căci Teleguțenii, cînd văzură că popa stă an după an la ei și nu-și mai aduce preuteasa, vorbiau că femeia aceia sau a murit, ori popa Man n'a fost niciodată însurat.

Altfel, cum ar fi dînsul un popă atît de cuvios? Oricît au spionat femeile, n'au putut să simtă nici o umbră de păcat asupra popii Man. În biserică, la slujbe, la înmormîntări, își ridica el vr'odată ochii din carte să privească cercetător, ca alți popi?

Și mai ales acum, decînd l-au lăsat frigurile moșiei, popa Man e mai blînd, mai bun ca oricînd, și glasul lui a căpătat iar dulceața cea dintîiu.

Popa Man simția că'n el numai o patimă poate trăi veșnic. A crezut el și'n alte patimi, care l-au răpit cu dînsele; dar toate se sting dela o vreme; numai dragostea lui trăește. A crezut înnainte cu șase ani, cînd a cununat pe Firuța, că tot e stins în-tr'însul, că inima lui n'o mai cere, și iată în sara aceia, cînd a întîlnit-o în vie, a simțit că o iubește tot așa de tare ca'n clipa cea dintîiu, cînd a văzut-o în ușa bisericii. Mai mult încă!

Cu cît se gîndește mai departe, popa Man vede că toată a-lergarea asta nebună după pămînt în cei șase ani a fost numai ca să-și uite, ca să înmormînteze în sufletul lui această dragos-te. Și trebue să-i fie mare iubirea, cînd el, ca să nu-și aducă aminte de ea, a trebuit ca ziua, noaptea, să muncească, să alerge, să se sfădească cu slugile, să înjure. Dacă ar fi uitat-o, cum gîn-dea la început, atunci pentru ce a ocolit-o șase ani în capăt, pen-tru ce n'a vorbit o vorbă cu dînsa? Și nu-i creștin în sat în casa căruia să nu fi intrat mai de multeori pe an. Dar la Firuța acasă, ori la părinții ei, ș'a mai pus el piciorul afară de ajunul Bobotezei, cînd umbla cu crucea? Ah! acum simte el bine, i-a fost groază să-și aducă aminte de ea.

Popa ținea, decînd umbla în ruptul capului după trebile moșiei, un murg îndesat cum îi plumbul, dar sprinten ca un șoim. In puterea nopții, popa-i sălta în spinare, iar calul pornea în trap ușor, cu urechile ciulite. Teleguțenii nu-l luau în samă. Știau c'atîta patimă i-a mai rămas: să-și inspecteze noaptea să-mănăturile. Cînd vr'un Romîn, rătăcit pe cîmp, 'zărea negreața aproape de el, zicea tare: „Bună sara, părinte". Dar popa, cași mai înnainte, nu răspundea noaptea nimănui, ci pierea repede, în-ghițit de întuneric.

Firuța era văduvă acum. Bărbatul ei, care fusese multă vreme bolnăvicios, închise ochii pe vecie. N'avea cine s'o spi-oneze. Părinții o chemară la dînșii, dar Firuța nu se învoi. Ea trebuia să-și vadă de averea ei.

Și Man, după ce cutriera cîmpul în lung și lat, cînd som-nul pămîntului era mai adînc, se apropia de sat, da drumul ca-lului și se strecura nevăzut în casa Firuții.

Văduva lui Nicodim începu să capete rumeneală în față, dar tot satul o lăuda ca pe femeia cea mai cinstită.

„Se vede—ziceau Teleguțenii—c'a trăit rău cu fie ertatul. Acum poate răsufla slobod și deaceia îi merge bine".

A trecut așa vr'o jumătate de an, cînd într'o dimineață popa Man se trezește cu doi Romîni în casă. Dau ei bună di-mineața, își învîrt pălăriile în mînă și nu știu cum să înceapă vorba. Dar unul își luă inima 'n dinți: „Am venit, părinte, să-ți spunem o veste slabă. Pe la noi prin sat iar nu-i lucru curat. Iar au început să umble duhuri rele".

— Cum așa?—întrebă popa.

— D'apoi iată cum. Noi amîndoi veniam dela moară, azi-noapte tîrziu. Ne lăsaserăm carele acolo, că era mult măciniș, și veniam așa singuri pe drum. Cînd eram în dreptul casei lui Nicodim, care a murit... să nu mai vedem ce-am văzut. O umbră lungă și neagră se strecură pe ușa dela tindă înlăuntru. Curat umbletul și statura lui Nicodim.

— Prostii—zise popa.

— Ba nu's prostii, părinte, că la noi, pînă nu aveam popă în sat, s'au mai întîmplat de-acestea.

— Vă spun, oameni buni, că's prostii. Morții nu se scoală din morminte, ci putrezesc acolo. Numai sufletele lor trăesc, dar sufletele nu umblă pe pămînt.

— Acum orice-ai crede, Sfinția ta, noi știm c'am văzut bine. Și deaceia te-am ruga să faci o slujbă, să cetești un blăs-tăm, să nu se încuibe iarăși duhurile necurate la noi în sat.

Popa Man n'avu ce face. Cei doi purtaseră vestea amar-nică în tot satul, și Teleguțenii se neliniștiră și cerură dela popa să facă slujbă. Merse dar întîiu la Firuța acasă cu diacul, sfinți casa, se duse apoi la mormîntul lui Nicodim și ceti deslegările de blăstăm.

Creștinii se liniștiră acum, dar nu de tot. La patru-cinci săptămîni se mai afla vr'un om întîrziat care să vadă umbra popii, cînd se strecura în casă la Firuța. Și iarăși dau alarma.

Dar popa Man altă slujbă nu mai voi să facă. „Se vede că n'am putere asupra duhului—zicea popa, zîmbind—și în zădar aşi mai cerca". Și de-atunci, noaptea, nimene nu mai cuteza să treacă pe lîngă casa Firuții.

„Aista-i popă păgîn, aista nu crede"—ziceau oamenii mai fricoși.

„Se poate să nu fie popă de Romîn"—ziceau alții. Iar Man începu să-și petreacă viața fără nici-o grijă acum.

(Sfîrșitul în Nr. viitor) **I. Agîrbiceanu.**

IAȘUL

—

— SONETE —

Statuia lui Ștefan

Într'un apus de soare.

Însuflețit în bronzul nemuririi,
Eroul vremilor medievale,
Cu buzduganu 'ntins și 'ncins de zale,
Se 'nalță ca fantoma răsvrătirii.

Și-un harmasar mai sprinten ca zefirii
Stă 'n pinteni strîns și spumegă 'n zabale,
Iar fastul mantiei voevodale
Își strînge 'n falduri nimbul strălucirii.

Din soare, sîngerînd pe după dealuri,
Ale Moldovei sfinte idealuri,
Coboară pe figură-i ca o slavă...

...Și razele coroanei domnitoare
Iaŭ tonuri de rubin,—pe cînd, sub soare,
S'aprinde 'n zări o roșie Dumbravă...

Piramida leilor

Din grădina Copoa.

În mijlocul aleiei de intrare,
C'o eleganță simplă modelată,
Se 'nalță piramida 'n sus, purtată
De patru lei de piatră în spinare.

Ne 'nvinșii regi ai limpedei Sahare,
Domesticiți de-o mînă inspirată,
Păstrează 'n ochi mîndria de-altădată
Și 'și poartă sarcina cu nepăsare.

Ei își păzesc comoara cu tărie,
Visînd să 'și-o păzească 'n veșnicie.—
Dar, timpul de-ori ce visuri joc își bate:

Căci, netezind buclatele lor coame,
Mănîncă piramida lor cu foame,
Furîndu-le-o cu 'ncetul de pe spate...

Statuia lui Alecsandri

Într'o auroră de primăvară.

E viu în bronz. Pe fruntea lui senină
Ard razele superbei sale glorii,
Pe cînd răsar, încet cu 'ncetul, zorii...
Și umplu primăvara de lumină.

Atunci, cu inima de-avînturi plină,
Mărețul bard, privindu-și cîntătorii
Din țara lui de-acum, îl prind fiorii
Și fruntea pentr'o clipă 'și-o înclină.

Apoi se reculege. Piedestalul
Îi simte, par' că, tremurînd metalul,
Și-Alecsandri, în auroră, cîntă...

Iar glasu-i, peste veacuri înainte,
Înalță 'n cer c'o pietate sfîntă
Eternii lauri ai latinei ginte.

Dianei

La scăldat.

Bahluiul curge 'ncet. Ca o reptilă
Cu solzii plinĭ de stropiturĭ murdare,
Tirîndu-se prin vesperala zare,
Pe 'ntinsul șes purcede par'că 'n silă.

Te simțĭ cuprins de-o dureroasă milă
Și, cu desgust privindu-l, țĭ se pare
Că 'n apa luĭ, chiar luna cînd răsare,
Nu-i glob de-argint, ci bulgăre de-argilă.

Sărmana mea zeiță fermecată,
Văzut-o-am în Mare altădată
Scăldînd, în larg, splendoarea ei senină...

Și 'n ce-atmosferă plină de miasme
Văd astă-zĭ chipul palideĭ fantasme!
— Diană, tu... tu nu-mĭ maĭ eștĭ regină...

Statuia luĭ Miron Costin

Într'un clar de lună.

Apărătorul datineĭ romîne
Și-a apucat fermecătoarea-ĭ pană
Și-a 'ncremenit în bronz ca o icoană
Uitată 'n vremĭ și 'n cronice bătrîne.

Iar razele priviriĭ luĭ stăpîne,
Lucesc—de foc!—în noaptea diafană,
De-țĭ pare ca o glorie romană,
Profetul sfînt al vremilor de mîne.

...Și soclul se 'nfioară de mîndrie,
Și toată strămoșeasca bărbăție
S'aprinde 'n nimb pe fruntea luĭ viteazā!!

Privițĭ-l toțĭ: Ca un stindard de fală
Îĭ fîlfîie mantaua triumfală,
Sub razele de lună ce-l veghează.

Iașul

Într'un miez de noapte de vară.

Din deal, de pe Galata, umbre pale
Se 'ntind în jos; în zărĭ s'aprind lumine;
Iar Iașul, îngrădit de verzĭ coline,
Sub raze de luceferĭ doarme 'n vale.

Pierĭ legenda străluciriĭ sale!
...Și 'nmormîntată 'n scumpele ruine,
Povestea vremilor celor senine
Surîde 'n somn, cu zîmbete de jale.

Iar noaptea drept în două cînd se taie,
Saturn, cu nemiloasa luĭ bataie,
Sentința morțiĭ svîrle 'n tot orașul...

Și-asupra eĭ, ca 'n vecĭ să nu revină,
Sinistrul zeŭ, cu dangăte 'n surdină
Vibrează 'ncet,—să nu trezească Iașul.

Mihaĭ Codreanu

Un specialist romîn la Lipsca.

---

29. Sextil Pușcariu: a. Der Dialekt des oberen Olthales, V Jahresbericht 158—191. O cercetare după sistemul D-luĭ Weigand a dialectuluĭ din țara Oltuluĭ, „larga și fertila cîmpie, care la nord și la vest e mărginită de fluviul Olt, iar la sud și est de Carpați". b. Die rumänischen Diminutivsuffixe, VIII Jahresbericht 86—233.—Cîteva observații: In balada Codreanu nu se descrie lupta între Codreanu și Ianuș Ungureanu. Ianuș Ungureanu e un personaj din balada Mihu Copilul. Pe șeful poterei din balada Codreanu îl chĭamă Leonti Arnăutul (91). | Cuvinte ca *filago, stipa pennata, fumaria, lunaria, saponaria, linaria* și altele de acest fel, care aŭ fost scornite de botaniștiĭ pentru a boteza genurile plantelor, sînt considerate de Dl. P. ca cuvinte latineștĭ drepte. „Cum că și pomenitele treĭ nume de plante", zice D-sa vorbind despre *fumărică, lunărică, săpunărică*, „aŭ sunat odată *fumare, *lunare, *săpunare, probează numele lor latine fumaria, lunaria, saponaria"! Trebue să știe Dl. P. că Plinius cunoștea numaĭ 800 de plante, iar dela renaștere încoace numărul plantelor studiate a crescut atît de mult, încît astăzĭ a trecut peste o sută de miĭ. Pentru toate aceste plante necunoscute de Plinius botaniștiĭ aŭ scornit numirĭ noŭă pe baza limbilor romanice și a limbiĭ germane. Dacă pe o plantă oarecare Germanul o numește *Mutterkraut*, pentrucă medicina populară o socoate bună contra boalelor de mitră, botanistul—să zic, de pildă, Gessner—a numit-o *matricaria*. Dacă Italianul numește o plantă oarecare *saponaja* din diferite pricinĭ, botanistul a numit-o *saponaria*. Dacă Francezul numește o plantă oarecare *lunaire*, botanistul a numit-o *lunaria*, și tot așa maĭ departe. Cîteodată numirile acestea botanice s-aŭ introdus ca neologizme în limbile romanice, de pildă *matricaire* în limba franceză (99—101). | Printre plante înșiră Dl. P. și pe *păduceĭ*—Frostbeule: „Foarte multe nume de plante apar numaĭ la plural: acățele, bulbuceĭ, călțuneĭ, clocoțeĭ, coconeĭ, clopoțeĭ, cocoreĭ, cocoșeĭ, copăceĭ, crașeĭ, nebunele, strugureĭ, sufletele, *păduceĭ—Frostbeule*, triereĭ". Va să zică *degerăturile* sînt plante? (100). | „Pentru a împĭedeca hiatus servește *j*... de regulă în legătura *-ăŭ* + *-aș, -andru*: flă-

căĭaș, flăcăĭandru, părăĭaș". Maĭ des flăcăŭaș, flăcăŭandru, părăŭaș (115). | Nu *fiică*, ci *fiĭcă*, sufixul în acest cuvînt nu este *-ică*, ci *-că*. In Gaster Chrestomatie I 313 stă фиĭчѣ, iar nu фиикѫ; фиикѫ din celelalte locurĭ din aceĭaș crestomatie trebue cetit фиĭкѫ (124). | S-a văzut maĭ sus cum Dl. P. a pus *degerăturile* printre plante. Tot la plante numără D-sa și peștele *plătică*: „**Bot.** 1. argintică, fecĭorică, lingurică... plătică=Platteise, pleuronectes platesia (compară plătică=Fisch, alburnus, compară polon platakja, lat. platesia), sincerică, ventrilică". Va să zică Dl. P. ni spune lămurit că sînt doŭă cuvinte *plătică* în romînește, dintre care unul înseamnă o plantă, care se numește pe nemțește Platteise și în botanică pleuronectes platesia, iar altul înseamnă un pește, numit în zoologie alburnus și platesia. Dacă n-ar fi comparat peștele *plătică* atuncĭ cînd a vorbit despre planta *plătică*, s-ar fi putut spune că e o scăpare din videre faptul că pune Dl. P. plătica printre plante. Dar Dl. P. insistă asupra faptuluĭ că ar fi doŭă cuvinte *plătică*, unul care înseamnă o plantă, Platteise, pleuronectes platesia, și altul care înseamnă un pește, alburnus, platesia. D-apoĭ doar Platteise, pleuronectes platesia tot pește e! Ce fel de lapsus calami ne maĭ pomenit este acesta? Degerătura plantă, plătica plantă, filago-lunaria-fumaria etc. cuvinte neaoșe latineștĭ! Oare n-am fi îndreptățițĭ să zicem, ca Dl. Weigand, că cine spune asemenea... lucrurĭ nu merită să fie luat la serios? Dar înainte de a trece maĭ departe să fac cîteva rectificărĭ la numele pe care-l dă Dl. P. peșteluĭ-plantă *plătică*: 1. Nu se zice platesia, ci platessa. 2. Plătica nu-ĭ nicĭ pleuronectes platessa, nicĭ alburnus, ci abramis brama. In ce privește stîlcitura *platesia* în loc de *platessa*, asemenea stîlciturĭ de numirĭ științifice se găsesc cu droaea în lucrarea D-luĭ P.: *rhapontium* în loc de *rapunculus*, *rhanus* în loc de *rhamnus*, *botychium* în loc de *botrychium*, *chardus* în loc de *carduus*, pag. 100—101. 165, etc. (124). | Cum este cu putință ca niște neologizme precum sînt *plihticos, politicos* să fi influințat prin analogie niște derivate populare ca *boticos, nopticoasă*? Ș-apoĭ altă ceva. Unde a găsit Dl. P. pe *boticos* cu înțelesul de biban mic, costrăș mic, „kleiner Barsch"? Iar *Barsch* nu este *aspro*, ci perca fluviatilis (125). | *cofar* se găsește la Bărceanu (153). | *Balercuță* nu e derivat prin *-cuță* dintr-un *baler* de origine necunoscută, ci e derivat prin *-uță* din prea cunoscutul *balercă*. *Tărtăcuța* nu-ĭ bostan (dovleac), türkischer Kürbis. *Cocuță* nu-ĭ derivat prin *-uță* dela verbul *cocolesc*, ci dela *cocă* (161). | *-uț* în *Vlăduțu* nu-ĭ peĭorativ, ci peĭorativ e însuș *Vlad*. Compară zicătoarea 'după ce-ĭ prost, îl maĭ chĭamă și Vlad'. (162). | *Corobăţică*=vinețele, centaurea cyanus L., nu vine dela corabie, ci, din cauza colorii, dela *corobeață, coroabă*=porumbele, prunelle, Schlehe—*coroambă, columba*. *Boerănaș* nu-ĭ derivat prin *-inaș* din *boĭar*, ci prin *-aș* din *boĭarin* (167). | *Cenghel* înseamnă „cîrlig de atîrnat carne saŭ alte lucrurĭ" Revista critică-literară IV 290 și e turcul *cenghel* croc, crochet Zenker 369 c. (170). | „*Glocellus*... cu greŭ

ar pute da naștere în romînește lui *ghiocel*, compară *glomus-ghem*". Dar altceva e *gloc* și altceva e *glom* (171). | Dialectalul *γiţel* nu-și datorește pe γ analogiei dialectalului *γiță*, ci alunecării sunetului (172). | *Brebenei* înseamnă după Dl. P. *Gekröse*, fraise, mesentère, pielița în care sînt învălite intestinele subțiri; iar *corcodea* înseamnă după Dl. P. *Beere*, boabă. *Brebenei* sînt însă niște plante: 1 corydalis, 2 galanthus nivalis, 3 bunias orientalis, vezi Brandza Prodrom 117, Grecescu Conspectul 82, Marian Serbători II 116, Baronzi Limba romînă I 129. Iar *corcodea, curcudea* este fructul pomului *corcoduș, curcuduș, curcudel*, prunus cerasifera Ehrh., prunier-cerise, Kirschpflaume, Grecescu Conspectul 196 (173). | Exemplul „rău—fem. reauă și rea" n-are ce căuta la pag. 176 sub § 114, 1, căci nu *rea* este forma analogică, ci *reauă*. | Pe *șchimbea* Darmsuppe, al cărui etymon turc pers *ișkembe*, tripes, Eingeweide Zenker 55 a, a fost de mult dat de Șăineanu Influența orientală II, 317, Dl. P. îl derivă dela verbul *șchimb*: „mațele, înainte de a se pune la fiert, se spală în mai multe ape, ceia ce pe romînește se zice *a șchimba apele*". Eŭ nu fac mare caz de o asemenea greșală, că pe un cuvînt turcesc, al cărui etymon sigur fusese deja dat, Dl. P. l-a derivat dintr-un verb romînesc. Asemenea greșală se poate întîmpla oricui. Ceia ce nu pot eŭ pricepe este pentru ce a schimbat Dl. P. pe *schimb* în *șchimb* de gustul etimologiei sale (177). | *Ridiche* nu poate fi *radicla*, pentrucă atunci trebuia să sune *riziche* (182). | Niciodată *fagur* n-a putut fi simțit de etimologiea populară ca derivat din *fag* (184). c. Lateinisches *tl* und *kl* im Rumänischen, Italienischen und Sardischen, XI Jahresbericht 1—187. Această lucrare a D-lui P. este o monstruozitate, căreia nu i se poate compara din punct de vedere al nenumăratelor și colosalelor greșeli decît doar gramatica D-lui Weigand. Voiŭ înșira mai la vale numai o parte din aceste greșeli. Mi-aș pierde prea multă vreme ca să le înșir pe toate. Și apoi la ce folos?

1. pag. 1 „La începutul secolului II colonizează Romanii Dacia, dar deja după 170 de ani această provincie este părăsită de dînșii și străbunii Romînilor, lăsați de aici înainte destinului lor,—dacă la sudul Dunării, ori la nordul Dunării, ori de ambele părți ale Dunării, aceasta e o chestie care nu ne interesează—sînt separați și geograficește și politicește de restul națiunii romane. Prin aceasta are loc în secolul III după Hristos o ruptură în limba romanică primitivă, pe care vom exprima-o în modul cel mai potrivit prin limbă romanică de răsărit și limbă romanică de apus." Asupra aceștei teorii, cumcă Romînii, după părăsirea Daciei de Romani, aŭ rămas separați de restul împărăției romane, ni spune Dl. P. că a atras atenția Dl. Weigand în prelegerile sale. Nu mă îndoesc. Dar promotorul ei este Dl. Meyer-Lübke care în anul 1888 a spus în Gröber's Grundriss I 355 următoarele: „O poziție a parte la Dacia, din care deja în cursul secolului III Romanii tot fugise din cauza invaziei Germanilor: monede și inscripții nu se mai găsesc dela anul 260 înainte. La 275 după mărturiile istorice Marcus Aurelius [sic!] a strămutat în Mesia cele depe urmă resturi ale coloniștilor. Dacă aŭ venit Romînii de astăzi înapoi din peninsula balcanică ori datele istoricilor romani sînt neadevărate, aceasta e o chestie încă nedezlegată, dar la care un răspuns în întîiul sens ar fi se pare mai aproape de adevăr. În întîiul caz dela a doua jumătate a secolului III, în al doilea caz dela începutul secolului VI (invaziile Slavilor) Dacia nu mai ia parte la comuna dezvoltare a limbilor romanice." Va să zică, după Dl. Meyer-Lübke, dacă Romînii ar fi continuat să trăiască în Dacia și după părăsirea aceștei provincii de Romani, ei ar fi rămas în contact cu restul împărăției romane și ar fi luat parte la comuna dezvoltare a limbilor romanice până pela începutul secolului VI; prin faptul însă că aŭ părăsit Dacia și s-aŭ strămutat în Mesia ei aŭ întrerupt legăturile cu împărăția romană și aŭ încetat de a mai lua parte la comuna dezvoltare a limbilor romanice. Cum, Romînii dacă aŭ trecut de a stînga Dunării, în plină împărăție romană, aŭ întrerupt relațiile cu împărăția? D-apoi tocmai de aceia s-aŭ strămutat de a dreapta Dunării, ca să nu întrerupă relațiile cu împărăția! Cum, dacă ar fi rămas Romînii în Dacia cea părăsită de Romani, ar fi fost mai în strînse legături cu Romanii decît dacă s-ar fi strămutat în Mesia cea stăpînită de Romani? Aceasta e o scăpare din vidare extraordinară din partea D-lui Meyer-Lübke, cu care alte scăpări din vidare ale ilustrului filolog, ca aceia că confundă pe Marc Aureliu cu Aurelian ori că pune pe Pliniu (cel cu Vezuvul) să trăiască în secolul II („Secolul II este timpul colectorilor și compendiștilor: Plinius, Gellius, Sueton." Gröber's Grundriss I, ed. I, 378) nu se pot nici măcar pe departe compara. D-nii Weigand și Pușcariu, reluînd curioasa părere a D-lui Meyer-Lübke, o modifică în sensul acela că dumnilor sale li este indiferent dacă Romînii aŭ trăit, după părăsirea Daciei de Romani, de a stînga ori de a dreapta Dunării: „Străbunii Romînilor lăsați de aici înainte destinului lor,—dacă la sudul Dunării, ori la nordul Dunării, ori de ambele părți ale Dunării, aceasta e o chestie care nu ne interesează—sînt separați și geograficește și politicește de restul națiunii romane." Ba aceasta e o chestie care, din contra, ne interesează grozav. Pentrucă, dacă Romînii s-aŭ strămutat de a dreapta Dunării, aŭ continuat de a fi în contactul cel mai strîns cu restul națiunii romane, pentrucă atunci limba romînă a continuat a se împărtăși dela destinele comune limbilor surori, pentrucă atunci acele *latinizme* și acele *germanizme*, despre care afirmă Dl. P. (pag. 12), fără să probeze, că s-ar fi introdus dela al treilea secul în celelalte limbi romanice și că ar fi lipsind complect limbii romînești, trebue să ne așteptăm să se găsească în parte și în limba romînească. „Complecta lipsă în limba romînească de împrumuturi de origine germană și de latinizme creștine, care s-aŭ introdus după al treilea secol în așa mare număr în limbile romanice de apus, este o probă puternică pentru părerea noastră."

Complecta lipsă? Dar ce știe Dl. P. din limba rominească? D-apoi această limbă de abia a inceput să fie studiată! Pentrucă a schimonosit *elementele latinești* ale lui Cihac și a introdus in ele citeva etimologiĭ suspecte, își inchipuește D-sa că a elucidat originile limbiĭ romineștĭ? Da, această chestie ne interesează grozav, de a ști adecă dacă Rominiĭ s-aŭ strămutat in Mesia orĭ aŭ continuat de a trăi in vechea Dacie. „Niciodată Rominiĭ n-aŭ fost in o maĭ strinsă legătură cu restul împărățieĭ romane decit dupăce aŭ părăsit Dacia, pentrucă procesul de romanizare a peninsuleĭ balcanice a mers dela al treilea secol inainte tot crescind, așa incit „intregul imperiu de răsărit căpătase până la Iustinian (527—565) și Mauricius (582—602) in toate privințile așa de mult caracterul roman, incit in afară de Helada limba greacă se maĭ vorbia numaĭ de oameniĭ culțĭ, în orașele cele marĭ, maĭ ales depe coastă." Hunfalvy, Die Rumänen und ihre Ansprüche pag. 55.

2. Dupăce a căpătat un așa puternic punct de sprijin pentru cronologiea limbiĭ romineștĭ precum e acel discutat sub numărul precedent, Dl. P. se bazează pe teoriea luĭ Gröber pentru a proba că africatizarea luĭ *ti, ki*, adecă prefacerea lor in *ts* orĭ *tš*, incepuse pe vremea părăsiriĭ Dacieĭ de Romanĭ.

Pentru a pricepe, să rezumăm teoriea luĭ Gröber, expusă in Wölfflin's Archiv I 204 sqq. „Italia a fost centrul de unde s-aŭ desfăcut, odată cu cuceririle, diferitele dialecte latine. Indatăce poporul roman a căpătat provinciĭ in afară de peninsula Italieĭ, limba, uniformă până atuncĭ, s-a desfăcut in două: un dialect pe teritoriul insuș al Italieĭ și altul pe acel al provincieĭ. Desfacerea aceasta a avut loc de atitea orĭ peste cite nouă provinciĭ șĭ-aŭ intins vulturiĭ romanĭ stăpinirea. Astfel s-aŭ desfăcut treptat dialectul Sardinieĭ, al peninsuleĭ iberice, al Galieĭ, al Rețieĭ, al Dacieĭ. După fiecare dezbinare limba latină din Italia, oarecum limba de baștină, latinească, continua drumul eĭ de schimbare maĭ departe, și așa limba din Sardinia actuală este limba latină din Italia depe timpul colonizăriĭ Sardinieĭ dezvoltată maĭ departe pe teritoriul provincial al Sardiniei..., limba din Dacia actuală este limba latină din Italia depe timpul colonizăriĭ Dacieĭ dezvoltată maĭ departe pe teritoriul provincial al Dacieĭ, iar limba italiană este limba latină băștinașă dezvoltată pe teritoriul roman prin excelență al Italieĭ. In fiecare din provinciĭ s-aŭ cristalizat unele fenomene care in Italia nu se intilnesc decit pe timpul colonizăriĭ respective. Astfel Sardinia are incă pe *ke, ki, t, ŭ, s* final, *t* final. *ke, ki, t, ŭ* nu se găsesc nicĭ intr-o altă provincie. *s* final se găsește insă in spaniola, portugheza, catalana, provensala, franceza, retoromana, și lipsește in italiana și dacoromana. *t* final se găsește in spaniola, portugheza, provensala, catalana, franceza, și lipsește in italiana, retoromana și dacoromana. Prin urmare *ke, ki, t, ŭ* aŭ trebuit să facă loc luĭ *tše, tši* (orĭ *tse, tsi*), *é, ó* inainte de cucerirea celorlalte provincii afară de Sardinia; —*t* final a trebuit să dispară inainte de cu-

cerirea Rețieĭ și Dacieĭ; —*s* final a trebuit să dispară inainte de cucerirea Dacieĭ. Și, in consecință, apar in inscripțiĭ *opleuui* la 139 a. Chr., *ó* pro *ŭ* in aniĭ 186 a. Chr., 122—123 a. Chr., 133—118 a. Chr. Și tot asemenea corăspunzătoare căderĭ ale luĭ *s, t* finalĭ se observă in inscripțiĭ. De aicĭ urmează că, pentru a fixa timpul până la care se ridică un etymon, va trebui să aĭ in considerare fenomenele comune celorlalte limbĭ afară de italiana, și să hotărăștĭ ca termin in sus momentul colonizăriĭ provincieĭ celeĭ maĭ nouă. De ex., dacă insemnăm prin *a* sardica, prin *b* spaniola, prin *c* portugheza, prin *d* catalana, prin *e* provensala, prin *f* franceza, prin *g* retoromana, prin *h* romina, apoĭ o potrivire intre *a, b, c, d, e, f, g, h* arată că fenomenul exista deja la anul 100 p. Chr.; o potrivire intre *a, b, c, d, e, f, g* arată că fenomenul exista deja la inceputul secoluluĭ I p. Chr., etc...., o potrivire intre *a, b* probează existența fenomenuluĭ pela 200 a. Chr. Pentruca socoteala să fie justă, trebue să aĭ in videre toate limbile din lanț, orĭ două de pe la extremitățĭ, de pildă *a, d*, orĭ *a, h*, etc. Cind această condiție nu se indeplinește, aĭ a face cu un fenomen local, de ex. la o potrivire intre *b, c* aĭ a face cu un fenomen din peninsula iberică, a căruĭ existență in sus nu se poate pune deja pe timpul colonizăriĭ celeĭ maĭ nouă provinciĭ, căcĭ ar trebui să se găsească atuncĭ in toate provinciile maĭ vechi. De altfel toată această procedare de comparație este foarte sigură. este maĭ sigură decit izvoarele celelalte pentru cunoașterea limbiĭ latine populare, unde se amestecă totdeauna greșelĭ ortografice, considerațiĭ de limbă comună." Această procedare a fost imbrățoșată cu entusiazm de Meyer-Lübke, care in Gröber's Grundriss I ed. 1, 359 spune curat: „Istoriea limbiĭ latine populare trebue construită aproape cu totul din limbile viĭ. Puținul material pe care ni-l ofere antichitatea se poate introduce numaĭ ca sprijin. Aceia ce insă din acest material nu se potrivește in construcție trebue pur și simplu zvirlit la o parte ca netrebuitor și inșelător". Eŭ consider toate propozițiile luĭ Gröber ca greșite *). Anume, un fenomen comun luĭ *a, b, c, d* de ex. poate să fi existat *deja* pe timpul colonizăriĭ luĭ *d*, acest *deja* insă poate să-șĭ aibă rădăcinile in trecut până la indepărtărĭ foarte marĭ și foarte micĭ; un fenomen insă comun luĭ *a, b, c, d* poate chiar să nu fi existat deja pe timpul colonizăriĭ luĭ *d*, ci să se fi dezvoltat numaĭ după acela in mod saŭ independent saŭ comun la *a, b, c, d*, orĭ să se fi dezvoltat in mod saŭ independent saŭ comun la *a, b, c, d, e, f, g, h*, insă la *e, f, g, h* să fi dispărut. Ca să daŭ un exemplu, *Agustus*=*Augustus* este fixat ca existind la inceputul secoluluĭ I din cauză că se găsește la *a, b, c, d, e, f, g*: sard. *austu*, span. port. *agosto*, catal. *agost*, prov. *agost, aost*, fr. *aoŭt*, retor. *avust*. Nu este insă cu putință ca la inceputul secoluluĭ I, ba și la sfirșitul luĭ, ba și maĭ tirziŭ, să se fi zis in toate părțile numaĭ *Augustus* și tocmaĭ după acela, intr-un tirziŭ, să se

*) De altfel nu sint eŭ cel dintiiŭ care aș arăta că această teorie este greșită. Toțĭ ciţĭ aŭ pomenit de dinsa i-aŭ arătat lipsa de fundament.

fi prefăcut *au* in *o*? Chiar dacă provinciile romane ar fi fost izolate unele de altele la epoca pomenită și nu unul și acelaș puls le-ar fi animat pe toate, încă o *independentă* dezvoltare este foarte posibilă. Cu atit mai mult o *comună* dezvoltare este posibilă, cînd multă, multă vreme după inceputul secolului I limba romană, alături cu stăpinirea romană, circula dela un capăt la altul al imperiului. Este curioază această pretenție de a considera toate fenomenele comune limbilor romanice ca înțepenite depe timpul colonizării ultimei provincii! Limba latinească dela Traian, de pildă, în jos n-a continuat de a se dezvolta, cu toate deosebirile dialectale, încă uniform intr-o mulțime de privinți? Dela acea epocă inainte n-aŭ apărut dela ocean la marea neagră aceleaș fenomene, aceleaș sunete, forme, cuvinte, cu sutele, cu miile, cu droaea? Apoi, dacă în sus nu poți fixa timpul apariției unui fenomen prin compararea limbilor unde el apare, și dacă în jos nu-l poți fixa nici atita, atunci la ce servește toată această strădănuință și frămintare de minte? Cu ce curaj mai ales vei elimina probele scoase din alte izvoare, numai pentrucă nu se potrivesc cu un sistem atit de șubred?—Dar dupăcum prin compararea limbilor între ele nu se poate fixa *momentul în timp* al apariției unui fenomen, tot așa nu se poate fixa *lărgirea în spațiu* cu care fenomenul a fost răspindit *deja* în latina populară. Căci de ex. prezența unui fapt in *a*, *b*, *c*, *d* nu înseamnă de fel că acest fapt nu s-a putut dezvolta izolat în fiecare din limbile respective dupăce deja de mult limbile romanice se desfăcuse din trunchiul limbii latinești. Numai cînd cu amănunțime vei fi constatat în fiecare din limbile neolatine istoricul apariției diferitelor fapte limbistice, astfel că să știi că cutare fapt este de cutare vechime, numai atunci pe un fapt, pe care-l vei intilni tot atit de vechiŭ în *a*, *b*, *c*, *d*, vei fi îndreptățit să-l pui pe socoteala limbii latinești. Asemenea constatări însă de timpul relativ—absolut niciodată—al apariției fenomenelor în sinul limbilor neolatine se bazează din nenorocire tocmaī pe fondul de cuvinte latinești, constatate ca latinești ori din limba latină clasică ori din limba latină populară; iar pe această din urmă limbă o cunoaștem din diferite izvoare, între altele din compararea limbilor romanice între ele: fenomenele care se găsesc adecă in mai multe limbi romanice le considerăm numai decit ca vechi tare! Prin urmare, dacă te-ai mărgini numai la compararea între limbi cea mult lăudată, ar trebui ca dela cuvintele ce apar în mai multe limbi, admise dela capul locului ca vechi, să probezi legile de schimbare cele mai vechi, și apoi cu acestea să probezi că cuvintele respective sint intr-adevăr vechi! Ar trebui să mergi dela Ana la Caiafa, cum se zice. Un punct de sprijin, singurul, ar fi celelalte izvoare pentru cunoașterea limbii latine populare, anume inscripțiile, scriitorii postclasici (printre care mai ales scriitorii creștini, glosarele, actele publice), scriitorii anteclasici, gramaticii, etc.; decit acestea „trebuesc pur și simplu zvirlite la o parte ca netrebuitoare și înșelătoare“! Gröber însuș are oarecare neincredere față cu această reconstrucție a prototipelor latine populare și stabilește unele restricții: derivatele cu *-ilia*, *-antia*, *-entia*, *-sionem*, *-aticum*, *-mentum*. Pentru ce numai pe acestea le excepteaza Gröber, eŭ nu pot cu niciun chip înțelege. În sfirșit ce haz are să crezi că atunci cînd lipsește din șirag o mărgea, fenomenul a avut numai o lățire locală și relativ nouă? Fenomenul în chestie a putut doar să existe și pe aiurea, dar pe acolo să fi dispărut! Compararea limbilor neolatine între ele poate aduce un serviciu pentru cunoașterea limbii latine populare numai întrucit în mod general și aproximativ, fără pretențiea de a fixa date, vom admite că un fenomen care apare in toate limbile romanice ori macar în mai multe din ele a existat deja la baza limbilor romanice.

Dl. P. face (pag. 7) la teoriea lui Gröber, pe care o numește *ingenioasă* (scharfsinnig), o modificare. În vreme ce Gröber spune că un fenomen care există intr-un șirag de provincii *a*, *b*, *c*, *d*, etc. exista *deja* pe vremea colonizării ultimei provincii, Dl. P. spune că un fenomen care există intr-un șirag de provincii *a*, *b*, *c*, *d*, etc. exista *deja* pe timpul cînd s-a produs o ruptură între ultima provincie și celelalte. În consecință, prefacerea lui *ti*, *ki* in *ts* ori *tš* are loc în *a*, *b*, *c*, *d*, *e*, *f*, *g*, *h*, iar *h* (Dacia) s-a rupt de restul împărăției romane in secolul III; deci prefacerea lui *ti*, *ki* in *ts* ori *tš* exista deja în secolul III. Fiindcă însă între chipul cum s-aŭ prefăcut *ti*, *ki* in *ts*, *tš* în celelalte limbi romanice și între chipul cum s-aŭ prefăcut *ti*, *ki* in *ts*, *tš* in limba romînă există oarecare deosebire, apoi prefacerea lui *ti*, *ki* în *ts*, *tš* începuse numai în secolul III, dar nu ajunsese la complecta dezvoltare. Dacă Dl. P. ar pute proba că toți Rominii aŭ rămas în Dacia după părăsirea ei de Romani, s-ar pute vorbi intru cîtva de o ruptură între Romini și ceilalți Romani, macarcă și după secolul III Dacia a continuat a fi în dese raporturi cu împărățiea romană. Intru cit însă Dl. P. acest lucru nu-l va pute face cu niciun preț, apoi afirmarea D-sale că puțin îi pasă dacă Rominii aŭ trăit la sudul Dunării ori la nordul Dunării ori pe ambele maluri ale Dunării, trece in rindul acelor afirmări pentru caracterizarea cărora ar trebui cuvinte din limbagiul D-lui Weigand. În ce privește modificarea pe care D-sa o aduce teoriei lui Gröber prin aceia că inlocuește *momentul cînd s-a colonizat o provincie* prin *momentul cînd s-a rupt o provincie de restul împărăției romane*, această modificare nu întărește întru nimic valoarea aceștei teorii, dupăcum se poate vide din observațiile făcute de mine mai sus. De pildă, dacă prefacerea lui *ti*, *ki* în *ts*, *tš* are loc în *a*, *b*, *c*, *d*, *e*, *f*, *g*, *h*, aceasta nu însemnează de fel că prefacerea era deja gata ori începuse în momentul cînd s-a desfăcut *h* de celelalte provincii. Este posibil ca tocmai tirziŭ, un secol ori două secole după aceia, să fi avut loc fenomenul, în mod mai mult sau mai puțin comun în provinciile *a*, *b*, *c*, *d*, *e*, *f*, *g*, în mod mai mult saŭ mai puțin aparte în provinciea *h*. Atita știm și astăzi, după studiul D-lui P., despre cronologiea lui

ts, *tš* provenite din *ti*, *ki*, cit ştiam şi inainte de studiul D-sale, anume că *e probabil ca* africatizarea luĭ *ti*, *ki să fie* latinească populară, deoarece se găseşte in toate limbile romanice, şi că *este sigur* că această africatizare *este* latină populară din cauză că o găsim probată in inscripţiĭ (maĭ ales prin confuziea intre *ti* şi *ki*): *obsercvasione* 5 sec. p. Chr., *Anitius* (in loc de *Anicius*) 218 p. Chr., *tribunitiae* (in loc de *tribuniciae*) 222 p. Chr., *mundiciei* (in loc de *munditiei*) 136 p. Chr., *ocio* (in loc de *otio*) 389 p. Chr., *Constancius* (in loc de *Constantius*) 5 secol p. Chr., *defenicionis* (in loc de *definitionis*) timpul luĭ Severus Alexander, *milicie* (in loc de *militie*) 5 secol p. Chr., *tribunitia* (in loc de *tribunicia*) 97 p. Chr. Schuchardt Vokalismus I 153 sqq. III 78. *).

3. Dacă s-ar mărgini Dl. P. la dezmormintarea de elemente latine populare prin compararea limbilor neolatine intre ele, ar face şi D-sa aceĭa ce nenumăraţĭ alţiĭ aŭ făcut şi fac fără ca să fi profitat mult ştiinţa de acolo. Procedarea in adevăr e foarte uşoară, aproape mecanică, aşa că cu vremea se va descoperi probabil o maşină pentru a cerceta maĭ răpede dicţionarele şi listele de cuvinte, care s-aŭ inmulţit enorm, maĭ ales pe terenul dialectologieĭ italieneştĭ. D-sa insă reduce, orĭdeciteorĭ are trebuinţă, numărul limbilor neolatine comparate la minimum, adecă la *una*, şi inventează din propriea sa putere, absolut fără nicio bază, tot felĭul de elemente latineştĭ populare. Şi procedarea aceasta hazardată nu-ĭ noŭă—nihil sub sole novum (sic, Ecclesiastes I 10. **) Cihac de pildă, cind a avut trebuinţă de un etymon latinesc pentru *grăuncĭor*, l-a inventat: *granunciolus*; cind a avut trebuinţă de unul pentru *făţar* din *făţarnic*, l-a inventat: *faciarius*; cind a avut trebuinţă de unul pentru *infăşur*, l-a inventat: *infasciolare*. Dar Cihac avea o măsură, adecă zvirlĭa din invenţiile sale numaĭ icĭ colea cite una. Dl. P. zvirle cu lopata. De pildă (căcĭ nu putem inşira toate elucubraţiile D-sale din acest punct de videre): Ce-ĭ *mustăcioară*?—Latinul *mustaciola*. Da *căciulă*?—Latinul *catteulla*. Foarte frumos! Da *curios*?—Latinul *conventiosus*. Da *amărăcios*?—Latinul *amaritiosus*. Şi tot aşa *frunzar—frondiarium*, *pinză—pandia*, *pinzătură—pandiatura*, *mulzare—mulgearia*, *sugare—sugaria*, *ingroşare—ingrossiare*, *pişcare—piccicare*, *finaţ—fenacius*, *flucaţă—floccacia*, *rămăşiţă—remansicia*, *fineaţă—fenicia*, *grineaţă—granicia*, *mă-*

*) In ce priveşte pe *terminaciones* (in loc de *terminationes*) din Schuchardt Vok. I 153, lectura nu-ĭ sigură: in loc de *terminaciones agrorum*, propus de Renier, Mommsen Corpus inscr. III, 235 citeşte *termini agrorum*.

**) Greşit atribuit de Dl. D. Sturdza in şedinţa adunăriĭ deputaţilor dela 13 Decembre 1907 unuĭ oarecare Ben Akiba, care ar fi fost dascalul mare al filosofuluĭ mare din veacul de mijloc Spinoza. Cu această ocazie maĭ observăm că Spinoza n-a trăit in veacul de mijloc şi nicĭ n-a putut ave de profesor pe Ben Akiba, căcĭ Akiba ben Josef (nu ben Akiba!) a trăit pe vremea impăratuluĭ Adrian.

reţ—maricius, *legănare—liganare*. Chĭar ca Guliţă (Alexandri, Chiriţa in provincie, act. I sc. III fine): „Cum se chĭamă franţuzeşte *furculiţa*?—*Furculision*. Frumos, dar *friptura*?—*Fripturision*. Prea frumos, dar *invirtita*?—*Invirtision*".

4. Sint două solurĭ de a inventa elemente latineştĭ populare. Un soiŭ consistă in aceĭa că fabricĭ un cuvint, care după legile de schimbare ale sunetelor dintr-o limbă romanică ar fi putut da naştere intr-adevăr unuĭ cuvint din această limbă romanică. De pildă, dacă ar fi existat un cuvint latinesc *infasciolare*, ar fi dat naştere intr-adevăr cuvintuluĭ rominesc *infăşurare*, căcĭ dintr-un *infasciolare* tocmaĭ *infăşurare* trebuĭa să ĭasă in romineşte conform cu legile după care se schimbă sunetele latineştĭ in romineşte. Cel de al doilea soiŭ, al căruĭ inventator se pare că ar fi Dl. Sextil Puşcarĭu, consistă in aceia că presupuĭ intiĭu că un grup oarecare de sunete, dacă ar fi existat in latineşte, ar fi dat naştere intr-o limbă romanică oarecare cutăruĭ grup de sunete, şi apoĭ fabricĭ cuvinte latineştĭ populare cu asemenea grupurĭ de sunete. De pildă, de unde să vie oare sufixul derivativ rominesc *-aciŭ*? Latinul *-ākius* să fie, este cu neputinţă, pentrucă din *-ākius* trebuĭa să ĭasă in romineşte *-aţ*, care de altfel nu există (după cit ştim până astăzĭ) ca sufix derivativ in romineşte. De unde să fi eşit sufixul romănesc *-eciŭ*? Să fie latinul *-ikius*, nu se poate, pentrucă din *-ikius* trebuĭa să ĭasă in romineşte *-eţ*, care intr-adevăr şi există ca sufix derivativ in romineşte. De unde să fi provenit in romineşte aceste sufixe *-aciŭ*, *-eciŭ*, pentru Dl. P. nu-ĭ nicĭ-o greutate de a spune. D-sa zice aşa: In romineşte intr-adevăr grupul *-ktu* după accent (*-āktu*, *-ēktu*) dă naştere luĭ *-ţu*. Dacă ar fi fost insă in latineasca populară un grup *kktu*, cu doĭ *k*, după accent, dacă ar fi fost de pildă un *-ākktu*, *-ēkktu*, apoĭ din asemenea grup trebuĭa să ĭasă in romineşte *-ciu*. Intr-adevăr *trebuĭa* să ĭasă *-ciu*, pentrucă-ĭ trebue D-luĭ P. Şi de unde-l scoate pe acest *-kktu* latin popular Dl. P.? Din deminutivele *-ākulus*, *-ikulus* in chipul următor. Din *-ākulus*, *-ikulus* aŭ eşit intiĭu *-āklus*, *-ēklus*, apoĭ *-āk̄lus*, *ēk̄lus*, apoĭ *-āk̄k̄lus*, *-ēk̄k̄lus*. Cele din urmă două stagiĭ de dezvoltare a sufixelor *-ākulus*, *-ēkulus*, anume stagiul *-ak̄lus*, *-ēk̄lus* şi stagiul *-āk̄k̄lus*, *-ēk̄k̄lus* aŭ servit la două seriĭ de derivărĭ de sufixe noŭă: *-āk̄lus*, *-ēk̄lus* aŭ fost considerate ca derivate prin *-lus* din *-āku*, *-ēku*, şi in consecinţă aŭ eşit două sufixe noŭă *-āku*, *-ēku*; — *-āk̄k̄lus*, *-ēk̄k̄lus* aŭ fost considerate ca derivate prin *-lus* din *-āk̄k̄u*, *-ēk̄k̄u*, şi in consecinţă aŭ eşit două sufixe noŭă, *-āk̄k̄u*, *-ēk̄k̄u*. Acum, *-āku* intimplător nu s-a păstrat ca sufix derivativ in romineşte, s-a păstrat insă *-ēku*; acesta esta este sufixul rominesc *-eţ*; şi s-a păstrat *-āk̄k̄u* şi *-ēk̄k̄u*: ia acestea sint enigmaticele sufixe romineştĭ *-āciŭ*, *-eciŭ*! Şi acest chip de a explica nişte lucrurĭ, presupunind fenomene fonologice prin nimic probate, il intrebuinţează Dl. P. şi pe terenul limbiĭ italiane, unde sufixele *-accio*, *-iccio*, *-occio*, *-uccio* faţă cu *-azzo*, *-izzo*, *-ozzo*, *-uzzo* tot astfel sint explicate, prin *-āk̄o*,

-ikko, -okko, ukko, -äkko, -ikko, -ökko, -ükko. Aș ave de făcut oarecare întîmpinări de detaliŭ. α. În limba italiană se lungesc consonantele în poziție intervocalică înainte de ĭ: *appio, seppia, sappia, rabbia, abbia, robbio, piazza, pozzo, raggio, moggio, ghiaccia, faccia, braccio, macchia, occhio, vecchio, tegghia.* (Meyer-Lübke Grammatik I § 506 sqq). Dl. P., pentru a căpăta pe ale sale *-äkko, -ikko, -ökko, -ükko*, admite că s-aŭ lungit consonantele înainte de *l*. Iată de pildă propriile D-sale cuvinte, pag. 127: „Din **troclu* aŭ putut rezulta treĭ diferite tipurĭ: 1. **trocu*; 2, cînd a avut loc înmuiarea luĭ *k* înainte de *l*, **troku*; 3, cînd consonantele în poziție intervocalică s-aŭ lungit înainte de *l*, **trokklu, *trokku*". Maĭ întîiŭ ce fel de poziție *intervocalică* găsește D-sa la *trókklu*? Care sînt cele *două* vocale între care se găsește *k* în cuvîntul *trókklu*? Dar apoĭ, de unde a aflat Dl. P. că consonantele se lungesc în italienește înainte de *l*? Să-l fi indus pe D-sa în eroare explicarea pe care o dă Horning în Zeitschrift für roman. Philologie XX 351 obscurelor sufixe *-icca, -ucca*, în felĭul acela că ar fi scurtări din *-icula, -ucula*? D-apoĭ Horning explică lucrul ca o lungire compensativă, că adecă s-a lungit *c* ca compensație pentru pierderea luĭ *u* și *l*, orĭ (dacă vrea cineva să ia ca bază formele sincopate *-icla, -ucla*) că s-a lungit *c* ca compensație pentru pierderea luĭ *l*. După Horning din *-icla, -ucla* aŭ rezultat deodată *-icca, -ucca*. Nicĭ prin cap nu ĭ-a trecut luĭ Horning că s-ar fi lungit *c* înainte de *l*!—β. Cînd *k* din grupul *klu* a devenit palatal, orĭ, cum zice Dl. P., s-a înmuĭat, nu-șĭ închipuește D-sa că și *l* s-a înmuĭat, astfel că grupul *klu* a devenit *klu*? Și în asemenea caz nu pricepe D-sa că *-lu* n-a maĭ putut fi simțit ca sufixul deminutival *-lu*?—γ. Limba romînă nu cunoaște lungirea consonantelor înainte de *i*. Cum șĭ-a închipuit Dl. P. că ar fi putut cunoaște această lungire tocmaĭ înainte de *l*?— Dar nu merită să maĭ insistăm asupra unor susținerĭ care aparțin cu totul domeniuluĭ fantazieĭ.

5. Dupăcum dispune Dl. P. în mod arbitrar pe terenul limbiĭ latine populare, așa că inventează tot felĭul de lucrurĭ de care are trebuință, cuvinte, sufixe, fonetizme, tot așa de arbitrar procedează D-sa și pe terenul propriŭ al limbiĭ romînești. Schimbarea luĭ *k, g, t, d*, urmate de ĭ (*i* consonant) în *ts, tš, dz, dž* este o schimbare *anterominească*, ea a avut loc în limba latină populară. Pe terenul propriŭ al limbiĭ romîne sunetele *k, g, t, d*, dacă s-aŭ maĭ găsit vreodată în contact cu un ĭ următor, aŭ rămas *k, g, t, d* și nu s-aŭ maĭ prefăcut în *ts, tš, dz, dž**). Dl. P. nu vrea să țină socoteală de acest lucru și iată ce derivărĭ face: *căruncior—căruntior, cumincior—cumintior, măruncior — măruntior, Afumăciori—Afumătiori, Bărbăcioru—Bărbătioru, vinecior—vinetior, depărcior—depărtior, fierbincior—fierbintior, gramăgioară—grămădioară, lespegioară—lespedioară, netegior—netedior, oglingioară—oglindioară, repegior—repedior, rotungior—rotundior, aprinjoare—aprindioare, fălciori—fălkiori, chicios—chikios, virtucios—virtutios, răutăcios—rautătios, credincios—credintios, cuviincios—cuviintios, priincios—priintios, primejduincios—primejduintios, puțincios — puțintios, trebuincios—trebuintios, uricios — uritios, flămîngios — flămîndios.* În treĭ felĭurĭ s-ar pute încerca cineva să scape pe Dl. P. de acuzarea că a comis o așa de extraordinară greșeală. α. Dl. P. nu face derivările acestea pe terenul limbiĭ romîne, ci pe acel al limbiĭ latine populare. Dar maĭ întîiŭ *grămădioară, lespedioară, oglindioară, chikios, priintios, primejduintios, trebuintios* nu s-aŭ putut naște pe terenul limbiĭ latine populare, pentrucă *grămadă, lespede, oglindă, chică, priesc, primejdie, trebue* sînt cuvinte împrumutate de limba romînă din limbĭ străine. Și apoĭ, ar trebui va să zică să maĭ lungim lista dela No. 3 și pelîngă *mustaciola, catteulla* și celelalte, de care am rîs atîta, ar trebui să maĭ adăogim pe *caruntiolus, cumintiolus, minutiolus, Affumatiolus, Barbatiolus, venetiolus, departiolus, ferventiolus, grumadiola, lespediola, netediolus, oglindiola, rapidiolus, rotundiolus, apprendiolae, falciola, kikiosus, virtutiosus, reutatiosus, credentiosus,*

*) Faptul acesta, al prefaceriĭ explozivelor în africate, s-a repetat pe teritorĭul romînesc, de pildă în Banat și valea Crișuluĭ, unde, după Weigand III și IV Jahresberichte, există în mod sporadic pronunțărĭ ca *tsidie*—chee, *zenúntsie*—genunche, *tsiém*—chem, *tsiámă*—chiamă. Dar nu vorbim aicĭ de fenomene dialectale, ci vorbim de limba romînă în general. Cum că africatizarea luĭ *k, g, t, d* înainte de vocale palatale (*k, g* înainte de *e, i* consonant, *i* sonant; *t, d* înainte de *i* consonant [în romînește și înainte de *i* sonant=ī lung latin]) este anterominească, se probează nu numaĭ prin faptul că această africatizare se găsește în toate limbile romanice, dar și prin aceĭa că în radicalele de origine străină, slavă, turcă, ungară, greacă, etc., care n-aŭ făcut parte din fondul cel vechiŭ al limbiĭ romîne, africatizarea luĭ *k, g, t, d*, dacă are loc, are loc numaĭ înainte de forme gramaticale, înainte de terminațiĭ și de sufixe derivative, niciodată în corpul radicaluluĭ. Cuvinte ca *prițe*—πρεκκίον, *țele*—κελλί, *ciurumidă*—κεραμίδι din Kavalliotis, citate de Miklosich Beiträge Cons. II 54, nu sînt împrumuturĭ directe din limba greacă, ci din limbile sîrbă și albaneză, unde cuvintele respective sună ori cu africată ori cu un sunet care din punct de vedere al timbrului samănă foarte mult cu africata (sîrb pr'ija, sîrb ćeremida; „*k, g* palatale în dialectul dela Scutari se pronunță *ć, ğ*: *kafă*—scut. *ćaf*, *gără* — scut. *ğar*", G. Meyer Kurzgefass. alban. Grammatik § 16). În elementele băștinașe ale limbiĭ romîne *k, g* înainte de formele latinești începătoare cu *e, i* consonant, *i* sonant s-aŭ prefăcut în africate; *t, d* înainte de formele latinești începătoare cu *i* consonant, *i* sonant lung s-aŭ prefăcut în africate. Prin influința de analogie a cuvintelor băștinașe s-aŭ prefăcut și *k, g, t, d* din radicalele străine în *ț, č, dz, ğ* înainte de *e, i, i* ale formelor latinești. Pe de altă parte, dacă *k, g, t, d* dela sfîrșitul radicalelor băștinașe se găsesc cîteodată ca africate înainte de *e, i* ale sufixelor derivative de origine străină, cauza este că acele radicale aŭ căpătat deja africatele înaintea unor forme latinești și că dela aceste radicale cu africate gata s-a făcut derivarea prin sufixele străine: dacă *t* din *ferbinte* apare ca *ț* în *ferbințeală*, cauza nu e că s-ar fi prefăcut *t* în *ț* înainte de *i* al sufixuluĭ de origine străină *-ială*, ci că s-a făcut derivarea prin *-ială* orĭ *-eală* dela radicalul pluraluluĭ *ferbinți*, unde *ț* exista deja ca africatizat din *t* înaintea formeĭ latinești *i*. Dacă, în sfîrșit, se găsesc radicale băștinașe cu *k, g, t, d* neprefăcuțĭ în africate înainte de *e, i* aĭ sufixelor derivative latine, cauza e că derivarea s-a făcut într-un timp relativ tîrziŭ, cînd posibilitatea africatizăriĭ încetase.

convenientiosus, priintiosus, primejduintiosus, potentiosus, trebuintiosus, horritiosus, flamendiosus! β. Dl. P. s-a exprimat poate rău, dar n-a înţeles că s-a derivat *căruncior* etc. din *cărunt* etc. prin *-ior*, ci prin *-cior*, şi n-a înţeles că s-a derivat *chicios* etc. din *chică* etc. prin *-ios*, ci prin *-cios*. Dar maĭ întîiŭ D-sa se exprimă foarte lămurit, pag. 57: „Exemple pentru *-iolus: cărunt—căruncior, cuminte—cumincior, mărunt—măruncior, afumat—Afumăciorĭ, bărbat—Bărbăcioru, vînăt—vinecior, departe—depărcior, fierbinte—fierbincior, grămadă—grămăjoară, lespede—lespejoară, neted—netejor, oglindă—oglinjoară, repede—repejor, rotund—rotunjor, aprind—aprinjoare, falcă—fălciorĭ*". pag. 58: „*iosus*... serveşte ca să derive adiective din abstracte pentru a arăta înzestrarea cu un lucru, şi din concrete pentru a arăta abundanţa de ceva: *chică—chicios... răutate—răutăcios, virtute—virtucios*". Apoĭ în lucrarea sa asupra sufixelor deminutivale în VIII Jahresbericht 185 sqq. Dl. P. înşiră la sufixul *-ior* următoarele exemple: *grămadă—grămăgioară, rotund—rotungior, repede—repegior, afumat—Afumăciorĭ, lespede—lespegioară, cîrlig—cîrligior, aprind—aprinjor, cuminte—cumincior, mărunt—măruncior, neted—netegior;* iar la sufixul *-cior* pe următoarele: *casă—căscioară, gros—groscior, masă—mescioară, os—oscior, ovăs—ovăscior, Sas-Săscior, gras—grăscior*. γ. Dl. P. s-a exprimat poate rău, dar a înţeles că derivatele în chestie provin prin *-ior* şi *-ios* dela radicalele pluralelor, care sînt terminate în *ts, dz* (la *aprinjoare* radicalul p. 2 sing. *aprinzĭ*), iar din *ts + i* şi *dz + i* rezultă întru-adevăr *tš, dž* în romîneşte. D-sa, măcarcă a scris altfel, dar poate a înţeles: *căruntĭ—căruncior, cumintĭ—cumincior, măruntĭ—măruncior, afumaţĭ—Afumăciorĭ, bărbaţĭ—Bărbăcioru, vineţĭ—vinecior, fierbinţĭ—fierbincior, grămezĭ—grămăgioară, lespezĭ—lespegioară, netezĭ—netegior, oglinzĭ—oglingioară, repezĭ—repegior, rotunzĭ—rotungior, aprinzĭ—aprinjoare, fălcĭ—fălciorĭ. chicĭ—chicios, răutăţĭ—răutăcios, virtuţĭ—virtucios*. Dar maĭ întîiŭ, dupăce la pag. 57 înşiră Dl. P. derivatele *cărunt—căruncior* şi celelalte întocmaĭ cum le-am citat maĭ sus, zice la pag. 58 următoarele: „După modelul luĭ *mustacia—mustaţă=mustaciola—mustăcioară* s-a alipit sufixul [*-ior*] şi la temele terminate în *ts, dz*, prefăcîndu-le pe acestea în *tš, dž: cosiţă—cosicioară, căiţă—căicioară, cătrinţă—cătrincioară, coşniţă—coşnicioară, isteţ—istecior, pimniţă—pimnicioară, poliţă—policioară, prepeliţă—prepelicioară, uliţă—ulicioară, obraz—obrăjor, pupăză—pupăjoară*." Va să zică în modul cel maĭ lămurit posibil ni spune Dl. P. că exemplele pe care le-a înşirat la pag. 57, *cărunt—căruncior, cuminte—cumincior*, etc. nu trebuesc înţelese în feliul acela că s-ar fi alipit sufixul *-ior* la teme în *ts, dz*, ci la teme în *t, d*! De altfel în lucrarea sa asupra sufixelor deminutivale declară Dl. P. negru pe alb, cum se zice, VIII Jahresbericht pag. 188: „*grăuncior* poate să fie derivat [prin *-ior*] şi din *grăunte* şi din *grăunţ... aprinjor* poate fi orĭ *aprind*+*-ior* orĭ *aprinz*+*-ior*."

Iar în acelaş lucrare pag. 115 pune formula „*grămadă*+*-ioară*—*grămăjoară*".

Dupăce lectorul s-a convins prin urmare de chipul prea defectuos în care cunoaşte Dl. P. istorica sunetelor romîneştĭ, nu va rămîne, cred, extaziat înaintea următoareĭ extraordinare părerĭ a D-sale. La pag. 58—59 zice Dl. P.: „Ca *silentiosus* s-aŭ format: *credincios, cuviincios, priincios, primejduincios, (ne)putincios, trebuincios*." Adecă, cum ca *silentiosus*? (Întrebarea e cu atît maĭ naturală, cu cît *silentiosus* nu există în romîneşte). Dl. P. ni explică pag. 57: „Îndatăce un cuvînt ca *silentiosus*, tăcut, n-a maĭ fost desfăcut în *silentium* + *-osus*, unul care e plin de tăcere, ci în *silentem* + *-iosus*, unul care de obiceiŭ tace, a devenit *-iosus* productiv." Decĭ pe *credincios, cuviincios, priincios, primejduincios, (ne)putincios, trebuincios* D-sa şi le închipueşte ca derivate prin *-ios* din *credinte, cuviinte, priinte, primejduinte, (ne)putinte, trebuinte*, nişte formaţiunĭ monstruoase pumniane în *-inte*, înaintea cărora chiar Pumnul s-ar fi retras cu groază.

6. De altfel lipsa de cunoştinţĭ a D-luĭ P. în ce priveşte istoriea limbiĭ romîneştĭ ar fi eşit destul la iveală numaĭ din fapte ca cele următoare.

„*divinus* s-ar fi prefăcut în *devinus* şi apoĭ în *dein*." Aşa spune Dl. P. la pag. 57, ca argument contra etimologieĭ *zînă—divina*, căcĭ D-sa e de părerea luĭ Schott, cum că *zînă* este *diana*. Alte argumente cum că *zînă=diana* maĭ sînt pentru Dl. P. faptul că pronunţarea *zînă* cu *î* se găseşte chiar în acele dialecte, unde *di* latin=*zi* cu *i*, apoĭ faptul că ceia ce crede poporul despre *zînă* se potriveşte cu ceia ce spune mitologiea despre *Diana*. În ce priveşte argumentele din urmă, aş ave de întîmpinat că nu cunoaştem destul de bine pronunţarea luĭ *zînă* în diferite dialecte şi că zînele, care sînt o mulţime la număr, iar nu numaĭ una, cum credea Schott, duc după credinţele poporuluĭ romîn o viaţă care se potriveşte cu aceia a tuturor zeiţelor antice, iar nu numaĭ cu viaţa Dianeĭ, maĭ ales că maĭ toate se mărită, în vreme ce Diana a rămas veşnic fată mare. În ce priveşte afirmarea însă că *divinus* trebuia să dea *dein* în romîneşte, ea este bazată pe închipuirea că oricare *i* neaccentuat trebue să dea numaĭ decît naştere unuĭ *e* neaccentuat în romîneşte. De fapt însă *i* şi *e* neaccentuaţĭ, abstracţie făcîndu-se de aceia că vor fi fost lungĭ orĭ scurţĭ, se schimbă, maĭ ales înaintea accentuluĭ, necontenit unul în altul, aşa că un *diînă*, contras apoĭ în *dînă*, este tot ce poate fi maĭ posibil ca rezultat al luĭ *divina* latinesc în romîneşte. La acest *divinus*, care ar fi trebuit după Dl. P. să dea naştere în romîneşte luĭ *dein*, D-sa a fost indus în eroare de un loc din Einführung in das Studium der romanischen Sprachvissenchaft a luĭ Meyer-Lübke pag. 122. Meyer-Lübke anume a crezut că cuvîntul romînesc sună *dină**), şi pentru

*) Astfel de cuvinte stîlcite romîneştĭ se găsesc foarte multe în scrierile D-luĭ Meyer-Lübke, de pildă în Grammatik I: *lingur* (lingură) 22, *mer*

a-și pute explica cum din *divina* n-a eșit *zină*, ci *dină*, a presupus că se va fi schimbat poate *divinus* in *deinus*, așa că atuncĭ cînd din *ei* a rezultat un *i*, *d* precedent își perduse aptitudinea de a se maĭ preface în *z*. Pe acest presupus *deinus* îl pune în legătură Meyer-Lübke cu francezul *deviner*, provensal *devinar*, spaniol *adevinar* și-l consideră ca o disimilație.

pag. 66 „*cenușe*... nu poate fi *cinis* orĭ *cinus* + *-ușe*, pentrucă acestea ar fi dat in romînește *cine* orĭ *cin*, și noĭ avem *cenușe*.“ Dela *cinușă* cel vechiŭ însă până astăzĭ de zece orĭ a putut ave ocazie cuvîntul să se schimbe din *cinușă* in *cenușă* și din *cenușă* iar în *cinușă*, etc! Să se vadă asupra nestabilității luĭ *e*, *i* neaccentuațĭ ale mele Principiĭ pag. 21 sqq.

pag. 167 „Cum că *ki* nu s-a africatizat pe teritoriul primitiv romînesc (auf urrumänischem Boden), ci deja pe teritoriul primitiv romanic (im Urromanischen) rezultă din următoarele considerațiĭ. Ceva comun tuturor dialectelor romîneștĭ, decĭ ceva primitiv romînesc, sînt următoarele fenomene: *ae*, *ē* și *ĭ* sînt tratate ca *ĭe*, *ĭi*; *e* latin accentuat se diftonghează in *ea* înainte de *a* următor; articulele *-ul*, *-le*, *-a* se pun la sfîrșitul cuvintelor; adverbele capătă un element sufixal *-a*. Dacă africatizarea luĭ *k* înainte de *e*, *i* + vocală ar fi început de abia în limba romînă primitivă, apoĭ *caelum* prin *kielu* ar fi devenit *tseru*, *cēra* prin *kiara* ar fi devenit *tsară*, *calce* + articulul *a* prin *kalkia* ar fi devenit *kaltsa*, *ad*+*tunc*+*ce*+sufixul *-a* prin *attunkia* ar fi devenit *atuntsa*; în vreme ce noĭ avem în dacoromînește *tšer*, *caltša*, *atuntša*, *tšară*.“ Dacă am sta să fixăm cronologiea africatizăriĭ luĭ *ki* numaĭ după criteriile acestea, apoĭ n-am ajunge la niciun rezultat. Cum că *kie* dă naștere luĭ *tś* în romînește, aceasta e o invenție a D-luĭ P. Decĭ, dacă *kelu* latin sună *tšer* în limba romînă, aceasta nu e de fel o probă că n-ar fi trecut prin faza *kielu*. Cum că n-a trecut prin faza *kielu*, aceasta e sigur. Cum că diftongarea luĭ *e* este posterioară africatizăriĭ nu numaĭ a luĭ *ki*, ci și a luĭ *ke*, *ki*, aceasta e sigur. Dar nu din argumentarea D-luĭ P. știm noĭ sigur acest lucru. Argumentarea D-sale cu *celum* este nulă, căcĭ de unde a aflat D-sa că *kie* latin devine *tsé* în romînește? Poate din dubioasele exemple date de D-sa despre *kia* latin prefăcut în *tsă*?*) Dar chiar dacă acele exemple n-ar fi dubioase, altceva e *kia* și altceva e *kie*. Tot așa de nulă este argumentarea D-sale cu *cera* care s-ar fi diftongat în *kiara*; cu *calce*+articulul *a*, care ar fi devenit *calkia*; cu *ad*+*tunc*+*ce*+sufixul *-a*, care ar fi devenit *attunkia*. Dacă s-ar fi diftongat *cera* înainte de africatizare, ar fi devenit *keara*, cu *ḱ*; dacă s-ar fi articulat *calce* înainte de africatizare, ar fi sunat *calkea*, cu *ḱ*; dacă *ad*+*tunc*+*ce* s-ar fi unit cu sufixul *-a* înainte de africatizare, ar fi sunat *attunkea*, cu *ḱ*; iar înainte de *e* *k* se preface în *tš*, nu în *ts*!

(măr) 31, *miaz* (minz) 46, *muț* (mîță) 49, *hrier* (grier) 61, *clas* (glas) 100, *sisală* (silală) 100, *corcastă* (coraslă) 125, *tăfune* (tăciune) 134, *rie* (rie) 135, *more* (moare, substantiv) 139, *oaăă* (oală) 141, *gier* (ger) 143, *triemur* (tremur) 143, *giem* (gem) 143, *pietră* (piatră) 143, *niegură* (negură) 144, *coce* (coace) 167, *soară* (soră) 167, *more* (moare, verb) 168, *dore* (doare) 168, *vore* (voește) 168, 325, *foie* (foae) 169, *por* (pur, plantă) 170, *nopte* (noapte) 171, *oste* (oaste) 171, *post* (loc) 171, *malbă* (nalbă) 197, *part* (parte) 197, *ghiendă* (ghindă) 229, *minerių* (minerĭŭ) 229, *cirașă* (cireșă) 230, *răped* (rapede) 267, *legum* (legumă) 279, *aiun* (ajun) 294, *punt* (punte) 322, *per* (păr) 322, *potere* (putere) 322, *bástun* (baston) 323, *bin* (bine) 323, *ver* (adevărat) 325, *sun* (sunet) 325, *surore* (soră) 326, *sud* (asud) 326, *ma* (mal) 326, *fată* (latin seta) 359, *plegă* (pleacă) 360, *causă* (cauză) 368, *pisă* (călcare în picioare) 368, *jacĭ* (zacĭ) 369, *coace* (nucă) 369, *coce* (coace) 370, *neuă* (neaŭă) 371, *neag* (negel) 371, *noae* (noŭă) 371, *păin* (pine) 378, *dun* (dar) 378, *mărunchiŭ* (mănunchiŭ) 385, *parine* (păring) 385, *trapt* (latin tractus) 385, *dreapt* (drept) 386, *alept* (pat) 386), *masa* (măsea) 390, *scupir* (sculpare) 425, *gută* (picătură) 453, *amă* (iubește) 463, *siate* (simte) 463, *soaru* (soră) 464, *flacăr* (flacără) 482, *maru* (matur) 483, *incaltă* (unealtă) 518.

Este știut de toată lumea că africatele *tš*, *dž*, care rezultă din *t*, *d*, *k*, *g*, *j* latineștĭ sînt pronunțate de Moldovenĭ fără explozivă, ca *š*, *ž*: cuvinte ca *pitšór*, *džos*, *tšară*, *džém*, *džúr* Moldovanul le pronunță ca *kišór*, *žos*, *šară*, *žém*, *žúr* cu *š*, *ž* muiațĭ. Aceste *š*, *ž* moldoveneștĭ, care sînt resturĭ din vechile africate, care vechĭ africate s-aŭ păstrat în parte la Muntenĭ**), sînt considerate — cine și-ar fi putut închipui? — de Dl. P. ca primitivele, din care aŭ rezultat africatele *tš*, *dž*. pag. 168: „*c* înainte de *e*, *i* a ajuns în romîna primitivă până la treapta *tś*... In dacoromînește, la vest și în parte în Moldova, și astăzĭ încă predomină vechea treaptă *tś* saŭ *ś* rezultat dintr-însa“. Va să zică în limba primitivă romînă era *tś*, din acest *tś* s-a dezvoltat *tš*, dar în Banat și în Moldova a continuat de a trăi vechiul *tś* orĭ neschimbat orĭ cu pierderea luĭ *t*. Dl. P. ne trimete la III, IV, IX Jahresberichte ale D-luĭ Weigand sub cuvîntul normal *picior*? Și ce videm în III, IV, IX Jahresberichte sub cuvîntul normal *picior*? Că în Banat și în Moldova există prin unele locurĭ pronunțarea cu africată *pitšór*, iar prin alte locurĭ (cele maĭ multe) pronunțarea *pišór*, rezultată din căderea luĭ *t* al africateĭ! Da acel *tś* al D-luĭ P. ce-ĭ? *ts* muiat, *tś*. Curioaze cunoștințĭ maĭ are D-sa și asupra istoricului africatelor și asupra pronunțăriĭ lor în romînește!

7. Această insuficiență de cunoștințĭ se reflectează în mod dăunător în cercetările etimologice ale D-luĭ Pușcariu.

Meyer-Lübke in Grammatik II 410 citează un *cĭță* romînesc cu înțelesul da *cățea*. Un asemenea cuvînt există într-adevăr în romînește, dar are înțelesul de *pichire*, o pasăre, Marian Ornitologica II 273. *Cĭță* cel din gramatica luĭ Meyer-Lübke e sigur o greșeală de tipar în loc de *cățea*. Despre acest *cĭță* spune Dl. P. la pag. 44 că ar pute proveni din *cattia*. *Cattia*

*) La pag. 62—63. Cît de dubioase sînt aceste exemple se poate vide din acela că cel maĭ convingător din ele este, după mărturiea D-luĭ P., *arțar* —*arcearius*, iar *arcearius* este o invenție a D-sale de soiul celor înșirate maĭ sus sub No. 3!

**) Muntenii pronunță *pitšór*, *tšară*, *džém*; însă *žos*, *žúr*, fără înmuiare, adecă într-un stagiu maĭ noŭ decît sînt moldovenele *žos*, *žúr*.

este de soiul cuvintelor latinești inventate de Dl. P., despre care am vorbit la No. 3. Decît numai în vreme ce din *catteulla*, de pildă, ar fi putut într-adevăr eși *căciulă* (dacă ar fi existat, se înțelege, aiurea decît în imaginațiea D-luĭ P.), din *cattia* nu ĭese pe romînește *cîță* de fel: *a* accentuat în asemenea împrejurări nu se preface în *î*.

Din *sorice* latin trebuia să ĭasă în romînește *soarece*. A eșit însă *șoarece*, cu un *ș* care până astăzĭ a rămas neexplicat. Dl. P. pag. 169 a găsit lesne explicarea: „Probabil *șoarece* a căpătat pe *ș* dela cuvinte înrudite, ca *șarpe*, *șopîrlă*, etc." *șarpe* și *șopîrlă* sînt cuvinte înrudite cu *șoarece?* Din ce punct de videre? Ce vrea să spună Dl. P. cu aceasta? Nu-ĭ alt chip de explicare al vorbelor D-sale decît acela că D-sa s-a gîndit la înrudirea între *animalele șoarece*, *șarpe*, *șopîrlă* și a vrut să explice prefacerea luĭ *s* din *soarece* în *ș* prin analogiea cuvintelor *șopîrlă* și *șarpe*, care s-aŭ ivit în mintea vorbitoruluĭ din cauza înrudiriĭ *șopîrleĭ* și *șarpeluĭ* cu *șoarecele*. Dar sînt alte animale maĭ în strînsă legătură cu șoarecele decît *șopîrla* și *șarpele*. Pentru ce nu s-aŭ ivit în mintea vorbitoruluĭ acelea? Pentru ce nu s-aŭ prezentat minții vorbitoruluĭ odată cu șoarecele *guzganul*, *mîța*, *pisica?* Orĭ poate s-a gîndit Dl. P. că cuvintele *soarece-șarpe-șopîrlă* sînt înrudite din punct de videre al sunetelor și că din punctul acesta de videre, al sunetelor, nu al înrudirilor dintre cele treĭ animale, s-aŭ prezentat minții vorbitoruluĭ *șopîrla și șarpele* alăturĭ cu *șoarecele?* Dar ce asemănare până pe acolo de sunete există între *soarece* (să se bage bine de samă: *soarece*) și *șopîrlă?* Între *soarece* și *șopîrlă* doŭă sunete numaĭ sînt comune, *o* și *r*, și încă cu restricțiea că *o* în *soarece* e consonant, ĭar în *șopîrlă* e sonant, ceĭa ce constitue între ambiĭ aceștĭ *o* o mare deosebire. Apoĭ accentul e în *soarece* pe antepenultima, ĭar în *șopîrlă* pe penultima. Asemenea explicărĭ prin analogie sînt maĭ pe jos de orice critică. Și maĭ adauge Dl. P. la explicarea *șoareceluĭ* prin *șopîrlă* următoarele: „căcĭ sigur nu trebue să ne gîndim la vreun *sĭorex*=*sorex*+grecul ῥῶς (ca *giurus*—grecul γῦρος)." Dar va să zică ĭ-a venit în cap D-luĭ P. așa ceva! Nu-ĭ vorbă, ĭ-a venit în cap așa ceva și apoĭ a dispărut, dar ĭ-a venit! Este o vorbă, pasărea pe limba eĭ pĭere. Cine l-a împins pe Dl. P. să se mărturisească că ĭ-a trecut macar un moment prin cap o asemenea... idee? Este adevărat că și aicĭ, ca și la ridiculele etimologiĭ pe care le dă din niște etyma latineștĭ inventate, Dl. P. a fost indus în eroare de răul exemplu dat de învățațiĭ apusenĭ. Decît numaĭ aceĭa ce la aceștĭ din urmă este un mic abuz, la specialistul romîn devine un adevărat dezastru. Deja aŭ început uniĭ și alțiĭ (Asupra chestieĭ vezĭ Mohl Introduction à la chronologie du latin vulgaire, pag. 22) să privească cu groază la operațiea romaniștilor, care pe baza comparăriĭ limbilor neolatine scot fără sfîrșit, ca niște boscarĭ din pălărie, cuvinte latineștĭ populare. Și încă aceștĭ romaniștĭ din apus operează numaĭ atuncĭ, cînd aŭ la dispoziție prezența unuĭ cuvînt măcar în doŭă limbĭ romanice deosebite, cum ar fi,

de pildă, francez *vrai*, provensal *verai*=latin **veracus*. Dar ce haz poate ave să fabricĭ pentru *căciulă* pe **catteulla* și să zicĭ că a însemnat dela capul locu
luĭ *flocoasă ca o mîță?* Orĭ să derivĭ din *ligo* printr-un inventat sufix *-ano* pe **ligano* pentru a scoate de acolo pe *leagăn?* „Ĭată într-adevăr niște procedărĭ puțin științifice", zicea Mohl locul citat cu privire la abuzul de francez *vrai*, provensal *verai*=latin **veracus*. „Nu întrebuințarea unor asemenea metoade va contribui într-un chip eficace la progresul științiĭ și va ajuta să scoatem latina populară din obscuritățile fără număr în care este învăluită." Ce ar zice însă Mohl cînd ar ave supt ochĭ tabloul de etyma latineștĭ populare ale D-luĭ P., pe care l-am făcut maĭ sus sub No. 3? Și tot așa dincoace, la influința pe care ar fi exercitat-o prin analogie *șopîrlă* asupra luĭ *soarece*, un mic abuz al învățaților apusenĭ a devenit o bătaе de joc la Dl. P. În Archiv für lateinische Lexikographie I 250, pentru a-și pute explica cum a putut eși din latinul **biber* francezul *bievre*, recurge Gröber la analogiea luĭ *lievre*, *chievre*, *chevre*: „fr. *bievre* nach *lievre*, *chievre*, *chevre?*" Bine că a pus semn de întrebare! În Grammatik I 138, pentru a-și pute explica cum latinuluĭ clasic *nŭrus* ĭĭ corăspunde un substrat romanic *nọra*, recurge Meyer-Lübke la analogiea luĭ *soror*, *socra* și **novia* (logodnică). Cine maĭ știe? Acelaș învățat își explică, ibid. II 196, pe latinul popular *plọvet* față cu latinul clasic *pluit* prin analogiea luĭ *mọvet*. Ce are a face una cu alta? Acelaș învățat în Einführung in das Studium der roman. Sprachwissenschaft 142 își explică pe latinul popular *lacusta* în loc de clasicul *locusta* prin influința luĭ *lacerta*, orĭ, „întru cît cuvîntul însemnează rac de mare", *lacus*. Aicĭ Meyer-Lübke a cam trecut marginea. Căcĭ ce legătură în adevăr există între *locusta*, care înseamnă *lăcustă* și un fel de rac de mare (francezul *langouste*), și între *lacerta*, care înseamnă *șopîrlă?* Și apoĭ ce legătură poate să fie între *locusta* și *lacus?* „Întru cît înseamnă rac de mare (soweit das Wort *Seekrebs* bedeutet)," zice Meyer-Lübke. D-sa a fost înșelat de cuvîntul german *See*, care înseamnă și *lac* și *mare*. *Lacus* pe latinește înseamnă numaĭ *lac*, nu și *mare*, ĭar *langusta* trăește numaĭ în *mare*, nu și în *lacurĭ!* În latinește sînt doŭă cuvinte pentru a exprima un fel de bufniță, *sorix* și *saurix*, unul cu *o* și celălalt cu *au*. Amîndoŭă aceste cuvinte sînt cunoscute numaĭ din doĭ gramaticĭ latinĭ, din Marius Victorinus și din Servius. Printr-o scăpare din videre de abia explicabilă Mohl și-a închipuit că aceste doŭă cuvinte înseamnă *șoarece*, confundîndu-le cu *sorex*. Odată plecat pe acest povîrniș—Este o vorbă, că o nenorocire nu vine niciodată singură—Mohl a comparat (lucru de altfel știut în ce privește pe *sorex*) pe *sorix-saurix* cu grecul ὕραξ șoarece, a găsit că vocala primitivă din *sorix-saurix* trebue să fie decĭ *o*=ὕ(ραξ), nu *au*, și a explicat pe *au* din varianta *saurix* prin analogiea luĭ *saurus* șopîrlă! (Introduction à la chronologie du latin vulgaire 160—161). Și ĭaca de unde-și trage originea *soarece* prefăcut în *șoarece* prin influința luĭ *șopîrlă* dela Dl. Sextil Pușcariu!

In *strigăt*, *treacăt* avem a face după Dl. P. cu sufixul *-atus*, rezultat din *-ĭtus* (pag. 172). I-ar fi fost lesne D-luĭ P. să facă pentru *strigăt* și *treacăt* doŭă etyma latine populare *strigatus* și *trĕcatus*, căcĭ cine l-ar fi putut împiedeca? (vezĭ No. 3). Dar de astă dată a preferit să inventeze sufixe. A avut dintruntiŭ D-sa oarecare hezitare: „Nu se poate pricepe pentru ce s-aŭ schimbat sufixele *-ĭno*, *-ĭnus*, *-ĭtus* în *-ano*, *-anus*, *-atus*." Dar hezitarea n-a ținut mult, și în ce privește cuvintele cu *-ĭno* și *-ĭnus* prefăcute chipurile în *-ano* și *-anus*, Dsa s-a hotărît să le vîre în categoriea celor de sub No. 3, le-a făcut latineștĭ: *cearcăn—circanus*, *tragăn—tragano*, *leagăn—ligano*, și a scăpat de ele; în ce privește pe cele cu *-ĭtus* prefăcut chipurile în *-atus*, le-a lăsat să se derive pe terenul limbiĭ romîne astfel: *strigăt—strig+-atus*, *treacăt—trec+-atus*. Acest *-ăt* din *strigăt*, *treacăt* nu este *-atus*, căcĭ de unde și cum ar fi putut eși acest *-atus?* El e tot *-ĭtus*, adecă *-et*, cunoscutul sufix romînesc. Acest sufix, pe care Romîniĭ l-aŭ extras din participiile substantivate latine *freamăt—fremitus*, *gemăt—gemitus*, *muget—mugitus*, *sunet—sonitus* (vezĭ ale mele Principiĭ 183), cîteodată apare ca *-et*, cîteodată ca *-ăt* din cauza schimbăriĭ sunetuluĭ *e* în *ă* prin alunecarea sunetuluĭ. Cu el s-aŭ derivat cuvintele *boc-et*, *bufn-et*, *buhn-et*, *chi-ot* (din *chiŭăt*), *cĭocn-et*, *clonc-ăt*, *cronc-ăt*, *dang-ăt*, *drang-ăt*, *dur-ăt*, *fleașc-ăt*, *flișch-et*, *foșn-et*, *hu-et*, *linch-et*, *pleosc-ăt*, *plesn-et*, *plîns-ăt*, *pocn-et*, *rag-et*, *răcn-et*, *scînc-et*, *scrîșn-et*, *strig-ăt*, *sufl-et*, *trăsn-et*, *treac-ăt*, *tronc-ăt*, *trop-ot* (din *tropăt*), *trosc-ăt*, *trosn-et*, *tun-et*, *țip-ăt* și *țip-et*, *umbl-et*, *url-et*, *va-et*, *vu-et*, *zbier-ăt*, *zbîrn-et*, *zîmb-et*, *zorn-et*. Acest *-et* s-a alipit la radicalele *strig* și *trec* pe vremea aceĭa cînd *g* și *k* urmate de *e* nu se maĭ puteaŭ preface în *tš*, *dž*, adecă pe terenul limbiĭ romîneștĭ, și aŭ sunat dintruntiŭ *strighet*, *treaket* și apoĭ, prin schimbarea luĭ *-e* în *ă*, *strigăt*, *treacăt*. Schimbarea luĭ *e* neaccentuat în *ă* are loc în romînește după sunetele *b*, *k*, *d*, *f*, *g*, *j*, *l*, *m*, *n*, *p*, *r*, *s*, *ș*, *t*, *ț*, *ŭ*, *v*, *z*, adecă după toate consonantele propriu zise (afară de sunetele muĭate) și după *ŭ* consonant. Exemple este zădarnic să daŭ, le cunoaște orĭcine este măcar cît de puțin inițiat în istoriea sunetelor romîneștĭ. Voiŭ da totuș pentru *e* neaccentuat precedat de *k*, *g*: *călugăr*—slav *kaluger*, *cărămidă*—grec κεραμίδ-. Această schimbare a luĭ *e* neaccentuat în *ă* din sufixul *-et* se observă în *chiot*, *cloncăt*, *croncăt*, *dangăt*, *drangăt*, *durăt*, *fleașcăt*, *pleoscăt*, *plînsăt*, *strigăt*, *treacăt*, *troncăt*, *tropot*, *troscăt*, *țipăt*, *zbierăt*, apoĭ în *gemăt*—gemitus, *freamăt*—fremitus. Pentru ce nu s-a procedat uniform la schimbarea luĭ *e* din *-et* în *ă* la diferitele vorbe bufnet, buhnet, chiot, cĭocnet, cloncăt, croncăt, dangăt, drangăt, durăt, fleașcăt, flișchet, foșnet, linchet, pleoscăt, plesnet, plînsăt, pocnet, răcnet, scrîșnet, strigăt, suflet, trăsnet, treacăt, troncăt, tropot, troscăt, trosnet, tunet, țipăt (țipet), umblet, urlet, zbierăt, zbîrnet, zîmbet, zornet;—freamăt, gemăt, sunet? Schimbările luĭ *e* neaccentuat în *ă* sînt de maĭ multe

categoriĭ: după *m*, *p*, *b*, *v*, *f*, *ŭ*, schimbarea are loc numaĭ cînd în silaba următoare nu este *e*, *i* orĭ sunet muĭat; după *r*, *s*, *ș*, *ț*, *dz (z)*, *j* schimbarea are loc în mod independent de vocala silabeĭ următoare; după *t*, *d*, *k*, *g* schimbarea are loc sporadic, adecă în unele cuvinte are loc și în altele nu, fără să putem prinde legea după care schimbarea se face, schimbarea e însă independentă de vocala silabeĭ următoare. După *l*, *n* schimbarea are loc probabil numaĭ înaintea accentuluĭ, nu și după accent. Se înțelege, decĭ, pentru ce se zice *gemăt*, însă *gemete*, *țipăt* însă *țipete* (schimbarea e condiționată de vocala silabeĭ următoare); pentru ce se zice *cloncăt—cloncăte*, *croncăt—croncăte*, *dangăt—dangăte*, *drangăt—drangăte*, *durăt—durăte*, *fleașcăt—fleașcăte*, *pleoscăt—plescăte*, *plînsăt—plînsăte*, *strigăt—strigăte*, *treacăt—treacăte*, *troncăt—troncăte*, *troscăt—troscăte*, *zbierăt—zbierăte* (schimbarea nu e condiționată de vocala silabeĭ următoare); în *zîmbet* a înfluințat pluralul asupra singularuluĭ; în *bufnet*, *buhnet*, *cĭocnet*, *foșnet*, *plesnet*, *pocnet*, *răcnet*, *scrîșnet*, *suflet*, *trăsnet*, *trosnet*, *tunet*, *umblet*, *urlet*, *zbîrnet*, *zornet* schimbarea n-a putut ave loc, pentrucă *e* neaccentuat precedat de *l*, *n* se găsește după accent; în *flișchet*, *linchet* schimbarea n-a avut loc din cauza luĭ *k* palatal din primitivele *flișchĭ*, *linchĭ*: dacă s-ar fi prefăcut *flișchet*, *linchet* în *flișcăt*, *lincăt*, ar fi dispărut timbrul de *i* al luĭ *k* palatal care joacă principalul rol în onomatopeicile *flișchĭ*, *linchĭ*.

8. In legătură cu chipul defectuos în care caută Dl. P. etimologiile cuvintelor stă și negligența cu care D-sa consideră înțelesurile acestora. Pag. 44 „*înștiință* este un postverbal dela *înștiințez* și nu derivă, cum crede Byhan (III Jahresbericht 45—47) dintr-un **inscientia*." Dar acest substantiv *înștiință*, despre care Byhan vorbește în III Jahresbericht 34 (nu 45—47, cum spune Dl. P.) nu există în romînește!—Pag. 62 „*ghețar* Gletscher—glaciarium." Nicĭ neologizmele n-aŭ scăpat de maniea D-luĭ P. de a inventa etyma latine populare. *Ghețar* cu înțelesul de Gletscher există în limba romînească numaĭ de erĭ de alaltăerĭ, decînd se învață prin școlĭ geografie și geologie. Cum și-a putut de altfel D-sa închipui că poporul romînesc ar pute să aibă cuvîntul *ghețar* cu înțelesul de *Gletscher*, cînd *noțiunea* acestu lucru îĭ lipsește? In al săŭ Etymologisches Wörterbuch dă Dl. P. luĭ *ghețar* și înțelesul de „Eisgrube" ghețărie. Unde a găsit Dl. P. acest cuvînt? In Buda „*ghiețariŭ*, fovea asservandae glaciei, Eisgrube"? Să fi făurit atuncĭ pe **glaciarium* pentru *Eisgrube*. Dar pentru *Gletscher* ce haz are **glaciarium*?—Pag. 62 „Maĭ convingător [pentru africatizarea luĭ *d+i+á!*] este cuvîntul *mezin*, mijlociul dintre frați,—medianus." *Mezin* înseamnă *cel maĭ mic dintre frați*, nu *mijlociul*, și e slavul *mězinŭ* junior!—Pag. 73 „*juro—jur*, *înjur*, *sperjur*." *Sperjur* e un neologizm =italianul *spergiuro*.—Pag. 134 „*vinaț* Weinberg." *Vinaț* înseamnă *vin*, nu *vie*, *Wein*, nu *Weinberg*.—Pag. 153 „*bătucă* Ge-

flügelmagen (care bate ca inima).“ Va să zică *rinza* se numește *bătucă*, pentrucă rinza *bate* cum bate inima, face *tic, tic, tic!*“ Dl. P., înainte de a da etimologiea unuĭ cuvînt, face o amănunțită cercetare atît lucruluĭ simbolizat prin acel cuvînt, cît și împrejurărilor în care se află acel lucru, întocmaĭ așa dupăcum cerea, nu țin minte unde, acum de curînd Hugo Schuchardt.

9. O negligență și maĭ mare este aceĭa că α) atribue oamenilor păreri pe care nu le-aŭ susținut și β) nu le atribue tocmaĭ păreri pe care le-aŭ susținut, adecă nu dă cezaruluĭ ce este al cezaruluĭ.

α. Pag. 159 „Din cele spuse în paragraful precedent rezultă că latinele *kĭ* și *ke, ki* aŭ avut destine diferite. Acest lucru nu poate fi relevat în de ajuns, pentrucă sînt încă învățațĭ, care, urmînd exemplul luĭ Schuchardt, nu fac deosebire între aceste fenomene, care trebuesc separate cronologic“. D-apoĭ tocmaĭ Schuchardt separă cronologic aceste fenomene! El tocmaĭ spune că africatizarea luĭ *kĭ* de o parte și a luĭ *ke, ki* de altă parte, nu sînt contemporane! El tocmaĭ spune că *kĭ* a început să se africatizeze cu mult înainte de *ke, ki*! Iată în adevăr tabloul stabilit de dînsul în Vokalismus des Vulgärlateins I 104: „Dela 100 orĭ 150 p. Chr.—300 orĭ 350 p. Chr. a avut loc africatizarea luĭ *tĭ, kĭ, dĭ, j*. Dela 300 orĭ 350 p. Chr.—500 orĭ 550 p. Chr. a avut loc africatizarea luĭ *ge, gi*. Dela 500 orĭ 550 p. Chr. în jos a avut loc africatizarea luĭ *ke, ki*.“!

β. Pag. 49. „Etimologiea luĭ Diez *mînz—mansus* trebue înlăturată. Alțiĭ s-aŭ gîndit la un radical iliric... Geografiea cuvîntuluĭ se pronunță însă direct contra uneĭ proveniențe ilirice, căcĭ în afară de Romînia și de Albania cuvîntul maĭ apare încă pe un vast teritoriŭ vestromanic: logudoro *mandzu* «giovenco», italian *manzo* «giovine torello ancora mansueto o reso tale colla evirazione», sicilian *manzu* «blînd» etc... Toate aceste forme se pot reduce numaĭ la un tip latin **mandius* cu înțelesul fundamental de «puĭul unuĭ animal domestic rumegător». Derivarea din *mandere* este evidentă și se întărește prin următoarea considerație. Latinuluĭ *manduco* «rumeg» corăspunde în romînește *mînc*. Din *mînc* s-a dezvoltat în macedoromîna un secundar *mîngu*. *Mînzul* se chiamă în macedoromîna nu numaĭ *mîndzu*, ci și *mîngu*... Dacă neapolitanul *muzzone* «terreno erboso dove si lasciano pascolare i puledri» are pe *dz* ionic, apoĭ *mazzone*=**mandzone* și este o noŭă probă pentru dreptatea *etimologieĭ noastre*.“ Va să zică Dl. P. a aflat că *mînz* și cuvintele analoage din celelalte limbĭ romanice=latin **mandius*! Eŭ nu zic că această etimologie este bună orĭ nu, dar vreaŭ numaĭ să spun că promotorul eĭ este Meyer-Lübke, care în Grammatik I 46 zice așa: „spaniol *manso*, italian *manzo*, romîn *mînz*, albanez *mëntz*—**mandium*, un taur tînăr.“ Prin urmare s-a grăbit Dl. Pușcariu cu „*etimologiea noastră*“, căcĭ nu-ĭ etimologiea D-sale, ci a altuĭa. In ce privește pe macedoromînele *mîngu*=mîninc, *mîngu* =mînz, observ că cel dintîiŭ sună *mîngu*, iar pe cel de al doilea ar fi făcut bine să ni spună unde l-a găsit.

10. Tot la negligență trebue clasat și faptul că Dl. P. scrie într-o limbă din cale afară de defectuoasă. Negreșit, nu i se poate cere unuĭ Romîn să scrie bine nemțește, dar greșelile de scris ale D-luĭ P. sînt de așa natură, că nu ating finețele limbiĭ, ci cele maĭ elementare legăturĭ dintre cuvinte. De pildă D-sa scrie la pagina 14 astfel: „Das Verhältnis der romanischen Umgangs- und der lateinischen Literatursprache, sowie ihre gegenseitige Beeinflussung war zu verschiedenen Zeiten verschieden. Obwohl die zweite aus der ersten entstammt, entfernt sie sich allmählich von ihr dadurch, dass die Umgangssprache durch natürliche Entwicklung eine andere Richtung als *die geschriebene* und dadurch in ihrer Entfaltung gehemmte, durch das Griechische beinflusste *Latein* einschlägt.“ Va să zică *die geschriebene Latein*! Cum s-ar zice pe franțuzește *le latin écrite* orĭ pe romînește *limba latină cel scris*! Ia acolo o contaminație, va zice poate cineva: i-aŭ venit în cap D-luĭ P. de o dată doŭă lucrurĭ, *die geschriebene lateinische Sprache* și *das geschriebene Latein*, și din amîndoŭă a rezultat amestecul *die geschriebene Latein*. Apoĭ dacă ar fi numaĭ un exemplu, orĭ doŭă, orĭ treĭ, orĭ zece de asemenea necorectitudinĭ în lucrarea D-sale, n-ar zice nimenĭ nimic. Dar ele sînt nenumărate. Pag. 77 „*tĭ, dĭ* werden in allen Dialekten und in allen Stellugen zu *ts, dz*, dagegen erscheint *k̑, ǵ* für *kĭ* und *gĭ*, und mit dem letzten übereinstimmend für lat. *ĭ*.“ Va să zică „*tĭ, dĭ* devin în toate dialectele și în toate pozițiile *ts, dz*, din contra *k̑, ǵ* apar pentru *kĭ, gĭ* și în conglăsuire cu cel din urmă pentru *ĭ*.“ Ce va fi însemnînd oare aceasta că „*k̑, ǵ* apar în loc de *ĭ* potrivindu-se cu *ǵ*“?—Pag. 102: „Dass die regelrechte Entwickelung der Gruppe *nkĭ* nicht *ntš*, sondern *nts* ist, ersehen wir am besten aus dem sicherlich erst mit dem Auftauchen eines Frankenlandes gebildeten Worte *francia*, *welches* den schon vollzogenen Uebergang der Erbwörter nicht mehr mitmachen konnte, und *wie jedes kĭ tšĭ wurde*.“ Fără să ne maĭ batem capul să pricepem argumentarea D-luĭ P., un singur lucru pricepem bine din vorbele D-sale, anume că ‘cuvîntul *francia* s-a prefăcut în sunetul *tšĭ*!’—Pag. 135 „Thatsache ist dass die lat. Suffixe *-acus, -accus, -accus, -ĭcus, -icius, -icius, -ocus, -ūcus* und *-uccus* nicht genügen um die Suffixe *-co, -ccio* mit ihrem spezifischen scherzhaften Charakter zu erklären, *geschweige denn von -cco* und *-zzo*.“ Aicĭ s-aŭ încurcat doŭă construcțiĭ din doŭă limbĭ deosebite, germanul *geschweige denn* cu romînul *fără a maĭ vorbi de*, și a rezultat *geschweige denn von*. Și tot așa maĭ departe. Este adevărat că și din acest punct de vedere, ca și din acel expus sub No. 7, Dl. P. a avut exemple rele date de învățațiĭ apusenĭ. Aceștia scriŭ prost, pentrucă se grăbesc. Iată citeva exemple luate dela corifeiĭ aĭ științiĭ. Meyer-Lübke Einführung pag. 164: „Das Lateinische besass zwei verschiedene Suffixe:

-lu, -clu namentlich zur Bildung von Werkzeugnamen, *-ulu, -culu* für die Verkleinerung. Später ist bei *letzteren* das *u* gefallen, so dass *beide* gleichlauteten und dadurch war die Möglichkeit gegeben, das verkleinernde *-ellu*, das zunächst nur beim *ersteren* üblich und vom Standpunkt der Bedeutung aus gerechtfertigt war, auch anstelle des *letzteren* zu setzen." Aceste *letztere—beide —erstere—letztere* sint curată harababură.—Pag. 179: „Dass die Nasalvokale im Französischen schon vorhistorisch sind, dürfte nach den Untersuchungen von H. Suchier... kaum zu bezweifeln sein, so dass wenigstens vom Standpunkte der französischen Sprachgeschichte aus *ein ernstlicher Einwand* gegen die Annahme einer Uebernahme fremder oder, richtiger gesagt, Beibehaltung der eigenen Artikulation bei Erlernung der fremden Sprache *nichts* einzuwenden ist." Luĭ Meyer-Lübke două construcțiĭ i-aŭ venit în cap deodată, *so dass ein ernstlicher Einwand gegen die Annahme* etc. *nicht einzuwenden ist* și *so dass gegen die Annahme etc. nichts einzuwenden ist*. Din amîndouă a rezultat o amestecătură, care se pricepe, dar nu-ĭ frumoasă. Mohl Introduction pag. 58: „L'intérieur de l'Espagne, dont l'éloignement entravait les communications avec le reste de l'empire, a dû conserver ses dialectes nationaux au moins aussi longtemps que les dialectes celtiques de la Transpadane par exemple".?—Pag. 186: „*mano* fonctionne aussi bien dans le langage des inscriptions pour *manu* que pour *manu*." In loc de '*mano* fonctionne dans le langage des inscriptions aussi bien pour *manu* que pour *manu*'. —Pag. 268: „L'unité administrative abolie, le latin classique battu en brèche et ruiné, *les germes* dialectaux reparaissent avec une vitalité et une exubérance d'autant plus grandes qu'*elles* avaient plus longtemps été comprimées et combattues". Care *elles? Les germes! Ars longa, vita brevis*. Invățațiĭ n-aŭ vreme să-șĭ îngrijească forma, pentrucă se tem c-or muri și n-or ave cînd să ni spună toată înțelepciunea ce aŭ în minte. Ce bine ar fi prins omeniriĭ ca macar jumătate din această înțelepciune să fi rămas pentru veșnicie ascunsă în crierul învățaților!

11. Dar tot ce s-a spus în numerele precedente asupra slăbăciunilor științiĭ D-luĭ P. este întrecut, dacă se poate, prin ceĭa ce spune D-sa, la sfîrșitul studiuluĭ săŭ (pag. 175 sqq), asupra fenomenelor fiziologice care aŭ avut loc cînd s-a prefăcut *k* înainte de *e, i* în africatele *ts, tš*. „Cînd se articulează *k* înainte de *e, i*, ne silim să apropiem închiderea, care înainte de *a, o, u* are loc la palatul moale, de locul de articulație din partea anterioară a guriĭ a luĭ *e, i*. Prin aceasta reușim să articulăm pe *k* acolo unde la articularea luĭ *e, i* se găsește limba maĭ în apropiere de ceriul guriĭ." (Bei der Artikulation des *c* vor einem *e, i* ist man natürlicherweise bestrebt den Verschluss, der vor *a, o, u* am hinteren Gaumen gebildet wird, der Artikulationsstelle der vorn im Munde liegenden *e, i* zu nähern. Somit gelangt man dazu ihn

dort zu bilden, wo der Zungenrücken beim Entstehen der Laute *e, i* dem Gaumen am Nächsten liegt). Din această vorbire, macarcă încîlcită, înțelegem că Dl. P. susține: 1) Că dela capul locului în orice limbă *k* înainte de *e, i* se articulează la palatul moale și că numaĭ încet încet, în urma uneĭ ulterioare silințĭ a vorbitoruluĭ, acesta reușește să articuleze pe *k* la palatul tare, acolo unde se articulează *e, i*. 2) Că la limba latină în special *k* înainte de *e, i*, în cuvinte de pildă ca *cepa, cicer*, se articula la palatul moale. Aceste păreri ale D-luĭ P. revin de maĭ multe orĭ în cursul lucrăriĭ sale: pag. 80—81 „Se crede de obiceĭŭ că *kĭ, gĭ* aŭ avut aceĭaș soartă cu *ke, ki, ge, gi*. Nu este adevărat. Cu siguranță se poate spune că schimbarea grupeĭ din urmă în *ḱe, ḱi, ǵe, ǵi* este relativ nouă". pag. 166 „In dialectul dela Cerignola *e* latin lung accentuat se preface în *oi*. Pe timpul cînd această prefacere a avut loc *k* înainte de *e, i* ajunsese de abia la treapta *ḱ*". *k* înainte de *e, i* primește în mod firesc, fără niciо silință din partea vorbitoruluĭ, articularea la palatul tare. O pronunțare a grupuluĭ *ke, ki* astfel ca *k* să fie gutural, articulat la palatul moale, nu este imposibilă, dar e foarte grea, foarte incomodă, este o pronunțare de acelea pe care foneticul o poate experimenta, adecă o poate produce, așa dupăcum un violonist ar produce un pizzicato greŭ oarecare, dar care nu există în pronunțarea obișnuită omenească. Romanul, în special, pronunța pe *cepa* și *cicer* *ḱepa* și *ḱiḱer* cu *k* palatal, cu *k* articulat la palatul tare. Maĭ ușoară este pronunțarea luĭ *k* palatal urmat de o vocală guturală, de pildă *ḱa, ḱo, ḱu*. Dar e tot atît de neobișnuită, pentrucă este și ea destul de incomodă. Sint limbĭ unde este obișnuită ortografiea *ḱa, ḱo, ḱu*, de pildă limba turcească, dar mă îndoesc dacă niște vorbe turceștĭ ca *ḱar, ḱuhsar* se pronunță într-adevăr *ḱar, ḱuhsar* și nu maĭ degrabă *kĭar, kĭuhsar*. Sint limbĭ apoĭ la scrierea cărora oamenĭ cu mare cultură filologică aŭ întrebuințat ortografiea *ḱa, ḱo, ḱu*, de pildă limba albaneză; dar mă îndoesc dacă niște vorbe albaneze ca *ḱatăr, ḱutet*, pe care Gustav Meyer le scrie astfel, se pronunță într-adevăr *ḱatăr, ḱutet*, și nu maĭ degrabă *kĭatăr, kĭutet*. Pentru aceĭa și afirmarea romaniștilor că grupele latine *kĭu, gĭu* ar fi trecut, înainte de a ajunge la *tšu, džu*, prin fazele *ḱu, ǵu* eŭ o consider cu totul neprobabilă.—„Fiindcă însă închiderea", continuă Dl. P., „nu se maĭ face acum cu laturea limbiĭ, ca la *ka, ko, ku*, ci cu suprafața limbiĭ, apoĭ nu maĭ este complectă, așa că sunetul exploziv *k* se preface în sunetul spirant *ḱ*." (Da aber der Verschluss nunmehr nicht mit einem Zungenrand, wie bei *ka, ko, ku*, sondern mit einer Zungenfläche gebildet wird, ist er nicht mehr luftdicht, so dass der momentane Laut *k* sich in einen Danerlaut *ḱ* verwandelt). Aceĭa ce spune aicĭ Dl. Pușcariu întrece orice margine permisă unuĭ diletant în știința limbilor. *k* în *ka, ko, ku* se articulează cu *toată lățimea limbiĭ posterioare*, care se lipește de *palatul moale* în *toată lățimea acestuĭa*; *k* în *ke, ki* se articulează cu *toată lățimea limbiĭ posterioare* care se lipește de *palatul tare* în *toată lățimea acestuĭa*. Lipirea limbiĭ

posterioare de palatul moale și tare este *complectă* și la *k* din *ka*, *ko*, *ku* și la *ḱ* din *ke*, *ki*. Și *k* din *ka*, *ko*, *ku* și *ḱ* din *ke*, *ki* sînt tot una de *explozive*. 'Laturea limbiĭ la *ka*, *ko*, *ku*', 'din contra suprafața limbiĭ la *ke*, *ki*', dar maĭ ales acel non plus ultra de '*ḱ spirant*', acestea sînt nu neexactități, ci un fel de sfidărĭ pe care un ageamiŭ le zvîrle înaintea unuĭ public cetitor, de care-șĭ bate joc. Tot aud naturaliștĭ că-șĭ aduc unul altuia acuzațiĭ, ba că unul a spus că are stomah cutare gînganie, ba că celălalt a spus că n-are gură cutare altă gînganie. Cînd e vorba de gînganiĭ așa de micĭ, că de abia le vezĭ cu microscopul, nu-ĭ de mirare să fi luat cineva gura drept stomah orĭ din contra. Dar nu știŭ dacă chiar printre naturaliștiĭ ceĭ maĭ specialiștĭ rominĭ se va fi găsit vreunul care să fi considerat un mamifer ca reptilă. Cazul d-luĭ P., care ni spune că *ḱ* în *ke*, *ki* este *spirantă*, intră însă în această categorie de greșelĭ. D-sa cu explozivele și spirantele D-sale pe care le debitează unuĭ public cetitor prea indulgent orĭ prea ignorant îmĭ aduce aminte de chipul cum se povestește că un elev recita lecția de geologie înaintea unuĭ profesor renumit prin ignoranța luĭ. Profesorul îl întreba să spună fosilele din cutare teren și elevul începea răpede: „Ictiosaurus, plesiosaurus, manlius, rasibus, olibrius, pompilius, stradivarius, quibus, britanicus, nostradamus, habeas corpus...“ „Destul, destul, bine, foarte bine“, întrerupea dela o vreme profesorul, și-ĭ punea nota zece. (Această anecdotă, în ce privește exemplele, am localizat-o după Moinaux Tribunaux comiques II serie pag. 65).—Ce spune Dl. P. maĭ departe asupra luĭ *ke*, *ki* nu ne poate interesa din punct de videre al *mărimiĭ* greșelilor, căcĭ o greșală maĭ mare decît acela că să-șĭ închipuiască cineva că *ḱ* este spirantă nu poate exista. Cu toate acestea tot voiŭ continua. „Articulația luĭ *ḱe*, *ḱi*, care este deja o articulație ce tinde spre partea anterioară a guriĭ, nu se oprește de obiceiŭ la această treaptă, ci dosul limbiĭ alunecă până acolo până unde i se pune în cale o margine naturală, adecă până la alveolele superioare, și atuncĭ se naște sunetul *t́e*, *t́i*, care pentru ureche cu greŭ se deosebește de *ḱe*, *ḱi*.“ (Die schon nach vorne hinstrebende Artikulation des *ḱe*, *ḱi* bleibt gewöhnlich nicht auf dieser Stufe stehen, sondern der Zungenrücken gleitet bis dort, wo ihm eine natürliche Grenze in den Weg kommt, d. h. bis an das obere Zahnfleisch und somit entsteht der fürs Ohr nur schwer von *ḱe*, *ḱi* zu unterscheidende *t́e*, *t́i*). Va să zică, dacă n-ar fi fost alveolele care să pună o stavilă, partea posterioară a limbiĭ, cu care se articulează la palatul tare *ḱe*, *ḱi*, ar fi putut să iasă chiar afară din gură! Și va să zică, apoĭ, sunetul *t́* este un sunet care se articulează cu partea posterioară a limbiĭ! Măcar că nu superioare greșeleĭ că *ḱ* este spirantă, căcĭ o greșală maĭ mare decît aceasta nu se poate comite în fisiologica sunetelor, totuș afirmările din urmă ale D-luĭ P. sînt niște greșelĭ tot atît de marĭ. Niciodată limba posterioară nu ajunge până la alveole, și nu ajunge până la alveole, pentrucă nu *poate*, nu pentrucă ĭ-ar pune alveolele un obstacul. Iar *t* nu se articulează cu *limba posterioară*, ci cu *limba anterioară*.—„Dacă mica cufundătură din mijlocul limbiĭ, care are loc la producerea acestor sunete [*t́e*, *t́i*], devine maĭ mare, se dezvoaltă un zgomot, care cu vremea se preface într-un sunet de sine stătător, asămănător luĭ *s*, care firește este muĭat: *ts'*.“ (Wenn die beim Bilden dieser Laute entstehende kleine Rinne in der Mitte der Zunge grösser wird, entfaltet sich ein Geräusch, welches bis zu einem selbständigen s-ähnlichen Laut fortschreiten kann, der natürlicherweise auch mouilliert ist: *ts'*). Va să zică la producerea sunetuluĭ *t* limba are o cufundătură la mijloc! Apoĭ dacă ar ave o cufundătură la mijloc, ar eși aerul afară din gură prin cufundătura ceia, și *t* n-ar pute fi, dupăcum este, o *explozivă*. Cufundătura aceia este ea unde este, anume la toate sunetele *afară de explozive!* Dar destul! În urma unor asemenea enormități tot ce spune D-sa maĭ departe, ba că la *s* iese aerul afară din gură drept înainte printr-o cufundătură dela mijlocul limbiĭ, iar la *š* se împrăștie prin gură în toate părțile și așa împrăștiat își face drum afară; ba că dintre africatele *ts'*, *ts*, *tš* numaĭ *ts'* are pe *t* complect, iar *ts*, *tš* aŭ numaĭ un început de *t*; tot ce spune D-sa maĭ departe, macarcă hazliŭ, nu maĭ prezintă niciun interes.

(Va urma). **A. Philippide**

Pulbere...

Dacă albinele au născocit diviziunea muncii, omul singur fu în stare să aducă slavă trîntorilor...

De răul copacilor femeile nu văd pădurea; de răul pădurii nu văd bărbații copacii...

Stă sufletul acelaşi,—şi 'n toată clipa-i altul.

Datoria şi virtutea erau odinioară idealuri; astăzi ele sînt sugestii oficiale, şi deaceia nime nu crede 'n ele!

Eternitatea?—Ideal izvodit din trebuința unui punct sta'ornic în vâltoarea zilnică a schimbăciunilor.

O singură dovadă de dragoste părintească dădu creştinismul omenirii: Ținînd în loc propăşirea popoarelor vechi până să le ajungă din urmă Germanii şi Slavii.

Exteriorizarea propriei noastre răspunderi se numeşte mai obişnuit dumnezeire.

Ce este viitorul?—Cuta vremei către care aspirăm şi de pe care cu jale se vor cobori copiii noştri...

Testamentul şi memoriile sînt arme de învinşi, de aceia le 'ngădue legea până şi femeei.

Ce este dorul?—Lipsa de emoțiune şi conştiința acestei lipse.

Bărbatul cel mai frumos este acel care-i mai îndrăgostit. Femeia cea mai frumoasă, cea care ştie să rămînă mai nepăsătoare.

Cine a zis că cei vechi trăiau mai mult? Ce-i tihna vieții lor față de intensitatea traiului nostru? Căci multul e putere, nu durată, complexitate, nu înşirare.

Ana Conta-Kernbach

Pricolicii

Studiu de mitologie romînă

Credința în oamenii înzestrați cu puterea demonică de a se schimba în animale şi de a duce astfel o existență despărțită în două ramuri paralele şi independente una de alta—fiecare în armonie cu instinctele şi cerințile diferitelor naturi—e aproape universală şi de dată foarte veche. Ea este cu prisosință reprezentată şi în mitologia poporului nostru, în care, oamenii-animale, pricolicii, ocupă un loc de frunte. Aceştia se deosebesc de restul oamenilor prin sănătatea, prin fața lor roşie, prin privirea întotdeauna gata să se încrunte şi să dioache, dar mai ales printr'o prelungire a şirei spinării,—o codiță. [1]).

Pricoliciu se face de obiceiu al nouălea din nouă frați lunateci,—născuți în aceiaşi lună [2]); sînt însă şi oameni, care capătă mai tîrziu această însuşire, înşelați sau siliți de pricolici. Bolnavii sînt mai ales expuşi acestui pericol, căci de îndată ce căpetenia pricolilor află că cineva este suferind de mai multă vreme, trimete o pricolicioană [3]) cu o alifie făcută din grăsime animală, să-l ungă şi să-l farmece. Dacă bolnavul se lasă ademenit şi pricolicioana izbuteşte să-l ungă, vraja e îndeplinită. Noul pricoliciu se dă de trei ori peste cap, se schimbă în lup sau cine şi se duce la locul unde se află căpetenia. Acesta se găseşte la trei hotare cu trei movile, sau la muntele Retezatu în Ardeal. [4]) Pentru cei care de bunăvoe devin pricolici, farmecile de intrare se fac în Joia-Mare. [5])

Pricoliciul are darul de a se schimba la anumite timpuri în lup, dar mai ales în cine. [6]) El umblă, în general, spre mie-

---

1) *At. M. Marienescu*, „Pricolicii", în Familia, an. VIII, 1872, pag. 116; *W. Schmidt*, Das Jahr und seine Tage im Meinung und Brauch der Rumänen, 1866, pag. 34; *A. Scott*, Walachische Märchen, 1845, pag. 298.

2) *Gh. Pitiş*, în Revista Nouă, an. III, 1892, pag. 393.

3) „Pricolicioane", menționează şi *Scott*, op. cit. pag. 298.

4) *At. Marienescu*, op. cit. pag. 116.

5) *W. Schmitd*, op cit., pag. 33.

6) *D. Cantemir*, Descrierea Moldovei, vol. II, pag. 156; *Scott*, pag. 298; *Schmidt*, pag. 33; *Gh. Pitiş*, pag. 393; *Marienescu*, pag. 116.

zul-nopții [1]) și în lunile de vară și toamnă. [2]) Stricăciunile pe care pricoliciul le cauzează oamenilor sînt foarte mari; le omoară vitele și distruge grădinele. [3]) Pericolul cel mare constă însă în setea lui veșnică după singe omenesc. [4]) E o însușire ce o are în comun cu vampirul, demon, cu care dealtmintrelea e foarte înrubedit, dar nu trebuește confundat: vampirul e un spirit, pricoliciul o ființă în carne și în oase. Numai murind, pricoliciul poate deveni vampir, în adevăratul înțeles al cuvîntului, și identificat cu acesta. [5])

In momentele lor de furie, pricolicii uită de orice legături de prietenie și rubedenie, și atacă prima persoană cu care vine în contact. Se povestește astfel de un pricoliciu care se întorcea cu femeia sa dela biserică și care, simțind pe drum că îi venise ceasul, se dădu de trei ori peste cap, se prefăcu în cine și își mușcă nevasta. [6]) Pentru a explica probabil această complectă uitare de sine însuși, unii oameni cred că pricolicii nu sînt decît niște posedați și că spiritușul dintr'înșii îi conduce și îi învață ce să facă. [7]).

Cei mai mulți pricolici sînt nenorociți de a trăi dubla lor existență. Vindecați pot fi în mai multe feluri. D. At. M. Marienescu ne dă, în studiul său asupra pricolicilor un tablou complect al practicelor întrebuințate în acest scop. Mă voiu mărgini în a reproduce acest tablou: [8])

„Se crede că pricolicii se pot vindeca în modul următor:

„a) Dacă un cine negru mușcă pe pricoliciu, încît acesta să se crunte tare cu singele propriu;

„b) Dacă cineva dă peste adunarea pricolicilor sau peste un pricoliciu și, tăind în aer cu un cuțit în cruciș și curmeziș, nimerește pe unul, cel nimerit fuge ca o umbră pînă acasă, aici se preface în om curat, se vindecă, dar moare curînd;

„c) Dacă se știe cine e pricoliciu, se păzește pînă ce adoarme în pat, și atuncea cu vin scos din ziua de Sft. Ilie, praf de pușcă și tămîe se afumă ocolind patul. Cu această ocazie unii slobod coada și aceasta se arde cu un ban rău de argint;

„d) Dacă pricoliciul se înfierează în frunte sau la ceafă cu fer cald".

Tot pricolici sînt probabil și divinitățile vrășmase, întîlnite sub formă de lup, în diferite vrăji și descîntece. [9]) Cîteodată îi

1) *Gh. Pitiș*, pag. 395.
2) *Marienescu*, pag. 116.
3) *Marienescu*, pag. 116; *Schmidt*, pag. 33; *Scott*, pag. 299.
4) *Gh. Pitiș*, pag. 393; *Schmidt*, pag. 33; *Marienescu*, pag. 116; *Cantemir*, pag. 156.
5) Această confuzie pare a o face d. *Șăineanu*, în „Basmele Romînilor", pag. 875, și *S. Fl. Marian*, „Inmormîntarea la Romîni", pag. 419.
6) *Schmidt*, op. cit., pag. 34.
7) *Gh. Pitiș*, op. cit., pag. 393.
8) *At. Marienescu*, op. cit., pag. 116; cf. *Schmidt*, pag. 34.
9) *Gr. Grigoriu-Rigo*, Medicina poporului, pag. 83—84; *Gr. Tocilescu*, „Materialuri folkloristice", vol. I, pag. 1143, 1526, 1552, 1601.

găsim întovărășiți de lupoaice-pricolicioane. [1]) Că nu poate exista confuzie între aceștia și lupii adevărați, reesă și din felul cum sînt înfățișați. „Plecai pi cale, pi cărări ;—La mijloc di cali mă 'ntîlniiu—Cu nouă lupili întărîtaț,—Inherbințat,—Cu gurili căscati,—Cu limbili spînzurati,—Cu dinți de hier—Cu măsielile de oțel". [2])

Cam acestea sînt trăsăturile caracteristice, sub care oamenii-animale sînt reprezentați în producțiunile poporului romînesc. Muritori dotați cu puteri supra-omenești, pricolicii sînt, în genere, niște nenorociți ademeniți de spiritul răului și forțați să facă rău. Ei nu doresc decît să fie scăpați și vindecați de farmecul ce îi subjugă. Și iată ce mă face să cred că țăranul nostru și-a dat samă, înnaintea tovarășilor săi din Occident, de reaua stare bolnăvicioasă, dela care au pornit și, poate, pornește încă aceste închipuiri superstițioase și manifestări patologice.

N. L. Kostaki

1) *Rigo*, op. cit., pag. 93.
2) *I. H. Candrea, Ov. Densușianu, Th. D. Sperantia*, „Graiul nostru", pag. 203.

INIMA LUI HIALMAR

(După Leconte de Lisle)

Pe cimp. E noapte. Cerul senin. Un vint de ghiaţă.
Mii de viteji acolo dorm fără de mormint,
Cu pumnii strinşi, cu groaza adinc săpată 'n faţă.
Un stol de corbi jăleşte, rotindu-se prin vint.

În văi lumina lunii s'aşterne pe zăpadă.
Hialmar, printre leşuri, se 'nalţă greu pe brinci,
Cu mini tremurătoare se sprijină de spadă,
Şi singe cald îi curge din rănile adinci.

— O, cine 'n ochi mai are acum scinteia vieţii,
Tovarăşi dragi de luptă, cu pieptul de oţel,
Şi care veseli, sprinteni, in zorii dimineţii,
Cintind, aţi dat năvală spre groaznicul măcel ?

Sint muţi cu toţii. Casca şi zalea mea e ruptă,
Săcurea sfărimată în vălmăşagul crud.
Privirea mi-e 'ncruntată. Ca marea, cind e'n luptă
Cu ţărmul nalt, asemeni un freamăt parc'aud.

Răzleţe corb, stăpinul priveliştii păgine,
Deschide-mi pieptul tinăr cu ciocul tău de fer !
Aşa cum sintem astăzi, ne vei găsi şi mine.
Du inima mea caldă la fata lui Ylmer.

În Upsal, unde Jarlii in vesel cor, ei cintă
Şi sorb din cupe bere, cum alta 'n lume nu-i,
Spre cea cu dulce nume în zbor de şoim te-avintă,
Şi darul cel din urmă iubitei mele du-i.

O vei zări 'n cetate pe turla 'naltă, veche,
Cu părul lung şi negru şi albă ca un crin,
Ca două flori i-atirnă cerceii la ureche,
Iar ochii ei sint limpezi ca steaua din senin.

Că mi-a fost gindul veşnic la ea, tu du-i cuvintul
Şi inima-i arată. Ea blind o va privi,
Ce roşie-i şi tare, nu neagră ca pămintul,
Şi, poate printre lacrimi, copila-ţi va zimbi.

Eu mor. Viaţa-mi curge prin zece răni de-odată.
O fiară cruntă vie, să soarbă ochii mei !
Viteaz şi tinăr, vesel şi liber, fără pată,
Să mă ridic în soare, alăturea de zei.

Mihai Petrov.

Organizația comerțului mondial al petrolului. [1]

Continuăm expunerea organizării mondiale a comerțului de petrol.

Franța, al cărei consum revine la aproximativ 500.000 tone, are un regim special, favorizînd importul petrolului brut, prin un tarif diferențial, în scopul dezvoltării industriei locale de rafinare.

Standard-Oil deține și aici, unde-și are propriele sale rafinării, peste 60% din comerțul petrolului, iar petrolurile romîne și cele rusești aproximativ 35%. In Franța însă coaliția europeană nu are vre-o organizație specială.

Celelalte țări din apusul Europei sînt dominate pe de-a'ntregul de Standard-Oil, și deaceia coaliția europeană, din lipsă de stocuri de petrol, își propune deocamdată de a-și limita activitatea ei în sfera acestor țări.

Piedica cea mare pentru coaliţiune era deci greutatea aprovizionării cu cantitățile de petrol necesare scopului propus. Grupele Nobel și Rothschild, ce și le-a alipit coaliția, aveau în adevăr un procent important în producția Rusiei, însă în urma crizei și a tulburărilor din 1905, și din cauza marelui consum intern al Rusiei, exportul a slăbit pe jumătate ca mai înainte.

Astfel, pecînd producția Rusiei era normală (11 milioane tone în 1904), exportul se urca la 2 milioane tone, acum însă, cînd producția scăzuse la 6½—7 milioane tone, exportul a scăzut cu 50%, din care numai aproximativ 600.000 tone erau rezervate consumului european. Și, chiar din acest export, coaliția nu putea dispune decît de partea care revenea aderenților săi, Nobel și Rothschild, adică vr'o 450.000 tone [2].

Din Romînia coaliţiunea nu putea să se aprovizioneze pentru alimentarea țărilor din sfera ei decît cu circa 300.000 tone, iar din Galiția nu putea să se aștepte la o cantitate mai mare ca 100.000 tone, dat fiind consumul intern al Austro-Ungariei și independența societății de export a rafinorilor austriaci și unguri.

In total, deci, trustul nu putea dispune de un stoc mai mare de *un milion* de tone, incluziv producția Germaniei (circa 100.000),

1)—Vezi „V. R.", No. precedent.

2)—Mai tirziu coaliția și-a atras de partea sa și alte grupuri din industria rusească, cîștigînd încă vr'o 100.000 tone.

precum și alte proveniențe puțin importante, ca acele ale producătorilor independenți din America și Rusia.

Standard-Oil avea pentru Europa stocuri de petrol în cantitate de peste 2½ milioane tone, deci mai mult ca dublul stocurilor coaliţiunii europene. Aceasta din urmă conta însă pe aceia că grupurile dependente de ea, din Romînia și Galiția, vor lucra, stimulate de guvernul german [1]), cu o foarte mare intenzitate, spre a-și spori producțiunea la cifre însemnate.

In aceste condițiuni se începe lupta la sfîrșitul anului 1906.

Dar încă înainte ca coaliția europeană să fie definitiv întocmită, Standard-Oil, a cărei influență asupra comerțului european era covîrșitoare,—mai ales în această sferă, în care noua coaliţiune își propune a-și exercita activitatea,—imediat ce a putut să cunoască elementele ce compun această nouă coaliție și tendințele ei, a pornit lupta în mod energic, cu scopul de a paraliza tratativele și lucrările ce mai trebueau făcute pentru terminarea organizării coaliţiunii europene.

Deaceia Standard a început a scădea încetul cu încetul prețurile la Hamburg (vezi diagrama 2),—care, fiind, cum am văzut, cea mai principală bursă europeană de petrol, servește ca punct strategic de luptă,—pentru a provoca astfel scăderi pe piețele ce se aprovizionau de aici, adică tocmai pe acele piețe, pe care noua coaliție își propusese a se rezema.

Această scădere a prețurilor nu era prin nimic altceva justificată, decît prin voința lui Standard, căci scăderea nu putea fi în momentele acelea o consecință naturală a situației generale a producțiunii și a consumului. Din contra, poate erau motive pentru urcarea prețurilor, dată fiind restrîngerea activității din Rusia și chiar din Pensilvania [2]).

Dar Standard-Oil își putea permite sacrificiul de a scădea prețurile,—fără a ține samă de legea cererei și a ofertei,—pe piețele pe care era în luptă cu coaliţiunea, deoarece avea și alte piețe, în care putea să urce cum voea prețurile, pentru a găsi o compensație sigură a pierderilor suferite în localitățile unde le scădea anume spre a distruge concurența.

Organizațiunea coaliţiunii era condusă de aceiași idee, de a se opune concurență Americanilor deodată în toate localitățile de desfacere ce intrau în cîmpul lor, pentruca Americanii să nu fie în stare de a învinge pe adversari, prin scăderi temporare de prețuri într'o singură regiune, cum a fost în mod regulat tactica lor de până acum.

Dar tocmai aici rezidă punctul slab al coaliţiunii, căci nu putea fi ușor a imprima o singură directivă elementelor foarte numeroase și variate ce erau chemate a lupta laolaltă contra lui

1)—In Romînia s'a făcut uz de influențe puternice, pentruca unele grupe din Romînia să-și vîndă produsele lor coaliţiunii europene.

2)—Cîmpurile petrolifere din vestul Americei deabia în 1907 realizează o creștere generală a producțiunii.

Standard, care, avind organizația modernă a unui trust, se prezenta din acest punct de vedere în condițiuni cu totul superioare.

Nu mai vorbim de inferioritatea coalițiunii față cu Standard, din punctul de vedere al resurselor financiare.

Deaceia coalițiunea, simțindu-și situația ei inferioară, evită pe cit posibil de a intra în luptă directă cu Standard, și, în afara scăderilor de prețuri provocate în anul 1906 de către Americani, pentru a paraliza mișcarea de organizare a coalițiunii, vedem că, în tot intervalul după înființarea coalițiunii, nu se manifestă nici un atac din partea coalițiunii,—căci acum Standard era în poziție defensivă,—manifestat prin vr'o scoborîre simțitoare de prețuri. Prețurile americane se mențin la 17 fr., iar ale coalițiunii la 16.35[1]) (vezi diagrama No. 2). In tot acest interval de liniște coaliția caută de a-și face noi aderenți și a-și concentra și asigura forțele pe diversele piețe.

Dar, tocmai cind toți erau în așteptarea isbucnirii luptei, iată că pe la mijlocul lui Mai 1907 sosește vestea că o alianță s'a încheiat între ambii beligeranți, Standard și Europäische-Petr.-Union, alianță limitată deocamdată asupra piețelor belgo-olandeze.

Imediat se urcară la Hamburg prețurile dela 17 la 18.25, cu tendința necontenită de urcare, influențînd astfel toate piețile dependente.

Această alianță produse o stupefacțiune generală și o indignare până la un punct legitimă în cercurile politice ce căutase a influența și sprijini formarea coalițiunii europene, mai ales că aceasta depuse armele înnainte de a fi angajat vr'o luptă cu protivnicul său Standard.

Desigur că, din punctul de vedere moral, alianța încheiată înnainte de a se fi dat lupta nu putea fi decit deplorabilă pentru prestigiul coalițiunii europene, închegată cu atitea sforțări și sacrificii; din punct de vedere material, ea este explicabilă și poate de neevitat. Lupta dusă la extrem ar fi trebuit să se termine cam tot așa cum s'a sfîrșit și acea condusă de Shell, nefiind încă momentul potrivit ca o organizație europeană, cu slabe rezerve financiare și,—ceia ce este și mai important,—cu neîndestulătoare rezerve de petrol, să poată opune rezistență simultanee în toate punctele de atac ale lui Standard.

Dar Standard nu a umblat niciodată după succese morale și nu s'a dat la o parte niciodată dela nici-un procedeu care i-ar fi adus beneficii, și astfel se explică cum și de astă dată nu a ezitat de a primi alianța, păstrîndu-și, bine înțeles, prerogativa

1)—Petrolurile romînești, rusești și galițiene (vorbim de lampant, căci acesta e obiectul principal al comerțului) au fost tot timpul cotate pe piețele străine sub cele americane, urmînd în mod paralel la o anumită distanță oscilația prețurilor acestora. Se observă însă că această distanță descrește din ce în ce (vezi diagrama 2), așa că, pecînd la 1890 era de 3 fr., la 1907 ea nu mai este nici de un fr. și are tendința de a se confunda cu timpul într'o singură linie. Aceasta probează îmbunătățirea și unificarea calităților de petroluri, pe care sus numitele țări le aruncă pe piețele străine.

de a dicta condițiunile acestei alianțe, condițiuni care repartizează și fixează zonele de influență a ambelor organizațiuni pe baza stocurilor lor și permit urcarea prețurilor de desfacere, eliminîndu-se concurența.

Modul, în care fiecare din aceste organizațiuni livrează coeficientul de petrol ce i-a fost stabilit prin convențiunea încheiată, e determinat de proveniența și calitatea petrolului, precum și de calculele de detaliu ale costului de transport dela punctele de producție la cele de consum. Astfel, Standard își interzice dreptul de a introduce petrolul său propriu din Romîna, sau pe cel ce l-ar achiziționa dela alți rafinori, pe piețile Europei centrale și occidentale, ci numai în Italia și pe toată linia dinspre răsărit, până în Indii. Un birou central determină mai dinnainte fiecărei firme, care stă sub controlul ambelor organizațiuni aliate, cantitatea și calitatea ce trebue să o trimeată în cutare timp și în cutare loc, așa că întregul comerț european se exercită, în urma acestei alianțe, în virtutea unei conduceri unice.

In urma acestei alianțe Standard-Oil devine mai puternică ca oricînd, ne mai avînd în calea sa nici-un concurent, sau aproape nici unul, căci cele citeva societăți independente, cum era Pure-Oil-Cy, care desfăcea petrolul independent din America, societatea Olex, precum și numita firmă austriacă A. G. für Oesterreichische u. Ungarische Mineral-Ölprodukte, care desfăceau în Germania de nord petrolul galițian (circa 100.000 tone),—aveau o activitate prea redusă pentru a putea înrîuri mersul nouei coalițiuni, Standard-Oil—Europ.-Petr.-Union.

Bursa de petrol din Hamburg, în urma acestei alianțe, își pierdu din importanța ei, în ceia ce privește notările de prețuri, căci petrolul romînesc dispare cu totul din cota bursei, fiind vîndut sub mărci străine, cel rusesc e pe cale de a disparea, iar cel american se menține nominal, căci de fapt Standard-Oil controlează întreaga mișcare.

Standard-Oil însă nu era societatea care să se mulțumească cu avantajele ciștigate, ci, imediat după încheerea alianței, preocuparea ei de căpitenie fu de a suprima pentru totdeauna din circulație, de pe piețile germane în special, petrolurile ruse și romîne. Sistemul scoborîrii prețurilor cerea sacrificii prea costisitoare, și apoi se știa din experiență că, odată cu perioada de urcare a prețurilor,—ce trebuea în mod inevitabil să urmeze drept compensație a celei de scoborîre,—societățile concurente renășteau iarăși, și lupta trebuia reîncepută dela capăt. Deaceia Standard își îndreptă privirile spre un alt sistem pentru acapararea temeinică a pieților ciștigate: *suprimarea definitivă a comerțului intermediar*.

In Germania, societatea americană Deutsche-Amerik. P. G., ca cea mai importantă și mai bine organizată din întreprinderile europene ale lui Standard, dezvoltase într'o măsură mai mare sistemul desfacerii petrolului direct la consumatori, prin

trăsuri-tancuri. Ea caută acum prin dispoziţiuni aspre[1]), introduse în contractele ei cu detailiştii, să-i acapareze complect; ba, ce e mai mult, ea a mers şi mai departe, căutînd a suprima şi mijlocitorii de mărfuri, care mai existau între dînsa şi cumpărători.

Deaceia luptele, pe care Americanii le vor da de-acum înainte, nu mai sînt atît contra firmelor concurente, cît mai ales contra comercianţilor şi mijlocitorilor, lupte care nu sînt tocmai vizibile la suprafaţă, deoarece se dau mai mult la întunerec, în lumea micilor comercianţi, dar care pentru aceasta nu sînt mai puţin însemnate pentru consolidarea monopolului american.

Putem, deci, spune că primele urmări ale coaliţiunii internaţionale dintre Standard şi Europ.-Petr.-Union se traduc printr'un progres puternic al Americanilor, mai ales în ceia ce priveşte suprimarea comerţului intermediar.

Dealtmintrelea, după coaliţie, situaţia pieţilor europene este caracterizată printr'o pace şi o stare pe loc a preţurilor, cum demult nu mai fusese în comerţul petrolului.

Anul 1908 reprezintă deasemenea o perioadă pacifică (vezi diagrama 2). Innăuntrul şi la umbra căreia Standard-Oil îşi continuă aspiraţiunile sale de a da o nouă dezvoltare comerţului său, eliminînd pe intermediari şi mijlocitori, şi urmăreşte realizarea unui măreţ program, sporindu-şi considerabil influenţa preponderantă asupra tuturor celorlalte ţări din Europa, producătoare de petrol, asupra cărora până acum nu a avut decît o influenţă secundară. Se pare că tendinţa finală a lui Standard-Oil în Europa este de a-şi lua asupra ei industria rafinajului în ţările producătoare[2]) şi desfacerea produselor sale în cele consumatoare, lăsînd extracţiunea în sarcina întreprinderilor aliate, asupra cărora ar exercita un control preponderant. Cu alte cuvinte, Standard-Oil ar avea să-şi stabilească şi în Europa aceiaşi uniformitate de organizare, pe care o are în Statele-Unite şi care i-a asigurat absoluta ei eghemonie.

In acest interval, aliata sa, Europäische-Petr.-Union, folosindu-se de asemenea de pacea şi preţurile avantajoase, caută şi ea să dea o dezvoltare mai mare organizaţiunii sale, şi, la începutul anului 1908 incorporîndu-şi mai multe firme din Rusia, îşi sporeşte capitalul dela 20 la 37 milioane mărci, în scopul de a-şi mări instalaţiunile sale de desfacere a petrolului pe pieţele rezervate ei prin convenţiunea cu Standard.

1)—Următorul contract tip era impus detailiştilor:
„In legătură cu convorbirea verbală, sînt decis a-mi furniza din trăsurile dv. tancuri, de azi până la 31 Dec. 1908, întreaga cantitate de petrol de care voiu avea nevoe, în mod *exclusiv* dela dv., din marfa pe care dv. o vindeţi aici, şi cu preţurile pe litru cotate oficial pe piaţa de aici, contra plăţii în numerar. Ca compensaţie pentru acest angajament, dv. îmi acordaţi o bonificaţie de ½ pf. (circa 0.6 centime) de fiecare litru, din preţurile oficiale cotate pe piaţa de aici. Această bonificaţie este plătibilă trimestrial şi anume prima oară la 1 Ianuarie 1908, însă numai în cazul cînd specificările acestei înţelegeri vor fi în totul ţinute de mine. In cazul cînd n'aşi lua, conform acestei înţelegeri, dela dv. întreaga cantitate de petrol de care am necesitate până la termenul arătat mai sus, sînt pasibil pentru fiecare 100 litri de petrol începute, luate din altă parte, la o amendă convenţională de 5 mărci în favoarea dv."

2)—In România prin marea rafinărie din Ploeşti a soc. Romino-Americană, şi în Galiţia prin rafinăriile soc. Vacuum-Oil.

Iată însă că, spre sfîrşitul anului 1908, societatea Olex (societatea exportatorilor petrolului galiţian), acel concurent căruia Americanii nu-i dăduseră vre-o importanţă, începu a deveni supărătoare, acaparînd pieţile Germaniei de nord. Cu toată criza ce a bîntuit industria de petrol austriacă în ultimul timp, această întreprindere a căutat să-şi întindă debuşeurile ei în Germania, prin întemeiarea de noi societăţi afiliate în toate cercurile comerciale importante, şi, mulţumită politicei ei abile, i-a fost cu putinţă ca să sporească importul de petrol austriac în anul 1908 cu aproape 40% (130.000) tone, faţă cu anul trecut.

Cum a simţit aceasta, Standard şi-a îndreptat toată atenţiunea asupra pieţilor influenţate de Austriaci, eliminînd în mod complect pe angrosiştii ce se alimentau cu petrol austriac şi scoborînd preţurile. Austriacii au încercat să riposteze, scoborînd şi ei preţurile,—lucru ce nu le-a fost greu, dată fiind supraproducţia din Galiţia şi avantajele de transport pe pieţile Germaniei de nord,—şi izbutind a mări din ce în ce importul în Germania, în dauna însă nu a petrolului american, ci a celui romînesc şi rusesc.[1])

Au fost destul de lăudabile aceste încercări perzistente de rezistenţă a exportatorilor austriaci, dar ele au trebuit să înceteze,—dată fiind lipsa de organizaţie a tinerei întreprinderi de export austriace şi insuficienţa mijloacelor financiare pentru înfiinţarea instalaţiunilor de desfacere, şi să sfîşească prin a ceda şi a intra în tratativede înţelegere cu Americanii, tratative care nu se mărginesc numai asupra sferei comerţului din Germania, ci intră chiar îndomeniul industriei galiţiene, profitînd de situaţia ei critică şi căutînd astfel a cuceri stăpînirea şi asupra producătorilor de ţiţeiu din Galiţia.

Prin această înţelegere Standard-Oil ar fi obţinut un punct strategic de mare valoare pentru politica sa de cucerire a pieţilor de petrol ale Europei centrale. Tocmai însă cînd tratativele înţelegerii păreau a fi gata, intervine guvernul austriac şi zădărniceşte planurile lui Standard, punînd la dispoziţia industriaşilor de petrol mijloacele financiare necesare pentru a se reorganiza prin propriile lor forţe.

In faţa acestor intervenţiuni Americanii reiau lupta mai departe pe pieţile străine, în special germane, provocînd o nouă

1)—In faţa acestei lupte acerbe dintre Standard şi petrolul austriac, petrolurile romîneşti şi ruseşti au fost nevoite a se retrage în anul 1908—09 din Germania, într'o măsură mare găsind în Franţa şi Anglia condiţiuni mai bune de desfacere. Astfel se explică acea scădere de la 50.000 tone, din cît era exportul petrolului romînesc în Germania în 1907, la 35.000 în 1908 şi 28.000 în 1909, cu toate că ar fi trebuit să ne aşteptăm la un rezultat contrar, dat fiind participarea preponderantă a finanţei germane în întreprinderile romîne de petrol.

scoborîre la Hamburg (15.75 lei % kgr.), scoborîre care lovește nu numai petrolurile galițiene, ci influențază senzibil și pe cel romînesc, pricinuind o restringere în export și o supraîncărcare a stocurilor de petrol în porturile romînești, care amenință,—dacă împrejurări favorabile nu se vor ivi într'un viitor apropiat,—cu o criză serioasă industria romînească.

Pecînd însă, în Austria, Standard-Oil a trebuit să se retragă în fața intervențiunilor guvernului austriac, rămînînd a lupta înainte pe piețele germane cu petrolul austriac, ea obține către jumătatea anului 1909 o victorie pe un alt teren. Ințelegerea care se pregătea în mod tacit încă de cîțiva ani între Standard-Oil și compania indo-olandeză Koninklijke-Petr.-Maat, care, dupăcum am văzut, în urma contopirii cu Shell-Cy rezuma aproape întreaga industrie a petrolului din Asia orientală și stăpînea desfacerea produselor sale petrolifere în toată Asia, iar în Europa întrunea în mîna sa, prin intermediul lui Asiatic—Petr.-Cy, întregul comerț de benzină,—nici-o altă întreprindere neavînd disponibilă pentru Europa o așa de mare cantitate de benzină,—(această înțelegere) devenea acum oficială prin tratativele pe față în privința sferelor lor de desfacere.[1]) Această înțelegere, care urmărește mai mult a asigura pacea în punctele de contact a sferelor de desfacere a celor două mari instituțiuni, decît o contopire sau chiar o conlucrare comună pe piețile mondiale, are totuși o mare însemnătate asupra pieților universale de petrol și va avea o repercusiune simțitoare în toate cercurile industriale și comerciale.

Prin urmare, situația actuală a comerțului mondial de petrol s'ar rezuma astfel:

Intregul comerț de petrol din lume este deținut de 3 mari organizațiuni comerciale, și anume: *Standard-Oil, Koninklijke-Petr.-Maat și Europäische-Petr.-Union.*

Cantitățile de petrol de care dispun fiecare din aceste întreprinderi sînt:

1). *Standard-Oil* dispune de 80% din producția Statelor-Unite, adică vr'o 18 milioane tone. Cum America consumă în cifră rotundă 75% din această producțiune (numai căile ferate din Statele-Unite consumă peste 3 milioane tone petrol combustibil), Standard-Oil exportă restul de circa 4 milioane tone în toate părțile lumii, din care $2^1/_2$ milioane[2]) în Europa.

---

1).—Sancționarea acestei ințelegeri se afirmă, pentrucă președintele soc. Koninklijke, d. Detterding, va fi cooptat în consiliul de administrație a lui Standard-Oil, și membri însemnați din soc. Standard vor fi destinați a intra în consiliul de administrație a lui Koninklijke.

2).—Din această cifră, 2 milioane tone sînt lampant, 250.000 petrol brut și 250.000 benzine, reziduri și alte produse. Nu este cuprinsă însă în această cifră producțiunea sucursalelor sale din Romînia și Galiția, producție dealmintrelea acum de mica importanță. Astfel, în Romînia soc. Romino-Americană are o producție de 120.000 tone și fabrică aproape 150.000 tone produse, iar în Galiția, soc. Vacuum-Oil dispune de o cantitate de circa 70.000 tone.

2). *Koninklijke-Petr.-Maat* dispune de întreaga producție a Indiilor olandeze, care, în treacăt fie zis, nu se poate cunoaște în mod precis din cauza secretului ce-l pune această societate în toate mișcările ei, dar care nu pare a trece de 2 milioane tone,—precum și de o parte a producțiunii Indiilor britanice și a celei rusești.

Intreaga această producțiune, care după toate probabilitățile nu trece de 3 milioane tone, este consumată, cum am văzut, de întinsele pieți ale Asiei și Australiei, iar în Europa nu exportă decît o cantitate de aproximativ 100.000 tone benzină, precum și cantitățile de petrol, aproximativ 70.000 tone, din Romînia deținute de o sucursală a sa, societatea Astra.

3). *Europäische-Petr.-Union* dispune de cea mai mare parte din produsele exportului romînesc[1]), aproximativ 300.000 tone, de circa 450.000 tone din Rusia și 100.000 din Galiția, plus petrolul de proveniență germană în cantitate de 100.000 tone. In total, deci, dispune de aproape 1 milion tone, care este rezervat exclusiv consumului european (Europa centrală).

Prin apropierea între Koninklijke și Standard-Oil, toate aceste 3 organizațiuni se află într'o ințelegere comună, prin care se delimitează sferile de acțiune a fiecărei întreprinderi în parte, și în care, bine înțeles, Standard-Oil, atît prin enorma sa producțiune, cît și prin marea sa organizație de desfacere, joacă un rol covîrșitor și-și impune pretutindeni directiva sa.

Europäische-Petr.-Union, dată fiind eterogenitatea și diferența de interese a diferitelor grupuri și bănci ce o compun, nu poate avea aceiași unitate de vedere și conducere, care alcătuește soliditatea celorlalte două instituțiuni comerciale, Standard și Koniklijke, instituțiuni care sînt întemeiate anume în scopul afacerilor de petrol și care nu sînt finanțate de bănci private, ci au propriile lor resurse financiare.

Fără a ne hazarda în pronosticuri, se pare însă că Europäische-Petr.-Union nu va putea să-și păstreze locul pe care-l aspiră în comerțul european, și viitorul va arăta că întregul comerț din Europa și-l vor disputa celelalte două mari organizațiuni, care par a se interesa din ce în ce mai mult în chiar industria țării noastre [2]).

Aceasta fiind perspectiva comerțului european, este natural a ne întreba ce pozițiune vor lua diversele state europene, care nu vor putea privi bucuros situația aceasta de vasalitate economică ce li se crează din partea unor organizațiuni străine și de către interesele lor politice, și de către cele economice.

---

1)—Vedem, deci, că petrolul romînesc este încorporat în cea mai mare parte (300.000) la organizația Europäische-Petr.-Union; benzina (80.000) și petrolul produs de soc. Astra (70.000), în total 150.000, la organizația Koninklijke; și petrolul fabricat de soc. Romino-Americană (150.000) la organizația Standard-Oil. Aceste 2 din urmă iau parte chiar la consumul intern al Romîniei.

2)—In ultimul timp, achizițIonarea schelei din Moreni a soc. Regatul Romîn de către soc. olandeză Astra este tot în vederea ca organizația Koninklijke-Petr.-Maat să cîștige mai mult teren în Europa.

Incă din anul 1907, guvernele ce acordaseră protecţiunea lor coaliţiunii europene de petrol, deziluzionate de procedeurile acesteia, au reflectat la găsirea altor mijloace mai efective pentru indeplinirea aspiraţiunilor ce urmăreau.

In cercurile politice a mai tuturor ţărilor interesate in comerţul petrolului, Germania, Austro-Ungaria, Rusia, Franţa, Elveţia şi Rominia, s'a agitat chestiunea infiinţării monopolului de stat, ca singura menită de a aduce la indeplinire aspiraţiunile ce fusese incredinţate coaliţiunii europene.

Până acum numai Grecia şi Serbia posedă acest monopol. Cum insă acest monopol este infiinţat numai pe baze fiscale, el nu prezintă vre-o mare insemnătate pentru studiul nostru.

Pentru Germania, Franţa, Elveţia şi Ţările de Jos, monopolul de petrol, aşa cum este proectat, are pe lingă un caracter fiscal şi unul economic, şi anume acela de a se elibera consumatorul de sub atotputernicia monopolului american, iar in Austro-Ungaria, Rominia şi Rusia acest monopol pare a fi lipsit cu totul de caracterul fiscal (cel puţin aşa dupăcum se prezintă in discuţia cercurilor competente) şi menit de a regula şi lărgi piaţa de consumaţie internă, de a organiza producţiunea şi fabricarea şi de a pune capăt luptelor de concurenţă şi tendinţelor de acaparare privată.

Nesiguranţa aprovizionării cu petrol, fără a se face apel la stocurile lui Standard-Oil, a făcut pe Germania, Franţa şi celelalte ţări pur consumatoare să amine rezolvirea acestei chestiuni, in aşteptarea sporirii producţiunii din regiunele petrolifere europene, iar in ţările producătoare, ca Austro-Ungaria, Rusia şi Rominia, ideia monopolului preocupă incă in mod destul de serios cercurile conducătoare.

In principiu, ideia monopolului de stat in materie de petrol nu poate fi decit bine primită atit in cercurile consumatoare, cit şi in cele producătoare, avind a inlocui un monopol privat, deci reprezentind o expropriare a expropriatorilor.

Dezvoltarea istorică a comerţului de petrol in toate ţările mari, in special in Germania, ne arată că toate incercările ce s'au făcut in scopul impedecării acaparării acestui comerţ de către un monopol privat, incercări pornite din iniţiativa particulară sau din a statului, au rămas infructoase.

Ar fi greu de enumerat toate incercările şi propunerile ce s'au făcut in decursul ultimului timp spre a impiedica firma Standard Oil de a acapara comerţul european de petrol:

Asociaţiuni de capitaluri şi organizaţiuni de firme concurente Americanilor, instalaţiuni de rezervoare şi mijloace de transport pe mare şi uscat construite de către stat, facilităţi pentru introducerea petrolurilor de provenienţă străină celor americane, incurajări şi protecţiuni de stat pentru capitalurile investite in industriile de petrol romine şi galiţiene, preferarea acestor produse la furniturile căilor ferate şi a celorlalte instituţiuni de stat, reducerea de tarife pe căile ferate şi diferenţiarea de vamă pen-

tru petrolurile concurente Americanilor,—toate acestea s'au incercat, şi nu fără ruşine trebue să mărturisim că Standard-Oil a trecut peste ele fără ca să se simtă.

Nu răminea decit monopolul de stat ca măsură efectivă pentru a salva acapararea unuia din cele mai principale articole de consumaţie generală de către o firmă străină.

Dar se naşte intrebarea: De unde-şi vor procura statele petrolul necesar consumaţiunii, in cazul infiinţării monopolului, căci am văzut că stocurile de care dispune Europa in afară de petrolul american, pentru alimentarea ţărilor neproducătoare de petrol, nu trec cifra de 1½ milioane tone, la care am văzut că Rusia contribue cu peste 500.000 tone, Rominia cu aproape 400.000, Galiţia tot cu 400.000, iar restul fiind acoperit de sursele proprii ale Germaniei, Italiei şi alte surse neinsemnate?

Ori, consumul ţărilor neproducătoare de petrol se ridică la peste 4½ milioane tone. Dacă presupunem că in afara stocurilor disponibile din Europa, in cantitate de 1½ milion tone, statele işi vor asigura ½ milion dela outsiderii din America, care desigur că vor lua o dezvoltare şi mai mare (dată fiind mai ales şi protecţia ce li se oferă şi de către guvernul american actual, ca urmare a campaniei ce acest guvern duce contra trusturilor), ele tot nu vor putea acoperi decit pe jumătate consumul obşinuit.

Vedem, deci, că fără petrolul lui Standard, cel puţin in condiţiunile actuale, monopolul este irealizabil.

Se naşte insă intrebarea: Putea-va Standard-Oil să renunţe la furnitura cerută de pieţele europene, să renunţe la marile ei organizaţiuni şi instalaţii, la lupta ce a dus-o aproape un sfert de veac pentru cucerirea acestor pieţe şi să se retragă din comerţul european, pentru ambiţiunea de a face să zădărnicească noua organizaţie comercială a statelor europene, bazată pe monopolul de stat?

Noi credem că nu. Bazaţi pe politica dusă până acum in mod consequent de către compania americană Standard-Oil, care a exclus totdeauna orice considerent de ordin moral (motivat de ambiţiune, de răsbunare, umanitate ori vre-un alt sentiment), sintem convinşi că Standard-Oil va continua a furniza petrol pe pieţele europene, oricare ar fi organizaţiunea ţărilor consumatoare, atita timp cit aceste ţări nu-şi vor putea acoperi consumul din altă parte şi cit preţurile oferite vor realiza un ciştig pentru Standard-Oil.

Nu ne putem inchipui că Standard-Oil, astăzi cind producţiunea cimpurilor petrolifere americane este in creştere, va părăsi pe o chestie de ambiţiune o furnitură atit de insemnată, intr'o regiune pentru care s'a pregătit şi organizat zeci de ani de zile, fiind forţată altfel a-şi plasa această cantitate de petrol disponibil in regiuni cu totul noă şi neorganizate, acum mai ales cind Standard-Oil işi dispută cu cealaltă mare firmă, Koninklijke,

cea mai mică furnitură de petrol, și care, în cazul de refuz al Americanilor, ar fi gata desigur să răspundă ea.

Vedem, deci, că este inadmisibilă obiecțiunea cea mai însemnată făcută de cei ce se opun înființării monopolului de stat în țările europene.

Chestiunea esențială este însă că acest monopol să fie înființat de comun acord și în mod simultaneu în cele mai principale state consumatoare, pentruca Standard-Oil să nu-și pună iar în aplicare politica ei de dezorientare, prin procedarea scăderilor de prețuri regionale, sau politica ei de constringere, prin privarea de petrol a unei anumite regiuni sau chiar țări.

Cînd statele au putut lucra de comun acord în acordarea protecțiunii lor organizațiilor private ce s'au înființat (Shell-Cy și Europäische-Petr.-Union), în scopul concurării lui Standard-Oil, nu se poate imagina ca aceste state să nu cadă de acord pentru organizația de interes comun a monopolului de stat. Dealtmintrelea, putem spune astăzi că acesta este spiritul ce domnește în aproape toate cercurile conducătoare, în ceia ce privește chestia petrolului.

Aceia ce este însă discutabil, atît ca principiu, cît și ca realizare practică, este modul de tranziție dela monopolul privat la acel de stat. Fi-va acesta o expropriare forțată, bine înțeles urmată de o desdănuare complectă și reală a valoarei instalațiunilor preluate, sau va fi o pașnică tranzacțiune ce va interveni între stat și exploatările private în baza unei legi ce-ar amenința rentabilitatea acelor exploatări private, sau, în al treilea punct, statul înființa-va noi instalațiuni concurente avînd anumite avantagii în lupta cu cele private ?

Se va întinde acest monopol numai asupra vînzării sau și asupra fabricării, adoptîndu-se sistemul diferențial de vamă, în virtutea căruia se va introduce în țară numai petrol brut, sau va interveni o asociație între stat și particulari, rezervîndu-se pentru stat în tot cazul vînzarea ?

Se va exclude ruajul intermediar și statul va organiza distribuția de detaliu sau numai vînzările en gros ?

Iată atîtea chestiuni care îngreuează și fac să se amîne realizarea acestei idei dorite de toți, puțini avînd curajul de a-și lua răspunderea rezolvirii ei, rezolvire privită de mulți ca un experiment periculos pentru stat.

Este adevărat că un monopol de stat lucrează mult mai greu ca cel privat, și numai o întreprindere de stat condusă în adevăratul senz *comercial*, eliberată pe cît posibil de acel spirit îngust al funcționarismului, va putea să aibă sorți de reușită.

Statul va trebui să renunțe pentru moment la beneficii directe, care să rezulte din această întreprindere, el va trebue să învețe a nu privi toate lucrurile numai prin prisma îngustă a fiscalismului, căci orice urmă a fiscalismului în această materie dărîmă ceia ce zidește ideia sănătoasă a monopolului de stat.

Orișicum ar sta lucrurile însă, fie că statul va prelua asupra sa industria și comerțul întreg al petrolului, fie că se va asocia într'o cooperațiune particulară, fie că se va găsi alte modalități de tranzițiune, fapt este că tendința există și că statele europene, neputînd sta nepăsătoare față cu politica monopolizatoare a lui Standard-Oil în Europa, mai de vreme sau mai tîrziu vor fi întrunite într'o mare organizație bazată pe monopolul de stat, și avem convingerea fermă că organizația actuală a lui Standard-Oil în Europa este forma embrionară a unei vaste întreprinderi de stat dintre cele mai eficace și mai binefăcătoare ce s'a văzut vreodată.

Acum, dupăce am studiat în detaliu condițiunile comerțului mondial al petrolului, dupăce am văzut aspirațiunile și perspectiva acestui comerț în viitor, vom putea să ne întoarcem și să reluăm, la lumina acestor noi cunoștinți, studiul asupra stării actuale a industriei și comerțului romînesc, studiu ce va forma obiectul unor articole viitoare.

C. Hoisescu

TRECUTUL

Eu știu demult un templu stingher și părăsit,
Cu colonade rupte, cu statuile sparte,
Sub bolțile'negrite e-o liniște de moarte,
Și-i o lumină tristă de soare'n asfințit.

Nimic n'alungă pacea altarelor deșarte;
Conturele sînt șterse pe zidul învechit;
E-atît de singur templul și-atît de liniștit,
Departe de-al vieții ocean, tot mai departe...

Azi, orgă e tăcerea și preot e uitarea;
Azi nu se mai aude vuind departe marea,
Ce aducea'n corăbii pribegii pelerini..

Căci nimeni nu mai vine, altarele-s uitate;
Din lumile profane nimic nu mai străbate...
Doar florile-amintirii mai cresc printre ruini.

Mircea D. Rădulescu

Aplicarea Legii învoelilor agricole.

— Registrele agricole.. —

Legea, în art. 76, obligă pe proprietari și arendași să posede 2 registre: unul, numit *registrul de partizi*, și altul, *registrul chitanțier*. În registrul de partizi se trece la numele fiecăruia sătean, la debit, muncile și sumele ce datorește din daraveri agricole, pășune, arendare de pămînt,—iar la creditul fiecăruia, muncile ce le-a executat, precum și sumele în numerar ce le-a plătit proprietarului sau arendașului, pentru pămîntul luat în arendă în bani.

Se vede de aici, că acest registru e de cea mai mare importanță, mai ales pentru moșiele mari, atît pentru proprietar, cît și pentru sătean.

E de o mare importanță pentru proprietar, pentrucă e absolut imposibil unui proprietar a memora diferitele sume datorite de săteni, precum și sumele ce are el de achitat sătenilor.

Din cauza neținerii de registre se întîmplau sub vechiul regim conflicte nenumărate la răfuială, mai ales la cea generală, căci proprietarul, ne avînd date sigure, scrise, răfuia pe săteni mai mult după cele ce-și aducea aminte, uneori era el înșelat, de cele mai multe ori însă săteanul, ceiace aducea protestări din partea acestuia, protestări ce rămîneau zădarnice.

Astăzi, grație registrelor, e foarte ușor, în fiecare moment, a cunoaște situațiunea exactă a oricărui învoit: proprietarul n-are decît să deschidă la partida locuitorului de care se interesează, și acolo găsește oglinda fidelă a relațiunilor materiale ce are cu dînsul.

Dealtfel, tot pentru acest avantaj, orice comersant posedă un registru de partizi.

Registrul servește proprietarului să facă dovadă în justiție, în caz de contestație din partea săteanului la lista de rămășiță, ce ar depune-o la primărie.

Judecătorul va pune desigur mai mult temei pe un registru bine ținut, parafat și legalizat de el, decît pe declarația unor martori improvizați.

Dar registrele acestea vor mai servi și proprietarilor și a-

rendașilor mari ca să-și facă o idee completă la finele anului de situația lor materială. Vor putea vedea cit i-a costat munca pe tot anul, cit au de primit de la săteni, etc.

De multe ori, în trecut, proprietarii și arendașii, din lipsă de comptabilitate, ignorau cheltuelile de exploatare ale moșiei și mergeau din datorii în datorii pînă la ruină.

Registrul e de mare importanță și pentru săteni, fiindcă nu li se poate uita zilele de lucru, prin pierderea listelor pe care obișnuia proprietarul să le închee pe fiecare zi, iar în caz de nemulțumire că răfuiala proprietarului, săteanul reclamînd judecătorului, acesta obligă pe proprietar să prezinte registrul, după care va descoperi adevărul.

Pentru mai mare lămurire a utilității registrului de partizi, chiar pentru învoiți, vom cita un caz întîmplat în județul Argeș, comuna S.

Arendașul din localitate, ca să-și acopere paguba încercată prin aceia că rapița sămănată n'a răsărit bine în primăvară, a cerut sătenilor, pentru a fi sămănat cu porumb, 5 lei peste arenda legală pentru fiecare pogon dat.

Inspectorul agricol, cu ocaziunea unei inspecțiuni, primește reclamațiuni în acest senz de la săteni, și chiamă deci înaintea judecății pe arendaș.

Judecătorul, fiindcă arendașul contesta afirmațiunea sătenilor, că să se convingă de adevăr,—martori ar fi fost greu de chemat în această ocaziune,—cere arendașului să prezinte registrul de partizi.

Dacă n'ar fi prezentat registrul de partizi, arendașul ar fi fost amendat la 1000 lei, conf. art. 108 din lege.—Deaceia el s'a văzut forțat a prezenta judecătorului registrul în care erau trecuți, la partida fiecărui locuitor, 5 lei de pogon, pentru locuri pe care fusese semănată rapiță și date în primăvară sătenilor pentru porumb.

Iată deci un caz, care arată în mod clar utilitatea registrului de partizi, chiar pentru sătean.

Contraverse de acestea, pentru rezolvarea cărora registrul joacă un rol hotărîtor, se ivesc numeroase în raporturile dintre săteni și proprietari sau arendași.

*

In ceiace privește celalt registru, registrul chitanțelor, el prezintă deasemenea o mare importanță.

Știut este că sătenii nu sînt plătiți zilnic pentru muncile ce au efectuat, căci sătenii nu sînt numai creditorii proprietarilor sau arendașilor, dar sînt în acelaș timp și debitori acestor din urmă, așa încît munca lor, pentru care au de încasat oarecare sume, de multeori compensează datoriile ce au față de proprietar sau arendași, pentru pămîntul de hrană, pășune sau avansuri luate de cu iarnă.

Astfel fiind obiceiul la sate, este fără îndoială *absolut necesar*, ca sătenii să primească, odată cu efectuarea muncii, niște bonuri, *niște chitanțe, care să certifice că au executat cutare muncă*, și pe care ei s'o prezinte proprietarului la socoteala definitivă.

Fără de aceste chitanțe, sătenii n-ar avea cu ce să facă probă înaintea proprietarului sau arendașului la socoteala definitivă,—fără de aceste chitanțe, veșnic ar fi discuțiuni asupra zilelor efectuate de săteni,—fără de aceste chitanțe se pot întîmpla din partea proprietarilor și arendașilor erori chiar involuntare, zile socotite în minus, ceiace provoacă nemulțumiri printre săteni.

Vom cita un exemplu:

In luna Mai 1908, sătenii din comuna C., județul Vîlcea, reclamă inspectorului agricol că proprietarul nu le-a achitat niște zile făcute de ei în anul 1907.

Inspectorul se transportă în localitate, găsește pe săteni foarte agitați, convoacă pe proprietar la primărie, care, strîns cu ușa, mărturisește că n-a achitat încă sătenilor acele zile și convine să i se scadă anul acesta din erbărit.

Obligîndu-l inspectorul să le libereze chitanțe în acest sens, proprietarul încearcă să reție fiecărui sătean cîte o zi, două, ceiace nu reușește, fiindcă sătenii îi aduceau aminte, cu un lux de detalii surprinzător, fiecare zi muncită, așa încît sub presiunea lor și a inspectorului, chitanțele s'au liberat din registru pentru toate zile muncite de săteni.

Dar registrul chitanțier mai e util și prin aceia că din el trebue să se libereze, conform art. 76 din lege, chitanțe pentru orice sumă primită de proprietar sau arendaș dela săteni, precum și chitanța de răfuială definitivă.

*

Legea prevede că registrul chitanțier va fi „cu matcă", pentrucă de multe ori, neglijenți cum sînt, sătenii își perd chitanțele, așa încît, dacă n'ar rămînea cotorul la proprietar, sătenii ar fi expuși să rămie neplătiți pentru zilele efectuate, sau li se cere plată a doua oară, căci cu drept cuvînt proprietarul sau arendașul le-ar zice: „N'ai chitanță, nu-ți plătesc sau nu-ți scad din datorie".

A face probă cu martori înaintea judecății le vine greu sătenilor, căci consătenii lor de abia își țin socotelile zilelor lucrate de ei, ne cum să mai ție și pe ale vecinilor.

Știut este, deasemenea, ce garanție oferă martorii, care se pot aduce cu mult mai ușor de proprietar sau arendaș.

Existînd însă registre „cu matcă", va fi lesne judecătorului a hotărî.—Mai mult decît atît: faptul că ei înșiși, proprietari sau arendași, prin registrele lor procură probă în justiție, va împiedeca pe proprietar și mai ales pe arendași a opri zile sătenilor, sau a cere de două ori plata dela săteni.

Liberarea de chitanțe din registrul cu matcă va pune capăt multor abuzuri și va face să înceteze multe motive de conflicte între proprietari sau arendași și săteni.

*

Aplicarea dispozițiunilor legii, sub acest punct, a mers încet în primul an. Mulți proprietari nici nu cunoșteau dispozițiunile legii, alții însă, cu toate invitațiile exprese ale inspectorilor de a-și procura cele două registre prevăzute de art. 76 din lege, au considerat că legea aceasta, cași celelalte legi, nu se va aplica.

Cind însă s-au văzut dați judecății, ba unii chiar condamnați cu amenzi mari până la 1000 lei, și-au procurat registrele.

Este de sperat că, în viitor, proprietarii și arendașii vor căuta să se conformeze legii, ne mai punînd pe inspectori în neplăcuta situațiune de a-i supune judecății, cu atît mai mult, cu cît prin modificarea adusă legii în Martie 1909 a desființat formularul tip, așa în cît proprietarii sau arendașii vor putea să întrebuințeze orice formă de registre [1]).

Proprietarii sau arendașii au protestat și protestează încă contra dispozițiunelor art. 76 din lege, susținînd că li se impune niște cheltueli peste puterile lor [2]) și că în practică este foarte greu a libera chitanțe și a face mutațiuni.

Nu tăgăduim că aceste dispozițiuni obligă pe proprietari a ține o comptabilitate oarecum complicată. Dar, am arătat deja, aceasta este atît în interesul proprietarilor și arendașilor, cît și al sătenilor, dar mai ales interesul general impune dispozițiunile art. 76.

Nu poate fi vorba nici de cheltueli în disproporțiune cu veniturile proprietarilor și arendașilor, care le ar necesita îndeplinirea acestei obligațiuni, căci proprietarii sau arendașii, ce cultivă mai puțin de 20 ha., sînt dispensați de ținerea registrelor, conform ordinului Consiliului superior al agriculturii.

In fine, credem noi că, dacă comerciantul cît de mic este obligat de codul comercial să ție registre mai multe și o comptabilitate mai complicată, această obligațiune poate exista și pentru proprietari sau arendași, întrucît este cerută de interesul public.

*

Libretele individuale.—O altă inovațiune a legii din 1907 este introducerea libretelor de munci pentru săteni.

1).—In viitor, proprietarii sau arendașii vor fi forțați indirect a-și procura registre, prin aceia că primarii și notarii au primit ordine severe ca să nu autentifice contractele de învoeli agricole până ce proprietarii sau arendașii, conform art. 72, nu vor dovedi că posedă registrele prevăzute de art. 76, despre care dovadă se va face mențiune chiar în formula de autentificare.

2).—Am auzit această plîngere din partea unui arendaș de peste 10.000 pogoane.

Libretul acesta servește sătenilor în primul rînd drept bilet de identitate, iar în al doilea rînd conține oglinda fidelă a situațiunii agrare a săteanului: rămășițile de muncă din anul precedent, întinderea de pămînt luată în dijmă sau bani dela proprietar sau arendaș, muncile învoite, timpul aproximativ și locul unde trebuesc executate și sumele ce săteanul are de luat,—în sfîrșit muncile executate și banii primiți.

Deci aceste librete sînt utile atît pentru proprietar sau arendaș, cît și pentru săteni:

Pentru proprietari sau arendași, căci nu mai pot fi înșelați, dînd avansuri sătenilor pentru niște munci pe care nu sînt în stare să le execute, fie că ar fi contractat și cu alt proprietar sau arendaș, fie că ar dispune de puține brațe, în familie, fie că în fine ar avea o proprietate personală așa de mare, încît i-ar absoarbe tot timpul [1]).

Pentru săteni, căci vor avea putința să controleze dacă proprietarul sau arendașul le-a scăzut în registrul de partizi muncile făcute sau banii dați, în plus că-i servește ca chitanță de descărcare și ca mijloc de probă în justiție.

Cu toată această utilitate, uzul libretelor n'a pătruns încă în populațiunile rurale, căci, fiind dat temperamentul reacționar cunoscut, inovațiunile, chiar cînd sînt folositoare, capătă cu greu cetățenia în lumea agricolă.

Dar mai este o cauză care explică că uzul libretelor n'a prins: mențiunile ce trebue făcute în librete de proprietar și arendaș obligă pe săteni a merge la fiecare două săptămîni la conacul moșiei, ceiace în fapt cere oboseală multă.

Ar fi nimerit ca libretele să se distribue gratuit, căci distribuirea libretelor întîrziază de multe ori, din cauză că nu s'a depus de sătean sumele necesare.

E de sperat însă că cu timpul se vor convinge și sătenii de utilitatea libretelor, mai ales că, în viitor, vor fi forțați în mod indirect a și le cumpăra, căci s'au dat ordine severe primarilor și notarilor să nu autentifice contractele de învoeli până ce sătenii nu-și vor fi cumpărat librete, despre care fapt trebue să se facă mențiune chiar în formula de autentificare.

*

Registrele de la primării.—Legea nouă prevede că la fiecare primărie se va ține 3 registre: conform art. 75, un registru al *contractelor agricole* și altul al *libretelor;* iar conform art. 77, un al treilea registru de *reclamațiuni.*

In primul registru se transcriu toate contractele de învoeli agricole, iar în al doilea registru se va trece la partida fiecărui sătean, la debit, rămășițele de munci sau bani, muncile învoite,

1).—Utilitatea libretelor se resimte din ce în ce mai mult, cu cît se răspîndește obiceiul la cîmp de a angaja lucrători din alte comune sau chiar din alte județe.

vitele învoite la pășune, pămîntul luat de țărani în arendă sau dijmă, dela proprietar sau arendaș, banii primiți de sătean; iar la credit muncile executate, sumele răspunse proprietarului sau arendașului, în fine mențiunea de răfuială generală la finele anului.

Care este rațiunea pentru care s'au prevăzut aceste registre?

Rațiunea primului registru este lesne de înțeles: după cum orice autoritate ce autentifică un act trebue să posedă în copie acel act, tot așa și primăriile trebue să poseadă o copie după actele de învoeli ce ele autentifică.

Rațiunea celui de al doilea registru, prevăzut de art. 75, este aceia că proprietarii sau arendașii ar putea trece în registrele lor orice ar voi, ar putea încărca pe sătean cu munci sau cu datorii, sau n'ar trece muncile efectuate sau sumele răspunse — și cum legea dă forță probantă registrului de partizi al proprietarului sau aredașului, desigur că trebuiau luate măsuri ca acest registru să nu devie o probă periculoasă în mîna proprietarului sau arendașului.

Pentru aceasta, *ca mijloc de control*, legiuitorul a creiat registrul dela primărie, în care notarul va trece, după livretul individual al săteanului, muncile și sumele răspunse de sătean, așa încît *registrele proprietarilor și arendașilor, în caz de litigiu, nu vor avea forța probantă decît atunci cînd ele vor corespunde registrelor oficiale dela primărie.*

Și că legiuitorul a avut intențiunea de mai sus, cînd a creat registrul de partizi de la primărie, proba o avem că a impus ca registrele de partizi atît ale proprietarilor, cît și cele dela primării, vor fi la fel, conform cu modelul oficial al Ministerului de agricultură [1], — aceasta pentru a fi mai ușor de comparat.

*

In practică, manipularea acestui din urmă registru a *mers greu.*

Notarii sînt deja supra-încărcați cu afacerile administrative, așa încît le-a fost materialmente imposibil ca să treacă în registru mențiunile cerute de lege.

Mai mult decît atît: sătenilor le vine greu a se prezenta cu libretele la primărie la fiecare două duminici, așa în cît notarul nu avea de unde să afle relațiunile materiale între proprietari sau arendași și săteni.

Deaceia credem noi că *obligațiunea ținerii a acestui al doilea registru ar trebui suprimată*, fiind de o foarte grea, aproape imposibilă, aplicare, mai ales în comunile unde se numără învoiții cu sutele.

1). — Am arătat deja că din cauza dificultăților practice, prin modificarea art. 75 în Martie anul trecut, s-a suprimat, pentru proprietar sau arendaș, obligațiunea de a avea registrul de partizi conform cu modelul Ministerului de agricultură.

Dealtfel chiar utilitatea acestui registru e problematică. Odată ce există librete individuale, prin care săteanul poate controla mutațiunile făcute de proprietari sau arendași în registrul său de partizi, iar judecătorul în caz de litigiu din confruntarea libretelor, a chitanțelor de munci, poate afla dreptatea de partea a cui este, la ce e nevoe de registrul de partizi dela primărie, care nu conține decît repețirea mențiunilor din libretele individuale, căci notarii fac mențiunile în registrul de partizi, extrăgîndu-le din libretele individuale, care servă drept intermediar între registrul de partizi al proprietarilor sau arendașilor și registrul de partizi dela primărie?

*

Cît privește cel de al treilea registru, registrul de reclamațiuni (prevăzut de art. 77), putem spune că foarte rareori sătenii au adresat notarilor și primarilor plîngerile lor, căci notarii și primarii în majoritatea cazurilor sînt oamenii proprietarilor sau arendașilor.

Apoi o plîngere din registru trebue să aștepte trecerea prin comună a inspectorului agricol, ca să i se dea curs, ceia ce desigur întîrzie soluțiunea conflictului, — ori, conflictele agrare cer o soluțiune grabnică.

Din aceste cauze sătenii adresează plîngerile lor direct inspectorilor; de multe ori merg mai departe, se plîng chiar Ministerelor sau Consiliului superior, spre o mai mare garanție, — așa în cît utilitatea lor practică nu e mult simțită.

(Va urma) Dr. Const. C. Georgescu-Severin

Ahasver, Judeul rătăcitor

de Lenau

O braniște lin freamătă 'n cîmpie;
E trist aici pămîntul și tînjește;
O singură podoabă ce-l învie,
E braniștea, pe care-o mai iubește,
Ca văduva, ce-și strînge în tăcere
Găteala de mireasă fericită,
Să-și mîngăie privirea ei mâhnită,
Cînd inima-i suspină de durere.
Din jur în jur mereu pustiul crește;
Nici arbori nu-s și nu-i nici un tufar
Pe 'ntinderea, ce duce spre-un hotar,
La care orizontul se sfîrșește.
Colibi de paie stau împrăștiate;
E un cătun, ce n'are nici un nume,
De blînzi păstori, cu cugete 'mpăcate;
Dar nu-i viață fără rane 'n lume.
Scăldați în floare, teii 'nalți șoptesc,
Și la apus dispare mîndrul soare,
Și caldele-i priviri la cîte-o floare
Cu drag în calea lor se mai opresc;
Dar ele înc'odată-l împresoară
Și pe-un păstor, ce-a fost atunci să moară.
Subt tei, pe catafalc l-au pus, odată
Să-l mai salute primăvara, rece,
Pe cel ce, june, fu silit să plece.
La capul lui e mama 'ngenunchiată;
Sicriul lui cu flori și cu verdeață
Fecioare 'mpodobindu-l, cu mâhnire
La june toți îndreapt' a lor privire,
În inimă săpîndu-și blînda-i față.
Ținîndu-i fluierul și-al lui toiag,
Bătrînul tată plînge 'ncet; anume
Le-a pune 'n groapă lîngă fiul drag,

Ca semne-a cinstei păstorești din lume.
Și-acuma-i mai răsună cu 'ntristare
A' fluerului doine dispărute,
Ce veșnic îi vor fi de-acuma mute,
Și-aceasta e, ce-l doare și mai tare.

Dar cine pe cîmpie-acum sosește,
Gonit de-un spirit, parcă, necurat,
Cu păr cărunt, ce 'n jur îi fîlfîiește,
La față rece, pal și-adînc brăzdat?
Sever și aspru, vremii e străin,
Un bloc de piatră, vechiu, de găuri plin;
Din fața-i curge barba albă 'n jos
Ca dintr'o stîncă un izvor sfătos.
Adîncii ochi îi ard de-un foc mocnit,
Și 'ntreg pămîntul li-i nesuferit.
Văpaia ochiului îți spune-anume:
„De n'ași avea piciorului pribeag
Să-i luminez, de scîrbă eu cu drag
De mult așî fi fugit de-această lume!"
Pribeagul e Iudeul Ahasvèr,
Ce rătăcește, prigonit de cer.
Spre catafalc încet, solemn pășește,
Și la păstorii, spăriați, vorbește:
„Încet rugați-vă, să nu-l treziți!
Opriți al lacrimilor curs nebun!
Ce bun e somnul lui, cît e de bun!
Deși voi, proștilor, vă îngroziți.
O dulce somn, o somn de moarte dat!
De m'ași putea și eu în groapă 'ntinde!
O, ca pe june dacă m'ai cuprinde,
Pe care tu l-ai binecuvîntat!
Pribeag, piciorul, ah, să nu mă poarte!
Ce-adînc tihnită-i liniștea de moarte!
Să-mi fie ochiu 'nchis pe veci, deșteptul;
Tăcut să-mi fie, fără doruri, pieptul;
Să-mi fie buza suptă, vinețită,
Senină fruntea mea și liniștită.
Ce fericit, ca june mort să fie!
El, soartei drag, plăti fără 'ncordare
Durerii marea noastră datorie,
Scăpat e de-a vieții grea trădare.
Și-i tace inima; a mea! cu zor
Și zi și noapte bate, ca în zbor,
Doar va 'nceta odată pe vecie,
Aflînd eterna pace 'n recea glie.
Ci omul doarme 'ntâi în trup de mamă,
Apoi deschide ochii, rătăcește

Prin ceața dimineții fără samă,
Și, somnambul, prin vis nădăjduiește;
Viața-l stringe-apoi de git curind,
Și, alungindu-i visul lui cel blind,
Îl zgîlție, trezindu-l, ea, stăpina,
Cum scutur eu aceste flori cu mina.
De pumnul rece-acesta neatins,
Nedeșteptat din vis a fost învins;
Citesc aceasta pe frumoasa-i față,
Ce, surizind, chiar moartea tăinuește,
Și vechiul basm tăcut îl povestește,
Că e un rai pămintul, în viață!"
El crăngile le scutură de floare,
Ce filfiie 'n virtej, căzind, și moare:
„Tot fleacul vechiu, pămintule, a da
Vieață floarei și curmind-o 'ndată?
Deșertul joc, natură, te desfată?
De trudă nu adoarme mina ta?
Cu jocul tău tu ești de-asămănat
Țigăncii vrăjitoare dintr'un sat,
Ce cată 'n cărți, zicind că înțelege
Trecut și viitor ca să deslege,
Și 'ncunjurată tot de gură-cască,
Vrea gîndul lor și visul să-l ghicească.
Amestecind ea cărțile, șiret
Le-așează 'n altă rinduială 'ncet,
Profetă pentru minți neluminate;
Figurile sint însă neschimbate!
Eu tot privesc de veacuri optsprezece,
Ce-au tot trecut, cum valul apei trece!—
O, moarte, să te string la piept mă lasă!
Priveliștea aceasta-i prea aleasă!
Mirosu-i proaspăt parcă-i balzam rece,
Ce prin văpaia trupului meu trece".—
Cind fu sicriu 'nchis de-amici și rude,
Zări pe el Ahăsver crucea mută,
Și subt dojana ei adinc tăcută
Din ochii lui zbucniră lacrimi crude:
„Pe-acest sicriu e chipul Lui bătut,
Al celui ce odată, frînt, pierdut,
S'a prăbușit, căzind, la ușa mea,
Subt crucea și ocara ce 'ndura,
El, care-a implorat scurt adăpost;
Dar eu îl alungăi, nebun ce-am fost!
Acum blăstămul meu mă prigonește,
Dar nici mormintul nu mă mai primește.
Cerșit-am moartea, doritor să-mi vie,

La poarta elementelor, plingind;
Dar chiar stringindu-mi gitul în frînghie,
Scăpăi, din piept puternic respirind.
Și focul crud și apa înspumată
Norocul de-a muri mi-au refuzat;
Văpaia s'a retras sfioasă 'ndată,
La mal cu greață unda m'a scuipat.
De m'am urcat pe-o stincă goal' anume,
Ce răspindea fiori de moarte 'n lume,
Și de-am strigat plingind, turbat în jos:
„Pămintule, sint fiul tău pierdut!
Zdrobește-mă la sinul tău stincos!"
Abisul joc de mine și-a bătut,
Căci lin văzduhurile m'așezară,
Și prin prăpăstii rătăcit-am iară.
Strigat-am «moarte!» gliea scormonind,
Și «moarte!» stincile-au răspuns hulind.
Cu poftă lingă ciumă m'am culcat,
Dar în zădar am fost cu dinsa 'n pat.
Și nici de dinții tigrului hain,
De-al ierburilor delicat venin,
De șerpele 'n carare pinditor,
Ce-l mușcă pe furiș pe călător,
N'a fost să mor!"—
Tăcut se 'ntoarse apoi spre-apus de soare,
Pornind pe drumu-i fără de sfirșit,
De raza cea din urmă încălzit;
Pe sus un cird de paseri rotitoare.
Și cum pășea 'n amurgul lin de sară,
I-ajunse dunga umbrei la păstori;
Ei cruce și-au făcut de multe ori,
Pe cind femeile se 'nfiorară.

Iorgu G. Toma.

~~~~~~~~~~
~~~~~~~~~~

FLORI DE NUFĂR...

Flori de nufăr, flori de nufăr
Răsărite printre valuri,
Pribegind tăcut pe maluri
Ştiţi de cită vreme sufăr ?

Cind şi cind şopteşte doară
În tăcerea sării stuful,
Scuturindu-şi pămătuful
Faţa apei de-o 'nfioară.

Şi în clipele acele,
Flori de nufăr, stau de strajă
Şi v'asămăn prins de vrajă
Cu obrajii dragii mele.

Din adincurile clare
Ale apelor albastre,
Balsamul tulpinii voastre
Se ridică spre 'nserare.

Şi 'n adincurile apei
Ceru 'l văd cu mii de stele ;
Draga stea a dragei mele
Ce departe-i, ce aproape-i !

Lacule ce 'n umbră tremuri,
Nuferi albi, amintitori,
Cea mai mîndră dintre flori
Am perdut-o 'n alte vremuri !

Aţi văzut-o vre odată,
Ştiţi voi cit de dulce-a fost ?
....Ce mă trage fără rost
Spre oglinda fermecată ?...

Cită linişte-i pe ape,
Cită linişte-i în fund !
Nuferii atîte-ascund,
Steaua ei e-atît de-aproape !

Flori de nufăr, flori de nufăr
Ce pluţiţi pe-albastre ape,
Pribegind de voi aproape
Cită vreme-o să mai sufăr ?

Em. Ciomac.

Din lumea balcanică

Una din cele mai mari şi păgubitoare lipsuri ale culturii noastre actuale e, că mai nimic nu cunoaştem, noi *direct*, din activitatea internă şi din tendinţele reale ale statelor şi popoarelor imediat vecine nouă. Ci, aceia ce ştim s. ex. despre Maghiari, ne e împărtăşit sau numai de fraţii noştri din Ungaria sau de presa străină, dar nu e luat de noi înşi-ne dela ei, căci limba lor nu o cunoaştem, şi deci nu putem urmări *noi direct* activitatea internă maghiară. Rezultatul e că şi noi privim lucrurile de acolo prin prisma altora şi, apoi, lucrăm adeseori greşit.

Tot aşa ne găsim faţă de vecinii de peste Dunăre sau de cei care au ori vor putea avea atingeri cu noi în Macedonia. Activitatea *internă* a Bulgariei sau Sîrbiei şi Muntenegrului o cunoaştem numai din reclama ce aceste state s-au priceput a-şi face, şi din presa apusană care de cele mai multe ori e sau rău informată sau tendenţioasă. Deaceia cunoaştem falş această activitate. Şi tot deaceia ne expunem de a lucra greşit faţă de ei, atît la hotarele Romîniei cît şi în Macedonia. Căci necunoscînd limbele lor, şi neputînd urmări, deci, exact aceia ce dînşii lucrează, orice îşi spun şi mărturisesc *între dînşii*, îi privim numai după reclama ce-şi fac sau după cele ce se declară în presa franceză şi germană.

Dar această lipsă trebue împlinită, şi tocmai în acest scop vom căuta să informăm pe cetitorii „Vieţii Romîneşti" cît mai exact cu cele ce vom putea vedea şi observa că se lucrează şi se tinde de vecinii de peste Dunăre *la ei acasă*, în familia socială a lor, unde viaţa le curge neprefăcută, pe faţă şi netendenţios. Iar cunoaşterea limbilor bulgară şi sîrbească ne va face lesne cu putinţă aceasta.

*

Din Sîrbia. Precum se ştie din cele de pe urmă date statistice, cam la 2.500.000 suflete se ridică numărul populaţiei din Regatul Sîrbiei. Viaţa politică de acolo se manifestează astăzi prin patru partide de guvernămînt: partidul bătrînilor radicali sub preşedinţia lui *Pašić*

partidul tinerilor radicali sub preşedinţia fostului profesor universitar Stojanović, partidul radical-progresist sub conducerea fostului profesor universitar Stojan Novaković, şi, în sfîrşit, partidul liberal care pare a avea sufletul său conducător în avocatul Ribarac. Nu mai vorbim de partidul socialist, care acum se înjghează şi acolo.

Toate acele patru partide au fost şi vor mai veni la guvern. Deci în Sîrbia, cîrma statului se schimbă nu numai între două partide ca la noi. Acum are puterea partidul bătrînilor radicali, dupăce, în vremea conflictului cu Austria pentru Bosnia şi Herţegovina, se formase un guvern de Coaliţie compus din membrii tuturor celor patru partide sub conducerea progresistului Stojan Novaković.

In cadrul mişcărilor politice ale acestor partide pare a fi împinsă şi în Sîrbia, ca la noi, cea mai mare parte din activitatea vieţii publice. Tinerimea universitară însăşi, şi acolo, pare a se îndeletnici mai ales cu politica. In discursul inaugural, ţinut la începutul acestui an şcolar, înnaintea Regelui, studenţilor, profesorilor şi a publicului, rectorul Universităţii din Belgrad ne destăinueşte cu durere această boală. Iată, în adevăr, ce zice în cuvîntarea sa: „Venind în Universitate, studentul nostru nu se face membrul nici unei Societăţi de sport, sau patriotice sau culturale, căci asemenea societăţi, afară de „Obilić", nu există la Universitatea sîrbească. Dar în schimb, aproape fiecare a doilea student devine membru vre-unuia din cluburile politice. In acest chip, îndată ce a păşit în Universitate,—cînd încă nu cunoaşte îndestul noul mediu în care intră, şi înnainte de a fi privit puţin mai adînc în viaţa şi lucrul care îl aşteaptă aci,—studentul nostru, fără să-şi dea seamă, se obligă: de a privi la oameni şi evenimente cu ochi străini, de a judeca despre ei şi ele cu mintea altuia. Adăpat cu excluzivismul membrilor unui club, el se mulţumeşte cu acele legături pe care le face în strîmta atmosferă a clubului său, şi nu simte nevoe de o mişcare liberă într-un mediu studenţesc larg, care, în toată vremea studenţiei sale, îi rămîne în întregime străin şi necunoscut. Dar asemenea fenomene în Universitatea noastră sînt foarte stricătoare dezvoltării normale a activităţii şi educaţiei studenţimii; ele slujesc ca statornic izvor de dezbinare în acel mediu, în care trebue să fie numai iubire, învoială şi frăţie".

Aşa spune rectorul Urošević în Discursul său, publicat în revista dela Belgrad „Srpski Književni Glasnik" dela 1 Fevr. 1910.

Intocmai ca la noi!

Dar cu toate acestea, există şi în Sîrbia, ca la noi, o viaţă socială mai înaltă, cum se vede, pe de o parte din mişcarea ştiinţifică a ei despre care vom avea prilej să vorbim altădată, iară pe de alta din întrebuinţarea ce se face cu sumele budgetului pentru cultura ţării. Iată, în adevăr, acest budget pe anul trecut în liniamentele lui generale.

Pentru cultură şi biserică a avut 6.778.224 dinari (lei). Această sumă s-a întrebuinţat în chipul următor. Pentru şcolile primare 3.829.340 dinari. Pentru şcolile speciale şi secundare 2.013.014 dinari. Pentru

Universitate 512.855 dinari. Pentru Teatrul naţional 116.682 dinari. Pentru Biblioteca naţională (care nu e ca la noi contopită în cea a Academiei) 44.785 dinari. Pentru Academia Sîrbească 31.880 dinari. Pentru şcolile artistice (Conservatorul, Şcoala de Arte frumoase) 31.000 dinari. Pentru Muzeul naţional 27.280 dinari. Pentru Arhiva Statului 25.432 dinari. Pentru administraţia bisericilor şi tribunalelor duhovniceşti eparhiale 169.712 dinari. Pentru bisericele şi şcolile religiilor neortodoxe 15.760 dinari („Srpski Književni Glasnik" din 16 Ian. 1910, p. 150).

Astfel îşi întrebuinţează dar veniturile sale pentru cultură acest stat, cu aceste ale sale patru partide de guvernămînt şi cu populaţia-i de 2.500.000 suflete. Budgetul Rominiei, la Instrucţie şi Culte, pentru anul 1910—1911 se ridică la peste 32 milioane. Aşa că, proporţional cu numărul populaţiei, acelaşi budget la Sîrbi e mult mai mic decît al nostru. Dar, totuşi, cel puţin în unele, budgetul acesta al Sîrbiei pare a da mai frumoase roade decît budgetul Instrucţiei dela noi.

Astfel, în adevăr, mulţumită ajutorărilor budgetare, la Sîrbi, viaţa ştiinţifică serioasă pare a fi, în general vorbind, mai intensă decît la noi. La Belgrad nu numai că s-a înjghebat o „Societate arheologică", care ajută Muzeul naţional la săpăturile şi lucrările sale, dar, pe lîngă aceasta, s-a putut chiar întemeia o însemnată revistă arheologico-istorică numită *Starinar*. Această revistă e condusă de chiar directorul Muzeului, Miloje M. Vasić, un tînăr distins arheolog. Spre a se vedea tendinţele şi însemnătatea acestei reviste pentru cunoaşterea vieţii poporului sîrbesc, dau aci sumarul unui număr: „Douăsprezece documente date de ţarii Ruşilor către mînăstirile sîrbeşti". Acestea sînt nişte privilegii din sec. XVI şi XVII.—Un studiu despre mînăstirea sîrbească *Ziča*; în el se tratează despre arhitectura acestei străvechi mînăstiri, despre iconografia dintr-însa, reproducînd diferite icoane sau picturi de pe ziduri, despre analiza stilurilor ce se observă la ele, despre ornamentica de pe diferite cărţi şi manuscrise ale acestei mînăstiri şi despre analiza stilurilor arhitecturale ale ei.—O „Dare de seamă despre o excursie arheologică făcută în părţile de miază-zi, răsărit şi nord-est ale Sîrbiei".—Un studiu despre „Greşelile de datare în însemnările de pe manuscrise şi în letopiseţele vechi sîrbeşti".—Urmează nişte documente, care privesc viaţa socială a Sîrbilor din Regat, la începutul veacului al XIX (anii 1825, 1832, 1836 ect.) găsite în Arhiva Statului din Belgrad.—Şi, în sfîrşit, o critică cu privire la o carte de antropologie a popoarelor balcanice scrisă, cu vederi noui tot de un Sîrb, doctor în Filozofie, funcţionar în Direcţia Muzeului.

Şi la noi, *pentrucă nu se ştie sîrbeşte*, nici nu se bănueşte măcar de existenţa unor aşa de valoroase producţii culturale la Belgrad, ba chiar se crede că acolo nu ar fi existînd nici o mişcare ştiinţifică de luat în seamă!

Dar nu numai atît. *Facultatea de drept* din Belgrad scoate în fiecare lună o revistă, sub conducerea a doi profesori *extraordinari*, adică a doi *agregaţi* cum ar fi la noi. Această revistă poartă titlul: *„Arhiv za pravne i društvene nauke, organ pravnog fakulteta Universiteta Beogradskog. Urednici: Dr. Kosta Kumanudi i Dr. Dragoljub Aranđelović, vanredni profesori Universiteta"*, adică: „Arhiva pentru ştiinţele juridice şi sociale, organ al Facultăţii de Drept din Universitatea dela Belgrad. Directori: Dr. Kosta Kumanudi şi Dr. Dragoljub Aranđelović, profesori *extraordinari* ai Universităţii". Şi aceasta ese, în parte tot cu fonduri din budgetul Ministerului de Instrucţie şi Culte al Sirbiei.

Iată cuprinsul unui număr al acestei reviste: „Teoria asupra rostului poliţelor"; despre „Dreptul patronagiului" în biserica ortodoxă, drept care, zice autorul, se găseşte astăzi în Bucovina, apoi în diferite obştii ale bisericilor ortodoxe din unele oraşe ale Austriei, ca în Viena, Triest, Raguza şi Zara; despre „Controlul în societăţile pe acţiuni"; interpretarea articolelor din legi „Despre omor" atît ca crimă cît şi omorul în duel, omor din neglijenţă etc; diferite „obiceiuri juridice din viaţa poporului sîrbesc", ca: trampa (care e şi în poporul rominesc), aram (care e şi la Romini mai ales sub forma haram), alal (care e şi la noi sub forma halal), salba cu galbeni ca dar la căsătorii, jurămintul pe ochi, pe copii sau pe nevastă; „interpretarea lui altius non tollendi i non aedificandi" în Dreptul roman şi în alte legislaţii; cronică despre diferite chestii importante juridice, iscate la procesele din tribunalele sîrbeşti; recenzii despre cărţile juridice însemnate apărute în Sirbia şi în Apus.

Aceasta ne arată, în acelaşi timp, ce focar de ştiinţă juridică e Facultatea de Drept din Belgrad.

Nu odată am auzit spunîndu-se şi susţinîndu-se la noi că Sirbia e în descompunere, fiindcă pătura cîrmuitoare a ei ar fi egoistă şi coruptă. Exemplul acestei corupţii şi începutul descompunerii îl văd cei mai mulţi în omorîrea Regelui Alexandru Obrenović şi în nescai intrigi militariste ale ofiţerilor intronatori ai dinastiei Karađorđević. Deaceia nu odată am auzit spunîndu-se la noi că nici nu trebue să ne gîndim la legături politice cu Sirbia, fiindcă niciodată nu am putea să avem sprijin dela o aşa slabă ţară, nici la Dunăre nici în chestia macedo-romînă.

Nu s-a băgat de seamă însă, că această gîndire a noastră nu e rezultată din cunoaşterea sufletului real şi a energiei adevărate a Sirbilor, ci că ea e numai efectul sugestionării ce s-au priceput să opereze în noi neprietenii sau duşmanii acestui popor: Austriacii de o parte, şi Bulgarii de alta.

Dar, pentru cei ce cunosc viaţa acestui popor din însăşi manifestarea ei, iar nu din spusele sau scrisele altora, lucrul stă cu totul altfel; căci ea nu apare nici aşa de coruptă şi nici în descompunere.

In conflictul Sirbiei cu Austria pentru Bosnia şi Herţegovina, spiritul războinic se accentuase aşa de puternic într-însa, încît începuse chiar a se face înrolări pentru crearea unui corp de voluntari. Intre cei ce alergară cu entuziasm să se înroleze,—doctori, advocaţi, profesori etc.,—se afla chiar şi actualul preşedinte al partidului tînăr radical, L. Stojanović, fost profesor universitar şi actual membru al Academiei sîrbeşti, un bărbat de 48 de ani. Orice s-ar zice, un aşa entuziasm şi patriotism e dovada nu a egoismului, ci a unui rar idealism.

Apoi, chiar şi din felul existenţei acestei reviste „Arhiv" a Facultăţii de drept din Belgrad se mai vede lărgimea de vederi, lipsa de sectarism şi altruismul păturii conducătoare sîrbeşti. Să mă ierte colegii mei, dar la noi, în Belgia orientului, pentru lumea întreagă n-ar lăsa profesorii mai vechi ca nu ei, ci agregaţii sau chiar profesorii mai noui, să diriguiască o revistă *a Facultăţii*. La noi, chiar un profesor mai nou nu poate face ceva pentru Facultatea din care e, *dacă nu se pune sub voinţa şi ideile celor vechi*. Cunoaşterea limbii sîrbeşti însă ne dă acum putinţa de a cunoaşte aşa cum e, dar nu cum fals ne o zugrăvesc duşmanii străini, o parte—cea universitară—din pătura conducătoare a Sirbiei.

Dar pentrucă învăţătura cuminte a pozitivismului contemporan: „savoir afin de prévoir et de pourvoir" ar trebui să nu ne scape nici o clipă din minte, şi fiindcă, deci, se cuvine să tragem pilde de călăuzire morală şi intelectuală pentru noi, de oriunde se poate,—cred nimerit acum să mai accentuez încă o notă altruistă a păturii universitare, aşa dar de sus, a poporului Sirbiei. Numai prin compararea cu popoarele acestea mici şi care sînt în cam acelaşi stadiu cultural cu noi—dar nu cu cele mari şi care sînt în alt stadiu cultural, ca Francezii, Germanii etc.—ne putem vedea bine şi drept lipsurile noastre, pe cari ar trebui repede să le combatem.

Dealtfel şi această nouă notă ne-o pune la îndemînă tot cunoaşterea limbii acestui popor.

Am văzut că revista „Arhiv za pravne i društvene nauke" este „organ al Facultăţii de Drept din Belgrad". Aceasta desigur pentrucă la apariţia şi întreţinerea ei contribue şi Facultatea respectivă din budgetul său. In acelaşi timp însă, pe aceiaşi revistă se spune că directori ai ei sînt cei doi *agregaţi* pomeniţi, Kumanudi şi Aranđelović, dar că „proprietar e Milić Radovanović, *profesor* la Universitate". Aşa dar, altruismul merge pînă acolo încît un *profesor* (deci nu agregat), deşi o întreţine cu tot restul de bani ce trebue şi care, prin ştiinţa şi situaţia intelectuală ce are, putea fi el director, totuşi, pentrucă aceia doi sînt tineri şi pentrucă, deci, vor fi muncind mai mult şi poate chiar cu metodele ştiinţifice *mai moderne*, pentru orînduirea publicării ei, nu se uită la sine ci le dă acelora directoratul revistei al căruia proprietar e dînsul.

Dealtfel, mai întîlnim, la Sirbi, încă la o altă revistă, acest altruism demn de văzut şi imitat de mai vechii păturii noastre de sus, universitare.

De vr-o 10 ani apare la Belgrad o însemnată revistă literaro-științifică numită „Srpski Književni Glasnik". Ea are de *proprietar* pe Bogdan Popović, *profesor* de Literatura comparată la Universitatea de acolo, dar *director* pe Iovan Skerlić, *agregat* de Istoria literaturii sîrbești.

Nu mai comentez. Dar vă rog să-mi dați exemple de așa sincer altruism al păturii noastre universitare, și apoi să vorbim de corupția și descompunerea Sîrbilor!

*

Din Muntenegru. Vigoarea cunoscută a Muntenegrenilor și spiritul lor războinic pe de o parte, iar pe de alta afirmarea lor din ce în ce mai precis ca individualitate națională sîrbească, deci slavă, împotriva năzuirilor de expansiune ale Austriei și Albanezilor,—toate acestea au făcut și vor face ca diplomația europeană să țină și de Statul Muntenegru socoteală în orînduirea sau rezolvarea chestiei balcanice și macedonene. Deaceia, fiindcă și Romînia vrea să fie luată în seamă la rezolvirile acelei chestii, cred că nu va fi fără de interes ca, prin cîteva date, să cunoaștem și pe acest nou concurent în Balcani, acuma, cu deosebire, cînd, după unele telegrame din întîiele zile ale lui Februarie curent, a început să se vînture și ideia înnălțării Muntenegrului la rangul de Regat.

Muntenegrenii sînt Sîrbi, precum se știe. După cele din urmă date statistice, numărul total al populației acestui Principat e cam de 300.000 suflete.

Politica preocupă și acolo, ca la noi și în Sîrbia, pe cei mai mulți. In Muntenegru sînt deocamdată două partide politice: unul *conservator*, vechi, care vrea să păstreze și dinastiei și familiilor conducătoare toate vechile privilegii, și un partid nou, nu de mult înjghebat, care-și zice „narodna stranka" adică „*partidul poporului*". Acesta din urmă, întemeindu-se pe principii democratice, vrea să prefacă în spiritul modern,—egalitar după muncă, talent și merit—viața Principatului lor. Acest nou partid, de altfel, a și izbutit să smulgă vechiului regim o Constituție și un Parlament încă din a. 1906. „Partidul poporului" e destul de prigonit de cel conservator care pare a fi încă direct sprijinit de dinastie; el însă are simpatii,—așa dar sprijin moral, cel puțin—atît în Sîrbia cît și în acum alipita la Austria populație sîrbească din Bosnia, cum se vede în o revistă *Pregled* apărută la 1 Februarie 1910 în Saraievo.

In cadrul acestei mișcari politice destul de violente însă, viața Muntenegrului a început a merge destul de repede înspre modernizare. Dovadă că lucrarea ideilor noi din partidul poporului își are efectul ei.

Starea culturală a Muntenegrului se poate vedea din sumele prevăzute în budgetul lui pentru cultură și biserică. Iată acest budget pe anul curent: Pentru școlile primare se cheltuește pe an 171.902 lei (dintre care 160.000 pentru plata învățătorilor). Pentru școlile secundare și speciale 96.192 lei. Pentru Biblioteca națională și Muzeu 3.112 lei. Pentru tribunalele duhovnicești 36.996 lei. Pentru Ministerul Cultelor 33.238 lei. Pentru preoțimea parohială 146.307 lei. Pentru neortodoxi 26.653 lei.

Budgetul total al Principatului Muntenegru e de 3.595.039 lei. Din această sumă se cheltuește pentru administrația supremă a Statului 922.444 lei; pentru Ministerul de Interne 837.262 lei; pentru Ministerul de Externe 177.951 lei; pentru Ministerul de Justiție 267.918 lei; pentru Ministerul de Finanțe 498.383 lei; pentru Ministerul Lucrărilor publice 82.278 lei. Pentru Ministerul de Război se va cheltui în acest an 189.000 lei din banii pentru administrația Statului.

Acest mic stat cu o așa de rudimentară cultură însă, nu se sfiește de a-și arăta punctele sale de vedere în chestia balcanică. Și iată cum.

După articolul 29 din Tratatul dela Berlin, de atunci pînă în primăvara aceasta portul Bar dela Adriatica a fost orînduit să nu fie decît port comercial; în el nu aveau dreptul să intre vase de război. Dar după ce Europa a recunoscut (la 26 Sept. 1909) valabilitatea anexării Bosniei și Herțegovinei de către Austria, de atunci a căzut și valabitatea acelui articol 29, iar Muntenegru, printr-o lege, declară Bar port liber și pentru vase de război. In urma acestui fapt, Bar a și fost vizitat de două flote de război: de una franceză sub conducerea unui amiral și de alta austriacă.

Chiar publicațiile sîrbești—între care voi cita revista „Srpski Književni Glasnik" dela 1 Martie 1910—constată că excadra franceză a fost primită cu căldură și entuziasm, dar că cea austriacă cu vădită răceală.

Aceasta înseamnă că Muntenegrul ține să afirme că punctul său de vedere în chestia balcanică e acela panslav al Rusiei și Franței, împotriva năzuirilor acaparatoare ale germanismului.

E în orice caz, e interesantă îndrăzneala de a se manifesta în politica mare europeană a acestui mic stat de 300.000 de suflete și cu un budget total de 3 milioane și jumătate lei. Deși, se poate că această îndrăzneală ne trădează mai curînd politica externă a Italiei, cu a cărei dinastie stă în legătură de apropiată înrudire familia domnitoare a Muntenegrului.

Ilie Bărbulescu

7

Cronica ştiinţifică

Ernst Haeckel. Viaţa şi operele sale

Dintre naturaliştii astăzi în viaţă, nu există un al doilea care să fi lucrat atît de mult ca *Ernst Haeckel*. Cercetările sale ştiinţifice umplu volume groase, cu sute de planşe. „Aceste lucrări ar fi singure suficiente—scrie *Arnold Dodel*—ca *Haeckel* să ocupe locul cel mai de merit între naturalişti". El nu ş'a cîştigat meritele ştiinţifice numai prin numeroasele sale cercetări, care au ferecat toate domeniile zoologiei, ci şi prin talentul său extraordinar, cu care a ştiut să facă accesibile problemele fundamentale ale ştiinţii sale în cercurile cele mai întinse. *Haeckel* pe cît este de mare naturalist, pe atît este de profund cugetător şi filozof. El ş'a exercitat influenţa sa filozofică nu numai asupra tinerimii universitare, ci şi asupra cercurilor erudite din lumea întreagă. Scrierea sa filozofică „*Enigmele universului*" este una din cărţile cele mai cetite, se vinde cîte o sută de mii de exemplare pe an; această lucrare până astăzi s'a tradus în douăsprezece limbi. După apariţiunea primei ediţiuni populare, autorul a primit peste cinci mii de scrisori din partea diferiţilor cetitori, care toţi erau oameni culţi.

*

Ernst Haeckel s'a născut la 16 Februar 1834, în Postdam. Tatăl său, *Karl Haeckel*, era consilier superior de curte. Mama sa, *Charlotte*, născută *Sethe*, a căutat să dezvolte fiilor săi, încă din frageda copilărie, simţul pentru artă şi mai cu samă pentru frumuseţele naturii. Afară de Ernst bătrînii au mai avut un băeat. Mama, fiind o femee energică şi activă, îi ţinea necontenit lîngă ea, la lucru. Iată ce ne istoriseşte *Haeckel* în această privinţă: „Cînd eram copil de cinci ani stăteam la fereastră şi observam mişcarea nourilor, deodată scumpa mea mamă îmi spune: Copilul meu, joacă-te sau lucrează, întrebuinţează timpul tău preţios şi nu privi afară pe fereastră".

Tatăl său fiind mutat cu serviciul în Merseburg, tînărul Ernst ş'a

petrecut aici copilăria, urmînd în acest oraş şcoala primară şi gimnaziul. Deja ca licean, Haeckel avea mare inclinaţie pentru studiul plantelor şi herbarisarea lor. Scriitorii care au avut o influenţă hotărîtoare asupra dezvoltării sale intelectuale, ca băiat, sînt Humboldt, Goethe, Darwin şi Schleiden, fundatorul *teoriei celulare*.

Indată ce'şi trecu examenul de absolvire, în primăvara anului 1852 s'a înscris ca student la Iena, unde Schleiden era profesor de botanică. În urma unei excursiuni botanice după *scilla bifolia*, Haeckel se îmbolnăvi de reumatism articular, din care cauză părăsi Iena şi plecă la Berlin, unde se mutase şi părinţii săi. În semestrul de vară al anului 1852 el a audiat la Berlin cursul botanistului Alexandru Braun, devenind unul dintre cei mai iubiţi studenţi ai săi.

In toamna aceluiaşi an plecă la Würzburg, ca să studieze medicina, după dorinţa tatălui său, care nu vedea cu ochi buni cariera de botanist. La universitatea din Würzburg erau mai multe celebrităţi, între care Kölliker, Leydig, Virchow şi Gegenbaur, ale căror cursuri tînărul student le urmărea cu mare zel. „Interesul viu—spune Haeckel—pe care aceşti mari maiştri l-au deşteptat în mine, pentru studiul vieţii sub toate formele, a fost punctul de plecare al întregei mele culturi biologice şi mi-a permis de a urma mai tîrziu speculaţiunile îndrăzneţe ale genialului *I. Müller*".

Aici legă el cu *Carl Gegenbaur* o strînsă prietenie, care a durat până la moartea acestuia. In vara anului 1854 Haeckel s'a întors din nou în Berlin, pentruca să asculte cursurile marelui fiziolog Iohannes Müller. Acesta exercită şi asupra lui Haeckel, ca asupra tuturor elevilor săi, o acţiune fascinătoare. Intotdeauna, la curs, Haeckel ne vorbea cu admiraţie şi cu o adîncă recunoştinţă de profesorul său, despre care se exprimă în termenii următori: „Cînd uneori obosesc în lucru, pentru a căpăta puteri nouă, n'am decît să privesc portretul lui Iohannes Müller, care se află în camera mea de lucru, în faţa mea. El făcea cursul de anatomie şi fiziologie. După scurt timp m'am făcut cunoscut mai deaproape cu el, aveam însă pentru personalitatea lui puternică o aşa adoraţiune, că nu îndrăzneam să mă apropii de el. El îmi permise se lucrez în muzeu. Sînt neuitate pentru mine oarele, în care stăteam acolo şi desemnam cranii, pecînd el pleca şi venea din nou, mai cu samă Duminica dimineaţă. De multe ori mi s'a întîmplat, cînd vroeam să-i cer un sfat, că suiam scările la el, apucam cu palpitaţii de clopoţel, dar nu îndrăzneam să sun şi mă reintorceam".

În August 1854 a însoţit pe *I. Müller* în *Helgoland*, unde a stat şase săptămîni şi a învăţat, sub conducerea lui, metodele de cercetare a animalelor inferioare marine. Cu această ocaziune şi-a adunat o sumă de observaţiuni, pe care mai tîrziu le-a utilizat la alcătuirea monografiilor lui ştiinţifice.

După un an de zile de studiu la Berlin s'a întors în 1855 din nou

la Würzburg. Aici a devenit azistentul lui Virchow și unul din cei mai entuziaști școlari ai săi.

In primăvara anului 1857 trecu doctoratul în medicină, iar după un an examenul de stat, devenind medic. Acest titlu l-a luat numai pentru a face plăcerea tatălui său.

Inclinația pe care o avea el pentru practica medicală se poate vedea din modul cum își anunțase orele de consultație, dimineața dela 5—6. Rezultatul a fost că în timpul unei veri întregi n'a avut decît trei pacienți, din care, după spusele lui glumețe, nici unul din ei nu i-a murit. Tatăl său a fost nevoit a accepta să renunțe la medicină, lăsindu-l să se ocupe mai departe numai cu zoologia, și, punîndu-i la dispoziție mijloacele necesare, Haeckel plecă pentru un an în Italia. Aici a studiat *radiolarii*, a cărei monografie a publicat-o în 1860, după ce s'a întors la Berlin. Despre această lucrare *Max Schultze* spunea atunci că este „una din cele mai mari podoabe a literaturii zoologice a timpului".

In 1861 se abilitează ca docent de zoologie la universitatea din Iena, iar după un an fu numit profesor. Deși a fost chemat în mai multe rînduri și la alte universități: Würzburg, Wiena, Strassburg și Bonn, a refuzat rămînînd toată viața lui în Iena.

In August 1862 se căsători cu vara sa, *Anna Sethe*, cu care n'a trăit decît un an și jumătate; ea muri la 16 Februar 1864, tocmai în ziua în care Haeckel împlinea 30 de ani.

Această lovitură a soartei l'a atins atît de profund, că nimic n'a putut să-l distragă, decît numai o muncă științifică intensivă, la care s'a dedat.

Haeckel a fost cel întăi naturalist care s'a pătruns de adevărul teoriilor lui Darwin. El prezentă această teorie la „Congresul medicilor și naturaliștilor germani", care a avut loc în 1863 în Stettin, ca „progresul științific cel mai important al epocei noastre, promițînd a da pentru natura organică rezultate comparabile cu acele ale legii gravitațiunii lui Newton din domeniul inorganic. Din marsupiale—spune el—provin mamiferele superioare, care la urma urmelor au dat naștere maimuțelor antropoide și omului".

In 1866 scoate opera sa monumentală în două volume „*Morfologia generală*" (*Generelle Morphologie der Organismen*), care cuprinde toate ideile și principiile fundamentale, pe care în urmă, timp mai bine de 40 de ani, le-a dezvoltat complect și întregit.

In această lucrare a făcut el prima încercare de expunere sistematică a teoriei evoluțiunii, ridicînd pe bazele ei biologia monistă.

Darwin, cetind această lucrare, iată cum se exprimă în prefața cărții sale, „*Descendența omului*": „Dacă acest uvraj ar fi apărut înainte de a fi scris eu încercarea mea, probabil că n'ași fi terminat-o niciodată. Găsesc că acest naturalist (Haeckel), ale cărui cunoștinți sînt, din multe puncte de vedere, cu mult mai complecte decît ale mele, a confirmat aproape toate concluziile la care am fost condus".

Bazat pe teoria descendinții, Haeckel a fost cel întăi care a încercat să reprezinte clasificația ființelor viețuitoare prin *arbori genealogici*, după înrudirea lor consanguină.

Această clasificațiune naturală, fundată pe istoria strămoșilor, a fost dezvoltată mai tîrziu în trei volume, intitulate „*Filogenia sistematică*" (Systematische Phylogenie, 1894-1896).

Știința care se ocupă cu dezvoltarea speciilor în decursul timpurilor o numește *filogenie*, iar aceia care studiază dezvoltarea individului, *ontogenie*.

Paralelismul stabilit de el între aceste două științi este cunoscut sub numele de „legea fundamentală biogenetică". Stabilirea arborilor genealogici o face pe bazele paleontologiei, *anatomiei comparate* și *ontogeniei*.

Tot în această lucrare se tratează faptele *ereditâții*, deosebind mai multe legi. In legătură cu aceasta, mai tîrziu (1875), într'o altă lucrare intitulată „*Perigenesa plastidulelor*", a încercat să explice raporturile moleculare ale ereditâții prin memoria moleculelor plasmei. In capitolul VI al volumului I, analizează în mod critic asămănările și deosebirile între regnul animal și vegetal, arătînd că, cu cît aceste două feluri de ființi ocupă un loc mai jos în arborele lor geneologic, cu atît greutatea este mai mare a le deosebi, până ce într'un moment dat se confundă. Pe aceste considerente crează un al treilea regn, numit „*regnul protistelor*", organisme cu caractere intermediare între plante și animale, cu corpul monocelular sau din asociații de celule, dar niciodată deferențiate în țesături, ca la plante sau animale. Descrierea acestui regn a fost în urmă (1878) publicată aparte sub titlul „*Regnul protistelor*" (Das Protistenreich).

Tot în capitolul VI, pag. 179, susține ipoteza *generațiunii spontanee*, dezvoltarea treptată și nesimțită a primelor ființi viețuitoare din materia brută, bazîndu-se pe studiul *monerienilor*. Haeckel consideră monerienii ca cele mai simple ființi viețuitoare, atît de simple, încît nu merită numele de organisme,—căci ele sînt constituite numai din o fărîmă de plasmă, fără nucleu și fără structură; toată activitatea lor vitală constă în creștere și în reproducțiune. „Nu e greu—spune el—de conceput cum asemenea monere provin din combinațiuni albuminoide inorganice; ele descind după aceleași principii după care are loc transformarea ulterioară în celule cu nucleu".

Bazele *monismului*, concepția sa despre lumea care răspîndește o lumină întreagă asupra marilor probleme ca D-zeu, univers, suflet și viață, au fost deasemenea tratate pentru prima oară în morfologia generală, iar mai tîrziu dezvoltate în „Enigmele universului".

Cînd Haeckel a terminat „Morfologia generală", era atît de obosit, încît în iarna anului 1866—67 își luă concediu și plecă la Madevia și Taneriffa, ca să se odihnească. De Paști, întorcîndu-se în Iena, se că-

sători în vara anului 1867 ,a doua oară cu *Agnes Huschke*, fiica anatomistului Huschke. Din căsătoria aceasta a avut trei copii. Un băiat, care a moștenit simțul său artistic, devenind pictor, o fiică căsătorită cu profesorul *Hans Meyer*, cunoscutul călător și proprietar al institutului bibliografic din Leipzig, și a doua fiică, necăsătorită.

„Morfologia generală" fiind, după părerea lui Haeckel, scrisă într'un stil prea greoi, pentruca ideile cuprinse în ea să devie accesibile unui număr mai mare de cetitori, el a scos în anul 1868 *„Istoria naturală a creațiunii"*, o carte ilustrată, scrisă într'un stil elegant și în același timp popular și atrăgător, în care dezvoltă încercările filogenetice din „Morfologia generală". Această carte a avut un succes colosal: a apărut până în prezent cincisprezece edițiuni în limba germană și a fost tradusă aproape în toate limbile civilizate.

Pentru conținutul acestei cărți, curatorul universității din Iena i-a făcut aspre observațiuni, la care Haeckel a răspuns în mod foarte sincer: „Imi pare foarte rău, dar nu pot face altfel, d-ta știi, că acestea sînt convingerile mele. Dacă însă crezi, că modul meu de a vedea nu este priincios pentru universitatea din Iena, sînt gata, a mă retrage". Curatorul îi răspunse: „Scumpul meu Haeckel, ești încă tînăr, ai tot timpul să ajungi la concepții mai mature despre viață. La urma urmei, ești mai puțin dăunător aici ca în altă parte, rămîi dar în pace".

Haeckel a rămas în Iena, continuînd a-și dezvolta principiile sale, bucurîndu-se de cea mai deplină libertate. Patruzeci de ani cursurile sale au fost o podoabă, atrăgînd auditori din toate părțile lumii. Ca un semn de libertatea de care s'a bucurat în Iena, spune undeva următoarele: „Sînt acuma patru sute de ani, Thuringia a fost leagănul reformei religioase, deasemenea acum patruzeci de ani, reforma biologică provocată de Charles Darwin și care permite de a se rezolva problema originii omului, a găsit la noi terenul cel mai favorabil.

„Noi trăim și lucrăm la Iena sub tutela liberă a patru nobili protectori ai universității noastre, care doresc și favorizează dezvoltarea completă a spiritului german. Totdeauna este permis la Iena, *Athena Saalei*, nu numai de a cerceta, ci și de a propăvădui adevărul. Nu am destule cuvinte a lăuda universitatea noastră, refugiul cercetărilor și a gîndirii libere. Mi-a fost dat să profit, aproape o jumătate de secol, de aceste circumstanțe atît de favorabile. Speranța și dorința mea este ca spiritele tinere care mă vor înlocui în curînd să continue a dezvolta știința, mai cu samă în vederile teoriei descendenții. Atunci concepțiunea monistă, în senzul lui Spinoza, Giordano Bruno și Goethe, se vor dezvolta din ce în ce".

O altă carte a sa foarte răspîndită este *„Antropogenia"* (1874), în care pentru întîia oară s'a aplicat teoria descendenții la studiul omului, tratîndu-se dezvoltarea lui individuală paralel cu seria animală a strămoșilor săi. „Antropogenia" a ajuns astăzi la a cincea ediție.

Pentruca cetitorii să-și facă o idee de activitatea lui Haeckel ca zoolog, voi enunța numai cîteva din lucrările sale de specialitate, cele mai principale:

„Monografia radiolarilor", cu 141 planșe.
„Monografia geryonidelor", cu 6 planșe.
„Dezvoltarea siphonophorilor", cu 14 planșe.
„Monografia calcispongiilor", 3 volume, cu 60 planșe.
„Monografia meduselor", cu 72 planșe.
„Raporturi asupra rezultatelor științifice din călătoria Challenger", patru mari volume, cu 230 planșe.

*

In 1884, cînd m'am imatriculat la universitatea din Iena, Haeckel era prorector. E greu de descris puterea sugestivă ce o exercita el cu aureola lui de geniu asupra noilor înscriși, cînd ne strîngea mîna, urîndu-ne spor la muncă.

Haeckel nu era un profesor ca toți ceilalți, dela care elevul să învețe numai o sumă de cunoștinți. Fiecare lecție ne deschidea noi orizonturi și trezea în fiecare dorul de a ști și de a învăța asupra subiectului tratat mai mult decît putea el să ne spue într'o oară, excitînd în același timp inițiativa pentru studii personale.

El mai era și un adevărat educator, a cărui viață privată nu era în contrazicere cu cea socială; era un exemplu viu nu numai de cultură, ci și de muncă și virtute.

„Niciodată—spune Dodel—Haeckel n'a căutat să treacă cu vederea meritele altora pentru a se ridica pe sine, dupăcum se întîmplă de obiceiu în lumea savanților! Toată viața lui a fost drept, fidel și recunoscător nemuritorului său maestru Darwin și tuturor predecesorilor acestuia: dela Democrit pînă la Goethe și Lamarck, Lyell și Wallace, Huxley și Gegenbaur. Chiar față de adversari el a fost întotdeauna drept și recunoscător, cazul Haeckel-Virchow".

Haeckel este om înnalt, vesel, cu ochii albaștri, barba în tinerețe blondă, astăzi albă, o expresie de bunătate și inteligență; oricît de ocupat ar fi fost, niciodată nu se arăta nemulțumit cînd îl căutam să-i cer consilii.

Intr'una din zile, trimete să mă cheme în camera lui de lucru și, rîzînd, mi se adresează și mă întreabă ce am de gînd să fac în timpul vacanțiilor; și, fără a mai aștepta răspunsul meu, îmi spune: „Trebue să pleci undeva la mare, ca să studiezi animalele marine în viață. Marea oferă un material imens, al cărui studiu a devenit un compliment indispensabil pentru educațiunea unui naturalist. D-rul *Kükenthal* și *Weissenborn* (amîndoi erau azistenții laboratorului; cel dintîiu este astăzi profesor și directorul institutului de zoologie din Breslau,—cel de al doi-

lea a murit în urmă de friguri galbene, ca director al unui muzeu din Africa) pleacă să studieze fauna litorală a Norvegiei: pleacă și d-ta cu el!"

Nu pot uita cu cită plăcere m'a primit la reîntoarcerea mea din Norvegia, cerîndu-mi să-i indic pe hartă locurile pe unde am pescuit, și să-i povestesc despre animalele ce am recoltat și mijloacele de conservare ce am întrebuințat. Tot atît de neuitată este atitudinea lui binevoitoare față de studenți în timpul lucrărilor practice, și mai cu samă în timpul seminarului. In anul cînd venise *Arnold Lang* ca profesor de filogenie, se făcea un fel de seminar zoologic, la care luau parte Lang, *Haeckel*, azistenții laboratorului și dintre studenți numai aceia care făceau cercetări personale. Intr'o vreme eram numai doi, Otto Beyer și cu mine, așa că ne venea foarte des rîndul să preparăm conferința. Imi aduc aminte că odată am expus rezultatele cercetărilor mele asupra aparatului bucal la hemiptore, modelîndu-l în ceară astfel dupăcum îl studiasem în părțile lui cele mai intime. Haeckel a făcut mult haz de el, provocînd o sumă de discuțiuni științifice și pedagogice.

In anul 1894 s'a sărbătorit în Iena a 60-a aniversare a lui Haeckel; cu această ocazie i s'a făcut și un bust în marmură. Peste 200 de persoane din toate țările au luat parte; s'au primit peste 200 telegrame, 300 scrisori și 600 cărți. Presa de atunci, atît cea germană, cît și cea străină, conținea numeroase articole referitoare la această sărbătorire. Tot cu această ocazie, d-rul *Paul von Ritter*, un admirator al lui Haeckel, a donat suma de 75.000 mărci, pentru a i se ridica acestuia o statue în fața institutului zoologic. Haeckel singur a hotărît ca statuia să nu se așeze decît după moartea lui, deși ea este deja terminată de sculptorul *Magnussen*.

*

Haeckel, afară de activitatea pur științifică, a desfășurat o activitate uriașă ca filozof și popularizator. In 9 Octombrie 1892, ținu la Altenburg, cu ocazia jubileului aniversării a 75-a a societății științifice, o conferință despre „Monism ca legătură între religie și știință", care s'a publicat apoi ca profesiune de credință a unui naturalist și care, în decursul a cinci luni, a apărut în cinci ediții.

In 1899, scoate „Enigmele universului", o lucrare filozofică, în care complectează, confirmă și dezvoltă convingerile sale expuse în „Morfologia generală", „Istoria naturală a creațiunii", „Antropogenie" și „Monismus" (1892).

In această lucrare, cași în „*Minunile vieții*" (1904), apărute cu doi ani mai tîrziu, Haeckel edifică sistemul său de *filozofie monistă* pe bazele doctrinii evoluționiste.

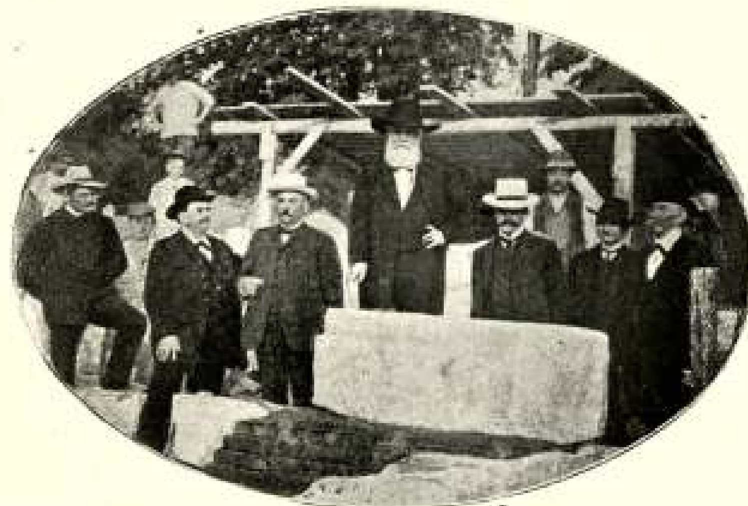
„Enigmele universului" cuprind patru părți: una antropologică, una psihologică, una cosmologică și una teologică.

In partea antropologică tratează despre om.

Pe baze anatomice și fiziologice arată că omul nu este creat în

Profesorul Ernst Haeckel
(Iena)

Punerea pietrei fundamentale a muzeului phyletic în Iena de către profesorul Ernst Haeckel

mod escepţional, ci că este un animal superior care s'a dezvoltat, în decursul timpului, din alte animale mai inferioare.

In partea a doua, psihologică, se tratează despre *suflet*, se arată că la om sufletul şi corpul sînt inseparabile ca la toate celelalte animale; că sufletul nu este decît totalul funcţiunilor cerebrale ale crierului nostru; că în momentul morţii aceste funcţiuni încetează ca oricare altele, şi că o supravețuire a sufletului separat de crier este absolut de necrezut.

Arată apoi că după aceleaşi norme, după care sufletul se dezvoltă, în ontogenia fiecărui copil, după aceleaşi norme s'a dezvoltat şi filogenetic în seria primatelor.

In partea a treia, cosmologică, expune mai întăi legea *substanței*. Sub această denumire Haeckel cuprinde legea chimică, a *conservaţiunii materiei* (Lavoisier, 1789) şi legea fizicală a *conservaţiunii forţii* (Robert Mayer, 1842).

Ambele aceste două legi sînt, după el, tot atît de strînse una de alta caşi obiectele lor: materia şi forţa, sau materia şi energia. După această concepţiune, D-zeu şi natura sînt inseparabile, tot aşa ca forţa de materie, ca sufletul de corp.

Se arată apoi în mod foarte clar că nu este deosebire esenţială între natura organică şi natura anorganică, că nu există nici forţă vitală, nici imortalitate a sufletului.

In partea a patra, teologică, analizează în mod critic diferitele sisteme de religiuni, arătînd că monismul este în stare a satisface trebuinţele raţiunii caşi acele ale sentimentului, aşa că poate servi ca legătură între religie şi ştiinţă. Cu această ocaziune confirmă vorbele lui *Goethe*:

„Acela care posedă ştiinţa şi arta,
„Acela are şi religiune!
„Acela care nu posedă nici una nici alta din aceste lucruri,
„Acela să aibă religiune!"

Ca ideal al monismului ne oferă: *adevărul*, *binele* şi *frumosul*. Adevărul nu-l putem atinge decît prin simţurile cu care sîntem dotaţi şi pura raţiune, deaceia respinge *revelaţiunea* ca ceva supranatural, care n'a făcut decît să deslănţuiască ura şi fanatismul în omenire.

*

Haeckel este tot atît de desăvîrşit artist, pe cît este de mare naturalist şi filozof. Talentul lui de desemnator, aquarelist şi pictor, a contribuit mult la reuşita lucrărilor sale ştiinţifice.

Toate operele lui sînt ilustrate de mîna-i proprie, sau de un desemnator condus şi însufleţit de simţul lui artistic. Dupăcum, ca profesor, este nelipsit la tablă de cridele colorate, sau la microscop de ustensi-

tele de desemn, tot astfel în călătorie este nelipsit de penel, paletă și celelalte anexe artistice.

Ca artist a dat la lumină următoarele două lucrări: „Formele artistice ale naturii" (1899) și „Portrete de călătorie" (1905). In prima sa lucrare, ne oferă o sută de planșe colorate, însoțite fiecare cu un text explicativ; ele conțin formele cele mai încîntătoare din regnul protistic, animal și vegetal, cu deosebire forme microscopice marine, descoperite de el. „Natura care ne încunjoară—spune el—prezintă pretutindeni o profuziune uriașă de obiecte de tot felul, frumoase și interesante. N'avem decît să privim în jurul nostru, exercitîndu-ne simțurile. In fiecare mușchiu sau în fiecare fir de iarbă, într'un cărăbuș sau într'un fluture, un examen minuțios ne face să descoperim frumuseți, înnaintea cărora, de obiceiu, omul trece fără să le observe. Dar încă dacă le observăm cu lupa sau cu microscopul, vom descoperi într'un mod mai complect, pretutindeni în natura anorganică, o lume nouă, plină de frumuseți, care nu se mai sfîrșesc".

Această lucrare este un tezaur de motive noi și frumoase, pentru lumea artistică și mai cu samă pentru cea industrială. Fabrica de mobile *„Rother și Kuntze"* din Chemnitz a mobilat deja cîteva sale de lectură din Berlin cu mobilă avînd ca motive radiolari și alte organisme din formele lui artistice. A doua lucrare artistică cuprinde 40 de tablouri cu vederi din Ceylan și Insulinde, după aquarele, ulei și creion, făcute de Haeckel în două călătorii ale sale. Această lucrare a fost obiectul de admirație atît al oamenilor de știință, cît și al artiștilor.

Sînt mai bine de 20 de ani de cînd am părăsit laboratorul institutului de zoologie, și nu a trecut un singur an în care să nu ne fi scris sau să nu ne fi trimes lucrări de ale sale, însoțite de cîteva rînduri calde.

Anul acesta (1909) Haeckel împlinind 75 de ani, a încetat de a mai face cursul, retrăgîndu-se dela catedră. Din anul acesta el s'a devotat numai filozofiei moniste, în vederea căreia a fundat un „Muzeu al evoluțiunii" *(Phyletische Museum)*. Piatra fundamentală a fost pusă la 28 August 1907, ziua aniversară a nașterii lui Goethe. Muzeul se află la intrarea „Paradisului".—*„Paradies"* în Iena este o grădină publică, dealungul căreia curge rîul *Saale*.

Scopul acestui muzeu este de a urmări recunoașterea adevărurilor cele mai însemnate, prin inițiarea profundă a teoriei descendenții, nu a servi numai la ridicarea culturii intelectuale, ci și a celei estetice; a face cunoscute comoarele nesecate, care stau ascunse pretutindeni în natură și de care majoritatea oamenilor nu au cunoștință.

Nădăjduesc—spune Haeckel—că acest muzeu va deveni un „templu al rațiunii pure", care va servi la cultul „adevărului, frumosului și al binelui".

Dr. N. Leon

Cronica externă

Criza ungară

Franz Iosef a dizolvat parlamentul maghiar. In ajunul dizolvării, acest parlament și-a manifestat vitalitatea într'un chip cu totul original. S'a dedat la acte de violență cum nu se dedau decît acei învinși care n'au puterea sufletească să îndure povoara înfrîngerii lor.

Partidul independent, care era atotputernic în parlamentul dizolvat, văzînd că nu se poate reîntregi, că spărtura dintre amicii d-lui Iusth și ai d-lui Kossuth devine din zi în zi mai adîncă, încredințîndu-se, pe de altă parte, că coaliția se sfărmă de pretutindeni, că partizanii contelui Iuliu Andrassy, care formaseră împreună cu partidul independent majoritatea și guvernul d-lui Wekerle, se deslipesc și de d. Iusth și de d. Kossuth, iar că membrii partidului liberal alipiți kossuthismului se reîntorc la liberalism, sub steagul contelui Tisza, aflînd, în sfîrșit, că toate amenințările lui n'au împedicat pe împăratul-rege să acorde contelui Khuen-Hedervary dizolvarea Camerei,—acest partid și-a perdut până într'atîta mințile și sîngele rece, încît s'a năpustit cu o furie sălbatică asupra miniștrilor. Ura, care clocotea în sufletul coaliționii învinse, s'a prefăcut în gesturi, în lovituri de pumn, în asvîrlituri de călimări, de cărți și de dosare, într'o bătae în regulă, întovărășită de ritmul unor vociferări asurzitoare și a celor mai triviale insulte.

Prestigiul parlamentului ungar a suferit o crîncenă lovitură, originea mongolo-hunică a poporului ungar a primit o nouă și strălucită confirmare, și, mai presus de toate, faimoasa coalițiune, care de trei ani guverna Ungaria, a murit precum trăise, în incoherența cea mai absolută și în violența cea mai regretabilă. Acum trei ani, profitînd de situația anormală în mijlocul căreia politica ungară se sbate de atîta vreme, partidul independent reușise să atragă în jurul lui aproape toate forțele politice din Ungaria. Contele Andrassy îi adusese tot partidul său, iar contele Tizsa fusese atît de părăsit de amicii lui, încît se retrăsese din viața politică, și partidul liberal era considerat de toată lu-

mea ca un partid dizolvat. Situațiunea partidului Kossuth era atît de strălucită, încît se poate spune că era singurul partid de guvernămînt din Ungaria, că în jurul lui nu zăceau decît cîteva sfărămituri de partide. In asemenea condițiuni, dacă Kossuthiștii ar fi avut puțină lărgime în concepțiunile lor și puțin simț al posibilităților, ar fi putut să săvîrșească o operă mare și trainică. Dar, abia stăpîni pe situație, ei n'au căutat să aducă la îndeplinire decît punctele extreme, și prin aceasta și cele mai nerealizabile din programul lor.

Consecința firească a unei asemenea politici nu putea fi decît desființarea dualismului, și atunci s'a produs împotriva kossuthismului o îndoită reacțiune: pe de o parte, Franz Iosef, care nu înțelege să domnească decît cu dualismul, a început să se împotrivească cu energie tuturor planurilor partidului independent, iar pe de altă parte, chiar în rîndurile coalițiunii s'au produs numeroase nemulțumiri. Multe persoane neorbite de patima politică s'au speriat de concluziile la care conduce acțiunea Kossuthiștilor și au început să bată în retragere și să ceară întoarcerea la o politică mai moderată și mai potrivită cu realitatea. Intr'adevăr, ceia ce face originalitatea partidului independenței e că el urmărește neatîrnarea desăvîrșită a Ungariei, dar că, în același timp, se cam teme ca nu cumva această neatîrnare să se îndeplinească. E stăpînit cam de aceiași mentalitate ca omul care caută un stăpîn și repetă de cîteori bate la vre-o poartă: „Dă, Doamne, să nu găsesc". Acest lucru e atît de adevărat, încît cel dintăi care în sînul coalițiunii s'a speriat de urmările independentismului a fost însăși șeful și sufletul partidului, Francisc Kossuth. Fiul marelui Kossuth, moștenitorul său politic, și-a dat seamă că, sfărămînd acum dualismul, Ungurii nu fac decît jocul naționalităților și că, de-odată ce elementul maghiar va sta singur față în față cu naționalitățile din Regatul Sfîntului Ștefan, Statul unitar maghiar va fi imposibil de menținut. Cuvîntul lui nu a fost ascultat. O mică parte din amicii lui i-au rămas credincioși. Cei mai mulți au urmat pe președintele Camerei, pe d. Iusth, în hotărîrea lui de a împinge lupta pănă la extrem și de a se asvîrli cu bărbăție în toate exagerațiunile.

De îndată ce neînțelegerea a isbucnit între d-nii Kossuth și Iusth, singurul partid de guvernămînt care mai exista în Ungaria, partidul care avea pentru dînsul și popularitatea în țară și majoritatea în parlament, n'a mai fost în stare să guverneze. Regele s'a încercat aproape un an de zile ca să restabilească pacea între membrii partidului independent și să cîrpească cu fel de fel de compromisuri și de combinațiuni meșteșugite blocul spart al coalițiunii. Au fost în acest scop nenumărate conferinți la Viena și la Pesta, audiențe la împărat și convorbiri cu arhiducele moștenitor. Dar totul a fost zădarnic. In loc să se împace, cearta creștea; în loc să se închege, blocul să pulveriza mereu. Atunci Franz Iosef, neputînd rămînea fără guvern, s'a decis să caute înafară de coalițiune elementele cu care să conducă dacă nu destinele înnalte,

cel puțin viața de toate zilele a Statului ungar. Deaceia a și făcut apel la contele Khuen Hedervary, care este demult un om de încredere al lui, și la toate persoanele de bunăvoință, care nu împărtășesc exagerațiunile independentismului. Toate elementele moderate, ca constituționalii contelui Andrassy, toate rămășițele împrăștiate ale marelui partid liberal de odinioară, într'un cuvînt, toți cei ce dăduseră înnainte vreme Ungariei guverne credincioase dualismului și pe urmă sau intraseră în coalițiune, sau se retrăseseră din politica militantă, toți aceștia au răspuns la chemarea regească și se încearcă azi în jurul contelui Khuen Hedervary să dea iarăși Ungariei o ocîrmuire liniștită. Pe baza cărui program? E destul să vezi din ce elemente eteroclite se compune această nouă coalițiune, pentru a ghici ce poate să fie programul ei. El s'ar putea defini: un amestec de idei contradictorii, susținute de fiecare elemente cu o intensitate deosebită; reforma electorală democratică și sinceră, dar în același timp menținerea Statului unitar maghiar; politică de dreptate față de naționalități, dar în același timp afirmarea energică a supremației elementului maghiar asupra naționalităților; opoziție înverșunată împotriva băncii independente, adică a ruperii legăturilor economice cu Austria, și în același timp proclamarea necesității unui guvern de afaceri, care să îngădue desvoltarea tuturor forțelor productive ale Regatului ungar. Pentru contele Khuen Hedervary grija de căpetenie a guvernului trebue să fie să mulțumească naționalitățile; pentru contele Tisza, care este principalul apărător al politicei sale, naționalitățile trebuesc tratate cu mai multă omenie, dar trebuesc privite cu oarecare neîncredere, căci dela dînsele va veni odată pericolul. Pentru contele Khuen Hedervary reforma electorală trebue concepută într'un spirit cît se poate de larg; pentru contele Tisza democratismul acesta e primejdios, el lasă elementele maghiare în prada naționalităților și a agitatorilor socialiști. Numai asupra necesității de a desvolta forțele economice ale Ungariei, de a înceta odată cu certurile politice, pentru a se consacra muncii și înavuțirii generale, numai asupra acestui punct primul ministru și contele Tisza par cu totul de aceiași părere. Această înțelegere ne desvăluește, dealtmintrelea, și care este adevăratul caracter al ministerului Khuen Hedervary. El nu este un guvern de rezolvat probleme, ci un guvern de expediere de afaceri; el nu e un guvern care să întemeeze ceva trainic, e un guvern care se mulțumește să prelungească, prin diverse expediente și prin oarecare inovațiuni mai mult sau mai puțin originale, un provizorat nenorocit din toate punctele de vedere. Guvernul Khuen Hedervary are o singură superioritate asupra ministerului Wekerle-Kossuth: e că destinde puțin coarda față de naționalități. Nu e vorba, nici el nu le va înzestra cu un regim mai normal și mai drept, dar nu le va mai exaspera degeaba cu fel de fel de persecuțiuni meschine. Dar această îndulcire de formă în raporturile cu naționalitățile este o nouă mărturie a acelei dragoste

pentru provizorate şi a acelei imposibilităţi pentru Unguri de a rezolva problemele ce frămîntă azi Statul unguresc, care caracterizează întreaga viaţă publică a Ungariei.

Adevărul este că toate aceste lupte politice, fie că sînt mai vii în formularea idealurilor lor, fie că sînt mai blînde în alegerea armelor sau a mijloacelor de acţiune, fie că sînt conduse de coaliţiunea kossuthistă, fie că sînt inspirate de alte coaliţiuni, ca acea pe care se razimă azi contele Khuen Hedervary, sînt mici lupte artificiale. Ele nu reprezintă adevărata viaţă publică a popoarelor ce locuesc în cuprinsul hotarelor Regatului unguresc, ci zbuciumările elementului maghiar, care se străduește să menţie o stare de lucruri nefirească şi, prin urmare, dinnainte osîndită unei peiri sigure. Care e adevărata situaţie din Ungaria? E că o minoritate de Unguri vor să dicteze unei majorităţi compuse din mai multe naţionalităţi deosebite, pe care doresc totdeodată să le şi desnaţionalizeze. In acest scop, minoritatea maghiară şi-a croit un regim constituţional, care îi asigură supremaţia absolută în stat şi îi făureşte şi armele necesare pentru săvîrşirea desnaţionalizărilor visate. Această situaţie politică e însă clădită pe două iluzii fundamentale: întîi, pe iluzia că o minoritate poate să impue voinţa ei unei majorităţi, şi, al doilea, pe iluzia că nişte naţionalităţi, cu personalităţi etnice bine definite, pot să mai fie desnaţionalizate.

Că o minoritate poate să impună voinţa ei unei majorităţi, este o iluzie, care n'are nevoe de lungi demonstraţiuni. Majoritatea şi minoritatea nu sînt altăceva decît forţe, şi este o lege fizică ca forţa cea mai mare să învingă pe cea mai slabă. Sînt cazuri în care o minoritate ţine în frîu o majoritate: e atunci cînd între majoritate şi minoritate există o deosebire de civilizaţiune atît de mare, încît inferioritatea numerică a minorităţii este compensată cu prisosinţă prin celelalte superiorităţi ale ei. In aceste cazuri, legea fizică nu este răsturnată, balanţa forţelor atîrnă de partea minorităţii, fiindcă aceasta are adevărata putere care stă în gradul de civilizaţiune, în loc să stea în număr. De pildă, dacă cîteva mii de Englezi reuşesc să domine mii şi milioane de Negri din Bechuanaland sau din Mashuanaland, e pur şi simplu fiindcă acei cîţiva Englezi civilizaţi şi culţi reprezintă o putere cu mult mai mare decît gloata inculă, primitivă şi sălbatică, a Negrilor ce mişună în acele ţinuturi africane. In Ungaria nu poate să fie vorba însă de nici-un soiu de deosebire de nivel cultural între majoritatea asuprită şi minoritatea asupritoare. Naţionalităţile pe care Ungurii au pretenţia să le ţie sub jugul lor sînt dacă nu superioare în civilizaţie elementului maghiar, în orice caz egale lui. Aşa încît puterea stă de partea numărului, şi Ungurii voesc imposibilul, cînd se încearcă să răstoarne legea fizică, care cere ca cel tare să domine el pe cel slab. Că o naţionalitate, cu o individualitate etnică bine definită, se poate desnaţionaliza, aceasta este o iluzie desminţită şi de experienţă şi de raţiune. Se poate concepe ca un grup etnic puţin numeros, compus din elemente fără tărie, fără tradiţiuni, fără dor mult de viaţă şi de neatîrnare, fără un trecut de lupte şi de biruinţe, se poate concepe că un asemenea grup, venind în contact cu o naţiune puternică şi numeroasă, fermecătoare prin cultura ei, prin splendoarea aşezămintelor, prin gloria istoriei sale, să se desnaţionalizeze încetul cu încetul. Dar istoria nu cunoaşte încă nici-o singură naţionalitate, cu un trecut de lupte aprige şi de isbînzi frumoase, care să se fi desnaţionalizat. Şi este o adevărată naivitate să-ţi închipui că se poate naţionaliza popoare, care au conştiinţa că cei ce vor să-i desnaţionalizeze nu le sînt întru nimica superiori, şi care au avut îndoita fericire de a fi gustat şi din paharul neatîrnării şi din cupa idealurilor şi a speranţelor într'un viitor mai bun. Mărturiile unor civilizaţiuni se pot oricînd distruge. Năvălirile barbare, războaele năprasnice, vînturile de furie populară, mătură temple, distrug cetăţi, răstoarnă statul şi sfărîmă idoli. Individualitatea etnică însă nu se poate şterge nici prin decretele unor despoţi, nici din capriciul unor cuceritori. Vitregia vremurilor poate s'o întunece precum norii pot acoperi cerul, dar în dosul acestei perdele trecătoare albastrul rămîne etern şi senin.

Iată dece, cît timp Ungaria va sta pe aceste două temelii false, ea se va frămînta în deşert. Viaţa ei publică va continua să fie o suprafetaţiune artificială şi, ca orice lucru ce nu-şi are rădăcinele în realitate, va fi jucăria tuturor adierilor şi a tutulor restriştiilor.

Dealtmintrelea, cele ce se petrec în Ungaria nu sînt decît imaginea celor ce se petrec în întreaga Europă. Europa e zguduită de marele conflict dintre naţionalităţile asuprite, care luptă pentru reîntregirea lor etnică, şi dintre naţionalităţile asupritoare, care vor cu orice chip să menţie supremaţia lor neatinsă. Incepînd cu Anglia, care nesocoteşte cu un atît de splendid cinism individualitatea Irlandei, continuînd cu Germania, care abuzează de forţa ei materială ca să ţie sub jug pe Danezi la nord şi pe Polonezi la răsărit, şi sfîrşind cu Rusia, cu Austria şi cu Turcia, care sînt întemeeate aproape excluziv pe dominaţiunea naţionalităţilor străine, toată Europa ne înfăţişează priveliştea unei aceleaşi sfîşietoare drame. Ea are forme deosebite după starea de civilizaţiune a diferitelor naţionalităţi dominante: în Anglia a îmbrăcat haina constituţională a luptelor politice şi parlamentare; în Germania brutalitatea întovărăşeşte adesea aparenţele de legalitate; iar în Rusia şi în Turcia cnutul sau iataganul sprijină afirmarea acestei supremaţii şi, la nevoe, pedepseşte tentativele de împotrivire sau aventurile de neatîrnare.

Procesul de reîntregire naţională a început în veacul al XIX-lea; el a fost evenimentul de căpetenie şi gloria acestui veac. Acest proces nu e închis prin întregirea Italiei şi a Germaniei, şi prin independenţa cîtorva naţionalităţi balcanice; el se continuă pretutindeni cu mai mult sau mai puţin sgomot, dar cu aceiaşi tenacitate şi cu aceiaşi matematică fatalitate.

Până cînd nu se va sfîrşi, vechiul continent nu va cunoaşte o viaţă cu adevărat mai bună şi mai fericită. Pentru aceasta hotarele artificiale de azi, acele hotare pe care vicisitudinile istoriei le-au tras între popoare şi pe care de atîtea ori, în jurul meselor verzi ale congreselor internaţionale, diplomaţi şireţi le-au schimbat şi răschimbat după bunul lor plac,—vor trebui să dispară şi să fie înlocuite odată pentru totdeauna de hotarele naturale ale diferitelor unităţi etnice omogene. Numai atunci vitalitatea omenirii, în loc să se mai cheltuiască fără folos în lupte nenorocite şi în absurde controverse politice, în strigăte legitime de ură şi în neascultate rugi de dreptate, se va preface în muncă rodnică şi în cugetare înnălţătoare, în aşezăminte sociale armonioase, într'o bogată efiorescenţă de artă şi de lumină.

I. G. Duca

Cronica teatrală

„Sirena" şi „Cîntecul lebedei"

Stagiunea e pe sfîrşite. Serile timpurii de primăvară atrag publicul spre petrecerile şi distracţiile în aer liber. Teatrele încep să se golească, şi, în atmosfera lipsită de entuziasm a sălilor de spectacol, se joacă fără încredere, fără căldură, mai mult de mîntuială. Nici piesele alese de ambele teatre bucureştene nu sînt făcute să nască interesul publicului. Drama d-lui Zaharia Bîrsan, *Sirena*, e o dramă de sfîrşit de stagiune. D. Pompiliu Eliad a fost învinuit că n'a pus-o pe afiş mai devreme. Cetitorii să nu zîmbească. De data aceasta d. Eliad a judecat drept şi a procedat bine.

Sirena nu-i un simbol. E un simplu nume; numele unei actriţe, care a cunoscut plăcerile şi emoţiile gloriei, mulţumită mai mult tinereţei şi frumuseţei ei bine întrebuinţate, decît talentului. Mama actriţei e o cumătră guralivă şi insinuantă, un fel de scorpie bătrînă, care trăeşte bine pe lîngă fiică-sa, îndemnînd-o la rău şi înlesnindu-i tot felul de aventuri galante. Le găsim pe amîndouă în actul întăi, în momentul acela critic al femeilor care privesc cu groază cum se îngroapă frumuseţea în zbîrciturile feţei. Actriţa are două motive puternice să fie îngrijorată. Presimte că ultimul rol, pe care-l va juca, va ruina ultimele ei speranţe de glorie teatrală, şi îşi dă samă că amantul blazat şi sceptic, care o întreţine, e gata s'o părăsească. Işi aduce aminte că odinioară a refuzat mîna singurului om care a iubit-o într'adevăr, cu toată puterea şi sinceritatea unui suflet tînăr, un poet sărac, blajin, bun, plin de talent, cam aşa cum era probabil autorul piesei acum vre-o 8—10 ani,—şi inima i se sfîşie de regrete şi de remuşcări. Pentruce atunci n'a ascultat glasul inimii? Pentruce a renunţat la viaţa cinstită, de muncă obscură dar înnălţătoare, alături de-un poet? Păcatul acesta neertat al tinereţei trebue plătit, şi autorul piesei se răzbună cu un fel de mînie personală şi împotriva Sirenei, care n'a înţeles sentimentele divine ale poetului, şi împotriva mamii denaturate, care-a vîndut-o pe arginţi.

Răzbunarea e implacabilă. Actriţa joacă ultimul ei rol, într'o sală pe trei sferturi goală, într'o indiferenţă, într'o ostilitate aproape generală. Dela teatru se întoarce zdrobită. Acasă îşi găseşte copilul, singurul

ei copil, mort. Cu desnădejde, se agață de brațul poetului de altădată, dar acesta îi face un înnălțător curs de morală și se retrage între culise. Rămasă singură cu mama care-a vîndut-o, care i-a lăsat copilul să moară și care acum încearcă să facă din sora mai mică a Sirenei, ceia ce făcuse cu dînsa, îi urlă în față tot dezgustul, toată ura, toată revolta vieții ei zădărnicite. Și după o ceartă omerică, o ceartă care pune pe ambele femei față în față, cu mînele în șolduri, cu părul despletit, ca două furii, actrița se repede și'înfinge unghiile în gîtul mamei criminale, pecînd mama, care era bolnavă de inimă, se rostogolește moartă la pămînt.

Publicul răsuflă. Ce-ar fi fost dacă autorul o mai ținea în viață un sfert de ceas? Să nu întrebați. V'ar țiui urechile și-acuma de-atîtea țipete, de-atîtea blăstăme, de-atîtea exagerări de limbaj inutile și triviale. Căci nu-mi amintesc să fi văzut vreodată un act mai lipsit de sentimentul proporției, de noțiunea exactă a ceia ce este permis și nepermis în teatru, ca ultimul act al piesei d-lui Bîrsan. Dacă primele două acte, cu toate repețirile, cu toată lipsa lor de verosimilitate, pot fi urmărite cu interes și făgăduesc un desnodămînt interesant, actul al treilea nu e rău, nu e penibil, nu e absurd, dar e monstruos. Nu mă jignește accentuarea excesivă a perversității mamei, care lîngă cadavrul copilului șoptește actriței că noul ei amant o așteaptă, nu mă înspăimîntă gestul ucigaș al Sirenei, dar îmi repugnă felul josnic cum e tratat conflictul dintre mamă și fiică, mijloacele vulgare ale autorului, care-și închipuește că tragedia conzistă în țipete, invective și în violențe, cel puțin copilărești, dacă nu de-un mahalagism ridicol. S'ar părea că scriitorii noștri n'au altă concepție a momentelor dramatice decît brutalitatea gesturilor. D. Delavrancea arde piciorul lui Ștefan cel Mare cu fierul roș pe scenă, omoară urși între culise, pune pe Ștefăniță Vodă s'asculte dela fereastră cum cade satirul pe grumajii boerilor; dl. Bîrsan ia două femei și le face să se încaere pe scenă și să se scuipe una pe alta ca niște pisici sălbatice,—și cu aceasta, cu două-trei efecte de un realizm crud și de un gust îndoelnic, d-nealor cred că se face o piesă de teatru! Dar dacă teatrul ar fi numai atîta, cel din urmă agent de poliție, care cunoaște efectele dramatice ale vinei de bou pe spinarea delicvenților, ar putea să aibă pretenția legitimă să compună și el o piesă zguduitoare din fragmentele scenelor petrecute în beciurile polițienești. Le-ar fi mai ușor de reprodus și mai emoționant, decît durerile unei femei care naște, ori scoaterea unei măsele, ori reeditarea crimelor inchiziției. Toate faptele acestea însă, oricît de zguduitoare ar fi prin ele înșile, nu fac parte din manifestările artei. In teatru, cași în poezie, ca și în romane, cași în artele plastice, acțiunea nu e reproducerea cinematografică a unei întîmplări mai mult sau mai puțin neobișnuite, ci descrierea și logica conflictelor sufletești, care determină faptele personagiilor. In piesa d-lui Bîrsan acțiunea aceasta internă, reală, strălucește prin absența ei. Personagiile se agită, se luptă, fac paradă de sentiment și

de morală, fără nici o justificare imperioasă, implacabilă și fatală ca o lege a naturii. In tot lungul celor trei acte, cu toate că se vorbește mereu de influința funestă a mamei, nu se simte, nu se vede prin nimic rolul ei hotăritor. Mama aceasta, care ar fi trebuit să domine toată piesa cu umbra ei de pierzanie, trece ca un simplu accident. Poetul e conceput cu o naivitate lirică. D. Bîrsan are aerul că a vrut să se poetizeze pe el însuși, atribuindu-și o sumă de sentimente nobile și generoase și asigurîndu-și un rol așa cum s'ar cuveni unui scriitor cu dare de mînă într'o societate civilizată. Rolurile secundare sînt în cel mai bun caz inutile. In afară de tipul stîlpului de cafenea—interpretat minunat de d. Achile—toți ceilalți, ziariști, pictori, literați, sînt falși, falși, dar așa de falși, că'ți vine să urli în stal, exasperat de lipsa de viață a umbrelor și fantoșelor de pe scenă.

Insfîrșit, piesa aceasta a mai avut un mare și ultim nenoroc. Rolurile principale au fost încredințate d-nei și d-lui Bîrsan, care au înmormîntat Sirena după toate regulele artei. Răceala unuia și jocul nesincer, lipsit de comunitivitate, al d-nei Bîrsan, au contribuit în mare parte la căderea piesei. Deși d. Bîrsan e un poet liric, mai ales poet liric, ca actor e lipsit de cele mai vagi nuanțe de avînt liric. Glasul d-sale grav și cavernos, ca eșit din fundul unei peșteri, poate să-i servească în rolurile de bătrîni, în rolurile de țărani potoliți și sfătoși, dar nu în interpretările care cer o cît de ușoară doză de pasiune, fie chiar de pasiune înfrînată și învinsă. Alături de d-sa, d-na Bîrsan se silea, făcea sforțări desnădăjduite să pară sbuciumată și convinsă de veracitatea personagiului întrupat. D-na Bîrsan alerga de colo-colo, se văita, striga, plîngea, fără să ne dea o singură clipă impresia suferinții. Nu vorbesc de nota generală de mahalagism, păcat în care a căzut și d-na Ciucurescu în cîteva rînduri. S'ar putea susține cu oarecare aparență de dreptate că așa au fost intențiile autorului. Ceia ce nu pot să iert însă d-nei Bîrsan este trucul nu numai inestetic, dar vulgar, întrebuințat în actul al treilea, cînd și-a aranjat astfel părul, încît să i se despletească și să-i cadă pe umeri în scena culminantă a revoltei. Barbara Ubric putea să emoționeze generația sănătoasă, dar fără sentiment estetic prea subțiat, de acum 20—30 de ani.

D-na Ciucurescu, în rolul mamei denaturate, a avut momente foarte bune și adesea surprinzătoare ca efecte scenice. D. Soreanu a jucat fără convingere.

In definitiv, piesa d-lui Bîrsan a avut soarta *Sirenei*. După tinerețea actului întîi, care făgăduește, după maturitatea actului al doilea, care se menține cu multă greutate, actul al treilea e o complectă înfrîngere. Publicul nostru, neobișnuit să'și manifesteze nemulțumirea, a rîs în momentele tragice, sperînd c'o să'și scoată paguba la Teatrul Davila.

Și aici însă îl aștepta o deziluzie.

Cîntecul lebedei, comedie, e o anecdotă dialogată. Anecdota e fină,

spirituală, inteligentă, cum sînt atîtea care se spun între bărbaţi, cînd abureşte cafeaua şi cînd fumul ţigărilor întinde un văl de poezie peste realitatea vieţii. In anecdotă nu căutaţi nici logică, nici învăţăminte, nici artă, nici morală. Sînt bine venite cînd sînt spuse frumos, şi *Cîntecul lebedei* e o anecdotă bine spusă şi mai ales în cuvinte pline de nuanţe şi de subînţelesuri. Subiectul? Mai nici unul. Un bătrîn cuceritor de inimi prinde de veste că ginere-său e pe cale să'şi înşele nevasta. Ca să împiedice un desnodămînt nenorocit, află adresa femeei care ameninţă fericirea conjugală a singurei lui copile, găseşte o femee frumoasă, se investmîntează în aerele cuceritoare de altădată, reuşeşte să se facă iubit şi, cît ai versifica un madrigal, ia locul ginerului şi soţului infidel. Acesta se întoarce mofluz acasă. Urmează explicaţia, apoi împăcarea. Cînd amanta bătrînului cuceritor de inimi vine să evoce lîngă dînsul nebunia unei nopţi de iubire, el îi dă să înţeleagă că trebue să-l uite, şi pe cînd ea se depărtează încet, de-alungul terasei, bătrînul o urmăreşte lung cu ochii, o lacrimă îi tremură în gene şi cu mîna face gestul desnădăjduit, amar şi resemnat, că toate s'au sfîrşit. Ultima iubire, cîntecul lebedei.

Acesta-i subiectul. Pe canvaua lui sînt brodate nimicuri delicioase. Nici o frază nu te face să rîzi cu hohot, nici să plîngi. Aluziile sînt discrete. Glumele expiră în spuma unui pahar cu şampanie.

Publicul nostru, depris cu jocurile de cuvinte vioae şi cu subînţelesurile transparente, a avut o deziluzie. Jucată la Teatrul Naţional, piesa ar fi căzut după prima reprezentaţie. D. Davila a salvat-o. In rolul bătrînului cuceritor de inimi, d. Davila n'a mai interpretat un rol, n'a mai compus o figură, n'a mai jucat teatru, ci a jucat o pagină ruptă din propria noastră viaţă. Rînd pe rînd, elegant, ironic, îndrăzneţ, curtenitor, a ştiut să pue o discreţie infinită în scena ademenirii şi o umbră de tristeţă caldă şi omenească în momentul cînd tot sufletul bătrînului se strîngea şi îşi cînta cîntecul lebedei.

D-na Voiculescu-Quintus ne-a rezervat surpriza unui rol de comedie, interpretat cu vioiciune şi inteligenţă. D. Morţun foarte bine, iar d-ra Olga Culitza extraordinar de sobră,—d-sa care părea făcută pentru rolurile extravagante, fine şi perverse, de curtezană. D-ra Culitza promite.

N. D. Cocea

Cronica veselă

GEOGRAFIE

Dunărea şi Marea Neagră

De mii de ani, pe cunoscuta-i cale,
Udînd oraşe mari şi mii de sate,
Mereu se scurge Dunărea la vale,
Să umple-a Mării Negre cavitate.

Şi 'n drumul ei cel plin de maiestate
Inghite rîuri lungi şi rîuleţe,
Ducîndu-le în locuri depărtate,
Pe valurile-i falnice, măreţe.

Inghite marea cu însetoşare
Lichidul blestemat ce curge 'n plin.
— O burtă de beţiv îmi pari, o! Mare,
In care curge un pahar de vin.

Iași

Tu n'ai avut, vai! nici-odată apă,
Oraș străvechiu cu cel mai crud destin,
Pe care nenorocul îl tot sapă;—
În schimb tu ai avut atîta vin.

Cînd plin era și litrul și paharul,
Poetul acorda mai bine lira,
Și mai degrabă își uita amarul...
S'a stins Amira, faimicul Amira!

Prezent stupid, viitorime lașă,
Hai! arătați-vă și voi trufași...
O grevă vreau, o grevă uriașă
În contra apei care vine 'n Iași.

Bacău

Oraș cu nume rău eșit în țară,
Din vremea cînd ai fost odată vamă,
Tu, pentru mine, nu ești de ocară,
Căci ai născut atîți bărbați de samă:

Costache Negri, ce era să fie
Întâiul Domn al Țării Romînești,
Alexandri, cel plin de veselie,
Proprietarul „Luncii din Mircești",

Ștefan cel Mare, domnul din Suceava,
Ce peste Nistru a svîrlit Tataru';
În fine, tu, Bacău, ai toată slava
C'ai scos în lume pe

Al. Gh. Doinaru

SAHARA

Eu nu mă duc la cinematograf!...
În suflet port o lume minunată,—
Tablouri vechi, pe care niciodată
Nu le pătează muștele de praf.

Sevilla, Caucazul, Niagara,
Veneția, Lord Byron, Dardanele,
Fiorduri, munți, priveliști din Sahara
Ies rînd pe rînd, din noaptea minții mele.

Sahara!... Uite, vreau să fac o probă,
S'aduc Sahara chiar la mine-acasă:
Mut scaunul beteag de lîngă masă
Și stau așa, cu spatele la sobă.

. . . .
. . . .

S'a ridicat grozav temperatura!

. . . .

Pe galbene nisipuri arzătoare,
Un palmier încremenit în soare
Visează lung... (Abia suport căldura!)

Mi-am rupt în coate hainele de dril,—
Pe drumul ăsta lung cît Ramayana
De-o săptămînă mergem către Nil...
A poposit în oază caravana.

Înmărmurit în farmecul acesta,
De mii de ani pustiul pare mort...
Cămilele 'și-au pregătit siesta
Și rumegă culcate lîngă cort.

Iar noi, în tihna binecuvîntată,
Gustăm—„pro forma"—cîteva curmale
(Sînt învățat cu mesele frugale
De cînd trăiam în zona temperată)

Apoi o mreajă de senzații rare
S'adoarme 'n cadrul vastei aquarele,—
Cînd urmăresc pe gînduri cum dispare
În depărtări, o turmă de gazele.

Vînat ar fi—dar cine să-l împuște?...
Din cer coboară voluptoasă lene.
La capul meu, c'un evantail de pene,
Un sclav buzat mă apără de muște.

Nu sînt nimic,—și mi-i atît de bine!
La umbra palmierului culcat,—
Aș vrea să mor acuma... Ce păcat
Că n'am luat pe draga mea, cu mine!

Gh. Topîrceanu

Scrisori din Ardeal.

Arad, 8 Aprilie.

Politica generală din Ungaria şi, pînă la un loc, şi politica Romînilor au intrat într'o nouă fază. Pentru înţelegerea ei e nevoie de o mică privire retrospectivă.

In anul 1867, supt impresia războiului, pierdut, cu Prusia, dinastia Habsburg a săvîrşit greşeala politică cea mai gravă, poate de cînd stăpîneşte Ungaria, dînd toată puterea de stat poporului unguresc, duşmanul cel mai primejdios al dinastiei şi al unităţii monarhiei. Din monarchie unitară—„Gesamtmonarchie"—*Austria* s'a prefăcut în statul dualist al *Austro-Ungariei*. Deşi aparenţa unităţii *externe* s'a păstrat, prin armata şi diplomaţia comună, în realitate, *în lăuntru*, unitatea statului s'a desfăcut în două părţi egale: *Austria* şi *Ungaria*. S'a creiat o nouă formă nefirească şi fără vitalitate, care nu a putut fi definitivă, ci în realitate a pregătit desfacerea deplină a celor două părţi.

Ungurii au înţeles aceasta şi s'au folosit de noua formă, pentru pregătirea idealului lor naţional: Ungaria neatîrnată, deslipită de Austria şi înzestrată cu toate atribuţiile unui stat suveran: armată naţională, diplomaţie şi în definitiv şi dinastie naţională. Cu o stăruinţă şi energie admirabilă, ei au profitat de puterea ce li s-a dat pentru slăbirea şi reducerea treptată a nemaghiarilor dinastici, piedica de căpetenie a idealului lor, şi pentru întărirea şi înflorirea poporului unguresc. Timp de 43 de ani, ei au uzat de toate uriaşele mijloace materiale şi morale ale statului în vederea acestui scop. Rezultatele ce au dobîndit au fost strălucite. Poporul unguresc azi nu numai că deţine toată puterea publică în mod aproape exclusiv (afară de vre-o 3—4 oraşe şi 2—3 comitate, unde, din mila calculată a guvernului unguresc Saşii stăpînesc încă), dar el a cucerit şi asimilat, mult-puţin, toate oraşele ţării, sediul oricărei puteri economice, culturale şi politice; a creiat o vastă organizaţie administrativă, care se înfige tot mai adînc în corpul naţiunilor ne-ungureşti şi care duce limba şi prestigiul statului unguresc pînă în cel din urmă cătun din creerii munţilor, între Romîni şi Slovaci.

Poporul unguresc, alimentat cu miliardele budgetului timp de decenii, a crescut, s'a învinjoşit şi a atins un grad de înflorire economică şi culturală, care a întrecut cu mult pe al tuturor celorlalte popoare şi, din aproape un sfert, a sporit la jumătatea poporaţiunii totale a ţării. In acelaş timp, celelalte neamuri, Romînii, Germanii, Rutenii, Sîrbii, au tînjit şi au rămas închircite ca număr şi ca grad de progres.

Timp de 40 de ani, idealul kossuthist, independenţa Ungariei, nu a dormit, dar a stat în aşteptare, iar partidul care l'a întrupat, partidul kossuthist, a stat în opoziţie, crescînd în măsura progresului naţional unguresc. Apoi, ceia ce Romînii au prevăzut, s'a împlinit. A fost de ajuns ca o nouă generaţie ungurească să se ridice, pentru ca ea să nu respecte compromisul austro-ungar. Din prisosul conştiinţii sale de putere, a răsărit în poporul unguresc dorinţa de a face pasul întîi spre ruperea de Austria: maghiarizarea armatei, factorul de căpetenie pe care dualismul se razimă. Alegerile din iarna anului 1905 au adus cea dintîiu majoritate kossuthistă de la compromis încoace.

Zdrobirea majorităţii deákiste a fost un *memento* pentru coroană şi un învăţămînt al politicei sale filomaghiare. Acuma abia, ea începe să-şi dea samă de greşelile ce a săvîrşit şi pare a înţelege că trebue să revie. Trebue refăcut tot, pentru a restabili echilibrul de puteri între Unguri şi celelalte popoare şi pentru a paraliza excesele puterii ungureşti, opunîndu-i pe nemaghiari.

Prin ce mijloace s'ar putea realiza rezultatul acesta? Aici a intervenit un om politic, care a avut meritul de a convinge coroana de necesitatea *votului universal*. E d. Iosef von Kristóffy. Al lui e meritul de a fi cîştigat coroana pentru această reformă, menită să înlăture domnia absolută a partidelor ungureşti „patriotice" în cameră, deşi d. Kristóffy a voit, prin reforma sa, să le opună nu pe nemaghiari, ci pe socialişti.

Au urmat cei patru ani de stăpînire a coaliţiei kossuthiste sau kossuthizate. Ele reprezintă o fază de şovăire a coroanei. Proiectul de vot plural al contelui Andrássy a obţinut sancţiunea ei prealabilă, dovadă că împăratul Francisc Iosef nu are voinţa statornică pentru votul universal.

Căderea coaliţiei, mai asupritoare pentru noi ca oricare alt guvern, e în rîndul întîiu un nou triumf al politicei panaustriace şi al votului universal. Inrîurirea prinţului moştenitor, un sincer aderent al acestei reforme a provocat schimbarea aceasta. Contele Khuen vine cu însărcinarea de a introduce votul universal şi, într'o măsură pe care nu o cunoaştem, dreptate naţiunilor nemaghiare. O nouă dovadă că dinastia revine şi se încearcă a reface ceia ce s'a făcut la 1867.

*

Implini-va noul guvern cu conştiinţă misiunea sa întreită: crea-

rea unei majorități deákiste pentru sprijinirea dualismului, votul universal și dreptate mai multă pentru nemaghiari?

Pentru cea dintîiu avem simptomele cele mai bune. După lunga beție kossuthistă, poporul unguresc s'a trezit parcă și o mare dezamăgire și amărăciune îl cuprinde. Este aproape sigur că noile alegeri, care vor avea loc în Iunie, vor aduce o majoritate deákistă, care va fi, după calculele guvernului, între 209 și 241. Acest reviriment al opiniei publice ungurești e evenimentul cel mai mare al lunilor din urmă. Dualismul perduse în anii din urmă orice rădăcină în poporul unguresc și se făcuse o axiomă politică fraza că fără d. Kossuth nu se mai poate cîrmui în Ungaria. Acum „axioma" e răsturnată. Până cînd? Nu știm, dar nu putem avea încredere în trăinicia schimbării de spirite. Străbatem o fază de decădere, de coborîre a valului kossuthist și după ea va urma desigur o nouă urcare, o recrudescență a acestei mișcări, care de 400 de ani stăpînește în forme felurite politica ungurească și sufletul poporului unguresc.

Dar cum își împlinește guvernul celelalte două îndatoriri: crearea votului universal și dreptatea pentru nemaghiari? Aici nădejdile noastre, luminoase la început, se întunecă tot mai mult. Primul ministru, d. Khuen Héderváry, s'a declarat pentru legea votului universal, deși a adăugat restricția supremației ungurești și s'a declarat, cel puțin în convorbirile avute cu d. Mihali, partizanul unei politici mai blînde față cu noi, decît pînă acuma. Faptul acesta a făcut ca Romînii să-l primească cu o rezervă binevoitoare și se credea chiar la început că un compromis politic va interveni între guvern și Romîni.

De-atunci, într'un scurt răstimp de 2—3 luni, lucrurile au luat o față cu desăvîrșire schimbată prin intervenția contelui Tisza, fostul prim ministru în 1904—1905. Asupra celor două puncte: votul universal și chestia națională, o gravă divergență de păreri s'a ivit în sînul partidului guvernamental.

Pecînd d. Héderváry și, alături de el d. Lukács, ministrul de finanțe, sînt partizanii unei reforme electorale democratice și unei politici mai conciliante față cu noi, contele Tisza și d. Hieronymi, ministrul de comerț, omul de încredere al contelui Tisza în sinul guvernului, sînt protivnici declarați ai votului universal și vor continuarea politicei de șovinism asupritor.

Contele Tisza e adevăratul *spiritus rector* al partidului guvernamental și agitatorul lui electoral. E tipul *Junker*-ului ungar. Cultura apuseană nu a fost în stare să-i schimbe fondul sufletesc: fanatismul și îndărătnicia credințelor, impulzivitatea brutală a făptuirii, propie calviniștilor unguri. E varianta ungurească a *Herrenmensch*-ului nietzschean: un aristocrat din creștet pînă-n tălpi. Un astfel de suflet nu poate fi decît potrivnicul cel mai îndărătnic al votului tuturor. Votul trebue să fie un drept al celor puțini, al celor ce prin cultură, sau avere se ridică

peste vulg. Stăpînirea, rolul conducător între nemaghiari, al poporului unguresc și, în sinul lui, al celor puțini și „buni", al intelectualității, trebue menținut în politica țării. „Poporul" e incult și „necopt" încă pentru a înrîuri politica și legiuirea țării, iar nemaghiarii sînt o primejdie pentru aristocrația națională a supremației ungurești.

Despre chestiunea națională contele Tisza a rostit mai multe discursuri. Din haina de fraze și generalități goale, dezbrăcăm o singură idee pozitivă: Tisza refuză să recunoască pînă și dreptul de *existență* al mișcării și al partidului național romînesc. Romînii, după el, nu au dreptul de a se organiza ca partid național deosebit, căci prezența lui e o tăgăduire a unității politice a statului. Enormitatea asta l'a condus pe urmă la o exagerare folositoare numai nouă; a condamnat ca ultimă consecință și formarea unui partid romîn „moderat". Începuseră într'adevăr pe-alocurea să-și ridice capul printre Romîni, elementele veșnic setoase după o formulă salvatoare pentru îndreptățirea dezertării lor. Un partid „moderat" și totuși „romînesc", deși în servicii ungurești, ar fi fost forma trădării lor. Declarațiile contelui Tisza le-au răpit și nădejdea aceasta. Cine dorește să intre în partidul guvernului trebuie să-și mărturisească trădarea pe față. Pînă și d. Babeș, cel cu veșnicele proecte de partid „moderat", a renunțat la ele deocamdată. Vedem cu bucurie cum nesăbuința contelui Tisza, a fost și de astă dată în favoarea potrivnicilor săi.

Cum va ști contele Héderváry să-și împace vederile sale cu ale contelui Tisza? Conflictul în sînul partidului guvernamental e neîndoios, deși nu a izbucnit pe față. Reforma electorală e departe încă, se va face abea după mai mulți ani, a prezis d. Héderváry, iar pînă atunci conflictul se amînă și, la urmă, chiar el nădăjduește să treacă puterea contelui Tisza. Într'adevăr, acesta va fi sfîrșitul. Șeful real al partidului guvernamental e contele Tisza și aderenții partidului sînt aderenții lui și nu ai contelui Héderváry, iar noul partid îl recunoaște și-l va urma pe el, nu pe altul.

D. Héderváry e un om cu intenții bune, poate, dar un om fără voință, fără energie și fără ambiția de a-și forma un partid personal. Politica lui e șovăitoare și plină de contradicții, mai ales față cu noi Romînii. A început să guverneze, declarînd că vrea să ne facă dreptate. Cu toate acestea a menținut și sporit chiar măsurile asupritoare ale coaliției. Noul episcop al Caransebeșului, părintele *Miron Cristea* nu a primit nici azi întărirea guvernului și episcopia e de *un an și jumătate* fără arhipăstor. Ziarele și revistele din Romînia, între ele și *Viața Romînească*, sînt și azi oprite, ba altele nouă au mai fost oprite, între ele un manual de istorie romînească al d-lui Iorga. S'a făgăduit retragerea ordinului ilegal de catehizare ungurească al contelui Apponyi și el nici pînă azi nu a fost retras. În schimb vedem că unul din cele mai urgisite personagii, faimosul *Zepenszky*, a fost numit secretar general la in-

terne şi încredinţat cu „facerea" alegerilor. De cîtă nesocotire brutală e capabil acest om, s'a dovedit sub guvernul Bánffy.

El va „alege" şi de pe acuma mîna lui se simte pretutindeni. Nicăiri nu întîmpinăm bunăvoinţa şi dreptatea, de care ne-a asigurat contele Héderváry.

In circumscripţiile romîneşti mai „grele", guvernul a pus candidaţi cu averi uriaşe, care vor *convinge* pe alegători cu argumente sunătoare. In comitatul Aradului avem bunăoară în trei circumscripţii romîneşti principale trei candidaţi archimilionari: la Radna contra d-lui Vasile Goldiş pe *Taganyi* (40 de milioane), la Boroşineu pe baronul *Solymossy* (30 de milioane) iar la Chişinău contra poetului Goga pe contele *Wenckheim*, fiul unei familii cu o avere de vre-o sută de mii de hectare de pămînt, una din cele mai mari averi din Austro-Ungaria.

In Arad (oraşul), fondul electoral al contelui Tisza, candidatul guvernului, e după unii de 180.000, după alţii de 300.000 de coroane. Oricine îşi poate zugrăvi uşor lupta sufletească a alegătorului romîn, sărac, prigonit şi adesea fără conştiinţă naţională destul de trezită, în care se ciocneşte sentimentul dragostei de limbă şi neam, cu uriaşa ispită a banului, a băuturii, cu ameninţările administraţiei şi suliţele jandarmilor. Candidatul guvernului nu are nevoe de *toate* voturile romîneşti, ci adesea numai de minoritatea lor, pentru ca adăugindu-le la numărul voturilor ungureşti, veşnic la dispoziţia lui, să înjghebeze majoritatea. La Chişinău, bunăoară, ajunge să ni să ia vre-o sută de voturi din cele vre-o 1400—1500 romîneşti şi majoritatea e asigurată. Regretatul Russu-Şirianu a căzut aici la alegerile trecute în anul 1906, prin perderea a 40 de voturi, care în ultima clipă i-au fost răpite şi transportate la urmă între suliţele jandarmilor.

Nădăjduim totuşi că alegătorii romîni vor împodobi pe d. Goga cu un mandat, dacă nu la întăia alegere, cel puţin la a doua, la *balotajul* ce nu e cu neputinţă, fiind trei candidaţi la acest loc.

Guvernul a realizat însă totuşi una din făgăduinţele sale: a închis toate procesele de „agitaţie", intentate şefilor şi ziariştilor nemaghiari şi socialişti. A fost un semn neîndoios de pornire în spre bine. Inchiderea celor *o sută patru-zeci şi opt* de procese de acest soi e cel puţin o curmare a ostilităţilor pe acest teren. In Austria, ţara clasică a luptelor naţionale şi cu puternică mişcare socialistă, în cei din urmă *cinci* ani au fost *şase* procese de aţiţare. Comparaţia asta arată singură marea nedreptate ce apăsa mai ales presa romînească. *Tribuna* singură a scăpat prin măsura guvernului de *opt* procese, pe cînd pentru alte şase, girantul ziarului este închis pe şase luni la Seghedin. D. Octavian Goga a scăpat, credem, şi el de procesele sale pentru *Ţara noastră* şi va putea părăsi iarăş ţara noastră iubită...

Dar închiderea proceselor poate fi, cum am zis, o curmare a ostilităţilor, nu însă o pace definitivă şi pe toată linia. Ea e numai o mă-

sură *negativă*, căci înlătură *una* din multele nedreptăţi ce ne apăsa, fără a ne da *pozitiv* un progres spre recucerirea *drepturilor* ce revendicăm. Mai mult chiar, dacă guvernul se va opri aici, fără a merge mai departe pe calea de împăcare, măsura lui ne va fi mai mult păgubitoare decît folositoare. Ea ne va lua una din armele cele mai eficace ale agitaţiei politice, prigonirea căpeteniilor şi a ziariştilor noştri, fără a micşora *motivele* adevărate ale agitaţiei, starea de iobăgie naţională şi politică în care ne aflăm. Guvernul prin măsura asta a urmărit în cazul acesta un scop perfid: înlăturarea nedreptăţilor, nu celor mai *grave*, ci a celor mai *săritoare în ochi* şi va *induce* coroana şi străinătatea în eroare, făcînd să creadă că ne-a „pacificat".

*

Sistemul de asuprire s'a manifestat şi la conferinţa naţională din Sibiu, ţinută în 5 Aprilie st. n. Guvernul nu a admis-o ca conferinţă *naţională* ci numai ca conferinţă *electorală*. In Romînia poate nu se va înţelege deplin această înşiruire de cuvinte, cînd esenţa rămîne aceiaş. Ungurii sînt ce-i drept cam formalişti şi exagerează adesea valoarea formei uitînd fondul. Dar aici *forma* şi-a avut rostul ei precis. Oprirea conferinţei *naţionale* exprima concepţia contelui Tisza, care nu admite organizarea politică după naţionalităţi. Admiterea unei conferinţe naţionale din partea guvernului ar fi fost recunoaşterea unei *naţiuni* romîneşti şi a unui *partid naţional* romînesc, pe cînd o conferinţă *electorală* e numai o consfătuire a *alegătorilor* de orice categorie, făcută în vederea alegerilor.

Dar forma nu a alterat din norocire fondul. In conştiinţa noastră, conferinţa a fost o conferinţă *naţională*. Au participat *delegaţii partidului naţional* din diferitele circumscripţii electorale şi convocarea oficială a conferinţei era adresată *delegaţilor*. Hotărîrile ce s'au adus sînt prea cunoscute din ziare încît să le repet. Asupra unui singur punct mă voi opri: menţinerea programului naţional dela 1881. Punctul 1 al acestui program cere restabilirea autonomiei Ardealului. Asupra acestui punct controversele nu încetează. Din partea guvernului e combătut pentru că după concepţia lui unitatea statului s'ar înfrînge prin autonomia Ardealului. Din partea romînească se ridică o obiecţie îndoită. Mai întîi se spune că prin menţinerea acestui punct se închide calea spre vre-un compromis cu orice guvern, care ar avea vre-odată chiar bunăvoinţa de a ne face concesiuni; căci nici un guvern nu poate intra nici măcar în tratative cu un partid care tinde la sfărmarea unităţii statului. A doua obiecţie ce se ridică e că prin realizarea autonomiei Ardealului o parte însemnată, jumătate din poporul romînesc al ţării întregi, fiind în afară de Ardeal, s'ar da în prada asupririi ungureşti.

O soluţie s'a indicat prin programul dela 1905, cînd s'a cerut recunoaşterea neamului romînesc ca *subiect de drept constituţional*, cu

drepturi *naţionale* în cadrul statului ungar. Ar fi o soluţiune care în definitiv ar duce la autonomia naţională, în baza cadastrului naţional. Nu ştim, fireşte, dacă guvernul unguresc va fi dispus să primească pe *această* bază a intra în învoială cu noi.

*

Campania electorală a început. Alegerile vor fi în zilele întîi din luna Iunie. E o campanie grea, căci e foarte lungă şi concurenţa electorală străină obligă şi pe candidaţii noştri la aceleaşi sforţări. Partidul naţional romînesc a numit pînă acum vre-o 37 de candidaţi, din care pînă acuma vre-o doi s'au retras. Avem însă vre-o 44 de circumscripţii electorale cu majoritate romînească. Dintre noii candidaţi numele d-lui Goga e prea cunoscut încît să-l subliniez deosebit. Lupta noastră naţională e o luptă mai ales culturală şi e firesc ca reprezentantul cel mai însemnat al culturii romîneşti să intre în parlament.

Va trebui să o apere acolo nu numai cu argumente politice ci şi culturale, neglijate une-ori de oratorii noştri. Discursurile lui vor fi adevărate evenimente în această privinţă şi vor înbogăţi arsenalul nostru de argumente.

Campania electorală ne-a adus un fenomen foarte dureros: candidatura părintelui Vasile Mangra cu programul partidului guvernamental. Pentru a înţelege gravitatea acestui pas, trebue să amintesc trecutul politic al părintelui Mangra. El este creiatorul sau mai bine zis regenatorul întregii vieţi politice romîneşti din părţile Ardealului.

Agitator neîntrecut, el a aprins din nou focul mişcării politice de aici şi a organizat congresul naţiunilor nemaghiare la Budapesta, în anul 1895. Îşi poate oricine îngrăvi durerea ce cuprinde azi pe Romînii din Ardeal, văzînd dezertarea părintelui lor sufletesc, a omului care i-a dus la atîtea lupte frumoase, mergînd în fruntea lor. E un adevărat dezastru moral, o lepădare de neam cum nu au văzut-o niciodată în istoria luptelor noastre. Toţi cei slabi, şovăelnici şi ticăloşi vor avea o justificare pentru trădarea lor, invocînd că nu li se poate cere mai mult sentiment de datorie ca şefului lor de odinioară.

Noroc că mişcarea naţională s'a întărit atît de mult încît e independentă de persoane. Ea îşi face calea înainte indiferent de atitudinea şefului ei de odinioară. Părintele Mangra numai poate ucide mişcarea ce a creiat, ci dimpotrivă spiritul lui îl combate şi-l execută, dacă nu se va întoarce în ultima clipă...

Budapesta 15/IV 1910. **I. Zaheu**

Miscellanea

E. M. de Vogüé.

În ziua de 11 Martie a încetat din viaţă, la vrîsta de 62 ani, vicontele Eugène-Melchior de Vogüé. Cu moartea lui literele franceze încearcă o perdere grea. El face parte din generaţiunea literară, care a debutat pe la 1885, cînd realismul şi pozitivismul erau în floare. După cîteva studii publicate prin *Journal des Débats* şi *Revue des Deux-Mondes*, numele său deveni celebru prin publicarea faimosului său volum *Le Roman russe*, care făcea cunoscută în lumea întreagă literatura rusă, ale cărei pagini minunate abia erau bănuite de cîţiva iniţiaţi. Acest volum îl scrisese în Rusia, unde fusese multă vreme ca diplomat, şi avusese ocazia să cunoască în amănunt, producţiunea romancierilor şi poeţilor ruşi. Din cercetarea acestor opere şi compararea lor cu literatura franceză şi cea engleză de atunci şi-a alcătuit el acea profesiune de credinţă, pe care a exprimat-o în faimoasa prefaţă a acestei opere. În ea, Vogüé condemna naturalizmul francez, care se mărginea numai în a descrie fără a cerceta sufletele şi năzuinţile lor. Opera lui se poate spune c'a fost una din cauzele renaşterii literaturii idealiste. În idealismul său găsim afirmarea unei credinţi, fără preocuparea de a da acestei credinţi forma precisă a unei religiuni. Cunoştinţa trecutului îi arată că necunoscutul acela care produce viaţa, necunoscut în faţa căruia se închina, a luat, în decursul veacurilor, forme atît de diferite în imaginaţia oamenilor. Vogüé a fost mai ales un istoric, şi un istoric moralist. Pătruns de puterea tainică a tradiţiei şi presimţitor al viitorului: zădărnicia încercărilor sale de a le îmbina, învălue întreaga sa operă într'o umbră duioasă şi melancolică. După cum spune Faguet: se apleca cu curiozitate asupra tot ce a rămas de la oamenii din timpurile trecute şi reconstituia cu multă răbdare, multă ştiinţă, multă imaginaţie şi într'un stil frumos, micile suflete care au însufleţit odinioară aceste neînsemnate rămăşiţi. Cunoştinţa aceasta aprofundată a tainelor trecutului în diferitele epoci ale omenirii a sădit în sufletul său oarecare scepticism ironic, foarte discret, care însă nu putea să împedice optimismul

cel mai sănătos. Vogüé a fost, mai presus de toate, un maestru al stilului; filiaţiunea sa literară îl lega neîndoios de Chateaubriand, din a cărui personalitate, cu modificările inevitabile spiritului general al timpului său, avea desigur ceva. De altmintrelea s'a spus despre Vogüé că a regăsit o peniţă aruncată de Chateaubriand, ca prea moale.

După volumele sale de studii critice : *Heures d'histoire*, *Pages d'histoires*, *Spectacles Contemporains*, *Devant le Siècle*, etc., şi numai la o vîrstă destul de înaintată, a început a scrie romane—încercare curioasă în care a avut desigur succese . *Jean d'Agrève* e plin de un idealism nobil şi de un sentimentalism mistic; *Les Morts qui parlent*, sînt o satiră a moravurilor parlamentare franceze, pe care a avut ocazia a le cunoaşte ca deputat; *Le Maître de la Mer* ne descrie viaţa şi sufletul modernilor regi ai industriei şi cuceritori ai ţărilor ecuatoriale. Paginile scrise la moartea lui Taine, studiile sale asupra lui Chateaubriand, pe care l'a caracterizat ca pe un cruciat ce şi-a regăsit lancea într'o călimară, şi multe pagini din *Le Roman russe* vor rămînea cu siguranţă printre cele mai frumoase ale literaturii franceze. Cu Vogüé dispare o figură aleasă, o gîndire profundă şi demnă, un suflet nobil şi poetic; un idealist desăvîrşit.

Jubileele D-lui Maiorescu.

D. Maiorescu este un personaj atît de considerabil, încît nu putem trece cu vederea serbările ce i se organizează din cînd în cînd.

Dintr'un articol închinat d-lui Maiorescu de către un fost elev al d-sale, anul trecut la 15 Fevruarie, cînd criticul nostru a împlinit 69 de ani, am aflat că în fiecare an d. Maiorescu e serbătorit la acea dată. Dar aceste serbătoriri au, probabil, un caracter mai intim şi nu devin publice, decît atunci cînd i se dedică vre-un articol, ca acela din care luăm această informaţie.

Sînt, însă, ocazii, cînd serbările acestea iau un caracter mai public. Aşa, în 1899, cînd a împlinit 60 de ani, d. Maiorescu a fost serbătorit printr'un volum omagial.

In 1906, cînd s'a serbat vrîsta de 40 de ani a „Convorbirilor", d. Maiorescu, unul dintre întemeetorii ei, a fost, fireşte, serbat şi d-sa.

La sfîrşitul anului 1909, cu ocazia regulării drepturilor la pensie, d. Maiorescu a fost din nou sărbătorit printr'un frumos jubileu.

Iar acuma în 1910, Fevruarie 15, împlinind 70 de ani, distinsul nostru critic a fost iarăşi serbătorit, şi poate cu mai mult fast decît acum patru luni, cînd şi-a regulat drepturile la pensie.

Şi în 1906, şi în 1909, ne-am spus şi noi cuvîntul nostru. Şi ţinem să ni-l spunem şi acuma, în 1910.—Şi nădăjduim că revista noastră va trăi îndestul, ca să luăm parte şi la serbările viitoare ca, bunăoară, aceia cînd d. Maiorescu se va retrage din politică, sau cînd va împlini 75 sau 80 de ani, etc.

Aceste serbări sînt foarte utile, nu numai pentrucă cultul oamenilor mari e un semn de civilizaţie a unui popor, ci mai ales pentrucă ele ne aduc mereu în memorie faptele strălucite din trecut, punîndu-ni-le înainte ca pilde... Nu-i vorbă, uneori, cînd aceste pilde sînt prea mari, serbările pot avea şi un efect deprimant: pildele pot descuraja prin imposibilitatea de a le urma.

E veşnicul revers al medaliei.

Şi'n adevăr, d. Maiorescu a desfăşurat o activitate descurajantă dintr'acest punct de vedere.

Indrumător al culturii, om politic, critic literar, filozof, profesor şi cîte altele,—şi mai ales un spirit atît de enciclopedic! Cine nu cunoaşte siguranţa cu care d-sa a hotărît întotdeauna în toate domeniile culturii şi ştiinţii romîneşti! Dela 1866 şi până la 1908, d. Maiorescu şi-a spus cuvîntul său în toate. Chiar în 1908, d. Maiorescu tratează despre istorie şi filologie, despre arheologie şi geologie, despre mineralogie şi botanică (vezi „Critice", vol. III, „Minerva").

Dar nu e locul aci şi acum să vorbim despre activitatea d-lui Maiorescu.

Acum voim să vorbim despre ultimul jubileu,—acela din luna trecută a. c.

Cu acest prilej, d. Maiorescu a fost serbat în multe chipuri.—Despre adunările festivale, banchete, discursuri, etc. nu vom vorbi aici. Ne vom mărgeni la literatura produsă de acest eveniment.

In afară de diferite articole publicate în ziare şi reviste, din care remarcăm amintirile unei studente despre cursurile d-lui Maiorescu, care o făceau să cadă în extaz, stare sufletească, care dela Castillo Interior al Sf. Teresa, a fost atît de rar analizată, şi pe care autoarea a reuşit s'o exprime într'o formă adecvată;—în afară, deci, de aceste articole răzleţe, d. Maiorescu a fost serbătorit în două volume, alcătuite de admiratorii d-sale.

Primul, e un volum omagial, caşi cel dela 1899, cînd d. Maiorescu împlinea 60 de ani. Admiratorii publică o sumă de articole, relative la diferite chestii, toate însă importante şi toate scrise foarte bine. E un procedeu foarte nimerit: Mai multe inteligenţi aduc prinosul lor altei inteligenţi. Inteligenţa se serbătoreşte prin inteligenţă.

Dar pe lîngă acest volum omagial, admiratorii au mai dedicat d-lui Maiorescu un altul: N-rul „Convorbirilor" de pe Fevruarie, luna cînd d. Maiorescu s'a născut.

Acest volum samănă cu acela, pe care direcţia „Convorbirilor" l'a închinat acum vre-o doi ani lui Odobescu. Caşi atunci, materia e împărţită foarte metodic, şi fiecare colaborator tratează o altă faţă a subiectului.

Mai întâiu o lungă biografie, interesantă prin detaliile ei. Poate unele sînt cam de prisos, căci nu au o vădită însemnătate pentru pri-

ceperea personalităţii d-lui Maiorescu,—cum e acel incident biografic că autorul „Criticelor" a avut scarlatină la vrista de 6 ani.—Un defect al acestei biografii, şi un defect capital, e acela că nu ni se indică izvoarele. E poate cea mai bogată biografie din cite avem în literatura romînească—şi nici o indicaţie: nimic din acel „vezi" şi „cf." cu care filologii îşi împodobesc subsolul paginilor lor.

Şi lipsa aceasta e cu atit mai regretabilă, cu cit am fi avut ocazia să ni se citeze izvoare rare şi necunoscute, căci biograful, avînd să scrie istoria unui om în viaţă, a trebuit să facă studii profunde, ca să nu se pună în ciudata situaţie de a-i spune d-lui Maiorescu că a îndeplinit fapte, pe care nu le-a îndeplinit! Cînd cel biografiat trăeşte, controlul e teribil!

După biografie, urmează tratarea subiectului din mai multe puncte de vedere: „T. Maiorescu şi Academia Romînă", „Oratorul T. Maiorescu", „Criticul T. Maiorescu", „T. Maiorescu în politică", „T. Maiorescu învăţător al neamului", „T. Maiorescu istoric al Romîniei contemporane", „Profesorul T. Maiorescu", „T. Maiorescu şi arta în Romînia"... Cum vedeţi, lista e necomplectă; d. Maiorescu n'a fost tratat din toate punctele de vedere. Aceasta din lipsă de spaţiu, căci redacţia „Convorbirilor" spune într'o notă că articolele ce n'au încăput în acest număr, vor apare în altele viitoare*).

Că toate aceste studii sînt scrise foarte bine, e un lucru natural. A o spune, este o banalitate. Ceia ce e mai interesant de relevat, este tonul în care sînt scrise. Uneori— în acelaş studiu, şi mai ales în biografie—ai impresia că d. Maiorescu a trăit acum două veacuri, aşa de istoriceşte este tratat, şi, în acelaş timp ai şi impresia că autorul e în una din acele situaţii, cînd omul e dator să hiperbolizeze superlativul. Si, totuşi, necontenit, se simte în acest ton, că d. Maiorescu nu numai că nu e de loc dintr'un veac trecut, dar că trăeşte cu o actualitate şi cu o intensitate triumfătoare—ceia ce este şi adevărul şi ceia ce ar fi trebuit să facă pe autori să păstreze numai acest ton, dacă nu ni se ia în nume de rău această mică observaţie..

Noi ne vom mărgeni să ne aducem aminte cu stimă de omul care a reprezentat o jumătate de veac bunul gust în judecarea operelor literare şi care a fost sufletul unei distinse mişcări intelectuale, cîndva, aici, în Iaşul nostru bătrîn.

Din lumi străine.

In ultima lună a apărut un nou volum de critică literară al lui Faguet.

Copiem aceste citeva rînduri, care dovedesc încă odată superficialitatea franceză:

„Si j'ai jamais un panégyriste, je veux qu'il ait vu mes défauts; „et je le veux, non point du tout par humilité chrétienne, mais pour „qu'il ne soit soupçonné, à ne montrer que mes qualités, de plus d'in„vention que d'observation".

*) De cînd am scris aceste rînduri, a mai apărut un număr din „Convorbiri", în care găsim studiul: „Titu Maiorescu îndrumător al tinerimii".

Industria naţională.

Partidul dela guvern a venit cu o lege care a nemulţumit pe marii industriaşi.

Au dreptate aceşti domni. Industria noastră „mare" trebue ocrotită, încurajată cu orice preţ, cu toate preţurile.

Să fie scutite de vamă maşinile, să fie scutită de vamă materia primă, să se acorde prime de încurajare, să se facă reduceri pe căile ferate—dacă se poate să se pună gratis la dispoziţie aceste căi... Insfirşit, să se facă orice, căci trebue să avem numaidecît o industrie mare. Dacă e nevoe, să li se dea şi lefuri industriaşilor.

Că aceste scutiri şi premii sînt stoarse, în ultima analiză, din munca ţăranului—aceasta n'are nici o importanţă. Dacă ţăranul n'ar avea acest rol, ce altul ar putea să mai aibă?

Că se scumpeşte viaţa tîrgoveţilor? Dar tîrgoveţii care se plîng mai ales de scumpirea vieţii sînt funcţionarii, salariaţii. Remediul e simplu: să li se urce lefurile, punînd impozite asupra ţăranilor, a căror menire pe pămîntul acesta al Daciei fericite nu poate fi decît să contribue la crearea „civilizaţiei"...

Şi dacă nici aşa industria noastră mare nu va prospera destul de satisfăcător, se poate recurge la un mijloc extrem, dar salutar: Să se vîndă un milion de ţărani vre-unui stat străin, de pildă sud-american, cu vre-o 100 franci capul de ţăran, iar cu suma realizată să se încurajeze cît mai tare industria noastră „mare".—Ne vor rămînea încă cinci milioane de săteni, care, „observaţi" mai cu băgare de samă, vor putea îndestula tezaurul ţării noastre cele atît de „occidentalizate", spre prosperarea instituţiilor noastre de toate felurile.

Dela nimic nu trebue să ne dăm înnapoi, dacă e vorba să fim în rîndul ţărilor civilizate, cu industrie, cu proletariat, cu burghezism, cu socialdemocratism şi cu derivatele lor!

Răspuns unui intrus.

D. G. Pascu ne roagă să inserăm următoarele:

„In Noŭa Revistă Romînă din 21 Mart 1910, un intrus scrie un articol de trei coloane contra mea. Primele două coloane cuprind pe deoparte copilării şi pe de alta insulte grosolane. N-am ce răspunde la aceste lucruri. Ultima coloană este însă rezervată, chipurile, pentru „discuţia" cîtorva din multele mele etimologii. Iată ce am de răspuns:

Pe *fuldĭ* dintr-o cimilitură, pe care în Arhiva îl derivasem din *flo + -dă*, l-am considerat în Despre Cimiliturĭ ca pluralul dela *fuldă*. Ce haz maĭ are să combaţĭ o etimologie, la care însuş autorul eĭ nu numaĭ că a renunţat, dar a înlocuit-o chiar cu o alta ?!—Pentru restul etimologiilor daŭ intrusuluĭ următoarele explicaţiĭ care pentru oameniĭ cu pregătire filologică, şi cărora mă adresez, se înţeleg dela sine: *Ardicare* este lat. **ardicare* <*arduus* înalt. Mi se spune că din **ardicare* am fi avut **ardecare*. Cine nu ştie însă că *i* şi *e* neaccentuaţĭ trec lesne unul în altul?—*Bulughină* provine din **bulighină* cu asimilaţia luĭ *i* la *u* precedent.—*Căciulă* provine din **cuciulla=culla*. Primul *u* din etymon s-a prefăcut în *ă* prin disimilaţie faţă de *u* următor (comp. *păpuşă* <**pupuşă* <*pupa)*, iar *l* s-a păstrat prin analogie cu cuvintele terminate în *-ulă*=fem. dela *-ul (brădulă, ciuciulă)*. Totuş în dialectul macedoromîn *l* s-a vocalizat *(cicĭuă)*.—*Golnă* provine din **golină* < lat. **collina*. Sunetul accentuat *o* nu s-a prefăcut în *oa* fiindcă această schimbare nu are loc decît atuncĭ cînd *o* este urmat de *e* saŭ *ă*, nu de *i*.—*Licăresc* este o variantă a luĭ *licuresc* şi ambele provin dintr-un **lucuresc* <**luculo=luceo*. *U* din **lucuresc* s-a schimbat în *i* prin disimilaţie, dupăcum am spus şi în Arhiva, comp. şi invers *dumic* din *dimic*=lat. **demico*.—*Zgîesc* provine din **scaĭă* <**excaveo*, dupăcum *spaĭă* <*expaveo*. (Se ştie că în latina populară *cavus* a sunat şi **gavus)*. A spune că **excaveo* ar fi dat *scaĭb* este a ignora datele elementare ale fonologieĭ romîne.—Pentru metateza **betsum* <**bestum*= *bastum* am adus exemple chiar în Arhiva *(tsukĭ <stupa, a tsupi <a stupi*, nu *st* la dau <nu *ts* -il daŭ).—Pentru *mîeriŭ*=albastru mi se recomandă pe *merus*=curat al d-luĭ Puşcariu. Dar ce legătură de înţeles poate fi între *albastru* (de orice nuanţă) şi 'curat, îngrijit' ?! Eŭ am propus de **cyaneulus=cyaneus*=albastru. Forma *cynealus* pe care interlocutorul o dă ca a mea este o invenţie a sa.—Cuvîntul *muşat* este dat de mine ca cunoscut, dupăcum se poate vedea din Indice, unde cuvîntul este înregistrat fără steluţă după el. Exemple cunoscute se daŭ totdeauna atuncĭ cînd vraĭ să susţiĭ etimologiĭ noŭă.

Insfîrşit mi se maĭ contestă treĭ etimologiĭ *(titilic, titirez* şi *trişcă)*, dar de astă dată fără să li se maĭ găsească vreun „argument" !

Toate etimologiile mele rămîn decĭ în picioare. Pe de altă parte, din modul cum „combate", se vede cît de colo că autorul habar n-are de cele maĭ elementare cunoştinţĭ. Aceasta nu-l împiedică însă de a mă insulta în mod grosolan. Intr-o ţară ca a noastră, bătută de Dumnezeŭ, nimic nu ne poate surprinde. Intr-o ţară din Apus însă, unde se respectă munca, priceperea şi onestitatea, ar fi imposibil să se poată găsi un om care, înainte de a-şi fi terminat învăţătura oficială, înainte de a fi scris un rînd prin care să dovedească *ceva*, înainte decĭ de a fi făcut ochĭ în ştiinţă,—să-şi permită totuş a insulta pe un predecesor care munceşte deja de cîţiva anĭ şi şi-a atras consideraţia oamenilor cinstiţi şi competenţĭ".

Nota redacţiei.—Am publicat rîndurile de mai sus, aşa cum ne-au fost trimise.

Dar de ce atîta indignare, d-le Pascu? Ţi se pare calomnia un lucru nenatural şi excepţional? De unde această concepţie arhi-optimistă asupra oamenilor? Cum? Adevărul este un lucru natural şi obişnuit omului? Apoi atunci nu vezi ce nedrept eşti cu puţinii oameni care spun adevărul? Nu vezi că, după concepţia d-tale, oamenii de-treabă n'au nici un merit?

Şi apoi îţi dai samă, iubite d-le Pascu, ce lucru admirabil e că „adversarul" d-tale te calomniază *numai*, în loc să te pîndească noaptea la un colţ de stradă şi să te asasineze? Un „adversar", acum cîteva mii de ani, te-ar fi ucis pur şi simplu. Azi se satisface calomniindu-te. Iţi dai samă ce enorm progres e acesta? Iţi dai samă că „intrusul" d-tale, care se mulţămeşte să te calomnieze, înloc să-ţi spargă capul cu un silex, dovedeşte prin aceasta că e un om civilizat?

Pentru d. G. Panu.

D. Panu are dreptate: Despre volumul d-sale, în revista noastră, a scris mai întîiu un istoric de valoarea d-lui Radu Rosetti, numai spre a se apăra împotriva învinuirilor ce-i aduce d-sa. Evident, acest răspuns nu poate ţinea locul unei recenzii.

Dar numele d-lui Panu n'a fost atunci amintit pentru prima oară în „Viaţa Romînească"! De cîte ori am vorbit noi despre excelenta revistă „Săptămîna", care este, poate, singura publicaţie periodică ce ne face o adevărată plăcere! Facem „schimb" cu multe publicaţii, dar „Săptămîna" ne inspiră cel mai mare interes; numai pe dînsa o deschidem imediat ce o primim; numai pe dînsa o cetim în întregime! Căci numai în „Săptămîna" străluceşte dela început până la sfîrşit o inteligenţă vie, care are de spus ceva personal şi interesant—asupra oricărei chestii se opreşte!

Sînt multe lucruri plăcute pe lumea aceasta, dar parcă tot cel mai de preţ e o inteligenţă puternică, logică şi originală, care se exprimă într'o formă, poate uneori neîngrijită, dar aşa de atrăgătoare prin claritate şi *repeziciune* şi prin acele comparaţii, care aruncă fulgere de lumină şi de ironie ucigătoare.

Il asigurăm pe d. Panu că la „Viaţa Romînească" are admiratori vechi şi neclintiţi, care-l urmăresc de douăzeci de ani, şi pentru care multe din paginele d-sale sînt adevărate delicii intelectuale, indiferent dacă ei au sau nu aceiaşi părere cu d-sa.

Dar volumul d-sale nu putea fi recenzat decît de d. Stere, care, cum am mai spus, a fost împiedecat pentru moment să-şi îndeplinească această plăcută datorie.

Citeva reflecţii.

Din articolul d-lui Philippide, publicat în acest număr şi consacrat în întregime d-lui Sextil Puşcariu, nu mai rămine nici o îndoială că filologul dela Cernăuţi îşi face o idee exagerată despre sine însuşi. Chiar prima pagină a articolului d-lui Philippide e suficientă pentru a dovedi acest lucru.

Cu această ocazie ţinem să facem citeva consideraţii, suggerate de criticele d-lui Maiorescu, pe care le-am recetit decurînd, ca să gustăm încă odată pe serbătoritul din luna trecută.

Intr'un adaos din *1908*, d. Maiorescu constată cu satisfacţie că numărul filologilor noştri a crescut, numărînd, pe lingă dd. Philippide şi O. Densuşianu, şi pe d. Sextil Puşcariu. Desigur că d. Maiorescu cunoaşte operele d-lui Puşcariu,—dar aceasta nu are mare însemnătate în chestie, căci filologia a ajuns azi o ştiinţă aşa de *specială*, încît un profan, fie chiar şi un om de geniu, cam greu poate să-şi spună cuvîntul în domeniul ei în toată cunoştinţa de cauză. Dar d. Maiorescu n'a cetit tot ce a scris d. Puşcariu, căci altmintrelea n'ar fi afirmat că, faţă cu ceilalţi filologi, d. Puşcariu are o superioritate, anume aceia că nu se înfierbîntă în discuţie şi că „îşi păstrează cumpătatea şi demnitatea faţă de toate atacurile". Dacă d. Maiorescu ar fi cetit articolul din „Convorbiri literare" (Februarie 1907), în care d. Puşcariu zice că n'a cetit „Principiile" d-lui Philippide, pe care, totuşi, pe necetite, le declară şi nule şi plagiate, —desigur, atunci, că d. Maiorescu n'ar fi scris rîndurile citate mai sus, mai ales că d. Maiorescu, pecît ştim, pe valoarea acestor „Principii" s'a întemeiat cînd a încredinţat d-lui Philippide elaborarea dicţionarului limbii romîne.

Dar să revenim la consideraţiile, care ne interesează. D. Maiorescu,—deşi nespecialist în această încîlcită ştiinţă, pe care filologii o încîlcesc parcă anume şi mai mult,—îşi dă totuşi părerea asupra d-lui Puşcariu şi-i decerne o cunună.

Un om, care nu cunoaşte istoria culturii noastre contemporane, s'ar mira de această judecată sigură şi definitivă asupra unui domeniu al ştiinţii, aşa de greu de pătruns pentru ne specialişti.

Dar omul acela n'ar avea dreptate. El ar fi nedrept faţă de d. Maiorescu.—D. Maiorescu, care a înflorit dela 1860 pănă la 1880, face parte din acea mare generaţie de enciclopedişti, care a caracterizat cultura romînă din veacul al XIX-lea. Fiind de făcut multe, şi fiind foarte puţini oameni capabili, aceşti oameni, forţamente, au fost siliţi, au fost *datori*, să se amestece în toate cele şi să se pronunţe în toate cele.

Verdictele d-lui Maiorescu în filologie, mineralogie, arheologie şi botanică, din 1908, sînt ecoul acelei epoce. Ele sînt o nobilă şi venerabilă *survivance*, cum zic sociologii.

Dar d. Maiorescu e un om care nu se pronunţă pănă ce nu crede că e în cunoştinţă de cauză. Probitatea d-sale intelectuală e mai presus

de orice îndoială. Şi dacă d-sa se pronunţă elogios asupra filologiei d-lui Puşcariu, d-sa e convins, fără îndoială, că are toate motivele să se pronunţe astfel.

Desigur, d. Maiorescu a cetit sau măcar a foitetat pe d. Puşcariu, şi ceia ce l'a convins că d. Puşcariu e un adevărat filolog e *forma* în care sînt scrise operele profesorului de la Cernăuţi.

D. Philippide a enunţat într'un studiu publicat acum cîţiva ani, („Specialistul Romîn") unul din cele mai profunde adevăruri, cînd a spus că d. Maiorescu a fost, la noi în ţară, leaderul formei goale... Noi reţinem: „leaderul *formei*".

In adevăr, ceia ce supăra la un V. A. Ureche era lipsa de *formă* europeană, sau mai bine zis, era o caricaturizare a acele forme europene. Astăzi, învăţaţii noştri nu mai cad în ridicolul acelei pseudo-forme. Azi şi-au însuşit forma. Iată, de pildă, d. Puşcariu (cităm din prima pagină a articolului d-lui Philippide din acest număr):

D. Puşcariu, vorbind de plantele *fumărică*, *lunărică*, *săpunărică*, scrie aceste rînduri, care pot ţinea piept celor mai frumoase bucăţi din „Caleidoscopul lui A. Mirea".

„Cum că şi pomenitele trei nume de plante au sunat odată *fumare, *lunare, *săpunare, probează numele lor latine fumaria, lunaria, saponaria"!

Iată *formă* adevărată! Unde ştia bietul V. A. Ureche să pună steluţe (*) la formele presupuse prin care a trecut un cuvînt!? D. Puşcariu însă ştie, iar un om de cultură, dar care nu se pricepe în filologie, cînd va vedea aceste derivaţii savante şi, mai ales, aceste misterioase steluţe, va exclama: Iată însfîrşit un filolog adevărat, nu ca V. A. Urechia!—De fapt însă, aceste „nume latine": fumaria, lunaria, saponaria... nu-s latine, n'au fost în limba latină, sînt creaţiuni ale botaniştilor moderni, sînt termeni tecnici, caşi „radiografia", „electro-dinamica", etc. D. Philippide dă un exemplu nostim. D-sa arată că: „Dacă pe o plantă oarecare germanul o numeşte *Mutterkraut*, pentrucă medicina populară o socoate bună contra boalelor de mitră, botanistul—să zic, de pildă, Gessner—a numit'o *matricaria*"... Şi dacă un d. Puşcariu dă peste acest cuvînt *matricaria*, al lui Gessner, şi-l socoate ca un cuvînt vorbit de Romani, atunci caută ce cuvînt romîn a derivat din acest cuvînt... latin, îi pune steluţe—*forma* e absolut occidentală, şi devine un filolog desăvîrşit.

Fără îndoială, ideia d-lui Philippide că d. Maiorescu a fost leaderul formei—(„goală", zice d. Ph.) este o idee profundă.

Dar aceasta, credem noi, nu poate fi pus în sarcina d-lui Maiorescu ca un lucru rău. D. Maiorescu, vorbind drept, reprezintă un progres. D-sa a făcut tot ce putea face epoca d-sale. D-sa este reprezentantul de frunte al unei evoluţii.

Să ne explicăm. Cum că a fost fatal să se introducă *intâiu* forma şi apoi fondul, nu poate fi îndoială. Ar fi fost bine să se introducă amîndouă, dar aceasta *nu se putea*... Şi aşa dar, trebuia să se introducă întâiu *forma*, care, apoi, să *atragă*, să *creeze* şi fondul: întâiu teatru şi apoi actori şi autori dramatici, căci înnainte de a fi teatru, cine era să se apuce să facă piese de teatru şi, mai ales, cine era să se apuce să se facă actor?

Şi s'a introdus întâiu forma. Dar în chip stîngaciu. Forma ridiculă, forma... diformă. Dar această formă putea greu aduce şi fondul. A trebuit, deci, să se dea o luptă pentru perfecţionarea formei,—şi lupta aceasta a dus'o, între alţii, şi d. Maiorescu, dar d-sa a fost acela care a ştiut să formuleze mai bine năzuinţile epocei d-sale. D-sa însă a crezut că luptă *contra formei goale* şi *pentru fond*. S'a înşelat,—dar numai pe jumătate: D-sa a luptat contra formei *proaste*, care nu putea aduce fondul; a luptat pentru forma adevărată—deci pentru forma care trebuia să provoace producerea fondului. In acest sens, da, a luptat pentru fond.

Dar să lăsăm desvoltarea acestor consideraţii pentru altă dată.

Să vorbim puţin de altăceva.

D. Philippide a renunţat acum 5 ani la alcătuirea *oficială* a dicţionarului limbii romîne, pentrucă Academia îl silea să-l „scurteze", să-l facă mai răpede. Academia recunoştea marea valoare a dicţionarului, dar îi cerea d-lui Philippide să-l facă mai puţin conştiincios—numai să-l dea gata mai degrabă. Mijlocul? Să renunţe la... citaţii. D. Philippide a răspuns că nu poate renunţa la *cetirea* citaţiilor (scoase în fişe), căci numai din cetirea acestor citaţii putea afla diferitele înţelesuri ale cuvintelor. *(Scrierea* citaţiilor în manuscris, nu-l întîrzia, căci *nu le scria d-sa).* Academia n'a înţeles acest lucru—şi d. Maiorescu, în 1908 (Critice, Vol. III) repetă acest argument cu citaţiile... Curios!...

In sfîrşit, d. Philippide, ne voind să cedeze la această cerere, şi-a dat dimisia.—Dicţionarul a fost încredinţat d-lui Puşcariu, care s'a angajat să-l termine în 5 ani.—Au trecut 5 ani, şi d. Puşcariu are numai o literă (A).

Cînd a renunţat, d. Philippide avea strîns tot materialul (pe care l'a dat d-lui Puşcariu) şi redactase dicţionarul până la *D* (şi o parte din litera aceasta).

De-atunci, în aceşti 5 ani, d. Philippide ar fi ajuns până la *P*. Şi, peste cîtva timp, dicţionarul ar fi fost gata.

Aşa dar, *acuma*, înloc ca dicţionarul să fie la *P*, este abia la *A*,—şi, înloc să fie făcut de d. Philippide, căruia Academia îi aducea învinuiri că-l face prea pe larg şi prea savant,—e făcut, până la *A*, de d. Puşcariu, cel cu *lunaria, fumaria, saponaria*... şi alte lucruri de acelaşi fel, pe care cetitorii le vor găsi în articolul d-lui Philippide din acest număr.

Dar destul! Pe altădată...

Eugeniu Carada.

Ne permitem să reproducem, după „Luceafărul", aceste frumoase rînduri, scrise de d. M. Seulescu, profesor universitar din Bucureşti:

„O problemă de psihologie omenească. Acest om rece, rezervat, taciturn, care părea că priveşte lumea cu indiferenţa spectatorului la un caleidoscop, era un entuziast, un sentimental preocupat să-şi domine elanurile caldei sale inimi şi ale înaltului său suflet. Vedea tot, simţea tot, înţelegea tot, ghicea tot; iar dînsul trecea, neştiutor şi rece, pe dinaintea unei lumi pe care nu o despreţuia, nici nu o iubea, dar de care-i era milă... Şi atunci tezaurul lui sufletesc se revărsa în generoase binefaceri „oculte".

Toate manifestaţiile vieţii noastre publice au profitat de acest ocultism: politică, literatură, artă, naţionalism, comerţ, industrie...

Unui om însă refuza cu îndărătnicie tot pe lume: bucurii, satisfacţii de vanitate ori de orgoliu, fantazii, pînă şi cele mai elementare foloase ale traiului; la ele nu avea dreptul un singur om, şi acel om era fiul serdarului Nicolae Carada şi al cocoanei Petruţa Slănitescu, democratul-liberal, domnul Eugeniu Carada".

Rectificare.

In No. nostru trecut am publicat (dintr'un volum ce va apare în curînd la „Minerva") *patru* poezii iscălite N. Beldiceanu.—Ni se atrage însă atenţia că una din ele, *Dor de moarte*, este a d-lui Raul Stavri. N. Beldiceanu avea obiceiu se copieze, pentru sine, poeziile care-i plăceau—şi astfel poezia d-lui Raul Stavri a fost considerată de cei ce îngrijesc de apariţia volumului lui N. Beldiceanu ca aparţinînd acestuia din urmă.

P. Nicanor & Co.

Recenzii

D. Anghel și St. Iosif. *Caleidoscopul lui A. Mirea.* Vol. II. Edit. Minerva, București.

De cite ori bunavoința D-lor Anghel și Iosif, ne învoește să ne aruncăm privirea prin „Caleidoscopul“ lui A. Mirea, în minunata împărăție a reginei Mab, se reinnoesc în sufletul nostru aceleași sentimente de încintare și uimire, pe care le-am resimțit, cînd în „Viața Romînească“ ne-a fost dat să facem cunoștință pentru prima oară cu acest unic „dublu exemplar“ de poet în literatura noastră. Ce păcat numai că editorul a avut supărătoarea inspirație de a pune pe copertă burghezul acela banal, care ride, cu un ris gras și o privire plină de subințelesuri grosolane, la glumele fine și fanteziile gingașe și strălucitoare din volum! De nu s'ar fi putut un peisagiu de lună plină, în care un nouraș străveziu ar fi schițat abia iluzia unei neînchipuite regine Mab în „cărucioara ei născută din darul unei scoici marine“, atunci ar fi fost mai bine un înveliș alb cu ademenitorul titlu „Caleidoscop“.

Indărătul acestui titlu cetitorul ar fi găsit ușor nuanțe zimbetului deșteptat de fantasmagoria de culori și lumine, jocul mereu reînoit al unei fantezii de o bogăție uimitoare, verva plină de vioiciune și însuflețire, din care izvorăsc împărechieri de idei, îngemănări de icoane pline de neprăvăzut, de grație, de ironie mușcătoare și fină luare în ris, acel *ceva* ce nu se poate nici preciza nici defini și care e spiritul și talentul unicului nostru „dublu“ literar.

„Dublul“ acesta e nou, unic, neașteptat și plin de originalitate și totuși îl cunoaștem, e un vechiu și statornic tovarăș al sufletului nostru! E vechiul demon familiar, a cărui față ride în luna plină și rotundă „ca o portocală“ a lui Heine, monstrul care plimbă aceiași lună în „capătul unei sfori pe cer“ și „ne-o arată de față sau de profil“, ori o țintuește „ca un punct pe un i“ în balada lui A. de Musset! E reincarnarea străvechiului Pierrot, apariția lunară a eroului paiață cu chipul său de clovn înfăinat și ochii zugrăviți cu cărbune, glumețul cel veșnic ce parcă'n ris ține ghitara la piept ca pe o liră de poet, în ris și în bătae de joc i-atinge strunele cu un aer inspirat și scoate din ele melodii extravagante, sunete stridente și împărecheri ciudate de acorduri, dar fără să vrea nimerește și strunele în care doarme cintarea divină și atunci glasul ei se trezește pe neașteptate, de după masca înfăinată a clovnului Pierrot, zeflemistul nerespectos, se ivește dumnezeescul chip al poeziei adevărate... In vremile noastre însă oamenii au uitat să ridă, fiindcă numai știu nici să plingă, sintem triști de o tristeță scarbădă, morocănoasă, și superficială, sintem triști din neputință de a resimți viața și mă tem că mulți nu vor ști să ridă decit cu risul grosolan și gras al burghezului de pe copertă, vor petrece ca la circ și nu vor băga de samă lacrima ce tremură în risul paiații, nu vor bănui durerea din care izvorăște gluma, nici desnădejdea, în care hohotul de ris exagerat e ecoul suspinelor înăbușite, nu vor ști să deslușească umanitatea veșnică din sufletul poetului sub fluturii strălucitori

ai fantaziei și săgețile de aur ale glumei. Și totuși ce poet delicat e fantezistul A. Mirea! Cum știe să redea de fin poezia subtilă risipită în scenele vieții prozaice, și cit de bogat și strălucitor poezia naturii! Cum știe să-și mlădie muzica versului pentru a nuanța accentul întregii simțiri omenești! Nimeni nu știe ca dînsul să deie glasul ce trebuie înduioșării, ce tremură în ritmul săltăreț și zburdalnic al versului ușor luător în ris și să pue astfel o rază caldă de lumină în cea mai crudă ironie. Și cum răsună de adinc și religios cucernica lui admirație de natură. E toată gama simțirii omenești dela tînguirea discretă a simțirilor personale, ascunse în veselia factice, cu ritmul fantastic ca jocul unui *troll*, pînă la acea izbucnire măreață și simplă, grea de emoție stăpinită, din lungile versuri cu ritmul larg, ce exprimă atit de just și cumpănit durerile și grozăvia lui 1907.

*

Oreste. *In umbra iubirii.* Poezii 1907—1908, București, Tipografia și legătoria Gr. Iliescu.

Datate din 1907—1908, aceste poezii ar fi putut purta orice dată și ar fi putut avea orice iscălitură. Ele sint din acele versuri ușoare, corecte și mediocre ce umplu paginile mai tuturor revistelor. Fără culoare proprie, într-un ritm regulat și monoton, pare că adorm ușor gîndirea și amorțesc simțirea:

Iubita mea-i frumoasă
Și blîndă ca o floare
Iubita mea-i născută
În zi de sărbătoare

și așa mai departe etc. etc... Nu le poți imputa nimic, ocupă în mod cuviincios pagina la rubrica: Poezie, dar grozav îți dau impresia de ceva foarte adesea văzut, foarte mult cunoscut și totuși... atit de vag și nedeslușit...

*

Ion A. Rădulescu Pogoneanu. *Iohann-Heinrich Pestalozzi. O schiță a vieții și ideilor sale.* Tipografia cărților bisericești. București.

Ca introducere la tălmăcirea în romînește „a cărții pentru popor“ Leonard și Gertruda (din colecția „Biblioteca pedagogilor clasici“, editată de casa școalelor spre folosul mai mult al învățătorilor, ne spune autorul) a scris Dl. Rădulescu-Pogoneanu această schiță a vieții și ideilor lui Pestalozzi, și e una din cele mai interesante și mai bine alcătuite cărți în genul acesta, scrisă și într'o formă frumoasă, clară și simplă, plină de un entuziasm discret și conținut, ce adeseori fără fraze și accente lirice poate să miște pînă la lacrimi. Frumuseța morală a genialului pedagog se răsfringe tot atit în operile cit și în viața sa, la desfășurarea căreia azistăm cu autorul. Cei întăi ani ai copilăriei se petrec în acel admirabil mediu familiar, a cărui simplicitate și nobleță ne-o redă foarte bine Dl. R. Pogoneanu, între devotamentul mamei și al bătrînii servitoare Babeli. Din acest mediu căpătă Pestalozzi convingerea, pe care mai tîrziu își întemeiază tot sistemul de educațiune, că școala trebuie să creeze în jurul copiilor atmosfera familiei pentru a-i putea educa, iar dela înțeleptul său bunic aceа iubire activă și plină de bărbăție pentru cei mici și umiliți, de care a dat dovadă toată viața sa. Adolescența se petrece între prietenii entuziaste, legate în vederea aceluiaș ideal, în mijlocul cărora propriul său ideal, dorința de a ridica poporul din sărăcie prin educație, începe a se desemna cu din ce în ce mai multă putere și hotărîrea, atît sub influența primului său mediu cît sub acea a lui Rousseau, de a se așeza la țară și a se face agricultor. Apoi iubirea născută tot din o prietenie ideală, romanul acela de o așa pu-

ritate morală, care se termină cu căsătoria lui cu Ana Schulthess, tovarăşă credincioasă, care îl ajută să-şi aducă toată viaţa la îndeplinire hotărîrea, luată la începutul iubirii lor, de a trăi mai întăi pentru patrie şi apoi pentru iubita lui soţie. Maturitatea nu e decît lupta acestui nobil servitor al idealului pentru a-şi aduce la îndeplinire scopurile, încercările, strădănuinţele şi neizbînzile pe terenul practic, spre care atît se simţea împins de chemarea sa lăuntrică şi izbînda glorioasă pe terenul literilor, spre care nu s-a îndrumat decît ca pe o cale provizorie, pentru a ajunge la ţelul dorit. Apoi epoca glorioasă a bătrîneţii, în care Pestalozzi vede o clipă realizat visul întregii sale vieţi, punerea în practică a ideilor sale pedagogice care devin impulsul marii mişcări pedagogice din Germania şi mai ales din Elveţia, a cărei fizionomie originală, frumuseţă morală şi mai ales putere sistematizată de muncă i se datoresc. In fine sfîrşitul acela tragic, înnainte de care idealistul îndărătnic îşi vede încă odată opera năruită şi speranţele distruse. Pestalozzi cu firea lui plină de acea candoare germanică, cu iubirea de cei mici şi săraci, aşa de adînc sădită în fiinţa lui, cu acea pornire neînvinsă de a trăi după un ideal, şi cu stăruinţa neînduplecată în urmărirea unui scop, proprie omului de geniu, e redat în schiţa biografică a d-lui Rădulescu-Pogoneanu cu multă putere de viaţă şi adevăr. Dramaticul vieţii acestia în care omul de geniu e în luptă cu împrejurări aproape de neînvins, cu piedici ridicate în lumea din jurul său şi in firea sa lăuntrică, se desfăşoară plină de un viu şi susţinut interes, iar omul şi ideile se desfac cu putere într'o luminoasă şi măreaţă perspectivă.

*

D'Annunzio, Zuccoli, Ojetti. *Nuvele.* Traduceri din italieneşte de Pora. „Biblioteca Minervei".

Traduceri conştiincioase, într'o limbă corectă, lecturi bune pentru formarea gustului publicului, dar dacă Ojetti şi Zuccoli stilişti cumpătaţi şi uneori stîngaci şi prozaici, nu perd mare lucru din puterea scrierilor, traduşi în limba noastră, unde e farmecul, graţia, poezia, şi strălucirea lui d'Annunzio ?... Mai ales că nuvelele alese în volumul de faţă nu valorează decît prin acestea...

I. S.

***

A. Stavri. *Luminişuri.* Iaşi. Edit. Revistei „Viaţa Romînească".

Iată un nume care aminteşte de versuri pline de gingăşie, în care defilau, în haina lor străvezie de imagini, privelişti de natură, idile rustice, sau crîmpee din basme. Şi impresiile plăcute de odinioară revin după cetirea acestui volum, în care poetul a cules cea mai bună parte a producţiei sale. O senzaţie deosebită de linişte şi de seninătate se degajează din aceste versuri, în care nu găsim desigur reflecţii adînci asupra marilor probleme, nici accente puternice sau pasionate de lirism personal, ci simţirea potolită dar sinceră a unui suflet bucolic, care iubeşte viaţa în toate manifestările ei frumoase, vesele, simple. Natura nu e pentru acest poet un simplu decor pentru etalarea sentimentelor sale intime. In versurile sale, ea e zugrăvită totdeauna obiectiv, de o fire care a trăit aproape de dînsa, care înţelege nespusul său farmec, care ştie s-o vadă şi poate s-o redea cu toată bogăţia nesfîrşită de culori, de sunete, de parfumuri. Poetul iubeşte mai ales natura liniştită, cu aspectele sale obişnuite, cu jocurile ei eterne de lumină şi umbră, cu dealurile verzi, cu şesurile line, cu lanurile de grîu, cu pîrăile argintii strălucind în bătaia soarelui, cu zările rumene sau cu apusurile înflăcărate. Primăvara, cu avîntul său neînvins de viaţă şi de renaştere e anotimpul său favorit:

O limpede zi scaldată în soare...
Pe crengi, în livezi, stă floare de floare;

În aburii calzi renaşte pămîntul—
Şi apele duc un cîntec de-April—
Şi intră'n păduri, c-un rîs de copil,
În hohote vîntul.

Şi aceste privelişti de natură sînt totdeauna vii. Ele sunt zugrăvite de un artist abil, al cărui ochiu ştie să prindă momentele care însufleţesc peisagiul. Detalii mărunte, neînsemnate, din viaţa umilă a satelor, măresc intenzitatea evocării în tablourilor sale cîmpeneşti:

Din cuib de jaratec, din nouri, la schit
Cad raze-ostenite de soare-asfinţit,—
Şi-n codru răspunde ritmata şi clara
Bataie de toacă,—şi simţi venind sara.

Prin fum de colb roşu zăreşti, la răscruce
Pe drum, o căruţă ce-n goană se duce—
Şi zgomotul leucei tîrîtă pe drum,
Aleargă de-avalma cu norul de fum.

Iubirea cîntată în aceste poezii nu are accente triste. Ea e de obicei iubirea simplă şi sănătoasă a flăcăilor şi a fetelor, care se întîlnesc la secere sau la coasă, care se învîrtesc la horă. Rareori sufletul vre-unei copile tresare într'un suspin, ca acel al frumoasei satului:

Eu cîntam la secerat—
Şi în focul cîntului
Un voinic m-a sărutat—
Şi s'a dus—şi m'a lasat—
Cu obrazul înfocat
În răcoarea vîntului...

O notă discretă de lirism personal, apare uneori în versurile poetului. Amintirea trecutului dispărut, acea a copilăriei şi a fiinţelor iubite odinioară, scurgerea repede şi neîncetată a timpului, lasă o undă de melancolie în sufletul său:

Viaţa noastră trece, cînd stai să te gîndeşti,
Ca apa care scade aşa pe nesimţite,
În cupele uitate pe margini de fereşti.

Aceste sentimente nu sînt nici obişnuite, nici durabile în viaţa poetului:

Dar intr-o clipă's iar copil,
Zburdalnic ca o zi de-April,
Cu suflet cald, cu dorul viu.

Natura, cu izvorul ei nesfîrşit de viaţă şi de iubire, revarsă totdeauna, în sufletul celor care sînt pătrunşi de farmecul ei, seninătatea şi optimismul.

O. B.

***

George Radu. *Die Donauschiffahrt in ihrer völkerrechtlichen Entwickelung.* Berlin. Verlag von Emil Ebering. 1909.

Lucrarea aceasta e o teză de doctorat. E de un mare interes şi scrisă în mod foarte clar. Chestia Dunării e tratată din punctul de vedere al dreptului internaţional. Şi tot odată cu chestiunile juridice, relative la navigaţiunea dunăreană, autorul tratează şi despre formaţia şi desvoltarea comisiunii dunărene,—o instituţie reprezentînd interesele generale ale comunităţii statelor europene la gurile Dunării. Şi, într-adevăr, aceste două chestiuni sînt în cea mai strînsă conexitate.

D. G. Radu expune mai întăi principiile fixate prin congresul dela Viena, din 1815, relative la navigaţia pe fluviile cu caracter internaţional. Tratatul, încheiat acolo, stabileşte în principiu libertatea navigaţiunei pe asemenea fluvii pentru toate naţiunile, cu o oarecare deosebire de situaţii, după cum e vorba de state riverane sau neriverane. Intru cît, însă, e vorba de statele riverane, se stabileşte o deplină egalitate, independent de importanţa lor politică.

Deci, conform tratatului dela Viena, regulamentarea circulaţiei pe fluviile internaţionale, cum şi facerea lucrărilor necesare pentru uşurinţa traficului, trebue să pornească dela nişte comisiuni, formate din reprezentanţii tuturor statelor riverane.

Dunărea capătă o importanţă mare, din punctul de vedere al raporturilor de drept internaţional, mai cu samă dela tratatul dela Paris, din 1856.

Autorul expune în mod succint trăsăturile esenţiale ale diferitelor tratate anterioare celui din 1856, relative la regularea navigaţiunii pe Dunăre şi care au fost încheiate, în diferite timpuri, între Austriaci, Ruşi, Turci.

Tratatul dela Paris, creînd comisiunea europeană, vroia să stabilească la gurile Dunării o autoritate, reprezentînd interesele generale ale Europei, împotriva năzuinţelor Rusiei şi, totodată, instituţia aceasta avea şi un scop economic, de a pune gurile Dunării în stare navigabilă, căci se găseau într-o foarte mare părăsire, din acest punct de vedere.—Această comisiune trebuia să înceteze după doi ani, şi atribuţiile ei trebuiau să fie trecute către un alt organ, creat tot de tratatul dela Paris, o comisiune a statelor riverane, a cărei competinţă să cuprindă tot parcursul fluviului. Această de a doua comisiune, însă, a avut o existenţă mai mult fictivă, căci nu s-a întîlnit decît într-un singur an, 1857, şi în tratatul dela Berlin, din 1878, a fost trecută cu totul cu vederea.

Durata comisiunei dunărene, însă, necontenit a fost mărită: de conferinţa din Paris, 1858, apoi prin actul public dela Galaţi, în 1865, după aceia prin tratatul Pontului, 1871, căci existenţa ei corespundea unor necesităţi generale europene, încît chiar şi Austro-Ungaria, care la început o privea în mod ostil, ajunge să o considere ca indispensabilă. Apoi, nici diferitele lucrări întreprinse de dînsa nu s-au putut săvîrşi aşa de iute. Tratatul dela Londra, din 1883, îi dă o existenţă quasi-perpetuă, căci îi continuă exitenţa pe încă 21 de ani, cu o prelungire tacită, în lipsa unei denunţări la fiecare scurgere de cîte trei ani, după acel timp.

Conform articolului 55 din tratatul dela Berlin, care dispunea să se facă regulamente de navigaţie între Porţile de fier şi Galaţi, urma să se formeze o comisiune-mixtă. Austria, deşi nu era stat riveran pe această porţiune din parcursul Dunării, totuşi vroia să aibă un loc preponderent în această comisiune. Astfel se iscă un conflict între Rominia şi Austro-Ungaria, în privinţa formării comisiunii mixte. Chestia urma să fie rezolvită prin tratatul dela Londra, din 1883.

Dar Rominia, nefiind tratată în mod egal cu celelalte state reprezentate în conferinţă, nu a vrut să adereze la tratatul încheiat la Londra, astfel că asupra teritoriului rominesc tratatul nu are nici o eficacitate.

„Putem acum să stabilim ca un rezultat al consideraţiilor noastre, că Rominia era îndreptăţită, cînd s-a opus la introducerea Austriei în comisiunea mixtă, prin dreptul propriu al acesteia, (Austria) şi fără responzabilitatea, pe care i-ar fi impus-o mandatul Europei. Mai departe, (Rominia) era îndreptăţită, cînd pretindea că dreptul de execuţie a regulamentelor de navigaţie să fie numai al statelor riverane. Din punctul de vedere juridic, în mod necondiţionat, trebue să se ajungă la această soluţie". (pag. 73—74).

Această chestie a comisiunei mixte, a fost urmată de o alta, tot arzătoare, relativă la mandatul dat Austriei, prin tratatul dela Berlin, de a exercita lucrări de înlesnire a navigaţiunii la Porţile de fier, şi de a pune taxe de navigaţie, pentru acoperirea cheltuelilor. Discuţia a rezultat de acolo, că mandatul de executare al lucrărilor, nu trebuia confundat, cum a făcut Ungaria (succesoara Austriei) şi cu dreptul de a regulamenta circulaţia. Acest drept, conform principiilor tratatului dela Viena, competă tuturor statelor riverane, şi, deci, nu numai Austriei.

„Pe deoparte Austro-Ungaria (în timpul din urmă: Ungaria)... a făcut greşala de a ignora pe statele, interesate în mod nemijlocit, cu privire la chestiunele de un interes general. Aceasta nu corespundea de fel cu normele generale de drept ale navigaţiei fluviatile şi cu regulele „courtoisie"—ei internaţionale.

„Pe de altă parte, nici celalt punct de vedere nu se poate justifica întotdeauna. Aici se stabileşte o îngrădire prea mare a mandatului dat Austro-Ungariei, îngrădire protivnică intenţiilor congresului dela Berlin. Prin exagerarea prea mare a drepturilor statelor riverane vroia să se atribue Austro-ungariei un rol atît de subordonat, încît nu putea corespunde concluziilor congresului şi demnităţii acestui stat". (pag. 104).

Intr-un foarte interesant capitol, autorul determină calificarea juridică a comisiunii dunărene. Această instituţie se bucură de exteritorialitate, e într-o completă independenţă faţă de statul riveran şi posedă funcţiuni legislative (puterea de a reglementa navigaţia), executive (îndeplinirea regulamentelor) şi judecătoreşti (rezolveşte conflictele pe baza regulamentelor edictate).—S-ar părea, după cum au crezut unii, că e un adevărat stat. Dar nu poate fi vorba de stat, căci, deşi nu lipseşte un substrat omenesc, asupra căruia să se exercite autoritatea sa, (indivizii care călătoresc prin gurile Dunării cad sub atribuţia sa), ca la orice stat, îi lipseşte însă puterea suverană (Staatsgewalt). Autoritatea statului e primordială, nereflectată, nu recunoaşte o putere mai mare, pecînd comisia dunăreană e rezultatul unui acord între state, e un organ al comunităţii internaţionale a statelor.—După părerea autorului, rolul comisiunii dunărene e terminat, căci a fost creată în vederea unor împrejurări, care au încetat să mai existe.

„Dacă ne raportăm acum la comisiunea europeană, putem să susţinem următoarele lucruri, ca rezultat al expunerii noastre: Fiindcă noţiunea sarcinelor reale în domeniul dreptului public pare exclusă, noţiunea de servitute a statului (Staatsservitut) nu poate să-şi găsească nici o aplicaţie în caracterizarea juridică a comisiunii dunărene europene în raporturile ei cu Rominia. Comisiunea dunăreană europeană înseamnă o îngrădire a suveranităţii romîne (imperium). Acestei ştirbiri îi lipseşte complect natura reală. Şi ea nici nu-i permanentă, căci nu-i o concesiune necesară şi dela sine înţeleasă a statului, ca fiinţă socială. Comisiunea europeană a Dunării e o excepţie. Se poate da deplină satisfacţie cerinţelor navigaţiunei libere şi prin instituţia obişnuită a comisiunii statelor riverane". (pag. 133).

*

Pierre de Tourtoulon. *Les principes philosophiques de l'histoire du droit.* Tome premier. Paris. Félix Alcan.—Lausanne. Payot &C-nie.—5 fr.

P. de Tourtoulon tratează în tomul acesta, despre finalismul în istoria dreptului, şi despre noţiunea cauzalităţii, mai cu samă în ce priveşte cauzalismul juridic, şi tratarea acestor chestiuni serveşte ca o introducere generală la istoria dreptului.

Lăsînd la o parte stilul, cam greoi, toate capitolele acestui volum sînt interesante, mulţumită ştiinţii şi pătrunderii autorului.

Aşa, de pildă, este de un interes deosebit capitolul, în care arată înfluenţa exercitată de religie şi magie asupra desvoltării dreptului (pag. 215 sqq) cum şi consideraţiile ingenioase, prin care face distincţia între fenomenul religios şi magie.—„Se atribue în deosebi religiei origina instituţiilor de un interes general. Instituţiile de interes privat, proprietatea mobiliară, dreptul obligaţiunilor s-au desvoltat sub protecţia unei concepţii destul de vecine... Magia a permis naşterea drepturilor individuale; magul a fost protectorul

celor mai moderne concepții juridice. Aceasta n-are nimic care să ne mire, căci cele mai multe științi, arte, industrii datoresc cîte ceva acestor credinți bizare, acestor practice misterioase, acestor religii neregulate, care răspîndeau multe observații juste și procedeuri utile". (pag. 217—218).

Care-i deosebirea între religie și magie? Intre altele, „religia este o psichologie colectivă oficială", pe cînd magia „poartă în sine proba unei bănueli instinctive a individului împotriva aceia ce e oficial, care vrea să se impună convingerii sale, și față de care el dă o adeziune mai mult aparentă decît reală, —și totodată (magia) dovedește și simpatia sa pentru ceia ce pare că vrea să se ascundă" (pag. 224).

Autorul crede că factorii decizivi în formația dreptului sînt factorii emoționali. Materia primă a dreptului, adică nevoia socială care tinde să fie legiferată, cît și forma juridică a dreptului, lasă să se străvadă sentimente de deosebite naturi. Faptul colectiv social, care determină crearea dreptului, adică mișcarea impulsivă a unei părți din populația unei țări, este o stare sentimentală generală, care prin intenzitatea și prin extensiunea sa se impune legiuitorului. Dar chiar opera formală, prin care legiuitorul dă un corp sentimentelor generale, transformîndu-le în norme de drept, se resimte de diferite emoții.

Cînd e o adunare deliberativă e ușor de văzut importanța pe care o are, în ce privește crearea dreptului, starea emoțională a corpului legiuitor. Dar chiar cînd e o singură persoană, care legiferează, ea e influențată de starea sentimentală a celor, ce o înconjoară de aproape.

...Dar, într'o recenzie, nu se poate face decît într-o mică măsură o dare de samă asupra unei cărți, unde predomină faptele și ideile.

I. N.

***

G. Dumitrescu-Bumbești. *Monografia băncii populare „Gilortul".*—1910. București, Socec. 87 pag.

Lucrarea d-lui G. Dumitrescu-Bumbești cuprinde o descriere a înființării, funcționării și dezvoltării băncii populare „Gilortul", din com. Novaci, jud. Gorj, bancă care ocupă locul de frunte în mișcarea noastră cooperativă.

Această bancă, înființată în 1902, cu 26 membri și un capital de 72 lei, a ajuns, la sfîrșitul întăiului an social, la 230 membri și 53 depunători, cu un capital social de 4.137,28 lei și depuneri spre fructificare de 15.053,65 lei, iar la sfîrșitul anului 1909 la 1774 membri și 717 depunători, cu un capital social de 326.574,17 lei.

Ceia ce a făcut ca banca „Gilortul" să ajungă la această înflorire a fost, pe lîngă priceperea și entuziasmul conducătorilor săi, cumpărarea moșiei Novaci.

In iarna anului 1903—1904, ia în arendă, pentru obștea novăceană, moșia Novaci, prin licitație publică, pe un period de cinci ani, cu 12.080 lei anual. In 1907 banca izbutește să cumpere moșia cu suma de 373.195,59 lei. Valoarea reală a proprietății Novaci fiind de 1.575.000 lei, banca realiză deci un cîștig de 1.251.231,41 lei, care fu atribuit fondului de rezervă extraordinar.

Banca vinde apoi unei case străine pădurea de pe muntele Timpele, care, prin așezarea ei, nu renta o exploatare proprie, pentru suma de 150.000 lei, în vreme ce foasta ei proprietară, Eforia Spitalelor Civile, o prețuise numai la 30.000 lei.

După cumpărarea moșiei urmează o adevărată împroprietărire a sătenilor. In vara anului 1909 au fost puși 176 de săteni în stăpînirea a 195 h. a. pămînt arabil, prețul pogonului reprezentînd ¹/₄ din valoarea reală a pămîntului în localitate.

E interesant de arătat normele după care s-a făcut această împroprietărire, norme din care se vede grija cea mare a conducătorilor băncii, ca împroprietărirea să se facă cu cît mai multă dreptate, ținînd samă de nevoile și capacitatea fiecărui sătean în parte și în aceiași vreme nici interesele băncii să nu sufere. Bazele, pe care s-a făcut împroprietărirea și urmează a se face, până la deplina împărțire a moșiei Novaci, sînt: a) lipsa de pămînt și socotirea eventualităților de moștenire, b) numărul membrilor familiei actuale și considerarea celei viitoare, c) puterea de muncă, d) solvabilitatea declarantului, e) capacitatea lui sub privirea operei de educare a băncii, f) calitățile lui sufletești, g) interesele economice ale localității.

Cum se vede nici un amănunt n-a fost uitat.

Ca să ajute la ridicarea edilității satelor, banca a stipulat în contractul de vinzare încheiat cu fiecare sătean că nu se va putea construi, timp de 90 de ani, nimic pe lotul de pămînt cumpărat fără aprobarea băncii. Pentru a se pune odată capăt certelor, proceselor și chiar omorurilor ce se întîmplă din pricina încălcării hotarelor, banca a făcut împroprietărirea la fața locului și prin semne, în așa fel ca să nu se mai poată naște niciodată vre-o neînțelegere în această privință, făcîndu-se în aceiași vreme din lucrarea de punere în stăpînire un adevărat cadastru.

Pe moșia cumpărată aflîndu-se întinse păduri, banca a pus la dispoziția sătenilor lemnele de foc și de construcție necesare. Ne pare rău că spațiul ne oprește de a putea cita întreg regulamentul forestier întocmit cu acest prilej, spre a se putea vedea înlesnirile de tot soiul făcute sătenilor și chipul rațional în care se face exploatarea. Transcriem totuși trei din dispozițiile acestui regulament: „Art. 9. Prețuirea lemnelor de construcție se va face în așa fel, ca metrul cub să nu coste mai mult ca 50% din prețul cu care se vînd lemnele similare din cele mai vecine păduri ale regiunii. Art. 10. Pentru lemnele de foc fiecare cap de familie va plăti o sumă globală anuală, care se va fixa în fiecare an și care nu va depăși de lei 5 pe an de familie; familiilor sărace li se vor face reduceri după socotința băncii. Art. 14. In lotul pe care se găsesc lemnele însemnate de un sătean, acesta va fi dator să strîngă toate trunchiarile și crăcile uscate și pe cele, a căror transportare nu rentează, să le ardă sub privigherea pădurarilor, spre a distruge astfel existența unui mediu prielnic incendiilor și insectelor vătămătoare lemnului".

Din lucrarea materialului cumpărat de ei, sătenii au realizat, în vara anului 1908, un cîștig de 144.000 lei. In aceiași vară, banca încheind o tovărășie cu o asociație de dogari din Muscel, a realizat un cîștig de 15.000 lei, pe cînd simpla vînzare a acelorași arbori ar fi dat suma de 800 lei.

In primăvara anului următor, banca luînd în întreprindere procurarea materialelor necesare podului de peste rîul Ciocadia, realizează un alt cîștig de aproape 3.000 lei.

In toamna trecută banca a început construirea unui cuptor bosniac dublu și a unei magiunarii.

E foarte instructivă, în ceia ce privește occidentalizarea ce o pot aduce în sînul vieții rurale aceste bănci populare, cetirea procesului verbal încheiat la a șasea adunare generală. In această ședință, consiliul de administrație a încuviințat clădirea de camere în muntele Rinea, proprietatea băncii, pentru instalarea unei stațiuni climaterice de vară; a hotărît cumpărarea unui alambic sistematic pentru fabricarea țuicii de fructe; a înființat un fond de pensiuni pentru funcționarii băncii; a hotărît plasarea numerarului disponibil în fondarea unei societăți forestiere

și a unei societăți de asigurare a vitelor; a hotărît clădirea unui local propriu; a hotărît începerea de studii preliminare pentru cunoașterea cantităților de grafit; etc.

Una din pricinile de înflorire a acestei bănci a fost și felul cum au fost întocmite statutele ei, care se deosebesc de statutele-tip ale celorlalte bănci populare în patru puncte mai cu samă: a) Consiliul de administrație răspunde *solidar* și *nemărginit* față de orice operațiuni ar întreprinde banca și membrii acestui consiliu dispun de o solvabilitate ce *întrece* activul băncii; b) Se dă deplină libertate consiliului de administrație în întreprinderile băncii; c) Pentruca banca să nu fie socotită ca un mijloc de îmbogățire a cîtorva bogătași, s-a limitat prin primele statute la cifra de *3.000* lei maximul capitalului social al unui membru; d) Fondul de rezervă ordinar, precum și cel extraordinar, care constă din cîștigul băncii avut din cumpărarea moșiei, covîrșesc totalul tuturor celorlalte fonduri ale băncii.

Datorită statutelor sale, datorită priceperii și entuziasmului curat al conducătoritor băncii, datorită iarăși hărniciei locuitorilor, precum și minunatei împrejurări cu cumpărarea moșiei Novaci, banca „Gilortul" stă azi în fruntea băncilor populare din țară. Ea a izbutit să asigure independența economică a sătenilor, împroprietărind pe cei săraci, înlesnind traiul tuturor, scăpîndu-i din ghiarele cămătarilor.

Cel care a pus temelia acestei bănci și căruia i se datorește în cea mai mare parte înflorirea de azi a ei și a locuitorilor, este d. D. Brezulescu, azi advocat, pe timpul începuturilor băncii, student. Prin căldura convingerii sale, prin dragostea pentru cei obijduiți și prin priceperea și munca sa a știut să-și lege numele de o mare faptă și prin aceasta și-a plătit cu prisosință datoria către neamul său.

Reproducem din citatul proces-verbal al celei de a șasea adunări generale o pagină, elocventă prin ea însăși:

„D. P. P., membru în consiliul de administrație, cerînd și dîndu-i-se cuvîntul, aduce, în numele colegilor săi din consiliu, cele mai vii mulțumiri d-lui D. Brezulescu, președintele consiliului și director al băncii, pentru priceperea și energia cu care a muncit să aducă banca în stare înfloritoare în care se găsește astăzi, și fiindcă D-sa, pentru toată munca depusă până azi, n-a voit să primească nici o renumerație dela bancă, propune adunării generale, nu ca plată a serviciilor D-sale, ci ca un simbol de recunoștință să i se doneze d-lui D. Brezulescu o bucată de pămînt din proprietatea băncii. Adunarea primește cu vii aclamații această propunere. D. Brezulescu voește să refuze acest dar, însă, după inzistențele adunării, îl primește să-l aibă ca o amintire scumpă a celor mai grele și mai frumoase zile, jertfa cauzei sfinte a țăranilor novăceni și mărginași, care de veacuri udă cu sudoarea feței pămîntul boieresc, în stăpînirea căruia le-a fost dat și lor să intre în propriile lor puteri în anul 1907".

Se știe ce evenimente năprasnice aveau loc în primăvara aceluiași an în restul țării...

Dar trebue să încheem această recenzie destul de lungă, cu părerea de rău că nu-i putem da o mai mare întindere. Dealtmintrelea ar trebui să copiem întreagă această broșură de numai 87 pag., care cuprinde însă atîtea *fapte*, ce cu greu se pot rezuma.

C. A.

* * *

Donado da Lezze. *Historia Turchesca (1300—1514).* Publicată, adnotată, împreună cu o introducere de *Dr. I. Ursu.* București, Ediția Academiei Romîne, 1910, 1 vol. in 8 de 50+304 p., prețul 5 lei.

Textul Istoriei Turcești este publicat

de D. Ursu după manuscrisul aflător la Biblioteca Națională din Paris. Manuscrisul datează dela sfîrșitul secolului al XVI sau cursul secolului XVII și este o copie după o cronică scrisă de Donado da Lezze, cronică al cărei original n-a putut fi aflat.

Donado da Lezze, s-a născut în Veneția la 1479 dintr-o familie nobilă. La vrîsta de 20 de ani îl găsim deja exercitînd în orașul său natal funcția de *provedador al sal.*

Din demnitate în demnitate Da Lezze ajunge în distinsa magistratură *de savio di terra ferma,* un fel de ministru de războiu și finanțe, precum și *avogador di comun,* cea mai delicată magistratură, căreia îi era încredințată tutela legilor și libertății precum și supraveghiarea intereselor vitale ale Republicii, cu dreptul de *intromissione,* adică de a suspenda deliberările.

La 14 Mai 1525 Da Lezze este numit locotenent al insulei Cipru, un fel de vice-rege, reprezentantul Republicei în insulă. Atît în această demnitate cît și în altele anterioare, Da Lezze avusese ocazia de a aduna un prețios material pentru cunoașterea istoriei Turcilor.

In cronica sa Da Lezze se servește de tot felul de izvoare: Aeneas Sylvius, Barbaro, Angiolello, Buondelmonti, izvoare turcești și martori oculari, între care și el însuși.

Cronica lui Da Lezze are un interes deosebit și pentru noi. Da Lezze pomenește de mai multe ori despre Romîni. Sînt în particular interesante cele relatate de cronicar cu privire la luptele dintre Ștefan cel Mare cu Soliman (1475) și Mahomed II (1476). Din povestirea luptei dela Valea-Albă rezultă că dezastrul Moldovenilor n-a fost atît de mare, cum se crezuse păn acuma, iar figura lui Ștefan apare într-o lumină mai impunătoare.

D. M. este cel dintâiu care publică această operă și cel dintâiu care-i stabilește paternitatea. Istoricii sînt desigur mai în măsură decît mine a-i aprecia munca și cunoștințele depuse. (Vom vedea părerea d-lui N. Iorga, care, după d. U., este „cel mai bun cunoscător al izvoarelor istoriei Europei orientale").

G. P.

* * *

Alfred Binet. *Les idées modernes sur les enfants.* Paris, 1910. „Bibliothèque de Philosophie scientifique", Ernest Flammarion. Prix 3.50.

Niciodată banala frază „Această carte trebue să fie în mînile tuturor.... etc", cu care se închee obișnuit dările de samă asupra cărților, nu a fost mai la locul ei și mai cu dreptate aplicată decît acum, cînd o scriu chiar în fruntea acestei recenzii. In adevăr, iată o carte, care trebue să fie nu numai în mîna tuturor acelora, care și-au închinat viața frumoasei dar delicatei ocupații de educator, dar a oricărui părinte de familie, și chiar a oricărui om cult.

Și nu e nici o exagerare dacă voiu spune că volumul acesta al învățatului director de laborator dela Sorbonne e cea mai bună, cea mai interesantă și cea mai plăcută lucrare apărută în ultimul timp în domeniul pedagogiei generale.

Cartea aceasta nu e un curs complect de pedagogie: în cele 9 capitole ale ei, autorul și-a limitat cîmpul cercetărilor sale la anumite chestiuni bine determinate, care sînt, dacă lăsăm la o parte primul și ultimul capitol *(scopul cărții și concluzia)*, următoarele: *Copilul în școală—Corpul copilului—Vederea și auzul—Măsura și educația inteligenții—Memoria—Aptitudinile,* și *—Lenea și educația morală.*

Dar în cadrul acestor cîtorva chestiuni, autorul ne dă atîtea observații nouă și neașteptate, pune în lumină atîtea lucruri simple și logice, dar neobservate până acum, pătrunde atît de adînc în fondul chestiunilor, încît ce-

tirea cărții iți lasă o impresie de ceva trainic, solid și de-o mare bogăție de cunoștinți.

Ceia ce aduce mai ales nou autorul este metoda cu adevărat științifică de cercetare. Observațiile date aici sint rodul unei munci de zeci de ani și a colaborării mai multor învățați, tovarăși de laborator ai lui Binet, care au pus în serviciul școalei și educației puternice resurse de ingeniozitate, inteligență și răbdare.

Pentru prima oară găsim intrebuințată pe o scară așa de intinsă *experiența* în pedagogie. Nu mai vorbim de vremea cind pedagogia era bazată pe *speculații filozofice* și pe generalizări din psihologie, dar chiar față de scrierile mai nouă, in care *observația* a inlocuit în cercetările pedagogice speculațiile și judecata prin analogie,—cartea lui Binet e un pas mare innainte, pentrucă el se folosește în cercetările sale de experiențe riguros științifice. Mii de copii au fost cercetați, observați, supuși la fel de fel de experiențe. Așa numitele „*testuri*", mijloacele prin care se măsoară diferitele facultăți și aptitudini ale copilului, nu mai sint pentru Binet și colaboratorii săi niște dibuiri și încercări stingace, ci iau aproape caracterul unor instrumente de preciziune. Și dacă la aceasta mai adăugăm și sinceritatea, iubirea de adevăr, curajul intelectual de a urmări faptele până in cele mai depărtate concluzii și de a privi realitatea așa cum este, cum și cumpătarea, stăpinirea de sine și prudența cu care autorul studiază chestiunile ce tratează, apoi ușor înțelegem de unde isvorăște puterea de convingere, cu care autorul iți impune vederile și părerile lui, chiar cind ele sint diametral opuse cu ceia ce te deprinseseși să crezi mai innainte.

Iată dece, dacă, de pildă, și alții au căutat să arăte că *memoria* nu e o facultate de așa de puțină valoare cum e privită în genere (Cine nu știe că de obiceiu nimeni nu se supără pentrucă nu are *memorie*, dar oricine se simte jignit cind i se spune că n'are *inteligență?* Sau cine nu cunoaște strigătul ce se repetă mereu, mai ales la noi, că nu ne trebue... memorie în școală, ci să se formeze mintea?), și că nu trebue despreţuită în educație,—apoi nimeni nu a reabilitat această facultate mai bine decit Binet, in admirabilele pagini din capitolul VI al lucrării de față.

Și cite prejudecăți nu inlătură autorul prin lucrarea aceasta? Iată stabilit acum definitiv și cu probe ce nu se pot contesta, cu insăși experiența, că inteligența—o anumită specie de inteligență—se poate educa și desvolta, dacă educația se face în sensul dispozițiilor ei. Iată lucrul manual, aplicarea tehnică, mult despreţuita muncă manuală, reabilitată și ridicată la cinste, prin analiza inteligenței verbale și sensoriale a lui Binet. Sau așa numitele *minciuni* ale copiilor, pe care așa de ușor sintem dispuși a le atribui vre-unei rălevoințe ori perversități speciale copilăriei („copiii sint mincinoși" e maxima îndeobște admisă),—explicate și lămurite, iar copiii reabilitați și ei. Ce admirabilă e analiza autorului, care arată cum multe din *minciunile* copiilor sint în realitate *iluzii*, *greșeli* de observație ori de memorie, și că însuși copilul le crede și le spune cu cea mai mare sinceritate; ba, că chiar orice mărturie are fatal un germene de falșitate din cauza greșelelor de memorie la care omul e supus. Iar studiul lui Binet asupra lenei, prin adinca înțelegere a sufletului omului în genere și a copilului în special, va deschide ochii la mulți asupra felului cum trebue să privim și să conducem pe copii și asupra ușurinței și lipsei de comprehenziune, cu care procedăm adesea față de ei, aplicindu-le cu inima ușoară cuvintul de *lene* și măsurile ce ni se par proprii (in realitate, ce ne cere mai puțină muncă!...) pentru indreptare,—cind de fapt cine știe căror cauze adinci, fatale și cu totul în afară de bună-voința copilului, se datorește acea stare a sufletului lui, pentru care-l blamăm ori pedepsim!...

Am avut, o mărturisesc, impresia că noi sintem incă sălbatici—în purtarea cu copiii, cetind acest capitol și venindu-mi în minte fapte pe care le-am văzut sau de care am auzit vorbindu-se. Dealtfel impresia aceasta, că sintem foarte departe de ceia ce ar trebui să fie, o ai mai întotdeauna cind cetești o carte de pedagogie străină, și in special pe aceasta.

Și tocmai....

Desigur, nu putem aplica la noi tot ce vedem că se face bun aiurea: nu avem nici mijloacele, nici priceperea; în special, în școală, cind mai ales în școalele primare și mai ales la țară, nici localurile, nici numărul elevilor, nici numărul învățătorilor, nici mobilierul și materialul didactic, nimic nu-i în condițiuni satisfăcătoare,—nu ne putem gindi măcar la aplicările ce se fac aiurea cu alte mijloace și cu oameni pregătiți anume.

Dar oricum, cetirea unei astfel de cărți ar indulci multe asperități, ar deschide orizonturi, ar da material de gindire, de observație și poate—în mică măsură—și de experiență. Și cred că nu există o altă carte care să merite mai mult să fie cetită de toată lumea dăscălească din țară.

Iată de ce încheiu această dare de samă cu o propunere: am ruga direcția „Casei Școalelor" să însărcineze pe cineva cu traducerea cărții acestia și s'o tipărească intr'o ediție eftenă, ori chiar s'o împartă gratuit acelor membri ai corpului didactic, care nu o pot ceti în franțuzește. Pentru ușurință s'ar putea chiar suprima unele părți mai aride,—lucru pe care l-ar putea face orice om deprins cu lucrări de pedagogie.

Ar fi o lectură foarte instructivă și foarte folositoare,—de aceasta sintem siguri.

*

Alphonse Séché. *Les plus jolis vers de l'année 1909.* Paris, Louis Michaud. Prix 1 fr.

Desigur că foarte puțini sint acei care au putința, în zilele noastre, să urmărească măcar în linii mari intreaga producție literară a unei țări, ca Franța, in care zilnic apar numeroase volume de proză și de versuri.

Cu atit mai puțini sint acei care vor fi urmărind mai de-aproape o ramură a acestei producțiuni, și mai ales poezia. Zicem mai ales poezia, pentrucă pe de o parte în acest domeniu apar mai mult nume nouă, iar pe de alta pentrucă astăzi poezia, poezia franceză în deosebi, găsește tot mai puțin răsunet și interes în public, și atrage tot mai puțin pe cetitori, din cauza tendinței poeților de a se indepărta tot mai mult de frămintările și preocupările vieții moderne, de a se inchide tot mai mult în ei înși-și, de a se izola de viața socială și de problemele ei.

Iată dece mi se pare că o antologie ca acea pe care de trei ani incoace o publică Alphonse Séché, sub titlul de „Les plus jolis vers de l'année", și în care autorul alege cele mai frumoase poezii din volumele de versuri apărute în cursul unui an, e o lucrare foarte folositoare, un mare serviciu ce se aduce publicului cetitor.

Căci oricit alegerea, mai ales cind e vorba de poezie, ar atirna de dispozițiile și inclinațiunile individuale, oricit am putea să bănuim că alte poezii am fi ales noi uneori, din unele volume apărute,—nu putem să nu recunoaștem că avem de-aface aici cu preferințele unui culegător luminat, cu mult simț literar și foarte imparțial.

Astfel, in acest mic volum, al cărui cost este cu totul neinsemnat, cetitorul care dorește să aibă o idee de pro-

ducţia poetică a unui an în Franţa, dar care nu are putinţa de a o urmări în numeroasele volume în care ea apare,—găseşte o oglindă fidelă a acestei producţii literare şi totodată o lectură foarte interesantă şi plăcută.

În acest al treilea volum, din 1909, autorul a adunat 114 poezii datorite la 39 de poeţi, dintre acei care au publicat volume în cursul acestui an.

O scurtă prefaţă a autorului ne dă cîteva consideraţiuni asupra unora din poeţii ale căror poezii se găsesc în acest volum şi o apreciere sumară a întregei producţii poetice a anului. Reţinem din ea constatarea că în anul 1909 au apărut mai puţine volume de versuri decît în anii precedenţi, şi că producţia poetică a anului 1909 e inferioară celei a anului trecut,—ceia ce, după noi, nu ar fi decît o urmare a răsunetului tot mai slab pe care poezia, faţă de roman şi de dramă, îl găseşte astăzi în sufletele cetitorilor.

M. C.

⁂

E. Faguet. *La démission de la Morale.* 1909. Société française d'imprimerie et de librairie. Paris.

În această nouă lucrare, distinsul critic şi scriitor francez studiază, în trăsături generale, evoluţia deosebitelor doctrine morale, dela Kant şi până în zilele noastre. Analizează mai întăi principalele sisteme morale ale Greciei antice (Socrate, Stoicizmul, Epicureizmul), arătînd că toate erau persuasive şi ipotetice, *nu* imperative. Creştinizmul a creat morala imperativă, făcînd-o să izvorască din religiune. Temeiul ei e *porunca* lui Dumnezeu. Deci o morală hotărît imperativă. Cînd însă creştinizmul pierdu ceva din influenţa lui, cugetătorii voiră să salveze morala, întemeind-o pe alteeva decît pe o religiune. Şi aşa s'a ajuns la morala întemeiată pe psihologie: Omul vrea să fie fericit; fericirea stă în virtute; deci omul trebue să fie virtos. E o revenire la epicureizm, e iarăşi o morală persuasivă şi ipotetică: fii virtuos, *dacă* vrei să fii fericit. Astfel până la Kant, toţi se încercară să găsească moralei un temeiu, religie ori ştiinţă; Kant o voieşte neatîrnată de nimic, întemeiată pe sine însăşi. El pleacă dela „faptul moral", dela glasul tainic care ne spune răspicat: Trebue, eşti dator!—„Faptul moral" face parte din noi înşi-ne; nu-l putem nega fără a suferi, fără a fi cuprinşi de remuşcare. El n'are nevoie, nici poate fi dovedit; el *există*,—şi totul trebue să plece dela dînsul. Dar ce ne porunceşte el? Kant răspunde: „Făptueşte aşa cum ai voi să fie legea universală de purtare!" Neokantismul francez, încercînd să completeze doctrina, îi îndulceşte intransigenţa şi-i dă un caracter mai practic (de unde *Pragmatizmul*). El zice: Este în societate o „solidaritate a răului", este o relativitate în bine. Şi formula kantiană devine: „Făptueşte astfel cum *poate* să fie legea universală *în societatea în care trăeşti*". Iată cum cea mai intransigentă morală ajunge la o semi-demisiune. Urmează o reacţiune contra lui Kant. Cea mai interesantă manifestare a ei e lucrarea lui Guyau: „La morale sans obligation ni sanction". Guyau analizează imperativul lui Kant şi vede în ideia de datorie *viaţa însăşi*, în toate manifestările ei: *trebue* să faci aceia ce voieşti şi aceia ce poţi; luptă şi riscă. Astfel Guyau se apropie de Nietzche. Şi acesta, caşi Guyau, dar cu mai multă pasiune, propovăduește viaţa intensă, bogată, fecundă. El dispreţueşte pe cei slabi şi umili, iar, pentru cei aleşi, crează o morală nouă, a stăpînirii de sine, a deplinei noastre dezvoltări, a vieţii intense şi primejduite. Pentru marea majoritate a oamenilor el rămîne însă, pur şi simplu, un *amoralist*. Alţi cugetători au voit să întemeieze morala pe ştiinţa moravurilor. D. Levy-Brühl, în opera sa „La morale et la science des mœurs", zice: Morala trebue să plece dela studiul ştiinţific al moravurilor, încercînd a stabili astfel, ca orice ştiinţă, legi generale. Dar acestei doctrine îi lipseşte idealul, îi lipseşte îndemnul spre mai bine. Intr'un ultim capitol Faguet lămureşte felul cum înţelege el problema morală. El pleacă tot dela „faptul moral", dela glasul lăuntric care ne spune: „Trebue, eşti dator!"—şi care adaugă, cînd îl analizăm, consideraţia *onoarei*, a vredniciei: Fă astfel, sau vei fi un nevrednic! Şi Faguet îşi termină studiul său, nu adînc pătrunzător, desigur, dar plin de bun simţ, de claritate şi întotdeauna interesant, cu frumoasa cugetare a lui Vigny: „L'honneur, c'est la poésie du devoir".

C. G. Sz.

⁂

Saint Evremond. *Collection des plus belles pages.* 1909, Mercure de France, 3.50.

În această colecţie, publicată sub direcţiunea d-lui Remy de Gourmont, se pune la 'ndămîna tuturor paginile cele mai frumoase şi mai originale ale scriitorilor de valoare din toate timpurile, fără nici o preocupare de moralizare sau educaţie, după cum se obişnueşte în asemenea colecţii. De altfel scriitorii din a căror operă s'au ales pîn'acum cele mai bune pagini sînt mai ales dintre cei uitaţi, nedreptăţiţi oarecum de soartă, şi din a căror scrieri o parte cel puţin merită a fi scăpată de-o uitare nedreaptă. Aşa pe lîngă Musset, Heine, Stendhal, Saint Simon, găsim în această serie pagini din Chamfort, Cyrano de Bergerac, Gérard de Nerval, Rivarol, Tallemant des Réaux, etc. Ultimul volum e consacrat lui Saint-Evremond. Intr'o notiţă preliminară, Remy de Gourmont ne dă amănunte asupra personalităţii şi vieţii lui Saint Evremond. O mare afinitate intelectuală între unul şi cel-lalt face această expunere foarte interesantă. Saint Evremond a fost tipul desăvîrşit al *libertin*-ului din sec. 17-a.—R. de Gourmont ne expune cu fineţa şi spiritul său obişnuit ce se 'nţelegea atunci sub denumirea aceasta de libertin, azi ţinută în puţină consideraţie. Caracteristica libertinului era independenţa spiritului şi originalitatea moravurilor. Libertinul era un om care nu primea ideile şi obiceiurile timpului său decît sub beneficiu de inventar; un spirit critic şi liber-cugetător. La oamenii de felul lui Saint Evremond, credinţa religioasă era de obicei nulă, dar în schimb iubirea plăcerilor lumeşti era foarte mare. De asemenea inteligenţa era foarte cultivată şi literatura profană bine cunoscută; aşa'ncît R. de G. spune, cu mult spirit, că bucătăria unui libertin era foarte aproape aşezată de biblioteca sa. Libertinismul a fost reacţiunea spiritelor libere contra rigorismului religios. Saint Evremond a fost un libertin desăvîrşit, caşi acel glumeţ abate de Bois-Robert, care are gloria de a fi întemeectorul Academiei franceze. Saint Evremond a 'nceput prin a fi militar, dar, căzînd în disgraţia lui Ludovic XIV, a fost exilat. A trăit în Anglia timp de peste 40 ani, unde a fost foarte iubit şi preţuit. Acolo şi-a scris aproape toate operele sale şi a murit în 1703, la vrîsta de peste 90 ani. Rămăşiţele sale se adăpostesc în faimoasa Westminter Abbey, Panteonul englez. Lunga lui vieţuire în Anglia n'a avut nici o înrîurire asupra stilului şi gîndirii sale rămase întru totul franceze. Din operele sale s'au ales fragmentele cele mai caracteristice. Volumul începe printr'o capo-d'operă: *Conversation du maréchal d'Hocquincourt avec le Père Canaye*, o minune de spirit şi persiflare, şi pe care Sainte-Beuve o pune alături cu *Les Lettres Provinciales*. În acest dialog, autorul înfăţişează un tip de bătrîn soldat şi un iezuit desăvîrşit, admirabil de bine redaţi. De altfel, eroii au existat în realitate, şi bogata observaţie unită cu spiritul pătrunzător al

lui Saint Evremond, i-a ridicat la simbolul unor întregi categorii. Urmează apoi fragmente din alte scrieri, disertațiuni cu subiecte felurite; două comedii, *Les Académiciens*, în care zugrăvește în versuri ironice primele începuturi ale Academiei franceze, și *Les Opéra*, comedie în proză în care persiflează burghezii prea iubitoare de spectacol. La urmă, o serie de scrisori, adevărate minuni de artă epistolară, cele mai numeroase către d-na de Mazarin, amica lui de inimă, și către celebra Ninon de L'Enclos, cu care a întreținut toată viața o caldă prietenie. Din toate acestea reesă originalitatea și talentul lui Saint Evremond, care din disertațiile sale, unde 'și expune părerea asupra operilor cele mai cunoscute în timpul său, apare ca unul din întemeietorii criticii literare.

*

Gabriel Faure. *Heures d'Italie.* 1910, Paris, Fasquelle. 3.50.

Caracteristic pentru noua generațiune literară francesă e „reîntoarcerea la Italia", datorită neîndoios înriuririi profunde, ce Maurice Barrès, care a știut să ne evoace în pagini puternice și minunate înțelesul priveliștelor și monumentelor sale, a exercitat asupra formațiunii sufletești a tinerilor scriitori de astăzi. Ce e sigur e că în noua generațiune s'a trezit acel „goût passionné de l'Italie", după expresia lui Bourget, și elita noilor romancieri și poeți, speranțele literilor franceze, au simțit cu tărie imboldul și nevoia acelui pelerinaj la locurile sfinte ale Frumosului, făcut odinioară de generațiunea romantică. Pe urmele lui Goethe, Byron, Stendhal, Chateaubriand, și pătrunși cu totul de alte idei și credinți, dar întru cîtva cu același ideal și aceiași dragoste s'au avîntat tinerii închinători. Acestui motiv datorim abundența de volume asupra fermecătoarei peninsule, la începutul acestui secol. D. Gabriel Faure e socotit ca una din gloriile noii generațiuni literare. Acestuia îndemn, ce l-a purtat pe drumurile Italiei, datorim acel roman *L'Amour sous les lauriers roses*, care a fost revelația talentului său plin de făgăduinți. În *Heures d'Ombrie* a redat impresiunile culese în micile și vechile orășele din țara lui Perugino. Noul său volum reprezintă, într'un cadru mai larg, aceiași caldă iubire a Naturii și a Artei, aceiași simpatie pentru monumentele, priveliștile și locuitorii Italiei, expresiunea acelorași senzațiuni fizice și intelectuale. În drumul său pe pămîntul slăvit, reface itinerarul lui Goethe. Povîrnișul Brenner-ului, pe încîntătorul val Lagarina, cu vechiul drum roman ce scoboară spre Verona, unde admirăm, împreună cu autorul, faimoasele grădini Giusti; cîmpiile Adigelui, care au văzut în decursul veacurilor nenumărate bătălii, hotărîtoare ale destinelor Italiei și, de multe ori, chiar ale lumii întregi, începînd dela Constantin cel mare și pînă la Napoleon III; Vicenza, orașul arhitecturii, presurat cu monumentele școalei faimoase a lui Palladio; micul lac Iseo, cu malurile sale poetice și liniștite, unde-l urmărește umbra lui George Sand; Brescia, cetatea lui Moretto, pictorul coloritului argintiu, al cărui geniu începe a fi abia acum prețuit; Bergama, patria nemuritorului Arlecchino; terasele parfumate de la Bellagio, cu villa Serbelloni, de unde călătorul are una din cele mai frumoase priveliști din lume; sălbatecii Apenini; malurile Adriaticei și primitiva natură din țara Abruzzilor; Pesaro, patria lui d'Annunzio, a cărei influență se simte în opera autorului; Perugia, bătrîna cetate războinică, cu stradele ei înguste și vechile edificii din Evul mediu; arta umbriană a maiștrilor primitivi, primele și îndepărtatele zori ale Renașterii; Assisce, Foligno, Montefalco, micile orășele din țara muntoasă și săracă a Umbriei asupra căreia plutește uriașa figură a lui San-Francisco cel blînd, toate acestea inspiră, rînd pe rînd, autorului pagini de-o rară frumuseță, pline de poezie, lumină și pietate, în care însă, singurul cusur, erudiția foarte bogată și variată a d-lui Faure pare cîteodată de prisos în armonia stărilor sufletești ale scriitorului.

D. N.

***

E. Levasseur. *Salariat et salaires.* 1909. Encyclopédie scientifique. O. Doin et fils, éditeurs, Paris. Un volum de XVI 484 p.

D. L., autorul unui magistral studiu asupra istoricului claselor uvriere în Franța, tratează în volumul de față problema spinoasă și agitată a salariatului. Autorul este din școala liberală, și expunerea faptelor e colorată de o umbră de tristeță și un spirit combativ, care o face mai vie și mai pasionată. Desigur că nu putem fi totdeauna de părerea d-lui L., care, credincios principiilor economice liberale, exagerează uneori, contestă sau temperează alteori lucruri ce nu intră în cadrul convingerilor sale. E clar și metodic însă pretutindeni, și mai ales e sincer; cetindu-l, vezi un om pe deplin convins de adevărul celor ce susține.

Capitolul I e consacrat definițiunilor; autorul definește cu precizie noțiunile de *salariat*, uvrier, întreprinzător, salar nominal și salar real, și stabilește deosebirea între lucrător și uvrier (travailleur, ouvrier), înlăturînd confuzia aruncată conștient de muncitori, care voesc să se prezinte ca singurii producători ai bogăției în societatea actuală.

Cauzele care provoacă urcarea și scăderea salarului, teoriile emise asupra lor fac obiectul capitolului II.—Concluzia sa e că: „nici o teorie simplistă nu poate cuprinde totalitatea fenomenelor salariatului, pentrucă aceste fenomene nu-s cîrmuite de o cauză unică... ci de cauze diferite, care influențază asupra și cererii și produc *o rezultantă, care e equația*, prețul muncii, în fiece contract de închiriere a muncii" (pag. 21). Aceste cauze sînt puse, fără a pretinde că s'au epuizat, în șase grupe: productivitatea muncii, fondul de salar și creșterea bogăției, costul vieții clasei uvriere, instituțiile relative la muncă, obiceiul.

In o justă lumină e pusă chestia mașinilor. Lucrătorii salariați nu sînt expuși numai concurenții ce și-o fac ei, ci și concurenții mașinii, care înlocuește pe muncitor. Credinții comune că „mașina alungă lucrătorul" autorul opune constatarea că: producția devenind mai eftină, consumarea crește și atunci crește și producerea și cere un mai mare număr de lucrători; că invențiile mecanice, fizice și chimice creează continuu producte nouă, care, solicitînd consumația, dau naștere la noi fabrici; că mașinile au făcut să crească salariile, să scadă numărul orelor de lucru, și diviziunea muncii cerută de ele nu este mai rea pentru desvoltarea intelectuală a lucrătorului, decît erau vechile meserii, ba din potrivă; că șomajul nu s'a agravat; că femeia nu e întrebuințată în fabrică mai mult ca înainte; că tranzițiile, dacă sînt dureroase pentru muncitor, sînt mai costisitoare încă pentru patron; în sfîrșit că lucrătorul ca consumator profită și el de eftinătatea produselor fabricii.

Toate acestea sînt adevărate cu o singură rezervă: dacă mașinismul nu pricinuește în un grad prea mare mizeria muncitorilor, aceasta se datorește mai mult organizațiilor uvriere, care au putut să opună rezistență eficace patronilor fie pentru a împedica exploatarea, fie pentru a smulge diferite avantaje. Evident, aceste foloase nu pot trece anumite limite, căci atunci patronul, nerentîndu-i fabrica, ar închide-o. Totuși, ca să ne convingem, putem compara situația muncitorilor înainte și după ce li s'a acordat dreptul de asociație. Deosebirea aceasta o vede și d. L., însă trece asupra ei, și tabelele de sa-

larii le dă incepind de pe la 1870 incoace, tocmai de pecind lucrătorii prind a se organiza puternic, și, observind că salariile progresează constant, atribue progresul faptelor de ordin general economic: creșterii producției, perfecționării mijloacelor de comunicare, creditului, etc.,—și reduce la minimum creșterile datorite grevelor și acțiunii sindicatelor; dar aceasta o contrazice evidența faptelor, căci rare ori patronii au mărit salarul de bună voe. Mai ales, acțiunea revoluționară a sindicatelor se pare autorului neliniștitoare pentru viitor, și, tăgăduind posibitatea existenții unei societăți viitoare, in care să lipsească salariatul, el manifestă o vie nemulțumire pentru legile uvriere votate in ultimul timp sub imperiul doctrinei economice-intervenționiste, care incurajează in iluziile sale pe muncitor, zice el, căci sint „anti-liberale, cind creiază privilegii in favoarea unora și in paguba altora, și anti-economice, cind impedică progresul bogăției și descurajează intreprinderea" (pag. 444).

Critica sa in ce privește acțiunea sindicatelor roșii și a partidului socialist, care văd in orice mișcare de imbunătățire a soartei muncitorilor, plecată de la patroni, o nouă incercare de aservire și nu așteaptă salvarea decit dela revoluție,—e desigur justificată. Căci sindicatele, conduse de oameni care adesea nu urmăresc interesele membrilor, uitind că nu reprezintă decit un sfert din numărul uvrierilor in orice țară și exagerind mizeria clasei salariate, se opun la formarea de economate, la crearea de case de locuit pentru uvrieri, la ideia de participare la beneficii, la formarea de cooperative, etc. Că asemenea instituții uneori deghizau un mijloc de exploatare, e posibil; dar că prin distrugerea increderii lucrătorilor in ele, cum fac sindicaliștii, s'a făcut rău clasei uvriere, e sigur; dupăcum e condemnabil ca, in numele unor principii nesigure și pentru o problematică existentă a unei societăți viitoare, să distrugi posibilitatea unui traiu bun in limita societății actuale.

D. L. studiază pe larg incercările făcute in aceste direcții și arată rezultatele lor satisfăcătoare.

Regretăm că nu putem să ne ocupăm de toate chestiile tratate in acest interesant volum. Pentrucă, chiar dacă nu-i poți acorda o deplină aprobare tuturor părerilor sale, căci aspirațiile noastre ideale de dreptate socială nu pot fi satisfăcute de principiile liberalismului economic, totuși il urmărești cu un viu interes. Dealtfel, insuși d-lui L. nu-i repugnă absolut soluțiile democratice date chestiei uvriere de doctrina intervenționstă, și nu le combate decit fiindcă crede că ele creiază in sufletul muncitorului o stare de spirit ce favorizează iluziile săminate de socialism.

In colecția de volume ce vor alcătui biblioteca de Economie politică și vor fi scrise de reprezentanți ai tuturor școlilor economice, volumul acesta va ocupa un loc folositor și pentru valoarea lui intrinsecă și pentru sinceritatea cu care d. L. iși susține convingerile sale.

M. J.

Revista Revistelor

Luceafărul (No. 7). Număr consacrat memoriei lui Eugeniu Carada. Numeroase articole, notițe și ilustrații. Acest om a fost respectat și venerat de toată suflarea rominească democratică. De aceia nu e de mierat că, cu ocazia morții lui, pietatea cea mai curată am găsit'o exprimată in democraticul Ardeal, acolo unde „clasa cultă" nu s'a desprins de popor, pentrucă n'a existat o clasă „aristocratică", care să dea tonul și care să servească celor eșiți din păturile de jos ca un „standard"—ca un ideal de imitat...—In Nr. 8, remarcăm, pe lingă o schiță vioae a d-lui Sandu-Aldea, și răspunsul d-lui Slavici in privința „poporanismului"—o pagină cinstită și bine gindită. Ce deosebire intre acest om serios și intre acel produs al „capitalelor" europene, care a cetit nu mai știm ce autor la picioarele nu mai știm cărei bătrine... coloane triumfale!

Revista **Ramuri**, dela Craiova, a tipărit și ea un număr inchinat lui Carada, conținind cam același material cași numărul din „Luceafărul". Se știe, că Eugeniu Carada era Craiovean.

Convorbiri literare (Martie). Redacția declară că *Convorbirile*: „după ce au netezit *odinioară* calea literaturii rominești, *ele se mărginesc acum să releveze mai ales ceia ce poate fi imbucurător* in mișcarea noastră culturală"...

Și ca exemple de „relevare" a „mișcării noastre culturale", ni se amintesc articolele despre „Odobescu, C. Negruzzi, Șaguna, Unirea Principatelor, Domnia regelui Carol I, Eminescu, T. Maiorescu"...! Cum vedeți, această revistă urmărește foarte de aproape „ceia ce poate fi imbucurător in mișcarea noastră culturală".—

Oare autorul vorbește serios, ori face *humour* englez, ca Samuel Klains, zis și Mihail Twain?

Un lucru insă merită să fie admirat in notița autorului de care ne ocupăm: Autorul a uitat că de cițiva ani tratează pe toți scriitorii romini (.... „mișcarea noastră culturală") (de „mercantili", „americani", etc., fără

să mai vorbim de transformarea d-lui O. Densușianu in „salamandră", „criptogamă", etc.

Sămănătorul (Martie). D. N. Bănescu publică fragmente dintr'un „Lexicon" al Marelui Vornic Iordache Golescu, cunoscut până acuma mai ales prin „Gramatica" și „Pildele" sale. Pentru specialiști această publicație e foarte interesantă din mai multe puncte de vedere.

In Nr. 11, d. M. Simionescu-Rimniceanu publică o nuvelă: *O intimplare*, in care ne arată cum *se face* arta,—după ce de vre-o patru ani ne-a tot spus *ce este* arta. Din articolele d-sale, noi ne făcusem o idee extraordinară despre artă. Cind colo, vedem că „arta" nu e un lucru până pe-acolo! Am fost pur și simplu mistificați!

Noua Revistă Romină s'a specializat in „Frunză verde". E o neințelegere desăvirșită intre colaboratorii revistei asupra acestei chestiuni. Probabil că d. Motru nu va intirzia să intreprindă o anchetă...

...Trecind la altă ordine de idei, ne vom permite să intrebăm redacția acestei publicații pentru ce atita preferință pentru „femeia bulgară" și pentru „femeia anglo-saxonă", tratate ambele in același număr? Nu e mai interesantă oare „femeia romină"?

Săptămina (2 Aprilie). D. Panu vorbește in termeni elogioși despre versurile d-lui A. Stavri („Luminișuri"). D. Panu își inchee articolul prin aceste cuvinte: „D. Artur Stavri scrie pentru cei delicați, adică pentru cei puțini".

Falanga (Martie). — Spiritual in Februarie, Criticul a devenit sumbru in Martie. Continuăm să ne minunăm, nu fără a zimbi pe ascuns, lovindu-ne cu mina peste gură și șoptind: „doamne ferește"!...

Facla. (Publicație săptăminală. Apare in editura Societății Anonime pe Acțiuni „Adevărul", prețul 15 bani, abonamentul 7 lei).—E o revistă de politică militantă. Pune in discuție multe lucruri importante relative mai cu samă la chestia evreiască. Deși socialistă, *Facla* ia uneori infățișarea unei tribune libere. Așa, in No. 4, d. S. Albin spune că socialismul de altă dată a fost „invins de realitatea lucrurilor din țara noastră", și tot in acest număr d. N. D. Cocea vorbește de „tradarea și renegatismul" foștilor socialiști.—Dar să lăsăm politica și să ne intoarcem la literatură. De unde a scos d. Cocea cuvintul acesta „renegatism"? Este acesta un cuvint rominesc? — Ori, in furia sa, distinsul nostru colaborator simte necesitatea să arunce injurii bilingue, cași cabalistul Mosaïde din celebrul roman al lui A. France?

P. S.—Atragem atenția d-lui Const. Graur, că n'a cetit bine studiul d-lui Stere despre chestia evreiască (publicat in revista noastră). Gravitatea chestiei nu stă in faptul că-s *mulți*, ci in faptul că Evreii formează, in Moldova, cea mai importantă clasă socială modernă: burghezia. Ar putea să fie și mai mulți Evrei, dar dacă ar fi amestecați in toate clasele—și in aceiași proporție ca Rominii—nici n'ar exista o chestie evreiască.

La Revue de Roumanie. Februar.

Remarcăm in această interesantă revistă un studiu al d-lui Francisc Lebrun asupra *operei romîne a pictorului Raffet*. Acesta, trecind prin țările romine in 1837, a făcut cu subiecte de aici, desenuri și litografii interesante și de o sinceritate absolută.

D. Bărbulescu susține intr'un lung studiu filologic, istoric și etnografic, că pretențiile Sirbilor in Macedonia sint mai justificate ca ale Bulgarilor. Ele au la origine, nu vanitatea, ci necesitatea vitală a poporului sirb de a ajunge la mare. D-sa crede că ciocnirile și ura dintre Bulgari și Sirbi din cauza Macedoniei nu vor inceta, ci vor crește incă in viitor.

La nouvelle Revue (Mart, 1910). Un articol al Lt. Colonelului *L. Picard*, **Belgia și neutralitatea ei**, studiază rolul pe care ar putea și va fi nevoită să-l joace Belgia, in cazul cind ar izbucni un războiu intre Franța și Germania. Pentru a ataca Franța și a tinde spre capitala ei, Germania aproape fatal va trebui ca, paralel cu acțiunea armatelor sale de sud, să pue in mișcare și o armată de nord, iar drumul cel mai scurt intre Berlin și Paris, este prin Aix-la-Chapelle, Liège și Namur. Astfel Germania are interes să calce neutralitatea Belgiei și, avind mari avantaje strategice din aceasta, e foarte probabil că va face-o. Acest lucru de altfel e aproape indicat de către Germania, prin faptul că a creat un mare cimp militar și bogate depozite de material de războiu la Malmoedy-Eisenborn, lingă frontiera Belgiei, aproape de Liège. Ce va face Belgia in cazul invaziunii unei armate germane pe teritorul ei? Chiar dacă intre suveranii Belgiei și Germaniei au avut loc vizite și apropieri, poporul belgian e pentru apărarea neutralității teritorului său. S'ar părea, după oarecare indiscrețiuni, că statul major al Belgiei ar fi pentru o rezistență de formă a armatei belgiene contra Germaniei și pentru o retragere spre nord la Anvers, lăsind drum liber armatei germane. Opinia publică insă și mai ales armata belgiană e pentru o luptă pină la extrem contra oricărui năvălitor, ce ar voi să considere Belgia ca un cimp deschis, unde să se joace destinul națiunilor. Din nefericire, pămintul Belgiei e insuficient apărat prin fortificațiile sale, iar armata ei, bazată pe sistemul inrolării voluntare, cu o instrucție foarte redusă, nu va putea face față unei năvăliri germane. Astfel armata belgiană nu va putea decit să incerce a apăra frontiera, și prin aceasta, in mod firesc, ea e aliatul adversarului acelei puteri, care-i va incălca mai intăi teritoriul.

Ocupindu-se de relațiile dintre Rusia și Polonia, *Jacques Daugny* arată marea greșală pe care o face Rusia prin aceia că nu caută să-și atragă iubirea Polonejilor, prin o politică mai liberală față de ei. In adevăr, prin suprimarea vămilor dintre Polonia și Rusia (1850), Polonia avind deschise astfel mari debușeuri pentru produsele ei in imperiul țarilor, s'a imbogățit foarte mult, și cu toate că situația ei politică nu e bună, situația ei economică e foarte bună in schimb și se datorește in mare parte Rusiei. Astfel, Polonii au un foarte mare interes ca să se menție unirea cu Rusia. Și dacă această unire materială s'ar transforma intr'o ințelegere cordială, Rusia ar fi cea dintiiu care ar ciștiga foarte mult in lupta ei, pentru a aduce o unire a tuturor Slavilor contra expanziunii germane. Cu politica actuală a Rusiei insă, Germanii fac foarte mari progrese in partea Poloniei, numită „Regatul congresului", așa că de unde erau, in 1863, 279.000 de Germani in această regiune, au ajuns astăzi la 610.000. Dar Polonii, care văd suferințele fraților lor din Prusia și lupta exasperată de desnaționalizare, pe care Germania o duce contra lor, ar fi foarte dispuși să uite tot ce au suferit pină acum dela Rusia și să se alipească strins de o Rusie liberală. Căci pe cind din partea Rusiei, națio-

nalitatea Polonilor nu-i deloc amenințată. Germanii luptă din răsputeri pentru nimicirea ființei naționale a Polonilor. Dar Rusia nu face nimic pentru a-și atrage pe Poloni,—din contra. Prin decizia din 3 Iunie 1907, Polonia pierde două treimi din representanța sa; măsuri extraordinare, stare de asediu, închiderea societăților și școlilor, etc., se iau contra Polonilor; prin legea din 16 Iunie 1907 Polonii sint eliminați din Dumă, rămînînd numai în Consiliul Imperiului; iar prin un proect de lege recent, urmează să li se închidă și această adunare. Astfel o eră nouă de tenziune între Rusia și Poloni se deschide,—pe cînd nu atîrnă decît de Rusia să-și atragă în partea sa pe cei douăzeci de milioane de Poloni, care prin comunitatea originii, prin interesele lor economice și prin frica de expanziunea germană, ar trebui în mod firesc să fie cei mai sinceri aliați și sprijinitori ai tronului marelui imperiu de nord.

Mercure de France (Mart, 1910).

Cele cîteva citații și rezumări pe care ni le dă *Henri Potez* în articolul, în care studiază **izvoarele romanului „Crime de Silvestre Bomard"** al lui Anatole France, nu pot de loc nici măcar să micșureze valoarea și chiar originalitatea acestui roman. Cu toate acestea, din citațiile date—unele mai puțin, altele mai mult concludente—rezultă clar că, numai în acest roman, Anatole France a fost influențat de *șapte* autori. Ideia primă, trama romanului, e o reminiscență din *André Théuriet* (nuvela „L'Abbé Daniel"), care, caşi Anatole France, are un bătrîn care, tradat în iubirea lui din tinerețe, se îndeletnicește cu creșterea fiicei foastei lui iubite și sfîrșește cu vorbele: „Acum slobozește pe robul tău, Stăpîne", după ce vede asigurat viitorul acesteia. Dela ceilalți șase scriitori, Anatole France are cîteodată numai reminiscențe și apropieri, cum e de pildă motanul Anibal al lui Bonard, care-i descris ca de *Baudelaire*; cum sînt personagiile grotești din „Jocaste et le Chat maigre", care îți aduc aminte de ratații din „Jack" al lui *Alphonse Daudet*; cum sînt unele scene ce se asamănă în tonalitatea generală a lor cu scene din *Musset* (proză), ori *Edmond About* („Le Roi des Montagnes"); dar cîteodată găsim chiar adevărate asemări, cum sînt acele citate de Henri Potez din „Mateo Falcone" al lui *Mérimée*, ori din impresiile de voiaj ale lui *Renan* („Vingt jours en Sicile"). Decît, cum am spus, nici autorul articolului, nici nimeni altul nu ar putea pentru aceasta să scadă valoarea operei lui Anatole France, căci, după cum foarte frumos o spune insuși Henri Potez, „florile au crescut în multe părți, dar mierea e a lui Anatole France".

Intr'un articol intitulat **Rimbaud et Verlaine**, *Paterne Berrichon*, după ce reamintește de influența literară a lui Rimbaud asupra lui Verlaine, combate spusele lui Edmond Lepelletier asupra relațiunilor dintre acești doi poeți. Se cunoaște legătura strînsă de prietenie ce a existat între ei și acuzarea de imoralitate ce li s'a adus. Berrichon protestează contra acestei vulgare acuzațiuni, spunînd că nu-i admisibil ca doi oameni atît de idealiști să se fi putut coborî la așa turpitudini. Deasemenea, combate autorul articolului părerile emise de Lepelletier, în studiul său asupra lui Verlaine, în ceia ce privește rolul pe care Rimbaud l-a avut în drama dela Bruxelles, în urma căreia Verlaine a fost arestat. Autorul susține că Rimbaud, dupăce a căutat în Londra să-l calmeze pe Verlaine, cînd acesta s'a dus pe furiș la Bruxelles, cu gînd ca să omoare pe soția sa, s'a luat după el tocmai pentru a-l împedeca de a face o nebunie. Lucrul reese limpede din actele judiciare, deși Rimbaud nu a putut să-l mărturisească deschis, pentru a nu lasa să se vadă limpede premeditarea în fapta lui Verlaine.

La Revue (Aprilie, 1910).

Un articol, care ne sugerează o comparație între noi și Franța, este acela a lui *Emile Hinzelin*, intitulat **Patrimoniul nostru de frumuseți**. Autorul protestează în contra neglegenții în care zac frumusețile naturale, arhitecturale și de artă medievală din țara sa. „Frumusețea unei țări este o valoare, cea mai înnaltă și mai indiscutabilă din toate", iar orașele cu monumente admirabile, văile cu panorame delicioase sînt nenumărate în Franța, și totuși necunoscute și necercetate de curiozitatea turiștilor, căci li se face prea puțină reclamă, și călătorii n'au confortul necesar.

Pădurile sale seculare, lipsite multă vreme de un regim ocrotitor, au căzut sub secure, stricînd nu numai armonia și grația peisagiilor, dar aducînd toate rălele ce însoțesc despădurirea. Sărăcirea frumuseților naturale merge alături cu sărăcirea solului. Autorul cere să se ia măsuri pentru conservarea pădurilor în ființă și împădurirea locurilor improprii pentru agricultură.

Monumentele de artă religioasă, neființd o lege care să le apere în mod eficace, parte se ruinează, parte ajung în mîna străinilor, în special în a Americanilor, care au voit să transporte peste ocean chiar vestita „La maison des Ménéstriers" din Reims; cît despre statui, tablouri, calvaruri, patrafiruri, altare, sculpturi în lemn, etc., multe adevărate capo-d'opere de artă medievală se vînd de preoți ignoranți ori siliți de nevoe, devin proprietate străină,—uneori furate de escursioniști, căci bisericile sînt rău păzite, iar obiectele din ele neclasate, în dezordine. S'a propus înființarea de muzee locale,—idee bună; însă sînt obiecte de artă, care trebue văzute în mediul lor; pentru aceia autorul își pune nădejdea de salvare a comorilor artistice franceze mai mult în educația artistică a locuitorilor, care, învățîndu-i să le iubească, i-ar face și păstrători zeloși. La acest lucru s'ar putea ajunge prin difuzia în straturile largi sociale a istoriei artei franceze.

La Revue du Mois (Mart, 1910).

Intr'un articol intitulat „Lingvistica, știință ajutătoare a preistoriei", *André Waltz* se ocupă cu **originile indoeuropene**, arătînd fazele prin care a trecut această însemnată problemă și starea în care ea se găsește azi. Autorul se întreabă în ce măsură știința limbii poate fi folositoare preistoriei, și constată că din timpuri foarte vechi, din antichitate chiar, le-a venit oamenilor ideia de a considera vorbele ca monumente istorice; bine înțeles însă, că legături ca acele făcute atunci între capul *Misena* și tovarășul lui Ulise *Misenos*, între *Danaus* și *Danai* etc., erau adevărate falșuri conștiente ori inconștiente. Tot atît de falșă a fost și știința limbii, aplicată la studiul istoriei în Evul Mediu (Anagis= Anchise, Sif—Sibil, etc.) Chiar mai în urmă, în timpurile moderne, *Schlegel* (1808) *Bopp* (1816), *Rhode* (1820), *Schleicher* (1850) și alții au întrebuințat în mod greșit studiul limbii la cercetările lor în domeniul istoriei, stabilind ca un lucru cert originea aziatică a Europenilor. Dar frumoasele construcții de teorii ale acestora au fost distruse de *Latham* (1860) și mai ales de *Whitney* (1867) și *Benfey* (1868), care găsește cele mai vechi urme de existența omului în Europa, nu în Asia. Deabia în 1876 principiul fundamental al foneticei e pus în mod clar de *Les-*

kien şi fixat doi ani mai tîrziu de *Osthoff* şi *Brugmann*: fiecare limbă, fiecare dialect are legile sale proprii fonetice. Făcute pe această bază solidă, cercetările asupra originilor indoeuropene nu au mai fost expuse greşelilor dinainte, şi au stabilit cîteva lucruri sigure. Acestea sînt: la Indoeuropeni familia era o unitate socială bine definită; existau şi grupări sociale mai întinse, căci de oarece exista „regele", trebuia să fie şi ideia de „popor"; ideia de dumnezeire exista deasemenea; cît despre viaţa lor practică, s'a stabilit că 'şi construiau case, ziduri, ştiau să coase, se foloseau de un metal, şi calculau cu sistem zecimal. Dacă la aceste date mai adăugăm că ştim şi un mare număr de cuvinte din flora şi fauna ce le era cunoscută, putem zice că avem azi asupra Indo-europenilor cîteva cunoştinţe, limitate ce-i drept, dar sigure şi precise.

Inchisorile şi justiţia rusască este titlul unui articol, în care *René de Chavagnes* ne dă cîteva mişcătoare amănunte asupra grozăviilor din închisorile ruseşti. Suferinţele morale şi materiale, pe care le îndură deţinuţii sînt spăimîntătoare. E destul să ne gîndim, pentru suferinţele materiale, la aceia că în Mart 1909, închisorile ruseşti, care nu au decît 107.138 de locuri, conţineau peste 181.000 de deţinuţi. In ceiace priveşte suferinţele de ordin moral, autorul publică o scrisoare a deputatului Lomtatidze, din Duma a II-a, care actualmente se află în închisoarea din Sebastopol, şi din care se vede la ce torturi sînt supuşi condamnaţii, care zilnic asistă la execuţiile tovarăşilor şi mai ales la grozavele pregătiri ce se fac pentru aceste execuţii. E destul să citeşti mişcătoarea scrisoare a acestuia, pentru ca să-ţi explici numeroasele sinucideri şi înebuniri, ce se întîmplă în închisorile marelui imperiu al Ţarilor.

Revue des Idées (Martie, 1910). Intr'un studiu asupra **originii artei musulmane**, *Louis Bréhier*, bazîndu-se pe cercetările lui *Gayet*, *Saladin*, *Morgan* şi *Migeon*, susţine că arta arabă nu e decît o nouă transformare a acelei arte orientale care a renăscut la sfîrşitul antichităţii pe ruinile helenismului.

Caşi islanismul, arta arabă a fost o reîntoarcere la vechea tradiţie orientală, şi se poate spune că ea a dat artei orientale formula sa definitivă. Elementele sale caracteristice, suprafeţele decorate cu motive reale, cu figuri geometrice, cu vegetale stilizate, cu animale sau cu figuri fără semnificare individuală, reprezintă ultimul termen de dezvoltare a artei orientale. Impregnată la începutul secolului al IX-lea de tradiţii heleniste, arta arabă le-a părăsit în curînd, căutîndu-şi inspiraţia în vechile civilizaţii egiptene sau chaldeene. Tradiţiile acestei arte de altădată, degajate de orice influenţă helenică, au fost transmise artiştilor arabi de Coptii, Persanii şi Sirienii secolului al VI-lea. S'ar putea face o istorie a artei orientale, neglijîndu-se cele nouă secole care au urmat cuceririlor lui Alexandru şi în timpul cărora orientul a fost aservit helenismului. Această istorie ar avea o minunată unitate şi ea ar arăta că, în domeniul tehnic şi în cel decorativ, Arabii n'au făcut decît să perfecţioneze şi să sistematizeze tradiţiile vechei Chaldei sau ale Egiptului Faraonilor. Principiile artei arabe sînt cu totul opuse principiilor artei helene. Arabii au înlăturat din arta lor, orice element creştin sau grec, şi, pornind dela bază, au dezvoltat principiile artei orientale în toate consecinţile lor. Ei sînt creatorii artei decorative, după cum Grecii sînt ai artei omeneşti.

Multă vreme archeologii, pătrunşi de tradiţiile clasicismului, au ignorat sau au dispreţuit această artă. Azi

însă spiritul nostru comprehensiv poate gusta şi farmecul moscheelor cu cupolele de azur.

Intre arta greacă şi cea arabă nu e desigur nimic comun. Cea dintîiu satisface raţiunea noastră ca expresie a frumuseţii fizice şi a nobleţii morale; cea de a doua, prin complexitatea combinaţiilor şi strălucirea culorilor, ne ripeşte dincolo de lumea reală. Cu drept cuvînt, decorul arab a fost comparat cu o simfonie, deşi raporturile sale cu muzica pot fi mai uşor simţite decît exprimate. Artele musulmane şi muzica modernă sînt poate sforţarea cea mai considerabilă pe care a făcut-o omul, pentru a eşi din lumea reală şi a-şi reprezenta în termeni concreţi ideia infinitului.

Les Documents du Progrès (Februar).

In articolul **Tendinţele evoluţiei în agricultură**, dr. Rodolphe Broda, directorul revistei, cercetează dacă teoria marxistă a absorbirii întreprinderilor mici de către marile întreprinderi, în continuă creştere, se aplică sau nu şi în agricultură, după cum îşi găseşte o aplicare din ce în ce mai întinsă în comerţ şi industrie. Concluzia la care se opreşte autorul e că un răspuns definitiv încă nu se poate da: se constată tendinţi diferite, care variază după ţări, după situaţiunea economică şi socială.

In centrul Rusiei, trăeşte încă proprietatea comunală a pămîntului (mirul). Dar ea, nedeşteptînd în individ năzuinţa de a spori producţia prin introducerea maşinilor şi întrebuinţarea îngrăşămintelor, e o piedică la progres. De aceia partidele guvernamentale, mai ales Octombriştii, au şi anunţat, în programul lor economic, desfiinţarea mirului. Dorinţa lor este ca în locu-i să se ridice o clasă ţărănească liberă. In Rusia, deci, evoluţia agricolă înaintează, cu încetul, spre mica proprietate rurală autonomă.

In Anglia, proprietatea fonciară e concentrată, de veacuri, în mîna aristocraţiei. Intinsele ei domenii însă nu servese decît la vînătoare şi ca imaş. Griul, pus la dispoziţie pe un preţ eftin de America de Nord şi de Republica Argentina, cum şi salarul ridicat al industriei engleze au redus, în mod simţitor, agricultura indigenă. Abia o zecime din populaţie mai cultivă pămîntul. Dar concurenţa puternică, pe care industria germană a ajuns s'o faca industriei engleze, a determinat formarea unui numeros proletariat industrial. Pentru îndreptarea răului, partidele politice s'au şi gîndit la întrebuinţarea în agricultură a prisosului de braţe din industrie. Liberalii, în special, votînd „small holding act", urmăresc realcătuirea unei clase ţărăneşti prin îmbucăţirea marii proprietăţi fonciare. Impozitele fonciare prevăzute în bugetul lor au chiar ca scop de a hotărî pe marii proprietari să-şi vîndă pămînturile. Supt regimul legii mai sus numite, mica proprietate agrară a şi început a se dezvolta. Cooperativele agrare (landclubs) îi dau un puternic ajutor

In Irlanda, se constată aceiaşi mişcare.

In Anglia şi Irlanda, deci, evoluarea agriculturii spre mica exploatare rurală e neîndoelnică.

In Franţa, predominarea micii proprietăţi fonciare, adusă de marea revoluţie, se menţine; iar acum, în urmă, primind o puternică încurajare dela guvern şi parlament, dă semne de întărire.

Numai în Germania şi Austria se constată o uşoară deplasare a raporturilor numerice în favoarea marii proprietăţi fonciare.

Dar tendinţa spre socializarea mijloacelor de producţie,—rezultatul fi-

nal al absorbirii intreprinderilor mici de către marile intreprinderi,—se manifestă, în agricultură, supt o formă proprie ei: cooperarea.

Cooperarea agricolă a luat o puternică dezvoltare în Danemarca, sporindu-se, astfel, considerabil productivitatea agricolă daneză. Mişcarea cooperativă agrară se întinde şi în Germania şi în Franţa. Numai în Anglia e cu mult mai slabă.

Peste ocean, însă, în Noua-Zelandă, statul, prin exproprierea silită a marilor proprietari, care în acest scop au fost supuşi la impozite fonciare foarte ridicate, a ajuns adevăratul proprietar al solului intregii ţări. Statul il arendează apoi, pe un timp indelungat, micilor cultivatori. Cu toate că de citeva luni micii proprietari au ajuns ei înşişi proprietari, statul continuă a interveni, în largă măsură, în exploatarea agricolă: determină ordinea recoltelor, învaţă pe cultivatori tehnica agricolă, conduce industriile agricole, mijloceşte exportarea produselor. Prin această intervenţie a statului, cultivatorii se bucură de foloasele marii proprietăţi.

In sfirşit, expanziunea oraşelor şi a industriilor lor spre cimpie, expanziune ce se intilneşte mai ales în ţările industriale: Anglia, Belgia, Germania,—va intări, intr'un viitor apropiat, tendinţa spre mica proprietate şi va micşora, printr'o inriurire reciprocă, deosebirile între cele două categorii de muncitori: uvrierii şi ţăranii.

Evoluţia agricolă, aşa dar, îşi are regulele sale proprii; dar dezvoltarea cooperaţiei, influenţa statului şi industrializarea cimpiilor o îndreaptă spre rezultatul final, către care evoluează industria: socializarea mijloacelor de producţie.

In articolul, **Reforme agrare şi sociale**, d. *Drăghicescu* vorbeşte despre legile votate de guvernul liberal, supt îndemnul lui „Mart 1907", în vederea îmbunătăţirii soartei ţăranilor; şi sfirşeşte cu dorinţa de a li se da şi lor, prin lărgirea dreptului de vot, posibilitatea să ia parte, în mod direct, la viaţa publică.

Revues des Cours et Conférences (Martie).

In articolul **Istoria internă a Franţiei dela 1870**, cunoscutul profesor al Universităţii din Paris, *Charles Seignobos*, se ocupă de transformările vieţii industriale.

Faţă cu populaţiunea agricolă, populaţiunea industrială a crescut în mod simţitor, mai ales în regiunea de Nord-Est şi în oraşele mari.

Caşi în celelalte ţări, însă pe o scară mai restrinsă în Franţa, numărul uvrierilor din marea industrie creşte, iar numărul aşezămintelor industriale descreşte. Cu tot acest proces de concentrare, Franţa rămîne însă o ţară de meseriaşi, dupăcum e încă o ţară de mici proprietari.

Condiţiunile de viaţă ale meseriaşilor au suferit schimbări mai uşoare, decit acele ale uvrierilor din marea industrie. Viaţa meseriaşilor a fost inriurită de sporirea generală a consumaţiunii pină la 1882, de scăderea ei după această dată, de sporirea salariilor şi, mai ales, de concurenţa marii industrii, care a determinat chiar dispariţia unor categorii de meseriaşi, ca acea a ţesătorilor. Cea mai mare parte din aceşti meseriaşi s'au făcut negustori. Viaţa uvrierilor a suferit transformări sub formă de legi, decrete ministeriale, deciziuni şi subvenţiuni ale consiliilor municipale, iar după 1890 mişcarea de prefacere a fost grăbită de pildele date de celelalte state şi de cererile extremei stingi, formată din reprezentanţii uvrierilor.

Autorul articolului enumără măsurile numeroase şi variate, luate de diferiţi factori publici, şi care au avut

inriuriri asupra soartei claselor muncitoare.

Rivista d'Italia (Februar, 1910).

Articolul d-lui *G. Preziosi* despre **Emigraţia italiană în Statele-Unite** discută, căutind să rectifice, aserţiunile lui *Villari* asupra Italienilor emigraţi în America de Nord şi să combată pesimismul cu care e privită soarta acestor emigraţi.

Iată citeva din punctele stabilite de *Preziosi* cu ajutorul statisticei:

1) Emigraţia în Statele-Unite nu are un caracter permanent: mulţi se întorc înnapoi, sau pleacă în America de sud, căci în procentul general al emigranţilor, aceştia nu reprezintă pentru ultimii 25 de ani decit un milion şasesute de mii. 2) Cei ce emigrează în statele de sud nu sint aşa de exploataţi, cum s'a spus, de către plantatori: dovada o găsim în faptul că aceşti din urmă, daţi în judecată de autorităţi, n'au fost găsiţi vinovaţi, deşi au fost luate toate măsurile ca judecătorii să nu fie influenţaţi. 3) S'a zis că Italienii emigranţi sint supuşi la muncile degradatoare, pe care indigenii refuză să le facă. Lucrul în parte e adevărat; nu trebue să se uite însă că în patrie ei nu erau mai fericiţi, că în America sint plătiţi pe o oră cu salarul ce-l primeau dincolo pe o zi, că, dacă comparăm şansele de progres şi dezvoltare, pe care le au aici, cu cele ce le-ar fi avut, rămînind în patrie, vedem o disproporţie favorabilă emigranţilor. Acei ce în patrie ar fi rămas etern robi, alipiţi de un pămînt străin, aici, graţie inteligenţii şi perseverenţii native, au ajuns mici negustori, comercianţi, arendaşi, etc., au putut să se instruiască şi să cunoască un trai mai bun, ei, cărora patria-mamă nu le dăduse cel puţin posibilitatea instrucţiei primare. In rezumat, „condiţiile în care trăiesc emigranţii, dacă se compară cu cele în care trăieşte media lucrătorilor americani, sint rele; dacă însă se confruntă cu cele în care trăiau şi trăiesc aceiaşi emigranţi în Italia, ele nu sint aşa de inferioare".

Aceşti oameni, care „din civilizaţia marei mame latine nu cunoscuseră decit sapa şi hirleţul şi ca loc de întilnire crişma", veniţi aici, poartă cămeşă crohmolită, mănuşi albe, discută interese colective la întruniri sociale, mănîncă carne, etc., pe cind în patrie dormiau la olaltă cu animalele, şi se hrăniau, deseori, cu iarbă.

Aşa fiind, chestia nu trebue pusă, cum face *Villari*, dacă ei trăiesc bine sau rău în mod absolut şi nici nu trebue să se strige contra libertăţii de a emigra, sub pretext că se sărăceşte patria de energii însemnate; ci guvernul să ia măsuri ca emigranţii să nu-şi uite patria, întreţinind şcoli şi dîndu-le înlesnirile de orientare în lumea nouă, prin organizarea consulatelor sale.

Deutsche Revue (Februar, 1910).

André Tardieu discută, sub titlul **Trecutul şi viitorul relaţiilor franco-germane**, condiţiile sub care sint posibile relaţiile acestor două state. Dăm un scurt rezumat: Trecutul Germaniei şi Franţii ne arată că între ele e un conflict secular, care îşi are motivul în natura raporturilor, conflict, al cărui dublu scop e cîştigarea de teren şi superioritatea politică. Războiul din 1870, care a adus Germaniei nu numai două provincii, ci i-a asigurat predominarea politică pentru multă vreme, călcind principiul politicii naţionale, în numele căruia Germania căuta atunci să-şi realizeze unirea,—a fost numai o verigă a politicii dintre cele două state. Căci politica între ele nu poate fi decit o politică de conflicte.

In adevăr, tot ce s'a intimplat după tratatul dela Francfort, a fost o consecinţă fatală.

Germania trebuia să-şi asigure stă-

pinirea Alsaciei-Lorenei și să-și mențină superioritatea in politica mondială și, pentru aceasta, să impedice libertatea de mișcări a Franței,—de aici politica de ințelegeri și alianțe a lui Bismark; Franța trebuia să-și intărească situația internă și să caute alianțe,—de aici alianța franco-rusă, ințelegerea franco-engleză, spaniolă, italiană, japoneză, etc. Conflictul s'a continuat, luind forma diplomatică, din care Germania a eșit invinsă, căci și-a pierdut influența in politica mondială.

Este posibilă, cum visează unii, o alianță franco-germană? Nu, răspunde *Tardieu*, căci o alianță nu poate urmări decit o vremelnică conservare a statusquo-ului; insă nici Germanii nu pot uita pierderea supremației politice, nici Franța nu-și poate uita provinciile răpite. Singura politică ce poate avea locul intre aceste state „e o tratare justă și echitabilă a intereselor, acolo unde interesele lor se ating, fără ca interesele vitale ale vieții naționale să sufere", un oportunism prudent deci și nimic mai mult.

Sozialistische Monatshefte (Februarie. 1910).

Reluăm articolul d-lui *Ivanol Bonomi* despre **organizațiunile proletarilor rurali din Italia**, in care găsim date interesante și sistematice relativ la țăranii italieni.

Mișcarea socială și economică dela sate datează de puțină vreme in Italia; innainte de 1900 abia ici-colo, la nord, citeva cooperative de producții și consumație, și alt nimic. Cu venirea liberalilor la cirmă insă, aplicindu-se legea libertății de asociare, doctrina socialistă a inceput să pătrundă și mișcarea s'a intins cu repezeciune, astfel că la 1901 avem 144.178 de proletari organizați in diferite părți ale țării, iar in anul următor 227.791 de muncitori. Explicarea acestei surprinzătoare iuțeli in răspindire o găsim in starea economică a organizaților, in forma și scopul organizării, cum și in caracterul propagandei. Trei sint categoriile de muncitori pe care îi cuprinde organizarea. Cea diatăi, și mai numeroasă, e a muncitorilor cu ziua (Saisonlohnarbeiter); pe ei se bazează mișcarea lucrătorilor rurali, căci, călătorind neconteniț in diferite regiuni, au mintea mai deschisă, sint mai culți, mai apți de a-și insuși socialismul propagat, se aseamănă mai mult cu lucrătorii industriali. Ei reprezintă un procent de 95% din totalul celor organizați.

Dimpotrivă, categoria servitorilor rurali (Dienstknechte), tocmiți cu anul și insărcinați cu paza vitelor, sint izolați, lipsiți de instrucție și mai mult alipiți de stăpini; printre ei propaganda merge incet și greu.

Tot greu merge propaganda și cu a treia categorie, aceia a micilor arendași. Aceștia sint țaranii care iau pămint dela proprietari ori mari arendași și plătesc arenda sau in natură, jumătate și jumătate, sau cu bani. Propriu zis, nu sint niște proletari; posedind, de generații, acelaș loc, se tem de schimbări și au in ei infiltrat respectul de stăpin.

Au fost și sint incă in mare parte sprijinul partidelor conservatoare; totuși o propagandă abilă a reușit să-i unească in parte și să-i facă să capete astfel contracte de arendare mai avantajoase.

Forma organizației este simplă și se bazează pe sistemul grupelor locale (Ortsgruppen). Lucrători barbați și femei formează separat tovărășii locale, care primesc numai o anumită categorie; aceste grupe se unesc in tovărășii provinciale, conduse de un secretar, și uniunile provinciale formează Uniunea centrală (Confederazione centrale del lavoro). Cotizația, două lire pe an de cap, e intrebuințată la osebite nevoi, fără a se forma un fond de rezervă pentru grevă. Și totuși

grevele agricole, foarte numeroase dela 1900 incoace, au reușit, deși lipsite de fonduri. Două cauze ne explică faptul: intîiu, proprietarul nu poate, ca un industriaș, să aștepte ca lucrătorii să cedeze, căci se perde recolta; al doilea, muncitorii săteni sint obișnuiți cu șomajul, ei lucrind numai in timpul sezonului agricol. Pe urmă, industrializarea agriculturii, intreind venitul pămintului, a făcut posibilă ameliorarea soartei muncitorului.

Repezeciunea intinderii socialismului la sate se explică și prin aceia că propaganda se făcea pe un teren cu desăvirșire virgin, așa că n'a avut să combată păreri preconcepute. Rezultatul acțiunii socialiste e că s'a mărit salarul zilnic, s'a scăzut numărul orelor de lucru, s'a recunoscut dreptul de asociare, etc.,—insfirșit, lucrătorii au inceput a arenda moșii pe sama lor, intocmai ca obștiile noastre sătești, și rezultatele sint admirabile.

The Contemporary Review. (Martie, 1910).

D. *Sydney Brooks*—**Alegerile engleze**—cu prilejul criticei alegerilor din Anglia, găsește momentul să aducă in discuție nedreptățile sociale din actuala organizație politică a Marei Britanii. Autorul, comparind alegerile din America cu cele din Anglia, citează, pentru a le caracteriza, judecată plină de humor a Americanului: „Deoarece in Anglia se poate cumpăra un vot cu cincizeci centime, pecind in America nu se poate cumpăra cu mai jos de cinci dolari, urmează că America e de zece ori mai morală decit Anglia". Impresia penibilă ce ți-o dă o alegere din Anglia, prin brutalitățile, presiunile și corupțiile de tot felul, poate indreptăți pe Americanul din anecdotă să-și coteze patria mai sus; observatorul permanent al moravurilor engleze insă se va convinge că moravurile din timpul alegerilor nu caracterizează viața socială a Angliei, nici nu atinge conștiința cetățeanului. Dacă Englezul își pierde *self-controlul*, in timpul alegerilor, aceasta e din pricina extremului și pasionantului interes pe care locuitorii Marii Britanii il pun totdeauna in luptele politice.

D. Brooks arată citeva absurdități din actuala lege electorală, care au favorizat in alegerile trecute pe unioniști. In Anglia e așa numitul *vot plural*, adică votul după proprietate, nu după persoană. Mulțumită acestui vot plural, mulți, in alegerile trecute, au votat până la douăzeci de ori.

Din numărul total al alegătorilor cu vot plural, nouă zecimi sint conservatori și numai o zecime liberali. In privința distribuției scaunelor de deputat după diferitele părți ale Angliei, autorul constată o mare nedreptate.

Luindu-se ca criteriu numărul alegătorilor și participarea la cheltuelile generale ale statului, Irlanda și Scoția sint avantajate față de Anglia propriu-zisă și Țara Galilor. In actuala „Cameră a Comunelor", Anglia cu Țara Galilor sint reprezentate prin 495 deputați; Scoția prin 72; Irlanda prin 103. Proporția ar trebui să fie de 535 deputați pentru Anglia cu Țara Galilor, 69 deputați pentru Scoția și 66 deputați pentru Irlanda.

Numărul reprezentanților Irlandei a fost fixat prin „Actul de Uniune", atunci cind populația ei era de două ori mai numeroasă decit azi, iar populația Angliei era de trei mai mică decit azi. Așa dar reforma se impune. O altă nedreptate se constată din exagerata nepotrivire intre circumscripțiile electorale: sint circumscripții cu 52.000 de alegători alături cu circumscripții de 2.000 de alegători! De aici rezultă că din cei 670 membri ai „Camerei Comunelor", o jumătate reprezintă 4.652.878 de alegători,

pecînd cealaltă jumătate reprezintă numai 2.413.825 de alegători; aşa că o jumătate din numărul total al alegătorilor trimete în „Camera Comunelor" 464 deputaţi, iar cealaltă trimete numai 206. Din punct de vedere al aspectului politic al alegerilor trecute, e clar că liberalii, deşi victorioşi, au încercat perderi grele. Majoritatea blocului progresist, din Camera trecută, de 334, a fost redusă la 124. Liberalii singuri aveau în camera trecută o majoritate de 76 asupra tuturor celorlalte partide la un loc. In Camera actuală numărul liberalilor a scăzut dela 373 la 275, iar al unioniştilor a sporit dela 168 la 273. In majoritatea progresivă de 124, sînt 40 deputaţi ai partidului muncii şi 82 naţionalişti irlandezi. Aşa dar Irlandezii sint de fapt stăpînii politicii engleze: dacă ei vor vota împotriva bugetului, guvernul trebue să cadă. Irlandezii au acum o situaţie ideală pentru *a forţa Home-Rule*-ul. Cu toate acestea nimic nu-i mai sigur decît că actualul parlament nu va putea acorda Irlandezilor *Home-Rule*. Opinia publică în Anglia e de acord că actualul parlament va fi dizolvat după regularea chestiei financiare şi că noile alegeri nu sînt departe.

Bibliografie.

G. Panu. *Cercetări asupra stării ţăranilor în veacurile trecute.* Vol. I. part. I. 1910. Bucureşti, Eminescu. 1 vol. 8 de 312 pag. Pr. 8 l. în abonament cu part. II.

I. Volkelt. *Arta, Morala şi Cultura* (Trad. de Horia Petrescu). 1909. Braşov, 1 broş. de 43 pag. Pr. 50 b.

Calendarul ziarului „Romanul" pe 1910. Cleveland-Ohio. Fără preţ.

Valer E. Moldovan. *Dujmanie* (Povestire). Ed. II, 1909. Edit. ziarului „Romanul", Cleveland-Ohio. Pr. 25 c.

" " " *Ce am aflat? Ce este astăzi? Ce nădăjduim de acum?* Edit. ziarului „Romanul", 1909. Cleveland-Ohio. Fără preţ.

" " " *Isailă Zgriburici* (Trei monoloage comice). Edit. revistei „Allright", Tip. „Romanul", 1909. Cleveland-Ohio. Preţ. 25 c.

Vasile Mihăilescu. *Ce a făcut şi ce ne învaţă Şaguna* (Extras din „Ramuri", an. IV, Nr. 24). Tip. Şache Pavlovici, 1909. Craiova. Pr. 15 b.

Petre Danilescu. *Calendarul ilustrat pe 1910* (întocmit de). Bib. folcloristică (Nr. 6), 1909. Craiova. Pr. 35 b.

A. Cehov. *Ursul.—Din relele tutunului* (Trad. de G. D. Belinski). Bib. Lumen (Nr. 38), 1909. Bucureşti. Pr. 15 b.

C. Racovski. *La Roumanie des Boyards* (Contribution à l'Histoire d'une Oligarchie). 1909. Paris, V. Giard et E. Brière.—Bucureşti, Cercul de editură socialistă. Fără preţ.

Un ortodox. *Propagandele religioase şi întîmplările bisericeşti de azi.* 1909. Bucureşti, Tip. Al. Lebrun. Fără preţ.

Ivan Turgheniev. *Poeme în proză* (Trad. de Ludovic Leist). Bib. p. Toţi. (Nr. 530). Pr. 30 b.

G. V. Botez-Gordon. *Petale* (versuri). 1910, Edit. Libr. Nouă—P. & D. Iliescu, Iaşi.

Dr. Traian Bratu. *Creaţiunea poetică, cu deosebită privire asupra clasicilor germani* (Studiu de poetică). 1909, Iaşi, Tip. Progresul. Pr. 3 l.

Ministerul Agriculturii şi al Domeniilor (Serviciul statisticei generale) *Inventarul moşiilor statului, cu un venit anual mai mare de 3.000 lei, dela 1865—1907.* 1909, Bucureşti C. Göbl—S-sor I. Rasidescu.

Conan Doyle. *Spovedania unui medic* (Trad. de Ludovic Dauş). Bib. p. Toţi (Nr. 506). Pr. 30 b.

Memoriu asupra cărților, titlurilor și lucrărilor științifice ale d-lui G. Aslan. Tipog. Gh. A. Diaconescu, Focșani. Fără preț.

I. Dragomirescu-Dragion. *Flăcări din satul nostru* (Poezii țărănești din 1907,—cu un articol de d. George Ranetti). 1909, Tip. Sache Pavlovici. Craiova. Pr. 1 l.

Const. Riuleț. *Surîsul unui trecător.* Tip. ziarului Voința Națională, 1910, București. Pr. 1 l.

I. Heliade-Rădulescu. *Bucăți alese.* Culegere cu o introducție și cu note de Mihail Stăncescu. Proză. 1909. București, Alcalay, Pr. 60 b.

Calendarul Bibliotecii pentru Toți pe 1910.

Maxim Gorki *Revelionul.—O noapte de toamnă.* Bib. Lumen (Nr. 33). Preț. 15 b.

P. Cerna. *Poezii.* București, Minerva, 1910. Preț. 2 l.

Virgil Alimăneștianu. *Note asupra întrebuințării electricității în agricultură* (Extras din „Rominia Agricolă") 1909, București, Tip. Universală.

James Catarly. *Rominii* (Trad. de Eugen Lovinescu). Socec & Co., București. Pr. 2.50 l.

Leonid Andrejew. *Viața Omului* (Trad. de A. Zaharowsky și I. U. Soricu). Bib. populară Socec (Nr. 75—76). Pr. 55 b.

Zadig sau Destinul (Trad. de J. Z.) Bib. populară Socec (No. 91—92). Pr. 55 b.

Guy de Maupassant. *Pe coastele Italiei* (Trad. de A. Mindru) Bib. populară Socec & Co. (Nr. 77). Pr. 30 b.

Em. Girleanu. *Cea dintăi durere.* Nuvele și schițe. Ediția II-a. 1909. București, Socec & Co. Pr. 2.50 l.

Poezii populare din toate ținuturile romînești. Bib. Socec (Nr. 12—13). Edit. Socec & Co. 1909. Pr. 1.90.

Basme din toate ținuturile romînești. Bib. Socec (Nr. 14—15) Edit. Socec & Co. 1909. Pr. 1.90.

Dr. D. Popescu. *Echivalența socială a profesiunii medicale.* 1910, București, Tip. Universala. Fără preț.

C. Petresco. *La seconde moisson* (Pièce sociale en 3 actes). 1910, Édit. du Courrier de Paris, Paris.

Vasile Gh. Ispir. *Mănăstirile noastre* (Studiu istorico-pragmatic). 1910, București, Tip. profesională Dim. C. Ionescu. Fără preț.

V. D. Hortopanu, și Al. C. Calotescu-Neicu. *Calendarul Gorjului pe 1910.* 1910, Tirgu-Jiului, Tip. Milosescu. Pr. 1 l.

Dr. N. Leon. *Moniste.* 1910. București, Bib. Lumen, Pr. 30 b.

Dr. I. Polysu. *Călăuza practică pentru înființarea societăților cooperative de consum și economie.* 1910. București. Socec & Co. Pr. 1.50.

Giorgio del Vecchio. *Un punto controverso nella storia delle dottrine politiche.* 1909. Roma.

Leonida Andreief. *Rîsul roș* (Trad. de O. C.) Bib. p. Toți (Nr. 517). Pr. 30 b.

A. Stavri. Luminișuri.(versuri). 1910, Edit. revistei „Viața Romînească" din Iași. Pr. 2 l.

Pușkin. *Dubrovski* (Roman.—Trad. de Vlădescu). Bib. p. Toți (Nr. 468) Pr. 30 b.

Expunerea situațiunii județului Tulcea pe anul 1909, prezentată Consiliului județean la deschiderea sesiunei ordinare de I. C. Atanasiu, prefect. 1909. Tulcea, Tip. „Dobrogea". Fără preț.

Dr. Gheorghe Alexici. *Elevilor mei* (Discurs de deschidere ținut la universitatea din Budapesta, la 22 Ianuarie 1910). 1910, Sibiu, Tip. Arhidiecezană. Fără preț.

Anuarul Băncilor Populare și Cooperativelor Sătești din Rominia, pe anul 1908. București, Tip. Universală.

Th. Avr. Aguletti. *Lecturi din istoria patriei.* Bib. p. Toți (Nr. 551). Pr. 30 b.

G. Dumitrescu-Bumbești. *Monografia băncii populare „Gilortul".* 1910. București Socec & Co.

Carmen Sylva. *Poezii.* Cu o biografie. Traduse de Elena Poenaru. 1904. București, Tip. M. S. Niculescu. Pr. 2 lei.

C. Dobrogeanu-Gherea. *Din trecutul depărtat.* București, editura Lumen. Pr. 15 bani.

L. Tolstoi. *Să nu ucizi.* Bibl. Lumen, No. 31. Pr. 15 bani.

Radu D. Rosetti. *La capătul pămîntului.* 1910. București, Minerva. Pr. 2 lei.

Cum se ghicește in palmă. Bibl. p. Toți (No, 511—512). Pr. 60 b.

Constantin Tanoviceanu. *Femeia după vîrste și ocupațiuni.* 1910, București, librăria Socec & Co.. Pr. 3.50 lei.

Un grup de Evrei pămînteni. *Dreptate. Chestia Evreilor din Romînia.* 1910. București. O broșură de 47 pag.. Fără preț.

Herz. *Noaptea învierii.* Dramă în 3 acte. 1910. Pr. 1.50 lei.

Buffon. *Omul și natura.* Trad. de A. Luca. Bibl. Lumen (No. 32). Pr. 15 bani.

Bjornstjerne Björnson. *Veselul ștrengar.* Trad. de D. N. Ciotori. 1910. București, Minerva. Pr. 1.50.

M. Eminescu *Articole politice.* 1910. București, Minerva. Pr. 80 b.

Gustave Flaubert. *Doamna Bovary.* Trad. de L. Dauș. 1910. București, Minerva. Pr. 2 lei.

Honoré de Balzac. *Moș Goriot.* Trad. de Radu Baltag. 1910. București, Minerva. Pr. 2 lei.

P. Dulfu. *Cîntece și povești.* 1910. București, Minerva. Pr. 1.50 lei.

P. Cerna. *Poezii.* 1910. București, Minerva. Pr. 2 lei.

A. Mirea. *Caleidoscop* (publicat de D. Anghel și St. O. Iosif), Vol. II. 1910. București, Minerva. Pr. 1.50 lei.

Dimitrie Negru. *Cum ne naștem? Cum trăim? Cum murim?* 1910. București, Minerva. Pr. 2 lei.

Em. Girleanu. *Nucul lui Odobac.* 1910. București, Minerva. Pr. 2 lei.

Radu D. Rosetti. *La capătul pămîntului.* 1910. București, Minerva. Pr. 2 lei.

E. Lovinescu. *Viața și opera lui Grigore Alexandrescu.* 1910. București, Minerva. Pr. 2 lei.

Ludwig Fulda. *Prostul.* Comedie în 5 acte. Trad. de d-na Sofia Nădejde. Bibl. Teatrului Național (No. 8). Pr. 50 bani.

Franz Molnar. *Diavolul.* Comedie în trei acte. Bibl. Teatrului Național (No. 6). Pr. 35 bani.

N. Pandele. *Ultimul vlastar.* Dramă în trei acte. Bibl. Teatrului Național (No. 7). Pr. 35 bani.

D'Annunzio, Zuccoli, Ojetti. *Nuvele.* Trad. din italienește de N. Pora. Bibl. Minerva (No. 64). Pr. 30 bani.

André Theuriet. *Prăvălia la doi crapi.* Trad. de d-na Sofia Nădejde. Bibl. Minerva (No. 65). Pr. 30 bani.

Emile Zola. *Cum mor oamenii.* Trad. de Iosif Nădejde. Bibl. Minerva (No. 66). Pr. 30 bani.

Ivan Turgheneff. *Intăia iubire.* Trad. de D. I. Perianu. Bibl. Minerva (No. 67). Pr. 30 bani.

E. de Amicis. *Din împărăția iubirei.* Trad. de C. Hasnaș. Bibl. Minerva (No. 68). Pr. 30 bani.

André Theuriet. *Amintiri și nuvele.* Trad. de N. Dașcovici. Bibl. Minerva (No. 69). Pr. 30 bani.

H. Taine. *Despre natura operei de artă.* Trad. de M. Sadoveanu. Bibl. Minerva (No. 70). Pr. 30 bani.

Maxim Gorki. *Conovalow.* Trad. de I. Răduț. Bibl. Minerva (No. 74). Pr. 30 bani.

Liviu Marian. *Suflete stinghere.* Bibl. Minerva (No. 73). Pr. 30 bani.

Virgil Caraivan. *Domnița Olina.* Bibl. Minerva (No. 63). Pr. 30 bani.

Henry Murger. *Balade.* Trad. de G. Nalbă. Bibl. Minerva (No. 71). Pr. 30 bani.

Artur Gorovei. *Datinele noastre la nuntă.* Bibl. Minerva (No. 72). Pr. 30 bani.

Oreste. *In umbra iubirii* (poezii). 1909. Bucureşti, Tip. Gr. Iliescu, Pr. 1.50 lei.

Chateaubriand. *Atala.* Trad. de Daşcoviei. 1910. Bucureşti, Bibl. p. Toţi. Pr. 30 bani.

Chateaubriand. *Ultimul Abenceraj.* Trad. de Alexandrescu-Dorna, 1910. Bucureşti, Bibl. p. Toţi. Pr. 30 bani.

Arhimandritul V. Puiu. *Din călătoriile ieromonahului rus Partenie prin Moldova, în jumătatea întăia a veacului XIX* (Trad. din ruseşte). 1910. Vălenii-de-Munte, Tip. „Neamul Rominesc". Pr. 40 bani.

Gr. M. Buiucliu. *Dumitru C. Brătianu şi Firmanul Buiucliilor.* (Extras din No. jub. al „Conv. Lit." An. XLIV). 1910. Bucureşti, Carol Göbl. Fără preţ.

L. N. Vulovici. *Stihuri oţelite.* 1910. Folticeni, Tip. M. Saidman, edit. revistei „Ramuri". Pr. 1.50 lei.

E. Metchnikoff. *Cîteva chestiuni ştiinţifice.* Bucureşti, Bibl. Lumen (No. 30). Pr. 15 bani.

B. Boerescu. *Discursuri politice* 1859—1883, Vol. I. 1910. Bucureşti, Socec & Co. Pr. 4 lei.

Em. Grigorovitza. *Poveşti răzleţe.* Bucureşti, Bibl. p. Toţi. Pr. 60 b.

Jules Michelet. *Doamna Rosetti.* (Trad. de D. Munteanu-Rimnic). 1910, Vălenii-de-Munte. „Bibl. Şcoalei secundare" (No. 4). Pr. 30 bani.

C. Giurescu. *Tractatul lui Constantin Cantemir cu Austriacii (1690).* 1910. Bucureşti, Rasidescu, O broşură de 19 pagini. Fără preţ.

Matilde Serao. *Mama vitregă* (Trad. din italieneşte de D. Ionescu-Morel). „Bibl. Nouă". Pr. 75 bani.

Ion Teodorescu. *Der Getreidehandel in Rumänien.* Tübingen. Druck. von H. Laupp. gr. 1910.

Alfred Moşoiu. *Sonete.* 1910. Bucureşti, Minerva. Pr. 1.50 lei.

George Radu. Die Donauschiffaht in ihrer völkerrechtlihen Entwickelung. 1909. Berlin, Verlag Emil Ebering.

Felician B. *Gînduri nocturne* (versuri). 1910. Iaşi, Tip. Progresul. Pr. 1 leu.

Ioan Adam. *Din viaţă* (povestiri). Bibl. p. Toţi (No. 561). Pr. 30 b.

Dim. Orfănescu. *Poezii.* 1910. Bucureşti, Tip. M. M. Antonescu. Pr. 1 leu.

Raportul anual pe anul administrativ 1909. *Reuniunea de cîntare „Ciprian Porumbescu" în Suceava.* 1910. Suceava, Tip. societ. „Şcoala Romînă".

TABLA DE MATERIE

a

Volumului XVI

(ANUL V, NUMERELE 1, 2 şi 3)

I.—Literatură

II.—Studii.—Articole.—Scrisori din țările romîne și din străinătate

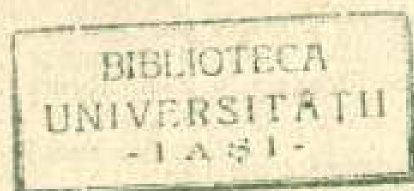
III. Cronici

IV.—Miscellanea

V.—Recenzii.

VI.—Revista revistelor.

Pentru Autori

Se aduce la cunoştinţa autorilor că manuscrisele primite la redacţie nu se înnapoiază; în schimb, acei autori ale căror lucrări urmează să se publice în revistă, vor fi înştiinţaţi, despre aceasta, cel mult într'o lună dela data primirii manuscrisului.

Odată cu trimiterea manuscrisului, autorii sînt rugaţi să ne comunice şi onorarul dorit; în caz contrar, acesta se va fixa de către Direcţiunea Revistei.

Pentru tot ceea ce priveşte redacţia: manuscrise, reviste, ziare, cărţi, etc., a se adresa **d-lui G. Ibrăileanu strada Golia 52, Iaşi.**

Numai articolele ştiinţifice (ştiinţi naturale, fizice, chimice, medicale, etc.) se vor trimite d-lui **Dr. A. Slătineanu, str. Ştirbey-Vodă, 111 bis, Bucureşti.**

Pentru tot ceea ce priveşte administraţia: cereri de abonament, mandate, inserare de anunciuri, etc., a se adresa **Administraţiei revistei „Viaţa Romînească“ strada Golia, 52, Iaşi.**

D-l **I. Botez** va continua a reprezenta revista noastră, avînd dreptul de a incasa sumele ce ni sînt datorite, şi a face angajamente în privinţa anunciurilor.

Persoanele, care doresc să se aboneze la *Viaţa Romînească,* sînt rugate să se adreseze Administraţiei prin mandat postal.

PREȚUL 2 LEI

